MARTIN DU GARD

Familia Thibault

*

RAO

Roger Martin du Gard

FAMILIA THIBAULT

*

OPERE XX

ROGER MARTIN DU GARD

Familia Thibault

*

RAO International Publishing Company

RAO International Publishing Company S.A.
P.O. Box 37-198 Bucureşti, ROMANIA

ROGER MARTIN DU GARD
Les Thibault
Copyright © GALLIMARD, 1955
Tout droits réservés

Traducere din limba franceză
AL. DIMITRIU-PĂUŞEŞTI (I-III)
VINTILĂ RUSU-ŞIRIAN (I-V)
Prefaţă
SILVIA PANDELESCU
Ediţia a III-a revăzută

Copyright © 1993
by RAO International Publishing Company S.A.
pentru versiunea în limba română

Coperta colecţiei
DONE STAN
CRISTIAN BĂDESCU
Pe copertă
ALFRED SISLEY, Sat pe malul Senei (detaliu)

August 1993

ISBN 973-96203-0-2
ISBN 973-96203-1-0

SUMAR

Prefață/9

Partea întîi CAIETUL CENUȘIU

I. Domnul Thibault și Antoine în căutarea lui Jacques — Povestirea abatelui Binot/21

II. Antoine acasă la doamna de Fontanin — Interogatoriul lui Jenny/28

III. Doamna de Fontanin se prezintă acasă la domnul Thibault/34

IV. Ziua doamnei de Fontanin — Vizită la Noémie/39

V. Pastorul Gregory la căpătîiul muribundei Jenny/47

VI. Caietul cenușiu/55

VII. Escapada — Jacques și Daniel la Marsilia — Tentativă de îmbarcare — Noaptea lui Daniel — În drum spre Toulon/63

VIII. Antoine îl aduce pe Daniel acasă — Apariția domnului de Fontanin la domiciliul conjugal/85

IX. Întoarcerea lui Jacques la tatăl lui — Pedeapsa/96

Partea a doua PENITENCIARUL

I. Antoine se îngrijorează de soarta lui Jacques — Vizită la Daniel/105

II. Ancheta lui Antoine la penitenciar/110

III. Plimbare cu Jacques la Compiègne — Mărturisirea copilului/127

IV. Domnul Thibault se opune întoarcerii lui Jacques/144

V. Intervenția abatelui Vécard/149

VI. Nicole se refugiază la doamna de Fontanin/162

VII. Instalarea lui Antoine în garsonieră/168

VIII. Întoarcerea lui Jacques la Paris/177

IX. Lisbeth/184

X. Jacques primește o scrisoare de la Daniel/193

XI. O după-amiază în Avenue de l'Observatoire — Pastorul Gregory insistă ca doamna de Fontanin să renunțe la divorț — Sosirea familiei Thibault — Jacques și Daniel — Gustarea — Doamna de Fontanin și Antoine — Jacques și Jenny — Daniel și Nicole în camera neagră — Revirimentul doamnei de Fontanin/198

XII. Veghea bătrînei Fruhling/220

Partea a treia ÎN TOIUL VERII

I. Admiterea lui Jacques la Școala Normală — Conversația dintre Antoine și Jacques — Rezultatele — Întoarcerea lui Jacques împreună cu Daniel și Battaincourt/226

II. Serată la Packmell — Daniel îl prezintă pe Jacques — Cina. Tanti Juju ; Paule ; doamna Dolorès și orfanul ; Daniel și Rinette. Plecarea grăbită a lui Jacques — Daniel i-o suflă pe Rinette lui Ludwigson/244

III. Antoine primește vizita domnului Chasle — Accidentul Dédettei — Operația — Rachel/266

IV. Domnul Chasle la comisariat — Antoine o invită pe Rachel la restaurant/289

V. Sosirea lui Jacques la Maisons-Laffitte — După-amiază cu Gisèle — Domnul Thibault le face cunoscut fiilor săi intenția de a le modifica starea civilă — După cină : vizita lui Antoine și Jacques la doamna de Fontanin ; Nicole și logodnicul ei/302

VI. Jacques îi povestește lui Jenny căsătoria lui Battaincourt/320

VII. Jérôme o cheamă pe doamna de Fontanin la Amsterdam/328

VIII. Jacques şi Jenny ; plimbarea în pădure ; sărutul pe perete/342

IX. O duminică în camera Rachelei ; fotografiile/359

X. Jérôme la Maisons-Laffitte — Mărturisirile făcute de Jenny mamei sale/371

XI. Antoine şi Rachel la cinema ; filmul african — Sfîrşitul şeratei de la Packmell/379

XII. Jérôme o regăseşte pe Rinette/393

XIII. Pelerinajul lui Antoine şi cel al Rachelei la cimitirul din Gué-la-Rozière/405

XIV. Plecarea Rachelei — Ultima zi la Le Havre — Rămas bun la ieşirea din port/421

Partea a patra CONSULTAŢIA

I. Antoine şi cei doi hoinari întîlniţi sub poarta mare cu două canaturi/432

II. Antoine face vizita zilnică domnului Thibault/437

III. Doctorul Philip/442

IV. Antoine îl duce pe doctorul Philip să examineze copilul soţilor Héquet/447

V. Antoine se întoarce acasă pentru consultaţie — Huguette, Anne de Bataincourt şi Miss Mary/451

VI. Chipeşul Rumelles/458

VII. Antoine încearcă să aibă o explicaţie cu Gise/464

VIII. Întoarcerea neaşteptată a lui Miss Mary/472

IX. Confidenţa domnului Ernst, profesorul de germană/474

X. Cele două menajere ale domnului Thibault/479

XI. Vizita lui Antoine la cei doi hoinari/483

XII. Acasă la familia Héquet, seara, la capătul copilaşului muribund — Altercaţia cu Studler/487

XIII. Întoarcerea lui Antoine pe jos — Glasul lăuntric — Supeu solitar la Zemm/493

Partea a cincea SORELLINA

I. Domnul Chasle, secretarul domnului Thibault, la căpătîiul patronului său — Alarmat de evoluţia bolii, domnul Chasle îi cere domnului Thibault să-l treacă în testament/505

II. După ce crezuse că este pierdut, domnul Thibault, încurajat de Antoine, se dă în spectacol, spunînd că este pe moarte/513

III. Domnul Thibault îşi ia solemn rămas bun de la domnişoara de Waize şi de la cele două menajere/524

IV. Antoine este pus pe urmele fratelui său de domnul de Jalicourt, care îi comunică o noutate : *Surioara*, scrisă de Jacques şi publicată într-o revistă străină/527

V. Lectura *Surioarei* îi permite lui Antoine să înţeleagă motivele plecării lui Jacques/539

VI. Aflînd adresa lui Jacques din Elveţia, Antoine se hotărăşte să-l caute/560

VII. Întîlnirea celor doi fraţi la Lausanne/564

VIII. Masa de prînz — Conversaţia dintre Jacques şi Rayer/576

IX. Cîteva momente din viaţa dusă de Jacques în ultimii trei ani. Vizita lui Vanheede/582

X. Jacques îi povesteşte fratelui său seara petrecută acasă la Jalicourt, în ajunul fugii sale/591

XI. Apariţia Sophiei/600

XII. Plecarea din Lausanne — Mărturisirea făcută pe jumătate de Jacques/604

Prefață

Roger Martin du Gard este unul dintre scriitorii francezi cei mai cunoscuți în țara noastră, aceasta datorită traducerilor făcute din opera sa (Jean Barois, Familia Thibault, Străveche Franță), *din vasta sa corespondență* (André Gide-Roger Martin du Gard — *texte alese), însoțite de prefețe cuprinzătoare, a prezenței unor fragmente extrase din* Familia Thibault *în manualele școlare, a studiilor și articolelor publicate în revistele de specialitate ce au contribuit, toate, la conturarea unui profil uman, intelectual și artistic apropiat de sensibilitatea noastră, prin generozitatea și vibrația ce se degajă din fiecare pagină lăsată posterității.*

Alături de alți autori de romane de avengură din generația sa, ca Romain Rolland, Jules Romains sau Georges Duhamel, el a aprofundat, prin tot ceea ce a scris, larga problematică a timpului în care a trăit, dar, mai cu seamă, experiențe existențiale ce nu-și vor pierde niciodată actualitatea.

Născut la 23 martie 1881 la Neuilly-sur-Seine, în familia unui avocat, cel ce avea să devină romancier, nuvelist și dramaturg, distins cu Premiul Nobel în 1937, obține, după studii umanistice serioase (soldate însă cu un eșec la examenul de licență în Litere la Sorbona), diploma de arhivist-paleograf (1905) acordată de Școala de Arhivistică (des Chartes), formație ce explică interesul său pentru istorie și științe în general, pentru documentarea riguroasă premergătoare actului creator, așa cum predilecția pentru medicină și biologie a determinat opțiunile sale în alegerea unor teme și tipuri de personaje. Roger Martin du Gard, care ar fi dorit să devină medic ca prietenii săi Georges Duhamel și Jean Delay, a frecventat clinici și spitale, a asistat la consultații și la prelegerile unor mari profesori, ceea ce se reflectă în modul în care a descris suferința fizică, îmbătrînirea și moartea în opera sa, în corespondență și scrierile autobiografice.

A început să scrie devreme, mai întîi nuvele, în anii adolescenței, prima carte tipărită fiind romanul Devenir! (Să te realizezi!, *1908).*

Scriitor exigent, nu a acceptat ca primele sale romane, Une vie de Saint (O viață de Sfînt, *1906), consacrat vieții unui preot, și* Marise *(1909), apărut sub forma unei lungi nuvele,* L'Une de Nous (Una dintre noi, *1909), cristalizată în jurul unor momente din viața unei femei, să figureze în cele două volume ale operelor sale complete, publicate de editura Gallimard în colecția Pléiade (1955), cu o prefață elogioasă semnată de Albert Camus. Tot așa cum nu a permis, în timpul vieții sale și a soției sale, dezvăluirea unor fragmente din cartea la care a început să lucreze în 1941,* Souvenirs du Colonel de Maumort (Amintirile Colonelului de Maumort, *unul din titlurile provizorii alese de autor), în pofida încurajărilor lui Gide.*

Dornic de a găsi liniștea necesară muncii creatoare, decide să părăsească Parisul (pe care îl numea „sucursala Infernului"), pentru a trăi la Verger d'Augy (Cher), unde va locui din 1909 pînă în 1920. Aici va începe să elaboreze romanul Jean Barois, *scris sub formă de dialog, ecou al pasiunii pentru teatru, pasiune ce a stat la baza unei strînse colaborări cu Jacques Copeau și cu teatrul Vieux-Colombier, unde i se va juca, în 1914, prima sa „farsă țărănească",* Le Testament du Père Leleu (Testamentul lui Moș Leleu), *scrisă cu un an înainte, după terminarea romanului-dialogat* Jean Barois. *Datorită valorii și originalității acestuia, Roger Martin du Gard este introdus, de către Gaston Gallimard, în grupul ce gravita în jurul publicației* La Nouvelle Revue française, *fondată în 1909 de Jacques Copeau, André Ruyters, Jean Schlumberger și André Gide, pentru a fi deschisă tuturor scriitorilor talentați și aventurilor spiritului liber.* Jean Barois *va fi publicat în 1913 de editura acestei reviste și îi va aduce autorului primul succes literar. Se evocă, în acest roman atît de original ca formă, destinul unui om de știință, Jean Barois, legat de faimoasa Afacere Dreyfus (care a stîrnit, la vremea ei, mari pasiuni divizînd Franța în două tabere opuse), precum și de antagonismul între știință și religie, sursă a unor înverșunate confruntări de idei, cu toate implicațiile în planul vieții individuale și colective.*

Descoperirea lui Tolstoi îl va orienta spre romanul de mari proporții, numit de critici roman-fluviu, roman-ciclic, cronică de familie, roman-sumă, rezultatul fiind opera sa capitală, Les Thibault (Familia Thibault), *a cărui elaborare va începe în 1920. Prin cultivarea acestui tip de roman, Roger Martin du Gard a intrat în galeria scriitorilor ce au înzestrat patrimoniul*

cultural universal cu opere nemuritoare, multe din ele stînd la baza unor seriale cinematografice de succes, și este suficient să-i numim pe George Eliot, John Galsworthy sau Thomas Mann, pe Marcel Proust, Philippe Hériat, René Bazin, Henri Troyat sau Maurice Druon, alături de care pot sta cu cinste Duiliu Zamfirescu, Ionel Teodoreanu sau Marin Preda.

Primele șase părți ale Familiei Thibault, *intitulate* Le Cahier gris (Caietul cenușiu), Le Pénitenciar (Penitenciarul), La Belle Saison (În toiul verii), La Consultation (Consultația), La Sorellina (Sorellina), La Mort du père (Moartea tatălui), *apărute între anii 1922 și 1929, prezintă istoria unei familii din marea burghezie franceză. Tema aleasă a oferit cu generozitate autorului posibilitatea de a realiza o „fructuoasă dedublare" (după cum mărturisește în* Amintiri autobiografice și literare*) în cei doi frați, Antoine și Jacques Thibault, personaje-pereche, prin care a exprimat două tendințe contradictorii ale propriei sale firi: pe de o parte, instinctul de independență, de revoltă, refuzul oricărui conformism, pe de alta, acel instinct al ordinii, al măsurii, acel refuz al extremelor, datorat eredității.*

Ce au în comun frații Thibault, temperamente diferite, dar marcate de asemănări ascunse? Voința, o voință de fier, dorința de a-i depăși pe toți și de a se impune tuturor. Într-adevăr, prima parte, Caietul cenușiu, *aduce în prim plan conflictul dintre un tată orgolios, autoritar, Oscar Thibault, și fiul său, Jacques — una dintre cele mai bine conturate figuri de adolescenți din literatura franceză —, fire independentă, revoltată, un neînțeles, un străin față de familie, școală și societate, ceea ce îl determină să fugă de acasă împreună cu prietenul său, Daniel de Fontanin. Motivul pentru care îl regăsim în colonia de reeducare a tinerilor recalcitranți fondată de tatăl său (de unde titlul* Penitenciarul*), fără însă ca fiul să-și modifice caracterul și să renunțe la dorința de a se elibera de sub tutela părintească. Revolta lui Jacques, care se manifestă dezordonat pe toate planurile, îl va conduce spre grupurile de socialiști de la Geneva, în timp ce fratele său mai mare, medicul Antoine Thibault, înțelege să se dăruiască meseriei alese, îndurînd, astfel, mai ușor, prezența apăsătoare a tatălui, așa cum apare din partea intitulată* În toiul verii *și în următoarele, mai cu seamă în* Consultația, *cea mai scurtă din serie, ce îi este consacrată în întregime.*

Antoine are în viață o direcție unică: ascensiunea profesională, ambiția de a deveni un mare medic. Deși își judecă tatăl uneori, nu va ajunge niciodată la o ruptură cu acesta, îl va îngriji cu devotament filial pînă în ultima clipă a vieții (Moartea tatălui).

Viața sentimentală a celor doi frați Thibault este surprinsă și ea în forme specifice de manifestare (În toiul verii). *Povestea de dragoste ce se înfiripă între Jacques și Jenny de Fontanin va continua, cu sensuri noi, pînă la moartea lui Jacques ; în schimb, cea dintre Antoine și Rachel, femeia misterioasă ce intră în viața lui într-un moment de tensiune profesională, se va curma brusc, prin plecarea acesteia, la sfîrșitul părții sus menționate.*

Elaborarea primelor șase părți din Familia Thibault *nu îl va împiedica pe autor să scrie, în paralel, o a doua „farsă țărănească",* La Gonfle (Pompa, *1928), și tulburătoarea nuvelă* Confidence africaine *(*Mărturisire africană, *1931).*

În 1925, s-a instalat în frumoasa sa proprietate Le Tertre, elegantă construcție din secolul al XVII-lea, situată în pădurea Bellême, din Normandia, unde se va retrage în sine precum Montaigne în castelul său, fără însă a se izola de prieteni și, de asemenea, în general, într-o independență a spiritului ce nu a încetat să evolueze și să se îmbogățească.

Hotărîrea lui Roger Martin du Gard de a trăi la Le Tertre sau la Nisa (în unele perioade ale vieții, ca de pildă în timpul ocupației germane din 1943) a favorizat un bogat schimb de scrisori cu prieteni și confidenți, ce ajută la descifrarea mai bine a structurilor adînci ale vieții sale spirituale, ca și geneza operelor create.

Un accident de automobil survenit în 1931 l-a obligat la o lungă convalescență, timp în care a scris o dramă îndrăzneață, Un Taciturne *(*Un taciturn, *1932), o suită de schițe inspirate de viața unui sat francez* (Vieille France — Străveche Franță, *1933) și a schimbat, nu fără zbucium sufletesc, incertitudini și ezitări înregistrate în corespondență și scrisorile autobiografice, planul inițial al* Familiei Thibault, *roman destinat a fi pur psihologic, ceea ce a impus chiar distrugerea unui volum menit să încheie cronica de familie. Schimbarea care a impus imaginarea unui alt deznodămînt și o modificare de structură s-a produs sub presiunea evenimentelor din 1933 — 1935, atît de asemănătoare cu cele ce au precedat izbucnirea primului război mondial, văzut îndeaproape de autor, mobilizat din*

1914 pînă la sfîrșitul acestuia și afectat unui serviciu auxiliar. Nu întîmplător a dedicat **Familia Thibault** *vărului său, Pierre Margaritis, victimă a acestui război care a provocat imense pierderi Franței și țărilor aflate în conflict.*

Anii de căutări ce despart primele șase părți ale romanului-fluviu de ultimele, **L'Eté 1914** (**Vara lui 1914**), *publicată în 1936, titlu ce reprezintă o referință istorică precisă, și* **Épilogue** (**Epilog**, *1940), au avut cele mai bune consecințe pe plan artistic, deoarece lărgirea considerabilă a cadrului romanului a dat o semnificație mult superioară sensului vieții personajelor, prin confruntarea lor cu Istoria care le-a pecetluit soarta.*

Vara lui 1914 a însemnat, după cum se știe, începutul masacrului general, pretextul fiind asasinarea, la Sarajevo, a moștenitorului tronului Austro-Ungariei, Franz Ferdinand. Conflicte și contradicții se manifestă însă în fiecare personaj în parte, în familie, în societate, între diferite țări; ele se amplifică pentru a diviza pături tot mai largi de indivizi, punctul culminant fiind conflagrația mondială ce a adus atîta nefericire. Autorul, care a reconstituit în detaliu atmosfera încărcată ce a anunțat-o cu toate observațiile asupra reacțiilor diferitelor pături sociale față de acest eveniment, nu mai poate constata, la sfîrșitul romanului, decît consecințele lui, prin prisma sorții celor doi frați Thibault.

Jacques, revoltatul cu tendințe anarhice, s-a alăturat, prin frecventarea cercurilor socialiste de la Geneva, unor oameni cinstiți, ca Meynestrel, Mithoerg, Paterson, dar lipsiți de conducători de prestigiu, fiecare acționînd în felul lui, după temperament și împrejurări. Motiv pentru care în mintea lui încolțește ideea unei fapte eroice, un ultim și disperat efort pentru a opri masacrul. Se lasă antrenat de Meynestrel (sufletul grupului de socialiști pacifiști, care nu mai vede rațiunea de a trăi după ce a fost părăsit de Alfreda, femeia iubită) într-un zbor deasupra cîmpurilor de luptă din Alsacia, pentru a arunca manifeste pacifiste, gest ce echivalează cu o sinucidere. Aventura are un deznodămînt tragic: avionul se prăbușește, iar Jacques, grav rănit, este împușcat de un soldat înnebunit, care, în retragere, nu știa cum să se debaraseze de un „spion". Moartea sa absurdă este o consecință firească a temperamentului și a caracterului lui, care l-au dus pe o cale extremă, de la început condamnată la eșec.

Antoine, gazat pe front, își urmărește propria degradare cu luciditate de medic, dar va avea tăria să curme această stare prin sinucidere, act ce apare ca o victorie a ființei umane raționale

asupra absurdului. Va nutri, în ultima clipă, încredere în propunerile de pace ale lui Wilson privind o nouă organizare a continentului nostru: Statele Unite ale Europei, deși se întreba deseori, neliniștit, dacă Europa este într-adevăr matură pentru o pace adevărată.

Roger Martin du Gard intervine rar în textul ultimei părți, Epilog. *Faptul că o victimă a războiului vorbește și își vorbește sporește tensiunea dramatică a acesteia, mai mult decît prezența unor comentarii sau analize psihologice ample.*

Jenny de Fontanin, iubita lui Jacques, care a înfruntat prejudecățile familiale și sociale, va crește copilul acestuia, refuzînd propunerea de căsătorie făcută de Antoine, în pragul morții, pentru a da un nume și un statut social fiului nelegitim al fratelui său.

Dar confruntarea personajelor cu Istoria nu conduce la o viziune disperată asupra condiției umane. În ciuda dispariției fraților Thibault, sfîrșitul Familiei Thibault *nu reprezintă un spațiu închis, fără cale de ieșire. Acel simplu nume, Jean-Paul, prin care se încheie romanul-fluviu, numele fiului lui Jacques, reprezintă o poartă deschisă spre viitor, o speranță într-o lume mai bună, ce sparge acel cerc infernal în care se zbat personajele.*

Autorul și-a integrat eroii în Istorie nu pentru a-i strivi, ci pentru a le da o semnificație umană mai adîncă. Aceștia caută să domine evenimentele, fiecare în felul lui, fără a reuși însă, confirmînd, prin drama lor, faptul că viața individuală este o parte dintr-un tot ce o condiționează. Se mai desprinde cu vigoare o concluzie din drama celor doi frați, și anume că războaiele, răsturnările violente din societate, în general, nu își aleg victimele, de multe ori cei mai nevinovați, mai puri (precum Jacques) sau mai utili societății, prin competența și eficiența lor (ca Antoine), fiind zdrobiți de forțe brutale, care acționează orbește.

Dacă Roger Martin du Gard a reușit să creeze personaje pline de viață și apropiate de noi, cititorii, aceasta se datorează unor tehnici romanești flexibile, impuse de o necesitate estetică și adaptate diferitelor faze ale desfășurării intrigii. Modernitatea sa nu rezidă în inovații îndrăznețe făcute din dorința de a fi modern cu orice preț, ci în modul în care a știut să exploateze spațiul interior al eroilor săi principali, pentru a arăta cum evenimentele se răsfrîng în conștiința lor.

Utilizarea unei vaste game de monologuri interioare (procedeu cu rădăcini adînci în teatrul, poezia și romanul din trecut și atît de folosit de Stendhal, unul dintre scriitorii admirați de Martin du Gard) a făcut posibilă redarea complexității vieții interioare a lui Jacques și Antoine, discontinuitatea gîndurilor și stărilor lor sufletești surprinse într-un timp mozaical, precum și realizarea unei modulații ritmice în succesiunea faptelor narate, prin notații rapide, fragmentare, cu o structură gramaticală minimală, ce sugerează atît de plastic reacțiile imprevizibile în fața unor situații fericite sau nefericite.

Introducerea perspectivei interioare prin monologuri mai mult sau mai puțin ample este o constantă a creației lui Martin du Gard. Ea apare în primul său roman, Devenir!, *pentru a lua forme noi, de o mare forță de expresie și încărcătură emoțională, mai cu seamă în* Epilog, *în care abundă reflexiile de ordin moral, metafizic, social și politic ale lui Antoine, purtătorul de cuvînt al creatorului său. Prizonier al unui spațiu închis, o cameră de spital, în care își trăiește ultimele luni ale vieții, învins de un război pe care l-a combătut cu mijloacele proprii meseriei sale, servită cu devotament și chiar cu un zel ce l-a expus intoxicării cu iperită, folosită pentru prima dată în primul război mondial ca armă chimică, el cunoaște o vie activitate a memoriei afective și involuntare prin dilatarea trecutului, cu rezerva sa de amintiri importante sau neînsemnate. Timpul subiectiv este trăit cu intensitate într-un prezent patetic, ce nu acordă nici o șansă suferindului. De multe ori, vorbirea interioară țîșnește sub formă de exclamații, scurte întrebări, întretăiate de puncte de suspensie în unele situații, dar întotdeauna logice, coerente, cu alunecări fluide de la prezent spre trecut în corpul aceluiași monolog, construit pe structura unui dozaj subtil de elemente obiective și subiective.*

În acest volum, chiar și indicațiile cronologice din jurnalul lui Antoine (ce prezintă multe similitudini cu scrisorile schimbate între Roger Martin du Gard și André Gide) contribuie la sugerarea patetismului situației și par a scanda pentru cititor mersul implacabil al destinului, prin reflectarea progresului bolii lui Antoine, oscilațiile acesteia și epuizarea produsă de crizele succesive. Ceea ce explică faptul că bogatul rezervor de amintiri de la începutul volumului se restrînge pe măsură ce scade forța vitală a bolnavului, reducîndu-se, spre final, la două puncte fixe de meditație: sfîrșitul vieții sale și sfîrșitul războiului.

Tot atît de sugestiv este și modul în care autorul a integrat istoria în ficțiune, semnalat de critică, în numeroase locuri, drept unul din elementele de originalitate ale romanelor Jean Barois *și* Familia Thibault. *Pentru reprezentarea unor evenimente și momente de tensiune specifice substanței acestor volume, Roger Martin du Gard a recurs la ceea ce se poate numi tehnica colajului, prin introducerea în text a unor decupaje din presa vremii, stenograme, telegrame, diferite documente autentice, oferind un contact direct cu realitățile transpuse artistic în romanele respective. Această tehnică amintește experiențele pictorilor cubiști, dadaiști, suprarealiști, care au realizat compoziții din materiale eterogene aplicate pe pînză, uneori fixate în pictură, din dorința de a surprinde poezia degajată de cele mai modeste obiecte din universul vieții noastre cotidiene.*

Datorită acestui procedeu, autorul a izbutit să-și introducă cititorul în miezul unor epoci de profunde prefaceri sociale și politice, făcîndu-l să asiste, alături de eroii săi, centre de perspectivă sau de conștiință, la evenimentele ce au zguduit Franța și Europa în anumite perioade. Astfel, în Jean Barois *se reproduc fragmente din presa timpului* (L'Aurore, L'Eclair), *din scrisoarea deschisă adresată de Émile Zola Președintelui Republicii, faimosul pamflet* J'Accuse! (Acuz!) *etc. Tehnica aceasta este pe larg folosită în* Familia Thibault. *Roger Martin du Gard, care a studiat cu o grijă de istoric și de sociolog surse de informații bogate (presă, documente ale realității istorice), a introdus tot ce a considerat semnificativ în narațiune, în vederea reconstituirii evenimentelor care au condus la declanșarea primului război mondial. Fragmentele convingătoare extrase din ziare ca* Le Figaro, Le Matin, L'Écho de Paris, Paris-Midi *etc. sau din presa austriacă și germană au permis autorului să atingă două scopuri de un mare randament narativ: concentrarea substanței romanești bogate și dense, imprimarea unui ritm adecvat tensiunii momentului respectiv și, în sfîrșit, surprinderea reacțiilor individuale și colective în fața pericolului iminent de război.*

Succesiunea rapidă a evenimentelor, favorizată de utilizarea intensă a acestui procedeu, sugerează plastic ritmul trepidant al reuniunilor și manifestațiilor populare, febrilitatea acțiunilor militanților socialiști și dezacordurile dintre aceștia privind oportunitatea unor acțiuni pacifiste. Stilul rapid, telegrafic, mult diferit de respirația calmă a primelor șase părți precedente,

scoate în relief tensiunile psihice și sociale transpuse în Vara lui 1914, *ritmul narativ intensificîndu-se în spațiu și în timp. El apare astfel ca primul roman francez în care substanța istorică, concretizată în documente autentice, este estetic armonizată cu ficțiunea fără modificări dictate de imaginație, așa cum se întîmplă în celelalte romane ale genului, mai mult sau mai puțin romanțate. Observația este valabilă și în ceea ce privește prezentarea personajelor istorice, diferit construite de cele fictive. Jean Jaurès, de pildă, nu vorbește niciodată în* Vara lui 1914, *deși autorul i-a studiat cu atenție discursurile; se fac în schimb considerații asupra forței ce emană din personalitatea acestuia, a efectelor obișnuite asupra auditoriului de luările sale de cuvînt. Spre deosebire de Tolstoi sau de Jules Romains, Martin du Gard acordă personalităților istorice un statut diferit de cel al personajelor fictive, așa cum nu a putut accepta nici formula unor vieți romanțate, ce presupune o sinteză prea transparentă între istorie și ficțiune.*

Autorul a evitat stilul discursiv și prezentările încărcate de personaje și situații, risc la care s-ar fi putut expune ținînd seama de specificul părții Vara lui 1914 *și datorită utilizării unor procedee cinematografice, a căror prezență nu este întîmplătoare. Ca și alți confrați ai săi (Jean Cocteau, Marcel Pagnol, Jean Anouilh, Armand Salacrou — pentru a menționa doar cîteva nume), el s-a apropiat de a șaptea artă chiar în timpul elaborării* Familiei Thibault, *a realizat o serie de scenarii, printre care cele pentru* Bestia umană *de Zola,* Doamna Bovary *de Flaubert și o adaptare liberă, în colaborare cu Pierre Herbart, pentru primele sale două volume din serie,* Caietul cenușiu *și* Penitenciarul. *Această experiență pasionantă nu a dat roadele sperate pe plan cinematografic, dar romancierul, deși ancorat în formula romanului tradițional, s-a familiarizat cu o serie de tehnici de un mare randament artistic. Este evident că cinematograful, arta schimbărilor de planuri, prin potențialul său de imagini, a lărgit considerabil viziunea lui Martin du Gard și i-a oferit un tipar ideal pentru a îmbrățișa un număr considerabil de personaje și de fapte într-o multiplicare de forme și manifestări redate prin imagini vizuale, ce parcă se succed în fața cititorului. Arhitectura vizuală din* Vara lui 1914 *ne face să-l însoțim pe Jacques în deplasările sale la Geneva, Berlin, Paris, să coborîm în mijlocul mulțimii pe străzi, în gări, în cafenele, în sălile de conferințe și la reuniuni, acolo unde pulsează viața în clipele*

încordate ale Istoriei. Există scene ce ar merita să figureze într-o antologie a formelor romanești rezultate din dialogul stimulator cu cinematograful, ca, de pildă, scena asasinării lui Jaurès, fragment scris într-un stil eliptic, sincopat, ce se încadrează perfect într-un scenariu, fără a se opera modificări prin suprimarea unor fraze sau propoziție.

Este evident că autorul a simțit la un moment dat nevoia de a recurge la un stil diferit de cel utilizat în primele șase părți, fără de care nu ar fi putut atinge densitatea epică remarcabilă din Vara lui 1914. *El a fost chiar conștient de reacția cititorului care, după parcurgerea primelor volume ale romanului „scris", va cădea brutal în ultimele, atît de diferite, scrise într-un stil cinematografic — după cum îi mărturisește într-o scrisoare lui Gide.*

Majoritatea istoriilor literare și a manualelor școlare îl prezintă pe Martin du Gard drept un scriitor tradițional, obiectiv, un sclav al fișei, al documentului, un naturalist întîrziat, un creator scrupulos care, asemenea unui arhitect, își stabilea planul exact al operelor sale în jurul unui fir narativ linear și cronologic, spre deosebire de Gide, adept al construcției simfonice și ostil planurilor — sursă de controverse ce nu le-a afectat cu nimic marea prietenie de-o viață.

Prudența în materie de inovații formale a autorului Familiei Thibault *nu a însemnat însă și o timiditate de ordin estetic, ca dovadă mlădierea perspectivei narative, optica liberă în tratarea timpului și spațiului prin monolog interior, tehnicile cinematografice, modul de abordare a documentului istoric brut.*

Dar Roger Martin du Gard a mers mai departe pe calea găsirii unor noi modalități de exprimare artistică, evoluție firească dacă ținem seama de căutările sale permanente de ordin estetic și poate nu străină de observațiile critice făcute de Gide în repetate rînduri. Nu întîmplător acestui mare prieten (despre care a scris și un volum de amintiri, Notes sur André Gide, *1951) îi este dedicată ultima sa capodoperă, publicată de Gallimard, în 1983, prin strădania lui André Daspre, la 25 de ani după încetarea din viață a autorului. Este vorba de postuma* Le Lieutenant-Colonel de Maumort (Locotenent-Colonelul de Maumort), *o postumă oarecum prevăzută de autor (deși el și-a exprimat în repetate rînduri regretul de a nu o putea desăvîrși în timpul vieții, din cauza vîrstei și a unei sănătăți diminuate), dar care a constituit un avantaj cert: posibilitatea exprimării sin-*

cere, libere a unor gînduri și sentimente fără obligația de a înfrunta direct reacția cititorilor și a criticii.

Această carte de căutare și de neliniște, ce se înscrie în prelungirea Familiei Thibault, *vădește șocul produs de cel de al doilea război mondial asupra autorului, obligat să asiste, neputincios, la agravarea conflictelor și creșterea fanatismului ideologic, într-o lume dezbinată, care nu mai era pe măsura speranței, fără a-și pierde însă speranța în forța opiniei publice în care a crezut cu putere și pe care reușește să ne-o insufle și nouă.*

Clément Borgal avea toate motivele să afirme, în 1957, că dintre toți scriitorii care au obținut Premiul Nobel, Roger Martin du Gard este cel despre care s-a vorbit cel mai puțin, întrebîndu-se dacă este vorba de indiferență, ingratitudine sau, pur și simplu, de o consecință a discreției și modestiei exagerate a romancierului, care s-a ferit de publicitate, de reclamă, de interviuri, de tot ceea ce ar putea ajuta un scriitor să se impună mai repede atenției publice.

Astăzi, el se bucură de o glorie postumă demnă de invidiat. Există un Centru Internațional de Cercetări asupra vieții și operei sale (C.I.R.M.G.), creat în 1982, sub patronajul Facultății de Litere din Nisa și al Institutului de Romanistică din Saarbrücken (Germania), care reunește numeroși specialiști și publică, periodic, volume de studii sau de texte inedite.

Opera lui Roger Martin du Gard nu-și va pierde niciodată tinerețea și oportunitatea, deoarece în centrul ei se află neliniștile conștiinței omului, subiect inepuizabil, în continuă schimbare, mai actual decît oricînd astăzi, într-o societate ce cunoaște un ritm rapid de dezvoltare, impunînd o adaptare anevoioasă, luciditate și multă înțelepciune. Ea constituie o hrană spirituală pentru acei, atît de numeroși, ce aspiră la o descătușare a ființei lor sau măcar la atingerea unui echilibru interior într-o lume străbătută de furtuni previzibile și imprevizibile.

Silvia Pandelescu

Je dédie

LES THIBAULT

à la mémoire fraternelle

de

PIERRE MARGARITIS

dont la mort, à l'hôpital militaire, le 30 octobre 1918, anéantit l'œuvre puissante qui mûrissait dans son cœur tourmenté et pur.

R. M. G.

Partea întîi

CAIETUL CENUȘIU

I

Cînd ajunseră pe Rue de Vaugirard la colț, în dreptul clădirilor școlii, domnul Thibault, care nu suflă o vorbă fiului său tot timpul drumului, se opri deodată.

— Nu, Antoine, nu ! De data asta e prea de tot !

Tînărul nu răspunse.

Școala era închisă. Era ora nouă seara. Portarul crăpă ferestruica.

— Nu știi unde-i fratele meu ? îi strigă Antoine.

Portarul făcu ochii mari.

Domnul Thibault bătu nerăbdător din picior.

— Du-te de-l caută pe abatele Binot !

Portarul îi conduse pe amîndoi pînă la vorbitor și aprinse policandrul.

Trecură cîteva minute. Suflînd din greu, domnul Thibault se lăsă pe scaun, bombănind din nou printre dinți :

— Nu, de data asta nu ! Înțelegi ?

— Cu iertăciune, domnule, rosti abatele Binot, intrînd pe neașteptate. Fiind mic de statură, fu nevoit să se înalțe ca să-și pună mîna pe umărul lui Antoine. Bună ziua, tinere doctor ! Ce s-a întîmplat ?

— Unde-i fratele meu ?

— Jacques ?

— De azi-dimineață nu s-a întors acasă ! strigă domnul Thibault ridicîndu-se în picioare.

— Și unde a plecat ? întrebă abatele, care nu se arăta prea mirat.

— Unde naiba să plece ? O fi aici, la arest !

Abatele își strecură mîinile sub brîu.

— Nu i s-a dat nici un fel de arest lui Jacques.

— Cum așa ?

— Jacques nici n-a dat pe la școală astăzi.

Gluma se îngroșa. Antoine nu-l slăbea din ochi pe preot. Domnul Thibault, dînd din umeri, își întoarse spre abate fața puhavă, cu acele pleoape grele care nu se ridicau aproape niciodată.

— Jacques ne-a spus ieri că are patru ore de arest. A plecat azi-dimineață la ora obișnuită. Se pare însă că, pe la zece, cînd toți ai casei eram la biserică, s-a întors și, negăsind-o decît pe bucătăreasă, i-a spus că n-o să vină la masă la prînz fiindcă, în loc de patru, are opt ore de arest.

— Minciună curată ! rosti scurt abatele.

— Spre seară, povesti mai departe domnul Thibault, am ieșit să-mi duc cronica la *Revue des Deux Mondes* ; fiind zi de primire la director, nu m-am mai putut întoarce acasă decît pe la ora cinci. Jacques încă nu venise. S-a făcut opt și jumătate, nimeni. Am intrat la idei și am trimis după Antoine, care era de serviciu la spital. Iar acum, iată-ne aici !

Abatele strînse din buze cu un aer visător. Ridicîndu-și pleoapele, domnul Thibault aruncă o privire tăioasă mai întîi abatelui, apoi fiului său.

— Ce zici de asta, Antoine ?

— Ce să zic, tată ?... răspunse tînărul. Dacă-i vorba de cine știe ce poznă pusă la cale dinainte, nu e cazul să ne mai facem sînge rău.

Vorbele lui Antoine îl mai liniștiră. Domnul Thibault luă un scaun și se așeză ; mintea sa ageră se frămînta în fel și chip încotro s-o mai apuce, dar fața înfundată în grăsime nu trăda nici un gînd.

— Și atunci ce-i de făcut ?

Antoine chibzui :

— Astă-seară, nimic. Să așteptăm.

Era limpede că n-aveau altceva de făcut. Dar imposibilitatea de a ieși imediat din această încurcătură printr-un gest autoritar, precum și gîndul că a doua zi se deschidea, la Bruxelles, Congresul Științelor Morale, unde el trebuia să prezideze secția franceză, îl făcură pe domnul Thibault să fiarbă de mînie.

Se ridică în picioare.

— Am să-l caut peste tot cu jandarmii ! se răsti. Ce, nu mai există poliție în Franța ? Răufăcătorii nu mai pot fi puși la locul lor ?

Jacheta îi atîrna de o parte și de alta a burții ; colțurile gulerului tare i se înfigeau în cutele bărbiei, făcîndu-l să-și repeadă mereu falca înainte, ca un cal care și-ar mușca zăbala. „Ah, ticălosul, își zicea în gînd, de-ar da o dată un tren peste el !“ Și, pentru o clipă, totul i se păru năruit : discursul la congres, poate și vicepreședința... Dar, în același timp, își văzu copilul întins pe targă ; apoi se văzu pe sine într-o bise-

rică plină de lumini, în atitudinea aceea de tată nenorocit, compătimit de toată lumea. Și se simți rușinat.

— Să te chinuiești așa o noapte întreagă... rosti apoi cu glas tare. E greu, domnule abate, e foarte greu pentru un tată să treacă prin asemenea momente...

Se îndreptă spre ușă. Abatele își scoase atunci mîinile de sub brîu.

— O clipă, vă rog... zise el, plecîndu-și ochii.

Lumina policandrului îi cădea peste fruntea acoperită pe jumătate de un ciucure negru și peste fața șireată, care se îngusta spre bărbie ca un triunghi. Două pete roșii îi îmbujorară dintr-o dată obrajii.

— Tocmai stăteam la îndoială dacă să vă aduc sau nu la cunoștință o ispravă a fiului dumneavoastră, o ispravă foarte recentă și destul de regretabilă. Poate că ați găsi în ea unele indicii... Așa că, dacă mi-ați îngădui o clipă...

Părea și mai șovăielnic din pricina accentului său tărăgănat de picard. Domnul Thibault, fără să-i răspundă, se lăsă iarăși greoi pe scaun și închise ochii.

— Zilele acestea am surprins la băiatul dumneavoastră greșeli neobișnuite, continuă abatele, greșeli deosebit de grave. L-am amenințat și cu eliminarea, firește, mai mult ca să-l speriem. Nu v-a pomenit nimic de toate astea ?

— Îl știți doar cît e de ascuns ! N-a suflat o vorbă, ca de obicei.

— Iubitul dumneavoastră fiu, în ciuda cusururilor lui destul de serioase, nu este un copil rău, zise abatele, căutînd să îndulcească acuzația. Și cred că ultima ispravă a făcut-o mai mult din slăbiciune, din lipsă de voință, sub influența primejdioasă a vreunui camarad, a vreunui stricat, cum sînt atîția nenorociți la Paris...

Domnul Thibault aruncă preotului o privire îngrijorată.

— Dar să vă înfățișez faptele, așa cum s-au întîmplat. Joia trecută... Se opri o clipă, apoi continuă pe un ton aproape vesel : Adică nu joi, ci alaltăieri, vineri, da, vineri dimineața, în timpul meditației. Cu puțin înainte de amiază, intru în sală, pe neașteptate, așa cum fac de obicei... Clipi către Antoine. Apăs clanța, fără ca ușa să facă zgomot, și o deschid dintr-o dată. Cum am intrat, privirile mi s-au oprit asupra amicului Jacques, pe care înadins îl așezasem în banca din fața ușii. Mă duc drept la el și-i dau la o parte dicționarul. Îl prinsesem asupra faptului. Îi smulg din mînă volumul suspect : era un roman, tradus din italienește, de un scriitor al cărui nume îmi scapă, *Fecioarele stîncilor*...

— Ca să vezi ! exclamă domnul Thibault.

— Aerul încurcat al băiatului mă făcu să cred că mai ascundea ceva ; în această privință am destulă experiență. Se apropia ora mesei. Cînd sună clopoțelul, îl rog pe meditator să ducă elevii în refectoriu și, rămas singur, ridic pupitrul lui Jacques. Acolo dau peste alte două volume : *Confesiuni* de Jean-Jacques Rousseau și, ceea ce-i și mai dezgustător, vă rog să mă iertați, un roman scîrbos de Zola, *Greșeala abatelui Mouret*.

— Ticălosul !

— Eram gata să închid pupitrul, cînd îmi veni deodată ideea să-mi strecor mîna și în dosul teancului cu cărți de școală, unde găsesc un caiet cu scoarțe cenușii, care, trebuie să o spun, la prima vedere nu avea nimic suspect. Îl deschid și citesc primele pagini... Abatele îi privi cu ochii săi vii și neîndurători pe cei doi bărbați. Eram lămurit ! Am pus prada la loc sigur și, în timpul pauzei de la amiază, am putut s-o cercetez pe îndelete. Cărțile, legate cu grijă, aveau pe cotor, jos, inițiala F. Cît despre caietul cenușiu — dovada principală de vinovăție, corpul delict — era un fel de caiet de corespondență, cu două scrisuri foarte deosebite : scrisul lui Jacques, cu semnătura J., și un alt scris, pe care nu-l cunosc, avînd drept semnătură un D.

Abatele se opri o clipă, apoi, coborînd vocea :

— Tonul și cuprinsul scrisorilor nu mai lăsau nici o urmă de îndoială asupra naturii acestei prietenii. Pînă într-atîta, domnule, încît, la un moment dat, am luat scrisul acesta ferm și lunguieț drept acela al unei fete, mai bine-zis al unei femei... În cele din urmă, din cercetarea textului, am înțeles că scrisul pe care nu-l cunoșteam era al unui coleg de-al lui Jacques, dar, slavă Domnului, nu al unui elev din școala noastră, ci al unui băiat pe care Jacques îl întîlnea, desigur, la liceu. Ca să mă conving, m-am dus chiar în aceeași zi și am stat de vorbă cu domnul Quillard, pedagogul de la liceu, un om foarte de ispravă — zise abatele întorcîndu-se spre Antoine — un om care nu știe de glumă și care cunoaște bine viața de internat. Scrisul a fost imediat identificat. Vinovatul, care semna D., este un elev din clasa a treia, un camarad al lui Jacques, și se numește Fontanin, Daniel de Fontanin.

— Fontanin ! Bineînțeles ! exclamă Antoine. Știi, tată, familia aceea care locuiește vara la Maisons-Laffitte, lîngă pădure ! Într-adevăr, astă-iarnă, cînd mă întorceam seara acasă, îl găseam adesea pe Jacques citind cărți de poezii, împrumutate de la acest Fontanin.

— Cum așa ? Cărți împrumutate ? și de ce nu mi-ai spus nimic ?

— Nu mi se păreau cîtuși de puțin primejdioase, răspunse Antoine, uitîndu-se la abate ca și cum l-ar fi înfruntat cu privirea ; apoi un zîmbet vesel îi lumină fața visătoare. Erau cărți de Victor Hugo, de Lamartine adăugă el. Îi luam lampa și îl sileam să se culce.

Abatele strînse din buze. Nu se dădu bătut.

— Este însă ceva și mai grav : Fontanin e protestant.

— Da, știu asta ! întări domnul Thibault, copleșit de durere.

— De altminteri, un elev destul de bun, reluă numaidecît preotul, căutînd să se arate nepărtinitor. Domnul Quillard mi-a spus : „E cel mai mare dintre copii și ne-a părut totdeauna un băiat serios, dar cum ne-a înșelat pe toți ! Mama lui, de asemenea, făcea impresia unei femei la locul ei."

— Ah, maică-sa, maică-sa ! îl întrerupse domnul Thibault. Niște nesuferiți, cu toate că-și dau aere de oameni onorabili ! La Maisons, nu-i primește nimeni ; abia de-i salută cîte cineva. Fratele tău se poate mîndri cu asemenea prietenie, n-am ce zice !

— Prietenie primejdioasă... oftă abatele. Se știe doar ce se ascunde sub falsa seriozitate a protestanților ! Oricum, de la liceu m-am întors pe deplin lămurit. Tocmai mă pregăteam să deschid o anchetă în toată regula, cînd sîmbătă, la începutul orei de meditație, mă pomenii cu amicul Jacques în cabinetul meu. A dat buzna pur și simplu ! Era foarte palid și ținea dinții încleștați. Fără să spună măcar bună ziua, a început să strige de la ușă : „Mi s-au furat cărțile, mi s-au furat hîrtiile !" I-am atras din capul locului atenția că o asemenea atitudine este cu totul nepotrivită. Dar el nu ținea seamă de nimic. Ochii lui, de obicei atît de limpezi, erau întunecați de mînie. Striga întruna : „Dumneavoastră mi-ați furat caietul, dumneavoastră !" Ba chiar — adăugă abatele cu un zîmbet prostesc — m-a amenințat : „Dacă veți îndrăzni să-l citiți, mă omor !" Am încercat să-l iau cu binișorul, dar nu mă lăsa să vorbesc. „Unde mi-e caietul ? Dați-mi-l ! De nu mi-l dați, am să sparg totul !" Pînă să mă dezmeticesc, apucă de pe birou un *presse-papier* de cristal — dumneata îl știi, Antoine ? e o amintire de la Puy-de-Dôme, adusă de niște foști elevi — și-l azvîrli cu toată puterea în marmora căminului. Nu face nimic — se grăbi să răspundă abatele la gestul încurcat al domnului Thibault — v-am dat acest amănunt lipsit de importanță, numai ca să vă arăt în ce hal de tulburare ajunsese iubitul

dumneavoastră fiu. După aceea s-a aruncat pe parchet, cuprins de un adevărat acces de nervi. L-am înșfăcat și l-am împins într-o încăpere alăturată, unde l-am încuiat, răsucind cheia de două ori.

— Ah, zise domnul Thibault ridicînd pumnii, uneori parc-ar fi apucat ! Întrebați-l pe Antoine cum, pentru o nimica toată, se înfurie atît de rău încît sîntem nevoiți să cedăm. Se face vînăt, venele gîtului i se umflă și, de mînie, ar fi în stare să sugrume pe cineva !

— Așa sînt toți cei din neamul Thibault, constată Antoine și părea că regretă atît de puțin acest lucru încît abatele se simți dator să zîmbească binevoitor.

— Cînd m-am întors să-i dau drumul, după o oră, l-am găsit stînd la masă cu capul în mîini. Mi-a aruncat o privire furioasă ; ochii îi erau uscați. L-am îndemnat să-și ceară iertare, dar el nici nu mi-a răspuns. A venit după mine, în cancelarie, fără împotrivire, cu părul vîlvoi, cu ochii în pămînt, îmbufnat. L-am pus să strîngă cioburile *presse-papier*-ului, dar n-am reușit să-l fac să-și descleștеze dinții. Atunci, l-am condus la capelă și l-am lăsat acolo singur timp de un ceas, față în față cu bunul Dumnezeu. Pe urmă m-am dus și am îngenuncheat și eu lîngă el. Un moment am avut impresia că plînsese ; dar era întuneric în biserică, așa că n-aș putea să spun asta cu precizie. Am rostit cîteva rugăciuni, apoi l-am dojenit, i-am vorbit de durerea pe care o va simți tatăl său cînd va afla că un prieten rău a izbutit să compromită nevinovăția copilului său iubit. Jacques își încrucișase brațele și, cu ochii ațintiți spre altar, părea că nici nu auzea ce-i spuneam. Fiindcă stăruia în încăpățînarea sa, i-am poruncit să se întoarcă la meditație. A stat acolo pînă seara, la locul lui, cu brațele încrucișate, fără să deschidă o carte. M-am făcut că nu bag de seamă. La șapte a plecat, ca de obicei, dar fără să mă salute. Iată toată povestea, domnule, încheie abatele cu o privire plină de indignare. Așteptam, înainte de a vă pune la curent, să mi se comunice pedeapsa pe care pedagogul liceului urmează s-o aplice nenorocitului aceluia de Fontanin : eliminarea, firește ! Dar văzîndu-vă astă-seară atît de îngrijorat...

Domnul Thibault gîfîia, ca și cum ar fi alergat.

— Ce să vă spun, domnule abate, sînt zdrobit de durere. Cînd mă gîndesc ce surprize ar putea să-mi aducă asemenea apucături... Sînt zdrobit, repetă el în șoaptă, ca în vis, și rămase nemișcat, cu capul plecat, cu mîinile lipite de șolduri.

De n-ar fi fost tremurul acela ușor care îi mișca buzele și bărbuța albă sub mustața cărunță, ai fi crezut că doarme văzîndu-i pleoapele lăsate mereu în jos.

— Ticălosul ! strigă deodată domnul Thibault, repezindu-și falca înainte.

Privirea care-i țîșnea în momentul acela de sub gene era atît de tăioasă încît nu mai încăpea îndoială că amorțirea ei obișnuită nu putea fi decît aparentă. Închizînd din nou ochii, se întoarse spre Antoine. Tînărul nu-i răspunse îndată ; cu mîna la barbă, cu sprîncenele încruntate, privea în pămînt.

— Plec la spital, să mă învoiesc pentru mîine, spuse el după un timp ; iar mîine, dis-de-dimineață, am să mă duc să-l descos pe acest Fontanin.

— Mîine dis-de-dimineață ! repetă mecanic domnul Thibault ridicîndu-se în picioare. Pînă atunci, eu voi petrece o noapte albă.

Oftă și se îndreptă spre ușă, urmat de abate. În prag îi întinse preotului o mînă moale.

— Sînt zdrobit, oftă încă o dată domnul Thibault, fără să-și ridice pleoapele.

— Să ne rugăm bunului Dumnezeu să ne apere pe toți, rosti abatele Binot mai mult din politețe.

Tatăl și fiul făcură cîțiva pași în tăcere. Strada era pustie. Vîntul se potolise și seara era liniștită. Era în primele zile ale lunii mai.

Domnul Thibault se gîndea la fugar : „Cel puțin, dacă doarme afară, bine că n-o să-i fie prea frig". De mîhnire i se tăiaseră picioarele. Se opri și se întoarse spre Antoine, a cărui atitudine îi dădea puțin curaj. Îi era drag fiul mai mare, de care era mîndru, și-l iubea parcă și mai mult în seara asta, cînd se simțea cuprins de furie împotriva mezinului. Nu s-ar fi putut spune că îi era cu neputință să-l mai iubească pe Jacques ; ar fi fost de ajuns ca acesta să fi dat oarecare satisfacție mîndriei sale și afecțiunea i s-ar fi trezit din nou în suflet ; dar toate nesăbuințele și nebuniile lui Jacques îl loveau în punctul său cel mai simțitor — în amorul propriu.

— De nu s-ar isca vreun scandal ! mormăi el și, apropiindu-se de Antoine, îi spuse cu vocea schimbată : Îmi pare bine că în noaptea asta nu ești de gardă. Dar numaidecît se rușină de slăbiciunea sa.

Tînărul, și mai încurcat încă decît tatăl său, nu răspunse nimic.

— Antoine, sînt mulțumit că te am lîngă mine astă-seară, dragul meu... murmură domnul Thibault luîndu-și, poate pentru prima oară, fiul de braț.

II

În duminica aceea, întorcîndu-se acasă spre amiază, doamna de Fontanin găsi în vestibul un bilețel de la Daniel.

— Daniel scrie că a fost oprit la masă la familia Bertier. Nu erai aici cînd a venit acasă ? o întrebă doamna de Fontanin pe fiica ei.

— Nu, nu l-am văzut, răspunse Jenny, care se așezase de-a bușilea ca să scoată cățelușa ghemuită sub fotoliu și nu apucase încă să se ridice. În cele din urmă o prinse pe Puce cu amîndouă mîinile și fugi sărind într-un picior spre camera ei, copleșind animalul cu mîngîieri.

La ora mesei, se întoarse.

— Mă doare capul. Nu mi-e foame. Aș vrea să mă întind puțin la întuneric.

Doamna de Fontanin o ajută să se culce și trase perdelele. Jenny se ghemui sub pătură. Nu putea adormi. Orele treceau încet. De mai multe ori în timpul zilei doamna de Fontanin veni să-și pună mîna rece pe fruntea copilei. Către seară, cuprinsă de neliniște și simțind nevoia să fie mîngîiată, mititica luă mîna mamei sale și o sărută, fără să-și poată stăpîni lacrimile.

— Ești nervoasă, draga mamei... Poate că ai temperatură.

Bătu ora șapte, apoi opt. Doamna de Fontanin își aștepta fiul ca să se așeze la masă. Daniel nu lipsise niciodată de la masă fără să anunțe dinainte și mai ales niciodată nu și-ar fi lăsat mama și sora să mănînce singure duminica.

Doamna de Fontanin ieși în balcon. Seara era liniștită. Pe Avenue de l'Observatoire trecea arar cîte un om. Întunericul se îngroșa în desișurile arborilor. De cîteva ori i se păru că-și recunoaște fiul, la lumina felinarelor, după mers. În Grădina Luxembourg se auzi bătînd toba ; se închideau porțile. Se făcuse noapte.

Doamna de Fontanin își puse în grabă pălăria și alergă la familia Bertier : plecaseră în ajun la țară. Daniel minți se deci !

Ea cunoștea minciunile de soiul acesta, dar tocmai Daniel, tocmai Daniel al ei să mintă ! Era prima lui minciună. La patrusprezece ani !

Jenny nu dormea ; trăgea cu urechea la orice zgomot. Își chemă mama :

— Ce-i cu Daniel ?

— S-a culcat. A crezut că dormeai și n-a mai venit să te trezească.

Tonul îi era firesc ; la ce bun să mai sperie copila ?

Se făcuse tîrziu. Doamna de Fontanin se așează într-un fotoliu, lăsînd ușa de la intrare crăpată, ca să audă cînd va veni Daniel.

Așa trecu toată noaptea. Se lumină de ziuă.

Pe la șapte dimineața, cățelușa ciuli urechile, mîrîind. Sunase cineva. Doamna de Fontanin se repezi în antreu și deschise ea însăși, ca să nu prindă de veste servitorii. Cînd colo, în fața ușii văzu un tînăr cu barbă, pe care nu-l cunoștea. Un accident ?

Antoine își spuse numele : voia să-l vadă pe Daniel înainte ca acesta să plece la liceu.

— Numai că... tocmai că... fiul meu nu poate fi văzut în dimineața asta.

Antoine făcu un gest de mirare.

— Iertați-mă, doamnă, că stărui. Fratele meu, care este bun prieten cu fiul dumneavoastră, a dispărut de ieri dimineață și sîntem foarte îngrijorați.

— Dispărut ? Mîna îi înțepeni pe fișiul alb cu care-și acoperise capul.

Deschise ușa salonului și Antoine intră după ea.

— Nici Daniel n-a venit acasă, domnule. Și eu sînt la fel de neliniștită. Își lăsă un moment capul în jos, dar și-l ridică numaidecît : Cu atît mai mult, cu cît nici bărbatul meu nu este acum la Paris.

Femeia aceasta era de o simplitate și de o sinceritate pe care Antoine nu le mai întîlnise. Surprinsă astfel, după o noapte de veghe, pradă agitației, ea lăsa să se citească pe obrazu-i limpede, fără ascunzișuri, sentimentele care apăreau și dispăreau ca niște tonuri pure. Se priviră cîteva clipe, fără să se vadă bine. Fiecare își urmărea propriile gînduri.

Dimineața, Antoine sărise din pat ca un polițist antrenat. Nu lua în tragic pozna lui Jacques, și numai curiozitatea îl mîna din urmă. Așadar, îl descoperise pe celălalt, pe micul complice. Dar iată că afacerea se complica din nou. Încurcătura însă nu-i displăcea. Ori de cîte ori se ivea un fapt neașteptat, privirea lui devenea de oțel, iar sub barbă, falca, falca puternică a familiei Thibault, se încleștа și mai tare.

— La ce oră a plecat fiul dumneavoastră ieri dimineață ?

— Dis-de-dimineață. S-a întors însă ceva mai tîrziu.

— Aha ! Între zece și jumătate și unsprezece.

— Cam așa.

— Ca și celălalt. Au plecat împreună ! conchise Antoine cu o voce limpede, aproape veselă.

Dar chiar atunci, ușa rămasă întredeschisă, se dădu de perete și un trup de copil în cămașă se prăbuși pe covor.

Doamna de Fontanin scoase un țipăt. Antoine ridică fetița binișor, o luă în brațe și, ajutat de mama ei, o duse în camera sa și o întinse pe pat.

— Lăsați, doamnă, sînt medic. Puțină apă rece. Eter aveți ?

Jenny își reveni îndată. Mama îi zîmbi, dar ochii fetiței rămîneau ficși.

— Nu mai are nimic, zise Antoine. Ar trebui s-o culcăm.

— Auzi, draga mamei... șopti doamna de Fontanin și mîna, pusă pe fruntea umedă a fetiței, îi alunecă pînă la pleoape și i le închise.

Antoine și doamna de Fontanin, în picioare, de o parte și de alta a patului, nu se clinteau. Eterul asfixia încăperea. Antoine, a cărui privire se oprise la început asupra mîinii grațioase și a brațului ei întins, se uita acum pe furiș la doamna de Fontanin. Dantela care îi acoperea capul căzuse ; avea un păr blond, cu șuvițe cărunte ; părea de vreo 40 de ani, deși mersul și privirea ei vioaie erau ale unei femei tinere.

Jenny părea că-i pe cale să adoarmă. Mîna care acoperea ochii fetiței se retrase cu delicatețea unei aripi. Ieșiră din cameră în vîrful picioarelor, lăsînd ușa întredeschisă. Doamna de Fontanin o luă înainte. Întorcîndu-se spre Antoine, îi spuse :

— Mulțumesc. Și-i întinse amîndouă mîinile.

Gestul era atît de firesc, de bărbătesc, încît Antoine îi luă mîinile și i le strînse, fără a îndrăzni să le ducă la buze.

— Micuța e așa de nervoasă... îi explică ea. O fi auzit-o pe Puce lătrînd, o fi crezut că e Daniel și a venit să-l vadă. Nu se simte bine de ieri dimineață și a avut febră toată noaptea.

Se așezară. Doamna de Fontanin scoase de la piept scrisoarea, lăsată în ajun de Daniel și i-o întinse lui Antoine.

Îl privea, în timp ce el citea. În relațiile cu ceilalți oameni, ea se lăsa totdeauna călăuzită de instinct. Din primele clipe simțise că are încredere în Antoine. Se gîndea : „Un om cu o astfel de frunte nu-i în stare de josnicii".

Antoine purta părul ridicat și o barbă destul de deasă pe obraji, în așa fel încît între aceste două mari pete întunecate, de un roșcat aproape brun, tot chipul i-l compuneau ochii încercuiți și dreptunghiul alb al frunții.

Îndoi scrisoarea și i-o înapoie. Părea că se gîndește la cele citite ; în realitate, căuta modul în care să-i împărtășească anumite lucruri.

— În ce mă privește, începu el, cred că există o legătură între fugă și faptul că prietenia lor... relațiile dintre ei... au fost descoperite de profesori...

— Descoperite ?

— Firește. Corespondența le-a fost găsită într-un caiet special.

— Corespondență ?

— Își scriau în timpul orelor de clasă niște scrisori cu totul neobișnuite, după cît se pare... În așa fel, că cei doi vinovați au fost amenințați cu eliminarea, adăugă el, întorcîndu-și privirea în altă parte.

— Vinovați ? Mărturisesc că nu văd de ce... Vinovați de ce ? Ce-și scriau ?

— Tonul scrisorilor, pe cît se pare, era prea...

— Tonul scrisorilor...

Doamna de Fontanin nu înțelegea. Avea însă destulă sensibilitate ca să observe că Antoine era din ce în ce mai încurcat. Dînd din cap, spuse cu o voce silită, puțin tremurătoare :

— Toate acestea, domnule, n-au nici o legătură cu cele întîmplate.

O prăpastie părea că se săpase dintr-o dată între ei. Se ridică în picioare.

— Se prea poate ca fratele dumitale și fiul meu să fi pus la cale vreo fugă, cu toate că Daniel n-a pronunțat niciodată în fața mea numele lui...

— Thibault.

— Thibault ? ! repetă ea uimită, fără să-și fi terminat fraza. Ce ciudat ! Jenny a pronunțat limpede acest nume astă-noapte, în timpul unui vis urît.

— L-o fi auzit pe fratele ei vorbind despre prietenul lui.

— Nu, vă spun că niciodată Daniel...

— De unde ar fi știut fetița ?

— O, fenomenele astea oculte sînt așa de frecvente !

— Care fenomene ?

Stătea în picioare, cu o figură gravă și preocupată.

— Transmiterea gîndirii.

Antoine o privi curios, atît de neașteptate i se păreau și explicația și felul ei de a vorbi. Chipul doamnei de Fontanin era mai mult decît serios, era iluminat și pe buzele ei rătăcea zîmbetul unei femei pioase, care, în asemenea împrejurări, știe să înfrunte scepticismul celorlalți.

Se făcu tăcere. Imboldul polițistului trezi în Antoine o bănuială.

— Îngăduiți-mi, doamnă, ați spus că fetița dumneavoastră a pronunțat numele fratelui meu și că toată ziua de ieri a avut temperatură, fără să existe vreo cauză ? Nu cumva fratele ei i-a făcut unele destăinuiri ?

— Ipoteza aceasta ar cădea de la sine, domnule, răspunse doamna de Fontanin cu o expresie binevoitoare, dacă i-ați cunoaște pe copiii mei și felul de a se purta față de mine. Niciodată, nici unul, nici altul n-a avut ceva de ascuns față de... Dar tăcu, dîndu-și seama că purtarea lui Daniel dezminte afirmația sa. De altfel, adăugă îndreptîndu-se spre ușă, dacă Jenny nu doarme, o puteți întreba.

Fetița stătea cu ochii deschiși. Fața ei gingașă se contura deasupra pernei ; umerii obrajilor îi erau îmbujorați. Strîngea în brațe cățelușa, care scosese într-un chip comic botul de sub marginea cearșafului.

— Jenny, dînsul e domnul Thibault, fratele unui prieten al lui Daniel.

Fetița aruncă străinului o privire mai întîi curioasă, apoi bănuitoare.

Antoine se apropie de pat, luă mîna fetiței, o apucă de încheietură și-și scoase ceasornicul.

— Puls accelerat, constată el.

O examină. În toate gesturile acestea profesionale punea o seriozitate care-l umplea de satisfacție.

— Ce vîrstă are ?

— În curînd împlinește treisprezece ani.

— Adevărat ? N-aș fi crezut. În principiu, curbele acestea de temperatură trebuie totdeauna supravegheate. De altfel, nu-i nici un motiv de îngrijorare, zise el privind copila și zîmbindu-i. Apoi, depărtîndu-se de pat și luînd alt ton : Îl cunoști pe fratele meu, domnișoară ? Pe Jacques Thibault ?

Încruntînd sprîncenele, fetița făcu semn că nu.

— Spui drept ? Fratele dumitale mai mare nu ți-a vorbit niciodată despre cel mai bun prieten al lui ?

— Niciodată.

— Și, totuși, stărui doamna de Fontanin, adu-ți aminte, astă-noapte, cînd te-am deșteptat, spuneai că l-ai visat pe Daniel și pe prietenul său Thibault cum erau urmăriți pe un drum. Ai spus foarte limpede : Thibault.

Jenny părea că încearcă să-și aducă aminte. În cele din urmă spuse :

— Nu cunosc numele acesta.

— Domnișoară, reluă Antoine după o clipă de tăcere, tocmai o întrebam pe mama un amănunt de care dînsa nu-și aduce aminte și de care avem neapărată nevoie ca să-l regăsim pe fratele dumitale : cum era îmbrăcat ?

— Nu știu.

— Atunci nu l-ai văzut de ieri dimineață ?

— Ba da. La cafeaua cu lapte. Dar nu era încă îmbrăcat. Apoi, întorcîndu-se spre mama sa : N-ai decît să te uiți în dulap și să vezi ce haine lipsesc.

— Altceva, domnișoară, și tot atît de important : La ce oră s-a întors fratele dumitale ca să lase biletelul, la nouă, la zece sau la unsprezece ? Mama nu era acasă și nu poate spune precis.

— Nu știu.

I se păru că simte în tonul fetiței un fel de iritare.

— În cazul acesta, spuse Antoine făcînd un gest de descurajare, ne va fi foarte greu să-i dăm de urmă.

— Un moment, rosti Jenny, ridicînd brațul ca să-l oprească. Era unsprezece fără zece.

— Exact ? Ești sigură ?

— Da.

— Te-ai uitat la ceas cînd el era aici, cu dumneata ?

— Nu. Dar la ora aceea eu eram la bucătărie, să caut niște miez de pîine pentru caietul de desen ; dacă ar fi venit înainte sau după, aș fi auzit ușa și m-aș fi dus să văd cine e.

— Firește, spuse Antoine și rămase o clipă pe gînduri. La ce bun s-o mai obosească ? Se înșelase, fetița nu știa nimic. Acum trebuie să stai la căldură, să închizi ochii și să dormi, zise el, devenind iarăși medic. Trase pătura peste brațul dezgolit și zîmbi. Somn ușor ! Cînd te vei trezi, vei fi sănătoasă, și fratele dumitale va fi acasă.

Ea îl privi lung. Antoine n-avea să uite niciodată ceea ce citi în acel moment în privirea copilei : atîta nepăsare față de orice încurajare, o viață lăuntrică atît de puternică, o asemenea durere într-o astfel de singurătate încît, tulburat, fără să vrea, își lăsă ochii în jos.

— Aveți dreptate, doamnă, spuse el după ce se întoarseră iarăși în salon. Această copilă este nevinovăția însăși. Suferă foarte mult, dar nu știe nimic.

— Este nevinovăția însăși, repetă doamna de Fontanin ca într-un vis. Și totuși știe.

— Știe ?

— Știe !

— Ce anume ? După răspunsuri, s-ar părea că... dimpotrivă.

Doamna de Fontanin continuă cu greu :

— Da, după răspunsuri... Dar eram lîngă ea... am simțit... nu știu cum să-mi explic...

Se așeză, dar se ridică imediat. Chipul îi era răvășit.

— Știe, știe, acum sînt sigură că știe ! strigă ea deodată. Dar cred că mai degrabă ar muri decît să mărturisească ceva.

După plecarea lui Antoine și înainte de a se duce să-l descoasă pe Quillard, pedagogul liceului, așa cum o sfătuise el, doamna de Fontanin, împinsă de curiozitate, deschise anuarul *Tout-Paris :* „Thibault (Oscar-Marie) — Cavaler al Legiunii de Onoare. Fost deputat de Eure. Vicepreședinte al Ligii Morale de Puericultură. Fondatorul și directorul Institutului de Apărare Socială. Casierul Sindicatului Bunurilor Catolice ale diocezei din Paris. 4 bis, Rue de l'Université, Arondismentul VI."

III

Două ore mai tîrziu, după vizita la cancelaria pedagogului de unde fugise fără să spună un cuvînt și cu obrajii în flăcări, doamna de Fontanin, neștiind cui să ceară un sfat, se gîndi să-l caute pe domnul Thibault. O tainică pornire o îndemnă la început să renunțe. Dar, așa cum făcea cîteodată, împinsă de plăcerea riscului și de înclinația de a lua hotărîri pe care le considera curaj, trecu peste acest moment de ezitare.

Acasă la domnul Thibault se ținea un adevărat consiliu de familie. Abatele Binot se grăbise să vină cît mai devreme în Rue de l'Université, ajungînd cu puțin înaintea abatelui Vécard, secretarul particular al arhiepiscopului Parisului, duhovnicul domnului Thibault și bun prieten al casei, care fusese chemat telefonic.

Așezat la biroul său, domnul Thibault părea că prezidează un tribunal. Dormise prost și culoarea feței lui albicioase era și mai lăptoasă ca de obicei. Domnul Chasle, secretarul său,

un pitic cărunt și cu ochelari, luase loc alături, la stînga lui. Antoine, gînditor, rămăsese în picioare, rezemat de bibliotecă. Pînă și Domnișoara fusese convocată, cu toate că treburile casei erau în toi; cu umerii strînși într-o blană de merinos, numai ochi și urechi, dar mută, ea se proptise de marginea scaunului; șuvițele de păr alb îi căzeau peste fruntea galbenă, și privirile-i de căprioară îi alergau de la un preot la celălalt. Domnii aceștia fuseseră invitați să stea de o parte și de alta a căminului, în fotolii cu speteze înalte.

După ce înșiră rezultatele cercetărilor întreprinse de Antoine, domnul Thibault începu să se vaite. Se bucura văzînd că cei din jur îl aprobă, iar cuvintele pe care le găsea ca să-și exprime îngrijorarea îi mișcau sufletul. Totuși, prezența duhovnicului îl îndemna să-și facă din nou un examen al conștiinței: își îndeplinise oare toate îndatoririle părintești față de nefericitul copil? Nu știa ce să răspundă. Apoi, gîndurile i se îndreptară iarăși spre celălalt, spunîndu-și că, fără nelegiuitul acela, nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Pușlamalele de soiul acestui Fontanin, strigă el ridicîndu-se în picioare, ar trebui închise în case speciale de corecție! Se poate oare admite să lăsăm copiii noștri să se molipsească în halul ăsta?

Cu mîinile la spate, cu pleoapele coborîte, se plimba încolo și încoace în spatele biroului. Gîndul că nu se va mai putea duce la congres îl înciuda și mai tare, deși căuta să se stăpînească.

— Iată, sînt mai bine de douăzeci de ani de cînd îmi consacru viața problemelor de criminalitate la copii! Douăzeci de ani de cînd lupt prin ligi de apărare, prin broșuri și rapoarte la toate congresele! Mai mult încă, urmă domnul Thibault oprindu-se în fața preoților, la colonia penitenciară de la Crouy am înființat un pavilion separat, unde copiii vicioși ce nu provin din aceeași clasă socială cu fiii noștri sînt supuși unui tratament special de corecție. Ei bine, ceea ce am să vă spun este de necrezut: acest pavilion stă veșnic gol! Trebuie oare să-i silesc eu pe părinții unor astfel de elemente să-și închidă copiii acolo? Am făcut tot ce s-a putut ca să atrag atenția celor de la Instrucțiunea Publică asupra inițiativelor noastre. Dar, sfîrși el dînd din umeri și trîntindu-se din nou pe scaun, domnii aceștia ai „școlii fără Dumnezeu" nici nu se sinchisesc de igiena socială!

În clipa aceea, servitoarea îi aduse o carte de vizită.

— Dînsa, aici ? ! exclamă el uitîndu-se la Antoine. Ce dorește ? întrebă servitoarea ; fără să mai aștepte răspunsul, zise : Antoine, du-te și vezi ce vrea.

— Nu poți refuza s-o primești, spuse Antoine, aruncîndu-și ochii pe cartea de vizită.

Domnul Thibault era cît pe ce să se supere, dar se stăpîni și se adresă preoților :

— Doamna de Fontanin ! Ce să fac, domnilor ?! Trebuie să fim politicoși cu o femeie, oricine ar fi ea. Mai ales că e vorba de o mamă.

— Cum, mamă ? bolborosi domnul Chasle cu o voce foarte înceată, vorbind mai mult cu el însuși.

— Poftește-o înăuntru pe doamna, porunci domnul Thibault.

La intrarea vizitatoarei, domnul Thibault se ridică în picioare, înclinîndu-se ceremonios.

Doamna de Fontanin nu se aștepta să găsească atîta lume. În prag avu o ezitare abia vizibilă, apoi făcu un pas spre Domnișoara ; aceasta sări în sus și o măsură pe protestantă cu niște ochi înspăimîntați și atît de puțin binevoitori, încît nu mai părea deloc căprioara timidă de pînă acum, ci semăna mai curînd cu o găină.

— Doamna Thibault, desigur, murmură doamna de Fontanin.

— Nu doamnă, se grăbi s-o lămurească Antoine. Domnișoara de Waize, care stă la noi de patrusprezece ani, de la moartea mamei mele, și care ne-a crescut și pe mine și pe fratele meu.

Domnul Thibault făcu prezentările.

— Mă iertați că vă supăr, domnule, continuă doamna de Fontanin, stingherită de privirile îndreptate asupra ei, dar fără a-și pierde cumpătul. Am venit să văd dacă de azi-dimineață... Și noi sîntem tot atît de greu încercați și m-am gîndit că cel mai bun lucru ar fi... să ne unim puterile. Nu-i așa ? adăugă ea cu un zîmbet prietenos și trist. Dar privirea ei cinstită, care o căuta pe a domnului Thibault, nu întîlni decît masca unui orb.

Atunci își întoarse privirile spre Antoine. Cu toată ușoara răceală pe care sfîrșitul întrevederii lor de mai înainte o lăsase între ei, doamna de Fontanin simțea totuși că acest chip negricios și cinstit inspiră mai multă încredere. Antoine, la rîndul lui, simțise chiar de la intrarea ei că între dînșii exista un fel de înțelegere. Se apropie de ea.

— Ce face micuța noastră bolnavă, doamnă, cum se simte ?

Domnul Thibault îi tăie scurt vorba. Din mișcările capului, pe care le făcea ca să-și elibereze bărbia, i se citea enervarea de care era cuprins. Întorcîndu-se către doamna de Fontanin, începu pe un ton oficial :

— E nevoie să vă declar, doamnă, că nimeni nu înțelege mai bine ca mine îngrijorarea dumneavoastră ? Cum le spuneam și dumnealor, nu ne putem gîndi la copiii aceștia fără o strîngere de inimă. Și totuși, doamnă, nu mă feresc de a vă pune o întrebare : Credeți că e de dorit o colaborare între noi ? Firește, trebuie să facem ceva, trebuie să-i găsim, dar n-ar fi mai bine să acționăm fiecare separat ? Mă gîndeam că ar fi necesar să evităm, înainte de orice, indiscreția ziariștilor. Să nu vă mirați că vă vorbesc ca un om pe care situația îl obligă la oarecare prudență față de presă, față de opinia publică... N-o fac pentru mine personal, o, nu ! Slavă Domnului, mă simt deasupra clevetirilor celuilalt partid. Dar prin persoana mea, prin numele meu nu vor căuta oare să se atingă de instituțiile pe care le reprezint ? Și apoi, mă gîndesc și la fiul meu. Trebuie să mă feresc cu orice chip de o aventură atît de delicată ca asta, în care ar putea fi amestecat și alt nume alături de cel al familiei mele. Nu-i oare prima mea datorie să fac în așa fel încît să nu i se poată arunca în față, într-o bună zi, unele legături de prietenie... foarte întîmplătoare, știu prea bine, dar de o natură, să-i zicem... dăunătoare ? Domnul Thibault încheie, întorcîndu-se către abatele Vécard și închizînd o clipă pleoapele : Nu sînteți și dumneavoastră, domnilor, de aceeași părere ?

Doamna de Fontanin se făcuse palidă. Privi, rînd pe rînd, spre preoți, spre Domnișoara, spre Antoine și peste tot întîlni numai chipuri mute. Atunci strigă :

— Văd, domnule, că... Dar vorbele i se opriră în gîtlej. Continuă cu greutate : Văd că bănuielile domnului Quillard... și tăcu iarăși. Acest domn Quillard este un prăpădit ! Da, un prăpădit, un prăpădit ! strigă în cele din urmă doamna de Fontanin cu un zîmbet amar.

Chipul domnului Thibault era de nepătruns. Își ridică mîna molatică spre abatele Binot, ca și cum ar fi vrut să-l ia drept martor și să-i dea cuvîntul.

Cu bucuria unei javre corcite, abatele se aruncă în bătălie :

— Ne îngăduim să vă atragem atenția, doamnă, că dumneavoastră respingeți constatările greu de suportat ale domnului Quillard fără să cunoașteți măcar învinuirile ce apasă asupra fiului dumneavoastră.

Măsurîndu-l din cap pînă în picioare pe abatele Binot, doamna de Fontanin se întoarse spre abatele Vécard, lăsîndu-se călăuzită și de astă dată de instinctul ei în cunoașterea oamenilor. Privirea acestuia era de o ingenuitate desăvîrșită. Chipul lui adormit, alungit de un smoc de păr ridicat cu peria în jurul cheliei, îl arăta ca pe un om ce se apropie de cincizeci de ani. Simțitor la apelul mut al ereticei, abatele Vécard se grăbi să intervină :

— Toată lumea de aici înțelege, doamnă, cît de dureroasă este pentru dumneavoastră această discuție. Încrederea pe care ați avut-o în fiul dumneavoastră este nesfîrșit de înduioșătoare... nesfîrșit de respectabilă... Și, cu ticul său obișnuit, în timp ce vorbea, abatele își ridică arătătorul pînă la înălțimea buzelor, adăugînd : Totuși, doamnă, faptele, din păcate...

— Faptele, repetă abatele Binot, cu glas ceva mai mieros, ca și cum confratele său i-ar fi dat tonul în „la", faptele, trebuie s-o mărturisim, doamnă, sînt zdrobitoare...

— Domnule, te rog ! exclamă doamna de Fontanin întorcîndu-i spatele.

Dar abatele nu se putu opri :

— De altminteri, iată corpul delict ! strigă el, lăsînd pălăria din mînă și scoțînd de sub brîu un caiet cenușiu, cu marginile roșii. Aruncați-vă o clipă ochii pe acest caiet, doamnă. Oricît de nemilos ar fi să vă spulberăm iluziile, credem totuși că e necesar să fiți pe deplin lămurită.

Abatele înaintă doi pași spre dînsa, ca s-o silească să ia caietul. Dar ea se ridică în picioare.

— Nu voi citi nici un rînd, domnilor ! Să pătrunzi în tainele unui copil, în public, fără voia lui și fără a-i îngădui măcar să se apere !? Nu l-am obișnuit să fie tratat în felul acesta !

Abatele Binot rămase în picioare, cu brațul întins ; pe buzele-i subțiri flutura un zîmbet de om jignit.

— Atunci, nu mai stăruim, spuse el cu un accent batjocoritor.

Puse caietul pe birou, își luă pălăria în mînă și se așeză din nou pe scaun.

Lui Antoine îi venea să-l apuce de umeri și să-l dea afară. Privirea lui plină de antipatie se încrucișă cu a abatelui Vécard, cu care se înțelese într-o clipă.

Între timp, atitudinea doamnei de Fontanin se schimbase. Cu fruntea sus, cu o expresie de sfidare, se apropie de domnul Thibault, care nu se mișcase din fotoliul său.

— Toate acestea n-au nici o legătură cu discuția noastră, domnule. Am venit doar să vă întreb ce aveți de gînd să faceți. Soțul meu lipsește acum din Paris și trebuie să iau singură toate măsurile... Mai cu seamă voiam să vă spun că nu socot nimerit să se recurgă la poliție.

— Poliția ? replică dintr-o dată domnul Thibault, sărind iritat în sus. Dar ce credeți, doamnă, că pînă la ora asta poliția din toată țara n-a și pornit în urmărirea lor ? Am telefonat chiar eu azi-dimineață șefului de cabinet al prefectului, ca să se ia toate măsurile, dar, bineînțeles, cu cea mai mare discreție... Am telegrafiat primarului de la Maisons-Laffitte pentru cazul cînd fugarii ar avea de gînd să se ascundă într-o regiune pe care o cunosc bine și unul, și altul. S-a dat alarma la toate gările, la posturile de frontieră, la porturile de îmbarcare. Căci, doamnă, în ciuda scandalului pe care vreau să-l înăbuș cu orice preț, e poate mai bine, pentru îndreptarea lor, ca cei doi ticăloși să fie aduși între jandarmi, cu cătușele la mîini ! Măcar pentru a li se aminti că în nenorocita asta de țară mai există o umbră de justiție, care sprijină autoritatea părintească.

Fără să răspundă, doamna de Fontanin salută și se îndreptă spre ușă. Domnul Thibault se calmă.

— În orice caz, fiți sigură, doamnă, că, dacă primim vreo știre, fiul meu va veni să v-o comunice imediat.

Ea înclină ușor din cap, apoi ieși, însoțită de Antoine și urmată de domnul Thibault.

— Hughenota! ricană abatele Binot în urma ei.

Abatele Vécard nu-și putu ascunde un gest de mustrare.

— Ce aud ? Hughenotă ?! bolborosi domnul Chasle, dîndu-se îndărăt, ca și cum ar fi călcat într-o baltă de sînge din Noaptea Sfîntului Bartolomeu.

IV

Doamna de Fontanin se întoarse acasă. Jenny picotea acoperită de cuverturi ; își ridică chipul ars de febră, își întrebă mama cu privirea, apoi închise iar ochii.

— Ia-o de aici pe Puce, zgomotul îmi face rău.

Cuprinsă de ameteală, doamna de Fontanin trecu în camera ei, unde căzu pe un scaun, fără să-și scoată măcar mănușile. Nu cumva boala o pîndea și pe ea ? „Trebuie să ne păstrăm calmul, să fim tari, să avem încredere..." Își plecă

fruntea pentru rugăciune... Cînd se ridică, știa bine ce are de făcut — să-și caute bărbatul, să-l cheme înapoi.

Străbătu antreul, șovăi în fața unei uși închise, apoi o deschise. Camera era răcoroasă, nelocuită ; în ea stăruia încă o aromă acrișoară de verbină, de lămîiță, un miros de parfum pe jumătate evaporat. Dădu la o parte perdelele. În mijlocul încăperii, se afla un birou. Un praf subțire acoperea sugativa întinsă deasupra, dar nu se vedea nici o hîrtie, nici o adresă, nici o urmă. Cheile de la mobile erau în broaștele lor. Cel care locuia acolo părea a nu ascunde nimic. Trase sertarul biroului : un teanc de scrisori, cîteva fotografii, un evantai și, într-un colț, mototolită, o biată mănușă de ață neagră. Mîna doamnei de Fontanin rămase înțepenită pe marginea biroului. O năpădiră amintirile, atenția i se risipi, privirea i se pierdu în depărtare...

Acum doi ani, într-o seară de vară, pe cînd trecea pe chei cu tramvaiul, i se păru că zărește, ba, ridicîndu-se în picioare să vadă mai bine, recunoscu chiar pe Jérôme, bărbatul ei, lîngă o femeie, da, aplecat asupra unei femei tinere care plîngea pe o bancă ! Și de sute de ori de atunci închipuirea ei neînduplecată, învîrtindu-se în jurul acestei imagini de o clipă, reconstruia scena în amănunt : durerea vulgară a femeii, pălăria care se legăna într-o parte și alta, batista mare, albă, scoasă în grabă din fustă, postura lui Jérôme mai ales ! Ah, cît era de sigură că ghicise în atitudinea bărbatului ei toate sentimentele care îl frămîntau în seara aceea ! Mai întîi, puțină compătimire, desigur, căci îl știa slab și ușor de înduioșat ; apoi, oarecare enervare, fiindcă era obiectul acestui scandal în plină stradă ; în sfîrșit, o anumită cruzime. Din atitudinea lui Jérôme, aplecat pe jumătate, dar fără nici o plăcere, era sigură că ghicise calculul egoist al amantului care s-a săturat, care e atras de alte capricii, fără îndoială, și care, cu toată mila, cu toată rușinea ascunsă, și-a făcut planul să profite de aceste lacrimi pentru a grăbi ruptura. Toate astea îi trecură prin fața ochilor într-o clipită și, ori de cîte ori această vedenie punea stăpînire pe ea, aceeași ameteală o făcea să se clatine.

Părăsi repede camera și răsuci cheia în ușă de două ori.

Un gînd îi străfulgeră deodată în minte : Mariette, fata aceea harnică, pe care trebuise s-o dea afară acum șase luni... Doamna de Fontanin cunoștea adresa noului ei stăpîn. Înfrîngîndu-și dezgustul și fără să mai stea pe gînduri, porni într-acolo.

Bucătăria era la etajul al patrulea cum urcai pe scara de serviciu. Era ora plicticoasă cînd se spălau vasele. Mariette îi deschise ușa : o fată blondă, cu păr zulufat, cu doi ochi nevinovați — o copilă. Era singură ; se înroși toată, dar ochii i se luminară deodată.

— Ce bine îmi pare că vă văd, doamnă ! Ce face domnișoara Jenny, crește, nu ?

Doamna de Fontanin stătea în cumpănă. Pe buze îi flutură un zîmbet dureros.

— Mariette... dă-mi adresa domnului...

Fata se înroși și mai tare și ochii săi înlăcrimați rămaseră mari deschiși. Adresa ? Dădu din cap : n-o știe ; adică n-o mai știe. Domnul nu locuia în casa unde... și apoi o lăsase aproape imediat după aceea.

— Vasăzică doamna nu știe ? întrebă ea.

Cu ochii în jos, doamna de Fontanin se dădu înapoi, spre ușă, ca și cum ar fi vrut să se ferească de ceea ce ar fi putut să-i mai audă urechile. Urmă o scurtă tăcere ; și, cum din tigaie săreau stropi de apă pe plită, doamna de Fontanin făcu un gest mecanic.

— Îți fierbe apa. Apoi, continuînd să se retragă, adăugă : Cel puțin te simți mai bine aici, fetițo ?

Mariette nu răspunse. Ridicîndu-și capul, doamna de Fontanin văzu mijind în privirea ei ceva de animal, în timp ce buzele deschise, ca de copil, lăsau să i se vadă dinții. După ce șovăi o clipă, care li se păru amîndurora fără sfîrșit, Mariette bîigui :

— Dacă ați întreba la... doamna Petit-Dutreuil ?

Doamna de Fontanin n-o mai auzi izbucnind în lacrimi. Ea cobora scara în fugă, parcă ar fi scăpat din foc. Numele acesta îi explica deodată sute de amănunte întîmplătoare, de-abia observate la timpul lor, uitate pe urmă, dar care acum apăreau și se înlănțuiau cu o evidență ce nu mai lăsa loc nici unei îndoieli.

O trăsură trecu pe strada pustie ; se aruncă în ea, pentru a se întoarce acasă cît mai repede. Dar cînd să-și dea adresa, o dorință nestăvilită puse stăpînire pe ea. Crezînd că se supune unei voințe cerești, îi strigă birjarului :

— Rue de Monceau !

După un sfert de oră, sună la ușa verișoarei sale, Noémie Petit-Dutreuil.

O fetiță de vreo cinsprezece ani, cu fața bălaie și plină de prospețime, cu ochi mari, primitori, îi deschise ușa.

— Bună ziua, Nicole. Mama e acasă ?

Simți cum o străpunge privirea mirată a copilei.

— Mă duc s-o chem, mătușă Thérèse !

Doamna de Fontanin rămase singură în antreu. Inima îi bătea așa de tare, încît și-o apăsă cu mîna, pe care nu îndrăzni să și-o mai retragă. Încercă să privească liniștită în jur. Ușa salonului era deschisă ; soarele făcea să sclipească culorile tapetelor și ale covoarelor ; camera avea înfățișarea răvășită și cochetă a unei garsoniere. „Și se mai spune că după divorț a rămas fără nimic", își zise doamna de Fontanin. Și gîndul acesta îi aduse aminte că soțul ei nu-i mai trimisese bani de două luni de zile și nu știa cum s-o mai scoată la capăt cu cheltuielile casei. O străfulgeră ideea că poate luxul ăsta de la Noémie...

Nicole întîrzia. În apartament se lăsase o liniște adîncă. Doamna de Fontanin, din ce în ce mai deprimată, simți nevoia să stea jos și intră în salon. Pianul era deschis, un jurnal de mode rămăsese desfăcut pe divan ; pe o masă joasă se vedeau cîteva țigări împrăștiate ; un buchet de garoafe roșii umplea o cupă. De la prima aruncătură de ochi, durerea din suflet îi crescu. De ce oare ?

Ah, el era aici, prezent în fiecare amănunt ! El împinsese pianul pieziș în fața ferestrei, ca acasă. De bună seamă el îl lăsase deschis ; sau, dacă nu el, pentru el partitura fusese răsfoită în dezordine. El dorise divanul acela jos, cu țigările la îndemînă ! Și numai pe el îl vedea acolo, lungit între perne, cu aerul lenevos și îngrijit, cu privirea lunecîndu-i veselă printre gene, cu brațul lăsat alene, cu țigara între degete...

Un fîșîit pe covor o făcu să tresară. Noémie apăru într-un capot cu dantele, sprijinindu-și brațul pe umărul Nicolei. Era o femeie de treizeci și cinci de ani, brunetă, înaltă, durdulie.

— Bună ziua, Thérèse. Iartă-mă, dar de azi-dimineață am o durere de cap că nu mă pot ține pe picioare. Nicole, trage storurile.

Felul cum îi străluceau ochii și culoarea feței arătau că nu spune adevărul. Vorbea prea repede și se vedea cît de colo că se simte stingherită de această vizită, ba chiar îngrijorată, mai ales cînd Thérèse i se adresă cu blîndețe lui Nicole :

— Am să-i spun ceva mamei tale, micuțo. Vrei să ne lași singure o clipă ?

— Haide, du-te și-ți vezi de treabă în camera ta ! strigă Noémie. Apoi, rîzînd silit, exagerat, se întoarse către verișoara sa : E groaznic, la vîrsta ei începe să se fîțîie prin salon !

Tot așa o fi și Jenny ? Trebuie să recunosc că și eu eram la fel, îți aduci aminte ? Mama era disperată...

Doamna de Fontanin venise pentru adresa de care avea nevoie. Dar, de cînd intrase aici, prezența lui Jérôme o chinuia atît de mult, insulta era așa de evidentă, aparițiа Noémiei, frumusețea ei înfloritoare și vulgară i se părură așa de jignitoare, încît nu se mai putu stăpîni și luă o hotărîre necugetată.

— Dar stai jos, Thérèse, o invită Noémie.

În loc să se așeze pe scaun, Thérèse făcu un pas spre verișoara ei și-i întinse mîna. Gestul era așa de firesc, așa de demn, fără nimic teatral.

— Noémie... îngînă ea. Apoi, izbucnind : Dă-mi bărbatul înapoi !

Zîmbetul monden ce-o caracteriza împietri pe fața doamnei Petit-Dutreuil. Doamna de Fontanin rămase cu mîna întinsă.

— Nu-mi răspunde nimic... n-am de gînd să-ți fac reproșuri ; el e de vină, fără îndoială... îl cunosc bine...

Se opri un moment ; i se tăiase răsuflarea. Noémie nu se folosi de clipa aceea spre a se apăra și doamna de Fontanin îi fu recunoscătoare pentru această tăcere nu fiindcă ar fi fost o mărturisire, dar pentru că tăcerea ei dovedea că Noémie nu era destul de iscusită ca să poată răspunde imediat la o lovitură atît de neașteptată.

— Ascultă-mă, Noémie... copiii noștri se fac mari. Fiica ta... și amîndoi copiii mei cresc. Daniel are patrusprezece ani trecuți. Pilda poate avea urmări, răul este atît de molipsitor ! Toate acestea nu trebuie să țină la nesfîrșit, nu-i așa ? În curînd nu voi mai fi singura care vede... și suferă. Și glasul stins îi deveni rugător : Dă-mi-l înapoi, Noémie...

— Thérèse, te asigur că... Dar ești nebună ! Noémie își veni în fire ; ochii îi erau furioși, buzele i se subțiară a dispreț. Da, într-adevăr, ești nebună, Thérèse ! Și eu care te las să vorbești, ca să vezi cît de uluită sînt ! Ai visat ! Sau bîrfelile ți-au împuiat capul ! Explică-te !

Fără să-i răspundă, doamna de Fontanin o învălui într-o privire adîncă, aproape duioasă, care părea că spune : „Biet suflet înapoiat ! Ești totuși mai bună decît viața pe care o duci." Dar privirea îi alunecă dintr-o dată pe umărul dezgolit, a cărui carne albă, fragedă se zbătea sub ochiurile dantelei, ca un animal prins în laț ; imaginea care-i apăru atunci în față fu atît de precisă, încît închise ochii ; o expresie de ură, apoi

de suferință îi străbătu chipul. Pe urmă, ca să termine, spuse ca și cum ar fi simțit că o părăsește curajul :

— Poate m-am înșelat... Dă-mi numai adresa lui... Sau nu, nu-ți cer să-mi spui unde se află, dar cel puțin comunică-i, comunică-i că trebuie să-l văd...

Noémie își sumeți capul.

— Să-i comunic ! Dar ce, parcă eu știu unde se află ? Se înroși toată. Și apoi n-o să se mai termine o dată cu bîrfelile de soiul ăsta ? Jérôme vine să mă vadă din cînd în cînd. Ei și ? Nu mă ascund. Între veri. Mare lucru ! O pornire lăuntrică o îndemna să arunce cuvinte care jignesc. Ce bine o să-i pară cînd o să-i spun că ai venit aici ca să-mi faci asemenea tărăboi !

Doamna de Fontanin făcu un pas înapoi.

— Vorbești ca o femeie de stradă !

— A ! Așa ? Ei bine, vrei să ți-o spun ? ripostă Noémie. Cînd o femeie își pierde bărbatul, e numai din vina ei. Dacă Jérôme ar fi găsit acasă ceea ce caută aiurea, n-ai fi alergat acuma după el, drăguțo !

„Așa să fie oare ?" nu se putu stăpîni să gîndească doamna de Fontanin. Ajunsese la capătul puterilor. Îi venea să fugă, dar se temu că rămîne iarăși singură, fără adresă, fără nici un mijloc de a-și regăsi bărbatul. Privirea i se îndulci iarăși.

— Noémie, uită tot ce ți-am spus și ascultă-mă : Jenny e bolnavă, de două zile are temperatură. Sînt singură. Și tu ești mamă, știi ce înseamnă să stai lîngă un copil bolnav și să aștepți mereu. De trei săptămîni Jérôme n-a mai dat pe acasă o singură dată măcar ! Unde este ? Ce face ? Trebuie înștiințat că fiică-sa e bolnavă, că trebuie să se întoarcă ! Atîta vreau să-i comunici.

Noémie dădu din cap cu o încăpățînare crudă.

— Vai, Noémie, e cu neputință să te fi făcut așa de rea ! Ascultă-mă, am să-ți spun și restul. Jenny e bolnavă, e adevărat, și sînt foarte necăjită din pricina ei ; dar nu ăsta este lucrul cel mai grav. Glasul i se făcu și mai umil : Daniel a fugit de-acasă ; a dispărut.

— Dispărut ?

— E posibil să se facă cercetări. Și nu pot rămîne singură într-o împrejurare ca asta... cu o copilă bolnavă pe deasupra.. nu-i așa ? Noémie, spune-i doar atît, să vină...

Doamna de Fontanin crezu la un moment dat că verișoara ei s-a înduplecat ; privirea Noémiei era plină de compătimire ; dar deodată, schimbîndu-se la față, aceasta începu să țipe și să dea din mîini :

— Dumnezeule, ce vrei să-ți fac eu ? ! Ți-am spus doar că nu pot face nimic pentru tine !

Și fiindcă doamna de Fontanin tăcea revoltată, se întoarse deodată spre ea cu o față îmbujorată :

— Nu mă crezi, Thérèse, așa-i ? Cu atît mai rău, în cazul acesta ai să afli totul ! M-a înșelat iar, înțelegi ? A fugit cu alta, nu știu unde, dar a fugit ! Asta-i ! Acum mă crezi ?

Doamna de Fontanin se făcu galbenă și repetă în neștire.

— A fugit ?

Noémie se aruncă pe divan și începu să plîngă, cu fața îngropată în perne :

— Ah, de-ai ști cît m-a făcut să sufăr ! L-am iertat prea des și crede că o să-l iert la nesfîrșit. Dar nu, niciodată ! A făcut cea mai groaznică ticăloșie ! În fața mea, la mine acasă, a sedus o lepădătură, o servitoare de vreo nouăsprezece ani ! Dumneaei a șters-o frumușel, acum două săptămîni, cu toate boarfele, iar el o aștepta jos, într-o trăsură ! Da, urlă Noémie, pe strada mea, la ușa mea, în plină zi, față de toată lumea, cu o servitoare ! Crede-mă !

Doamna de Fontanin se rezemase de pian ca să se poată ține pe picioare. Se uita la Noémie, fără s-o vadă. Prin fața ochilor îi trecură fel de fel de imagini, o vedea din nou pe Mariette de acum cîteva luni, își amintea semnele tainice pe care și le schimbau între ei, hîrjonelile lor pe culoar, urcușurile lui pe furiș la etajul al șaselea, pînă în ziua cînd a trebuit să-i arate că a văzut totul și cînd a trebuit să dea afară servitoarea, care se sufoca de disperare și-i cerea mereu iertare coniței ; revedea, pe banca de pe chei, femeia aceea care-și ștergea ochii, lucrătoarea aceea măruntă, îmbrăcată în negru ; o zări apoi aici, foarte aproape de ea, pe Noémie și-și îndreptă fața în altă parte. Dar privirea i se întorcea fără să vrea spre trupul acestei femei frumoase, trîntit pe divan, spre umărul ei gol, zgîlțîit de suspine și pe care dantela sta gata să plesnească. O imagine necruțătoare îi stăruia în minte.

Totuși, vocea Noémiei ajungea, printre hohote de plîns, pînă la ea :

— Ah ! S-a sfîrșit ! Poate să se întoarcă, poate să se tîrîie în genunchi, nici n-am să mă mai uit la el ! Îl urăsc, îl disprețuiesc ! L-am prins de sute de ori mințind fără nici un motiv,

așa, din joacă, din plăcere, din obișnuință ! E un mincinos fără pereche ! De cum deschide gura, spune o minciună !

— Noémie, ești nedreaptă !

Noémie se ridică dintr-o săritură :

— Tocmai tu îl aperi ? Tu ?

Dar doamna de Fontanin se stăpîni și spuse pe alt ton :

— N-ai adresa acelei... ?

Noémie se gîndi o clipă, apoi, plecîndu-se spre verișoara ei, îi spuse, potolită :

— Nu... dar portăreasa ar putea...

Thérèse îi tăie vorba cu un gest scurt și se îndrepta spre ieșire. Noémie se stăpîni și își ascunse fața în perne, făcîndu-se că n-o vede plecînd.

În coridor, pe cînd ridica draperia de la ușă ca să iasă, doamna de Fontanin se simți cuprinsă cu amîndouă brațele de Nicole, a cărei față era scăldată în lacrimi. Dar n-apucă să spună nimic. Fetita o îmbrățișă cu patimă și fugi pe neașteptate.

Portăreasa parcă atît aștepta ca să înceapă a trăncăni :

— Chiar eu îi trimit scrisorile acolo, de unde-i dînsul de loc, în Bretagne, la Perros-Guirec. Rudele i le dau, desigur. Dacă vă interesează... adăugă ea și deschise un registru unsuros.

Înainte de a se întoarce acasă, doamna de Fontanin se opri la un oficiu poștal, luă o foaie de telegramă și scrise :

Côtes-du-Nord

„Place de l'Église, Perros-Guirec Victorine le Gad.

Binevoiți a-l înștiința pe domnul de Fontanin că fiul lui, Daniel, a dispărut de duminică."

Apoi ceru o carte poștală și scrise :

„Pastorului Gregory

Christian Scientist Society

2 bis, Boulevard Bineau

Neuilly-sur-Seine"

Dragă James,

De două zile, Daniel a plecat fără a spune unde și fără să ne trimită vreo știre. Sînt foarte îngrijorată. Pe lîngă asta,

Jenny e bolnavă, are o febră a cărei pricină n-o cunoaștem încă. Și nu știu unde să-l găsesc pe Jérôme, ca să-i dau de veste.

Sînt foarte singură, dragă prietene. Vino să mă vezi.

Thérèse de Fontanin"

V

A treia zi, miercuri, la ora șase seara, un om înalt, deșălat, îngrozitor de slab și de o vîrstă nedefinită se înfățișă în Avenue de l'Observatoire.

— Mă îndoiesc că doamna vă poate primi, spuse portarul. Medicii sînt sus, Domnișoara cea mică e ca și pierdută.

Pastorul urcă scara. Ușa de la intrare era deschisă. Antreul era ticsit de pardesiuri bărbătești. O infirmieră trecu în goană.

— Sînt pastorul Gregory. Ce s-a întîmplat ? Jenny e bolnavă ?

Infirmiera îi aruncă o privire din fugă.

— E pierdută... murmură ea și dispăru grăbită.

Pastorul tresări, ca și cum l-ar fi lovit cineva în moalele capului. I se păru deodată că aerul se rărește : se sufoca. Intră în salon și deschise amîndouă ferestrele.

Trecură zece minute. Pe coridor se intra și se ieșea, ușile se deschideau și se închideau întruna. Se auzi un zgomot de glasuri. Doamna de Fontanin apăru urmată de doi bărbați în vîrstă, îmbrăcați în negru.

Cum îl zări pe Gregory, se repezi la el :

— James ! În sfîrșit ! Ah, dragă prietene, să nu mă părăsești !

El murmură :

— M-am întors chiar astăzi de la Londra.

Ea îl trase deoparte, lăsîndu-i pe cei doi medici să se sfătuiască. În vestibul, Antoine, cu mînecile de la cămașă suflecate, își peria unghiile într-un lighenaș pe care i-l ținea infirmiera. Doamna de Fontanin era de nerecunoscut : obrajii ei albi păreau descărnați ; buzele-i tremurau ; îl luă pe pastor de mîini și îi zise :

— Rămîi cu mine, James, să nu mă lași singură ! Jenny este...

Din fundul apartamentului se auziră gemete. Doamna de Fontanin n-apucă să termine și fugi în cameră.

Pastorul se apropie de Antoine; nu-i spuse nici un cuvînt, dar îl întrebă cu privirea îngrijorată.

— E grav bolnavă, spuse Antoine.

— Dar ce are ? întrebă Gregory îngrijorat.

— Cred, me-nin-gi-tă ! scandă Antoine, arătînd cu mîna spre frunte. „Ce tip caraghios !" își spuse în sine.

Gregory avea o față gălbejită și colțuroasă ; șuvițe de păr negre, i se încolăceau în jurul unei frunți neobișnuit de drepte. De o parte și de alta a nasului lung, roșu și încovoiat, ochii ascunși sub sprîncene străluceau, de parcă ar fi fost de fosfor, foarte negri, aproape fără alb, veșnic umezi și neastîmpărați, ei îți aminteau de ochii unei maimuțe, aspri și galeși în același timp. Și mai nefirească era partea de jos a feței sale : un rîs tăcut, un rictus care nu exprima nici un sentiment cunoscut trăgea în toate părțile bărbia, a cărei piele smeadă era uscată ca pergamentul și lipită de os.

— A căzut la pat așa, deodată ? întrebă pastorul.

— Temperatura a început de duminică, dar simptomele nu s-au manifestat decît ieri, în cursul dimineții. Imediat am cerut consultul. S-a făcut tot ce s-a putut... zise Antoine, a cărui privire deveni îngîndurată. Vom vedea ce spun acești domni ; dar după mine — și fața i se contractă — după mine, biata copilă este pier...

— Oh, *don't* ! îl întrerupse pastorul cu o voce răgușită, privindu-l țintă.

Iritarea care creștea în ochii lui nu se potrivea cu rîsul ciudat al gurii sale. Ca și cum aerul ar fi fost tot mai greu de respirat, pastorul își dusese mîna scheletică la guler și cum o ținea crispată sub bărbie — semăna cu un păianjen dintr-un coșmar.

Antoine îl învălui cu o privire profesională : „Asimetrii izbitoare, își spuse el ; și rîsul acesta lăuntric, strîmbătura aceasta de maniac..."

— Daniel s-a întors acasă, vă rog ? întrebă Gregory ceremonios.

— Nici o veste de la el.

— Biata, biata femeie... murmură pastorul cu o mlădiere de compătimire în glas.

În momentul acela, cei doi medici ieșiră din salon. Antoine se îndreptă spre ei.

— E grav bolnavă, fonfăni pe nas cel mai în vîrstă, punînd mîna pe umărul lui Antoine, care se întoarse brusc spre pastor.

Infirmiera tocmai trecea pe acolo ; se apropie și spuse în șoaptă :

— Adevărat, doctore ?

De data asta Gregory se întoarse cu spatele. Senzația de sufocare îi deveni de nesuportat. Prin ușa pe jumătate deschisă, zări scara ; din cîteva salturi fu jos, străbătu strada și începu să alerge pe sub arbori, cu rîsul lui ciudat, cu părul vîlvoi, cu mîinile ca de cosaș, îndoite la piept, trăgînd în plămîni aerul serii.

— Blestemații de doctori ! gemea în mers.

Era atașat de familia Fontanin ca de propria lui familie. Cînd venise la Paris, acum vreo șaisprezece ani, fără nici un gologan în pungă, găsise sprijin și găzduire la pastorul Perrier, tatăl Thérèsei. Niciodată nu uitase aceasta. Mai tîrziu, cînd binefăcătorul lui se îmbolnăvise grav, lăsase totul baltă ca să vegheze la căpătîiul lui ; bătrînul pastor își dăduse sufletul cu o mînă în mîna fiicei sale și cu cealaltă în a lui Gregory, pe care-l numea băiatul lui. Această amintire îl apăsa atît de dureros în clipa de față, încît se întoarse brusc și o luă înapoi cu pași mari. Automobilul medicilor nu mai staționa în fața casei. Urcă scările în fugă pînă la camera bolnavei, ale cărei gemete se auzeau prin ușile deschise. Perdelele erau trase ; întunericul era plin de plînsete și gîfîieli. Doamna de Fontanin, infirmiera și camerista, aplecate deasupra patului, abia reușeau să țină în mîinile lor trupușorul care se zbătea ca un pește pe uscat.

Gregory rămase tăcut cîteva clipe, cu bărbia în mînă, cu fața mîhnită. În cele din urmă, se apropie de doamna de Fontanin, spunîndu-i :

— Îți vor omorî fetița !

— Cum ? S-o omoare ? bîlbîi ea, agățată de brațul fetiței, care-i aluneca mereu din mînă.

— Dacă nu-i vei da afară, ridică vocea Gregory, îți vor omorî fetița.

— Să dau afară pe cine ?

— Pe toată lumea !

Thérèse îl privea zăpăcită ; auzise oare bine ? Figura mînioasă a lui Gregory, alături de ea, era înspăimîntătoare.

Pastorul prinse din zbor o mînă a fetiței și, aplecîndu-se spre ea, îi șopti cu o voce blîndă, ca un cîntec :

— Jenny ! Jenny ! *Dearest.* Mă cunoști ? Mă cunoști ?

Privirea rătăcită, țintuită în plafon, se roti încet spre pastor ; acesta, înclinîndu-se și mai tare, o privi cu atîta căldură, cu atîta profunzime, încît copila încetă dintr-o dată să mai geamă.

— Lăsați-o, se adresă el celor trei femei. Dar cum nici una nu-l asculta, repetă cu autoritate :

— Dați-mi și cealaltă mînă a copilei. Și acum lăsați-o !

Femeile se retraseră. Rămas singur, se aplecă și mai mult deasupra patului, revărsînd în ochii muribunzi voința sa magnetică.

Ele se dădură la o parte. Gregory rămase singur. Aplecat deasupra patului fixa cu voința lui magnetică ochii muribundei. Cele două mînute mai loviră o clipă aerul, ca imediat să cadă neputincioase. Picioarele, scuturate de spasme, se liniștiră și ele. Încă aplecat deasupra fetiței, Gregory îi făcu semn doamnei de Fontanin să se apropie :

— Priviți, șopti el. Se destinde, e mai liniștită. Alungă-i îți zic, alungă-i pe acești *copii ai lui Belial.* Sînt dominați de greșeală. Greșeala lor îți omoară copilașul ! Rîse, cu rîsul tăcut al vizionarilor care dețin adevărul etern și pentru care restul lumii îl compun vedeniile. Fără să-și ia ochii de la fetiță, coborî vocea : Femeie, femeie, *Răul nu există.* Tu ești cea care l-ai iscat, tu ești cea care insufli puteri malefice, pentru că tu accepți să te temi, pentru că accepți să-ți fie teamă... Iată, nici unul din cei aflați aici nu mai speră. Toți spun : „Ea este... *Tu Cel Veșnic, pune strajă gurii mele, pune lacăt buzelor mele !* Oh ! Biată făpură, pînă la venirea mea aici în jurul ei nu era decît vidul, nu era decît *Negativul* ! Și eu am spus : „Nu e bolnavă !" strigă cu o convingere atît de puternică, încît cele trei femei simțiră un fior. „Ea e pe deplin sănătoasă ! Las-o în paza mea !"

Cu îndemînare de prestidigitator, el slăbi strînsoarea degetelor și făcu un mic pas în spate, lăsînd libere mîinile copilului, care se întinseră docile pe pat.

— Viața e bună ! rosti pastorul cu o voce muzicală. Bună este orice substanță ! Bună este inteligența și bună este dragostea !

Apoi, întorcîndu-se spre camerista și infirmiera care se retrăseseră în celălalt capăt al încăperii :

— Vă rog... plecați, lăsați-mă !

— Duceți-vă, le spuse doamna de Fontanin.

Iar Gregory, ridicîndu-se în toată înălțimea lui, cu brațul întins, aruncă anatema asupra mesei pe care se înșirau fiolele, compresele, vasul cu gheață pisată și ordonă :

— Luați toate astea de aici !

Femeile ascultară.

Cînd rămase singur cu doamna de Fontanin, strigă vesel :

— Și acum, *open the window !* Deschide-o, deschide-o larg, *dear !*

Adierea răcoroasă care făcea să freamăte ramurile copacilor de pe stradă și care pătrundea pe fereastră părea că vine să gonească aerul stricat al camerei, îl lua cu asalt, îl rostogolea în valuri, îl alunga afară și mîngîierea ei atingea obrazul înfierbîntat al bolnavei, care se înviora.

— O să răcească, șopti doamna de Fontanin.

Pastorul nu-i răspunse la început decît printr-un rînjet.

— Sst ! Închide fereastra. Așa, e foarte bine ! Și aprinde toate luminile, doamnă de Fontanin : are nevoie de cît mai multă lumină, de cît mai multă bucurie. Și inimile noastre au nevoie de lumină și de multă bucurie. *Tatăl cel veșnic este lumina noastră. El este bucuria noastră. De ce mi-ar fi frică ?* Tu m-ai ajutat să ajung aici înainte de împlinirea ceasului blestemat, adăugă pastorul, ridicînd mîinile spre cer. Apoi, trăgînd un scaun la căpătîiul patului : Stai jos ! Fii liniștită, foarte liniștită. Ține-ți firea. Ascultă numai ceea ce îți poruncește Hristos. Îți spun : Hristos vrea ca ea să fie sănătoasă. Să voim împreună cu dînsul !

Să ne rugăm Binelui. Spiritul este totul. Materia e sclava spiritului. De două zile biata *darling* se află fără ocrotire în fața Răului. Oh, toți acești oameni, bărbați și femei, mă îngrozesc : nu se gîndesc decît la Rău și nu cheamă, prin asta, decît forțele adverse. Ei cred că totul s-a terminat cînd bietele lor certitudini și-au pierdut suportul.

Horcăielile reîncepură. Jenny se zbătea din nou. Deodată își dădu capul pe spate și buzele i se deschiseră, ca și cum ar fi vrut să-și dea ultima suflare. Doamna de Fontanin se aruncă pe pat, acoperind-o pe micuță cu trupul ei și țipîndu-i în față :

— Nu vreau ! Nu vreau !

Pastorul se îndreptă spre ea, ca și cum ar fi vrut s-o facă răspunzătoare de această criză :

— Ți-e frică ? Așadar, nu mai crezi ? În fața lui Dumnezeu nu există frică. Frica este numai trupească. Lasă-ți deoparte ființa materială, aceea nu e adevărata ta ființă. Marcu a spus : „Tot ceea ce veți cere rugîndu-vă, socotiți că ați și primit, și atunci vi se va împlini totul". Las-o. Roagă-te, repetă el cu un ton imperativ.

Doamna de Fontanin îngenunche.

— Roagă-te ! repetă el pe un ton sever. Roagă-te în primul rînd pentru tine, suflet prea debil ! Dumnezeu să-ți redea mai întîi încrederea și liniștea ! În încrederea ta *totală* va găsi

copilul mîntuirea ! Invocă Spiritul Domnului ! Mă alătur și eu ție : să ne rugăm !

El se reculese o clipă și începu rugăciunea. La început nu se auzi decît un murmur : stătea drept, cu picioarele împreunate, cu brațele încrucișate, cu privirea înălțată spre cer și ochii închiși ; șuvițele de păr, răsucite pe frunte, îl înconjurau ca niște flăcări negre. Încetul cu încetul, cuvintele deveneau perceptibile, iar horcăitul ritmat al copilului însoțea invocația sa ca un acompaniament de orgă :

— Atotputernicule ! Suflu animator ! Sălășluiești în toate, în fiece bucățică, oricît de mică, a creaturii tale. Iar eu Te chem din străfundurile inimii. Revarsă liniștea Ta asupra acestui *home* greu încercat ! Îndepărtează de acest pat orice gînd care nu înseamnă viață ! Răul e numai în slăbiciunea noastră. Ah ! Doamne, alungă din noi tot ce e *rău* !

Doar Tu ești Înțelepciunea Infinită și ceea ce faci din noi e conform legii. De aceea femeia aceasta îți încredințează copilul ei aflat în pragul morții. Îl lasă în Voia Ta, îl părăsește, îl abandonează ! Și dacă trebuie să smulgi acest copil mamei sale, ea consimte, consimte !

— Oh ! taci ! Nu, nu, James ! bolborosi doamna de Fontanin.

Fără să facă vreun pas, Gregory își lăsă o mînă de fier pe umărul ei :

— Femeie necredincioasă, asta ești ! Uiți că Spiritul Domnului te-a însuflețit de-atîtea ori ?

— Ah ! James, de trei zile sufăr întruna. James, nu mai pot !

— O privesc, făcu el dîndu-se înapoi, și nu mai e ea, n-o mai cunosc ! A lăsat Răul să-i pătrundă în gîndire, chiar în templul Domnului !

Roagă-te, biată femeie, roagă-te !

Corpul copilului, străbătut de descărcări nervoase, sălta sub cearșaf ; ochii i se deschiseră din nou ; privirea gata să iasă din orbite fixă succesiv luminile din cameră. Gregory nu-i dădu nici o atenție. Doamna de Fontanin, strîngînd fetița cu brațele, încerca să-i potolească tresăririle bruște.

— Forță supremă ! psalmodia pastorul. Adevăr ! Ai spus : *dacă cineva vrea să vină la mine, atunci să renunțe la el însuși.* Ei bine, dacă trebuie ca mama să fie mutilată prin copilul ei, ea acceptă ! Consimte !

— Nu, James, nu...

Pastorul se aplecă :

— Renunță ! Renunțarea e același lucru ca și drojdia : așa cum drojdia acționează asupra făinii, tot așa renunțarea acționează asupra gîndirii rele și face să se ridice Binele !

Apoi, ridicîndu-se continuă :

— Dacă asta vrei, Doamne, ia-i fiica, ia-i-o, ea renunță, abandonează ! Și dacă ai nevoie de fiul ei...

— Nu... nu...

— ...și dacă ai nevoie să-i iei și fiul, smulge-i-l și pe el ! Să nu mai reapară niciînd în pragul căminului matern !

— Daniel... Nu !

— Doamne, ea își încredințează fiul Înțelepciunii tale și în deplină cunoștință de cauză ! Și dacă trebuie ca și soțul să fie jertfit, așa să fie !

— Nu Jérôme ! gemu ea, tîrîndu-se în genunchi.

— Așa să fie ! reluă pastorul cu o exaltare crescîndă. Să fie, fără discuție, și numai prin Voia ta, Izvor de Lumină ! Izvorul binelui ! Spirit.

Făcu o scurtă pauză ; apoi fără s-o privească :

— Ai făcut sacrificiul ?

— Îndurare, James, nu pot...

— Roagă-te !

Trecură cîteva minute :

— Ai făcut sacrificiul, sacrificiul *total* ?

Ea nu răspunse și se agită la piciorul patului.

Trecu aproape o oră. Bolnava stătea nemișcată ; numai capul, roșu și umflat, oscila de la stînga la dreapta ; respirația era aspră ; ochii, pe care nu-i mai închidea, aveau o expresie demență.

Deodată, fără ca doamna de Fontanin să se fi mișcat, pastorul tresări ca și cum ea l-ar fi strigat pe nume și veni să îngenuncheze alături de ea. Ea își reveni, trăsăturile erau mai puțin încordate ; apoi contemplă îndelung micuțul chip răsturnat pe pernă, desfăcu brațele și spuse :

— Doamne, facă-se voia Ta și nu a mea.

Gregory nu făcu nici o mișcare. N-avusese nici o îndoială că aceste cuvinte vor fi rostite, la momentul oportun. Avea ochii închiși ; din toată inima, cerea iertarea lui Dumnezeu.

Orele treceau una după alta. Uneori, s-ar fi putut spune că micuța o să-și dea sufletul și tot ce mai rămînea în viață părea să-i oscileze în priviri. Alteori, corpul era zgîlțîit de convulsii ; atunci, Gregory lua o mînă a lui Jenny într-ale sale și spunea cu umilință :

— Vom reuși ! Vom reuși ! Dar trebuie să ne rugăm. Să ne rugăm.

Pe la ora cinci dimineața, pastorul se deșteptă, întinse peste fetiță cuvertura, care lunecase jos, și deschise fereastra. Aerul rece al nopții năvăli în cameră. Doamna de Fontanin, îngenuncheată, nu făcu nici un gest ca să-l oprească. Se duse pe balcon. Abia se crăpase de ziuă, iar cerul păstra o culoare metalică; aleea se întindea ca o umbră săpată în pământ. Dar deasupra grădinii Luxembourg, orizontul pălea. Aburii se împrăștiau pe alee și învăluiau ca în niște vată vîrfurile tufelor negre. Gregory își încordă brațele ca să nu tremure, iar mîinile se fixară de rampă. Prospețimea dimineții, legănată de o adiere de vînt, îi scălda fruntea jilavă, chipul stors de vlagă și de rugăciune. Acoperișurile se învinețeau deja, iar obloanele luminoase contrastau cu piatra afumată a caselor.

Pastorul se îndreptă cu fața spre răsărit. Din întunericul nopții, o uriașă perdea de lumină urca spre el, o lumină bătînd în roz, care imediat străluci pe tot cerul. Natura se trezea la viață; miliarde de molecule vesele scînteiau în aerul matinal. Și, deodată, un suflu nou îi umflă pieptul, o forță supraomenească îl pătrunde, îl ridică, îl mărește excesiv. Într-o clipă devine conștient de posibilitățile fără limite: gîndirea sa comandă universului: poate să îndrăznească totul, poate să-i strige acestui copac: Freamătă! și va fremăta; să-i strige acestui copil: Ridică-te! și se va ridica. Întinde brațul și, deodată, prelungindu-i gestul, frunzișul aleii palpită: din copacul aflat la picioarele sale zboară un stol de păsări piuind de bucurie.

Atunci se apropie de pat, își pune mîna pe părul mamei îngenuncheate și exclamă:

— Alleluia, *dear*! Curățenia totală s-a înfăptuit.

Se îndreaptă spre Jenny.

— Întunericul a fost gonit! Dă-mi mîna, inimioară dulce.

Iar copilul, care de două zile aproape că nu mai înțelege ce i se spune, întinde mîinile.

— Privește-mă!

Și ochii buimăciți, ce păreau să nu mai vadă, se fixează asupra lui.

— *El te va elibera de moarte, iar vietățile pămîntului vor trăi în pace cu tine.* Ești sănătoasă, mititico! Nu mai există întuneric! Slavă Domnului! Roagă-te!

Privirea copilului şi-a regăsit expresia conştientă : îşi mişcă buzele ; pare că într-adevăr face un efort să se roage.

— Acum, *my darling*, închide pleoapele. Încetişor... Bine... Dormi, *my darling*, nu mai există nici un obstacol ! Trebuie să dormi de bucurie.

Cîteva clipe mai tîrziu, pentru prima oară după cincizeci de ore, Jenny aţipea. Capul nemişcat, era înfundat între perne ; umbra genelor se prelungea pe obraji şi buzele lăsau să treacă o respiraţie egală. Era salvată.

VI

Era un caiet de clasă, legat în pînză cenuşie, hărăzit întrebărilor şi răspunsurilor dintre Jacques şi Daniel, fără să atragă atenţia profesorului. Primele pagini erau mîzgălite de însemnări ca : „De cînd şi pînă cînd a trăit Robert cel Pios ?" „Se scrie *rapsodie* sau *rhapsodie ?* „Cum traduci tu, *eripuit ?*"

Alte pagini erau încărcate cu note şi corecturi ce se refereau probabil la poemele lui Jacques, scrise pe foi volante.

Apoi, strînsă, urma o corespondenţă între cei doi şcolari.

Prima scrisoare, puţin mai lungă, era a lui Jacques :

„Paris, liceul Amyot, clasa a III-a A. Scrisă sub ochiul bănuitor al lui Q. Q., zis şi Păr-de-porc, luni, în a şaptesprezecea zi a lui martie, la ora 3,31 de minute şi 15 secunde.

Starea ta sufletească denotă nepăsare sau dragoste ? Înclin mai curînd spre ultima stare, care îţi este mai firească decît celelalte.

În ce mă priveşte, cu cît îmi studiez mai bine sentimentele, cu atît îmi dau mai mult seama că omul

ESTE O BRUTĂ

şi că numai dragostea poate să-l înalţe. Acesta este strigătul inimii mele rănite, care nu mă înşală. Fără tine, iubitul meu, n-aş fi decît un leneş, un cretin ! Dacă vibrez astfel, numai ţie ţi-o datorez !

Nu voi uita niciodată momentele — vai ! prea rare şi prea scurte — cînd sîntem cu totul unul al altuia. Tu eşti singura mea dragoste ! Nu voi avea niciodată alta, căci mii de amintiri pătimaşe despre tine m-ar năpădi numaidecît. Te las, mă simt bolnav, tîmplele îmi zvîcnesc, ochii mi se tulbură. Nimeni nu ne va despărţi vreodată, nu-i aşa ? Cînd, cînd vom fi cu adevărat liberi ? Cînd vom putea călători împreună ?

Voi adora țările străine. Ah ! să culegem împreună impresii nemuritoare și pitorești, să le transformăm, cît sînt calde încă, în poeme !

Nu pot să aștept ! Scrie-mi cît mai repede cu putință. Vreau să-mi răspunzi înainte de ora patru, dacă și tu mă iubești așa cum te iubesc eu !

Inima mea o îmbrățișează pe a ta,
Vale et me ama ![1]

J."

La care Daniel răspunsese pe fila următoare :

„Chiar de-aș trăi singur sub alte ceruri, simt că legătura unică dintre sufletele noastre m-ar face totuși să ghicesc întreaga ta simțire. Am impresia că legătura noastră e mai presus de scurgerea timpului.

Mi-e cu neputință să-ți spun cîtă plăcere mi-a făcut scrisoarea ta. Nu ești tu oare prietenul meu și nu ești, acum mai mult ca oricînd, adevărata jumătate a eului meu ? Eu am contribuit la formarea sufletului tău, așa cum și tu ai contribuit la formarea sufletului meu ! Dumnezeule, simt cît de adevărate, cît de puternice sînt toate acestea acum cînd îți scriu ! Trăiesc ! Și totul trăiește în mine — trup, spirit, inimă, imaginație — mulțumită dragostei tale, de care nu mă voi îndoi niciodată, singurul și adevăratul meu prieten !

D.

P. S. Am convins-o pe mama să-mi vîndă bicicleta la vechituri ; prea ajunsese o rablă.
Tibi[2].

D."

O altă scrisoare a lui Jacques :

„O delectissime ![3]

Cum de poți fi cînd vesel, cînd trist ? Eu, în veselia cea mai zănatică, sînt uneori pradă unei amintiri amare. Nu — simt asta —, eu nu voi putea fi niciodată vesel și ușuratic ! În

1 Adio și iubește-mă !
2 Al tău.
3 O, preascumpul meu !

ţata mea se va înălţa veşnic spectrul unui ideal de neatins ! Ah, cîteodată înţeleg extazul acelor călugăriţe palide, cu chipul tras, care îşi petrec viaţa în afara lumii acesteia prea reale ! Ce folos că ai aripi, dacă trebuie să le zdrobeşti, vai ! de gratiile unei închisori ! Sînt singur într-o lume duşmănoasă, preaiubitul meu tată nu mă înţelege. N-am trăit prea mult şi totuşi, în urma mea, cîte flori strivite în picioare, cîtă rouă transformată în ploaie, cîtă voluptate nepotolită, cîte amare deznădejdi !

Iartă-mă, dragostea mea, că sînt atît de lugubru în clipa asta. Sînt pe cale de a mă forma, fără îndoială : creierul îmi clocoteşte, inima, la fel (chiar mai mult, dacă e cu putinţă). Să rămînem uniţi ! Vom ocoli împreună stîncile şi vîrtejul acesta care se numeşte plăcere.

Totul s-a veştejit în mîinile mele, dar mi-a rămas bucuria de-a fi al tău, taina noastră, o, alesule al inimii mele ! ! !

P. S. Termin în grabă această scrisoare, fiindcă trebuie să repet lecţiile, din care nu ştiu o iotă.

O, dragostea mea, de nu te-aş avea pe tine, cred că m-aş omorî !

J."

Daniel îi răspunse imediat :

„Suferi, prietene ?

Pentru ce tu, care eşti atît de tînăr, tu, prietenul meu cel scump, pentru ce blestemi viaţa ? Comiţi o nelegiuire ! Zici că sufletul ţi-e înlănţuit de pămînt ? Lucrează ! Speră ! Iubeşte ! Citeşte !

Cum ţi-aş putea ostoi chinul care-ţi copleşeşte sufletul ? Ce leac să găsesc strigătelor tale de descurajare ? Nu, prietene, idealul nu este în contradicţie cu natura omenească ! Nu, el nu este numai o himeră născocită de visarea unui poet ! Pentru mine idealul — e cam greu să-ţi explic — înseamnă a îmbina măreţia cu lucrurile cele mai umile de pe pămînt ; a pune grandoare în tot ceea ce faci, a dezvolta pînă la maximum tot ceea ce suflul creator a sădit în noi ca facultăţi divine. Mă înţelegi ? Iată idealul, aşa cum stăruie el în adîncul sufletului meu.

În sfîrşit, dacă vrei să dai crezare unui prieten devotat pînă la mormînt, care a trăit mult pentru că a visat mult şi a suferit mult, dacă vrei să dai crezare prietenului care nu ţi-a dorit decît fericirea, trebuie să-ţi repet că tu nu trăieşti pentru

cei care nu pot să te înțeleagă, pentru lumea exterioară care te disprețuiește, sărmane copil, ci pentru cineva (eu) care se gîndește mereu la tine, și e stăpînit de aceleași simțăminte ca și tine, și e împreună cu tine în fața tuturor lucrurilor.

Ah ! dulceața legăturii noastre binecuvîntate să-ți fie un balsam sfînt pentru rana ta, scumpul meu prieten !

D."

Fără să mai aștepte, Jacques scrisese cu creionul pe margine :

„Iartă-mă ! Este un păcat al caracterului meu violent, exagerat, ciudat, dragostea mea scumpă ! Trec de la cea mai întunecată disperare la speranțele cele mai inconsistente : acum mă simt în fundul corăbiei, pentru ca imediat după aceea să mă simt înălțat pe crestele norilor ! Nu voi iubi oare nimic în mod consecvent în afară de tine ?!) (și arta mea !) Asta mi-e soarta ! Primește-mi mărturisirea !

Te ador pentru generozitatea ta, pentru sensibilitatea ta de floare, pentru seriozitatea pe care o pui în toate gîndurile, în toate acțiunile tale și chiar în voluptățile dragostei. Toate emoțiile, toate mîngîierile tale le trăiesc deodată cu tine. Să mulțumim providenței că ne iubim și că inimile noastre, pustiite de singurătate, s-au putut uni într-o strîngere trupească, pe care nimic n-o va mai despărți !

Nu mă părăsi niciodată !

Și să ne amintim veșnic că sîntem unul pentru celălalt obiectul pasionat al DRAGOSTEI NOASTRE !

J."

Alte două pagini lungi de la Daniel — un scris drept și hotărît :

„Azi, marți, 7 aprilie

Dragul meu prieten,

Mîine voi împlini paisprezece ani. Anul trecut îmi șopteam : «paisprezece ani...» ca într-un vis frumos, în care nu-ți vine să crezi. Timpul trece și ne vestejește. Dar, în fond, nimic

nu se schimbă. Rămînem noi înșine. În mine nimic nu s-a schimbat, afară de faptul că mă simt descurajat și îmbătrînit.

Aseară, înainte de a mă culca, am luat un volum de Musset. Ultima oară cînd l-am citit, mă înfioram de la primele versuri și uneori mi se umpleau ochii de lacrimi. Ieri, în ceasurile lungi de insomnie, mă exaltam, dar nu simțeam nimic deosebit. Găseam versurile bine făcute, armonioase... O, nelegiuire! În sfîrșit, sentimentul poetic s-a redeșteptat în mine cu un torent de lacrimi delicioase și am început din nou să tremur.

Ah! de nu mi-ar seca niciodată inima! Mi-e teamă ca viața să nu-mi asprească inima și simțurile. Îmbătrînesc. Ideile mari — Dumnezeu, spiritul, dragostea — nu-mi mai sfîșie pieptul ca altădată și îndoiala mă roade uneori. Ah, de ce nu trăim cu toată puterea sufletului nostru în loc de a raționa? Gîndim prea mult! Admir vigoarea tinereții care se avîntă în primejdie fără să știe de ce! Aș vrea să mă pot jertfi, cu ochii închiși, pentru o idee sublimă, pentru o femeie ideală și neprihănită în loc de a fi mereu închis în mine însumi! Ah, cît de groaznice sînt aceste aspirații fără izbăvire!...

Mă feliciți pentru seriozitatea mea. Dimpotrivă, asta e nenorocirea, ăsta e destinul meu blestemat! Nu sînt ca albina harnică ce se duce să culeagă mierea dintr-o floare, apoi din alta. Sînt asemenea cărăbușului negru ce se înfundă în sînul unei singure roze și stă acolo pînă cînd ea își închide petalele peste el și, înăbușit de această îmbrățișare supremă, moare în brațele florii pe care și-a ales-o.

La fel de credincioasă este și dragostea mea pentru tine, iubite prietene! Tu ești fragedul trandafir care s-a deschis pentru mine pe acest pămînt dezolat. Îngroapă tristețea mea neagră în colțul cel mai adînc al inimii tale, prietene!

D.

P. S. În timpul vacanței de Paști poți să-mi scrii, fără teamă, acasă. Mama nu-mi desface scrisorile. (Nu-mi scrie totuși lucruri extraordinare!)

Am terminat *Prăpădul* de Zola; pot să ți-o împrumut. Mă simt încă emoționat și înfiorat. E o carte puternică și plină de adîncime. Voi începe *Werther*. Ah, scumpe prietene, iată, în sfîrșit, cartea cărților! Am luat și *Ea și el* de Gyp, dar voi citi mai întîi *Werther*.

D."

Jacques îi trimise aceste rînduri grave :

„Pentru al paisprezecelea an al prietenului meu :

Există în lumea aceasta un om care ziua suferă chinuri de negrăit, iar noaptea nu poate dormi ; care simte în inimă un vid îngrozitor, pe care voluptatea nu-l poate umple, şi în cap, clocotul tuturor facultăţilor sale ; în mijlocul plăcerilor, printre oaspeţii cei mai veseli, acel om simte cum singurătatea, cu aripile ei negre, se roteşte deasupra inimii lui ; el nu speră nimic pe lume, nu se teme de nimic, disprețuieşte viaţa dar n-are puterea s-o părăsească ; acest om este ACELA CARE NU MAI CREDE ÎN DUMNEZEU ! !

P. S. Păstrează aceste rînduri. Recitește-le cînd te vei simți sfîşiat şi cînd vei striga zadarnic în întuneric.

J."

„Ai lucrat ceva în timpul vacanţei ?", întreba Daniel în susul unei pagini.

Şi Jacques îi răspunsese :

„*Am terminat un poem în genul poemului meu* Harmodius şi Aristogiton şi care începe destul de simpatic :

> *Ave* Caesar ! Iată femeia gală cu ochi albaştri...
> Pentru tine este dansul îndrăgit din patria ei pierdută !
> Talia i se apleacă înfiorată...
> Ca un lotus din apă sub zborul de nea al lebedelor.
> Împărate... Săbiile-i grele sclipesc...
> Priveşte ! Este un dans din ţara sa !

etc.... etc.... şi care se termină aşa :

> Dar de ce păleşti, Caesar ? Vai ! De trei ori vai !
> Vîrfurile săbiilor i-au atins gîtul !
> Cupa îi cade din mîini... Ochii i s-au închis...
> Iat-o prăbuşită în sînge.
> Dansul gal în serile scăldate de lună !
> În faţa marelui foc ce tremură pe marginea lacului,
> Iată încheiat dansul
> Războinicei blonde de la ospăţul lui Caesar !

Intitulez poemul Ofranda purpurie şi am găsit un dans minunat care i se potriveşte. Aş vrea să i-l dedic divinei Loïe Fuller, ca să-l danseze la Olympia. Crezi că l-ar dansa ?

De cîteva zile mă hotărîsem totuşi în mod irevocabil să revin la versul regulat şi la rima marilor scriitori clasici. (De altfel, cred că-i disprețuisem numai pentru că arta lor e mai grea.) Acum lucrez la o odă în strofe rimate, închinată martirului despre care-ţi vorbisem. Iată începutul :

Lui R.P. Perboyre, lazarist, martirizat în China, la 20 noiembrie 1839, canonizat în ianuarie 1889

Martiriul tău cel groaznic, o, mare preot sfînt,
Prin lumea-nspăimîntată purtă al său ecou.
Ah ! lasă-mă pe lira-mi ardoarea să ţi-o cînt,
Tu, al creştinătăţii erou !

De ieri însă, am ajuns la convingerea că adevărata mea vocaţie va fi să scriu nu poeme, ci nuvele, iar dacă am răbdare, romane. Sînt preocupat de un subiect mare. Ascultă :

O tînără, fiica unui mare pictor, născută într-un colţ de atelier, artistă ea însăşi (adică puţin cam uşuratică în genul ei, dar căutînd idealul nu în viaţa de familie, ci în exprimarea frumosului), este iubită de un tînăr sentimental, însă burghez, pe care frumuseţea ei l-a fascinat. Dar curînd ei se urăsc cu patimă şi se despart, el pentru a duce o viaţă de familie castă, cu o mică provincială, iar ea, plîngîndu-şi dragostea, se afundă în desfrîu (sau îşi consacră geniul lui Dumnezeu, nu ştiu încă). Iată ideea mea, ce părere ai, prietene ?

Ah, vezi tu, să nu faci nimic care ţi se pare artificial, să-ţi urmezi îndemnurile proprii şi, dacă te simţi născut pentru creaţie, să fii convins că ai cea mai serioasă şi cea mai frumoasă menire pe lume, aceea de a îndeplini o mare datorie. Da. Să fii sincer ! Să fii sincer în toate şi întotdeauna ! Ah, cu cîtă cruzime mă urmăreşte gîndul acesta ! De mii de ori am crezut că descopăr în mine prefăcătoria aceea a falşilor artişti, a falselor genii de care vorbeşte Maupassant în *Pe apă* şi mi se umple inima de scîrbă ! Ah, scumpul meu, nu ştiu cum să-i mulţumesc lui Dumnezeu că mi te-a scos în cale : vom avea întotdeauna nevoie unul de altul ca să ne cunoaştem mai bine pe noi înşine şi să nu ne facem niciodată iluzii asupra adevăratului nostru talent !

Te ador şi-ţi strîng mîna cu patimă, ca azi-dimineaţă, ţi-aduci aminte ? Şi din toată fiinţa mea, care se confundă cu a ta în întregime, cu voluptate.

Atenție ! Q. Q. a pus ochii pe noi ! El nu poate concepe să fii stăpînit de gînduri nobile și să le comunici prietenului tău, în timp ce dumnealui bolborosește întruna din Sallust !

J."

Și tot de la Jacques, această scrisoare, așternută dintr-o trăsătură de condei și aproape ilizibilă :

„Amicus amico ![1]

Inima mea este prea plină, se revarsă. Îți aștern pe hîrtie atît cît pot din valurile acestea spumegînde :

Născut pentru a suferi, a iubi și a spera, sper, iubesc și sufăr ! Povestea vieții mele se poate scrie în două rînduri : ceea ce mă face să trăiesc este dragostea și n-am decît o dragoste : TU !

Încă din cea mai fragedă copilărie simțeam nevoia să-mi revărs clocotele inimii în inima cuiva care să mă înțeleagă pe deplin. De-ai ști cîte scrisori am adresat odinioară unui personaj imaginar, care îmi semăna întru totul, ca un frate. Vai, inima-mi vorbea sau, mai degrabă, scria propriei mele inimi, ca ametită de beție. Apoi, deodată, Dumnezeu a vrut ca acest ideal să se întruchipeze într-un om, și acel om ești tu, o, dragostea mea ! Cum a început oare ? Nu mai știu ; din verigă în verigă, ne pierdem în labirintul ideilor și uităm începutul. Dar se poate oare visa ceva mai voluptuos și mai sublim decît această dragoste ? Zadarnic caut comparații. Alături de marea noastră taină, totul pălește. Un soare minunat luminează și încălzește viața mea și a ta. Dar așa ceva nu se poate spune prin scris ! Ar fi ca și cum ai face fotografii unei flori !

Să mă opresc însă !

Tu poate că ai nevoie de ajutor, de mîngîiere, de speranță, iar eu îți trimit nu cuvinte de liniștire, ci jelania unei inimi egoiste, care nu trăiește decît pentru ea însăși. Iartă-mă, dragostea mea ! Nu pot să-ți scriu altfel ! Trec printr-o criză și inima mi-e mai uscată decît albia stîncoasă a unei rîpe ! A nu avea încredere în nimic, nici chiar în mine însumi, nu este oare boala cea mai crudă cu putință ?

Disprețuiește-mă ! Nu-mi mai scrie ! Iubește pe altul ! Eu nu mai sînt vrednic de dăruirea ta !

---

1 Un prieten prietenului său.

O, ironie a unei soarte fatale, care mă împinge unde ? Unde ? Neant ! ! !

Scrie-mi ! Dacă nu te-aș avea pe tine, m-aș sinucide !

Tibi eximo, carissime ![1]

Abatele Binot adăugase la sfîrșitul caietului un bilet care căzuse în mîna profesorului în ajunul fugii.

Scrisul era al lui Jacques — o mîzgăleală îngrozitoare, cu creionul.

„Rușine oamenilor care învinovățesc pe alții în chip laș și fără dovezi !

Rușine și nenorocire lor !

Toată uneltirea aceasta este pusă la cale dintr-o curiozitate mîrșavă ! Au vrut să se amestece în prietenia noastră și procedeul lor este infam !

Să nu facem nici un compromis laș ! Să înfruntăm furtuna ! Mai degrabă să murim !

Dragostea noastră e mai presus de orice calomnii și amenințări !

Să le-o dovedim !

Al tău, PE VIAȚĂ,

J."

VII

Sosiseră la Marsilia duminică seara, după miezul nopții. Entuziasmul le scăzuse. Dormiseră ghemuiți pe banca de lemn din vagonul prost luminat ; intrarea în gară, zgomotele macazurilor îi deșteptaseră brusc ; coborîseră pe peron, clipind din ochi, tăcuți, neliniștiți, descurajați.

Trebuia să se culce undeva. În fața gării, sub un glob alb purtînd firma Hotel, patronul aștepta clienți. Daniel, mai îndrăznet, ceru două paturi pentru o noapte. Omul, bănuitor din principiu, le puse cîteva întrebări. Dar ei se pregătiseră : în gară la Paris, tatăl lor își adusese aminte că uitase un pachet și scăpase trenul ; va sosi însă negreșit, mîine dimineață, cu primul tren. Patronul fluieră printre dinți și-i măsură cu o privire rea. În sfîrșit, deschise un registru.

1 Fără tine, preascumpul meu !

— Scrieți-vă numele.

Se adresă lui Daniel, care i se păru cel mai mare — i-ai fi dat vreo șaisprezece ani — și mai ales pentru că distincția trăsăturilor și a întregii lui înfățișări impunea oarecare considerație. Intrînd în hotel, Daniel se descoperise, dar nu din sfială, căci avea un fel de a-și scoate pălăria și de a-și lăsa brațul să cadă în jos care părea că spune: „Să nu crezi că mă descopăr special pentru dumneata, ci fiindcă țin la regulile de politețe". Părul negru, pieptănat simetric, forma un unghi ascuțit în mijlocul frunții foarte albe. Figura prelungă i se termina printr-o bărbie hotărîtă, voluntară și liniștită, dar fără nimic brutal în ea. Înfruntă cu privirea, fără sfiiciune nici sfidare, căutătura iscoditoare a hotelierului și scrise în registru fără să stea pe gînduri: Georges și Maurice Legrand.

— Camera vă costă șapte franci. Aici se plătește totdeauna înainte. Trenul de noapte sosește la cinci și jumătate; am să vă bat în ușă.

Nici unul nu avu curajul să spună că erau morți de foame.

Mobilierul camerei se compunea din două paturi, un scaun, o chiuvetă. După ce intrară, amîndoi fură cuprinși de aceeași tulburare la gîndul că trebuie să se dezbrace unul în fața celuilalt. Orice urmă de somn le pieri. Spre a întîrzia cît mai mult momentul acesta penibil, se așezară pe paturi, făcîndu-și socotelile; adunate laolaltă, economiile lor atingeau suma de o sută douăzeci și opt de franci, pe care îi împărțiră în mod egal. Golindu-și buzunarele, Jacques scoase un mic pumnal corsican, o ocarină, o traducere ieftină din Dante, în sfîrșit, o tabletă de ciocolată pe jumătate topită, pe care o împărți cu Daniel. Apoi rămaseră așa, nemaiștiind ce să facă. Daniel, ca să omoare timpul, își desfăcu șireturile de la ghete; Jacques îl imită. O neliniște ascunsă le mărea și mai mult sfiala. În cele din urmă, Daniel luă o hotărîre: suflă în lampă, zicînd:

— Să stingem lumina... Noapte bună.

Și se culcară repede, în tăcere.

Dimineața, înainte de ora cinci, li se bătu în ușă. Se îmbrăcară ca niște stafii, fără altă lumină decît revărsatul zorilor. De teama discuției cu patronul, refuzară cafeaua cu lapte pregătită de acesta și se îndreptară spre bodega gării, zgribuliți și flămînzi.

Pînă la amiază, străbătuseră Marsilia în toate direcțiile. O dată cu lumina zilei și cu libertatea, își recăpătară și îndrăzneala. Jacques își pregătise un carnet ca să-și scrie impresiile; din cînd în cînd se oprea cu un aer inspirat, notînd

cu creionul. Cumpărară pîine, mezeluri, coborîră în port și se așezară pe niște rulouri de frînghii în fața vapoarelor mari, nemișcate și a corăbiilor care se clătinau pe apă.

Un marinar le făcu semn să se ridice, ca să-și întindă odgoanele.

— Unde merg vapoarele acestea ? întrebă într-o doară Jacques.

— Depinde. Care ?

— Ăsta mare.

— În Madagascar,

— Adevărat ? O să-l vedem cînd pleacă ?

— Nu. Ăsta nu pleacă decît joi. Dar dacă vrei să vezi o plecare, vino diseară la cinci ; ăla de colo, La Fayette, pleacă spre Tunis.

Erau edificați.

— Tunis ăsta, observă Daniel, nu-i în Algeria...

— Dar tot în Africa e, spuse Jacques, rupînd o bucățică de pîine.

Rezemat de o grămadă de lăzi și lăsîndu-se pe călcîie, cu părul roșcat, aspru și des crescut ca iarba pe fruntea-i îngustă, cu capul osos, cu urechile-i puțin clăpăuge, cu gîtul slab și nasul mic, încă neformat, pe care și-l încrețea fără încetare, Jacques semăna cu o veveriță rontăind ghindă.

Daniel se opri din mestecat.

— Ia spune... ce-ar fi să *le* scriem de aici, mai înainte de...

Privirea celuilalt îl întrerupse brusc.

— Ești nebun ? strigă Jacques cu gura plină. Vrei să ne înhațe la debarcare ?

Își fixă prietenul cu o expresie de mînie. Pe obrazul său neplăcut, și mai urîțit de urmele de vărsat, ochii, de un albastru dur, mici, încercănați, voluntari, trădau o viață uluitoare, iar privirea lor era așa de schimbătoare, încît rămînea aproape neînțeleasă, aci serioasă și apoi zburdalnică, aci blîndă, mîngîietoare chiar, pentru ca deodată să devină răutăcioasă, aproape crudă ; cîteodată plină de lacrimi, de cele mai multe ori însă uscată, aprinsă, părînd că nu e în stare de nici o duioșie.

Daniel dădu să-i răspundă, dar tăcu. Figura sa blîndă aștepta supusă în fața iritației lui Jacques ; începu să surîdă, ca și cum ar fi vrut să se scuze. Avea un fel neobișnuit de a zîmbi ; buzele-i, cu o ușoară umbră de puf, se ridicau brusc înspre stînga, descoperindu-i dinții, și acest semn de veselie dădea trăsăturilor lui grave o neregularitate încîntătoare.

De ce oare acest băiat în toată firea nu se revolta împotriva autorității pe care o exercita asupra lui strengarul ăsta mic ? Educația și libertatea de care se bucura l-ar fi îndreptățit să-și manifeste maturitatea față de Jacques ! Fără a mai spune că la liceu, unde se întîlneau, Daniel era un elev bun, iar Jacques, un leneș. Mintea ageră a lui Daniel învingea cu ușurință eforturile care i se cereau. Jacques, dimpotrivă, se mișca greu sau nu se mișca deloc. Din lipsă de inteligență ? Nu. Din nenorocire însă, inteligența lui îl împingea în altă direcție decît aceea a studiilor. Un demon lăuntric îi șoptea mereu o sută de prostii pe care ar fi vrut să le facă ; niciodată nu știuse să reziste ispitei ; de altminteri, părea că nu-și dă seama de nimic și că se lasă în voia unui capriciu al demonului său. Lucrul cel mai ciudat era faptul că, deși codaș în clasă, profesorii și colegii îi arătau totuși interes. Printre copiii aceia, a căror personalitate dormita sub povara obișnuinței și a disciplinei, lîngă profesorii harnici, dar cam încuiați la minte, leneșul acesta cu o figură neplăcută, însă cu explozii de sinceritate și voință, părînd că trăiește într-un univers fantastic, creat de el și numai pentru el, gata să se arunce în aventurile cele mai absurde fără să se teamă de risc, monstrul acesta mic stîrnea spaima, dar impunea și un respect instinctiv. Daniel fusese cel dintîi care suferise atracția acestei firi, mai primitivă decît a lui, dar atît de bogată, încît nu înceta să-l uimească și să-l instruiască ; de fapt, avea și el ceva pasional în firea sa, fiind pătruns de aceeași înclinație către libertate și revoltă. În ceea ce îl privea pe Jacques, semiintern într-o școală catolică, vlăstar al unei familii de bigoți, el căuta să atragă atenția acestui protestant, deoarece ghicea în el o lume opusă lumii sale și, în primul rînd, din dorința de a scăpa, o dată mai mult, de barierele care-l subjugau.

Dar, în cîteva săptămîni, camaraderia lor se transformase, cu iuteala pîrjolului, într-o patimă tiranică, în care și unul și altul găsise un leac împotriva singurătății morale de care suferea fără să-și dea seama. Era o iubire curată, o iubire mistică, în care tinerețea lor se unea în același avînt spre viitor, era o îmbinare a tuturor sentimentelor covîrșitoare și contradictorii care le răvășeau sufletele de adolescenți, de la pasiunea versurilor și a alfabetelor cifrate, pînă la scrupulele cele mai tainice ale conștiinței lor, pînă la acea amețitoare beție de a trăi, pe care fiecare zi ce trecea o stîrnea în ei.

Surîsul tăcut al lui Daniel avu darul de a-l potoli pe Jacques, care începu să muște iarăși din bucata sa de pîine. Avea partea de jos a feței destul de vulgară — falca familiei Thibault — și

gura cam prea spintecată de buzele crăpate, o gură urîtă, însă expresivă, autoritară, senzuală. Spuse ridicînd capul :

— O să vezi, viața e ușoară în Tunis, eu știu ! Toți cei care se duc acolo lucrează în orezării. Mesteci frunze de betel, sînt delicioase... Ești plătit regulat și ți se dă de mîncare pe săturate, mandarine, curmale și apoi călătorești...

— O să le scriem de acolo, se hazardă Daniel.

— Poate, făcu Jacques, scuturîndu-și fruntea pistruiată. După ce ne vom face un rost și după ce-și vor da seama că ne putem lipsi de ei.

Tăcură. Daniel, care terminase de mîncat, privea uriașele scoici negre din fața lui, forfota hamalilor pe lespezile însorite și orizontul splendid ce se zărea printre împletiturile catargelor ; lupta cu el însuși și căuta să admire priveliștea, ca să nu se mai gîndească la mama lui.

Important e să se poată îmbarca, chiar în seara asta, pe La Fayette.

Un chelner le arătă biroul Serviciului maritim, unde erau afișate tarifele. Daniel se aplecă spre ghișeu.

— Domnule, m-a trimis tata să iau două locuri de clasa a treia pînă la Tunis.

— Tatăl dumitale ? întrebă bătrînul, fără a se întrerupe.

Nu i se vedea decît fruntea, deasupra unei mări de hîrtoage. Continua să scrie. Inima copiilor bătea din ce în ce mai tare.

— Ei bine, spuse în cele din urmă bătrînul, fără să-și ridice nasul din hîrtii, du-te și-i spune să vină el în persoană aici, cu actele, înțelegi ?

Se simțeau cercetați de oamenii din birou. O zbughiră fără să mai spună nimic. Jacques, mînios, își îndesă mîinile în fundul buzunarelor. Imaginația sa îi arăta fel de fel de mijloace de a ieși din încurcătură : să se angajeze ca muși, să se ascundă la coletărie, printre lăzile încărcate cu alimente și bătute în cuie sau, mai degrabă, să închirieze o barcă și să meargă în timpul zilei de-a lungul coastelor pînă la Gibraltar, pînă în Maroc, să se oprească seara prin porturi, să cînte din ocarină și să facă chetă pe terasele ospătăriilor.

Daniel rămase pe gînduri : i se părea că aude din nou avertismentul acela tainic pe care îl auzise de mai multe ori la plecare, dar de data asta nu izbuti să și-l mai înăbușe, nu se mai putea feri ; o voce lăuntrică îl dezaproba, nemulțumită.

— Și dacă am rămîne la Marsilia, unde ne-am ascunde bine ? propuse el.

— În cel mult două zile ne-ar da de urmă, răspunse Jacques dînd din umeri. Încă de pe acum ne caută peste tot, poți fi sigur de asta.

Daniel o zărea parcă în depărtare pe mama lui îngrijorată, care n-o mai slăbea pe Jenny cu întrebările ; apoi o vedea cum se duce la pedagog să-l întrebe ce se întîmplase cu fiul ei.

— Ascultă ! făcu el.

Respirația i se îngreuie, zări o bancă și se așezară.

— E momentul să chibzuim. Și cu un ton ceva mai curajos : La urma urmei, dacă îi vom lăsa să ne caute două sau trei zile, nu ne vom răzbuna oare destul pe ei ?

— Nu, nu și iar nu ! urlă Jacques strîngînd din pumni. Ai și uitat, așa de repede, totul ? Trupul nervos îi era atît de încordat, încît parcă nu mai stătea pe bancă, ci doar se rezema de ea, ca o bucată de lemn. Ochii îi scînteiau de ură împotriva școlii, împotriva abatelui, a liceului, a pedagogului, a tatălui său, a întregii lumi, a nedreptății universale.

— Niciodată nu ne vor crede ! strigă el. Vocea îi răgușise : Ne-au furat caietul cenușiu ! Ei nu înțeleg și nu pot să înțeleagă ! Dacă l-ai fi văzut pe abate cum mă silea să-i fac mărturisiri ! Ah, mutra lui de iezuit ! Fiindcă ești protestant, te consideră capabil de orice !

De rușine, își întoarse privirea într-o parte. Daniel își lăsă și el ochii în pămînt ; o durere cumplită îl sfîșia la gîndul că i-ar fi trecut mamei prin cap această îngrozitoare bănuială. Murmură :

— Crezi că au să-i povestească mamei ?...

Dar Jacques nu-l mai asculta.

— Nu, nu și iar nu ! strigă el din nou. Ți-aduci aminte ce-am hotărît ? Nu s-a schimbat nimic ! Am îndurat destule persecuții ! Adio ! Cînd le vom fi arătat prin fapte cine sîntem și că nu mai avem nevoie de ei, atunci vei vedea cum au să ne respecte. N-avem decît o soluție : să plecăm din țară și să ne cîștigăm viața fără sprijinul lor, asta-i ! Și pe urmă, da, pe urmă le putem scrie unde ne aflăm, punîndu-le condiții, declarîndu-le că vrem să rămînem prieteni și să fim liberi, fiindcă asta e pentru noi o chestiune de viață și de moarte ! Tăcu, se stăpîni, apoi reîncepu, pe un ton mai potolit : Sau, de nu, ți-am spus-o, mă omor !

Daniel îi aruncă o privire îngrozită. Pe chipul palid, presărat cu pete galbene, al celuilalt, se citea o mare hotărîre, fără nici un pic de fanfaronadă.

— Ți-o jur, sînt cît se poate de hotărît să nu mai cad în ghearele lor ! Am să le-o dovedesc fără șovăire. Sau fug sau...

rosti el arătînd sub vestă mînerul pumnalului corsican, pe care îl luase duminică dimineaţă din camera fratelui său. Sau, dacă nu, asta, continuă, scoţînd din buzunar un mic flacon înfăşurat în hîrtie şi legat cu sfoară. Dacă nu vrei să te îmbarci cu mine, e simplu : îl dau pe gît şi... făcu gestul de a înghiţi conţinutul flaconului. Şi totul s-a terminat !

— Ce-i asta ? îngăimă Daniel.

— Tinctură de iod, răspunse Jacques, fără să-şi coboare privirea.

Daniel îl rugă :

— Dă-o încoace, Thibault...

Cu toată spaima ce-l cuprinsese, se simţea copleşit de dragoste şi de admiraţie ; era pătruns de extraordinara fascinaţie exercitată de Jacques asupra lui, astfel că gustul aventurii puse din nou stăpînire pe el. Dar Jacques ascunsese deja flaconul în buzunar.

— Să mergem, îl îndemnă el cu o privire întunecată. Cînd stai pe loc, ţi se încurcă gîndurile în cap.

La ora patru se întoarseră pe chei. În jurul vasului La Fayette era o forfotă nemaipomenită. Un şir interminabil de hamali cărînd în spate lăzi tropăiau pe pasarale, aidoma unor furnici care-şi tîrîie ouăle. Cei doi copii — Jacques în faţă — se amestecară printre ei. Pe puntea proaspăt spălată, marinarii, manevrînd un scripete deasupra unei trape deschise, aruncau bagajele în cală. Un om îndesat, cu nasul coroiat, cu o barbă în chip de potcoavă, cu părul negru, dar cu pielea obrajilor trandafirie şi netedă, comanda manevra. Purta o bluză albastră, cu galoane galbene pe mînecă.

La un moment dat, Jacques dispăru.

— Iertaţi-mă, domnule, spuse Daniel scoţîndu-şi încet pălăria, nu cumva sînteţi căpitanul ?

Celălalt pufni în rîs.

— De ce ?

— Sînt cu fratele meu, domnule. Am venit să vă rugăm... (Daniel simţi însă, înainte de a termina, că greşise adresa şi că erau pierduţi) ...să plecăm cu dumneavoastră... în Tunis.

— Cum aşa ? Singuri ? întrebă omul, clipind din ochi.

Expresia ochilor săi injectaţi avea ceva hotărît, ce aducea puţin a nebunie şi spunea mai mult decît vorbele lui.

Daniel nu mai putea da înapoi, trebuia să continue minciuna începută :

— Am venit la Marsilia să-l căutăm pe tata ; dar i s-a oferit un post în Tunis, într-o orezărie, şi... ne-a scris să ne

ducem după el. Avem cu ce să vă plătim călătoria, adăugă într-o doară, deși își dădu imediat seama că și această propunere era tot atît de nelalocul ei ca și restul.

— Bine, dar aici la cine locuiți voi ?

— La... la nimeni... Venim chiar de la gară.

— Nu cunoașteți pe nimeni la Marsilia ?

— Nu... nu...

— Și vreți să vă îmbarcați astă-seară ?

Daniel era gata să spună că nu și s-o ia din loc. Murmură :

— Da, domnule.

— Ei bine, porumbeilor, rînji omul, ați avut mare noroc că n-ați dat peste bătrînul de colo, căruia nu-i place să glumească ; el v-ar fi înșfăcat pe amîndoi și v-ar fi dus pachet la comisariat, ca să lămurească toată povestea acolo... Cu mîncinoși ca tine e singurul lucru ce trebuie făcut ! strigă deodată, apucîndu-l pe Daniel de mînecă : Hei, Charlot, ține-l bine pe ăla micu', eu...

Jacques, care văzuse gestul, făcu un salt disperat pe deasupra lăzilor și, dintr-o smucitură a șoldului, scăpă din mîna lui Charlot. Din trei sărituri fu pe punte, alunecă printre hamali asemenea unei maimuțe, țîșni pe chei și o tuli spre stînga. Dar Daniel ? Se întoarse să vadă. Daniel scăpase și el. Îl zări fugind printre furnicarul de oameni, rostogolindu-se pe scări, sărind pe chei și luînd-o la dreapta, în timp ce presupusul căpitan se prăpădea de rîs uitîndu-se după ei. Atunci Jacques își reluă fuga ; se vor întîlni mai tîrziu ; deocamdată trebuia să se piardă în mulțime, să se îndepărteze cît mai mult cu putință de port !

După un sfert de oră se opri, abia mai suflînd, singur, într-o stradă pustie de mahala. La început simțise o bucurie răutăcioasă la gîndul că Daniel ar fi putut fi prins ; așa îi trebuia, oare nu din vina lui se prăbușise tot planul lor ? Îl ura și era gata să fugă singur undeva, la țară, fără să se mai intereseze de el. Își cumpără țigări și începu să fumeze. Totuși, hoinărind fără țintă, străbătînd un cartier nou, ajunse iarăși în fața portului. La Fayette era tot acolo, nemișcat. Văzu de departe că cele trei etaje ale punților erau ocupate de oameni îngrămădiți unul lîngă altul ; vaporul se pregătea de plecare. Scrîșni din dinți, se răsuci pe călcîie și porni în căutarea lui Daniel, ca să-și verse necazul.

Străbătu cîteva străzi, ajunse în cartierul Cannebière, se strecură o clipă prin mulțime, apoi se întoarse. O căldură înăbușitoare, ce prevestea furtună, plutea deasupra orașului.

Jacques era scăldat de sudoare. Cum să-l întîlnească pe Daniel în furnicarul acesta de oameni ? Dorința de a-și regăsi prietenul devenea tot mai copleșitoare, pe măsură ce-și pierdea nădejdea de a-i mai da de urmă. Buzele, uscate din pricina tutunului și a febrei, îi ardeau. Fără teama de a fi observat, fără să se îngrijoreze de bubuiturile îndepărtate ale tunetului, începu să alerge încoace și încolo, pînă cînd simți că-l dor ochii de atîta căutare. Priveliștea orașului se schimbă brusc, lumina părea că țîșnește din pavaj și fațadele caselor se profilau strălucitoare pe un cer violet ; furtuna se apropia. Primele picături mari de ploaie înstelară trotuarul. Un tunet puternic, foarte apropiat, îl făcu să tresară. Mergea de-a lungul unor scări, pe sub un fronton cu coloane. În fața lui se deschidea poarta unei biserici. Se adăposti înăuntru.

Pașii îi răsunau sub bolți ; o mireasmă cunoscută îi atinse nările. Îndată se simți ușurat, în siguranță : nu se mai simțea singur, se simțea ocrotit, o prezență divină era în preajmă. Dar, în aceeași clipă, o altă groază îl năpădi : de la plecare nu se mai gîndise deloc la Dumnezeu. Își zise că e un mare păcătos, că prezența lui pîngărea lăcașul sfînt și că Dumnezeu o să-l trăsnească din înaltul cerului. Ploaia șiroia pe acoperișuri, fulgere violete luminau vitraliile, tunetele izbucneau în rafale repetate și, ca și cum ar fi căutat un vinovat, se rostogoleau în jurul copilului, în umbra bolților. Îngenuncheat pe un scăunaș de închinăciune, Jacques se făcu tot mai mic și, înclinîndu-și capul, îngînă la repezeală cîteva rugăciuni.

În sfîrșit, bubuiturile se rărira, o lumină mai egală pătrundea prin geamurile de sticlă ; furtuna se îndepărta, primejdia trecuse. Jacques avu atunci sentimentul că trișase și că nu fusese prins. Se așeză pe un scaun, apăsat de un sentiment de vinovăție ; dar trufia că scăpase de judecată, oricît de ușoară ar fi fost ea, stîrnea în el un fel de plăcere răutăcioasă. Se lăsa seara. Ce mai aștepta acolo ? Potolit, amorțit, privea spre luminița tremurătoare a altarului, cu impresia nelămurită de pustiu sufletesc și de urît, ca și cum nu s-ar fi aflat într-o biserică. Un paracliser veni să închidă ușile. Jacques fugi ca un tîlhar, fără să se închine, fără să îngenunche măcar o dată, deoarece știa prea bine că nu pleacă de acolo cu iertarea dumnezeiască.

Un vînt proaspăt zvînta trotuarele. Trecătorii erau rari. Unde putea fi Daniel ? Jacques se gîndi că i s-o fi întîmplat ceva ; ochii i se umplură de lacrimi ce-l făceau să vadă totul ca prin ceață și pe care le înghițea, grăbind pasul. Dacă pe

neașteptate l-ar fi văzut pe Daniel trecînd strada și venind spre el, s-ar fi lăsat copleșit de tandrețe.

Ceasul din clopotnița de la Des Accoules bătu de opt ori. La ferestre se aprindeau luminile. Îi era foame; cumpără pîine și-și continuă drumul, tîrîndu-și disperarea după sine, fără a simți nevoia să se mai uite la trecători.

După două ore, frînt de oboseală, zări o bancă sub niște copaci, la capătul unei străzi singuratice. Se așeză. Din platani cădeau picuri de apă.

O mînă aspră îi scutura umărul. Adormise? În fața lui era un sergent de stradă; crezu că leșină, picioarele îi tremurau.

— Șterge-o acasă, imediat!

Jacques plecă. Nu se mai gîndea la Daniel, nu se mai gîndea la nimic; îl dureau picioarele, se ferea de sergenții de stradă. Se întoarse în port. Bătea miezul nopții; luminile colorate se legănau, două cîte două, pe apă. Cheiul era pustiu. Era cît pe ce să se împiedice de picioarele unui cerșetor, care sforăia, ghemuit între două baloturi. Îl cuprinse o dorință de neînvins, mai tare ca frica, să se întindă, indiferent unde, și să doarmă. Mai făcu cîțiva pași, dădu la o parte colțul unei prelate, se strecură printre lăzile ce miroseau a lemn ud și căzu adormit.

În timpul acesta, Daniel rătăcea în căutarea lui Jacques. Dăduse tîrcoale gării, hotelului unde își petrecuseră noaptea, biroului de la Serviciul maritim, dar în zadar. Coborî din nou pe chei. Locul unde fusese vaporul La Fayette era gol; portul era gol, un port neînsuflețit: furtuna îi alungase pe toți hoinarii acasă.

Cu capul plecat, se întoarse în oraș. Ploaia torențială îi biciuia umerii. Cumpără ceva de-ale mîncării pentru el și pentru Jacques și intră în cafeneaua unde fuseseră de dimineață. Un potop se abătuse asupra cartierului; la toate ferestrele se ridicau storurile; chelnerii, cu șervetele pe cap, strîngeau parasolarele largi ale teraselor. Tramvaiele înaintau fără zgomot, aruncînd scîntei spre cerul plumburiu din antenele lor, iar apa țîșnea de fiecare parte a șinelor, ca niște brazde trase de pluguri. Daniel își simțea picioarele ude și tîmplele grele. Ce s-o fi întîmplat cu Jacques? Suferea aproape mai puțin la gîndul că l-a pierdut, decît imaginîndu-și spaima și chinurile micului său prieten. Aștepta să-l vadă apărînd de după colțul de lîngă brutărie și stătea la pîndă; parcă îl vedea, ud leoarcă de sus pînă jos, tîrîndu-și pantofii

prin bălți, cu fața palidă, cu ochii rătăcind în toate părțile, plini de disperare. De douăzeci de ori fu gata să-l strige, dar nu erau decît niște copilandri necunoscuți, care intrau în goană la brutar și ieșeau cu cîte o pîine sub haină.

Trecură două ceasuri. Ploaia încetase; se lăsa noaptea. Daniel nu îndrăznea să plece; avea impresia că Jacques va apărea de îndată ce el va părăsi locul acela. În cele din urmă, luă iarăși drumul gării. Globul alb de deasupra porții hotelului era aprins. Cartierul era prost luminat; se vor recunoaște, oare, dacă s-ar întîlni pe întuneric? O voce strigă: „Mamă!" Văzu un băiat de vîrsta lui străbătînd strada și alergînd după o doamnă, care-l îmbrățișă. Amîndoi trecură pe lîngă el; doamna își deschise umbrela, ca să se ferească de apa ce cădea de pe acoperișuri; fiul o luă la braț și se pierdură în noapte, vorbind. Undeva șuieră o locomotivă. Daniel nu-și mai putu stăpîni durerea.

Ah, ce prostie făcuse că-l ascultase pe Jacques! O știa bine, își dăduse seama de la început, chiar din dimineața aceea în care se întîlniseră în Grădina Luxembourg, unde puseseră la cale fuga lor nesăbuită. Nu, nici o clipă nu-și putea alunga convingerea că, în loc să fugă, dacă s-ar fi dus să-i explice totul mamei sale, ea, departe de a-l fi mustrat, l-ar fi apărat împotriva oricui, și nenorocirea asta nu s-ar fi întîmplat. De ce cedase? Stătea în fața lui însuși ca în fața unei enigme.

Se revăzu, duminică dimineața, în antreu. Auzindu-l intrînd, Jenny alergase înaintea lui. Pe tava de pe masă văzuse un plic galben, cu antetul liceului: eliminarea, desigur. Îl ascunsese sub fața de masă. Tăcută, Jenny îl observa cu priviri pătrunzătoare; ghicise că se petrecea o dramă; îl urmărise în cameră, văzuse că-și luase portofelul unde își ținea economiile. Ea se aruncase asupra lui, cuprinzîndu-l cu amîndouă brațele, strîngîndu-l, sărutîndu-l: „Ce s-a întîmplat? Ce vrei să faci?" Atunci, el îi mărturisise că fuge, că era învinovățit pe nedrept — o poveste de la liceu —, că profesorii se coalizează contra lui și că trebuia să dispară pentru vreo cîteva zile. Jenny îi strigase: „Singur?" „Nu, cu un prieten." „Cu cine?" „Cu Thibault." „Ia-mă și pe mine!" El o trăsese pe genunchii săi, ca altădată, și îi răspunsese cu jumătate de glas: „Și mama?" Jenny plîngea. Daniel îi spusese: „Nu-ți fie teamă și nu crede nimic din tot ce vei auzi spunîndu-se despre mine. Peste cîteva zile, voi scrie, mă voi întoarce. Dar jură-mi, jură-mi că nu vei spune niciodată, nici mamei, nici altcuiva, niciodată, niciodată că m-am întors acasă, că m-ai văzut și că știi de fuga mea." Fetița făcuse un gest brusc cu capul. Daniel

voise s-o îmbrățișeze, dar Jenny fugise și se închisese în camera ei, scoțînd un suspin înăbușit, un strigăt de deznădejde atît de dureros, încît îi stăruia și acum în ureche.

Grăbi pasul.

Fiindcă mergea drept înainte, fără să se uite încotro se duce în curînd se trezi departe de centrul orașului, la marginea Marsiliei. Pavajul era noroios ; felinarele, rare. În întuneric, de o parte și de alta, se deschideau găuri negre, intrări prin curți, coridoare fetide. Droaie de plozi țipau prin toate locuințele. Un fonograf chelălăia într-un cabaret jalnic. Daniel se întoarse și merse multă vreme în direcție opusă. În sfîrșit, zări lumina unui cadran : gara era aproape. Cădea de oboseală. Cadranul luminos arăta ora unu. Pînă la ziuă mai era. Încotro s-o apuce ? Căută un colț unde să se poată odihni. Un bec de gaz pîlpîia la intrarea unei curți goale ; traversă spațiul luminat și se ghemui în întuneric. La stînga lui se ridica zidul înalt al unei uzine ; se sprijini cu spatele de el și închise ochii.

O voce de femeie îl făcu să tresară din somn :

— Unde locuiești ? Cred că n-ai de gînd să te culci aici ?

Îl duse la lumină. Daniel nu știa ce să spună.

— Mă prind că te-ai certat cu taică-tu și nu mai ai curaj să te întorci acasă !

Vocea îi era blîndă. Lui Daniel îi plăcu minciuna asta. Scoțîndu-și pălăria, răspunse politicos :

— Da, doamnă.

Femeia începu să rîdă.

— Da, doamnă !... Și totuși trebuie să te întorci. Am trecut și eu prin asta. De vreme ce tot acolo ai să ajungi peste o zi sau două, la ce bun să mai aștepți ? Cu cît aștepți mai mult, cu atît e mai rău. Și, fiindcă el nu spunea nimic, îl întrebă, coborînd vocea, pe un ton familiar, interesat, complice : Ți-e frică să nu te bată ?

Daniel nu răspunse.

— Ești formidabil ! exclamă ea. I-așa de încăpățînat, încît ar fi în stare să-și petreacă noaptea aici ! Haide, vino la mine. Sînt singură și am să-ți pun o saltea pe jos. N-o să las un plod pe stradă !

Femeia nu părea să fie o hoață ; îl cuprinse un sentiment de ușurare la gîndul că nu mai era singur. Voi să spună : „Mulțumesc, doamnă", dar tăcu și o urmă.

Peste cîteva clipe, ea sună la o ușă scundă. Nu i se deschise imediat. Pe culoar mirosea a leșie. Daniel se împiedică pe scări.

— Dă-mi mîna și lasă-mă pe mine înainte, zise ea.

Mîna femeii era înmănușată și caldă. Daniel se lăsă condus. Era cald și pe scară. Se bucură că nu va mai dormi afară. Urcară două sau trei etaje, apoi ea scoase o cheie, descuie și aprinse o lampă. Daniel zări o cameră în dezordine și un pat desfăcut. Rămase în picioare, clipind din pricina luminii, sfîrșit, aproape adormit. Fără să-și scoată măcar pălăria, ea luase de pe pat o saltea, pe care o tîrî în cealaltă cameră. Se întoarse și începu să rîdă :

— Cade de somn... Hai, descalță-te cel puțin !

O ascultă ; mîinile îi erau moleșite. Intenția de a reveni a doua zi dimineață, la ora cinci, la bodega gării, cu speranța că Jacques va face același lucru, i se învîrtea prin cap ca o idee fixă. Bolborosi :

— Va trebui să mă scoli mîine în zori...

— Da, da, îl aprobă ea rîzînd.

Simți că îl ajută să-și scoată cravata, să se dezbrace. Se prăbuși pe saltea și adormi tun.

Cînd deschise ochii, era ziuă. Daniel credea că se află la Paris, în camera lui, dar razele soarelui care pătrundeau printre perdele îl treziră de-a binelea și, cînd auzi o voce lînără cîntînd, își aminti totul.

Ușa de la camera vecină era deschisă ; o fetiță aplecată deasupra unui lighean se spăla pe față cu multă apă. Ea se întoarse, îl văzu ridicat într-un cot și începu să rîdă :

— Aha, iată-te treaz, nu-i rău...

Să fie oare doamna din ajun ? În cămașă și fustă scurtă, cu brațele și pulpele goale, părea un copil. Daniel nu observase că, sub pălărie, ea avea părul scurt, șuvițe negre de șirengar, date pe spate cu peria.

Deodată, gîndul la Jacques îl înspăimîntă.

— Dumnezeule, strigă el, în zori voiam să fiu la bodegă !

Dar căldura de sub păturile cu care fusese învelit în timpul somnului îl toropea încă ; și, apoi, nu îndrăznea să se scoale atîta vreme cît ușa nu era închisă. În clipa aceea ea veni la dînsul, aducîndu-i o ceașcă din care ieșeau aburi și o felie de pîine cu unt.

— Uite, înfulecă asta și șterge-o ! N-am chef să mă cert cu tatăl tău din pricina ta !

Daniel se rușină să fie văzut așa, în cămașă, cu gulerul desfăcut ; se rușina s-o vadă și pe ea apropiindu-se cu gîtul și umerii goi... Se aplecă spre el. Daniel luă ceașca, lăsînd pleoapele în jos, și începu să mănînce, mai mult ca să nu-și piardă cumpătul. Ea intra și ieșea dintr-o cameră într-alta, tîrșindu-și papucii și fredonînd. Daniel nu îndrăznea să-și ridice ochii

din ceaşcă ; dar, de cîte ori trecea pe lîngă el, îi zărea, fără să vrea, la înălţimea sa, picioarele goale, subţiri, cu multe vine şi călcîiele roşii ce atingeau parchetul, deoarece nu încăpeau în papuci. Dumicaţii i se opreau în gît. Se simţea lipsit de curaj în pragul acestei zile pline de necunoscut. Se gîndi că acasă, la gustarea de dimineaţă, locul lui de la masă era gol.

Deodată soarele umplu încăperea ; fata deschisese obloanele şi vocea ei tînără izbucni în lumină ca trilul unei păsărele :

> Ah, dacă amorul ar prinde rădăcină,
> L-aş răsădi în grădiniţa mea.

Era prea detot ! Razele astea de soare, veselia asta nepăsătoare, tocmai cînd el se lupta cu disperarea...

Îi dădură lacrimile.

— Hai, grăbeşte-te ! strigă ea voioasă, luîndu-i ceaşca goală din mînă.

Băgă de seamă că plîngea.

— Eşti supărat ? îl întrebă.

Avea vocea duioasă a unei surori mai mari. Daniel nu-şi putu stăpîni un oftat. Fata se aşeză pe marginea saltelei, îşi petrecu braţul în jurul gîtului său şi, ca o mamă care mîngîie — ultim argument al tuturor femeilor —, îi luă capul şi i-l rezemă de pieptul ei. Daniel nu îndrăzni să mai facă nici o mişcare ; de-a lungul obrazului, prin cămaşa ei, simţea mişcarea sacadată a pieptului ei cald. I se tăia respiraţia.

— Stricatule ! exclamă ea, dîndu-se înapoi şi ascunzîndu-şi pieptul cu braţul gol. Numai ce vezi asta şi-ţi şi pierzi capul ? Ia te uită ce vicios la vîrsta lui ! Cîţi ani ai ?

Daniel minţi fără să vrea, aşa cum făcea mereu de două zile încoace :

— Şaisprezece ani, bolborosi el.

Ea repetă, surprinsă :

— Şaisprezece ani ?

Îi luă mîna şi i-o cercetă, distrată ; apoi, suflecîndu-i mîneca, îi descoperi antebraţul.

— Puştiul are o piele albă ca o fată, murmură ea surîzînd.

Ridică braţul copilului şi i-l mîngîie cu obrazul înclinat, fără să mai rîdă. Răsuflă tot mai tare, pînă cînd dădu drumul antebraţului.

Şi, înainte ca Daniel să fi priceput ceva, îşi descheie fusta.

— Încălzește-mă, îi șopti, strecurîndu-se lîngă el, sub pătură.

Jacques dormise prost sub lada udată de ploaie. Înainte de ivirea zorilor ieși din ascunzătoare și porni la drum prin lumina care mijea.

„Cu siguranță, își spunea că, dacă Daniel e liber, se va gîndi să vină, ca și ieri, la bodega gării." El ajunse acolo înainte de ora cinci. Și la șase nu se hotăra încă să plece.

Ce să facă ? Încotro s-o apuce ? Dădu cu ochii de închisoare. Cu inima frîntă, abia îndrăznea să-și ridice privirea spre poarta ferecată :

ÎNCHISOARE

Poate că Daniel era... Făcu înconjurul zidului nesfîrșit, se întoarse să privească pe deasupra ferestrelor zăbrelite, apoi, cuprins de spaimă, o rupse la fugă.

Toată dimineața colindă orașul în lung și-n lat. Soarele ardea ; rufele multicolore, care se uscau pe la toate ferestrele, atîrnau ca niște steaguri deasupra străduțelor pline de lume ; în pragul ușilor, țațele vorbeau și rîdeau pe un ton certăreț. Uneori, privelișteа străzii, libertatea asta, aventura trezeau în el scurte clipe de beție ; dar numaidecît își aducea aminte de Daniel. Ținea strîns în palmă, în buzunar flaconul cu iod : dacă nu-l găsește pe Daniel pînă diseară, se va sinucide. Făcu acest jurămînt aproape cu glas tare, ca să se simtă mai legat de el ; dar, în fundul sufletului, se îndoia dacă are atîta curaj.

Abia pe la ora unsprezece, trecînd pentru a suta oară prin fața cafenelei de unde, în ajun, li se indicase biroul Serviciului maritim. Ah ! îl zări. Era acolo !

Jacques se repezi spre el, sărind peste mesele și scaunele din cale. Daniel, mai stăpînit, se ridică și-i șopti :

— Sst !

Lumea se uita la ei ; își întinseră mîna. Daniel plăti și ieșiră cotind pe prima stradă care le apăru în cale. Atunci Jacques apucă brațul prietenului său, se agăță de el, îl strînse cu putere și, deodată, începu să plîngă, cu fruntea pe umărul lui. Daniel nu plîngea, el continua să meargă înainte, foarte palid, cu privirea fixă, pierdută în depărtare, ținînd sub brațul lui mîna mică a lui Jacques, în timp ce buza, ridicată pieziș într-o parte, îi tremura.

Jacques îi spuse :

— Am dormit ca un hoț, pe chei, sub o ladă ! Dar tu ?

Daniel se tulbură. Își respecta prea mult prietenul și prietenia lor, totuși, pentru prima dată, trebuia să-i ascundă ceva lui Jacques, și încă ceva esențial.

O taină atît de mare între ei îl sugruma. Era gata să se destăinuie, să-i spună totul; dar nu, nu era în stare s-o facă. Rămase tăcut, zăpăcit, fără să poată alunga obsesia celor întîmplate peste noapte.

— Dar tu, tu unde ți-ai petrecut noaptea? îl întrebă încă o dată Jacques.

Daniel făcu un gest vag.

— Pe o bancă, mai încolo... Însă mai mult am hoinărit.

După ce mîncară, începură să discute. A mai rămîne la Marsilia era imprudent; vagabondările lor încoace și încolo n-ar fi întîrziat să devină suspecte.

— Atunci, ce-i de făcut? întrebă Daniel, care se gîndea la întoarcere.

— Iată la ce m-am gîndit, răspunse Jacques. Trebuie să ne ducem la Toulon; e la douăzeci sau treizeci de kilometri de aici, la stînga, pe coastă. Vom merge pe jos, ca niște copii care se plimbă. Acolo sînt multe vapoare și vom găsi mijlocul să ne îmbarcăm,

În timp ce Jacques vorbea, Daniel nu se îndura să-și ia ochii de la chipul atît de drag pe care-l regăsise, cu obrajii pătați de pistrui, cu urechile străvezii și cu ochii albaștri, în care pluteau viziunile pe care le rostea cu buzele: Toulon, vapoarele, orizontul din largul mării. Oricît de mult ar fi dorit să împărtășească frumoasa încăpățînare a lui Jacques, bunul simț îl făcea sceptic, deoarece știa că nu se vor îmbarca; totuși, nu era prea sigur; uneori ar fi vrut chiar să se înșele, iar fantezia să dezmintă bunul simț comun.

Își cumpărară de-ale mîncării și porniră la drum. Două femei de stradă le zîmbiră galeș. Daniel se înroși: pentru el, fustele lor nu mai ascundeau misterul trupurilor feminine. Jacques fluiera; el nu observase nimic. Daniel se simțea trist după experiența de peste noapte, care îi răscolea sîngele. Jacques nu-i mai putea fi cu adevărat prieten, el nu era decît un copil.

După ce străbătură mahalalele, apucară, în sfîrșit, pe drumul lor, care se întindea, ca o linie trandafirie, pastelată, de-a lungul țărmului. O boare ușoară, plăcută îi izbea în față, lăsîndu-le un gust de sare în gură. Mergeau încet, călcînd prin praful alb, cu umerii scăldați în soare. Apropierea mării le îmbăta sufletele. Se abătură din drum și alergară spre apă,

strigînd : *Thalassa ! Thalassa !* și întinseră brațele ca pentru a le scufunda în apa albastră... Dar marea nu se lăsa atinsă. În momentul cînd ajunseră aproape, constatară că țărmul nu cobora spre apă pe panta aceea de nisip fin pe care și-o închipuiseră în dorința lor aprinsă, ci forma un fel de golf adînc și larg, în care valurile se spărgeau la picioarele unor stînci abrupte. Sub ei, o îngrămădire de blocuri stîncoase înainta în larg ca un parapet, asemenea unui zăgaz clădit de ciclopi ; valurile care se izbeau de acest pinten de granit se spărgeau neputincioase, alunecînd pe lîngă marginile lui tocite, spumegînd. Se luară de mînă și, aplecați, se pierdură amîndoi în contemplarea apei învolburate, care sclipea sub cer. În exaltarea lor tăcută se amesteca un fel de groază.

— Privește ! exclamă Daniel.

La cîteva sute de metri, o barcă albă, necrezut de luminoasă, înainta pe albastrul mării. Sub linia de plutire, era vopsită în verde, un verde-crud, ca al unei mlădițe tinere ; loviturile de vîsle o împingeau înainte, printr-un șir de salturi grăbite, care ridicau prora deasupra apei și descopereau la fiecare mișcare strălucirea udă a carenei verzi, făcînd-o să scînteieze în soare.

— Ah, de-aș putea descrie toate astea ! murmură Jacques pipăindu-și carnetul în buzunar. Dar o să vezi ! strigă el înălțîndu-și umerii. Africa e și mai frumoasă ! Haide !

Și se avîntă printre stînci, în direcția drumului. Daniel alerga alături de el, simțindu-și inima ușurată de orice povară, de orice părere de rău, lacomă de aventuri.

Ajunseră într-un loc unde drumul urca în pantă, apoi făcea un unghi drept, pentru a ajunge la un grup compact de case. În timp ce se îndreptau spre satul acela, un uruit infernal îi făcu să se oprească brusc : o învălmășeală de roți, de cai și de butoaie, rostogolindu-se dintr-o parte într-alta a șoselei, venea de-a dura spre ei cu o iuțeală amețitoare, și mai înainte ca băieții să o fi putut rupe la fugă, enorma masă se izbi, la vreo cincizeci de metri, de un parapet care zbură în țăndări. Panta fiind prea repede, o căruță uriașă, care cobora supraîncărcată, nu putuse fi înfrînată la timp, astfel că întreaga greutate o luă la vale peste cei patru cai care o trăgeau și care, îmbrînciți din urmă, se poticniseră și se încurcaseră unii în alții, prăvălindu-se claie peste grămadă la cotitură și tîrînd după ei muntele de butoaie, din care vinul țîșnea în toate părțile. Oamenii, înspăimîntați, gesticulînd, țipînd, alergau după această grămadă de boturi însîngerate, de coame și de copite ce se zvîrcoleau în praf. Deodată, la nechezatul cailor, la clinchetul zurgălăilor, la zornăitul lan-

țurilor, la strigătele surugiilor, se adăugă un muget răgușit, care domină totul : era horcăitul calului înaintaș, un cal sur, pe care ceilalți îl călcau în picioare și care, cu copitele prinse sub el, se înăbușea, sugrumat de ham. Un om, cu un topor în mînă, se aruncă în învălmășeală. El se poticni, căzu, se ridică, trăgînd calul cel sur de-o ureche și străduindu-se să taie cu toporul ștreangul de la gîtul lui. Dar ștreangul era de lanț, oțelul toporului se rupea în el ; atunci omul, ridicîndu-se cu o înfățișare de nebun, zvîrli toporul în zid, în timp ce mugetul calului devenea un horcăit strident, tot mai greoi, pînă cînd un val de sînge îi țîșni pe nări.

În clipa aceea Jacques simți că totul se clatină în jurul lui și încercă să se agațe de mîneca lui Daniel, dar degetele îi erau țepene, picioarele, moleșite și se prăbuși la pămînt. Oamenii se strînseră în jurul lui. Fu dus într-o grădiniță, așezat lîngă o pompă, în mijlocul florilor, și i se stropiră tîmplele cu apă rece. Daniel era tot așa de palid ca și Jacques.

Cînd o porniră iar la drum, tot satul se ocupa de butoaie. Caii fuseseră descurcați. Din patru, trei erau răniți, dintre care doi, cu copitele dinainte zdrobite, stăteau prăbușiți pe genunchi. Al patrulea murise ; acesta zăcea în șanțul prin care curgea vinul, cu coama sură lipită de pămînt, cu limba scoasă din gură, cu ochii sticloși închiși doar pe jumătate, cu picioarele îndoite sub el, ca și cum ar fi căutat să moară în așa fel încît să poată fi mai ușor de jupuit. Grămada aceasta de carne neînsufletită, acoperită de o piele catifelată năclăită de nisip, de sînge și de vin, contrasta cu gîfîitul celorlalți trei cai, care tremurau alături, părăsiți în mijlocul drumului.

Băieții văzură unul din surugii apropiindu-se de cadavru. Chipul lui ars de soare, cu părul lipit de sudoare, cu o expresie de mînie înnobilată de un fel de gravitate, arăta cîtă durere produsese această catastrofă bietului căruțaș. Jacques nu-și mai putea dezlipi ochii de la el. Îl văzu cum își vîră în colțul buzelor un muc de țigară pe care-l ținea în mînă, apoi cum se apleacă deasupra calului sur, cum îi scoate limba umflată ce începuse să se înnegrească de muște, cum îi bagă degetul arătător în gura deschisă, cercetîndu-i dinții îngălbeniți, în sfîrșit, cum rămase cîteva clipe pe vine, pipăind gingia învinețită ; pe urmă se ridică, se uită să vadă vreun prieten, dar nu întîlni decît privirea băieților ; în cele din urmă, fără să-și șteargă degetele murdărite de spuma în care înotau muștele, își reluă dintre buze restul de țigară.

— N-are nici șapte ani ! spuse el dînd din umeri. Îi vorbea lui Jacques. Era cel mai frumos dintre toți patru și cel mai

bun la tras ! Mi-aș da două degete, uite, pe astea amîndouă, dacă l-aș putea învia. Și, întorcîndu-și capul, surîse cu amărăciune, apoi scuipă.

Daniel și Jacques porniră mai departe, fără nici un chef, triști.

— Ai văzut vreodată un mort, un mort adevărat ? întrebă Jacques.

— Nu.

— Ah, dragul meu, e ceva de necrezut ! Uite, eu n-am să uit niciodată. Era într-o duminică, am fugit de la biserică și m-am dus acolo...

— Unde ?

— La morgă.

— Tu ? Singur ?

— Firește ! Ah, n-ai idee ce palid e un mort ! E ca de ceară, ca o cocă de aluat. Erau doi. Unul avea chipul ciopîrțit. Dar celălalt părea încă viu, aproape că nu-i fuseseră închise pleoapele. Părea viu, și totuși era mort, fără nici o îndoială, se vedea de la prima aruncătură de ochi, nu știu de ce... Și calul, ai văzut, arăta la fel... A, cînd vom fi liberi, va trebui să te duc într-o duminică la morgă !

Daniel nu-l mai asculta. Treceau chiar pe sub balconul unei vile, unde o mînă de copil descifra niște game. Jenny... Vedea în fața lui chipul ei delicat, privirea ei sfredelitoare atunci cînd îi strigase : „Ce ai de gînd să faci ?" și cînd lacrimile îi podidiseră ochii aceia mari, deschiși.

— Nu-ți pare rău că n-ai o soră ? întrebă Daniel după cîteva clipe.

— O, desigur ! Mai ales o soră mai mare. Pentru că, de fapt, aș putea spune că am o surioară.

Daniel îl privi surprins ; Jacques îi dădu lămuriri :

— Guvernanta noastră crește la noi o nepoțică a ei, o orfană... Are zece ani... O cheamă Gisèle, dar noi îi spunem Gise... Pentru mine e ca și o surioară. Ochii i se umeziră deodată. Continuă, fără nici o legătură între idei : Tu ești crescut altfel. Mai întîi, ești extern, trăiești ca și Antoine, ești aproape liber. E-adevărat, tu ești cuminte, observă el cu tristețe.

— Și tu, nu ? întrebă Daniel cu un aer grav.

— Eu, răspunse Jacques încruntînd sprîncenele, știu bine că sînt un nesuferit. Nu se poate să fiu considerat altfel. Știi, m-apucă uneori niște furii, că nu mai recunosc pe nimeni, sparg, distrug orice îmi cade în mînă, spun tot felul de grozăvii, aș fi în stare să sar pe fereastră sau să omor pe cineva. Îți spun asta pentru ca să știi totul, adăugă el, și se vedea că

încearcă o bucurie rea acuzîndu-se. Nu știu dacă e din vina mea sau e altceva. Mi se pare că, dacă aș trăi alături de tine, n-aș fi așa. Dar... poate că mă înșel... De-ai ști cum mă privesc toți ai mei cînd mă întorc seara acasă ! urmă el după o pauză, cu ochii ațintiți în zare. Tata nu m-a luat niciodată în serios. Popii de la școală îi spun că sînt un monstru, din lingușire, ca să dea impresia că au multă bătaie de cap cu fiul domnului Thibault, care se bucură de multă trecere la arhiepiscopie, înțelegi ? Tata e bun, crede-mă, făcu Jacques cu o însuflețire neașteptată, foarte bun chiar, te asigur ! Dar nu știu cum să spun... îmi scoate mereu ochii cu operele lui de binefacere, cu comisiile, cu discursurile sale, toate în legătură cu religia ! Și guvernanta, la fel : după ea, ori de cîte ori mi se întîmplă ceva rău, înseamnă că mă pedepsește Dumnezeu. Înțelegi ? După cină, tata se închide în biroul lui, iar guvernanta mă pune să repet lecțiile, pe care nu le știu niciodată, în camera Gisèlei, în timp ce adoarme fetița. Nu vrea să mă lase singur nici măcar în camera mea. Mă crezi că mi-au deșurubat și comutatorul ? Ca să nu mă ating de lumina electrică !

— Dar fratele tău ? întrebă Daniel.

— A, Antoine, da, e un băiat de treabă, dar nu e niciodată acasă, înțelegi ? Și apoi, deși nu mi-a spus-o, presupun că nici el nu prea iubește casa noastră... Era mare cînd a murit mama, pentru că are exact nouă ani mai mult ca mine, așa că guvernanta n-a putut să-l stăpînească. În timp ce pe mine ea m-a crescut, înțelegi ?

Daniel tăcea.

— Cu tine nu-i același lucru, continuă Jacques. Tu ești privit altfel, tu ai fost crescut altfel. Tot așa se întîmplă și cu cărțile ; pe tine te lasă să citești ce vrei ; acasă la tine, biblioteca e deschisă. Mie nu mi se dau decît terfeloage groase, legate în roșu și auriu, cu poze, gen Jules Verne, niște prostii ! Ai mei nici nu știu măcar că eu scriu versuri. Dacă ar ști, s-ar isca din asta o poveste întreagă, nici unul nu m-ar înțelege. Ar fi în stare să mă bage la carceră, ca să mă supravegheze mai de-aproape...

Urmă o tăcere destul de lungă. Drumul, îndepărtîndu-se de mare, suia acum către o pădurice de stejari.

Deodată Daniel se apropie de Jacques și îi atinse brațul.

— Ascultă, îi zise cu o voce schimbată, care căpătă o nuanță joasă, solemnă. Mă gîndesc la viitor. Cine știe, poate că o să fim despărțiți unul de altul. Ei bine, e ceva ce doream să-ți cer de mult, ca zălog, ca o pecete veșnică a prieteniei

noastre. Făgăduiește-mi că-mi vei dedica primul tău volum de versuri... O, fără să-mi spui numele, simplu : „Prietenului meu". Vrei ?

— Ți-o jur ! acceptă Jacques, ridicîndu-și fruntea. Și se simți parcă mai mare.

Ajunși în pădure, făcură un popas sub niște copaci. Deasupra Marsiliei, apunea soarele.

Jacques, care-și simțea gleznele umflate, își scoase ghetele și se întinse pe iarbă. Daniel se uita la el, fără să se gîndească la ceva ; apoi, deodată își întoarse privirile de la picioruşele acelea goale, cu călcîiele înroșite.

— Uite un far ! îi arătă Jacques, întinzînd brațul.

Daniel tresări. Undeva, departe, pe o coastă, o lumină intermitentă străpungea adîncul de pucioasă al cerului. Nu răspunse.

Cînd porniră din nou la drum, văzduhul se răcorise. Plănuiseră să doarmă sub cerul liber, într-un tufiș. Dar noaptea se anunța friguroasă.

Merseră vreo jumătate de oră fără să schimbe nici o vorbă, pînă cînd ajunseră în fața unui han văruit proaspăt, a cărui terasă, înconjurată de verdeață, dădea spre mare. Sala luminată părea goală. Se sfătuiră ce să facă. Văzîndu-i că șovăie lîngă prag, o femeie le deschise ușa și ridică spre ei lampa de sticlă, al cărei fitil strălucea ca un topaz. Femeia era scundă, în vîrstă, și doi cercei lungi de aur îi spînzurau de urechi, ajungînd pînă la gîtul ca de broască țestoasă.

— Doamnă, spuse Daniel, aveți o cameră cu două paturi pentru noaptea asta ? Și, fără a-i da răgazul să întrebe ceva : Sîntem doi frați și ne ducem să-l căutăm pe tata la Toulon, dar am plecat prea tîrziu de la Marsilia și ne-a apucat noaptea pe drum, înainte de a ajunge la Toulon, unde trebuia să dormim astă-seară...

— Ha, cred și eu ! zise femeia rîzînd. Avea o privire ageră, voioasă și, în timp ce vorbea, dădea mereu din mîini : Auzi colo, pe jos pînă la Toulon ? ! Îmi îndrugați povești ! Dar, la urma urmei, ce mă privește ? O cameră ziceți ? Vă costă doi franci și îmi plătiți acuma. Și, în timp ce Daniel își scotea portofelul, îi întrebă : Supa fierbe ; să vă aduc două farfurii ?

Băieții acceptară.

Odăița era la mansardă, cu scînduri pe jos și nu avea decît un pat, cu cearșafuri folosite. Ca și cum ar fi fost înțeleși, se descălțară repede, fără nici o explicație, și se stre-

curară sub pătură, îmbrăcați, spate în spate. Nu puteau să doarmă. Luna bătea drept în geam. În podul de alături, șobolanii alergau în toate părțile, cu un fîșîit surd. Jacques zări un păianjen dezgustător urcîndu-se pe zidul albicios și apoi dispărînd în umbră; se jură să stea treaz toată noaptea. Daniel retrăia în gînd păcatul trupesc pe care-l săvîrșise; imaginația începea să-i îmbogățească amintirile; nu îndrăznea să se mai miște, era transpirat leoarcă, gîfîia de curiozitate, de dezgust, de plăcere.

A doua zi dimineața — Jacques dormea încă —, Daniel se pregătea să se scoale pentru a scăpa de viziunile lui, cînd auzi zarvă în han. Fusese atît de chinuit în cursul nopții de obsesia aventurii sale, încît primul gînd fu că veniseră să-l dea în judecată pentru desfrîu. Într-adevăr, ușa, care n-avea zăvor, se deschise deodată și apăru un jandarm, adus de stăpîna hanului. Cînd păși înăuntru, jandarmul se izbi cu fruntea de prag și-și scoase chipiul.

— M-am pomenit cu ei la han aseară, plini de praf, îi explică bătrîna, rîzînd întruna și scuturîndu-și cerceii din urechi. Uită-te, te rog, la încălțările lor! Mi-au îndrugat niște poveşti în stare să adoarmă copiii, cum că intenționau să se ducă pe jos la Toulon. Iar ăsta mai mare — făcu ea arătînd spre Daniel cu un braț pe care zornăiau niște brățări — mi-a dat un bilet de o sută de franci, ca să plătească patru franci și jumătate pentru cameră și cină.

Jandarmul își ștergea chipiul cu un aer dezamăgit.

— Hai, sculați-vă, mormăi el, și dați-mi numele, prenumele vostru și spuneți-mi cine mai face parte din bandă!

Daniel șovăia. Dar Jacques sări numaidecît din pat; zburlit ca un cocoș gata de luptă, părea hotărît să-l trîntească la pămînt pe lunganul ăsta de jandarm și-i strigă în față:

— Maurice Legrand! Iar el e Georges, fratele meu. Tatăl nostru e la Toulon. N-o să ne oprești de a ne duce să-l vedem. Lasă-ne în pace!

Cîteva ore mai tîrziu, își făceau intrarea în Marsilia, într-o căruță ce mergea la trap, între doi jandarmi și un pungaș, căruia i se puseseră cătușele. Poarta grea a închisorii se deschise, apoi se închise încet în urma lor.

— Intrați aici, le spuse un jandarm deschizînd ușa unei celule. Și goliți-vă buzunarele, dați încoa' tot ce aveți în ele. Pînă o să vi se aducă de mîncare, nu vă mai tulbură nimeni, ticluiți-vă în voie minciunile pe care o să le îndrugați!

Dar, înainte de a li se da de mîncare, un paznic veni de-i luă și-i duse în biroul locotenentului.

— Nu mai negați degeaba, sînteți prinși. Sînteți căutați de duminică. Ați fugit de la Paris; dumneata, cel mare, te numești Fontanin, iar dumneata, Thibault. Copii de familie bună, să bateți drumurile așa, ca niște haimanale!

Daniel luase o atitudine tristă; totuși, simțea o mare ușurare adîncă. În sfîrșit, se isprăvise! Mama lui îl știa în viață, îl aștepta. Îi va cere iertare și iertarea ei va șterge totul, totul, chiar și lucrul acela la care acum se gîndea cu groază și pe care nu-l va putea mărturisi niciodată, nimănui.

Jacques strîngea din dinți, părîndu-i rău după flaconul cu iod și după pumnal, și-și încleștа cu disperare pumnii în buzunarele goale. Douăzeci de planuri de răzbunare și de evadare i se învălmășeau în cap, în timp ce ofițerul îi mustruluia:

— Sărmanii voștri părinți sînt deznădăjduiți.

Jacques îi aruncă o privire mînioasă, apoi deodată fața i se crispă și izbucni în lacrimi. Îl zărea parcă pe tatăl lui, o zărea pe Domnișoara și pe mica Gise... Un sentiment de dragoste și de remușcare îi copleși inima...

— Acuma, duceți-vă la culcare, îi îndemnă locotenentul. Mîine vom face ce trebuie. Deocamdată aștept dispoziții.

VIII

De două zile Jenny somnolează, e foarte slăbită, dar nu mai are temperatură. Doamna de Fontanin, în spatele oblonului, pîndește fiecare zgomot de pe stradă. Antoine a plecat la Marsilia, să-i caute pe cei doi fugari, urmînd să-i aducă astă-seară; a bătut ceasul 9, ar fi trebuit să sosească.

Deodată tresare; parcă s-a oprit o trăsură în fața casei.

Doamna de Fontanin alergă în capul scării și se sprijini cu mîinile de balustradă. Cățeluța s-a repezit lătrînd, recunoscîndu-și micul stăpîn. Doamna de Fontanin se apleacă și, într-adevăr, îl zărește urcînd. Iată-i pălăria, cu borurile care-i ascund fața, iată mișcarea umerilor în hainele-i cunoscute. Merge înainte, urmat de Antoine, care-și ține fratele de mînă.

Daniel își ridică privirea și o vede și el; lampa de pe scară, aflată deasupra ei, îi face părul mai alb și-i cufundă fața în întuneric. I-a recunoscut însă toate trăsăturile. Își lasă iar capul în jos și continuă să urce, ghicind că și ea coboară spre el; dar simte că i se taie picioarele și, în timp ce-și scoate

pălăria, neîndrăznind să-şi ridice ochii, cu răsuflarea pierdută, se pomeneşte deodată lipit de ea, cu fruntea la pieptul ei. Inima îi este însă îndurerată, nu simte aproape nici o bucurie ; a aşteptat atît de mult clipa asta şi acum este insensibil la ce se petrece, iar cînd se desprinde din braţele mamei, pe faţa lui plină de umilinţă nu se prelinge nici o lacrimă. În schimb, Jacques, sprijinindu-se de zid, izbucneşte în hohote de plîns.

Doamna de Fontanin ţine obrazul fiului ei în palme şi-l apropie de buze. Nu rosteşte nici o mustrare ; îl sărută prelung. Dar, din pricina chinului îndurat în săptămîna asta îngrozitoare, glasul îi tremură cînd îl întreabă pe Antoine :

— Cel puţin, au mîncat ceva bieţii copii ?

Daniel se interesează :

— Ce face Jenny ?

— A scăpat. E în patul ei, du-te s-o vezi, te aşteaptă... Şi, fiindcă Daniel se desprinde din braţele ei şi se repede în cameră, doamna de Fontanin adaugă : Încet, dragul mamei, bagă de seamă, a fost foarte bolnavă, ştii...

Printre lacrimile ce i se usucă repede, Jacques nu se poate opri să nu arunce o privire plină de curiozitate în jurul lui : aşadar, iată casa lui Daniel, iată scara pe care o urcă zilnic cînd se întoarce de la liceu şi vestibulul prin care trece ; şi iat-o şi pe aceea căreia el îi spune *mama mea* cu o blîndeţe neobişnuită, în voce !

— Dar tu, Jacques, îl întrebă ea, nu vrei să mă săruţi ?

— Haide, răspunde ! îl îndemnă Antoine surîzînd.

Îl împinge înainte. Ea îşi desface braţele ; Jacques se aruncă la pieptul ei şi-şi aşază fruntea acolo unde Daniel şi-o rezemase de atîtea ori pe-a lui. Doamna de Fontanin, înduioşată, îi mîngîie uşor cu degetele căpşorul roşcat şi-şi întoarce faţa, care ar vrea să zîmbească, spre fratele mai mare ; apoi, cum Antoine, rămas pe prag, pare grăbit să plece, îi întinde amîndouă mîinile deodată, cu un gest stăpînit şi recunoscător.

— Duceţi-vă, copii, tatăl vostru vă aşteaptă şi el !

Uşa de la camera fetiţei era deschisă.

Daniel, într-un genunchi, cu capul pe aşternut, îşi lipise buzele de mîinile surorii sale, pe care le strîngea într-ale lui. Jenny plînsese ; braţele întinse îi scoteau bustul afară din perne cu un efort ce i se citea pe trăsăturile feţei, care era atît de slăbită, încît nu mai oferea altă expresie decît aceea a ochilor ; o privire încă de bolnavă, dar ca întotdeauna puţin aspră şi voluntară, o privire aproape de femeie, enigmatică,

ce părea că-şi pierduse pentru multă vreme vioiciunea şi seninătatea.

Doamna de Fontanin se apropie ; era gata să se aplece şi să-şi cuprindă amîndoi copiii în braţe, dar nu trebuia s-o obosească pe Jenny, astfel că îl sili pe Daniel să se ridice, însoţindu-l pînă în camera sa.

Încăperea era luminată şi veselă. Doamna de Fontanin pregătise, în faţa căminului, masa de ceai ; cîteva bucăţi de pîine prăjită, unt, miere şi, sub un şervet, ca să stea calde, castane coapte, aşa cum îi plăceau lui Daniel. Ceainicul sfîrîia, în cameră era căldură şi atmosfera îmbietoare. Daniel crezu că-i vine rău. Cu un gest al mîinii, refuză farfuria pe care i-o întindea mama lui, ceea ce o întristă foarte mult pe doamna de Fontanin.

— Ce-i cu tine, băiatul meu ? Se poate să nu bei cu mine o ceaşcă de ceai în seara asta ?

Daniel o privi stăruitor. Parcă se schimbase ceva la ea. Totuşi, îşi bea ca întotdeauna ceaşca de ceai fierbinte, cu mici înghiţituri, iar chipul, în penumbră, surîzător prin aburii ceaiului, deşi ceva mai obosit, era, fără îndoială, chipul ei de totdeauna. Ah, surîsul acesta al ei, privirea ei adîncă... Daniel nu putu să suporte atîta blîndeţe. Îşi lăsă capul în jos, apucă o tartină şi, căutînd să pară liniştit, se prefăcu că muşcă din ea. Doamna de Fontanin surîse şi mai mult. Era fericită, dar nu spunea nimic ; îşi revărsă excesul de dragoste mîngîind căţeluşa, ghemuită lîngă ea.

Băiatul puse bucata de pîine la loc şi, fără a-şi ridica ochii, întrebă pălind :

— Ce ţi-au spus la liceu ?

— Le-am declarat că nimic nu-i adevărat.

Fruntea lui Daniel se înseninâ ; îşi ridică faţa şi întîlni privirea mamei sale, o privire plină de încredere, firească, dar în care stăruia totuşi o întrebare, care dorea o confirmare ; Daniel răspunse acestei întrebări mute printr-o privire cît putu de sinceră şi atunci ea se apropie veselă, spunîndu-i încet :

— De ce, de ce n-ai venit să-mi povesteşti totul, dragul mamei, în loc să...

Dar tresări deodată şi se întrerupse, căci auzi un zăngănit de chei în anticameră. Rămase nemişcată, cu faţa spre uşa întredeschisă. Căţeluşa, dînd din coadă, se repezi înaintea vizitatorului cunoscut, fără să latre.

Venise Jérôme.

Surîdea.

Era fără pardesiu și fără pălărie ; avea un aer atît de firesc, încît ai fi jurat că locuia acolo și că nu făcea decît să iasă din camera lui. Aruncă mai întîi o privire spre Daniel, apoi se îndreptă spre soția lui și-i sărută mîna, pe care ea îl lăsase să i-o ia. Răspîndea în jurul lui un parfum de verbină și lămîiță.

— Draga mea, iată-mă ! Ce s-a întîmplat ? Sînt dezolat, crede-mă...

Daniel se lipi de el vesel. Se obișnuise să-și iubească tatăl, deși în prima copilărie manifestase pentru mama sa o iubire exclusivă, aproape geloasă ; chiar și acum admitea, cu un fel de satisfacție inconștientă, ca tatăl lui să lipsească mereu din mijlocul lor.

— Vasăzică ești aici ! Ce-i cu toată povestea ce mi s-a îndrugat ? întrebă Jérôme. Își ținea fiul de bărbie și-l privea încruntînd sprîncenele ; îl sărută.

Doamna Fontanin rămase în picioare. „Cînd s-o întoarce, își spusese ea, am să-l gonesc." Nici supărarea, nici hotărîrea nu-i slăbiseră, dar el apăruse pe neașteptate și i se impusese cu o familiaritate care o dezarma. Nu-și putea desprinde ochii de la el și nu-și putea mărturisi cît era de tulburată de prezența lui, cît era de sensibilă încă la farmecul alintător al privirii, al surîsului, al gesturilor lui : era bărbatul pe care și-l visase... Se gîndi la bani și se agăță de acest gînd, spre a-și justifica o atitudine atît de pasivă : chiar în dimineața aceea intrase în ultimele economii. Nu mai putea aștepta. Jérôme știa asta și venise, fără îndoială, să-i aducă banii necesari pentru o lună.

Neștiind ce să răspundă, Daniel se întoarse către mama lui, și pe delicatul chip matern surprinse... n-ar fi putut să spună ce anume, dar ceva atît de deosebit, atît de intim, încît își coborî privirea cu un sentiment de pudoare. La Marsilia își pierduse pînă și nevinovăția privirii.

— Trebuie mustrat, dragă ? întrebă Jérôme, cu un zîmbet care-i descoperea strălucirea dinților.

Ea nu-i răspunse imediat. Dar peste o clipă îi aruncă, pe un ton din care răzbătea dorința de răzbunare :

— Jenny era să moară.

Jérôme îi dădu drumul lui Daniel și făcu un pas spre ea cu o înfățișare atît de îngrijorată, încît doamna de Fontanin ar fi consimțit să-i ierte totul numai să poată șterge răul pe care dorise să i-l facă la început.

— A scăpat, strigă ea, nu te îngrijora !

Și se sili să zîmbească, pentru a-l liniști cît mai repede. De fapt, zîmbetul ei era o capitulare momentană. Își dădea seama de asta. Totul conspira împotriva demnității sale.

— Du-te s-o vezi, adăugă, observînd că lui Jérôme îi tremurau mîinile. Dar să n-o trezești.

Se scurseră cîteva minute. Doamna de Fontanin se așezase pe un fotoliu. Jérôme se întoarse în vîrful picioarelor și închise cu grijă ușa. Chipul lui strălucea de iubire, neliniștea i se risipise ; rîdea și clipea.

— Dacă ai vedea-o cum doarme ! A alunecat într-o parte, cu obrazul în mîini. Și arătă cu palmele în aer forma grațioasă în care ațipise fetița. A slăbit, dar parcă arată mai bine așa, e mai drăguță, nu găsești ?

Ea nu răspunse. După o clipă de șovăială, Jérôme exclamă :

— Thérèse, dar ai albit de-a binelea !

Doamna de Fontanin se ridică și se retrase încet, pînă aproape de sobă. Era adevărat : două zile fuseseră de-ajuns pentru ca părul ei argintiu, dar încă blond, să-i albească detot pe la tîmple și în jurul frunții. Daniel înțelese acum și el ceea ce i se păruse deosebit, inexplicabil la întoarcerea sa. Doamna de Fontanin se cercetă în oglindă, neștiind ce să gîndească, neavînd cum să lupte împotriva acestei mîhniri ; în oglindă îl zări pe Jérôme, care-i zîmbea, și, fără să-și dea seama, zîmbetul lui o mîngîia. Jérôme se înveseli pe neașteptate și-i atinse cu degetul o șuviță de păr alb care se mișca în lumină.

— Nimic n-ar putea să te prindă atît de bine, dragă, nimic n-ar putea sublinia mai plăcut...cum să zic ? tinerețea privirii tale !

Ea răspunse ca să se scuze, dar mai ales ca să-și ascundă o plăcere tainică :

— Ah, Jérôme, am petrecut cîteva zile și nopți groaznice. Miercuri se încercase totul, nu mai era nici o nădejde... Eram așa de singură ! Mi-a fost atît de frică !

— Sărmana ! exclamă Jérôme cu însuflețire. Îmi pare foarte rău, aș fi putut veni imediat ! Eram la Lyon pentru afacerea pe care o știi, continuă el cu atîta siguranță, încît ea încercă să-și răscolească o clipă memoria. Uitasem cu desăvîrșire că n-aveai adresa mea. De fapt, nu plecasem decît pentru douăzeci și patru de ore : am pierdut și valabilitatea biletului pentru întoarcere.

În momentul acela, își aminti că de mult nu-i mai lăsase bani Thérèsei. Și n-avea nimic de încasat decît peste vreo trei săptămîni. Socoti ceea ce mai avea în buzunar și nu-și

putu ascunde o grimasă de nemulțumire, dar încercă să-i explice :

— Nu-i mare lucru, deoarece n-am făcut nici o afacere ca lumea. Am tot tras nădejde pînă în ultima zi, pentru ca acum să mă întorc cu buzele umflate. Pîrliții ăia de bancheri lyonezi sînt atît de hapsîni, atît de neîncrezători !

Și Jérôme însăilă o istorie întreagă despre călătoria sa, înșirînd verzi și uscate, fără cea mai mică ezitare, cu ușurința unui povestitor.

Daniel îl asculta în tăcere ; pentru prima dată simțea un fel de rușine față de tatăl lui. Apoi, fără motiv, fără vreo legătură aparentă, se gîndi la bărbatul acela despre care îi vorbise femeia de la Marsilia, „drăguțul" ei, cum îi spunea ea, un bărbat însurat, un om de afaceri, care venea totdeauna după-amiaza, pentru că seara nu ieșea niciodată „decît cu adevărata lui nevastă".

Chipul mamei sale, care asculta, i se păru în clipa aceea de nepătruns. Privirile li se încrucișară. Ce deslușì oare mama în ochii fiului ei ? Ghicise cumva gîndurile pe care Daniel nu și le putea limpezi nici pentru el însuși ? Ea îi spuse repede, puțin cam speriată :

— Haide, du-te la culcare, dragul mamei, ești frînt de oboseală.

Daniel se supuse. Dar în clipa cînd se aplecă să o sărute, avu viziunea sărmanei femei părăsite de toți, în timp ce Jenny trăgea să moară. Din vina lui. Totuși, o iubire și mai mare se născuse acum din răul pe care i-l făcuse. O strînse în brațe și-i șopti la ureche :

— Iartă-mă, mamă.

Doamna de Fontanin aștepta aceste cuvinte încă de la întoarcerea lui ; acum însă nu mai simți aceeași fericire pe care ar fi avut-o dacă el le-ar fi pronunțat mai înainte. Daniel ghici acest lucru și-i fu necaz pe tatăl său. Doamna de Fontanin își dădu și ea seama de asta, dar ei îi era necaz pe Daniel fiindcă nu-i vorbise atunci cînd fusese singur cu ea.

Mai din strengărie, mai din lăcomie, Jérôme se apropie de tavă și o cercetă cu o mutră comică.

— Pentru cine-s toate zaharicalele astea ?

Felul de-a glumi era destul de artificial ; își dădea capul pe spate, privind cu coada ochiului într-o parte și rostind de trei ori la rînd „ah", puțin forțat : „Ah ! ah ! ah !"

Își trase un taburet lîngă masă și dădu să ia ceainicul.

— Nu bea din ceaiul ăsta, s-a răcit, spuse doamna de Fontanin, aprinzînd din nou samovarul.

Și cum Jérôme protesta, adăugă, fără să zîmbească :

— Lasă-mă să-ți fac altul !

Erau singuri. Ca să vadă mai bine de samovar, ea se apropiase acum de Jérôme și respira mirosul de lămîiță și de verbină pe care îl împrăștia. Bărbatul își înălță capul spre ea, surîzînd ușor, cu o expresie drăgăstoasă de căință ; ținea tartina în mînă ca un școlar, iar cu brațul liber își cuprinse soția de mijloc cu o îndemînare ce dovedea o lungă experiență amoroasă. Doamna de Fontanin se desprinse cu un gest brusc ; se temea de propria ei slăbiciune. După ce el își trase brațul, ea îi prepară ceaiul, apoi se îndepărtă iar.

Era demnă și tristă. În fața inconștienței lui își lăsă la o parte ciuda care o stăpînea. Îl examină pe furiș, în oglindă. Tenul lui palid, ochii migdalați, suplețea taliei, pînă și ținuta îngrijită și oarecum exotică dădeau moliciunii lui ceva oriental. Își aminti că în timpul logodnei scrisese în jurnalul ei intim : „Iubitul meu e frumos ca un prinț indian". Îl privea și acum cu aceiași ochi de altădată. Jérôme își sprijini spatele în scaunul prea jos și-și lungi picioarele spre foc. Ținînd cuțitul cu vîrful degetelor, ale căror unghii erau lustruite, își ungea tartinele cu unt, una după alta, le aurea cu miere, apoi, aplecîndu-se deasupra farfuriei, mușca din pîine cu dinții lui frumoși. Pe urmă își bău ceaiul dintr-o înghițitură, se ridică de pe scaun cu suplețea unui dansator și se duse să se întindă în fotoliu. Ai fi zis că nimic nu se întîmplase, că trăia aici ca și altădată. Mîngîie cățelușa, care-i sărise pe genunchi. În inelarul stîng avea o varietate de agată moștenită de la mama lui, o camee veche, în care se distingea silueta alburie a unui Ganymede pe un fond negru. De atîta purtare, inelul se subțiase și, la fiecare mișcare a mîinii, aluneca de la un capăt la altul al falangei. Thérèse îi urmărea toate gesturile.

— Îmi dai voie să aprind o țigară, dragă ?

Era incorigibil și încîntător. Avea un fel propriu de a pronunța cuvîntul „dragă", prelungindu-l pe ă. Tabachera de argint îi străluci între degete ; ea recunoscu clănțănitul sec și gestul cu care își scutura țigara pe dosul mîinii, înainte de a o vîrî sub mustață. Și cît de bine îi cunoștea mîinile acelea lungi, străbătute de vine, pe care deodată, flacăra chibritului le făcu să semene cu două scoici transparente.

Strînse masa, silindu-se să fie cît mai stăpînă pe sine. Această săptămînă o zdrobise și își dădea seama tocmai acum, cînd avea nevoie de tot curajul ei. Se așeză. Nu știa ce să mai creadă, cum să mai interpreteze voința lui Dumnezeu. Oare nu Dumnezeu îi scosese în cale păcătosul acesta, care

pînă şi în rătăcirile lui rămînea sensibil la bunătate, tocmai pentru a-l ajuta cîndva, într-o zi, să apuce pe drumul către bine? Nu, datoria ei imediată era de a-şi apăra căminul, copiii. Îşi adună gîndurile, unul cîte unul. Era atît de plăcut să se simtă mai tare decît crezuse că poate să fie! Sentinţa pe care conştiinţa ei o dăduse în timpul absenţei lui Jérôme rămînea neclintită.

Jérôme o măsură cîteva clipe cu atenţie, dar parcă dus pe gînduri; apoi privirea lui luă o expresie de adîncă sinceritate. Ea îi cunoştea zîmbetul acesta care încremenea în aşteptare, privirea aceasta bănuitoare; se simţi cuprinsă de teamă, căci dacă era adevărat că descifra în orice clipă, aproape fără să vrea, expresia chipului lui schimbător, totuşi, intuiţia sa sfîrşea totdeauna prin a se lovi de un anumit punct final, dincolo de care perspicacitatea i se împotmolea ca în nişte nisipuri mişcătoare, încît adesea se întreba: „Ce-o fi oare în adîncul sufletului lui?"

— Da, înţeleg prea bine, începu Jérôme, cu un accent de nobilă melancolie. Mă judeci aspru, Thérèse. Da, te înţeleg, te înţeleg prea bine. Dacă ar fi vorba de altul, şi nu de mine, l-aş judeca şi eu la fel ca tine. Aş gîndi: „E un mizerabil". Da, un mizerabil, să avem cel puţin curajul cuvintelor. Ah, cum să-ţi explic toate acestea?

— La ce bun, la ce bun... îl întrerupse sărmana femeie şi figura ei, care nu ştia să se prefacă, avea o expresie rugătoare.

Jérôme se lăsase pe spate în fotoliu şi fuma; stînd picior peste picior, i se vedea pînă aproape de genunchi piciorul pe care îl legăna alene.

— Fii pe pace, nu voi discuta. Faptele vorbesc de la sine, ele mă condamnă. Şi, totuşi, Thérèse, există poate şi alte explicaţii ale acestor lucruri, în afară de cele care ne sar în ochi. Surîse trist. Îi plăcea să invoce întotdeauna argumente de ordin moral în sprijinul greşelilor sale; probabil că în felul acesta îşi satisfăcea ultimele rămăşiţe de protestant din el. Adesea, continuă el, o faptă rea este determinată de alte intenţii decît intenţii rele. S-ar părea că nu cauţi decît satisfacţia brutală a unui instinct; în realitate însă, cîteodată, ba chiar de foarte multe ori, te laşi condus de un sentiment care este bun în sine — mila, de pildă. În felul acesta, numai pentru că ţi-e milă de o altă fiinţă, dispreţuită, de o condiţie inferioară, pe care puţină atenţie ar putea, desigur, să o salveze, faci să sufere o fiinţă pe care o iubeşti.

Ea revăzu lucrătoarea aceea mică de pe chei, care plîngea. Apoi o năpădiră şi alte amintiri: Mariette, Noé-

mie... Își oprise privirea asupra mișcărilor pantofului lustruit, pe care luceau și se stingeau, rînd pe rînd, reflexele aruncate de lumina lămpii. Își reaminti, pe vremea cînd era tînără căsătorită, mesele acelea de afaceri, totdeauna neprevăzute și urgente, de la care el se întorcea spre ziuă, pentru a se închide în camera lui, unde dormea pînă seara. Apoi, toate scrisorile anonime pe care le citise și le rupsese, le arsese, le călcase în picioare, fără a izbuti să-și potolească chinurile inimii ! Îl văzuse pe Jérôme ademenindu-i servitoarele, una cîte una, ademenindu-i prietenele ; crease în jurul ei un gol. Își amintea de reproșurile pe care încercase să i le facă la început, de scenele prudente în care îi vorbise cu sinceritate, cu indulgență, dar nu găsise în fața ei decît o ființă dominată de capricii, închisă, ascunsă, negînd evidența faptelor cu o indignare puritană, pentru ca, mai apoi, să jure ca un ștrengar, zîmbind, că n-o să mai facă.

— Așa că, vezi, urmă el, mă port rău cu tine, eu, care... Da, da ! Să nu ne fie frică de cuvinte. Și totuși, Thérèse, te iubesc din tot sufletul, te respect și uneori mi-e milă de tine ; dar nici o altă dragoste, ți-o jur, niciodată, nici un moment, nici una nu s-ar putea compara cu dragostea aceasta, înrădăcinată în adîncul sufletului meu ! Ah, viața mea, e urîtă, n-o apăr, mi-e rușine de ea ! Dar crede-mă, draga mea, crede-mă, ai comite o nedreptate, tu, care ești atît de pătrunsă de spiritul dreptății, dacă m-ai judeca numai după ceea ce fac. Eu... eu nu sînt chiar omul greșelilor mele. Mă explic greu, îmi dau seama că nu mă înțelegi... Totul e de o mie de ori mai complicat decît pot să-ți explic, încît aproape nici eu însumi nu-mi dau seama...

Tăcu, cu grumazul aplecat, cu privirea pierdută în gol, ca și cum ar fi obosit după străduința asta zadarnică de a atinge măcar o clipă adevărul intim al vieții lui. Apoi își înălță capul și doamna de Fontanin simți alunecînd pe chipul ei privirea lui Jérôme, atît de ușoară în aparență, dar care avea puterea de a atrage privirile celui din fața lui, de a le înhăța, pentru a spune astfel, și de a le ține captive un moment, înainte de a se desprinde iarăși, așa cum magnetul atrage, ridică și apoi lasă din nou o bucățică de fier prea grea.

Încă o dată ochii lor se întîlniră, apoi se despărțiră. „Poate, gîndi ea, poate că ești mai bun decît viața pe care o duci."

Totuși, ridică din umeri.

— Nu mă crezi, murmură el.

Doamna de Fontanin încercă să vorbească pe tonul de toate zilele :

— Ah, aș vrea să te cred, te-am crezut pînă acum de atîtea ori ! Dar n-are nici o importanță. Vinovat sau nu, conștient sau nu, Jérôme, răul s-a produs, răul se produce în toate zilele, răul se va produce încă... și asta nu poate să dăinuiască. Să ne despărțim definitiv.

Se gîndise atît de mult la lucrul acesta de vreo patru zile încoace, încît pronunță cuvintele cu o asprime asupra căreia Jérôme nu se înșelă. Thérèse îi observă uimirea, durerea și se grăbi să continue :

— Acum avem în fața noastră copiii. Cît erau mici, nu înțelegeau, eu eram singură și puteam să... Dar în momentul cînd să pronunțe cuvîntul „sufăr", orgoliul o opri. Răul pe care mi l-ai făcut, Jérôme, acum nu mă mai atinge numai pe mine în afecțiunea mea, el pătrunde aici o dată cu tine, stăruie în aerul din casa noastră, în atmosfera pe care o respiră copiii mei. Nu-l voi mai putea suporta. Iată ce mi-a făcut Daniel săptămîna asta. Să-l ierte Dumnezeu, așa cum l-am iertat și eu, pentru durerea pe care mi-a pricinuit-o ! În inima sa, rămasă curată, el regretă ceea ce a făcut — și privirea ei avu o lucire de mîndrie, aproape de sfidare —, dar sînt sigură că numai exemplul tău l-a îndemnat spre rău. Crezi că ar fi plecat el de acasă cu atîta ușurință, fără să-i pese de îngrijorarea mea, dacă nu te-ar fi văzut pe tine dispărînd mereu... pentru afacerile tale ?

Se ridică, făcu un pas șovăielnic spre cămin, își zări firele de păr alb și, plecîndu-se puțin spre soțul ei, dar fără să-l privească, adăugă :

— M-am gîndit bine, Jérôme. Am suferit mult săptămîna asta, m-am rugat, m-am gîndit. Nu vreau cîtuși de puțin să-ți fac mustrări. De altminteri, astă-seară nici n-aș avea puterea s-o fac, sînt peste măsură de obosită. Îți cer doar să privești realitatea în față. Vei recunoaște că am dreptate, că altă soluție nu este cu putință. Viața în comun — se întrerupse —, ceea ce ne rămîne din viața noastră în comun, puținul care ne mai rămîne, Jérôme, e și asta prea mult. Se îndreptă, își puse amîndouă mîinile pe marmora căminului și, apăsînd asupra fiecărui cuvînt cu o mișcare a bustului și a mîinilor, articulă : Eu — nu — mai — vreau !

Jérôme nu răspunse ; dar, înainte ca ea să se fi îndepărtat, alunecă la picioarele sale, își lipi obrazul de coapsa ei, ca un copil care cere iertare cu tot dinadinsul, și îngăimă :

— Cum aș putea să mă despart de tine ? Cum aș putea să trăiesc fără copiii mei ? Mai degrabă mi-aș zbura creierii !

Thérèse aproape zîmbi, atît de naiv era vicleşugul lui; Jérôme îi apucă mîna care-i atîrna pe lîngă fustă şi i-o acoperi de sărutări. Ea îşi desfăcu pumnul şi-i mîngîie fruntea cu vîrful degetelor, cu un gest distrat şi obosit, care părea matern şi care dovedea iremediabila ei îndepărtare de el. Gestul avu darul de a-l înşela pe Jérôme, care-şi înălţă capul, dar cînd îi cercetă chipul, îşi dădu seama cît de mult se amăgea. Thérèse se retrase numaidecît şi arătă spre un ceasornic de călătorie aflat pe noptieră.

— S-a făcut două ! zise ea. E grozav de tîrziu. Te rog... Pe mîine.

Jérôme îşi aruncă ochii pe cadran şi de acolo, spre patul pregătit, pe care zăcea perna, singură.

În aceeaşi clipă Thérèse adăugă :

— Îţi va fi greu să găseşti o trăsură la ora asta...

Jérôme schiţă un gest nedesluşit, mirat. Nu se gîndise că va trebui să părăsească casa încă în seara asta. Era totuşi acasă la el ! Camera lui, totdeauna pregătită, îl aştepta, n-avea decît să străbată culoarul. De cîte ori nu se întorsese aici în toiul nopţii, după o lipsă de patru, cinci sau şase zile ? Apoi se vedea apărînd, la cafea, în pijama, proaspăt ras, glumind şi rîzînd tare, ca să învingă neîncrederea aceea tăcută a copiilor, pe care el nu şi-o putea explica. Doamna de Fontanin ştia toate astea şi-i urmărea pe trăsăturile feţei curba gîndurilor ; dar nu stătu la tocmeală şi-i deschise uşa care dădea în vestibul. Jérôme trecu, destul de amărît în fond, păstrînd însă aerul unui prieten care-şi ia rămas bun.

În timp ce-şi punea pardesiul, se gîndi că ea n-avea bani. S-ar fi lipsit, fără şovăire, de cele cîteva bancnote ce-i mai rămăseseră în buzunar, deşi n-avea nici un alt mijloc să-şi procure altele ; dar gîndul că această întorsătură ar fi putut schimba ceva în plecarea lui, că, după ce ar fi primit banii, ea nu şi-ar mai fi îngăduit poate să-l conducă cu aceeaşi tărie pînă la uşă, gîndul acesta îi tulbura firea lui delicată ; ba se temu chiar ca Thérèse să nu bănuiască cine ştie ce calcul în toate acestea. Îi spuse doar atît :

— Draga mea, aş mai avea multe lucruri să-ţi spun...

La care ea răspunse repede, gîndindu-se la hotărîrea de a o rupe, apoi la bani :

— Pe mîine, Jérôme. Te voi primi mîine, dacă ai să vii. Vom sta de vorbă atunci.

El se hotărî să plece demn, îi apucă vîrful degetelor şi-şi apăsă buzele pe ele. Între ei coborî o clipă de nehotărîre. Dar ea îşi retrase mîna şi deschise uşa care dădea spre scară.

— Ei bine, draga mea, pe mîine. La revedere.

Îl zări o ultimă dată, cu pălăria ridicată, coborînd primele trepte, cu capul întors spre ea, zîmbind.

Ușa se închise din nou. Doamna de Fontanin rămase singură. Își sprijini fruntea de pervaz ; trîntirea surdă a porții de la ieșire făcu să se zguduie toată casa adormită. În fața ei, pe covor, zăcea o mănușă de culoare deschisă. Fără să se gîndească la ceea ce face, o ridică, o duse la buze, o respiră, căutînd în mirosul ei de piele și de tutun un parfum mai subtil, pe care îl cunoștea bine. Apoi, zărindu-și gestul în oglindă, se înroși, lăsă să-i cadă mănușa, stinse brusc lumina și, prin întunericul ce-o îndepărta de ea însăși, se îndreptă pe dibuite spre camera copiilor, pentru a-i asculta cum respiră în somn.

IX

Antoine și Jacques se urcaseră în trăsura lor. Calul nu prea avea chef de mers și, cu copitele părea că lovește din castaniete pe macadam. Străzile erau întunecoase. În birja acoperită se simțea un iz de postav ud. Jacques plîngea. Oboseala, dar desigur și îmbrățișarea acelei doamne cu zîmbetul atît de matern îi stîrniră, în sfîrșit, remușcările. Ce avea să-i spună tatăl său ? Simți că-l apucă leșinul și, trădîndu-și neliniștea, se sprijini de umărul fratelui său, care-l înlănțui cu brațul. Era prima dată cînd între ei nu mai exista nici un fel de timiditate.

Antoine încercă să vorbească, dar nu izbuti să se dezbare cu totul de acel respect față de o ființă omenească ; vocea lui avea o îngăduință silită, puțin aspră :

— Lasă, dragă, lasă... Bine că s-a sfîrșit ! La ce bun să rămîi în starea asta ?

Tăcu și se mulțumi să stea lipit de fratele său. Dar curiozitatea nu-i dădea pace.

— Ia spune, ce ți-a venit ? continuă Antoine, cu și mai multă blîndețe. Cum s-a întîmplat ? El te-a convins ?

— O, nu ! El nu voia. Eu, eu singur am făcut totul.

— Dar pentru ce ?

Nici un răspuns. Antoine continuă cu stîngăcie :

— Tu știi, eu cunosc lucrurile astea, legăturile din liceu. Poți să-mi mărturisești orice, că înțeleg... Așa se întîmplă, te lași dus de alții...

— Sîntem prieteni și-atîta tot, murmură Jacques, fără să se dezlipească de umărul fratelui său.

— Dar ce... ce faceți împreună ? îndrăzni să întrebe celălalt.

— Discutăm. El e pentru mine o mîngîiere.

Antoine nu îndrăznea să meargă mai departe. „O mîngîiere." Accentul lui Jacques îi strîngea inima. Era gata să rîdă și să-l întrebe : „În cazul acesta, trebuie să suferi mult, piciule..." cînd Jacques adăugă cu îndîrjire :

— Și apoi, dacă vrei să știi, el îmi corijează versurile.

Antoine răspunse :

— Așa ? Foarte bine ! Asta-mi place. Sînt foarte mulțumit să te știu poet.

— Serios ? făcu cel mic.

— Da, sînt foarte mulțumit. De altminteri, știam asta mai demult. Am și citit niște poeme scrise de tine, am găsit uneori ceva care mergea, dar nu ți-am spus niciodată. De altfel, noi nu prea vorbim, nu știu pentru ce. Sînt unele care îmi plac chiar mult. Fără îndoială că ai talent și va trebui să-l folosești.

Jacques se aplecă și mai tare spre el.

— Îmi place atît de mult poezia... șopti el. Aș da orice pentru niște versuri frumoase care îmi plac ! Fontanin îmi împrumută cărți. N-ai s-o spui nimănui, nu-i așa ? Datorită lui am ajuns să citesc Laprade, Sully Prudhomme și pe Lamartine, și pe Victor Hugo, și pe Musset !... Ah, Musset ! Spune-mi, cunoști versurile astea ?

> Stea palidă a serii, vestitoare îndepărtată,
> Cu fruntea strălucitoare ieșind din valurile apusului...

sau astea :

> Iată vreme îndelungată de cînd aceea cu care am dormit
> A părăsit, Doamne, culcușul meu pentru al tău,
> Și noi sîntem încă uniți unul cu altul,
> Ea, pe jumătate vie, eu, pe jumătate mort...

Dar *Crucifixul* lui Lamartine, spune-mi, îl cunoști ?

> Tu, pe care te-am cules de pe gura ei muribundă,
> Cu ultimul ei suflu și cu ultimul adio...

E așa de frumos, așa de curgător ! De cîte ori le citesc, mă îmbolnăvesc. Își simți inima revărsîndu-se. Acasă, nimeni nu mă înțelege, sînt sigur că aș fi cicălit dacă s-ar ști că fac versuri. Tu nu ești ca ceilalți — strînse și mai tare brațul lui Antoine la piept —, știu asta de mult ; numai că tu nu-mi vorbești ; și apoi, nu prea stai pe-acasă... Ah, de-ai ști cît sînt

de mulțumit ! Simt că de acum înainte voi avea doi prieteni în loc de unul.

— „*Ave* Caesar ! Iată femeia gală cu ochii ei albaștri"... recită Antoine, zîmbind.

Jacques sări deodată la o parte.

— Ai citit caietul ! strigă el.

— Stai, ascultă...

— Și tata ? urlă cel mic cu un accent sfîșietor.

Antoine se bîlbîi :

— Nu știu... poate l-o fi...

Dar nu putu sfîrși. Băiatul se aruncă în colțul trăsurii, rostogolindu-se pe perne, cu fața îngropată în mîini.

— E o josnicie ! Abatele e un iezuit, un netrebnic ! Am să i-o spun, am să strig în clasă, la lecție, am să i-o arunc în față ! Tot o să mă dea afară din școală, nu-mi pasă, voi fugi iar ! Mă voi sinucide !

Bătea din picioare, Antoine nu îndrăzni să mai scoată nici un cuvînt. Deodată, copilul tăcu, se înfundă în colț, își șterse ochii, în timp ce dinții îi clănțăneau. Tăcerea lui era și mai îngrijorătoare decît furia. Noroc că, trăsura luînd-o pe Rue des Saints-Pères, ajunseră acasă.

Jacques coborî primul. Pe cînd plătea, Antoine nu-și slăbea fratele din ochi, temîndu-se să n-o șteargă iar prin noapte, la întîmplare. Dar băiatul părea abătut ; figura lui de vagabond, marcată de oboseala călătoriei și suptă de supărare, era uscată, cu ochii plecați în jos.

— Vrei să suni ? îl întrebă Antoine.

Jacques nu răspunse și nu se mișcă din loc. Antoine îl împinse înăuntru. Se supunea, ascultător. Nu se sinchisi nici măcar de curiozitatea doamnei Fruhling, portăreasa. Era zdrobit de evidența propriei lui neputințe. Ascensorul îl luă ca pe un pai spre a-l duce sus, la varga părintească ; n-avea nici o posibilitate de împotrivire și orice-ar fi făcut, rămînea prizonierul mecanismelor familiei, ale poliției, ale societății.

Totuși, cînd ajunse la etajul lor, cînd revăzu candelabrul aprins în vestibul ca în serile cînd tatăl său dădea dineuri, la care erau invitați numai bărbați, simți, mai presus de orice, bucuria de a se ști învăluit de atmosfera vechilor obiceiuri și, cînd o văzu pe Domnișoara apărînd din anticameră, șchiopătînd și venind spre el, mai măruntă și clătinîndu-se mai tare ca oricînd, uită aproape toate necazurile și-i veni să se arunce în brațele acelea mici, de lînă neagră, care se desfăceau pentru el. Ea îl îmbrățișă și îl copleși de sărutări,

în timp ce vocea ei tremurătoare psalmodia pe o singură notă ascuțită :

— De-ai ști ce păcat ai săvîrșit ! Copil fără inimă ! Voiai, așadar, să ne faci să murim de supărare ? Dumnezeule milostiv, de-ai ști ce păcat ai săvîrșit ! Nu mai ai inimă deloc ? Și ochii ei de cămilă se umplură de lacrimi.

Dar ușa biroului se deschise brusc, și tatăl său apăru în prag. Îl zări pe Jacques de la prima aruncătură de ochi și nu-și putu stăpîni emoția. Se domină totuși, închizîndu-și pleoapele ; părea că așteaptă ca fiul vinovat să i se arunce la picioare, ca în gravura lui Greuze din salonul lor.

Dar fiul nu îndrăzni. Din pricină că biroul era luminat ca pentru sărbătoare, că cele două servitoare stăteau în ușa sufrageriei și că domnul Thibault era în redingotă, cu toate că era ora hainei de casă ; atîtea lucruri neobișnuite îi tăiară băiatului orice elan. Se desprinse din îmbrățișarea Domnișoarei, făcu un pas înapoi și, în picioare, cu capul plecat, aștepta nici el nu știa ce, cuprins de dorința de a plînge și de a izbucni în același timp în rîs, atît de multă emoție adunase în sufletul lui.

Primul cuvînt al domnului Thibault păru a-l exclude din sînul familiei. Atitudinea lui Jacques, în fața atîtor martori, spulberă într-o clipă orice posibilitate de împăcare ; și, pentru a-l pune la locul lui pe răzvrătit, domnul Thibault luă un aer de completă nepăsare.

— Ah, iată-te, zise el adresîndu-se lui Antoine. Începeam să fiu îngrijorat. Totul s-a petrecut normal acolo ?

Și la răspunsul afirmativ al lui Antoine, care strîngea mîna moale întinsă de tatăl său, domnul Thibault adăugă :

— Îți mulțumesc, dragul meu, că m-ai cruțat de asemenea obligație. Obligație atît de penibilă !

Șovăi cîteva clipe, trăgînd nădejde ca vinovatul să se pocăiască, aruncă o ochire spre cele două servitoare, apoi spre băiatul care-și pironise ochii în covor cu o expresie vicleană. În cele din urmă, supărat de-a binelea, anunță :

— Vom hotărî mîine în privința măsurilor ce trebuie luate pentru ca asemenea scandaluri să nu se mai repete niciodată.

Și cînd Domnișoara făcu un pas spre Jacques pentru a-l împinge în brațele tatălui său — mișcare pe care Jacques o ghicise fără să ridice capul și pe care o aștepta ca pe ultima șansă de scăpare —, domnul Thibault, întinzînd brațul, o opri cu autoritate.

— Lasă-l ! Lasă-l ! E un ticălos, o inimă de piatră ! Nu-i vrednic de îngrijorarea în care ne-am zbătut pentru el. Și

adresîndu-i-se din nou lui Antoine, care căuta momentul prielnic pentru a interveni : Antoine, dragul meu, fii bun şi ai grijă la noapte de derbedeul acesta. Mîine, îţi făgăduiesc, vei fi scutit de-o asemenea povară !

Nimeni nu înţelegea ce vrea să spună ; Antoine se apropie de tatăl lui ; Jacques ridică sfios fruntea. Dar domnul Thibault continuă pe un ton ce nu dădea loc la replică :

— Atunci, Antoine, ne-am înţeles, da ? Du-l în camera lui. Scandalul acesta a durat prea mult !

Apoi, în timp ce Antoine dispăru cu Jacques în coridor, unde servitoarele se strecurau pe lîngă perete, ca şi cum s-ar fi ferit din drumul ce ducea la spînzurătoare, domnul Thibault, cu ochii lui veşnic închişi, se întoarse în birou şi trase uşa în urma lui.

Dar, fără a se opri acolo, străbătu încăperea şi intră direct în camera de culcare. Era camera părinţilor lui, aşa cum o cunoscuse încă din prima copilărie în pavilionul uzinei părinteşti de lîngă Rouen ; cu acelaşi mobilier, pe care, moştenindu-l, l-a adus la Paris cînd a venit aici să facă Dreptul : scrinul de mahon, fotoliile Voltaire, perdelele de rips albastru, patul în care au murit, unul după altul, mama şi tatăl său şi, atîrnat în faţa scăunelului de rugăciune, a cărui dantelă fusese lucrată de doamna Thibault, crucifixul pe care îl aşezase chiar el, la interval de numai cîteva luni, în mîinile lor împreunate pe piept.

Rămas iar singur, regăsindu-se pe sine, umerii importantului personaj se încovoiară ; masca oboselii părea că-i alunecă de pe obraz şi trăsăturile căpătară o expresie simplă, care-l făcu să semene cu portretele lui din copilărie. Se apropie de scăunel şi îngenunche smerit.

Mîinile lui umflate se împreunară repede, din obişnuinţă ; aici toate gesturile lui au ceva pios, tainic, solitar. Îşi ridică faţa imobilă şi privirea strecurată printre gene i se îndreptă spre crucifix. Îi mărturisi lui Dumnezeu toată dezamăgirea, toată încercarea nouă prin care trecuse. Din adîncul inimii, uşurat de orice urmă de mînie, se rugă ca un adevărat tată pentru copilul lui rătăcit. Rezemîndu-se de perete, alături de cărţile sfinte, îşi luă mătăniile de la prima împărtăşanie, care, după patruzeci de ani de utilizare, îi alunecau singure printre degete. Închise ochii, dar rămase cu fruntea ridicată spre crucifix. În toată viaţa lui nu l-a văzut nimeni, niciodată, cu acest surîs lăuntric, cu această faţă senină, fericită. Bolboroseala buzelor făcea să-i tremure puţin obrajii puhavi, iar tresăririle regulate ale capului — gest prin care îşi desprindea

mereu gîtul din strînsoarea gulerului — erau ca o balansare a cădelniței la picioarele sfîntului altar.

A doua zi, Jacques era singur, trîntit în patul său desfăcut. Nu știa ce să facă în dimineața aceea de sîmbătă, care nu era de vacanță — dimpotrivă —, dar pe care și-o petrecea aici, în camera lui. Se gîndea la liceu, la ora de istorie, la Daniel ! Asculta zgomotele matinale cu care nu era obișnuit și toate i se păreau dușmănoase : mătura ce fîșîia pe covoare, ușile pe care curentul le făcea să scîrțîie. Nu era abătut, ci mai degrabă exaltat, dar lipsa de activitate și amenințarea aceea misterioasă care plutea în atmosfera din casă îi provoca o tulburare insuportabilă.

Ar fi dorit, ca o eliberare, prilejul unei dăruiri, al unui sacrificiu absurd și eroic, care i-ar fi îngăduit să-și consume dintr-o dată excesul de iubire care îl înăbușea. Din cînd în cînd, mila pe care o simțea față de el însuși îl făcea să tresară și atunci, cîteva clipe se lăsa pradă unei voluptăți perverse, născute din dragoste disprețuită, din ură și mîndrie.

Cineva apăsase pe clanța ușii. Era Gisèle. Își spălase părul și buclele negre îi atîrnau încă ude pe umeri ; era în cămașă și pantaloni ; gîtul, brațele, pulpele îi erau negricioase și semăna cu un mic algerian în pantalonași bufanți, cu ochii ei frumoși de cîine, cu buzele fragede, cu părul zburlit.

— Ce vrei ? o întrebă Jacques cu un accent lipsit de blîndețe.

— Am venit să te văd, îi spuse Gisèle simplu, privindu-l.

Cei zece anișori ai ei ghiciseră multe în săptămîna asta. În sfîrșit, Jacques se întorsese acasă ; dar se vede treaba că încă nu revenise totul la normal, deoarece mătușa ei fusese chemată la domnul Thibault tocmai cînd o pieptăna și o lăsase așa, cu părul vîlvoi, după ce-o silise să-i promită că va fi cuminte.

— Cine a sunat ? întrebă Jacques.

— Abatele.

Jacques încruntă sprîncenele. Ea se așeză pe pat, alături de băiat.

— Bietul Jacquot ! murmură ea.

Această dovadă de dragoste îi făcu atîta bine încît, ca să-i mulțumească, o luă pe genunchi și o sărută. Dar între timp trăgea cu urechea.

— Șterge-o, că vin ! îi șuflă el, făcîndu-i vînt pe coridor.

Abia avu timp să sară din pat și să deschidă o carte de gramatică. Glasul abatelui Vécard se auzi de dincolo de ușă :

— Bună ziua, micuțo. Jacquot este aici ?

Intră oprindu-se în prag. Jacques stătea cu ochii plecați. Abatele se apropie și-l trase ușor de ureche.

— Frumoasă ispravă ! rosti el.

Dar mutra îmbufnată a copilului îl făcu să-și schimbe imediat metoda. Cu Jacques se purta totdeauna cu mare băgare de seamă. Față de această oaie rătăcită, abatele avea o slăbiciune deosebită, născută din curiozitate și stimă, deoarece își dădea seama ce puteri zăceau în copilul acesta.

Se așează pe un scaun și-l chemă pe Jacques lîngă el.

— Ai cerut cel puțin iertare tatălui tău ? îl întrebă, cu toate că știa prea bine la ce trebuia să se aștepte.

Jacques se arătă jignit de această prefăcătorie ; îl privi drept în față și făcu semn că nu. Urmă o scurtă tăcere.

— Dragă băiete, continuă abatele cu o voce întristată, puțin șovăitoare, toate astea supără teribil, trebuie să ți-o spun deschis. Pînă acum, cu toate zburdălniciile tale, ți-am luat totdeauna apărarea față de tatăl tău. Îi spuneam : „Jacquot are suflet bun, e plin de calități, să așteptăm". Dar acum nu mai știu ce să mai spun și, ceea ce e și mai grav, nu știu nici măcar ce să mai cred. Am aflat despre tine niște lucruri pe care niciodată, niciodată n-aș fi îndrăznit să le bănuiesc. Vom reveni asupra lor. Dar îmi spuneam : „Va fi avut timpul să-și dea seama de ceea ce face, se va întoarce la noi pocăit ; și nu există greșeală care să nu fie răscumpărată printr-o căință sinceră". În loc de asta, iată, te văd cu o mutră răutăcioasă, fără nici un semn de regret, fără o lacrimă în ochi. Sărmanul tău tată a fost, de data asta, atît de descurajat, încît mi s-a făcut milă de el. Stă și se întreabă pînă la ce grad de perversiune ai putut ajunge, dacă sufletul nu ți-e cumva cu totul uscat. Și, zău, dacă nu mă întreb și eu...

Jacques își strîngea pumnii ascunși în buzunare și-și apăsa bărbia în piept spre a-și înăbuși suspinele, fortîndu-se că nici un mușchi de pe față să nu-l trădeze. Numai el știa cît de mult suferea din pricină că nu-și ceruse iertare, cîte lacrimi de bucurie ar fi vărsat dacă ar fi fost primit acasă așa cum fusese primit Daniel. Dar n-a fost așa ! Și, de vreme ce n-a fost așa, niciodată nu va îngădui cuiva să bănuiască ceea ce simțea el pentru tatăl său, acea dragoste animalică, amestecată cu ură, ce părea și mai puternică de cînd nu mai trăgea nici o nădejde că va fi reciprocă.

Abatele tăcea. Blîndețea trăsăturilor lui făcea tăcerea și mai apăsătoare. Apoi, cu privirea pierdută în depărtare, fără altă introducere, începu cu o voce gravă, ca și cum ar fi oficiat :

— „Un om avea doi feciori. Și cel mai tînăr dintre ei, luînd partea lui, a plecat într-o țară străină și depărtată, și acolo și-a risipit averea trăind în desfrîu. După ce a cheltuit toate ale sale, și-a venit în fire și a zis : «Scula-mă-voi și mă voi duce la tatăl meu și-i voi zice : „Tată, am păcătuit împotriva cerului și înaintea ta și nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău“.» Sculîndu-se deci, s-a dus la tatăl său. Și pe cînd era încă departe, l-a văzut tatăl său și i s-a făcut milă ; și alergînd la el, l-a strîns în brațe și l-a sărutat. Fiul însă a zis către dînsul : «Tată, am păcătuit împotriva cerului și înaintea ta și nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău»...“

În clipa aceea, durerea învinse voința lui și Jacques izbucni în lacrimi.

Abatele schimbă tonul.

— Eram convins că sufletul nu ți s-a stricat cu totul, fiul meu. Azi-dimineață am citit liturghia pentru tine. Ei bine, du-te ca fiul risipitor, du-te la tatăl tău și el va fi îngăduitor. Și îți va zice și el : „Să ne bucurăm, căci fiul meu, iată-l, pierdut a fost și s-a aflat“.

Jacques își aminti atunci că luminile candelabrului din vestibul fuseseră aprinse pentru întoarcerea lui și că tot pentru asta domnul Thibault nu-și scosese redingota. Dar, gîndul că a stricat sărbătorirea care i se pregătise îl întristă și mai tare.

— Vreau să-ți mai spun ceva, adăugă abatele, mîngîindu-i căpșorul roșcat. Tatăl tău a luat o hotărîre importantă în ceea ce te privește... Șovăi și, alegîndu-și cuvintele, își trecu mîna peste urechile mari ale băiatului, care se răsuciră peste obraz, apoi se ridicară la loc, ca niște resorturi, înroșindu-se, în timp ce Jacques nu îndrăznea să facă nici o mișcare. A luat o hotărîre pe care eu o aprob, întări abatele, punîndu-și arătătorul pe buze și încercînd să întîlnească privirea lui Jacques. Vrea să te trimită pentru cîtva timp departe de noi.

— Unde ? întrebă Jacques cu o voce sugrumată.

— Ți-o va spune chiar el, dragă copile. Dar orice ai gîndi tu, trebuie să primești această pedeapsă cu inima pocăită, ca o măsură luată spre binele tău. Poate, la început, îți va veni greu uneori să stai ore întregi cu tine însuți ; dar în acele momente să-ți aduci aminte că pentru un bun creștin nu există singurătate și că Dumnezeu nu-i părăsește pe cei ce cred în el. Haide, sărută-mă și vino să ceri iertare tatălui tău.

Cîteva clipe mai tîrziu, Jacques se întorcea în camera lui cu ochii umflați de lacrimi, cu privirea aprinsă. Se duse la oglindă și se cercetă necruțător pînă în adîncul ochilor, ca și cum ar fi căutat imaginea unei ființe vii în fața căreia să-și

verse toată ura, toată ciuda. Dar auzi paşi în coridor şi, întrucît broasca de la uşa lui n-avea cheie, îngrămădi în spatele uşii cîteva scaune, ca să nu lase pe nimeni să intre. Apoi, repezindu-se la masă, aşternu cîteva rînduri cu creionul, vîrî bucăţica de hîrtie într-un plic, scrise adresa, lipi un timbru şi se ridică. Părea buimăcit. Cui să-i încredinţeze scrisoarea? În jur n-avea decît duşmani! Deschise fereastra. Dimineaţa era mohorîtă; strada, pustie. Dar, uite colo, o femeie bătrînă şi un copil mergeau fără să se grăbească. Jacques dădu drumul scrisorii, care se învîrti, se învîrti de cîteva ori prin aer, apoi căzu pe trotuar. Se trase înapoi cu grabă. Cînd scoase din nou capul afară, scrisoarea nu mai era acolo; femeia şi copilul se îndepărtau.

Atunci, istovit, scoase un geamăt de fiară închisă în cuşcă şi se prăvăli pe pat, proptindu-şi picioarele în tăblie; braţele îi erau scuturate de o mînie neputincioasă şi muşca perna ca să-şi înăbuşe strigătele. Îi mai rămînea exact atîta conştiinţă cîtă trebuia pentru a dori să-i scutească pe alţii de spectacolul disperării lui.

În aceeaşi seară Daniel primi biletul următor:

„Prietene scump,

Dragostea mea unică, iubirea, frumuseţea vieţii mele!

Îţi scriu cele de faţă ca un testament.

Ei mă despart de tine, mă despart de tot şi de toate, vor să mă trimită undeva, nu îndrăznesc să-ţi spun de ce, nu îndrăznesc să-ţi spun unde. Mi-e ruşine pentru tatăl meu!

Simt că nu te voi mai vedea niciodată, tu, unicul, tu, singurul care puteai să mă faci bun!

Adio, prietene scump, adio!

Dacă din cauza lor voi deveni prea nenorocit sau prea rău, mă voi sinucide. Tu să le spui atunci că m-am omorît înadins, din pricina lor! Şi totuşi îi iubeam!

Dar ultimul meu gînd, în pragul lumii de dincolo, va fi fost la tine, prietenul meu!

Adio!"

Partea a doua

PENITENCIARUL

I

De anul trecut, din ziua cînd Antoine îi adusese acasă pe cei doi școlari fugari, el nu mai fusese niciodată la doamna de Fontanin, dar servitoarea îl recunoscu și, cu toate că era ceva seară, îi dădu numaidecît drumul în casă.

Doamna de Fontanin se afla în camera ei, împreună cu cei doi copii. Așezată în fața căminului, cu spatele drept, citea cu glas tare o carte la lumina lămpii. Jenny, ghemuită într-un fotoliu, își răsucea codițele și asculta, privind cu ochii ficși focul. Daniel, într-un colț, cu picioarele încrucișate și cu un carton pe genunchi, termina o schiță în cărbune a mamei sale. Oprindu-se o clipă pe prag, în umbră, Antoine simți cît de nepotrivită era venirea lui, dar nu se mai putea retrage.

Primirea pe care i-o făcu doamna de Fontanin fu puțin cam rece; ea părea mai ales mirată. Lăsîndu-și copiii, îl conduse pe Antoine în salon, dar de îndată ce află pentru ce venise, se întoarse să-l cheme pe fiul ei.

Daniel arăta acum de șaptesprezece ani, cu toate că nu avea decît cincisprezece; o umbră de mustață îi scotea în relief linia gurii. Antoine, intimidat, îl privea drept în față, cu un aer parecum provocator, ce voia parcă să spună: „Știi, eu merg direct la țintă, fără ocol". Și, ca și altădată, o pornire ascunsă îl făcea să exagereze puțin accentul acesta de sinceritate de îndată ce se găsea în fața doamnei de Fontanin.

— Uite, am venit pentru dumneata, zise el. Întîlnirea noastră de ieri m-a pus pe gînduri. (Daniel păru mirat.) Da, continuă Antoine, abia am putut schimba cîteva cuvinte, dumneata erai grăbit, eu, de asemenea; dar mi s-a părut... Nu știu cum să spun... Și-apoi nu mi-ai cerut nici o veste de la Jacques: am tras concluzia că-ți scrie. Nu-i așa? Bănuiesc chiar că-ți scrie lucruri... lucruri pe care eu nu le cunosc, dar pe care vreau să le știu. Nu, stai, ascultă-mă un moment. Jacques a părăsit Parisul din iunie trecut; acum sîntem aproape în aprilie; asta înseamnă că se împlinesc în curînd nouă luni de cînd a plecat. Eu nu l-am mai văzut, iar el nu mi-a scris nimic, dar tata îl vede adesea și spune că Jacques o duce

bine, că lucrează ; că izolarea, disciplina au început să dea rezultate bune. Să se înșele oare ? Să fie înșelat ? De la întîlnirea noastră de ieri am început să fiu îngrijorat. Mă gîndesc că poate nu-i fericit acolo unde se află și că eu, neștiind nimic, nu pot să-i vin în ajutor. Gîndul acesta mă chinuie, așa că m-am hotărît să vin să te văd și să-ți vorbesc deschis. Fac apel la dragostea dumitale pentru el. Nu-i vorba de trădat nici o taină. Dar desigur că dumitale îți scrie tot ce se petrece acolo. Ești singurul care poți să mă liniștești sau să mă faci să intervin.

Daniel asculta indiferent. Primul lui gest fu să se sustragă de la această întrevedere. Ținea capul sus și ațintea asupra lui Antoine o privire care, din pricina tulburării, părea și mai aspră. Apoi, încurcat, se întoarse spre mama lui. Ea îl privea, așteptînd să vadă cum va reacționa. Așteptarea se prelungea. În sfîrșit, zîmbi :

— Mărturisește-i adevărul, băiatul mamei, zise ea schițînd cu mîna gestul de a lăsa totul la voia întîmplării. Cine spune adevărul nu se căiește niciodată.

Atunci, Daniel, făcînd același gest cu mîna, se hotărî să vorbească. Da, primea din cînd în cînd scrisori de la Thibault ; scrisori din ce în ce mai scurte, care spuneau din ce în ce mai puține lucruri. Daniel știa doar atît : că prietenul său era în pensiune la un profesor cumsecade în provincie, dar unde ? Plicurile sosite de la el aveau ștampila unui vagon poștal de pe rețeaua de cale ferată din nord. Să fie oare un fel de detenție în vederea bacalaureatului ?

Antoine se silea să nu i se citească mirarea pe față. Cu cîtă grijă îi ascundea Jacques adevărul chiar și celui mai apropiat prieten al său ! De ce oare ? De rușine ? De aceeași rușine, negreșit, care-l împingea și pe domnul Thibault să nu dea în vileag colonia penitenciară de la Crouy, unde își încarcerase fiul, „instituția religioasă de pe marginea rîului Oise", cum îi spunea el. Bănuiala că aceste scrisori îi erau dictate fratelui său de cineva de acolo străbătu deodată mintea lui Antoine. Copilul era poate terorizat. Își aminti campania de presă întreprinsă de o gazetă revoluționară din Beauvais și de acuzațiile grave aduse activității de apărare socială. Împotriva acestor minciuni, domnul Thibault se ridicase cu toată energia în cursul unui proces de calomnie, pe care-l cîștigase, de altfel ; dar totuși ?

Antoine nu se putea bizui decît pe ceea ce avea să vadă el însuși.

— N-ai vrea să-mi arăți una din aceste scrisori ? întrebă el. Și văzînd că Daniel roșește, se scuză cu un zîmbet chinuit : Una singură să văd ! Oricare...

Fără să răspundă, fără măcar să-și întrebe mama din ochi, Daniel se ridică și ieși din cameră.

Rămas singur cu doamna de Fontanin, Antoine regăsi impresiile trăite și altădată : dezrădăcinare, curiozitate, atracție. Ea stătea cu privirea pierdută în gol și părea că nu se gîndește la nimic. Dar ai fi putut spune că simpla ei prezență izbutea să răscolească sufletul lui Antoine, agerimea lui spirituală. În preajma acestei femei, atmosfera avea o forță de înrîurire neobișnuită. În momentul acela, fiind sigur că nu se înșală, Antoine simțea plutind în jurul lui un fel de dezaprobare. Și, într-adevăr, nu greșea deloc. Fără să-l acuze în vreun fel pe Antoine sau pe domnul Thibault, deoarece nu știa nimic despre soarta lui Jacques, dar aducîndu-și aminte de unica vizită pe care o făcuse în Rue de l'Université, ea avea impresia că multe din cele ce se petreceau acolo nu erau așa cum ar fi trebuit. Antoine ghicea asta și aproape că o aproba. Desigur, dacă cineva și-ar fi îngăduit să critice purtarea tatălui său, el ar fi protestat ; de data asta, însă, era din tot sufletul alături de doamna de Fontanin, împotriva domnului Thibault. Anul trecut — și Antoine nu uitase —, după ce cunoscuse ambianța casei Fontanin, aerul din familia lor i se păruse înăbușitor.

Daniel se întoarse. Îi întinse lui Antoine un plic urît ca aspect.

— Asta e prima. E cea mai lungă, zise el și se așeză pe scaun.

„Dragă Fontanin,

Îți scriu din noua mea locuință. Tu nu încerca să-mi scrii, este cu desăvîrșire oprit să primesc scrisori aici. Afară de asta, restul e bine. Profesorul meu e bun, se poartă frumos cu mine și lucrez mult. Am și o grămadă de colegi foarte drăguți. De altminteri, tata și fratele meu vin să mă vadă duminică. Așa că vezi, o duc foarte bine. Te rog, dragă Daniel, în numele prieteniei noastre, nu-l judeca prea aspru pe tatăl meu ; tu nu poți înțelege totul. Eu știu că e un om foarte bun și a procedat bine că m-a dus departe de Paris, unde îmi pierdeam timpul la liceu ; acum îmi dau seama singur de asta și sînt mulțumit. Nu-ți dau adresa mea, ca să fiu sigur că nu-mi vei scrie, căci ar fi rău pentru mine.

Îți voi scrie eu ori de cîte ori voi putea, dragul meu Daniel.

Jacques"

Antoine citi de două ori biletul. Dacă n-ar fi recunoscut, după unele trăsături, scrisul fratelui său, s-ar fi îndoit că scrisoarea vine de la Jacques. Adresa de pe plic era scrisă de altă mînă : un scris de țăran, lăbărțat, șovăielnic, murdar. Forma, ca și fondul, îl punea pe gînduri. De ce spunea aceste minciuni ? „Colegii mei !" Jacques trăia în celulă, în faimosul „pavilion special", pe care domnul Thibault îl crease în penitenciarul de la Crouy pentru copiii de familie bună și care era veșnic gol ; el nu vorbea cu nici o ființă omenească în afară de îngrijitorul care-i aducea masa sau îl însoțea la plimbare și de profesorul care venea de la Compiègne, de două sau de trei ori pe săptămînă, ca să-i dea lecții. „Tata și fratele vin să mă vadă" ! Domnul Thibault se ducea oficial la Crouy o dată pe lună, în prima zi de luni, ca să prezideze consiliul de direcție, și în ziua aceea, înainte de a pleca, îl chema pe Jacques cîteva minute la vorbitor. Cît despre Antoine, el își manifestase dorința să-și viziteze fratele în vacanța mare, dar domnul Thibault se împotrivise. „În regimul fratelui tău, îi spusese el, lucrul principal este o izolare cît mai reglementară."

Cu coatele sprijinite pe genunchi, Antoine răsucea hîrtia între degete. De multă vreme își pierduse liniștea sufletească. Se simți deodată atît de părăsit, atît de singur, încît fu gata să-i mărturisească totul acestei femei cu bun-simț, pe care întîmplarea i-o scosese în cale. O privi : cu mîinile în poală, cu figura gînditoare, doamna de Fontanin părea că așteaptă. Avea o privire pătrunzătoare.

— Dacă putem să-ți fim de folos cu ceva... zise ea cu un zîmbet delicat. Părul cărunt dădea parcă mai multă tinerețe și surîsului, și feței sale.

Dar în momentul cînd să spună ce avea pe suflet, Antoine șovăi. Daniel îl privea drept în ochi. Antoine se temu să nu pară nehotărît și mai cu seamă nu voia ca doamna de Fontanin să vadă în el un om lipsit de energie. Mai avea un motiv temeinic : să nu dezvăluie taina pe care Jacques își dădea atîta osteneală s-o ascundă. Fără să mai stea pe gînduri, se ridică să plece, cu mîna întinsă, cu masca aceea fatală pe care îi plăcea să și-o ia adesea și care părea că le spune tuturor : „Nu mă întrebați nimic. Mă ghiciți. Ne înțelegem. Adio."

Pe drum își repeta în sine : „Sînge rece. Hotărîre." Cei cinci sau șase ani de studiu îl sileau să judece, pe cît era posibil, logic : „Jacques nu se plînge, deci Jacques nu-i nenorocit". Dar gîndea contrariul. Își amintea și-l obseda parcă, campania aceea de presă dusă odinioară împotriva penitenciarului ; își

amintea, mai ales, un articol intitulat *Pușcăriile pentru copii*, unde se descria amănunțit mizeria materială și morală a copiilor trimiși acolo, prost hrăniți, prost ținuți, supuși pedepselor corporale, lăsați pe seama brutalității gardienilor. Fie ce-o fi, îl va scoate pe sărmanul său frate din temnița aceea! Dar cum? Nici nu putea fi vorba să-l prevină pe domnul Thibault despre asta, să discute cu el. De fapt, Antoine se revolta tocmai împotriva tatălui său, a asociației întemeiate și administrate de el. Această revoltă împotriva tatălui său era atît de nouă pentru el, încît la început fu puțin rușinat, dar apoi se simți mîndru.

Își aminti ceea ce se întîmplase cu un an în urmă, a doua zi după întoarcerea lui Jacques. Chiar în primul ceas al dimineții domnul Thibault îl chemase pe Antoine în biroul său. Venise și abatele Vécard. Domnul Thibault strigase: „Ticălosul! Să-i îngenunchem voința!" Și-și aruncase mîna păroasă înainte, deschizînd-o brusc, apoi închizînd-o încet, în așa fel că-i trosneau toate încheieturile. După aceea, spusese cu un zîmbet satisfăcut: „Cred că am găsit soluția". Și după o pauză, ridicîndu-și în sfîrșit pleoapele, aruncase cuvîntul „Crouy!" „Jacques, la penitenciar?!" exclamase Antoine. Discuția fusese aprinsă. „E vorba să-i îngenunchem voința", repetase domnul Thibault, trosnindu-și degetele. Abatele ezita. Atunci, domnul Thibault vorbise despre regimul special la care urma să fie supus Jacques și care părea, după opinia lui, un regim binefăcător și părintesc. Apoi încheiase cu vocea tare, apăsînd pe virgule: „Astfel, pus la adăpost de ispitele astea nefaste, dezbărat de apucăturile lui urîte prin singurătate, căpătînd gust de lucru, va ajunge la vîrsta de șaisprezece ani și nădăjduiesc că atunci va putea să-și ia din nou locul în familie, alături de noi, fără nici o primejdie". Abatele încuviințase: „Izolarea e un leac minunat". Antoine, zdruncinat de argumentele domnului Thibault și de aprobarea preotului, sfîrșise prin a crede că, poate, aveau dreptate. Acest consimțămînt nu și-l iertă acum nici lui, nici tatălui său.

Mergea iute, fără să se uite pe unde calcă. În fața monumentului Leului de la Belfort, se întoarse brusc, apoi porni iar cu pași mari, aprinzînd țigară după țigară și aruncînd fumul în bătaia vîntului de seară. Trebuia să lovească drept la țintă: să se ducă la Crouy în chip de judecător...

Îl acostă o femeie, care-i strecură cîteva cuvinte cu o voce dezmierdătoare. Antoine nu-i răspunse continuînd să coboare pe Boulevard Saint-Michel.

„În chip de judecător ! își repeta mereu. Să demasc vicleșugul murdar al directorilor, cruzimea paznicilor de ocnă, să fac un scandal nemaipomenit și să-l aduc înapoi pe Jacques !"

Dar avîntul i se tăie brusc. Mintea lui urmărea acum două ținte : alături de planul acesta măreț, se simți atras de un capriciu. Traversă Sena ; știa prea bine unde-l duceau gîndurile. Și de ce nu ? Și așa era prea enervat ca să poată dormi. Trase aerul adînc în piept, își îndreptă spatele, zîmbi : „Fii tare, fii bărbat", își spuse. Și, în timp ce intră vesel pe stradela întunecoasă, se simți iarăși cuprins de un elan generos : hotărîrea i se păru acum luminoasă, aproape triumfătoare. Fiind pe punctul de a executa unul din cele două proiecte care îi solicitau atenția de un sfert de oră, celălalt îi apăru ca și realizat ; și, pe cînd împingea, cu gestul unui om al casei, poarta cu grilaj, își zise, plin de hotărîre : „Mîine, sîmbătă, imposibil să scap de la spital. Dar duminică, duminică dimineață, voi fi la penitenciar !"

II

Fiindcă rapidul de dimineață nu se oprea la Crouy, Antoine trebui să coboare la Venette, ultima stație înainte de Compiègne. Sări din tren cu o însuflețire neobișnuită. Cu toate că săptămîna viitoare avea de susținut un examen, în timpul călătoriei nici nu se putuse gîndi măcar la vreuna din cărțile de medicină pe care le luase în tren. Ora hotărîtoare se apropia. De două zile vedea în imaginație cu atîta precizie încheierea cu succes a acestei cruciade, încît credea că a și rezolvat încarcerarea lui Jacques și nu dorea decît să recîștige dragostea fratelui său.

Avea de străbătut doi kilometri pe un drum drept, pe care zburda soarele. Pentru prima dată anul acesta, după săptămîni de ploaie, părea că se arată, în sfîrșit, primăvara în mireasma înviorătoare a acestei dimineți de martie. Antoine privea cu bucurie, de fiecare parte a drumului, cîmpurile arate, aproape înverzite. În depărtare, sub cerul limpede al orizontului, unde se înălțau aburi ușori, malurile rîului Oise scînteiau în lumină. La un moment dat, cuprins de un fel de slăbiciune, simți dorința de a ști că se înșală : era atîta liniște, atîta puritate în jurul lui ! E cu putință ca într-un cadru ca ăsta să existe o asemenea ocnă pentru copii ?

Înainte de a ajunge la penitenciar, trebuia să traverseze satul Crouy. Deodată, la cotitura ultimelor case, primi lovi-

tura : fără să o fi văzut vreodată, o recunoscu de departe, izolată, ca un cimitir nou în cingătoarea de ziduri tencuite, în mijlocul unei cîmpii cretoase, lipsită de vegetație, marea clădire acoperită cu țigle, rîndurile de ferestre zăbrelite și cadranul ornicului lucind în soare. Ai fi zis că e o închisoare dacă inscripția filantropică, săpată în piatră deasupra primului etaj, nu ți-ar fi sărit în ochi cu literele ei aurite :

FUNDAȚIA „OSCAR THIBAULT"

Intră pe aleea fără arbori ce ducea la penitenciar. Ferestrele mici priveau de departe spre vizitatorul care venea. Antoine se apropie de poartă și trase clopoțelul, care rupse tăcerea duminicală. Poarta se deschise. Un dulău roșcat, legat de lanț, lătra furios. Antoine pătrunse în curte ; o grădiniță, mai bine-zis o pajiște înconjurată cu pietriș se întindea în fața pavilionului principal. Se simțea urmărit cu privirea, deși nu zărise nici o ființă vie, afară de cîinele care, zbătîndu-se în lanț, continua să latre. La stînga intrării, se înălța o bisericuță, cu o cruce mare de piatră în vîrf ; la dreapta, o construcție mai mică, pe care citi : „Administrația". Se îndreptă spre această clădire. În momentul cînd ajunse pe asfalt, ușa se deschise. Cîinele lătra întruna. Pași înăuntru. Un vestibul pardosit cu cărămidă, zugrăvit în gălbui și înzestrat cu scaune noi, părea un vorbitor de mănăstire. În încăpere era foarte cald. Un bust din ipsos al domnului Thibault, în mărime naturală, dar care pe zidul scund căpăta proporții uriașe, împodobea partea din dreapta ; un crucifix umil, din lemn negru, decorat cu busuioc, încerca să-i stea în față pe peretele din stînga. Antoine rămase în picioare, într-o așteptare înfrigurată. A, nu, nu se înșelase. Totul mirosea a închisoare !

În sfîrșit, în peretele de vizavi se deschise o ferestruică, în dreptul căreia se ivi capul unui gardian. Antoine îi băgă sub ochi cartea lui de vizită, dimpreună cu a tatălui său și, pe un ton sec spuse că dorește să vorbească cu directorul.

Trecură aproape cinci minute.

Antoine, scos din răbdări, se pregătea să dea buzna înăuntru, cînd un pas ușor se strecură în culoar : un băiat tînăr, cu ochelari, îmbrăcat într-o flanelă cafenie, alb la față, gras, venea spre el, clămpănind din papuci, cu o figură radioasă și cu mîinile întinse:

— Bună ziua, doctore ! Ce surpriză plăcută ! Fratele dumneavoastră va fi încîntat ! Vă cunosc bine, domnul fondator vorbește adesea de fiul său cel mare, doctorul ! De altminteri, aveți aerul familiei... Da, da, rîse el, vă asigur ! Dar

intrați în biroul meu, vă rog. Și iertați-mă. Sînt Faîsme, directorul.

Îl împinse spre cabinetul directorial, tîrîndu-și picioarele și urmîndu-l de aproape, cu brațele ridicate, cu palmele deschise, ca și cum s-ar fi temut ca nu cumva Antoine să facă vreun pas greșit fără ca el să-l poată prinde din zbor.

Îl sili să se așeze pe un scaun, iar el luă loc la birou.

— Domnul fondator e sănătos? întrebă cu o voce șuierătoare. E nemaipomenit, nu îmbătrînește deloc! Ce păcat că n-a putut veni cu dumneavoastră!

Antoine cercetă ungherele cu o privire bănuitoare și iscodi, fără bunăvoință, figura de chinez bălai, cu ochelarii de aur, de după care pîlpîiau veseli doi ochi mici, plini de neastîmpăr. Încurcat de această primire gălăgioasă și neașteptîndu-se să găsească sub înfățișarea unui tînăr în pijama un director de ocnă, pe care și-l închipuia sub trăsăturile respingătoare ale unui jandarm îmbrăcat civil sau ale unui pedagog de colegiu, Antoine simțea nevoia să facă un efort ca să-și recapete stăpînirea de sine.

— Păcat, strigă deodată domnul Faîsme, ați picat tocmai în timpul slujbei! Toți copiii sînt la biserică; fratele dumneavoastră este și el cu ei. Dar cum să facem? Se uită la ceas: Încă douăzeci de minute, poate chiar o jumătate de oră, dacă or fi mulți de împărtășit, ceea ce-i cu putință. Domnul fondator trebuie să vă fi spus că noi avem aici cei mai buni duhovnici, un preot tînăr, atrăgător, de o iscusință neasemuită! De cînd este el aici, sentimentele religioase ale fundației s-au transformat. Dar ce păcat că nu știu cum să procedăm...

Antoine se ridică fără nici un gest de bunăvoință. Nu uită nici o clipă scopul anchetei sale.

— Fiindcă pavilioanele sînt în momentul de față goale, zise el privind spre omulețul din fața lui, ar fi oare indiscret dacă am vizita colonia? Aș fi curios să văd lucrurile mai de aproape; am auzit vorbindu-se atîtea despre colonia asta, încă din copilărie...

— Adevărat? răspunse celălalt cu un aer surprins. Nimic mai ușor, adăugă apoi, fără să se miște din fotoliu. Zîmbea întruna și părea că visează. Știți, clădirea n-are nimic interesant. Este un fel de cazarmă, nici mai mult, nici mai puțin; și spunîndu-vă acest lucru, puteți socoti că o cunoașteți tot așa de bine ca și mine.

Antoine aștepta în picioare.

— Totuși, m-ar interesa. Și cum directorul îl cerceta cu ochii aceia mici, încrețiți, neîncrezător parcă, dar și amuzat, Antoine stărui : Vă asigur !

— Ei bine, doctore, foarte bucuros ! Așteptați numai să-mi pun haina și ghetele și sînt al dumneavoastră.

Directorul dispăru. Antoine auzi un zbîrnîit de sonerie. Apoi un clopot, în curte, bătu de cinci ori. „Aha, gîndi el, se dă alarma, inamicul e înăuntru !" Nu mai avea răbdare să stea jos. Se apropie de fereastră, dar geamurile erau vopsite. „Calm, își spuse el. Trebuie să deschid bine ochii. Trebuie să le cîștig încrederea. Să mă pun pe lucru. De-aia am venit aici."

Domnul Faîsme apăru din nou.

Coborîră împreună.

— Curtea noastră de onoare ! o prezentă directorul pompos, rîzînd binevoitor. Apoi se repezi la dulăul care începu să latre iar și-i trînti un picior în coastă, de-l făcu să intre imediat în cușcă. Vă pricepeți la horticultură ? Desigur, un doctor trebuie să se pricepă la plante, ce Dumnezeu ! Se opri îngăduitor în mijlocul grădiniței : Dați-mi un sfat. Cu ce aș putea ascunde partea aceea a zidului ? Cu iederă ? Ar trebui să așteptăm prea mult...

Fără să-i răspundă, Antoine îl trase spre clădirea centrală. Traversară parterul. Antoine mergea înainte, cu privirea încordată, împingînd cu autoritate orice ușă închisă ; nu lăsa să-i scape nimic. Pereții erau dați cu var în partea de sus și vopsiți cu catran pînă la doi metri de la pămînt. Toate geamurile erau mate, ca acelea de la direcție, și întărite cu zăbrele. Antoine încercă să deschidă unul din ele, dar pentru asta îi trebuia o cheie specială ; directorul scoase din buzunarul vestei instrumentul necesar și deschise o fereastră. Antoine observă îndemînarea mîinilor lui îngălbenite și puhave. Își aruncă privirea de polițist asupra curții interioare ; era un fel de piață mare, dreptunghiulară, pustie, bătătorită cu pămînt uscat, fără nici un arbore și împrejmuită cu ziduri înalte, acoperite cu cioburi de sticlă.

Domnul Faîsme îi explică, plin de voioșie, destinația încăperilor : săli de studii, ateliere de tîmplărie, de lăcătușărie, de electricitate etc. Încăperile erau mici și curate. În sufragerii, băieții de serviciu ștergeau mesele din lemn alb ; un miros acru se ridica din hîrdaiele așezate în colțuri.

— Fiecare copil vine aici, după ce mănîncă, și-și spală gamela, cana și lingura. Cuțite nu au, se înțelege, și nici furculițe. Și cum Antoine îl privea fără să înțeleagă, adăugă, clipind din ochi : Nimic ascuțit.

La primul etaj se înșirau alte săli de studiu, alte ateliere și o instalație de dușuri, care se părea că nu-i folosită prea des, dar de care directorul era cu deosebire mîndru. Intra și ieșea vesel dintr-o sală în alta, cu brațele desfăcute, cu mîinile întinse și, fără să-i tacă gura, împingea cu un gest automat cîte o masă la perete, ridica un cui de jos, strîngea bine un robinet, potrivea orice obiect ce i se părea că nu era la locul lui.

La etajul doi se aflau dormitoarele, cu ușile deschise. Erau de două feluri. Cele mai multe aveau cîte zece paturi, aliniate, acoperite cu pături cenușii; ai fi zis că-s niște dormitoare de cazarmă de n-ar fi fost acolo un fel de cușcă de fier, întărită cu un grilaj subțire și așezată la mijloc.

— Aici închideți pe cîte unul ? întrebă Antoine.

Domnul Faîsme ridică brațele cu o comică spaimă și începu să rîdă :

— Doamne ferește ! Acolo se culcă paznicul. Uitați-vă, își așază patul drept la mijloc, la distanță egală de pereți ; vede tot, aude tot și nu riscă nimic. De altfel, are și o sonerie de alarmă, ale cărei fire trec pe sub dușumele.

Celelalte dormitoare se compuneau din compartimente suprapuse, înfundate în zid și închise cu grilajuri, în felul cuștilor de menajerie. Domnul Faîsme se opri în prag. Zîmbetul său lua uneori o expresie de dezamăgire, o expresie gînditoare, care dădea o clipă feței sale mici melancolia unui budist.

— Ah, doctore, aici sînt cei *răi !* explică el. Aceia care au venit la noi prea tîrziu ca să mai fie îndreptați în chip serios : ei nu formează crema, firește... Avem și cîțiva vicioși, vă dați seama. Sîntem obligați să-i ținem izolați noaptea...

Antoine își apropie fața de unul din grilajuri. Prin întuneric zări un pat mizerabil, pereții plini de desene și inscripții nerușinate. Fără să vrea, se dădu îndărăt.

— Nu priviți, e prea trist, oftă directorul, ducîndu-l mai departe. Vedeți, asta-i aleea centrală, pe care paznicul se plimbă toată noaptea. Aici paznicul nu doarme deloc și lumina nu se stinge niciodată. Cu toate că sînt bine zăvorîți, potlogarii ăștia ar fi în stare de orice năzbîtie... Fără îndoială ! Dădu din cap și deodată se puse pe rîs, încrețindu-și ochii, în așa fel, că de pe față îi dispăru orice urmă de supărare. Ai de-a face cu fel de fel de inși... încheie el cu naivitate, ridicînd din umeri.

Antoine era prea copleșit de tot ceea ce vedea ca să se mai gîndească la toate întrebările ce și le pregătise. Zise totuși :

— Cum îi pedepsiți ? Aș dori să văd și carcerele.

Domnul Faîsme făcu un pas îndărăt, își holbă ochii rotunzi și dădu ușor din mîini.

— Dumnezeule ! Carcere ? ! Dar, doctore, credeți că sîntem la închisoarea Roquette ? Nu, nu, n-avem carcere, slavă Domnului ! Statutele ne opresc și, vă închipuiți, domnul fondator n-ar admite așa ceva niciodată !

Antoine, încurcat, suporta ironia ochilor acelora încrețiți, ale căror gene tremurau în spatele ochelarilor. Începea să fie stînjenit de personajul bănuitor al cărui rol și-l asumase. Nimic din tot ceea ce vedea nu-l îndemna să se mențină în cadrul acestui rol. Se întreba chiar, oarecum fistîcit, dacă directorul nu-i ghicise bănuiala care-l adusese la Crouy ; dar nu putea fi sigur de asta, atît de reală părea candoarea domnului Faîsme, cu toate fulgerele de răutate care-i țîșneau din cînd în cînd din colțul pleoapelor.

Directorul se opri din rîs, se apropie de Antoine și-i puse mîna pe braț :

— Voiați să glumiți, nu-i așa ? Cunoașteți tot atît de bine ca și mine rezultatul unui regim prea sever ; el duce la revoltă, sau, ceea ce-i și mai rău, la prefăcătorie... Domnul fondator a spus în această privință cuvinte cît se poate de frumoase la congresul de la Paris, în anul expoziției...

Coborîse glasul și-l privea pe tînăr cu o simpatie deosebită, ca și cum el și cu Antoine ar fi constituit o elită, singura în stare să discute asemenea probleme de pedagogie fără să cadă în greșelile celorlalți.

Antoine se simți măgulit și impresia lui favorabilă se accentuă.

— Avem și noi în curte, ca la cazărmi, o clădire mică, pe care arhitectul o botezase „Local disciplinar"...

— ?

— ...dar nu ținem acolo decît proviziile de cărbuni și de cartofi. La ce bun să folosim carcere ? Se obține atît de mult prin simplă convingere !

— Adevărat ? întrebă Antoine.

Directorul schiță un zîmbet fin și puse din nou mîna pe brațul lui Antoine :

— Să ne înțelegem, explică el. Ceea ce numesc convingere, îmi place să v-o spun de la început, este privarea de unele alimente. Copiii noștri sînt tare lacomi. E caracteristica vîrstei lor, nu ? Pîinea goală, doctore, are posibilități de convingere cu totul nebănuite... Trebuie numai să știi cum s-o folosești : este important să nu izolezi copilul pe care vrei să-l

convingi. Vedeți, deci, cît sîntem de departe de izolarea prin carcere! Nu! Pe copil trebuie să-l faci să-și mănînce coaja lui de pîine uscată undeva într-un colț al sufrageriei, la ora celei mai bune mese, adică la amiază, adulmecînd mirosul mîncării cu sos care aburește alături și privind la ceilalți care se îndoapă. La asta nu poate rezista nici unul. Este? La vîrsta lor slăbești atît de repede! Cincisprezece zile, trei săptămîni, nu mai mult. Așa am scos-o la capăt cu cei mai îndărătnici. Convingerea! încheie directorul, rotunjindu-și ochii. Și niciodată n-am fost nevoit să dau pedepse mai aspre, niciodată n-am ridicat măcar degetul asupra vreunuia din copilașii aceștia care mi-au fost încredințați!

Chipul îi strălucea de mîndrie, de dragoste. Avea aerul că-i iubește cu adevărat pe strengarii de-acolo, chiar și pe aceia care-i dădeau cel mai mult de furcă.

Coborîră din nou treptele. Domnul Faîsme își scoase ceasul.

— Îngăduiți-mi, pentru încheiere, să vă ofer un spectacol foarte convingător. Veți povesti aceasta domnului fondator și sînt sigur că va fi mulțumit.

Străbătură grădina și intrară în biserică. Domnul Faîsme se opri la agheasmatar. Antoine văzu din spate vreo șaizeci de copii în bluze din postav de casă, aliniați în șiruri, îngenunchеați pe pardoseala de piatră, nemișcați; patru paznici mustăcioși, în bluze din pînză albastră, tivită cu roz, se plimbau încoace și încolo, fără să-i slăbească din ochi. Preotul, la altar, ajutat de doi băieți, termina slujba.

— Unde-i Jacques? șopti Antoine.

Directorul arătă spre balconul de deasupra lor și, în vîrful picioarelor, se îndreptară spre ușă.

— Fratele dumneavoastră își are locul lui, sus, zise domnul Faîsme după ce ieșiră. Acolo e singur, adică numai cu îngrijitorul care i s-a dat. În privința asta, puteți să-i spuneți domnului Thibault că i-am dat lui Jacques, încă de acum vreo opt zile, pe servitorul cel nou, despre care îi vorbisem. Celălalt, moș Léon, fiind mai în vîrstă, l-am socotit mai indicat să supravegheze un atelier. Servitorul cel nou este un tînăr din Lorena, foarte priceput, abia ieșit din armată, unde a fost ordonanță de colonel; avem referințe foarte bune despre el. Fratele dumneavoastră o să se plictisească mai puțin în timpul plimbărilor, nu găsiți? Dar, la naiba, eu vorbesc întruna și iată-i că ies!

Cîinele începu să latre furios. Domnul Faîsme îl făcu să tacă; apoi, îndreptîndu-şi ochelarii, se propti în mijlocul curţii de onoare.

Uşa bisericii se deschise larg şi copiii, cîte trei, însoţiţi de paznici, defilară în pas cadenţat, ca la o paradă militară. Erau cu capul gol şi încălţaţi cu sandale, ceea ce dădea mersului lor pasul catifelat al gimnaştilor. Bluzele le erau curate, iar centurile de piele străluceau în soare. Cei mai mari păreau să aibă şaptesprezece sau optsprezece ani; cei mai mici, zece sau unsprezece. Mai toţi aveau tenul palid şi-şi ţineau ochii plecaţi; înfăţişarea le era liniştită, lipsită de tinereţe. Dar Antoine, care-i analiza cu toată atenţia, nu surprinse nici o privire ascunsă, nici un zîmbet răutăcios: copiii aceştia nu aveau aerul să fie periculoşi. Antoine trebui să recunoască singur că nu păreau deloc nişte martiri.

După ce coloana dispăru în pavilionul a cărui scară din lemn răsună cîtva timp cu un ritm surd, Antoine se întoarse spre domnul Faîsme, care părea să-l întrebe ceva.

— Ţinuta-i excelentă, constată el.

Dar omul nostru nu-i răspunse; îşi frecă încet mîinile grăsulii una de alta, ca şi cum le-ar fi săpunit, şi, sub ochelari, ochii lui, strălucind de mîndrie, încercau parcă să-i mulţumească.

Abia după ce curtea rămase pustie, Jacques apăru şi el pe treptele însorite ale bisericii.

Acesta să fie oare? Atît era de schimbat, crescuse atît de înalt, încît Antoine se uita la el aproape fără să-l recunoască. Nu purta uniformă, ci un costum de postav, o pălărie de fetru, o manta aruncată pe umeri; era însoţit de un îngrijitor de vreo douăzeci de ani, îndesat, blond, care n-avea nici el ţinuta paznicilor. Coborîră treptele. Nici unul, nici celălalt nu părea a-i fi zărit pe Antoine şi pe director. Jacques mergea liniştit, cu ochii în pămînt, şi abia cînd ajunse la cîţiva metri de domnul Faîsme ridică fruntea, se opri, luă un aer mirat şi se descoperi repede. Gestul era absolut firesc, totuşi Antoine nu-şi putu stăpîni bănuiala că această mirare era prefăcută. De altminteri, chipul lui Jacques rămînea calm şi, deşi surîzător, nu manifesta nici o bucurie adevărată. Antoine îi ieşi înainte cu mîna întinsă; se prefăcea şi el că e bucuros.

— Iată o surpriză plăcută, nu-i aşa, Jacques? strigă directorul. Dar trebuie să te cert: de ce nu te îmbraci cu pardesiul şi nu ţi-l închei în timpul cît stai în biserică? În balcon e răcoare şi ai putea să te îmbolnăveşti!

Jacques își întoarse ochii de la fratele său de îndată ce-l auzi pe domnul Faîsme vorbindu-i și-l privi pe director drept în ochi, cu o expresie respectuoasă și mai ales atentă, ca și cum ar fi căutat să înțeleagă tîlcul pe care puteau să-l ascundă vorbele lui. Apoi, deodată, fără să răspundă, își îmbrăcă mantaua.

— Ai crescut teribil, știi ?... se bîlbîi Antoine. Își cercetă fratele cu uimire, încercînd să-și explice schimbarea asta totală a înfățișării, a mersului, a expresiei lui care-i tăia avîntul.

— Vreți să rămîneți puțin afară ? E atît de frumos ! propuse directorul. Jacques vă va conduce în camera lui după ce veți face cîțiva pași împreună în jurul grădinii.

Antoine nu știa cum să reacționeze. Își întrebă fratele din ochi :

— Tu vrei ?

Jacques părea că nu aude. Antoine presupuse că nu-i păsa deloc dacă rămînea acolo, sub ferestrele penitenciarului.

— Nu, zise el apoi, ar fi mai bine să intrăm în... camera ta, nu-i așa ?

— Cum doriți, le spuse directorul. Dar, mai înainte, aș vrea să vă mai arăt ceva ; trebuie să vedeți toți pensionarii noștri. Vino cu noi, Jacques.

Jacques îl urma pe domnul Faîsme, care, cu brațele în lături, rîzînd ca un școlar poznaș, îl împingea pe Antoine spre un fel de streașină lipită de zidul intrării. Era vorba de vreo zece cuști cu iepuri de casă. Domnul Faîsme era mîndru de creșcătoria sa.

— Puii aceștia au ieșit abia luni, explică el încîntat, dar au și făcut ochi, drăgălașii ! Aici sînt numai cei de sex masculin. Uitați-vă la ăla de colo, doctore, zise el, vîrîndu-și brațul într-o cușcă și scoțînd de urechi unul mare, argintiu, de Champagne, care se zbătea în mîna lui. Uite ăsta, vedeți ? E unul din cei răi !

Nu făcea nici o aluzie și rîdea cu rîsul lui nevinovat. Dar Antoine se gîndi la dormitorul de sus, unde văzuse culcușurile acelea cu zăbrele de fier.

Domnul Faîsme se întoarse spre el ; pe buze îi flutura un zîmbet de om neînțeles.

— La naiba, eu trăncănesc, dar văd că dumneavoastră mă ascultați numai din politețe, nu-i așa ? Vă însoțesc pînă la Jacques, apoi vă las. Treci înainte, Jacques, și arată-ne drumul.

Jacques porni înainte. Antoine îl ajunse din urmă și-i puse mîna pe umăr. Se silea să recunoască ființa aceea plăpîndă, nervoasă, mică, pe care o adusese anul trecut de la Marsilia.

— Acum eşti tot atît de înalt ca şi mine.

De pe umăr, mîna îi alunecă spre ceafa subţire ca un gît de pasăre. Membrele îi erau uscate şi slabe; încheieturile mîinilor îi ieşeau din mînecile hainei; pantalonii îi lăsau gleznele aproape goale; mersul lui avea o rigiditate, o stîngăcie şi, în acelaşi timp, o elasticitate, o tinereţe cu totul nouă.

Pavilionul pregătit pentru copiii cu regim special era o dependinţă a clădirii directoriale; nu se putea intra în el decît trecînd prin birouri. Cinci camere identice dădeau într-un culoar zugrăvit în galben. Domnul Faîsme îi explică lui Antoine că Jacques fiind singurul special şi, prin urmare, celelalte camere nefiind întrebuinţate, băiatul de serviciu repartizat lui Jacques se culca în una din ele, în timp ce în celelalte se puneau lucrurile de prisos.

— Iată şi celula prizonierului nostru, zise directorul, dîndu-i lui Jacques un bobîrnac amical.

Jacques zîmbi şi se feri, spre a-l lăsa să intre.

Antoine cercetă încăperea cu atenţie. Ai fi zis că e o cameră de hotel, modestă, dar bine întreţinută. Avea tapete de hîrtie cu floricele, era destul de luminoasă, cu toate că lumina venea de sus, prin două gîrliciuri cu geamuri mate şi zăbrelite; aceste ferestre erau aşezate sub plafon şi, cum camera era înaltă, se aflau la mai mult de trei metri de la podea. Soarele nu pătrundea înăuntru, dar camera era încălzită, chiar prea încălzită, de caloriferul administraţiei. Mobilierul se compunea dintr-un dulap din lemn de pin gălbui, din două scaune de trestie împletită şi dintr-o masă neagră, deasupra căreia cărţile şi dicţionarele stăteau aliniate ca pentru bătălie. Un scrin mic, pătrat, lăsa să se vadă cearşaful, care nu fusese încă întrebuinţat. Ligheanul era acoperit cu o bucată de pînză curată şi două şervete, la fel de curate, atîrnau de o parte şi de alta.

Această inspecţie amănunţită sfîrşi prin a-l impresiona pe Antoine. Tot ceea ce vedea de un ceas încoace era exact invers decît de ceea ce prevăzuse. Jacques trăia complet izolat de ceilalţi copii: era tratat cu o atenţie afectuoasă; directorul era un băiat de treabă, care nu părea cîtuşi de puţin un paznic de ocnă; toate informaţiile date de domnul Thibault erau exacte. Oricît de încăpăţînat ar fi fost Antoine, trebui să renunţe la bănuielile sale, lăsîndu-le să se spulbere una cîte una.

Surprinse privirea directorului aţintită asupra lui.

— Eşti într-adevăr bine instalat aici, zise el îndată, întorcîndu-se spre fratele său.

Acesta nu răspunse. Tocmai își scotea mantaua și pălăria, pe care servitorul i le luă din mîini și le agăță în cuier.

— Fratele dumitale spune că ești bine instalat aici, repetă directorul.

Jacques se schimbă brusc la față. Avea un aer politicos, de om binecrescut, pe care Antoine nu-l mai văzuse niciodată la el.

— Da, domnule director, foarte bine.

— Nu trebuie să exagerăm, răspunse directorul zîmbind. E foarte simplu; noi nu ne îngrijim decît ca totul să fie curat. La drept vorbind, Arthur e acela care trebuie lăudat, adăugă uitîndu-se spre servitor. Iată un pat făcut ca pentru o inspecție generală.

Arthur se lumină la față. Antoine, care-l privea, nu se putu opri să-i facă un semn amical. Avea un cap rotund, cu trăsături moi, cu ochi decolorați, cu ceva sincer și atrăgător în zîmbet și în privire. Rămăsese lîngă ușă și-și răsucea mustața, care părea aproape fără culoare, atît de arsă de soare îi era pielea de pe față.

„Iată și temnicerul, pe care mi-l închipuiam în bezna unui cavou, cu o lanternă oarbă în mînă și cu o legătură de chei", își spuse Antoine și, rîzînd fără să vrea de el însuși, se apropie de cărți și le cercetă vesel.

— Salustiu. Faci progrese la latină? îl întrebă el, în timp ce un zîmbet neîncrezător îi stăruia pe față.

Răspunse domnul Faîsme:

— Poate că nu-i bine să o spun de față cu el, zise, prefăcîndu-se că ezită și clipind din ochi spre Jacques. Totuși, trebuie să recunoaștem că profesorul e mulțumit de silința lui. Lucrăm opt ore pe zi, continuă pe un ton mai serios. Apoi se duse la tabla neagră, agățată de perete, și o îndreptă, fără a se întrerupe din vorbit: Asta nu ne împiedică însă, indiferent de starea timpului, să facem în fiecare zi cîte o plimbare de două ore, în tovărășia lui Arthur — tată! dumneavoastră ține mult la lucrul acesta. Au picioare bune și unul, și altul. Le dau toată libertatea să-și aleagă singuri drumul. Cu moș Léon era altceva; cu el cred că nu se mișca prea mult; în schimb, culegeau amîndoi buruieni de leac de pe lîngă gardurile de nuiele, nu-i așa? Trebuie să vă spun că moș Léon a fost în tinerețea sa călfă la un farmacist și cunoștea o grămadă de plante cu denumirea lor latinească. Era foarte instructiv. Dar prefer să-i văd făcînd plimbări lungi pe cîmp, asta face mai mult pentru sănătate.

În timp ce domnul Faîsme vorbea, Antoine se întoarse de mai multe ori spre fratele lui. S-ar fi zis că Jacques asculta ca într-un vis și că, din cînd în cînd, trebuia să facă sforțări ca să fie atent ; în asemenea momente, o vagă neliniște îi deschidea buzele și genele îi tremurau ușor.

— La naiba, eu trăncănesc, trăncănesc și iată a trecut atîta timp de cînd Jacques nu și-a văzut fratele mai mare ! strigă domnul Faîsme, retrăgîndu-se spre ușă cu gesturi familiare. Luați trenul de unsprezece ? îl întrebă pe Antoine.

Antoine nu se gîndise încă la plecare. Dar tonul domnului Faîsme dădea să se înțeleagă că nu avea de ales și nu se simți capabil să se împotrivească acestui îndemn de a-și vedea de drum ; la urma urmei, tristețea de aici, nepăsarea lui Jacques îl goneau parcă. De fapt, văzuse cam tot ce putea fi văzut, așa că nu mai avea ce face aici.

— Da, zise el ; din păcate, trebuie să mă întorc devreme, pentru contravizită...

— Nu vă pară rău, deoarece acesta este singurul tren pînă la cel de seară. La revedere !

Cei doi frați rămaseră singuri. Urmă un scurt moment de tăcere.

— La scaunul, zise Jacques, pregătindu-se să se așeze pe pat. Dar, zărind un al doilea scaun, se răzgîndi și-l oferi lui Antoine, repetînd pe un ton firesc : la scaunul, ca și cum ar fi spus : „Stai jos", și se așeză și el.

Dar lui Antoine nu-i scăpă nimic și, bănuitor, întrebă imediat :

— De obicei n-ai decît un scaun ?

— Da. Dar Arthur mi l-a împrumutat pe al lui, ca în zilele cînd am lecție.

Antoine nu stărui.

— Într-adevăr, nu ești rău instalat aici, zise el, aruncînd o nouă ochire în jurul lui. Apoi, arătînd așternuturile curate și șervetele : Se schimbă des lenjeria ?

— Duminica.

Antoine vorbea cu tonul acela scurt și vesel care-i era propriu, dar care, în încăperea asta răsunătoare și în fața atitudinii pasive a lui Jacques, părea înțepător, aproape agresiv.

— Închipuiește-ți, mă temeam, nu știu de ce, că nu ești bine tratat...

Jacques îl privi uimit și zîmbi. Antoine nu-și slăbi fratele din ochi.

— Spune drept, nu te plîngi de nimic, așa-i ?

— De nimic.

— Nu vrei să profiți de vizita mea ca să obținem ceva de la director ?

— Ce anume ?

— Eu nu știu. Ce vrei tu.

Jacques părea că se gîndește ; zîmbi din nou și dădu din cap.

— Nu. Cum vezi, totul e foarte bine...

I se schimbase și vocea : avea o voce de bărbat, caldă și gravă, bine timbrată, deși joasă și destul de neașteptată în acest trup de adolescent.

Antoine îl privea stăruitor.

— Cum te-ai schimbat... și e prea puțin spus că te-ai schimbat. Nu mai ești același, deloc, prin nimic...

Nu-și mai desprinse ochii de la Jacques, căutînd să regăsească în noua lui înfățișare trăsăturile de odinioară. Avea același păr roșcat, puțin mai închis, bătînd în castaniu, dar tot așa de aspru ; același nas subțire și rău format, aceleași buze crăpate, pe care le umbrea acum un ușor puf bălai ; aceeași falcă masivă, ceva mai largă ; și aceleași urechi clăpăuge, care păreau că trag gura în sus și o țin lungită. Dar nimic din toate astea nu semăna cu copilul de ieri. „S-ar spune chiar că și temperamentul i s-a schimbat, gîndea Antoine. El, care era atît de vioi, atît de zvăpăiat, iată-l acum cu fața asta bleagă, adormită... el, atît de nervos altădată, e acum un limfatic...“

— Ridică-te puțin.

Jacques se lăsă examinat cu un zîmbet îngăduitor, care nu-i lumina privirea. Parcă ar fi avut ochii învăluiți în ceață.

Antoine îi pipăi brațele, picioarele.

— Cît de mult ai crescut ! Nu te simți obosit de creșterea asta rapidă ?

Celălalt dădu din cap. Antoine îl luă de încheieturile mîinilor și îl trase mai aproape. Observă paloarea pielii, pe care petele de roșeață așterneau un strat de culoare închisă, și cearcănul subțire, săpat sub pleoapele de jos.

— Culoarea feței nu-mi place, continuă Antoine cu un aer serios ; încruntă sprîncenele, vru să mai spună ceva, dar tăcu.

Deodată, înfățișarea asta supusă, inexpresivă a lui Jacques îi aminti bănuiala care îi încolțise atunci cînd el apăruse în curte.

— Ai fost prevenit că te așteptam după slujbă ? îl întrebă Antoine pe neașteptate.

Jacques se uită la el, fără să înțeleagă ce vrea să spună.

— Cînd ai ieșit din biserică, stărui Antoine, știai că sînt aici ?

— Nu. De ce ? întrebă Jacques cu o uimire naivă.

Antoine bătu în retragere, bombănind :

— Crezusem că... Pot să fumez ? încercă el să schimbe discuția.

Jacques îl privi neliniștit și cînd Antoine îi întinse cutia cu țigări :

— Nu. Eu nu fumez, îi răspunse, întunecîndu-se la față.

Antoine nu mai știa ce să spună. Ca totdeauna cînd dorești să prelungești întrevederea cu o persoană care-ți răspunde greu, el se lupta cu întrebările :

— Atunci, e adevărat că n-ai nevoie de nimic ? întrebă din nou. Ai tot ce-ți trebuie ?

— Firește.

— Dormi bine ? Ai pături destule ?

— Da, mi-e prea cald chiar.

— Profesorul ? Se poartă bine cu tine ?

— Foarte bine.

— Nu te plictisești să lucrezi așa, mereu singur ?

— Nu.

— Serile ce faci ?

— Mă culc după cină, la ora opt.

— Și cînd te scoli ?

— La șase și jumătate cînd bate clopotul.

— Duhovnicul vine să te vadă din cînd în cînd ?

— Da.

— E un om de treabă ?

Jacques își ridică privirea încețoșată spre Antoine. Nu înțelegea întrebarea și nu răspunse.

— Dar directorul vine și el ?

— Da, adesea.

— Pare să fie cumsecade. E iubit ?

— Nu știu. Da, desigur.

— Nu te întîlnești niciodată cu ceilalți ?

— Niciodată.

La fiecare întrebare, Jacques, care-și ținea ochii plecați, avea o ușoară tresărire, ca și cum ar fi făcut un efort ca să treacă de la un subiect la altul.

— Dar cu poezia cum stai ? Mai faci versuri ? întrebă Antoine pe un ton glumeț.

— O, nu !

— De ce ?

Jacques clătină din cap, apoi schiță un zîmbet placid, care nu i se șterse chiar dintr-o dată. N-ar fi zîmbit altfel dacă Antoine l-ar fi întrebat : „Te mai joci cu cercul ?"

Atunci, Antoine, la capătul sforțărilor, se hotărî să-i vorbească de Daniel. Jacques nu se aștepta la asta ; roșeața îi împurpură obrajii.

— Cum vrei să am știri de la el ? îi răspunse. Aici nu primesc scrisori.

— Dar tu, continuă Antoine, tu de ce nu-i scrii ? îl țintui cu privirea pe fratele său.

Jacques schiță același zîmbet ca și mai înainte, cînd Antoine îi vorbise de poezie. Dădu ușor din umeri :

— Totul e o poveste veche... Nu mai vorbi de ea.

Ce înțelegea el prin asta ? Dacă ar fi răspuns : „Nu, nu i-am scris niciodată", Antoine l-ar fi bruscat, l-ar fi încurcat ; și chiar cu o tainică plăcere, căci pasivitatea fratelui său începea să-l supere. Dar Jacques ocolea întrebarea pe un ton hotărît și trist, care-l dezarmă pe Antoine. În aceeași clipă, i se păru că observă privirea lui Jacques îndreptîndu-se deodată în spatele lui, spre ușă, și, în starea de iritare în care se găsea, bănuielile apărură din nou. Ușa era cu geamuri, fără îndoială, ca să se poată vedea de afară ceea ce se petrecea înăuntru ; deasupra ușii se afla o ferestruică zăbrelită, fără geam, de asemenea spre a îngădui să se audă tot ce se vorbea în cameră.

— E cineva în culoar ? îl întrebă Antoine pe un ton aspru, dar coborînd vocea.

Jacques îl privi ca și cum ar fi înnebunit.

— Cum, în culoar ? Da, uneori... De ce ? Tocmai l-am văzut trecînd pe moș Léon.

În clipa aceea cineva bătu în ușă : moș Léon voia să-l cunoască pe fratele cel mare. Se așeză familiar, pe un colț de masă.

— Ei, nădăjduiesc că-l găsiți bine. S-a mai întremat de astă toamnă, nu-i așa ?

Rîdea. Avea o față de hîtru bătrîn, cu mustățile lăsate pe oală. Un ris de om chefliu îi congestiona obrajii, acoperindu-l de vinișoare roșii, care se ramificau pînă în albul ochilor și-i tulburau privirea, a cărei expresie era de cele mai multe ori părintească, dar răutăcioasă.

— M-au trimis înapoi, la ateliere, explică el dînd din umeri. Eu, care mă obișnuisem așa de bine cu domnul Jacques ! Mă rog, adăugă la plecare, în viață nu trebuie să ne supărăm... Salutările mele domnului Thibault, fără să vă mai

precizez : din partea lui moș Léon, că mă cunoaște destul de bine !

— Ce bătrîn cumsecade, zise Antoine după ce moșul ieși. Încercă să reia convorbirea : Pot să-i duc o scrisoare de la tine, dacă vrei. Și cum Jacques nu înțelegea : Nu vrei să-i scrii cîteva cuvinte lui Fontanin ?

Se încăpățînă să descopere pe trăsăturile liniștite ale fratelui său un semn de emoție, o urmă a trecutului, dar în zadar ; Jacques dădea din cap, fără să zîmbească măcar.

— Nu. Mulțumesc. N-am nimic să-i spun. E o poveste veche.

Antoine renunță. Faptele îl depășeau. Și așa timpul trecuse. Își scoase ceasul.

— Zece și jumătate ; peste cinci minute, va trebui să plec.

Jacques apăru deodată tulburat, voia parcă să spună ceva. Dar ce anume ? Îl întrebă pe Antoine de starea sănătății, de ora cînd pleacă trenul, de examene. Și, cînd se ridică, Antoine fu izbit de accentul cu care Jacques oftă :

— Așa repede ? Mai stai puțin...

Antoine se gîndi că băiatul fusese poate dezamăgit de răceala lui și că, de fapt, această vizită îi făcuse mai multă plăcere decît lăsase să se vadă în realitate.

— Îți pare bine că am venit ? întrebă el cu stîngăcie.

Jacques părea că se gîndește la ceva ; tresări, se mira și-i răspunse cu un surîs politicos :

— Firește, foarte mult, îți mulțumesc.

— Ei bine, voi încerca să mai vin. La revedere, spuse Antoine jignit. Îl mai privi o dată pe fratele lui drept în ochi, își concentră întreaga putere de pătrundere și-i spuse emoționat : Mă gîndesc adesea la tine, dragul meu. Mi-e teamă că nu ești fericit aici. Erau aproape de ușă. Antoine îi apucă mîna : Mie o să-mi spui totul, nu-i așa ?

Jacques părea stingherit. Se plecă, vrînd parcă să facă o destăinuire, și se hotărî, în fine, să-i spună repede :

— Ar trebui să-i dai ceva lui Arthur... E așa de cumsecade... Și fiindcă Antoine stătea pe gînduri, zăpăcit : Vrei ?

— Dar, răspunse Antoine, n-o să iasă cu bucluc ?

— Nu, nu. La plecare spune-i frumos la revedere și strecoară-i un mic bacșiș... Vrei ?

Jacques aproape îl implora.

— Bine, dar tu, mărturisește, ești cu adevărat fericit ?

— Sigur că da ! răspunse Jacques cu o ușoară nuanță de umor. Cît vrei să-i dai ? adăugă el, coborînd și mai mult vocea.

— Nu știu. Cît ? Zece franci e bine ? Vrei douăzeci ?

— Da, da, douăzeci de franci, făcu Jacques cu o bucurie neînțeleasă. Mulțumesc, Antoine ! Și strînse mîna pe care i-o întindea fratele său.

Arthur tocmai trecea pe culoar cînd Antoine ieșea din cameră. Primi bacșișul fără să facă nazuri și fața lui sinceră, nițel copilărească încă, se roși de plăcere. Îl însoți pe Antoine pînă la biroul directorului.

— Unsprezece fără un sfert, constată domnul Faîsme. Aveți încă tot timpul, dar e bine să plecați mai din vreme.

Străbătură vestibulul în care trona bustul domnului Thibault. Antoine îl privi acum fără ironie. Înțelegea cît de legitimă era mîndria tatălui său pentru această operă de asistență, în întregime creată de dînsul : simți și el oarecare orgoliu că era fiul lui.

Domnul Faîsme îl însoți pînă la poartă, încărcîndu-l cu toate salutările respectuoase pentru domnul fondator ; nu înceta nici o clipă să rîdă în timp ce vorbea, încrețindu-și ochii în spatele ochelarilor cu rame de aur și strîngîndu-i cu familiaritate mîna lui Antoine în mîinile lui, moi și durdulii, ca de femeie. În sfîrșit, Antoine plecă. Omulețul rămase în drum, cu capul gol în soare, cu brațele ridicate, rîzînd întruna și dînd din cap în semn de prietenie.

„Mi-am împuiat singur capul, ca o midinetă, își spunea Antoine pe drum. Șandramaua merge bine și Jacques nu-i nenorocit aici. Greșeala mea, se condamnă el deodată, e că mi-am pierdut timpul să fac pe judecătorul de instrucție în loc să vorbesc prietenește cu Jacques."

Nu era departe de a presupune că fratele lui îl văzuse plecînd fără nici o părere de rău. „E și din vina lui, se gîndi Antoine cu necaz. S-a arătat atît de nepăsător !" Cu toate astea, regreta că nu făcuse mai multe încercări ca să-i deschidă sufletul.

Antoine n-avea o amantă și se mulțumea cu femeile întîlnite întîmplător ; dar inima lui de douăzeci și patru de ani îl împovăra cîteodată : ar fi vrut să se milostivească pentru un suflet slab, să acorde cuiva sprijinul său. Dragostea pentru fratele lui mai mic creștea pe măsură ce se depărta de el. Cînd îl va mai vedea oare ? Ar fi fost în stare, pentru nu știu ce fleac, să se întoarcă din drum.

Mergea cu capul în jos din pricina soarelui. Cînd se uită în jur, văzu că greșise drumul. Niște copii îi arătară o scurtătură, peste cîmp. Grăbi pasul. „Și dacă aș scăpa trenul,

își zise în gîmă, ce-aș face ?" Își închipui întoarcerea la penitenciar. Și-ar petrece ziua cu Jacques ; i-ar povesti temerile lui fără rost, călătoria făcută pe ascuns, fără știrea tatălui lor ; s-ar arăta demn de încredere, prieten ; i-ar aminti scena din trăsură, pe cînd se înapoiau de la Marsilia, și cum simțiseră în seara aceea că ar putea să fie buni prieteni. Dorința de a scăpa trenul devenise așa de mare, încît își încetini mersul, neștiind ce hotărîre să ia. Deodată se auzi șuieratul locomotivei ; o trîmbă de fum se ridică la stînga, deasupra unui pîlc de arbori, și, fără să mai stea pe gînduri, își reluă mersul. Zări gara. Avea biletul în buzunar, n-avea decît să sară în vagon, chiar din mers. Cu mîinile în buzunare, cu capul pe spate, cu barba în vînt, trăgea cu putere aerul în piept, era mîndru de mușchii lui, era sigur că va ajunge la timp.

Dar nu socotise și povîrnișul ce i se ivi în cale. Ca să ajungă la stație, drumul făcea o cotitură, trecea pe sub un podeț. Cu toate că iuți pasul, ajunse dincolo de pod tocmai în momentul cînd trenul, care era în gară, pornea. Îl scăpă la vreo sută de metri.

Mîndria nu-l lăsă să accepte o înfrîngere ; voi mai curînd să se convingă că o dorise. „Aș putea încă sări în vagonul de mesagerii dacă aș vrea, își zise el într-o fulgerare de-o secundă. Dar atunci n-aș mai avea de ales, aș pleca fără să-l mai văd pe Jacques." Și se opri, mulțumit de el.

Astfel, tot ceea ce cu o clipă mai înainte nu era decît închipuire căpătă deodată o formă concretă : să mănînce la han, să se întoarcă la penitenciar, să-și petreacă ziua cu fratele său.

III

Era aproape ora unu cînd Antoine se trezi din nou în fața Fundației Thibault. Domnul Faîsme tocmai ieșea. Fu atît de surprins, încît rămase locului cîteva clipe, cu ochii jucîndu-i sub ochelari. Abia după ce Antoine îi povesti pățania sa, domnul Faîsme izbucni în rîs și redeveni vorbăreț.

Antoine se oferi să-l plimbe el pe Jacques toată după-amiaza aceea.

— Drace, făcu directorul încurcat, regulamentul nostru...

Dar Antoine stărui atît de mult, încît obținu cîștig de cauză.

— Veți lămuri cazul domnului fondator... Mă duc să vi-l aduc pe Jacques.

— Vă însoțesc, zise Antoine.

Numaidecît însă avea să se căiască : momentul era cu totul nepotrivit. De cum pătrunse în culoar, Antoine își zări fratele pe vine, la vedere, în colțul pe care administrația îl numea *waters*-ul și a cărui ușă era ținută larg deschisă de Arthur, care fuma din pipă, rezemat de pervaz.

Antoine se grăbi să intre în cameră. Directorul își freca mîinile și părea că nu mai poate de bucurie.

— Vedeți, copiii dați în grija noastră sînt păziți chiar și acolo.

Apăru și Jacques. Antoine se aștepta să-l vadă stînjenit ; el însă își încheia liniștit nasturii, iar trăsăturile lui nu exprimau nimic, nici măcar mirarea că-l vede din nou pe fratele său. Domnul Faîsme îi spuse că-i îngăduia să iasă la plimbare cu Antoine pînă la ora șase. Jacques îl privi drept în ochi, ca și cum s-ar fi străduit să înțeleagă ce se petrecea ; dar nu scoase nici un cuvînt.

— Acum eu o șterg, vă rog să mă iertați, continuă domnul Faîsme cu vocea lui pițigăiată. Avem adunarea consiliului municipal. Căci sînt și primar ! le strigă de la ușă, pufnind în rîs, ca și cum ar fi fost vorba de cea mai mare comicărie ; drept care Antoine zîmbi.

Jacques se îmbrăcă fără grabă. Cu un servilism ce nu-i scăpă lui Antoine, Arthur îi dădea hainele ; se oferi să-i lustruiască ghetele și Jacques acceptă.

Camera își pierduse înfățișarea aceea îngrijită care-l surprinsese în mod atît de plăcut pe Antoine în cursul dimineții. Se întreba de ce. Tava pe care fusese adus dejunul rămăsese pe masă, cu o farfurie murdară, cu un păhăruț gol și cîteva firimituri de pîine. Rufăria curată dispăruse ; un singur prosop, pătat, atîrna de suport ; sub chiuvetă, se vedea un colț de pînză cerată, uzată și murdară ; perdelele albe fuseseră înlocuite cu niște bucăți de postav gros, mototolit. Bănuielile i se treziră, deodată, din nou. Dar nu mai puse nici o întrebare.

Cînd fură singuri, pe drum, Antoine îl întrebă cu voioșie :

— Unde mergem ? Cunoști Compiègne ? E la vreo trei kilometri de aici, pe malul rîului Oise. Te-ar interesa ?

Jacques primi. Părea că-și dă toată silința să nu-l supere cu nimic pe fratele său.

Antoine îl apucă de braț și-și potrivi pasul după al lui Jacques.

— Ce zici de istoria cu prosoapele ? îl întrebă Antoine rîzînd.

— „Istoria cu prosoapele"? repetă celălalt, care nu înțelegea.

— Da, azi-dimineață, în timp ce mă plimbam prin fundație, au avut timpul să-ți pună cearșafuri albe și prosoape noi. Dar ghinionul a făcut să mă întorc cînd nu mă aștepta nimeni și...

Jacques se opri din mers, cu un zîmbet silit.

— S-ar spune că vrei cu tot dinadinsul să găsești nod în papură în tot ceea ce se face la fundație, zise el în cele din urmă cu vocea sa gravă, puțin tremurătoare. Tăcu și porni mai departe, dar aproape imediat începu să vorbească fără chef, ca și cum ar fi simțit o mare plictiseală să dea lămuriri asupra unor lucruri atît de neînsemnate : E mult mai simplu decît crezi tu. Rufăria se schimbă în prima și a treia duminică din lună. Arthur, care mă îngrijește abia de vreo zece zile, schimbase cearșafurile și prosoapele duminica trecută ; și a crezut că și duminica asta poate face același lucru, pentru că e duminică. Dar la magazie i s-a spus că greșise și că trebuie să aducă înapoi rufele curate, la care n-am drept decît săptămîna viitoare...

Tăcu iarăși, privind peste cîmpie.

Plimbarea începuse prost. Antoine încercă să schimbe conversația, dar gîndindu-se mereu la stîngăcia comisă, nu putea lua tonul simplu și vesel pe care l-ar fi dorit. Jacques răspundea cu „da" și „nu" cînd fraza lui Antoine era interogativă, însă fără nici un interes. În cele din urmă, zise :

— Te rog, Antoine, nu-i mai spune directorului istoria cu rufele ; Arthur va fi certat degeaba.

— Bine, am înțeles.

— Nici tatii, adăugă Jacques.

— Nimănui, fii fără grijă ! Nici nu mă mai gîndeam la asta. Ascultă, continuă el, am să-ți mărturisesc adevărul : închipuiește-ți că-mi băgasem în cap, nu știu de ce, că totul e prost aici și că tu nu ești fericit.

Jacques se întoarse încet și-și cercetă fratele cu toată seriozitatea.

— Mi-am petrecut dimineața umblînd și cotrobăind peste tot, reluă Antoine. Mi-am dat seama în cele din urmă că mă înșelasem. Atunci am făcut în așa fel ca să scap trenul. Nu voiam să plec înainte de-a fi avut prilejul să stau puțin de vorbă cu tine, înțelegi ?

Jacques nu răspunse. Oare îi convenea să aibă o asemenea discuție ? Antoine se îndoia ; se temea să nu greșească drumul și tăcu.

Panta cărării ce cobora spre mal îi făcu să-şi iuţească paşii. Ajunseră la un braţ al rîului, care era canalizat. Un podeţ de fier încăleca un stăvilar. Trei bărci goale pluteau cu burţile lor înalte şi negre pe apa aproape nemişcată.

— Ţi-ar plăcea să te plimbi cu barca ? îl invită Antoine binevoitor. Să aluneci uşor pe canale, printre plopi, să te opreşti la stăvilar, prin ceaţa dimineţii, iar seara, la apusul soarelui, să-ţi fumezi ţigara la proră, fără să te gîndeşti la nimic, legănîndu-ţi picioarele deasupra apei ?... Mai desenezi ?

Jacques avu o tresărire bruscă, şi Antoine îl văzu roşind.

— De ce ? întrebă Jacques cu o voce nesigură.

— Aşa, făcu Antoine, oarecum mirat. Pentru că s-ar putea face o schiţă bună : cele trei bărci, stăvilarul, podeţul acela...

Cărarea se lărgea, devenea un drum adevărat. Ajunseră la braţul principal al rîului Oise, ale cărui ape umflate curgeau la vale, spre ei.

— Iată Compiègne ! zise Antoine.

Se opri şi îşi puse mîna streaşină la ochi, ca să se ferească de soare. Recunoscu în zarea depărtată, deasupra frunzişurilor verzi, vîrfurile turnului din oraş, clopotniţa mică şi rotundă a bisericii ; tocmai se pregătea să i le arate, cînd — aruncîndu-şi ochii spre fratele său, care, alăturea de el, cu mîna la frunte, părea că scrutează, ca şi el, orizontul — îşi dădu seama că Jacques privea pămîntul de la picioarele lui, aşteptînd parcă să pornească din nou la drum, ceea ce Antoine şi făcu, fără să mai spună nici o vorbă.

Toată lumea din orăşel ieşise pe stradă. Antoine şi Jacques se amestecară în mulţimea care trecea pe pod. Trebuie să fi fost zi de recrutare, căci grupuri de oameni îmbrăcaţi în haine de sărbătoare cumpărau de la negustorii ambulanţi panglici tricolore şi, ţinîndu-se de braţ, împiedicînd circulaţia pe trotuar, se bălăbăneau de colo colo, cîntînd cîntece soldăţeşti. Pe strada principală, printre fetele îmbrăcate în rochii de culori deschise şi cavaleriştii scăpaţi de la cazarmă, se încrucişau familii care se salutau între ele.

Jacques părea beat ; contempla această mulţime cu o tulburare care-l apăsa.

— Haidem în altă parte, Antoine, se rugă el.

Apucară pe o stradă înfundată, care urca la deal întunecată şi tăcută. Cînd ajunseră în piaţa din faţa Palatului de Justiţie, fură încîntaţi. Jacques clipea. Se opriră şi se aşezară sub arborii plantaţi în careu, prea tineri încă pentru a face umbră.

— Ascultă... zise Jacques, punînd mîna pe genunchii lui Antoine. Clopotele bisericii începură să bată pentru vecernie; vibrațiile lor păreau că se împletesc cu lumina soarelui.

Antoine crezu că fratele său e îmbătat de această primă duminică de primăvară. Riscă :

— La ce te gîndești, dragul meu ?

Dar, în loc să răspundă, Jacques se ridică în picioare ; se îndreptară amîndoi, în tăcere, spre parc.

Jacques nu dădea nici o atenție măreției priveliștii. Părea mai degrabă preocupat să fugă de locurile aglomerate. Liniștea care domnea în preajma castelului, pe terasele cu balustrade, îl atrăgea mai mult. Antoine mergea în urma lui, vorbind de ceea ce vedea în jur, de arbuștii tăiați, de verdele pajiștilor, de ramurile care se aplecau peste umerii statuilor. Dar nu scotea de la el decît răspunsuri în doi peri.

Deodată, Jacques întrebă :

— I-ai vorbit ?

— Cui ?

— Lui Fontanin.

— Desigur. L-am întîlnit în Cartierul Latin. Știi că acuma-i extern la liceul Louis le Grand ?

— Așa ! făcu Jacques. Dar adăugă imediat, cu o voce tremurată, care, pentru prima oară, amintea puțin tonul de amenințare cu care vorbea atît de des altădată : Nu i-ai spus unde sînt ?

— Nu m-a întrebat nimic. Dar de ce ? Nu vrei să se știe ?

— Nu.

— De ce ?

— Așa !

— Foarte bun motiv. Mai ai și altul ?

Jacques îl privi cu o expresie disprețuitoare ; nu înțelesese că Antoine glumea. Fără a se însenina la față, porni mai departe. Apoi adăugă :

— Dar Gise ? Ea știe ?

— Unde ești ? Nu, nu cred. Dar cu copiii nu poți fi sigur de nimic... Și agățîndu-se de subiectul acesta, pe care îl aruncase chiar Jacques, continuă : În unele zile pare o fată serioasă, ascultă tot ce se vorbește, cu ochii aceia frumoși, mari, luminoși. În alte zile însă nu-i decît o copilită. Mă crezi că ieri, cînd o căuta guvernanta de zor, ea se juca sub masa din antreu cu păpușa ? Fată, mîine-poimîine, de unsprezece ani !

Coborau spre bolta de glicine ; Jacques se opri la capătul scării, lîngă un sfinx de marmoră roz-pestriț și-i mîngîie fruntea poleită, strălucind în soare. Se gîndea oare la Gise, la

guvernantă ? Revedea oare masa veche din antreu, cu fața de masă cu ciucuri și cu tava de argint pe care întotdeauna se găseau răvășite niște cărți de joc ? Antoine crezu că da și continuă vesel :

— Nu știu de unde naiba îi trec atîtea prin cap ! Casa noastră nu-i prea veselă pentru o fetiță ! Domnișoara o adoră ; dar știi cum e ea : se sperie de toate, nu-i dă voie să facă nimic, n-o slăbește o clipă...

Antoine începu să rîdă, privindu-și fratele cu o complicitate plină de voioșie, într-atît simțea că aceste amănunte ale vieții de familie constituie comoara lor frățească, că nu au înțeles decît pentru ei și că nu vor înceta niciodată să fie pentru ei acel ceva unic, de neînlocuit : amintirile din copilărie. Dar Jacques nu schiță decît un zîmbet scurt și silit.

Totuși, Antoine continuă :

— Mesele noastre nu sînt nici ele prea vesele, te asigur. Tata nu spune nimic ; sau îi repetă Domnișoarei discursurile lui de la congrese și-i povestește în amănunt ce a făcut în cursul zilei. Apropo, știi că merge foarte bine candidatura la institut ?

— Da ? O rază de duioșie îmblînzi trăsăturile lui Jacques. Ezită o clipă, apoi zîmbi : Cu atît mai bine !

— Toți prietenii se agită, adăugă Antoine. Abatele e nemaipomenit, are relații în toate partidele. Alegerea se va ține peste trei săptămîni. Antoine nu mai rîdea ; murmură : Deși nu-i mare lucru, totuși, să fii membru al institutului înseamnă ceva. Și tata ar merita-o, nu găsești ?

— O, da, desigur, zise Jacques. Tata este, în fond, un om bun, știi și tu... Se opri, se înroși, voi să mai adauge ceva, dar nu se putu hotărî.

— Aștept ca tata să se instaleze sub cupola institutului ca să dau o lovitură de stat ! continuă Antoine cu însuflețire. Mă simt prea înghesuit în ultima cameră ; nu mai știu unde să-mi pun cărțile. Știi că au instalat-o pe Gise în fostul tău dormitor ? Aș vrea să-l conving pe tata să închirieze micul apartament de la parter, al bătrînului crai, care se mută la cincisprezece. Trei camere : aș avea un adevărat cabinet de lucru, unde aș putea primi clienți, și aș avea chiar un fel de laborator, pe care l-aș instala în bucătărie...

Îl cuprinse deodată rușinea pentru felul cum îi înfățișa fratelui deținut viața sa de om liber, dorințele sale de confort ; își dădu seama că vorbea despre camera lui Jacques ca și cum acesta nu s-ar mai întoarce niciodată acolo. Tăcu. Jacques își luase iarăși aerul lui nepăsător.

— Ce-ai zice, întrebă Antoine pentru a schimba vorba, dacă ne-am duce să gustăm ceva ? Vrei ? Nu ți-e foame ?

Își pierduse orice nădejde de a mai stabili între el și Jacques vreo legătură frățească.

Se întoarseră în oraș. Străzile erau pline de lumea ce forfotea ca într-un stup. Cofetăriile erau luate cu asalt. Jacques se opri pe trotuar și rămase nemișcat în fața celor cinci etaje de prăjituri acoperite cu sirop de zahăr și înotînd în cremă ; priveliștea părea că-l amețește.

— Ei, haide, intră ! îl îndemnă Antoine zîmbind.

Mîinile lui Jacques începură să tremure cînd apucă farfuria pe care i-o întinse Antoine. Se așezară la o masă, în fața unei piramide de prăjituri. Un miros de vanilie și de aluat cald răzbătea printr-o ușă de serviciu întredeschisă. Jacques, fără să scoată o vorbă, înfundat în scaun, cu ochii congestionați, ca și cum ar fi fost gata să plîngă, mînca repede, se oprea după fiecare prăjitură, aștepta ca Antoine să-l servească iar și reîncepea să mănînce. Antoine comandă două pahare cu Porto. Jacques apucă paharul cu degetele tremurînd ; își muie buzele în vinul șampanizat, care-i înțepa limba, și tuși. Antoine bău cu înghițituri mici, fără să pară că bagă de seamă ceva. Jacques prinse curaj, mai sorbi o gură și o dădu pe gît ca pe un bulgăre de foc, apoi încă una și brusc tot conținutul paharului, pînă la fund. Iar cînd Antoine îi turnă a doua oară, se făcu a nu observa, apoi dădu să-l oprească, dar era prea tîrziu.

Cînd ieșiră din cofetărie, soarele apunea, iar temperatura scăzuse. Dar Jacques nu simțea răcoarea. Avea obrajii aprinși și, în tot trupul, o senzație plăcută, cu care era așa de puțin obișnuit, încît i se părea aproape dureroasă.

— Avem de mers iar cei trei kilometri, observă Antoine, trebuie să ne întoarcem.

Jacques era gata să izbucnească în plîns. Își înfundă pumnii în buzunare, își încleștă fălcile și își lăsă capul în jos. Antoine, privindu-l pe furiș, observă o schimbare atît de bruscă pe fața lui, încît se sperie :

— Nu cumva plimbarea asta lungă te-a obosit ? îl întrebă el.

Tonul i se păru lui Jacques de o duioșie atît de neașteptată, încît, nefiind în stare să scoată un cuvînt, își întoarse fața crispată spre fratele său și ochii i se umplură de lacrimi.

Antoine, uimit, păsea alături în tăcere. Dar, după ce ieșiră din oraș și trecură de pod, apucînd-o pe drumul pontonului, îl luă de braț.

— Nu-ţi pare rău după plimbarea ta obişnuită ? îl întrebă zîmbind.

Jacques nu răspunse. Dar brusc, toate atenţiile, această voce afectuoasă, suflul de libertate care-l îmbăta de cîteva ceasuri şi vinul, şi sfîrşitul acesta de după-amiază aşa de blînd, aşa de trist... Emoţia îl copleşi cu totul şi izbucni în hohote de plîns. Antoine îl cuprinse cu braţul de umeri, îl sprijini şi-l aşeză lîngă el, pe mal. Acum nu se mai gîndea să descopere în viaţa lui Jacques cine ştie ce taine întunecate ; dar parcă răsufla uşurat cînd văzu că nepăsarea lui, de care se izbise întruna de azi-dimineaţă, ceda.

Erau singuri pe malul pustiu, singuri, lîngă apa ce curgea repede, sub cerul înceţoşat, pe care soarele se stingea încet ; în faţa lor, o barcă mică, legănată de curent, făcea să foşnească trestiile uscate.

Mai aveau încă mult de mers, aşa că nu puteau sta acolo o veşnicie. Antoine încercă să-l oblige pe băiat să-şi ridice capul.

— La ce te gîndeşti ? De ce plîngi ?

Jacques se strînse mai mult lîngă el. Antoine căută să-şi aducă aminte cuvintele care dezlănţuiseră acest acces de plîns.

— Te gîndeşti la plimbarea ta obişnuită şi de aceea plîngi ?

— Da, mărturisi băiatul, ca să răspundă ceva.

— De ce ? stărui celălalt. Pe unde te plimbi de obicei duminica ?

Nici un răspuns.

— Nu-ţi place să ieşi cu Arthur ?

— Nu.

— De ce nu spui ? Dacă-ţi pare rău după moş Léon, e uşor să obţinem...

— O, nu ! îl întrerupse Jacques cu o violenţă neaşteptată. Faţa îi era atît de furioasă, încît Antoine rămase nedumerit.

Jacques, ca şi cum n-ar mai fi putut să stea pe loc, se ridică şi-l tîrî după el cu paşi mari. Nu spunea nimic, dar Antoine, după cîteva clipe de aşteptare, cu riscul de a părea stîngaci, dornic să afle pricina acestei răni, continuă pe un ton hotărît :

— Înseamnă că nu-ţi plăcea să ieşi cu moş Léon ?

Jacques mergea înainte, cu ochii mari deschişi, cu dinţii strînşi, fără să scoată o vorbă.

— Totuşi, moş Léon se purta frumos cu tine... spuse într-o doară Antoine.

Nici un răspuns. Antoine se temu ca băiatul să nu se închidă iarăşi în el ; vru să-i ia din nou braţul, dar băiatul se feri şi iuţi pasul. Antoine îl urma nedumerit, neştiind cum să-i recapete încrederea, cînd, deodată, Jacques scoase un oftat brusc, apoi, încetinindu-şi mersul, începu să plîngă, şi, fără să-şi întoarcă privirea :

— Nu spune nimănui, Antoine, nu spune niciodată nimănui... cu moş Léon nu mă plimbam aproape deloc...

Tăcu. Antoine dădu să-i pună o întrebare, dar un îndemn lăuntric îl sfătui să nu tulbure tăcerea. Într-adevăr, vocea lui Jacques, puţin şovăielnică şi răguşită, continuă :

— În primele zile... da, chiar în timpul plimbărilor el a început să... să-mi povestească anumite lucruri. Îmi împrumuta cărţi... nu credeam că există şi de acestea. Şi după aceea mi-a propus să trimit prin el scrisori, dacă vreau... şi atunci i-am scris lui Daniel. Dar n-aveam bani pentru timbre. Atunci, ştii... Văzuse că mă pricepeam puţin să desenez. Şi bănuieşti... El îmi spunea ce şi cum să desenez... În schimb, îmi plătea timbrele pentru Daniel. Dar seara arăta desenele paznicilor şi toţi voiau altele, din ce în ce mai complicate. Atunci, din momentul acela, moş Léon nu s-a mai sfiit, a încetat să mă mai plimbe. În loc să ne ducem pe cîmp, treceam prin spatele fundaţiei, ca să străbatem satul... Toţi golanii se ţineau după noi... O luam pe uliţă, ca să intrăm în han prin curticică. El se ducea să bea şi să joace cărţi sau să facă mai ştiu eu ce şi tot timpul cît stătea acolo, mă încuia într-o spălătorie, unde se afla o pătură veche...

— Te ţinea ascuns ?

— Da, într-o spălătorie goală, închisă cu cheia, timp de două ore...

— Dar pentru ce ?

— Nu ştiu. Înţelegi, hangiilor le era frică. Într-o zi aveau de uscat nişte rufe în spălătorie şi atunci m-au dus într-un coridor. Femeia a zis... a zis...

Izbucni în plîns.

— Ce a zis ?

— A zis : „Nu ştiu ce să ne mai facem cu leprele astea de..."

Hohotea atît de tare, încît nu mai putu să continue.

— „Cu leprele astea de..." ? repetă Antoine, plecîndu-se spre el.

— „Cu leprele astea... de escroci..." termină, hohotind din ce în ce mai tare.

Antoine asculta cu nerăbdare ; curiozitatea de a afla cît mai multe lucruri înăbuşea în momentul acela orice sentiment de milă în sufletul lui.

— Şi pe urmă ? Spune tot !

Jacques se opri brusc şi se agăţă de braţul fratelui său mai mare.

— Antoine, Antoine, strigă el, jură-mi că nu vei spune nimic, da ? Jură-mi ! Dacă tata ar afla ceva, ar... papa este bun, ştii, ar fi prea nenorocit. Nu-i vina lui dacă nu înţelege lucrurile aşa ca noi... Şi deodată : Ah, Antoine, tu... nu mă părăsi, Antoine, nu mă părăsi !

— Desigur că nu, dragul meu, desigur că nu ! Ai încredere, sînt aici... Nu voi spune nimic, voi face numai ceea ce vei voi tu. Dar spune-mi adevărul. Şi fiindcă Jacques nu se hotăra să vorbească insistă : Te bătea ?

— Cine ?

— Moş Léon.

— O, nu ! Jacques fu atît de uimit de întrebarea asta, încît nu-şi putu opri un zîmbet ce-i licări printre lacrimi.

— Nu te bate nimeni ?

— Nu !

— Adevărat ? Niciodată, nimeni ?

— Firește că nu, nimeni !

— Atunci ?

Tăcere.

— Şi ăstălalt, mai nou, Arthur ? E un om rău ? Jacques dădu din cap.

— Atunci ? Se duce şi el la cafenea ?

— Nu.

— A, prin urmare cu el te plimbi ?

— Da.

— Şi ce ai de spus împotriva lui ? Se poartă aspru cu tine ?

— Nu.

— Atunci, ce-i ? Nu-ţi place ?

— Nu.

— Din ce motiv ?

— Pentru că... aşa...

Antoine nu ştia ce să mai creadă.

— Dacă-i aşa, de ce naiba nu te plîngi ? De ce nu te duci să explici totul directorului ?

Jacques îşi lipi trupul înfrigurat de al lui Antoine şi îl rugă :

— Nu, nu... Antoine, mi-ai jurat, nu uita, mi-ai jurat că nu vei spune nimic ! Nimic, nimic, nimănui !

— Desigur, voi face ce vrei tu ! Dar te întreb numai atît : De ce nu te-ai plîns directorului de moș Léon ?

Jacques dădu din cap fără să-și descleștze dinții.

— Bănuiești poate că directorul știe tot și că-l tolerează ? îi strecură Antoine.

— O, nu !

— Ce părere ai despre director ?

— Nici una.

— Crezi că ceilalți copii sînt nenorociți din pricina lui ?

— Nu, de ce ?

— Pare drăguț ; dar nu mai înțeleg nimic ; și moș Léon avea aerul unui om cumsecade ! Ai auzit spunîndu-se ceva pe seama directorului ?

— Nu.

— Paznicilor le e frică de el ? Lui moș Léon, lui Arthur le este frică ?

— Așa, puțin, da.

— Pentru ce ?

— Nu știu. Pentru că e director.

— Dar tu ? Tu n-ai băgat de seamă nimic ?

— Ce anume ?

— Cînd vine să te vadă, cum se poartă cu tine ?

— Nu știu.

— Nu îndrăznești să-i vorbești deschis ?

— Nu.

— Dar dacă i-ai fi spus că moș Léon se ducea la cîrciumă în loc să te plimbe și că te închidea în spălătorie, ce crezi că ar fi făcut ?

— L-ar fi dat afară pe moș Léon ! răspunse Jacques cu spaimă.

— Atunci ce te oprea să-i vorbești ?

— Tocmai asta !

Antoine își storcea creierul pentru a da de firul acestor complicații în care-și simțea fratele înlănțuit cu totul.

— Nu vrei să-mi spui ce te oprea ? Sau, într-adevăr, nu știi nici tu nimic ? întrebă el.

— Sînt niște... desene... pe care ei m-au silit să... să le iscălesc, murmură Jacques, plecîndu-și capul. Stătu pe gînduri, mut, apoi spuse deodată : Dar nu-i tocmai asta. Vezi tu, domnului Faîsme nu i se poate spune nimic, pentru că este director. Înțelegi ?

Jacques avea un accent obosit, dar sincer. Antoine nu mai stărui ; se temea de el însuși, știa că era totdeauna pornit să deducă prea multe și prea iute.

— Cel puțin, mai întrebă, studiezi ?

Ajunseră aproape de stăvilar, unde se vedeau vaporașele cu ferestruicile luminate. Jacques continua să meargă cu ochii în pămînt.

Antoine repetă :

— Așadar, nici studiul nu merge ?

Jacques făcu semn că nu, fără să ridice capul.

— Totuși, directorul afirmă că profesorul tău e mulțumit de tine !

— Pentru că așa-i spune profesorul.

— Dar de ce i-ar spune-o dacă nu-i adevărat ?

Jacques părea că urmărește cu greutate firul acestor întrebări.

— Înțelegi, zise el moale, profesorul e bătrîn și nu-mi cere să studiez ; vine aici pentru că i s-a spus să vină, asta-i tot. Știe bine că nimeni n-o să-l controleze. Și pe urmă preferă să n-aibă teme de corectat. Stă o oră, discutăm, se poartă ca un prieten cu mine, îmi povestește despre Compiègne, despre elevii lui și gata... Nici el nu-i prea fericit... Îmi vorbește despre fiică-sa, care are o boală de stomac și care se ceartă cu nevasta lui, fiindcă-i căsătorit a doua oară, și despre fiul lui, care era aghiotant și care s-a nenorocit din cauză că făcea datorii pentru o femeie. Ne prefacem și noi că am fi ocupați cu caietele, cu lecțiile, dar nu facem nimic serios...

Tăcu. Antoine nu știa ce să mai spună. Se simțea aproape intimidat în fața acestui băiețandru care trecea atît de timpuriu printr-o asemenea experiență a vieții. De altminteri, nici nu mai avea ce să întrebe. Jacques începu să vorbească din proprie inițiativă, cu o voce monotonă și joasă, fără să se poată urmări legătura între ideile lui haotice sau să se precizeze motivul care-l făcea să se destăinuiască așa, deodată, după o rezervă atît de încăpățînată.

— La fel se întîmplă și cu apa îndoită cu vin... Le-o las lor, înțelegi ? Moș Léon mi-a cerut-o el la început ; mie nu-mi prea place băutura asta, prefer apa din cană... Dar ceea ce mă plictisește cel mai mult este faptul că dau tîrcoale mereu prin culoar... Cu încălțămintea lor nici nu-i auzi. Uneori chiar mă sperie... Nu, nu că mi-ar fi frică, dar nu pot face o mișcare fără să nu mă vadă, fără să nu mă audă... Mereu singur și niciodată singur cu adevărat, înțelegi, nici la plimbare, nici nicăieri ! N-ar fi nici o nenorocire, știu, dar pînă la urmă n-ai idee ce efect au toate astea. E ca și cum ai începe să te îmbolnăvești... Sînt zile cînd îmi vine să mă ascund sub pat ca să plîng... Nu, nu ca să plîng, pur și simplu, ci ca să plîng

fără ca ei să mă vadă, înțelegi ? E ca și cu sosirea ta, azi-dimineață ; mă preveniseră la biserică. Directorul l-a trimis pe secretar să-mi inspecteze ținuta și să-mi aducă pardesiul și pălăria, pentru că eram cu capul gol... A, nu cred că au făcut toate astea ca să te înșele pe tine, Antoine... Nu, nu, dar așa-i obiceiul. Astfel, în prima zi de luni din fiecare lună, cînd vine tata pentru consiliu, se fac totdeauna lucruri din astea, nimicuri pentru ca tata să fie mulțumit... La fel se întîmplă și cu rufăria : tot ce ai văzut tu azi-dimineață e o rufărie curată care se află totdeauna în dulapul meu, ca să se pregătească la repezeală camera atunci cînd vine cineva pe neașteptate... O, nu că m-ar lăsa cu rufele murdare ; nu, mi le schimbă chiar destul de des, și dacă cer un prosop curat în plus, mi-l dau... Dar așa e obiceiul, pricepi ? Ca să facă impresie cînd intră cineva...

Poate că n-ar trebui să-ți povestesc toate astea, Antoine ; vei crede cine știe ce lucruri, care în realitate nu se petrec... Te asigur că n-am de ce să mă plîng, că regimul este foarte blînd pentru mine, că nimeni nu face nimic care să-mi displacă, dimpotrivă... Dar tocmai această blîndețe, înțelegi ?... Și apoi n-am nici o ocupație ! Toată ziua stau legat aici și n-am nimic, absolut nimic de făcut ! Nici n-ai idee cît de lungi mi se păreau orele la început ; pe urmă, mi-am stricat singur ceasul și din ziua aceea a fost mai bine, încetul cu încetul am început să mă obișnuiesc. Dar, nu știu cum să-ți spun, e ca și cum ai adormi în tine însuți, adînc detot. Nu mai suferi, într-adevăr, pentru că e ca și cum ai dormi, dar e penibil totuși, pricepi ?

Tăcu un moment, apoi începu iarăși, cu o voce sacadată, șovăind și mai mult :

— Și pe urmă, Antoine, nu pot să-ți spun totul. Dar tu îți dai seama... Stînd așa, mereu singur, pînă la urmă încep să te năpădească o mulțime de gînduri, care n-ar trebui să... Mai ales că... Bunăoară, poveștile lui moș Léon, știi... și desenele... în fond, asta e, ca să zic așa, singura distracție, înțelegi ? Și fac multe desene... Însă noaptea mă gîndesc la ele... Știu că n-ar trebui... Dar singur-singurel, pricepi ? O, fac rău că-ți povestesc toate astea... Simt că o să-mi pară rău. Dar sînt așa de obosit astă-seară, dacă ai ști... Nu mă mai pot stăpîni...

Și începu deodată să plîngă și mai tare.

Simțea o indispoziție curioasă : i se părea că minte fără să vrea și, cu cît se străduia mai mult să destăinuiască adevărul, cu atît izbutea mai puțin. Cu toate astea, nimic din cele ce povestea nu era fals ; dar prin ton, prin exagerarea

tulburării sale, prin alegerea mărturisirilor, avea conștiința că înfățișa o imagine falsificată a vieții lui și că nu putea face altfel.

Înaintau încet, mai aveau de parcurs jumătate din drum. Era cinci și jumătate. După-amiaza era încă luminoasă ; din rîu se ridica un abur care se revărsa peste cîmpie, învăluindu-i și pe ei.

Antoine își sprijinea fratele, care se clătina în mers, frămîntîndu-se cu tot felul de gînduri. Nu la ceea ce trebuia să facă se gîndea ; în această privință era foarte hotărît : va scoate băiatul de acolo ! Dar căuta mijlocul de a-i obține consimțămîntul, ceea ce nu era tocmai ușor. La primele cuvinte, Jacques se agăță plîngînd de brațul lui, amintindu-i că jurase să nu spună nimic, să nu întreprindă nimic.

— Dar nu, dragul meu, am jurat, nu voi face nimic contra voinței tale. Numai ascultă-mă. Singurătatea asta morală, lenea, promiscuitatea asta... Și eu, care azi-dimineață crezusem că erai fericit !

— Dar sînt !

Într-o clipă uită toate cele împotriva cărora voia să se plîngă ; nu mai văzu decît blîndețea recluziunii sale, monotonia zilelor, lenea, lipsa de control, depărtarea de ai săi.

— Fericit ? Dacă ai fi cu adevărat, ar fi o rușine ! Nu, dragul meu, nu, nu pot crede că îți place să clocești aici. Te degradezi, te prostești ; a durat prea mult și așa. Ți-am făgăduit că nu voi acționa decît cu aprobarea ta, mă voi ține de cuvînt, fii liniștit ; dar, gîndește-te bine, să privim lucrurile în față amîndoi, ca doi prieteni. Sîntem sau nu sîntem prieteni ?

— Da.

— Ai încredere în mine ?

— Da.

— Atunci, de ce te temi ?

— Nu vreau să mă mai întorc la Paris !

— Dar înțelege, dragul meu, după descrierea pe care mi-ai făcut-o asupra traiului tău de aici, viața de familie nu poate să fie în nici un caz mai rea !

— Ba da !

În fața acestui strigăt, Antoine tăcu înspăimîntat.

Nedumerirea lui creștea. „Ce-i de făcut ? Ce-i de făcut ?“ repeta în sine, fără să se poată gîndi la ceva. Timpul nu-i îngăduia să întîrzie. I se părea că înoată în beznă. Deodată vălul se rupse. Găsise soluția. Într-o clipă își făuri un plan în minte. Rîdea.

— Jacques, strigă, ascultă-mă, nu mă întrerupe. Sau mai degrabă răspunde : Dacă ne-am pomeni pe neașteptate, tu și cu mine, singuri pe lume, n-ai vrea să vii lîngă mine, să trăim împreună ?

Băiatul nu înțelesese din capul locului.

— Ah, Antoine, crezi că s-ar putea ? Uiți de tata...

Imaginea tatălui lor se profila în viitor. Amîndoi avură aceeași idee : „Dacă totul s-ar aranja, dacă, pe neașteptate..." Dar Antoine se rușină de propriul său gînd de îndată ce-i surprinse oglindirea în ochii lui Jacques. Își întoarse privirea.

— Ah, cu siguranță, spuse Jacques, dacă aș fi putut să fiu cu tine, aș fi devenit cu totul altul ! Aș fi lucrat... Aș lucra, aș deveni poate un poet adevărat...

Antoine îl opri cu un gest :

— Ei bine, ascultă-mă : dacă ți-aș da cuvîntul că nimeni altcineva afară de mine nu se va ocupa de tine, ai primi să ieși de aici ?

— D... a...

Din dragoste pentru el și ca să nu-și contrazică fratele, Jacques încuviință.

— Dar te-ai prinde să mă lași să-ți organizez viața, studiile și să te supraveghez în toate, ca și cum ai fi fiul meu ?

— Da.

— Bine, spuse Antoine și tăcu.

Se gîndea. Dorințele lui erau totdeauna așa de poruncitoare, încît nu se îndoia niciodată de împlinirea lor ; și, într-adevăr, pînă acum dusese la capăt tot ceea ce își pusese cu încăpățînare în gînd. Se întoarse spre fratele său și zîmbi.

— Eu nu visez, adăugă Antoine cu o voce hotărîtă, continuînd să zîmbească. Știu la ce mă angajez. În decurs de cincisprezece zile, mă auzi, în decurs de cincisprezece zile... Ai încredere ! Acum întoarce-te în cușca ta, fără să dai de bănuit nimic. Și, în decurs de cincisprezece zile, ți-o jur, vei fi liber !

Jacques, fără să înțeleagă prea bine, se strîngea lîngă Antoine cu o pornire spontană de dragoste : ar fi vrut să-și îmbrățișeze fratele, să se ghemuiască lîngă el și să rămînă multă vreme așa, fără să se miște, la căldura trupului lui.

— Încredere ! îi repetă Antoine.

Se simțea el însuși hotărît și parcă înnobilat sufletește ; îi plăcea să se vadă vesel și puternic, așa cum era acum. Își compara viața lui cu a lui Jacques : „Sărmanul de el, i se întîmplă mereu lucruri care nu se întîmplă nimănui !" Voia

să spună : „Lucruri care mie nu mi s-au întîmplat niciodată". Îl plîngea, dar mai ales simțea o bucurie foarte vie la gîndul că el este Antoine, acest Antoine atît de echilibrat, atît de bine organizat pentru a fi fericit, pentru a ajunge un om mare, un medic mare ! Îi veni în gînd să grăbească mersul, îi venea mereu să fluiere ceva vesel. Dar Jacques abia își tîra pașii, părea istovit. De altfel, ajungeau la Crouy.

— Încredere, murmură Antoine încă o dată, strîngînd brațul lui Jacques sub al său.

Domnul Faîsme își fuma țigara în fața intrării. Cum îi zări de departe, le și sări în întîmpinare.

— Ei, nădăjduiesc că ați făcut o plimbare frumoasă. Pun rămășag că ați fost la Compiègne ! Rîdea de mulțumire și își ridica mereu brațele. Pe marginea apei ? Ah, ce drum frumos ! Ce frumoasă-i țara noastră, nu-i așa ? Își scoase ceasul. Nu vreau să vă ordon, doctore, dar dacă țineți să nu scăpați din nou trenul...

— Am plecat ! spuse Antoine. Se întoarse spre fratele său și zise cu o voce emoționată : La revedere, Jacques !

Se lăsa noaptea. Zări în penumbră un chip supus, niște pleoape care clipeau și o privire ce se pierdea în depărtare. Repetă :

— La revedere !

Arthur aștepta în curte. Jacques ar fi vrut să-și ia rămas bun de la director ; dar domnul Faîsme îi întorsese spatele ; în fiecare seară directorul trăgea cu mîna lui zăvoarele la poartă. Printre lătrăturile cînelui, Jacques auzi vocea lui Arthur :

— Ei, nu vii ?

Jacques îl urmă.

Își regăsi celula cu o senzație de ușurare. Scaunul pe care șezuse Antoine era acolo, lîngă masă. Dragostea fratelui său mai mare îl învăluia încă. Își puse hainele de toate zilele. Trupul îi era obosit, dar creierul, vioi ; simțea într-însul, pe lîngă Jacques cel obișnuit, o altă ființă, imaterială, născută astăzi, care se ridica deasupra celuilalt, care-l domina.

N-avea răbdare să stea jos și începu să se învîrtească prin cameră. Un simțămînt nou și puternic îl cuprinse : conștiința unei forțe. Se apropie de ușă și rămase acolo, cu fruntea lipită de geam, cu privirea fixată asupra lămpii din coridorul pustiu. Căldura sufocantă a caloriferului îl moleșea și mai mult. Aproape dormea. Deodată, de cealaltă parte a geamului,

apăru o umbră. Ușa, încuiată de două ori, se deschise : Arthur îi aducea masa de seară.

— Hai, grăbește-te, scîrnăvie mică !

Înainte de a se atinge de linte, Jacques trase de pe tavă bucățica de șvaițer și paharul cu apă îndoită cu vin.

— E pentru mine ? întrebă el.

Zîmbi, luă bucățica de brînză și se duse s-o mănînce lîngă dulap, ca să nu fie văzut de la ușă. Era ora cînd, înainte de a se așeza la masă, domnul Faîsme venea în papuci să dea o raită pe coridor ; adesea nici nu-l simțeai decît după ce trecea, în urma lui rămînînd un miros grețos de țigară de foi, care pătrundea prin zăbrelele ferestruicii de la ușă.

Jacques își termină de mîncat pîinea, muind bucăți mari de miez în zeama neagră a lintei. După ce înghiți ultimul dumicat, Arthur îi spuse :

— Acum, la culcare !

— Dar încă nu-i opt.

— Haide, grăbește-te ! Azi e duminică. M-așteaptă băieții.

Jacques nu mai îndrăzni să spună nimic și începu să se dezbrace. Arthur, cu mîinile în buzunare, îi urmărea fiecare mișcare. Era pe fața aceea, puțin bestială, și în trupul acela scund, de căruțaș, ceva destul de blînd.

— ...Frățiorul... Iată un om care știe să trăiască, zise el, făcînd gestul alunecării unei monede în buzunarul vestei ; apoi zîmbi, luă tava goală și ieși.

Cînd se întoarse, Jacques era în pat.

— Gata ? Cu vîrful picioarelor, Arthur împinse încălțămintea sub toaletă. Ia spune-mi, n-ai putea să-ți mai rînduiești calabalîcurile înainte de culcare ? Se apropie de pat : Auzi, scîrnăvie mică ? Își apăsă mîinile pe umerii lui Jacques și rînji într-un chip ciudat. Fața copilului se strîmbă de un zîmbet din ce în ce mai dureros. Nu cumva ascunzi ceva sub plapumă ? Vreo lumînare ? Vreo carte ?

Și răscoli cu mîna pe sub așternut. Dar cu o mișcare pe care Arthur n-o putu nici prevedea, nici opri, Jacques se desprinse și se întoarse cu fața la perete. Ochii îi erau plini de ură.

— Oho, făcu, te gîdili astă-seară. Și adăugă : Aș putea să-mi dezleg și eu limba...

Vorbea încet și trăgea cu ochiul la ușa culoarului. Apoi, lăsîndu-l în pace pe băiat, aprinse lampa, care ardea toată noaptea pentru supraveghere, răsuci comutatorul și ieși fluierînd.

Jacques auzi cheia întorcîndu-se de două ori în broască și pașii omului care se îndepărta, tîrșîndu-și papucii cu talpă de sfoară pe lespezi. Pe urmă se întoarse în mijlocul patului, își întinse picioarele și rămase culcat pe spate. Dinții îi clănțăneau în gură. Încrederea îl părăsi iar. Amintindu-și de toate cele petrecute în ziua aceea, de mărturisirile făcute, avu o tresărire de furie, urmată de o descurajare care îi sfîșia inima : revedea Parisul, pe Antoine, casa lor, certurile, lucrul, supravegherea din familie... Ah, comisese o greșeală de neiertat, se predase în mîna dușmanilor lui !... „Dar ce vor de la mine, ce vor toți de la mine ?“ Îl podidiră lacrimile. Se agăță de gîndul că tainicul plan al lui Antoine nu este realizabil și că domnul Thibault se va împotrivi. Tatăl lui îi apăru atunci ca un salvator. Da, totul va da greș, pînă la urmă îl vor lăsa să stea aici în pace. Aici era singurătatea, tihna, fericirea.

Pe plafon jucau reflexele luminii pe care o arunca lampa de veghe.

Aici era pacea, fericirea.

IV

În penumbra scării, Antoine se întîlni cu secretarul tatălui său, domnul Chasle, care se furișa de-a lungul zidului, ca un șoarece. Cînd îl văzu pe Antoine, se opri, înspăimîntat.

— A, dumneata ești ? Împrumutase de la șeful său felul acesta de a întîmpina. Veste proastă, șopti el ; grupul universitar a depus candidatura decanului Facultății de Litere, ceea ce înseamnă pe puțin cincisprezece voturi pierdute ; cu ale juriștilor, vor fi douăzeci și cinci. Ce zici de asta ? Iată ce se cheamă să ai ghinion ! Șeful îți va explica.

Tușea mereu, din timiditate, și, crezîndu-se victima unei bronșite cronice, sugea toată ziua pastile de gumă.

— Plec, mama trebuie să fie îngrijorată, adăugă el, văzînd că Antoine nu răspunde nimic.

Își scoase ceasul, îi ascultă bătăile înainte de a se uita să vadă cît arată, își ridică gulerul și dispăru.

Omulețul acesta cu ochelari era de șapte ani colaboratorul zilnic al domnului Thibault, dar Antoine nu-l cunoștea mai mult ca în prima zi. Vorbea puțin, încet și nu exprima decît idei comune, îngrămădind sinonimele unul după altul. Era punctual, preocupat de cele mai neînsemnate tabieturi. Locuia împreună cu mama lui, pentru care părea să aibă atenții înduioșătoare. Îi scîrțîiau întotdeauna ghetele. Prenumele

lui era Jules ; însă domnul Thibault, din considerație pentru el însuși, își chema secretarul „domnule Chasle". Antoine și Jacques îl porecliseră Botul-de-gumă sau Plicticosul.

Antoine intră de-a dreptul în cabinetul tatălui său, care-și punea în ordine biroul înainte de culcare.

— A, tu ești ? Vești proaste !

— Știu, îl întrerupse Antoine, domnul Chasle mi-a povestit totul.

Cu un gest brusc, domnul Thibault își smuci bărbia deasupra gulerului ; nu-i plăcea ca cineva să știe dinainte ceea ce se pregătea să spună el. Deocamdată, Antoine nu se preocupa de asta ; el se gîndea la ceea ce făcuse și simțea că îl apucă furia. Dar se stăpîni la timp și începu :

— Și eu îți aduc vești proaste : Jacques nu mai poate fi lăsat la Crouy. Își trase răsuflarea, apoi continuă fără a se mai opri : Mă întorc chiar de acolo. Am stat de vorbă cu el. L-am făcut să mărturisească. Am descoperit niște lucruri demne de plîns. Am venit să ți le spun și ție. Trebuie să-l scoatem de acolo cît mai curînd.

Domnul Thibault rămase cîteva clipe nemișcat. Uimirea nu i se simțea decît în glas :

— Tu ? La Crouy ? Tu ? Cînd ? De ce ? Fără să-mi spui nimic ? Ești nebun ? Explică-te !

Deși ușurat că trecuse obstacolul dintr-o săritură, Antoine nu se simțea deloc în apele lui și nu era în stare să vorbească. Se lăsă o tăcere înăbușitoare. Domnul Thibault făcu ochii mari, care se închiseră la loc, încet, fără voia lui. Pe urmă se așeză și-și puse pumnii pe birou.

— Explică-te, dragă, adăugă el. Ai fi zis că izbea solemn cu ciocanul fiecare silabă : Spui că ai fost la Crouy ? Cînd ?

— Astăzi.

— Cum ? Cu cine ?

— Singur.

— Și... te-au primit ?

— Firește.

— Și... te-au lăsat să-l vezi pe fratele tău ?

— Am petrecut toată ziua lîngă el. Singur cu dînsul.

Antoine rostea frazele într-un chip provocator, care biciuia mînia domnului Thibault ; dar în același timp își dădea seama că trebuie să fie prudent.

— Tu nu mai ești un copil, proclamă domnul Thibault, ca și cum ar fi precizat vîrsta lui Antoine după sunetul vocii lui. Trebuie să înțelegi necuviința unui asemenea demers împotriva voinței mele. Aveai un motiv special să te duci la

Crouy fără să-mi spui ? Îți scrisese ceva fratele tău, te chemase la el ?

— Nu, am fost doar cuprins de îndoială, așa, deodată.

— Îndoială ? De ce anume ?

— De tot... De regim... De efectele regimului la care este supus Jacques de opt luni.

— Într-adevăr, dragă, tu... tu mă uimești ! Șovăia, alegîndu-și termenii cei mai măsurați, pe care-i dezmințeau însă pumnii mari încleștați și smuciturile capului. Această... neîncredere în tatăl tău...

— Toată lumea poate să se înșele. Iată dovada !

— Care dovadă ?

— Ascultă, tată, te superi degeaba. Cred că noi vrem amîndoi același lucru : binele lui Jacques. Cînd vei afla în ce stare de decădere l-am găsit, o să hotărăști, tu cel dintîi, ca Jacques să părăsească penitenciarul cît mai curînd cu putință.

— Asta nu !

Antoine se sili să nu audă țipătul domnului Thibault.

— Ba da, tată.

— Îți spun nu !

— Tată, dacă ai ști...

— Nu cumva mă iei drept un imbecil ? Crezi oare că am așteptat informațiile tale ca să știu ce se petrece la Crouy, unde, de mai bine de zece ani, fac în fiecare lună o inspecție generală, urmată de un raport ? Unde nimic nu se hotărăște fără să fie mai întîi discutat în ședința unui consiliu, al cărui președinte sînt ? Ce-ți închipui ?

— Tată, ce-am văzut acolo...

— Destul ! Fratele tău ți-a înșirat pesemne toate minciunile care i-au venit la gură ; pe tine putea să te ducă de nas ! Dar cu mine e altceva !

— Jacques nu se plînge de nimic.

Domnul Thibault rămase uluit.

— Ei, și atunci ?

— Dimpotrivă și, ceea ce e mult mai grav, zice că este liniștit, zice chiar că este fericit, că-i place acolo ! Și fiindcă domnul Thibault scoase un rîs scurt, satisfăcut, Antoine dădu drumul unei fraze jignitoare : Bietul copil, are niște amintiri atît de neplăcute din viața de familie, încît preferă să stea la închisoare.

Jignirea își greși ținta :

— Ei bine, perfect, sîntem cu toții de acord. Ce mai vrei ?

Antoine nu era destul de sigur că va obține libertatea lui Jacques spre a-i spune tatălui său tot ceea ce aflase din mărturisirile copilului, așa că se mulțumi să se plîngă de cîteva lucruri mai generale și să ascundă restul.

— Îți voi spune adevărul, tată, începu el, ațintind asupra domnului Thibault o privire pătrunzătoare. Credeam că am să dau de lipsuri, de tratament prost, de carcere. Da, recunosc. Din fericire, nimic din toate acestea. În schimb, am constatat în viața lui Jacques o mizerie morală de o sută de ori mai rea. Te înșală cine-ți spune că izolarea îi face bine. Leacul este mult mai primejdios decît boala. Își petrece zilele într-o lenevie periculoasă. Despre profesorul său mai bine să nu mai vorbim. Adevărul este că Jacques nu face nimic și se vede cît de colo că inteligența lui nu mai e capabilă nici de cel mai mic efort. A-l mai ține în această situație, crede-mă, înseamnă a-i compromite viitorul pentru totdeauna. A căzut într-un soi de nepăsare și slăbiciunea lui este atît de mare încît, dacă mai rămîne cîteva luni în această amorțeală, va fi prea tîrziu să mai poată fi salvat vreodată.

Antoine nu-și slăbea tatăl din ochi; părea că își lasă toată greutatea privirii asupra chipului său împietrit, spre a face să țîșnească din el o rază de încuviințare. Domnul Thibault, concentrat în el însuși, păstra o imobilitate greoaie; te făcea să te gîndești la acele pachiderme a căror putere rămîne nebănuită atîta timp cît stau în repaos; de altfel, avea ceva de elefant în urechile sale late și în fulgerările șirete din ochi. Pledoaria lui Antoine îl liniștea. Fuseseră înăbușite cîteva scandaluri la fundație, cîțiva gardieni fuseseră dați afară, dar nu se auzise nimic despre motivele îndepărtării lor din serviciu și domnul Thibault se temuse, la un moment dat, că destăinuirile lui Antoine au să fie de această natură: răsuflă ușurat.

— Crezi că-mi spui ceva nou? recunoscu el cu un aer îngăduitor. Toate acestea fac cinste generozității tale, dragul meu, însă dă-mi voie să-ți spun, în deplină cunoștință de cauză, că problemele de îndreptare a acestor copii sînt foarte complexe și că în această privință nu se improvizează de azi pe mîine. Ai încredere în experiența mea și în a specialiștilor. Tu spui: slăbiciune, amorțire. Slavă Domnului! Știi prea bine cine e fratele tău: crezi că se poate distruge o atare înclinare spre rău, ca a lui, fără ca mai întîi s-o domolești? Supunînd un copil vicios unui regim ca acesta, slăbim în el instinctele rele și numai așa ne putem ajunge scopul. Lucrul acesta ni-l arată practica de toate zilele. Și, recunoaște că

fratele tău s-a schimbat. Nu mai are furii, e disciplinat, politicos cu toți cei din jurul lui. Zici chiar tu că a ajuns să-i placă ordinea, regulile noului său fel de viață. Hei, dar cine n-ar fi mulțumit de un asemenea rezultat, obținut în mai puțin de un an de zile ?

Își trecu degetele ca niște cîrnați prin firele bărbii și, după ce termină, aruncă lui Antoine o privire piezișă. Vocea sonoră, debitul prețios dădeau aparența de forță celor mai neînsemnate cuvinte ale sale. Antoine era atît de obișnuit să sufere influența tatălui său încît, în sinea lui, simți că șovăie. Dar printr-un exces de mîndrie, domnul Thibault îl îndîrji :

— De altminteri, mă întreb, de ce-mi mai dau eu osteneala să apăr necesitatea unei pedepse binevenite, care nu este și nici nu va fi pusă în discuție ? Fac ce cred că trebuie să fac, în deplină cunoștință de cauză, și n-am de dat socoteală nimănui ! Asta ți-o spun o dată pentru totdeauna, dragul meu !

Antoine se supără :

— Asta nu-i un mijloc ca să mă faci să tac, tată ! Îți repet că Jacques nu mai poate fi lăsat la Crouy !

Domnul Thibault rîse din nou, acru. Antoine se sili să se stăpînească :

— Nu, tată, ar fi o crimă ca Jacques să mai fie ținut acolo. Este în el o valoare care nu trebuie lăsată să se piardă. Dă-mi voie să ți-o spun, tată : te-ai înșelat adesea asupra caracterului său ; el te enervează și tu nu vezi...

— Ce nu văd ? Trăim aici liniștiți de la plecarea lui. Este adevărat ? Ei bine, după ce se va îndrepta, îl vom aduce acasă. De aici și pînă la... Ridică pumnul, ca și cum ar fi vrut să izbească în masă, dar îl deschise și-și puse încet palma pe birou. Fierbea de mînie.

Antoine izbucni :

— Jacques nu va mai rămîne la Crouy, tată, îți dau cuvîntul meu !

— O, o... făcu domnul Thibault batjocoritor. Nu cumva uiți, dragă, că nu ești tu stăpînul aici ?

— Nu, nu uit. De aceea te întreb : Ce ai de gînd să faci ?

— Eu ? murmură domnul Thibault tărăgănat. Zîmbi rece și își întredeschise o clipă pleoapele. Nu încape nici o îndoială : îl voi certa cu toată asprimea pe domnul Faîsme fiindcă te-a primit fără autorizația mea și îți voi interzice să mai intri în colonie.

Antoine își încrucișă brațele.

— Și, atunci, broșurile tale, conferințele tale ? Cuvintele tale frumoase ? Ele sînt bune numai la congrese, nu ? Dar în fața unei inteligențe care se distruge, chiar cînd este a propriului tău fiu, nimic nu contează ; la o parte cu orice complicație, să-i asigurăm o viață liniștită și încolo, întîmple-se ce s-o întîmpla ?

— Fățarnicule ! strigă domnul Thibault, sărind în sus. Ah, trebuia să se întîmple și asta. Simțeam de multă vreme că vei ajunge aici. Unele cuvinte care-ți scapă la masă, cărțile tale, ziarele tale... Răceala cu care-ți îndeplinești îndatoririle religioase... Totul se explică acum : depărtarea de principiile religioase, anarhia morală și, în cele din urmă, revolta !

Antoine dădu din umeri :

— Să nu amestecăm lucrurile. Este vorba de fratele meu mai mic și chestiunea nu îngăduie așteptare. Tată, făgăduiește-mi că Jacques...

— Îți interzic de azi înainte să-mi mai vorbești de el ! Este limpede, nu ?

Se înfruntară.

— Acesta-i ultimul tău cuvînt ?

— Pleacă !

— Ah, tată, nu mă cunoști... ricană Antoine pe un ton de sfidare. Ți-o jur că Jacques va ieși din ocna aceea ! Și că nimic nu mă va împiedica !

Omul cel gras se îndreptă cu o violență neașteptată, cu fălcile încleștate, spre fiul său :

— Pleacă !

Antoine deschise ușa. Din prag se întoarse să-i mai arunce o dată, cu o voce surdă :

— Nimic nu mă va opri ! Chiar de-ar trebui să duc eu însumi o nouă campanie în ziarele mele !

V

A doua zi dimineața, Antoine, care nu putuse să închidă ochii toată noaptea, aștepta în sacristia arhiepiscopiei ca abatele Vécard să-și termine slujba. Trebuia ca preotul să fie pus la curent cu tot ce se întîmplase și să poată interveni. Jacques nu vedea altă șansă.

Întrevederea fu lungă. Abatele îl invită pe Antoine să se așeze lîngă el, ca la spovedanie, și-l ascultă în tăcere, cu partea de sus a trupului lăsată pe spate, cu capul înclinat pe umărul stîng, după obiceiul lui. Nu-l întrerupse nici un moment.

Chipul său fără culoare, cu nasul lung, era lipsit de expresivitate ; dar, din cînd în cînd, îi arunca lui Antoine o privire blîndă și stăruitoare, care încerca să pătrundă dincolo de cuvinte. Deși pe Antoine îl cunoștea mai puțin decît pe ceilalți membri ai familiei, îi arătase totdeauna o stimă deosebită ; interesant era că în această privință el suferea influența domnului Thibault, a cărui vanitate era foarte sensibilă la succesele lui Antoine și căruia îi plăcea să facă elogiul fiului său mai mare.

Antoine nu încercă să-l convingă pe preot printr-o argumentare abilă ; îi povesti amănunțit ziua petrecută la Crouy și încheiată cu scena din biroul tatălui său, lucru pentru care abatele îl mustră, dar fără să rostească vreun cuvînt, ci printr-un gest semnificativ al mîinilor, pe care le ținea totdeauna ridicate la înălțimea pieptului : două mîini de prelat căzute molatic în jos și care, fără să-și schimbe locul, se însuflețeau deodată, ca și cum natura le-ar fi rezervat lor acea putere de expresie ce-o refuzase chipului.

— Soarta lui Jacques este acum în mîinile dumneavoastră, domnule abate, încheie Antoine. Numai dumneavoastră puteți să-l înduplecați pe tatăl meu.

Abatele nu răspunse. Întoarse spre Antoine o privire atît de posomorîtă, atît de distrată, încît tînărul nu știu ce să creadă. Abia atunci își simți neputința și povara grea pe care și-o luase.

— Și după aceea ? întrebă blînd abatele.

— Cum după aceea ?

— Presupune că tatăl dumitale îl cheamă pe Jacques la Paris. Ce va face el după aceea ?

Antoine se tulbură. Avea un plan, dar nu știa cum să i-l prezinte, deoarece i se părea foarte greu ca abatele să-i admită principiul : să părăsească apartamentul familial, să se instaleze, el și Jacques, la parterul casei părintești, scoțîndu-l pe copil aproape complet de sub autoritatea părintească, să se îngrijească personal de educația lui, să-i controleze studiile și să-i supravegheze comportarea.

De data aceasta, abatele nu-și putu opri un zîmbet, dar un zîmbet lipsit de ironie.

— Îți vei asuma o sarcină destul de grea, prietene.

— Ah, răspunse Antoine cu aprindere, de-ați ști cît sînt de convins că acest copil are nevoie de o libertate completă ! Că nu se va putea dezvolta niciodată în constrîngere ! Puteți să rîdeți de mine, domnule abate, dar sînt convins că, dacă ar fi să mă ocup de el cu adevărat...

Din partea preotului nu obținu decît o nouă clătinare din cap, urmată de una din privirile acelea fixe și pătrunzătoare care păreau că vin de departe și răzbat în adîncime. Plecă disperat: după refuzul tatălui său, primirea oarecum nepăsătoare a abatelui nu-i mai lăsa nici o speranță. N-ar fi fost deloc surprins dacă ar fi aflat că abatele se hotărîse să se ducă la domnul Thibault chiar în ziua aceea.

Dar abatele nu trebui să se ostenească.

Cînd se întoarse acasă să-și bea ceașca de lapte rece, așa cum făcea în fiecare dimineață după slujbă, îl găsi pe domnul Thibault așteptîndu-l în sufrageria apartamentului ce-l ocupa împreună cu sora lui, la doi pași de arhiepiscopie. Trîntit într-un scaun, cu mîinile lăsate de-a lungul șoldurilor, omul cel gras fierbea încă de mînie. Sosirea abatelui îl făcu să se ridice.

— Ai sosit, în sfîrșit ! se bucură el. Vizita mea te surprinde ?

— Nu atît cît bănuiești, răspunse abatele. Din cînd în cînd, un zîmbet șiret sau, mai degrabă, o lucire ușor răutăcioasă a privirii îi aluneca pe fața liniștită. Poliția mea e bine organizată: sînt la curent cu totul. Îmi îngădui o clipă ? adăugă el apropiindu-se de ceașca de pe masă.

— La curent ? L-ai văzut pe... ?

Abatele își bău laptele cu înghițituri mici.

— Am aflat de la ducesă, încă de ieri dimineață, despre starea lui d'Astier. Dar abia aseară am auzit de retragerea adversarului dumitale.

— Starea lui d'Astier ? Nu cumva... Nu înțeleg. Nu știu nimic.

— Cum așa ? se miră abatele. Să-mi fie oare rezervată mie plăcerea de a-ți anunța știrea cea bună ? Făcu o pauză. Ei bine, bătrînul d'Astier a avut al patrulea atac: de data asta, sărmanul, e pierdut. Decanul, care nu e prost, se retrage și te lasă candidat unic la științele morale...

— Decanul... se... retrage ? bîlbîi domnul Thibault. De ce ?

— Pentru că s-a gîndit că un decan al Facultății de Litere ar fi mai la locul lui la Academia de Inscripții, deci preferă să mai aștepte cîteva săptămîni un fotoliu care nu-i va fi disputat, decît să-și măsoare norocul cu dumneata !

— Ești sigur de lucrul acesta ?

— Oficial. L-am întîlnit ieri seară pe secretarul permanent la o întrunire a Institutului Catolic. Decanul venise personal să-și prezinte scrisoarea de renunțare. O candidatură care a durat mai puțin de douăzeci și patru de ore !

— Dar atunci... îngînă domnul Thibault. Surpriza și bucuria îi tăiau răsuflarea. Făcu cîțiva pași la întîmplare, cu mîinile la spate, apoi se apropie de preot, gata să-l apuce de umeri. Nu-i apucă decît mîinile : Ah, dragă domnule abate, nu voi uita asta niciodată ! Mulțumesc.

Atîta fericire îl copleșise, încît toate celelalte necazuri fuseseră ca înghițite de valuri, furia plutea acum undeva, departe. Tocmai se pregătea să se întoarcă la motivul venirii lui aici, cînd abatele, după ce-l conduse, fără ca el să bage de seamă, în cabinetul său de lucru, îl întrebă cu tonul cel mai firesc :

— Și ce te aduce așa de dimineață la mine, dragă prietene ?

Atunci, domnul Thibault își aminti de Antoine și mînia îl cuprinse din nou. Venea să-i ceară un sfat asupra felului cum să se poarte cu fiul său cel mare, care se schimbase mult în ultima vreme și pe care îl simțea ros de spiritul îndoielii și al revoltei. Antoine continua oare să-și îndeplinească îndatoririle de bun creștin ? Asista el la slujba de duminică ? Acasă se arăta din ce în ce mai rar la masă, pretextînd că are mulți bolnavi, iar cînd venea, atitudinea lui nu mai era cea de altădată : își înfrunta tatăl, își permitea niște libertăți de opinie de neînchipuit ; cu ocazia ultimelor alegeri municipale, discuția luase o întorsătură atît de neașteptată, încît a trebuit să i se impună tăcere, ca unui copil. Pe scurt, dacă voia să-l păstreze pe Antoine pe calea cea bună, era nevoie să adopte față de el alte metode, pentru care sprijinul sau poate intervenția abatelui Vécard era indispensabilă. Apoi, ca exemplu, domnul Thibault povesti actul de indisciplină de care se făcuse vinovat Antoine ducîndu-se la Crouy, stupidele păreri cu care venise de acolo și scena fără pereche care urmase. Totuși, considerația pe care o avea pentru Antoine, accentuată fără să vrea chiar de aceste acte de independență de care-l învinuia, se oglindea cu prisosință în vorbele sale ; abatele sesiză acest lucru.

Așezat alene la birou, abatele făcea din cînd în cînd mici semne de aprobare, cu mîinile ridicate de o parte și de alta a sutanei. Dar de îndată ce veni vorba despre Jacques, deveni mai atent. Printr-o serie de întrebări abile, a căror legătură era greu de urmărit, ajunsese să-l facă pe tată să confirme toate informațiile pe care i le adusese fiul său.

— Dar... vezi... însă... rostea el, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși.

Domnul Thibault aștepta, uimit. După o scurtă pauză, abatele luă cuvîntul, cu hotărîre :

— Ceea ce-mi aduci la cunoștință despre atitudinea lui Antoine nu mă preocupă tot atît de mult ca pe dumneata, scumpe prietene. Trebuia să te aștepți la asta. Primul efect al studiilor științifice asupra unui spirit pasionat și plin de curiozitate este să-i atîțe mîndria și să-i zdruncine credința ; puțină știință te îndepărtează de Dumnezeu ; multă — te readuce la el. Nu te îngrijora. Antoine este la vîrsta cînd se trece de la o extremă la alta. Bine ai făcut că m-ai prevenit : voi căuta să-l văd mai des și să discut cu dînsul. Nu e nimic grav, ai răbdare ; se va îndrepta. Dar ceea ce aflu despre felul de viață al lui Jacques mă îngrijorează mult mai mult. Eram departe de a-mi închipui că izolarea lui este atît de strictă. El duce acolo o viață de prizonier ! Nu pot să cred că este lipsită de riscuri. Iubite prietene, mărturisesc că sînt foarte tulburat. Ai reflectat bine la asta ?

Domnul Thibault zîmbi.

— Cu toată răspunderea, domnule abate, îți voi spune ceea ce i-am spus ieri și lui Antoine : crezi oare că eu n-am, mai mult ca oricine, experiența acestor lucruri ?

— Nu zic nu, întări preotul, liniștit. Dar nu toți copiii pe care îi îngrijiți acolo au nevoie de atențiile pe care le cere temperamentul neobișnuit al fiului dumitale. Și, după cîte am înțeles, ei au un regim diferit, trăiesc în comun, au ore de recreație, se îndeletnicesc cu munci manuale. Am fost, după cît îți amintești, de părere că trebuie să i se aplice lui Jacques o pedeapsă severă și acest simulacru de recluziune mi se părea potrivit pentru a-l obliga să se gîndească, să-și dea seama de greșelile lui. Dar ce Dumnezeu, niciodată nu mi-am închipuit că trebuie să fie o adevărată încarcerare și, mai ales, că ca putea să-i fie impusă atîta timp. Ia gîndește-te ! Un copil de cincisprezece ani doar, să fie ținut singur în celulă timp de opt luni, sub supravegherea unui paznic lipsit de orice cultură și despre a cărui cinste nu ai decît informații oficiale... la cîteva lecții, mă rog, dar oare ce valoare au cele trei sau patru ceasuri pe săptămînă pe care i le consacră profesorul acesta de la Compiègne ? Habar n-ai ! Pe de altă parte, vorbești de experiența dumitale. Îngăduie-mi să-ți amintesc că am trăit doisprezece ani printre copiii de școală și că știu ce înseamnă un băiat de cincisprezece ani. Starea de ruină fizică, și mai ales morală, în care a căzut acest copil pe nesimțite, nu te face să te înfiori ?

— Și dumneata vorbești așa ? se indignă domnul Thibault. Nu te credeam așa de slab de înger ! adăugă cu un rîs scurt și uscat. De altfel, acum nu-i vorba de Jacques...

— Pentru mine nu poate fi vorba de altceva, îl întrerupse abatele fără să ridice glasul. După cele ce-am aflat, cred că sănătatea fizică și morală a acestui copil trece prin cele mai mari primejdii... Păru că se gîndește, apoi spuse răspicat, dar domol : Și nu trebuie să mai rămînă nici o zi acolo unde se află !

— Cum ? ! exclamă celălalt.

Era a doua oară în decurs de douăsprezece ore cînd domnul Thibault părea atins în punctul cel mai sensibil. Furia îl scotea din sărite, dar se stăpîni.

— O să mai vorbim noi despre asta și altă dată, zise el pe un ton de îngăduință și se ridică.

— O clipă, o clipă, îl opri preotul cu o vioiciune neașteptată. Cea mai mică învinuire care ți s-ar putea aduce este că ai acționat cu o imprudență... destul de condamnabilă. Avea un fel hotărît și blînd de a apăsa pe unele cuvinte, fără ca figura să i se învioreze în chip deosebit, și de a-și înălța în același timp arătătorul, parcă pentru a spune : „Atenție", ceea ce și făcu repetînd : Destul de condamnabilă... Și după o pauză adăugă : Răul trebuie îndreptat cît mai curînd.

— Cum ? Ce vrei de la mine ? strigă domnul Thibault, care nu se mai putu stăpîni. Și întoarse spre preot o față agresivă : Vrei să întrerup un tratament care a dat pînă acum rezultate atît de bune ? Să aduc iarăși acasă haimanaua aceea ? Să fiu din nou la cheremul obrăzniciilor lui ? Foarte mulțumesc ! Își strîngea pumnii, gata să-i trosnească din încheieturi, iar fălcile încleștate îi făceau vocea mai răgușită. Cu conștiința împăcată spun : Nu, nu și iar nu !

Cu un gest liniștit al mîinilor, abatele părea că-i răspunde : „Cum vrei..."

Domnul Thibault se ridică. Soarta lui Jacques părea a doua oară hotărîtă.

— Dragă domnule abate, continuă domnul Thibault, văd că nu se poate vorbi serios cu dumneata în dimineața asta, așa că plec. Dar dă-mi voie să-ți spun că ai închipuirea tot atît de înfierbîntată ca și Antoine. Dau eu impresia unui tată denaturat ? N-am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să aduc copilul acesta pe calea cea bună prin iubire, prin indulgență, prin exemple bune și prin influența vieții de familie ? N-am îndurat din partea lui, ani de zile, tot ceea ce un tată poate să îndure de la fiul său ? Și poți spune că bunătatea mea a fost răsplătită în vreun chip ? Din fericire, am înțeles la timp că datoria mea este alta și, oricît de greu mi-a venit,

n-am șovăit cînd a fost vorba să-l pedepsesc aspru. Dumneata însuți m-ai aprobat la vremea aceea. Bunul Dumnezeu m-a înzestrat, de altfel, cu oarecare pricepere și totdeauna m-am gîndit că, atunci cînd mi-a inspirat ideea să înființez la Crouy acest pavilion special, Providența mi-a dat prilejul să-mi pregătesc din vreme remediul pentru un rău personal. N-am primit, oare, plin de curaj această încercare? Oare mulți părinți ar fi procedat ca mine? Am eu să-mi reproșez ceva? Slavă Domnului, am conștiința împăcată, adăugă el cu un accent de protest care-i tulbura glasul. Doresc tuturor părinților să aibă conștiința curată ca și mine. Și acum, mă duc!

Deschise ușa. Un surîs de mulțumire îi apăru pe față: accentul său căpătă acea intonație sarcastică ce dă savoare graiului normand:

— Din fericire, sînt mai sănătos la minte decît voi toți!

Străbătu vestibulul, urmat în tăcere de abate. Cînd ajunse la scară, își luă rămas bun cu multă sinceritate în glas:

— La revedere, dragă prietene.

Se întoarse să-i strîngă mîna, cînd deodată, fără altă introducere, abatele începu cu o voce visătoare:

— „Doi oameni s-au dus la templu ca să se roage. Unul era fariseu și altul, vameș. Fariseul, în picioare, se ruga în sinea lui așa: «Dumnezeule, mulțumescu-ți ție că nu sînt ca ceilalți oameni. Postesc de două ori pe săptămînă și împart săracilor a zecea parte din bunurile mele.» Iar vameșul, stînd mai la o parte, nu îndrăznea nici ochii să și-i ridice spre cer, ci, bătîndu-se în piept, zicea: «Dumnezeule, ai milă de mine, că nu sînt decît un păcătos».“

Domnul Thibault întredeschise pleoapele: își zări duhovnicul, în umbra vestibulului, ducîndu-și arătătorul la buze.

— „Acesta, vă zic vouă, s-a întors la casa lui mult mai îndreptat; că tot cel ce se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește se va înălța.“

Omul cel gras primi lovitura fără să clipească; rămase locului, privind în pămînt. Fiindcă tăcerea se prelungea, încercă să mai arunce o privire, dar abatele împinse ușa fără zgomot și domnul Thibault se trezi singur în fața ușii închise. Dădu din umeri, se răsuci și plecă. La jumătatea scării însă se opri; strînse rampa cu pumnul; respirația îi era scurtă; își smuci bărbia înainte, ca un cal pe care-l supără frîul.

— Nu, murmură el.

Și, fără să mai stea pe gînduri, se întoarse acasă.

Toată ziua se sili să uite cele întîmplate. După-amiaza, fiindcă domnul Chasle întîrzia să-i dea un dosar de care avea

nevoie, avu o ieșire pe care abia și-o putu stăpîni. Antoine era de gardă la spital. Cina se desfășura în tăcere. Fără să mai aștepte ca Gise să-și termine desertul, domnul Thibault își strînse șervetul și se retrase în birou.

Băteau ceasurile opt. „Aș mai avea timp să-l văd în seara asta, se gîndi el așezîndu-se pe scaun, hotărît să nu cedeze. Mi-ar vorbi iar de Jacques. Am spus nu, nu să rămînă ! Dar ce-a vrut oare să spună cu povestea fariseului ?" se întrebă domnul Thibault pentru a suta oară. Deodată buza de jos începu să-i tremure. Domnul Thibault se temuse întotdeauna de moarte. Se ridică și-și cercetă chipul în oglindă, pe deasupra bronzurilor îngrămădite pe cămin. Trăsăturile își pierduseră siguranța aceea satisfăcută care-i modelase încetul cu încetul obrazul și de care nu se despărțea niciodată, chiar în singurătate, chiar la rugăciune. Îl trecu un fior. Cu umerii încovoiați, se prăbuși pe scaun. Se vedea pe patul de moarte și se întreba cu groază dacă nu se va înfățișa înaintea Celui-de-Sus cu mîinile goale. Se agăță cu deznădejde de părerile altora despre el : „Sînt totuși un om care iubește binele", își repeta întruna ; dar din ton răzbătea îndoiala. Nu se mai mulțumea cu vorbe : era în unul din acele rare momente cînd analiza introspectivă coboară pînă în adîncuri pe care nu le-a mai luminat niciodată. Cu pumnii încleștați pe brațele fotoliului, se gîndea la viața lui din trecut, dar nu descoperea nici o faptă curată în ea. Amintiri episodice țîșneau din umbra uitării. Una din ele, mai amară decît toate celelalte la un loc, îl copleși cu o stăruință atît de brutală, încît își cuprinse fruntea în mîini. Poate pentru prima oară în viață domnul Thibault se simțea rușinat. Cunoștea, în sfîrșit, acel dezgust de sine atît de greu de suportat, încît nici un sacrificiu nu părea prea mare, numai să aducă mîntuirea, numai să atragă iertarea dumnezeiască, să dea sufletului mîhnit pacea și nădejdea împăcării veșnice. Ah, a-l regăsi pe Dumnezeu... Dar, înainte de orice, să recîștige stima preotului, trimisul lui Dumnezeu. Da... Nu mai putea trăi nici un ceas în izolarea asta blestemată, sub povara acestei mustrări...

Aerul curat de afară îl calmă. Luă o trăsură, ca să ajungă mai repede. Îi deschise chiar abatele Vécard. Pe fața lui luminată de lampa pe care o înălță ca să-și recunoască vizitatorul, nu se putea citi nimic.

— Eu sînt, zise domnul Thibault.

Întinse mîna cu un gest mecanic și se îndreptă spre cabinetul de lucru fără o vorbă.

— Nu vin ca să vorbesc iarăși despre Jacques, anunță el de la început și de îndată ce se așează. Și fiindcă mîinile preotului schițau un gest împăciuitor : Te rog, să nu mai vorbim despre asta. Te afli pe un drum greșit. De altfel, dacă te îndeamnă inima, du-te la Crouy și convinge-te. Vei vedea că am dreptate. Apoi, pe un ton care părea și brusc, și naiv : Iartă-mi proasta dispoziție de azi-dimineață. Mă cunoști, sînt un om iute, nu însă... dar, în fond... chiar pentru un fariseu ca acela ai fost aspru. Prea aspru. Am dreptul să protestez, ce naiba ! Iată, sînt mai bine de treizeci de ani de cînd îmi sacrific pentru operele catolice de binefacere tot timpul și toată energia. Mai mult chiar, cea mai mare parte din veniturile mele... Și asta ca să aud de la un preot, de la un prieten, că sînt... că nu sînt... Nu, recunoaște că nu-i adevărat !

Abatele privi spre pocăit, părînd că spune : „Trufia îți izbucnește, fără să-ți dai seama, în cele mai neînsemnate cuvinte..."

— Dragă domnule abate, începu după o pauză iar domnul Thibault pe un ton nesigur, admit că nu sînt cu totul... Ei, da, admit : prea adesea, eu... Dar felul meu de a fi, ca să zic așa... Nu știi oare cum sînt ? Cerșea un strop de îngăduință : Ah, drumul mîntuirii este greu... Ești singurul care poți să mă ridici, să-mi arăți calea... Îmbătrînesc, mi-e frică... bolborosi pe neașteptate.

Abatele fu mișcat de schimbarea aceasta de ton. Simți că nu se cuvine să mai prelungească tăcerea și își apropie scaunul.

— Acum, eu sînt acela care stau la gînduri... zise el. Și, de altfel, ce-aș mai avea eu de spus după ce cuvîntul Domnului a pătruns așa de adînc ? Se reculese un moment. Știu bine că Dumnezeu ți-a dat o însărcinare grea : slujindu-l pe El, dobîndești autoritate asupra oamenilor, onoruri, ceea ce și trebuie. Dar e greu să nu confunzi, cît de puțin, gloria lui cu a dumitale ! Și e greu să nu te lași ispitit să preferi gloria personală gloriei sale ! Știu bine...

Domnul Thibault își deschise ochii și nu și-i mai închise ; privirea lui ștearsă avea o expresie de spaimă și în același timp era copilărească, nevinovată.

— Totuși, continuă abatele, *Ad majorem Dei gloriam.*[1] Numai acest lucru interesează. Dumneata ești, dragă prietene, din rasa celor tari, adică a trufașilor. Îmi dau seama cît îi este de greu omului să-și învingă trufia, să nu trăiască numai pentru

1 Pentru mai marea glorie a lui Dumnezeu.

sine, să nu-l uite pe Dumnezeu chiar atunci cînd e preocupat numai de opere caritabile. Cît îi este de greu să nu fie printre aceia despre care domnul nostru Isus Hristos a spus într-o zi cu atîta tristeţe: „Poporul acesta mă cinsteşte cu buzele, dar cu sufletul este foarte departe de mine..."

— Ah, făcu domnul Thibault exaltat, este groaznic... Numai eu ştiu cît este de groaznic!

Simţea o uşurare binefăcătoare umilindu-se, îşi dădea seama că numai aşa va reuşi să-l recîştige pe preot, dar fără să cedeze nimic în chestiunea penitenciarului. O putere îl îndemna să meargă şi mai departe, să-l impresioneze pe abate cu adîncimea credinţei lui, cu parada unei generozităţi neaşteptate, să-i forţeze consideraţia prin orice mijloc.

— Părinte! spuse el dintr-o dată şi privirea sa luă o clipă acea expresie fatală care se citea atît de des în ochii lui Antoine. Dacă pînă acum n-am fost decît un biet trufaş, oare nu Dumnezeu îmi dă chiar astăzi o ocazie... de îndreptare? Ezită şi păru că se luptă cu el însuşi. Şi, într-adevăr, se lupta. Abatele îl surprinse schiţînd la repezeală, cu degetul, semnul crucii pe vestă, în dreptul inimii: Mă gîndesc la candidatura aceea, înţelegi? E într-adevăr un sacrificiu, şi un sacrificiu făcut din trufie, cu atît mai mare, cu cît chiar dumneata m-ai anunţat azi-dimineaţă că alegerea e sigură. Ei bine, eu... Iată, poate şi în asta e o anumită vanitate. Oare n-ar trebui să tac şi să fac totul fără să mai spun cuiva, nici chiar dumitale? Ei bine, părinte, fac jurămînt să-mi retrag mîine, şi pentru totdeauna, candidatura de la institut.

Abatele făcu un gest cu mîinile care-i scăpă domnului Thibault, căci se întorsese către crucifixul atîrnat în perete.

— Dumnezeule, îngînă el, ai milă de mine, că nu sînt decît un păcătos.

Pusese în această mişcare un rest de mulţumire, pe care n-o bănuia nici el singur; trufia are uneori asemenea rădăcini, încît în momentul pocăinţei celei mai fierbinţi el se bucura de propria umilinţă cu o extraordinară satisfacţie a orgoliului. Abatele îi aruncă o privire sfredelitoare: Unde începea şi unde se sfîrşea sinceritatea acestui om? Şi, totuşi, în clipa aceea figura domnului Thibault strălucea de o renunţare mistică, astfel încît nu i se mai vedeau nici pungile, nici ridurile de pe faţă, iar înfăţişarea lui de bătrîn căpătase nevinovăţia unui chip de copil. Preotul fu impresionat şi se simţi ruşinat de plăcerea răutăcioasă cu care condamnase azi-dimineaţă pe vameş. Rolurile se inversau. Se gîndea la propria sa viaţă. Oare pentru gloria lui Dumnezeu se grăbise să-şi lase elevii

și să alerge după arhiepiscopat, după locul acesta mai aproape de soare? Și nu se bucura în fiecare zi de acea vinovată încîntare personală culeasă din exercitarea abilității lui de diplomat, pe care o pusese în serviciul bisericii?

— Cu mîna pe conștiință, crezi oare că Dumnezeu mă va ierta?

Vocea aceasta chinuită îi aminti abatelui Vécard menirea sa de îndrumător spiritual. Își împreună mîinile sub bărbie, înclină capul și se sili să zîmbească.

— Te-am lăsat să mergi pînă la capăt, rosti el. Te-am lăsat să bei potirul pînă la fund. Și, sînt sigur, îndurarea divină va avea în vedere ceasul acesta. Dar, adăugă abatele ridicînd arătătorul, intenția ajunge; căci adevărata dumitale datorie nu este să duci sacrificiul pînă la capăt. Nu protesta. Eu, duhovnicul dumitale, te dezleg de făgăduiala pe care ai făcut-o. În adevăr, renunțarea dumitale ar fi mai puțin folositoare gloriei lui Dumnezeu decît alegerea dumitale. Situația dumitale, averea presupune obligații pe care nu le poți disprețui. Titlul de membru al institutului îți va da, printre republicanii de extremă dreaptă, adevărații apărători ai țării noastre, o autoritate nouă, pe care o socotim necesară pentru cauza cea dreaptă. Ai știut să-ți pui totdeauna viața sub tutela Bisericii. Ei bine, primește și de data aceasta ca Biserica, prin mijlocirea mea, să-ți arate drumul cel drept. Dumnezeu respinge sacrificiul dumitale, dragă prietene; oricît de severă ar fi această poruncă, pleacă-ți capul. *Gloria in excelsis! Slavă lui Dumnezeu din ceruri și pe pămînt pace între oameni și bună învoire!*

În timp ce vorbea, abatele urmărea trăsăturile domnului Thibault, care își reluau încetul cu încetul vechiul lor echilibru. Cînd abatele termină, domnul Thibault își lăsă iarăși privirile în jos și nimeni n-ar fi fost în stare să ghicească ce se petrecea înlăuntrul lui. Preotul, redîndu-i fotoliul de la institut, ambiția lui de douăzeci de ani, îi dăduse din nou viață. Dar se simțea încă istovit de efortul uriaș pe care îl făcuse asupra lui însuși și era pătruns de o recunoștință supraomenească. Avură amîndoi același gînd: preotul, înclinîndu-și fruntea, începu să spună cu jumătate de glas o rugăciune de mîntuire. Cînd își ridică capul, îl văzu pe domnul Thibault căzut în genunchi; fața lui, ca de orb, ridicată spre cer, strălucea de bucurie; buzele, umede, bolboroseau, iar mîinile sale păroase și atît de umflate, că păreau înțepate de viespi, își frămîntau degetele pe birou cu un zel înduioșător. Dar pentru ce, oare, spectacolul acesta înălțător i se păru deo-

dată nesuferit abatelui ? Atît de nesuferit, încît nu se putu stăpîni să nu întindă brațul, gata, aproape, să-și lovească pocăitul ? Își domoli însă imediat gestul și puse mîna pe umărul domnului Thibault, care se ridică greoi.

— Ultimul cuvînt n-a fost încă rostit, zise cu blîndețea aceea neînduplecată care-i era caracteristică. Trebuie să iei o hotărîre în privința lui Jacques.

Domnul Thibault tresări din tot trupul.

Abatele se așeză.

— Nu fi asemenea celor care cred că se pot considera liniștiți pentru că au făcut față unei datorii grele, dar nu iau în seamă datoria imediată, aceea care este foarte aproape de ei. Chiar dacă încercarea la care l-ai supus pe copilul acesta i-ar fi mai puțin dăunătoare decît mă tem eu, nu trebuie prelungită. Gîndește-te la servitorul care dosește talantul încredințat de stăpîn. Haide, prietene, nu pleca de aici fără să fi căpătat conștiința întregii dumitale răspunderi !

Domnul Thibault în picioare dădea din cap, dar pe chipul lui nu se mai citea aceeași încăpățînare de mai înainte. Abatele se ridică.

— Lucrul cel mai greu, adăugă el, este să nu dai impresia că ai cedat în fața lui Antoine. Își dădu seama că o nimerise bine, făcu cîțiva pași și zise, deodată, pe un ton voios : Știi ce aș face eu în locul dumitale ? I-aș spune : „Vrei ca fratele tău să părăsească penitenciarul ? Da ? Ții mult la asta ? Ei bine, du-te de-l ia de acolo, dar ai grijă de el. Ai vrut să se întoarcă, ocupă-te de el !"

Domnul Thibault nu făcu nici o mișcare. Abatele continuă :

— Aș merge chiar și mai departe ! I-aș spune : „Nu vreau să-l mai primesc pe Jacques în casă la mine. Aranjează-te cum știi. Ai aerul să spui mereu că noi nu știm cum să ne purtăm cu el. Ei bine, încearcă tu !" Și i l-aș da în seamă pe Jacques. I-aș instala pe amîndoi undeva, în apropiere de casă, bineînțeles, ca să poată lua masa cu dumneata ; dar i-aș lăsa lui Antoine întreaga îngrijire a fratelui său. Nu te revolta, prietene, îl îndemnă el, cu toate că domnul Thibault nu făcuse nici un gest, așteaptă, lasă-mă să termin. Ideea mea nu este chiar așa de absurdă pe cît s-ar părea... Se întoarse la birou și se așeză pe scaun, rezemîndu-se în coate : Urmărește-mă, te rog, continuă abatele.

Primo : Aș putea să fac rămășag că Jacques va suporta mai ușor autoritatea fratelui său decît pe a dumitale și nu sînt departe de a crede că, bucurîndu-se de o libertate mai

mare, va înceta să aibă pornirea aceea de rezistență și indisciplină pe care am cunoscut-o la el altădată.

Secundo : În ceea ce-l privește pe Antoine, seriozitatea lui oferă toate garanțiile. Luat cu binișorul, sînt convins că nu va refuza acest mijloc de a-și elibera fratele. Cît despre tendințele supărătoare de care vorbeam azi-dimineață, o cauză mică poate să aibă efecte mari. Socotesc că, impunîndu-i-se educarea unui suflet, i s-ar da astfel cea mai bună contrapondere și l-ai aduce pe nesimțite la o concepție mai puțin... anarhistă despre societate, despre morală și religie.

Tertio : Autoritatea dumitale părintească, pusă la adăpost de fricțiunile zilnice care o uzează și o împrăștie, și-ar păstra tot prestigiul pentru a impune de la înălțime celor doi fii direcția aceea generală care este apanajul și, cum să spun, utilitatea ei principală.

În sfîrșit, și tonul abatelui deveni confidențial, îți mărturisesc că în momentul alegerilor de la institut mi se pare că ar fi de dorit ca Jacques să părăsească penitenciarul și să nu se mai discute despre această chestiune. Cu cît ești mai cunoscut, cu atît devii obiectul a tot felul de interviuri și de anchete. Vei fi expus indiscrețiilor presei... Considerație de ordin secundar, știu, dar, în sfîrșit...

Domnul Thibault lăsă să-i scape o privire care trăda oarecare îngrijorare. Fără să și-o mărturisească nici sieși, această eliberare din închisoare îi descărca conștiința, iar ceea ce-i propusese abatele nu-i putea aduce decît foloase de vreme ce-i salva amorul propriu în fața lui Antoine și-i reda lui Jacques viața normală, fără ca el, domnul Thibault, să fie nevoit a se ocupa de copil.

— Dacă aș fi sigur că haimanaua asta, o dată liberă, nu va provoca și alte scandaluri...

Partida era cîștigată.

Abatele se angajă să exercite un control discret asupra felului de viață al celor doi tineri, cel puțin în primele luni. Apoi primi să vină a doua zi la cină în Rue de l'Université și să participe la discuția pe care tatăl trebuia s-o aibă cu fiul cel mare.

Domnul Thibault se ridică să plece. Pornea cu inima ușoară, renăscută. Totuși, în timp ce strîngea cu căldură mîinile duhovnicului său, o îndoială îl cuprinse din nou.

— Rog pe bunul Dumnezeu să mă ierte că sînt așa cum sînt, zise el cu obidă.

Celălalt îl învălui cu o privire fericită.

— „Care din voi, murmură el, avînd o sută de oi şi pierzînd una din ele nu lasă pe cele nouăzeci şi nouă în pustiu şi nu se duce să o caute pe cea pierdută pînă o găseşte ?" Şi ridicînd degetul, cu un zîmbet fugar : „Adevăr zic vouă că aşa şi în ceruri va fi mai multă bucurie pentru un păcătos ce se pocăieşte..."

VI

Într-o dimineaţă, era abia ora nouă, portăreasa din Avenue de l'Observatoire o chemă pe doamna de Fontanin. Jos, o „persoană" dorea s-o vadă, dar nu voia nici să urce scările, nici să-şi dea numele.

— O persoană ? O femeie ?

— O fată.

Doamna de Fontanin făcu un gest de retragere. Fără îndoială, iar vreo aventură de-a lui Jérôme. Vreun şantaj ?

— Şi atît de tînără ! adăugă portăreasa. O copilă !

— Mă duc să văd.

Într-adevăr, era o copilă, care se ascundea în umbră şi care-şi ridică în cele din urmă capul.

— Nicole ! strigă doamna de Fontanin, recunoscînd-o pe fiica doamnei Noémie Petit-Dutreuil.

Nicole era gata să se arunce în braţele mătuşii sale, însă îşi înfrînă avîntul. Avea faţa răvăşită, dar nu plîngea ; ţinea ochii mari deschişi şi sprîncenele ridicate ; părea foarte tulburată, dar hotărîtă şi cu totul stăpînă pe ea.

— Tanti, aş vrea să-ţi vorbesc.

— Vino.

— Nu sus.

— De ce ?

— Nu, nu sus.

— Dar pentru ce ? Sînt singură. Ghici că Nicole ezita : Daniel e la liceu, Jenny, la lecţia de pian. Îţi repet că sînt singură pînă la ora mesei. Haide, vino !

Nicole o urmă în tăcere. Doamna de Fontanin o duse în camera ei.

— Ce este ? o întrebă, neputîndu-şi ascunde bănuiala. Cine te trimite ? De unde vii ?

Nicole o privea fără să-şi plece ochii ; genele îi tremurau.

— Am fugit de-acasă.

— Ah... făcu doamna de Fontanin cu durere ; totuşi, se simţea uşurată. Şi ai venit aici.

Nicole dădu din umeri, parcă pentru a spune : „Unde să mă duc ? N-am pe nimeni."

— Stai jos, drăguță. Ia să vedem... Pari cam obosită ! Nu ți-e foame ?

— Puțin... Fata zîmbea, ca să se scuze.

— Atunci, de ce nu spui ? strigă doamna de Fontanin, tîrînd-o în sufragerie.

Văzînd-o cum mușca din pîinea unsă cu unt, mai scoase din bufet un rest de friptură rece și cîteva prăjituri. Nicole înfuleca fără să spună nimic, rușinată de pofta ei de mîncare și incapabilă să și-o ascundă. Sîngele i se urcă în obraji. Bău, înghițitură după înghițitură, două cești de ceai.

— De cînd n-ai mai mîncat nimic ? întrebă doamna de Fontanin, al cărei chip era și mai tulburat decît al copilei. Ți-e frig ?

— Nu.

— Ba da, tremuri.

Nicole făcu un gest de enervare ; îi era ciudă că nu-și putea ascunde slăbiciunile.

— Am călătorit toată noaptea și m-a cuprins frigul...

— Călătorit ? Și de unde vii ?

— De la Bruxelles.

— Dumnezeule ! De la Bruxelles ! Singură ?

— Da, continuă fata. Felul în care accentua cuvintele dovedea întreaga tărie a hotărîrii ei.

Doamna de Fontanin o apucă de mînă.

— Ești înghețată. Vino în camera mea. Vrei să te culci, să dormi ? Îmi vei explica totul mai tîrziu.

— Nu, nu, imediat. Cît sîntem singure. De altfel, nici nu mi-e somn. Te asigur. Lasă-mă să stau aici.

Era încă la începutul lui aprilie. Doamna de Fontanin aprinse focul, o înveli pe fugară într-un șal și o așeză cu de-a sila lîngă cămin. Copila nu voia să stea ; în cele din urmă cedă, cu un aer plictisit, cu ochii strălucitori și ficși, ce nu-și ascundeau încăpățînarea. Se uita mereu la ceas ; la început se grăbise să vorbească, iar acum, după ce se instalase, nu se hotăra să înceapă. Mătușa ei, spre a n-o face să se simtă și mai stingherită, se ferea s-o privească. Trecură cîteva minute, dar Nicole tot nu îndrăznea să deschidă gura.

— Orice ai fi făcut, drăguță, spuse atunci doamna de Fontanin, aici nu te va întreba nimeni nimic. Păstrează-ți secretul dacă vrei. Îți mulțumesc că te-ai gîndit să vii la noi. Vreau să te simți ca la tine acasă.

Nicole se ridică. Nu cumva era bănuită de cine știe ce greșeală greu de mărturisit ? În mișcarea pe care o făcu, șalul îi alunecă de pe umeri și-i descoperi bustul plin de sănătate, care contrasta cu fața ei slăbită și cu tinerețea fragedă a trăsăturilor sale.

— Dimpotrivă, zise ea cu o privire înflăcărată, vreau să spun totul. Și începu imediat, cu un fel de asprime provocatoare în glas : Tanti, în ziua cînd ai venit în Rue de Monceau...

— Ah... făcu doamna de Fontanin și fața ei luă o expresie de suferință.

— ...am auzit totul, termină Nicole foarte repede, clipind din pleoape.

Urmă o scurtă tăcere.

— Știam, drăguță.

Fata își înăbuși un suspin și-și îngropă fața în palme, ca și cum ar fi izbucnit în lacrimi. Dar își ridică numaidecît capul ; ochii îi erau uscați și buzele, strînse, lucru care îi schimbă expresia obișnuită a feței, ba pînă și sunetul vocii.

— Nu o judeca rău, tanti Thérèse. E foarte nenorocită. Nu mă crezi ?

— Ba da, răspunse doamna de Fontanin. O întrebare îi ardea buzele ; se uita la fată cu o neliniște care însă nu putea să înșele pe nimeni : Unchiul tău, Jérôme... mai e acolo ?

— Da. Și adăugă după o pauză : Chiar el mi-a dat ideea să fug de acasă... să vin aici.

— El ?

— Nu, adică... Timp de opt zile a venit în fiecare dimineață. Îmi dădea ceva bani, ca să pot trăi, pentru că rămăsesem acolo singură-singurică. Pînă cînd, alaltăieri, mi-a spus : „Dacă o inimă miloasă te-ar primi la ea, ar fi mai bine decît aici". Așa a zis : „O inimă miloasă..." Și m-am gîndit imediat la dumneata, tanti Thérèse. Sînt sigură că și el se gîndea tot la dumneata. Nu crezi ?

— Se poate, murmură doamna de Fontanin, cuprinsă deodată de un asemenea sentiment de fericire, încît era gata să zîmbească. Se grăbi să spună : Dar de ce erai singură ? Unde te aflai ?

— La noi acasă.

— La Bruxelles ?

— Da.

— Nu știam că mama ta se mutase la Bruxelles.

— A trebuit s-o facă la sfîrșitul lui noiembrie. În Rue de Monceau totul fusese pus sub sechestru. Mama n-are noroc :

numai necazuri, numai portărei care veneau să-i ceară bani. Acum însă au plătit datoriile, așa că ea putea să se întoarcă.

Doamna de Fontanin ridică ochii. Voi să întrebe : „Cine *au* plătit ?" Privirea ei punea întrebarea atît de limpede, încît citi răspunsul pe buzele copilei. Din nou nu se putu stăpîni.

— Și... a plecat și el, în noiembrie, cu dînsa ?

Nicole nu răspunse. Glasul mătușei Thérèse era atît de îndurerat !

— Tanti, îi spuse, în sfîrșit, după o oarecare sforțare, nu trebuie să ai pică pe mine, nu vreau să-ți ascund nimic, dar e greu să explici totul, așa, dintr-o dată. Îl cunoști pe domnul Arvelde ?

— Nu. Cine-i ăsta ?

— Un mare violonist din Paris, care-mi dădea lecții. Da, un mare, mare artist ; dă concerte.

— Ei și ?

— Locuia la Paris, dar era belgian. Așa că, atunci cînd a trebuit să fugim, ne-a dus cu el în Belgia. Are o casă a lui la Bruxelles, unde ne-am instalat.

— La el ?

— Da. Nicole înțelesese întrebarea și nu se ferea de răspuns ; părea chiar că simte o plăcere sălbatică să înfrunte orice reticență. Dar nu îndrăzni să mai spună nimic și tăcu.

Doamna de Fontanin o întrebă după o pauză destul de lungă :

— Dar tu unde erai în ultimele zile, cînd te aflai singură și cînd unchiul Jérôme venea să te vadă ?

— Acolo.

— La domnul acela ?

— Da.

— Și unchiul tău... venea acolo ?

— Desigur.

— Dar cum erai singură ? continuă doamna de Fontanin pe același ton blînd.

— Pentru că domnul Raoul e în momentul acesta într-un turneu, la Lucerne, la Geneva.

— Care Raoul ?

— Domnul Arvelde.

— Și mama ta te-a lăsat singură la Bruxelles, ca să plece cu el în Elveția ?

Copila făcu un gest așa de deznădăjduit, încît doamna de Fontanin roși.

— Îți cer iertare, bîigui ea. Nu-mi mai vorbi de asta. Ai venit, e foarte bine. Rămîi cu noi.

Dar Nicole clătină tare din cap.

— Nu, nu, acum totul s-a sfîrșit. Trase adînc aer în piept, apoi, pe nerăsuflate : Ascultă, tanti, domnul Arvelde e în Elveția. Dar fără mama. Fiindcă pentru dînsa obținuse un angajament la un teatru din Bruxelles, ca să cînte un rol de operetă, căci avea o voce bună, pe care i-o formase el. A avut chiar mare, mare succes de presă. Am cîteva tăieturi din ziare, poți să le vezi ! Se opri, neștiind unde ajunsese. Atunci, reluă ea cu o privire stranie, tocmai pentru că domnul Arvelde era plecat în Elveția, a venit și unchiul Jérôme. Dar prea tîrziu. Cînd a ajuns el, mama plecase de acolo. Într-o seară ea m-a îmbrățișat... ba nu, adăugă Nicole cu o voce joasă și încruntînd din sprîncene, aproape m-a bătut, fiindcă nu știa ce să mai facă cu mine. Ridică ochii și se sili să surîdă : O, nu că ar fi avut pică pe mine, dimpotrivă... Surîsul i se sugrumă în gît. Era așa de nenorocită, tanti Thérèse, cum nici nu-ți poți închipui ! Trebuia să plece, fiindcă cineva o aștepta jos. Știa că are să vină unchiul Jérôme, pentru că trecuse de mai multe ori să ne vadă, făcuse chiar muzică cu domnul Raoul ; dar ultima dată spusese că nu va mai veni atîta vreme cît domnul Arvelde va fi acasă. Atunci, înainte de plecare, mama mi-a zis să-i spun unchiului Jérôme că ea a plecat pentru multă vreme și că el să aibă grijă de mine. Sînt sigură că el ar fi făcut asta, dar n-am îndrăznit să i-o spun cînd l-am văzut sosind. Era mînios. Îmi era frică să nu plece în urmărirea lor, așa că l-am mințit într-adins : i-am spus că mama trebuie să se întoarcă a doua zi ; și în fiecare zi îi spuneam la fel, că o așteptam. Dar el o căuta pretutindeni, o mai credea încă la Bruxelles. Dar eu mă săturasem, nu mai puteam sta : mai întîi îl urăsc pe servitorul domnului Raoul ! Nicole se cutremură : E un om, tanti Thérèse, cu niște ochi... Îl urăsc ! Așa că, în ziua cînd unchiul Jérôme mi-a vorbit de inima milostivă, m-am și hotărît. Și ieri dimineață, cum mi-a dat ceva bani, am ieșit, ca să nu mi-i ia servitorul, m-am ascuns prin biserici pînă seara, apoi am luat trenul de noapte.

Vorbise iute, cu fruntea plecată. Cînd își înălță capul, chipul atît de blînd al doamnei de Fontanin exprima o asemenea revoltă, o asemenea asprime, încît Nicole își împreună mîinile.

— Tanti Thérèse, n-o judeca rău pe mama, te asigur că nimic din toate astea nu s-au întîmplat din vina ei. Nici eu nu sînt totdeauna bună și sînt atît de supărătoare pentru ea, încît totul se poate înțelege ! Dar acum sînt mare, nu mai pot trăi așa. Nu, nu mai pot ! continuă ea, strîngînd din buze.

Vreau să muncesc, să-mi cîştig existenţa, să nu mai fiu povara nimănui. Iată de ce am venit, tanti Thérèse. Nu te am decît pe dumneata. Învaţă-mă ce să fac ! Ajută-mă numai cîteva zile, tanti Thérèse. Numai dumneata mă poţi ajuta.

Doamna de Fontanin era prea emoţionată ca să poată răspunde. N-ar fi crezut niciodată că această copilă îi va deveni într-o zi atît de dragă ! O privea cu o duioşie de care se bucura însăşi şi care-i alina propriile suferinţe. Era, poate, mai puţin frumoasă ca altădată, cu buzele spuzite din pricina febrei, dar ochii ! ochii aceia de un albastru-închis, aproape prea mari, prea rotunzi... Ce sinceritate, ce curaj în limpezimea lor !

Se sili să zîmbească şi zise :

— Draga mea, te-am înţeles, îţi respect hotărîrea, îţi promit să te ajut. Dar, deocamdată, rămîi aici, la noi. Ai nevoie de odihnă.

Rostea „odihnă", dar privirea ei spunea „dragoste". Nicole nu se înşela, totuşi nu voia să se înduioşeze.

— Vreau să muncesc, nu vreau să mai fiu o povară pe capul altora.

— Şi dacă mama ta ar veni să te ia la ea ?

Privirea transparentă i se tulbură şi se aspri.

— Nu, nici nu mă gîndesc ! zise Nicole cu o voce răguşită.

Doamna de Fontanin părea că nu auzise şi adăugă :

— Eu te voi ţine bucuroasă la noi... totdeauna.

Fata se ridică, păru că se clatină şi, deodată, alunecînd, îşi puse capul pe genunchii mătuşii sale. Doamna de Fontanin îi mîngîie obrajii, în timp ce se gîndea la unele lucruri pe care simţea că trebuie să le discute :

— Ai văzut prea multe lucruri, copila mea, pe care n-ar fi trebuit să le vezi la vîrsta ta, îndrăzni să spună.

Fata dădu să se ridice, dar doamna de Fontanin n-o lăsă. Nu voia ca Nicole să vadă că roşise şi-i ţinea fruntea pe genunchi, răsucindu-i, distrată, o şuviţă de păr blond între degete, în timp ce-şi căuta cuvintele :

— Ai observat multe lucruri... multe lucruri, care trebuie să rămînă... tainice... Mă înţelegi ?

O privi pe Nicole în ochii străbătuţi de o lucire fugară.

— Oh, tanti Thérèse ! Fii sigură... Nimeni... nimeni ! Nimeni n-ar înţelege, toţi ar învinovăţi-o pe mama !

Nicole dorea să ascundă purtarea mamei ei aproape în aceeaşi măsură în care doamna de Fontanin ţinea s-o ascundă pe a lui Jérôme faţă de copiii ei. Complicitate neaşteptată, ce se

stabili dintr-o dată cînd Nicole, după ce stătu puțin pe gînduri, se ridică de jos, cu chipul plin de însuflețire.

— Ascultă, tanti Thérèse. Iată ce va trebui să le spunem : că mama a fost nevoită să-și cîștige singură existența și că a găsit o slujbă în străinătate. În Anglia, de pildă... O slujbă care a împiedicat-o să mă ia cu dînsa... Să zicem că s-a angajat institutoare, vrei ? Și adăugă cu un zîmbet copilăresc : Iar de vreme ce mama a plecat, nu se va mai mira nimeni că sînt tristă, nu-i așa ?

VII

Bătrînul crai de la parter se mută la 15 aprilie.

În dimineața zilei de 16, domnișoara de Waize, urmată de două bone, de doamna Fruhling, portăreasa, și de un hamal, se duse să ia în primire garsoniera. Bătrînul crai nu se bucura de o reputație frumoasă în imobil, astfel că Domnișoara, strîngîndu-și pelerina de lînă neagră pe lîngă trup, așteptă, înainte de a trece pragul, ca toate ferestrele să fie deschise. Apoi pătrunse în anticameră, făcu repede înconjurul încăperilor și, asigurată oarecum de nevinovata goliciune a pereților, organiză scuturatul, ca și cum ar fi fost vorba de o sfințire a casei.

Spre mirarea lui Antoine, bătrîna domnișoară primise aproape fără obiecții ideea de a-i instala pe cei doi frați în afara căminului părintesc, cu toate că un asemenea plan ar fi trebuit să-i tulbure tradițiile domestice și să-i răstoarne concepțiile despre familie și educație. Antoine își explica atitudinea guvernantei prin bucuria pe care i-o provoca întoarcerea lui Jacques și prin respectul pe care-l avea față de hotărîrile domnului Thibault, mai ales cînd erau încuviințate și de abatele Vécard. În realitate, graba Domnișoarei avea și altă cauză : ușurarea pe care o simțea văzînd că Antoine se mută din apartament. De cînd o adusese pe Gisèle, biata Domnișoară trăia sub teroarea molipsirilor. Într-o primăvară, o ținuse pe Gise închisă în camera ei șase săptămîni, necutezînd s-o lase să ia aer decît pe balcon, și întîrziase plecarea întregii familii la Maisons-Laffitte, deoarece mica Lisbeth Fruhling, o nepoată a portăresei, făcuse tuse măgărească, iar ea refuza să iasă din casă pentru că ar fi trebuit să treacă prin fața locuinței portarului ! Nici vorbă că Antoine, cu mirosul lui de spital, cu trusele și cu cărțile lui, i se părea un pericol permanent. Îl rugase de atîtea ori să n-o mai ia pe Gise pe genunchi. Dacă

la întoarcerea acasă își arunca din grețeală paltonul pe un scaun din antreu în loc să-l ducă în camera lui sau dacă venea tîrziu și se așeza la masă fără să se spele pe mîini, deși știa că nu-și îngrijea bolnavii îmbrăcat cu paltonul și nici nu părăsea spitalul fără să treacă pe la lavabou, Domnișoara nu mai mînca nimic la masă, chinuită de spaimele ei, și imediat după desert o ducea pe Gise să-i facă o spălătură antiseptică în gît și în nas.

Instalarea lui Antoine la parter însemna crearea unei zone de protecție de două etaje între Gise și el ; astfel riscurile zilnice de molipsire erau reduse. Își dădu deci o silință deosebită ca să organizeze carantina ciumatului. În trei zile, locuința fu curățată, spălată, tapisată și împodobită cu perdele și mobile.

Jacques putea să vină.

De cîte ori se gîndea la el, Domnișoara își intensifica activitatea sau, dimpotrivă, își întrerupea o clipă lucrul, fixîndu-și ochii galeși asupra chipului scump pe care-l chema în minte. Dragostea ei pentru Gise nu-i micșora cu nimic afecțiunea pentru Jacques. Îl iubea de cînd se născuse, ba chiar mai dinainte, fiindcă înaintea lui o iubise și o crescuse pe mama sa, pe care el n-o cunoscuse și pe care ea o înlocuise de cînd el era în leagăn. Jacques făcuse într-o seară primii lui pași pe covorul din culoar, împleticindu-se între brațele ei deschise, apoi, patrusprezece ani după aceea, Domnișoara tremurase pentru el așa cum tremura acum pentru Gise. Atîta dragoste și, totuși, o neînțelegere totală ! Copilul acesta, pe care nu-l slăbea din ochi, rămînea pentru ea o enigmă. Cîteodată dispera la gîndul că îngrijește un monstru și plîngea amintindu-și copilăria doamnei Thibault, care fusese blîndă ca un Isus. Ea nu se întreba de unde moștenea Jacques atîta violență și dădea toată vina numai pe diavol. Alteori însă, unul din gesturile acelea neașteptate, în care se revărsa brusc sufletul copilului, o înduioșa și o făcea să plîngă, dar de bucurie. Nu se putuse obișnui cu absența lui. Nu înțelesese nimic în legătură cu plecarea lui, dar voia ca întoarcerea să-i fie o sărbătoare și ca locuința cea nouă să aibă tot ceea ce-i plăcea lui. Antoine trebui să se împotrivească ca să nu încarce camera cu toate jucăriile de altădată. Coborîse din camera ei pînă și fotoliul care îi plăcea lui Jacques și în care el se așeza ori de cîte ori era supărat. La sfatul lui Antoine, înlocuise vechiul pat al lui Jacques cu un divan nou, care se strîngea în timpul zilei ; astfel, încăperea căpătase aspectul serios al unui cabinet de lucru.

Gisèle, neglijată de două zile, închisă în cameră numai cu lecțiile ei, nu-și putea concentra atenția asupra caietelor. Murea de curiozitate să vadă ce se petrece jos. Știa că Jacquot al ei are să se întoarcă și că toată harababura asta era din pricina lui și, ca să-și liniștească nervii, se învîrtea, ca într-o cușcă în cameră.

În dimineața a treia chinul deveni atît de mare și ispita atît de puternică încît, aproape de amiază, văzînd că mătușa ei nu mai vine sus, fără să mai stea pe gînduri, evadă, coborînd scările valvîrtej. Antoine tocmai se întorcea acasă. Văzîndu-l, Gise izbucni în rîs. Antoine avea darul să-i stîrnească, atunci cînd o învăluia cu privirea lui gravă și rece, niște hohote de rîs care se întețeau cu cît el încerca să pară mai serios, ceea ce le atrăgea amîndurora mustrarea guvernantei. Dar acum erau singuri, așa că puteau să se bucure în voie.

— De ce rîzi ? o întrebă Antoine apucîndu-i pumnii.

Gise se zbătea și rîdea din ce în ce mai tare. Apoi se opri dintr-o dată :

— Trebuie să mă învăț să nu mai rîd așa ; altminteri, n-o să mă mărit niciodată.

— Prin urmare, vrei să te măriți ?

— Da, zise Gise, privindu-l cu ochii ei de cîine cuminte.

Antoine se uita la trupușorul acesta înmugurit ca un vlăstar și se gîndea, pentru prima oară, că pustanca de unsprezece ani va deveni femeie, se va mărita. Îi dădu drumul.

— Unde alergi așa, cu capul gol, fără să-ți iei măcar un șal pe tine ? Trebuie să stăm la masă.

— O caut pe tanti. Am o problemă pe care n-o înțeleg... spuse ea, răzgîndu-se.

Se înroșise toată și arăta cu degetul, în umbra scării, ușa misterioasă a garsonierei, prin care se cernea o rază de lumină. Ochii îi străluceau.

— Ai vrea să intri acolo ?

Ea spuse un „da" abia mișcîndu-și buzele, dar fără să scoată nici un sunet.

— O să te certe !

Gise rămase pe gînduri. Îi aruncă apoi o privire îndrăzneață, ca să vadă dacă nu glumea.

— Nu. Mai întîi că ăsta nu-i un păcat.

Antoine zîmbi ; se vedea cît de colo că acesta era felul Domnișoarei de a deosebi binele de rău. Se întreba cît de mare e influența bătrînei domnișoare asupra copilei ; dar, după ce aruncă o privire spre Gise, se liniști : era o plantă

sănătoasă, care se va dezvolta oriunde și va ști să scape de sub orice înrîurire.

Gise nu-și lua ochii de la ușa întredeschisă.

— Ei, hai, intră, o îndemnă Antoine.

Ea își înăbuși un țipăt de bucurie și se strecură ca un șoarece înăuntru.

Domnișoara era singură. Cocoțată pe divan și înălțîndu-se în vîrful picioarelor, tocmai termina de agățat pe perete crucifixul pe care i-l dăduse lui Jacques la prima împărtășanie și care urma să vegheze și de acum încolo somnul copilului. Era veselă, fericită, întinerită și cînta încet în timp ce făcea treabă. Recunoscuse pasul lui Antoine în anticameră și se gîndi că uitase să se mai uite la ceas. Gisèle făcu înconjurul celorlalte încăperi și, nemaiputîndu-și stăpîni bucuria, începu să joace și să bată din palme.

— Sfinte Dumnezeule! se sperie Domnișoara sărind jos.

Își zărise într-o oglindă nepoata, cu părul fluturînd în curentul dintre ferestrele deschise, țopăind ca un ied și țipînd cît o ținea gura:

— Trăiască aerul reeece! Trăiască aerul reeece!

Domnișoara nu înțelese și nici nu încercă să înțeleagă ceva. Gîndul că fetița putuse să ajungă aici din neascultare era departe de a-i trece prin cap; de șaizeci și șase de ani se obișnuise să se supună capriciilor soartei. Acum însă, își desprinse pelerina cît ai clipi din ochi, se repezi spre fetiță, o înfășură în ea și, fără a-i spune o vorbă de mustrare, o făcu să urce cele două etaje mai repede decît le coborîse. Nu se liniști decît după ce-și culcă nepoata sub o pătură și-i dădu să bea o ceașcă mare de ceai fierbinte.

Trebuie să spunem că temerile ei nu erau cu desăvîrșire lipsite de temei. Mama Gisèlei, originară din Madagascar și pe care comandantul de Waize o luase în căsătorie la Tamatava, unde își avea garnizoana, murise de tuberculoză la mai puțin de un an după nașterea copilei; doi ani mai tîrziu, comandantul își dădu sufletul și el, în urma unei boli lungi, puțin cunoscută și despre care se credea că e o moștenire de la soția lui. Fiind singura rudă a orfanei, Domnișoara o adusese din Madagascar și-și luase răspunderea creșterii ei, dar amenințarea acestei ereditățí o obseda, cu toate că fetița nu avusese niciodată măcar vreun guturai mai serios și cu toate că robustețea constituției sale era cu regularitate constatată și confirmată de toți medicii și specialiștii care o examinau în fiecare an.

Alegerea de la institut trebuia să aibă loc pînă în cincisprezece zile şi domnul Thibault părea grăbit să-l vadă pe Jacques întors acasă. Se hotărîse ca domnul Faîsme să-l aducă la Paris duminica următoare.

În ajun, sîmbătă, Antoine plecă de la spital la şapte seara, mîncă într-un restaurant din apropiere, spre a nu fi obligat să ia masa în familie, şi la ora opt intra singur şi vesel în noua lui locuinţă. Avea să doarmă acolo pentru prima oară. Simţi o mare plăcere să încerce cheia în broască, să trîntească uşa în urma lui; aprinse lumina şi începu să se plimbe cu paşi mici prin regatul său. Îşi rezervase partea dinspre stradă: două încăperi mari şi un cabinet. Prima era mobilată mai modest, cu cîteva scaune împrăştiate în jurul unei măsuţe rotunde; aceasta urma să fie sala de aşteptare, unde îşi va primi clienţii. În a doua, cea mai mare, coborîse mobilele pe care le avea în apartamentul tatălui său, o masă de lucru largă, biblioteca, două fotolii de piele şi toate celelalte obiecte martore ale vieţii lui de muncă. În cabinet, unde se aflau un lavabou şi un cuier pentru haine, îşi instalase şi patul.

Cărţile erau trîntite teancuri pe jos, în anticameră, lîngă cuferele nedeschise încă. Caloriferul răspîndea o căldură blîndă, globurile de sticlă, noi, aruncau peste tot o lumină plăcută. Ca să intre deplin în stăpînirea lor, Antoine avea întreaga seară înainte; în cîteva ore trebuia ca totul să fie despachetat, aranjat şi pregătit să-i încadreze noua sa viaţă. Sus, acum, se termina desigur masa: Gise moţăia deasupra farfuriei, domnul Thibault ţinea discursuri. Cît de liniştit se simţea Antoine aici, cît de frumoasă i se părea singurătatea asta! Oglinda de pe cămin îi reflecta jumătate din corp. Se apropie de ea, nu fără oarecare încîntare. Avea felul lui de a se privi în oglindă, dîndu-şi umerii înapoi, strîngîndu-şi fălcile şi studiindu-se din faţă cu o căutătură aspră, pe care şi-o înfigea în lumina ochilor din imaginea oglinzii. Se ferea să-şi observe bustul prea lung, picioarele scurte, braţele subţiri şi, faţă de corpul acesta aproape pipernicit, disproporţia unui cap prea mare, al cărui volum părea sporit şi mai mult de barbă. Se simţea, ţinea cu tot dinadinsul să fie un om zdravăn, cu grumazul lat. Şi-i plăcea expresia aceea încordată a chipului său, deoarece, încreţindu-şi mereu fruntea, ca şi cum ar fi fost nevoit să-şi concentreze de fiecare dată atenţia asupra tuturor momentelor din cursul vieţii, i se formaseră un fel de pernuţe în jurul liniei sprîncenelor, iar privirea, încadrată în

umbră, căpătase o strălucire dură, care-l măgulea ca un semn vizibil de energie.

„Să începem cu cărțile, își zise el scoțîndu-și vesta și deschizînd cu încîntare ușile bibliotecii goale. Ia să vedem... Caietele de cursuri, jos... Dicționarele, la îndemînă... *Terapeutica*... Bun ! Tra-la-la ! Oricum, mi-am atins una din țintele vieții mele... Parterul... Jacques... Cine-ar fi crezut așa ceva nu mai departe decît acum trei săptămîni ?"

— *Păcătosul ăsta e dotat cu o voință de ne-în-frînt !* făcu el pe un ton pițigăiat, ca și cum ar fi imitat vocea cuiva. *O voință stăruitoare și de ne-în-frînt !*

Aruncă o ocheadă veselă spre oglindă și făcu o piruetă ; gata să scape teancul de broșuri sprijinite sub bărbie. „Ho, încet ! Bine ! Iată și rafturile care prind viață... Acum, hîrțoagele. Astă-seară să punem dosarele în cartotecă, așa cum erau... Dar în curînd va trebui să revizuim notele, observațiile... Încep să se îngrămădească... Să adoptăm o clasificare logică și clară, cu un repertoriu la zi... Ca la Philip... Un repertoriu de fișe... Toți medicii mari, de altfel..."

Cu un pas ușor, aproape dansînd, Antoine făcea naveta din anticameră la sertarul fișelor. Deodată, izbucni într-un rîs copilăresc, cu totul neașteptat :

— *Doctorul Antoine Thibault*, pronunță el, oprindu-se o clipă și înălțîndu-și capul. *Doctorul Antoine Thibault, știți, specialistul în boli de copii...*

Făcu un pas în lături, pe furiș, însoțit de un salut scurt, și începu iar, cu gravitate, să iasă și să intre. „Să trecem la cufărul de răchită... În doi ani iau medalia de aur ; șef de clinică... Și concursul la spital... Mă instalez, așadar, aici pe trei sau patru ani, nu mai mult. Pe urmă îmi va trebui un apartament potrivit, ca al profesorului..." Și începu iar, cu aceeași voce pițigăiată :

— *Thibault, unul din cei mai tineri medici de spital ai noștri... Brațul drept al lui Philip...*

„Am avut o bună inspirație să mă specializez în bolile de copii... Cînd mă gîndesc la Louiset, la Touron... Nătărăii..."

— *Nă-tă-ră-ii*, repetă, fără să dea impresia că se gîndește la ceea ce spune.

Avea brațele încărcate cu obiectele cele mai diferite și căuta, pentru fiecare, cu un ochi atent, un loc nimerit. „Dacă Jacques ar vrea să se facă medic, l-aș ajuta, l-aș îndruma... Doi Thibault medici... De ce nu ? Este, într-adevăr, o carieră potrivită pentru frații Thibault ! Cam grea, dar cîte satisfacții îți dă cînd ai puțin gustul luptei, puțin orgoliu ! Cîte sforțări

de memorie, de atenție, de voință ! Și niciodată nu termini. Dar și cînd ai ajuns să fii cunoscut ! Un mare medic... Un Philip, de pildă... Să-ți poți lua un aer blînd, sigur... Foarte politicos, dar distant. Domnul profesor... Ah, să fii cineva, să fii chemat la consultație de către confrații care te invidiază cel mai mult !... Unde mai pui că mi-am ales cea mai grea din specialități : copiii ; nu știu ce să spună, iar cînd spun ceva, te înșală... Aici într-adevăr ești singur, față în față cu boala pe care trebuie să o descoperi... Din fericire, radiografia... Un medic desăvîrșit ar trebui să fie astăzi și radiolog și să și opereze singur. Îndată ce-mi iau doctoratul, am să fac un stagiu la radiologie. Iar mai tîrziu îmi voi anexa la cabinetul medical un laborator de radiologie... Cu o infirmieră... Sau mai bine un ajutor în bluză... Și în zilele de consultație, orice caz mai serios, țac ! un clișeu..."

— *Ceea ce mă face să am încredere în Thibault este că el începe printr-un examen radiografic !*

Zîmbi la auzul propriei voci și mai trase o ocheadă spre oglindă : „Ei da, știu, orgoliul... se gîndi el, rîzînd cinic. Abatele Vécard spune : «Orgoliul celor din familia Thibault...» Tatăl meu, mă rog... de... fie... Dar eu ? Ei bine, da, orgoliul. De ce nu ? Orgoliul este pîrghia mea, pîrghia forțelor mele. Mă servesc de el. Am tot dreptul. Nu-i vorba ca, înainte de toate, să te folosești de forțele tale ? Și care sînt forțele mele ? Un zîmbet îi descoperi dinții. Le cunosc. Mai întîi, pricep ușor și rețin ; asta contează. Apoi, putere de muncă. «Thibault muncește ca un bou !» Cu atît mai bine, lasă-i să spună ! Ar vrea și ei, cu toții, să poată face ca mine. Și, apoi, mai ce încă ? Energie. Da, asta !"

— *O energie ex-tra-or-di-na-ră* ! pronunță el, uitîndu-se iar în oglindă. „Ea e ca un potențial... Un acumulator bine încărcat, totdeauna gata și care-mi îngăduie orice efort ! Dar la ce mi-ar servi toate forțele acestea fără o pîrghie, domnule abate ?"

Ținea într-o mînă o trusă plată, de nichel, care strălucea la lumina becului din plafon și pe care nu știa unde s-o pună ; pînă la urmă o așeză deasupra bibliotecii.

— *Cu atît mai bine*, rosti el tare, cu accentul acela batjocoritor de normand pe care-l avea cîteodată tatăl său. Tra-la-la-la și trăiască orgoliul, domnule abate !

Cufărul se golea. Antoine scoase două rame de pluș, pe care le privi distrat. Erau două fotografii : a bunicului din partea mamei și a mamei sale ; un bătrîn frumos, în frac, cu mîna sprijinindu-se pe o măsuță încărcată cu cărți, și o femeie

tînără, cu trăsături fine, cu o privire stearsă, mai curînd blondă, cu un corsaj decoltat în formă de pătrat și cu două bucle moi căzîndu-i pe umeri. Atît de mult se obișnuise să privească această imagine a mamei sale, încît așa o revedea totdeauna, deși portretul data din ziua logodnei cu Thibault, iar el n-o văzuse niciodată pe mama lui coafată în felul acesta. Antoine avea nouă ani cînd se născuse Jacques și cînd ea murise. Și-l amintea mai bine pe bunicul Couturier, economistul, prietenul lui Mac-Mahon; urma să fie prefect de Sena la căderea lui Thiers; fusese cîțiva ani decanul institutului; Antoine nu uitase figura lui simpatică, după cum nu uitase nici cravatele de muselină albă și nici briciurile cu mîner de sidef în cutia lor de piele verzuie.

Așeză cele două fotografii pe cămin, printre mostrele de roci și fosile. Mai rămînea de aranjat biroul, încărcat cu tot felul de obiecte, de hîrtoage. Începu să le pună în ordine, voios. Încăperea se transforma văzînd cu ochii. După ce termină, își roti o privire satisfăcută de jur-împrejur. „Cît despre rufărie și haine, asta-i treaba doamnei Fruhling", se gîndi el cu lenevie. Ca să scape cu desăvîrșire de tutela Domnișoarei, obținuse ca portăreasa să-și ia asupră-și menajul și serviciul de la parter. Aprinse o țigară și se întinse într-unul din fotoliile de piele. I se întîmpla rar să aibă, ca acum, o seară întreagă a lui, fără nici o treabă precisă, și se simțea oarecum stînjenit. Era încă devreme; ce să mai facă? Să stea așa și să viseze, fumînd? Avea, ce-i drept, cîteva scrisori de scris, dar basta!

„Ia stai, își spuse deodată, ridicîndu-se. Voiam să mă uit în Hémon, să văd ce scrie despre diabetul infantil." Luă un volum mare, broșat și îl frunzări pe genunchi... „Da... Ar fi trebuit să știu asta... evident! își zise încruntînd sprîncenele. M-am înșelat... Fără Philip, bietul plod ar fi fost pierdut, din greșeala mea... Adică din greșeala mea, nu. Totuși..."

Închise cartea și o aruncă pe masă.

„Cît e de neînțelegător profesorul în asemenea cazuri! Cît ține la situația sa, cît e de vanitos! *«Regimul pe care i l-ai prescris nu putea decît să-i agraveze starea, dragă Thibault!»* În fața externilor, în fața infirmierelor! Cît a fost de rău!"

Își îndesă mîinile în buzunare și făcu vreo cîțiva pași prin casă.

„Ar fi trebuit să-i răspund. Ar fi trebuit să-i spun: «În primul rînd, dacă dumneavoastră v-ați face datoria...» Perfect! Mi-ar fi răspuns: «Domnule Thibault, cred că din punctul acesta de vedere nimeni...» Și i-aș fi tăiat-o scurt: «Pardon! Dacă ați veni dimineața o dată cu toată lumea și dacă ați aștepta sfîrșitul consultațiilor în loc să plecați la unsprezece jumătate pentru clientela care plătește, n-ar trebui să fac treaba asta

eu şi n-aş risca să mă înşel !» Pac ! În faţa lumii întregi ! S-ar uita urît la mine cincisprezece zile, dar ce-mi pasă ! Urma alege !"

Chipul lui Antoine luă deodată o expresie răutăcioasă. Ridică din umeri şi începu să potrivească pendula, gîndindu-se aiurea ; dar îl trecu un fior, îşi puse vesta şi se aşeză iarăşi în locul pe care-l părăsise. Bucuria de adineauri i se risipise ; în suflet îi stăruia o senzaţie de frig. „Imbecilul !" se indignă plin de ciudă.

Îşi puse nervos picior peste picior şi aprinse altă ţigară. Dar în timp ce rostea „imbecilul", se gîndea la siguranţa ochiului, la experienţa, la instinctul surprinzător al doctorului Philip ; şi în momentul acela geniul profesorului i se păru că alcătuieşte un tot care-l zdrobea.

„Pe cînd eu, eu ? se întrebă Antoine şi simţi că se înăbuşă. Voi putea eu vreodată să văd aşa limpede ca dînsul ? Intuiţia aceasta, care nu dă greş aproape niciodată şi care, ea singură, te face să ajungi mare clinician, oare eu... ? Da, memorie, silinţă, perseverenţă... Dar altceva mai am în afară de calităţile acestea de subordonat ? Nu-i pentru prima oară că mă împiedic de un diagnostic... uşor... da, era un diagnostic foarte uşor, în fond, un caz clasic, caracteristic... Ah, făcu el întinzînd brusc braţul, asta nu poate veni de la sine. Trebuie să munceşti, să dobîndeşti cunoştinţe, să dobîndeşti cunoştinţe ! Păli. Şi mîine, poftim, Jacques ! Mîine seară Jacques va fi aici, în camera de alături, iar eu... eu..."

Se ridică dintr-o săritură. Deodată planul ce şi-l făcuse de a trăi împreună cu fratele său îi apăru în adevărata lui lumină : o nebunie irealizabilă ! Uitase de răspunderea ce şi-o luase ; nu se mai gîndea decît la piedica ce-i va stingheri, de acum încolo, mersul înainte, orice ar face. Nu mai pricepea prin ce aberaţie putuse să-şi ia în sarcină salvarea lui Jacques. Avea timp de risipit ? Putea oare să-şi schimbe rostul unei singure ore pe săptămînă ? Imbecil ! Îşi legase singur piatra asta de gît. Şi nu mai avea cum să dea înapoi.

Trecu prin vestibul, deschise uşa camerei pregătite pentru Jacques şi se opri în prag, împietrit, căutînd să zărească în încăperea întunecoasă. Căzu pradă unei mari descurajări.

„Unde dracu să fugi ca să fii liniştit ? Să lucrezi, să nu te gîndeşti decît la tine. Mereu concesii ! Familia, prietenii, Jacques ! Toţi conspiră să mă stînjenească de la lucru, să mă împiedice să izbutesc în viaţă !" I se urcase sîngele la cap, gîtul i se uscase. Se duse la bucătărie, bău două pahare cu apă rece şi se întoarse în birou.

Nu mai avea chef de nimic. Începu să se dezbrace. Simţindu-se străin în camera asta cu care nu era obişnuit,

unde și obiectele familiare luaseră un aer ciudat, totul i se părea dintr-o dată dușmănos.

Îi trebui o oră ca să se culce și încă și mai mult ca să adoarmă. Nu era deprins cu zgomotul prea apropiat al străzii : fiecare trecător, ai cărui pași răsunau pe trotuar, îl făcea să tresară. Se gîndea la nimicuri : la faptul că trebuie să-și repare deșteptătorul ; își aminti cît de greu îi fusese noaptea trecută, după o seară petrecută la profesorul Philip, să găsească o trăsură... Gîndul la întoarcerea lui Jacques îl părăsi o clipă, pentru ca să pună apoi din nou stăpînire pe el într-un chip stăruitor ; se răsucea cu disperare în patul său strîmt.

„La urma urmei, își spuse furios, trebuie să-mi trăiesc viața mea ! Ceilalți să se descurce singuri ! Îl voi instala aici, de vreme ce așa s-a hotărît. Îi voi organiza munca, fie ! Și apoi, facă ce-o vrea ! Am consimțit să mă ocup de el, da. Dar atît ! Asta nu înseamnă că trebuie să mă împiedice să-mi ating țelurile mele. Trebuie să-mi clădesc viitorul ! Și apoi..." Nu mai șimțea nici pic de dragoste pentru fratele său în seara aceea... Își aminti de vizita de la Crouy. Îl revăzu pe Jacques slăbit, mistuit de singurătate ; cine știe, poate și tuberculos ? Dacă ar fi așa, l-ar hotărî pe tatăl lui să-l trimită într-un sanatoriu, în Auvergne sau în Pirinei, mai degrabă decît în Elveția, iar el, Antoine, ar rămîne singur, stăpîn pe timpul lui, liber să lucreze după plac... Se surprinse chiar gîndind : „Aș lua și camera lui, aș face din ea camera mea de dormit..."

VIII

A doua zi, cînd se trezi, Antoine se simți într-o dispoziție cu totul deosebită, și, întreaga dimineață, la spital, își consultă ceasul de mai multe ori cu o veselă nerăbdare : i se părea că momentul cînd avea să-și salveze fratele din mîinile domnului Faîsme întîrzie. Fu la gară cu mult înainte de vreme și, măsurînd peronul încoace și încolo, rememora ceea ce chibzuise să-i spună domnului Faîsme în privința fundației. Dar, de îndată ce trenul sosi și zări prin mulțimea călătorilor silueta lui Jacques și ochelarii directorului, uită cuvintele bine chibzuite pe care și le pregătise și alergă în întîmpinarea celor sosiți.

Domnul Faîsme avea o figură radioasă și s-ar fi zis că regăsește în Antoine pe cel mai bun amic al lui ; era îngrijit îmbrăcat, cu mănuși de culoare deschisă și ras așa de proaspăt, încît părea că-și dăduse cu făină pe obraz, pentru a șterge urmele briciului. Se arătă dispus să-i însoțească pe cei doi frați pînă acasă și-i îmbie să ia ceva pe terasa unei cafenele.

Dar Antoine grăbi despărțirea, chemînd un taxi. Domnul Faîsme așează el personal bagajul lui Jacques înăuntru și, cînd automobilul se puse în mișcare, cu riscul de a-și strivi vîrfurile pantofilor lustruiți, își mai vîrî o dată capul prin portieră, pentru a strînge prietenos mîinile celor doi tineri și a-l copleși pe Antoine cu cele mai umile salutări pentru domnul fondator.

Jacques plîngea.

Nu scosese încă nici un cuvînt și nu făcuse nici un gest de răspuns la primirea afectuoasă a fratelui său. Amorțeala aceasta făcu însă ca mila lui Antoine și sentimentele noi care-i umpleau inima să crească. Dacă cineva s-ar fi gîndit să-i pomenească de enervarea din ajun, el ar fi tăgăduit și ar fi susținut cu bună-credință că nici o clipă nu încetase să simtă că întoarcerea băiatului dădea un rost vieții sale, pînă acum deznădăjduit de goală, de sterilă.

După ce ajunseră în apartamentul lor și închise ușa, își simți sufletul năpădit de bucurie, ca un îndrăgostit care face iubitei lui onorurile unei locuințe anume pregătite pentru dînsa. Se gîndi chiar la așa ceva și-i veni să rîdă de el însuși ; dar puțin îi păsa că era ridicol ; se simțea fericit și bun. Și, deși pîndea, fără succes, o lucire de satisfacție pe chipul lui Jacques, nu se îndoia cîtuși de puțin că pînă la urmă va învinge în misiunea ce și-o luase.

Camera lui Jacques fusese controlată în ultimul moment de Domnișoara : aprinsese focul, pentru ca odaia să fie mai primitoare, și așezase, în așa fel ca să fie văzută, o farfurie cu prăjituri de migdale, presărate cu zahăr vanilat, specialitatea casei, pentru care Jacques arăta, altădată, o predilecție deosebită. Pe noptieră, într-un pahar, se afla un buchet de viorele, din care atîrna o fișie de hîrtie, pe care Gisèle scrisese cu litere de diferite culori, „Pentru Jacquot". Dar Jacquot nu observă nici una din pregătirile acestea. Cum intră și în timp ce Antoine își scotea pardesiul, el se așeză pe un scaun lîngă ușă, cu pălăria în mînă.

— Vino să-ți cunoști domeniul ! îl îndemnă Antoine.

Băiatul îl urmă fără grabă, aruncă o privire distrată în celelalte încăperi și se întoarse să se așeze din nou. Părea că așteaptă și că se teme.

— Vrei să mergem sus, să-i vedem și pe ei ? propuse Antoine. După tremurul lui Jacques, înțelese că acesta nu se gîndea la altceva de cînd venise. Era livid. Își lăsase ochii în jos, dar se ridică numaidecît, ca și cum ar fi fost înspăimîntat

de apropierea momentului fatal și, în același timp, doritor să termine mai repede.

— Ei bine, haidem! Intrăm doar și ieșim imediat, adăugă Antoine, ca să-i dea curaj.

Domnul Thibault îi aștepta în cabinetul lui. Era în toane bune; cerul era albastru, mirosea a primăvară, iar în cursul dimineții, asistînd în strană la marea slujbă parohială, își spusese cu satisfacție că duminica viitoare, în același loc o să stea, fără îndoială, un nou membru al institutului. Ieși înaintea fiilor săi și-l îmbrățișă pe cel mic. Jacques izbucni în lacrimi. Domnul Thibault văzu în aceste lacrimi dovada remușcărilor și a hotărîrilor înțelepte; fu mai emoționat decît ar fi vrut să pară. Îl pofti să stea pe unul din fotoliile cu spătare înalte din fața căminului și, în picioare, cu mîinile la spate, dîndu-se un pas înapoi, apoi apropiindu-se iar și pufnind pe nas, după obicei, îi făcu o scurtă mustrare, afectuoasă și hotărîtă totodată, înșirînd condițiile în care Jacques avea fericirea să se întoarcă în căminul părintesc și recomandîndu-i să aibă față de Antoine același respect și aceeași supunere pe care trebuia să le aibă față de el, ca părinte.

Un vizitator neașteptat îi scurtă cuvîntarea; era un viitor coleg și, cum domnul Thibault nu voia să-l lase să aștepte prea mult în salon, le dădu drumul fiilor. Îi conduse pînă la ușă și, în timp ce cu o mînă trăgea draperia, cu cealaltă atinse creștetul fiului pocăit. Jacques simți degetele părintești mîngîindu-i părul și bătîndu-l pe ceafă cu o familiaritate atît de nouă pentru el, încît nu-și putu stăpîni emoția și, întorcîndu-se, luă mîna groasă și molatică, ducînd-o la buze. Domnul Thibault, uimit, deschise un ochi nemulțumit și-și retrase stingherit mîna.

— Haide, haide, lasă... bombăni el, smucindu-și de mai multe ori gîtul deasupra gulerului. N-avea încredere în mofturile astea.

Pe Domnișoara o găsiră îmbrăcînd-o pe Gise pentru vecernie. Văzînd că intră un băiat mare și palid, cu ochii congestionați, în locul drăcușorului pe care-l aștepta, Domnișoara își împreună mîinile a mirare și panglica pe care o înnoda în părul fetiței îi alunecă printre degete. Era atît de uimită, încît nici nu îndrăzni să-l îmbrățișeze.

— Sfinte Dumnezeule! Tu ești? se încumetă ea în cele din urmă, repezindu-se spre el.

Îl strînse la piept, apoi se dădu înapoi, să-l privească mai bine, și ochii ei strălucitori sorbeau chipul lui Jacques, fără

să poată recunoaște în el trăsăturile pe care le îndrăgise atîta.

Gise, și mai dezamăgită, mai intimidată, privea covorul, mușcîndu-și buzele, ca să nu izbucnească în rîs. Jacques fu acela care i se adresă primul :

— Nu mă recunoști ? spuse el îndreptîndu-se spre fetiță.

Gheața se rupsese. Gise i se aruncă în brațe, apoi începu să sară ca un ied, fără să mai dea drumul mîinii pe care o strîngea în mîinile ei. Dar nu îndrăzni să-i spună nimic în ziua aceea, nici măcar să-l întrebe dacă văzuse florile pe care i le pusese în cameră.

Coborîră împreună. Gisèle continua să strîngă mîna dragului ei Jacquot și se lipea tăcută de el, cu senzualitatea unui animal tînăr. Se despărțiră la capătul de jos al scării. Dar sub bolta de la intrare, ea se întoarse și-i trimise cu amîndouă mîinile, prin ușa cu geamuri, o bezea pe care el nu o observă.

Cînd se văzură singuri, la ei, Antoine înțelese, de la prima ochire că Jacques simțea o ușurare după ce-i revăzuse pe cei ai casei și că în starea lui se și produsese o îmbunătățire.

— Crezi că ne vom simți bine amîndoi aici ? Ia spune !

— Da.

— Atunci stai jos, în fotoliul cel mare, să vezi cît de confortabil e. Eu am să fac un ceai. Ți-e foame ? Du-te și adu prăjiturile.

— Nu, mulțumesc.

— Dar vreau eu !

Nimic nu putea strica buna dispoziție a lui Antoine. Acest om studios și singuratic descoperea, în sfîrșit, bucuria de a iubi, de a ocroti, de a împărți viața cu cineva. Rîdea fără motiv. Era o beție fericită, care-l făcea expansiv, așa cum nu fusese niciodată.

— O țigară ? Nu ? De ce mă privești așa ? Nu fumezi ? Mă privești tot timpul așa... ca și cum... ca și cum ți-aș întinde o cursă ! Haide, dragă, mai multă naturalețe, ce naiba, puțină încredere, nu mai ești la penitenciar ! N-ai încredere în mine ? Spune !

— Ba da.

— Atunci ce-i ? Te temi că te-am înșelat, că te-am făcut să te întorci și că n-o să fii liber, așa cum speri ?

— Nu... nu...

— De ce ți-e frică ? Îți pare rău după ceva ?

— Nu.

— Atunci ? Ce se petrece în dosul acestei frunți încăpățînate ? Spune !

Se apropie de băiat și era gata să se aplece asupra lui spre a-l îmbrățișa, dar se opri. Jacques ridică spre Antoine o privire posomorîtă și văzu că aștepta un răspuns.

— De ce mă întrebi toate astea ? rosti el. Apoi, după un tremur ușor, adăugă : La ce ar putea folosi ?

Antoine își învăluia fratele mai mic cu o privire atît de compătimitoare, încît lui Jacques îi veni din nou să plîngă.

— Ești ca un bolnav, dragul meu, constată Antoine pe un ton trist. Dar totul va trece, ai încredere... Lasă-mă să-ți port de grijă... Să te iubesc, adăugă el sfios, fără să se uite la Jacques. Nu ne cunoaștem destul de bine. Gîndește-te, nouă ani diferență era o prăpastie cîtă vreme ai fost copil. Aveai unsprezece ani cînd eu aveam douăzeci și nu aveam nimic în comun. Dar nu mai e același lucru. Nici nu știu măcar dacă altădată te iubeam, nu m-am gîndit niciodată. Vezi cît sînt de sincer ? Dar acum simt că totul s-a schimbat. Sînt foarte mulțumit, foarte... emoționat chiar că te văd aici, lîngă mine. Viața va fi mai ușoară în doi și mai bună. Nu crezi ? Uite, de cîte ori o să mă întorc de la spital, sînt sigur că mă voi grăbi să vin acasă. Și-o să te găsesc acolo, stînd la biroul tău și lucrînd cu rîvnă. Nu-i așa ? Iar seara vom coborî devreme, vom trece fiecare la locul lui, sub lampa sa, și vom lăsa ușile deschise, ca să ne vedem, ca să ne simțim vecini... Sau în unele seri vom sporovăi, ca doi buni prieteni, fără a ne putea hotărî să ne culcăm... Ei, dar ce ai ? Plîngi ?

Se apropie de Jacques, se așeză pe brațul fotoliului și, după oarecare șovăire, îi luă mîna. Jacques își întoarse fața scăldată de lacrimi, dar ținea în mîinile lui mîna lui Antoine și o strînse fierbinte, un timp, vrînd parcă s-o zdrobească.

— Antoine, Antoine ! îngăimă el în cele din urmă, cu o voce înăbușită. Ah, dacă ai ști tot ce s-a petrecut în mine de un an de zile...

Plîngea așa de tare, încît Antoine renunță să-l mai întrebe ceva. Cuprinse cu brațul umerii lui Jacques și-l ținu strîns. Simțise și mai înainte, atunci, în întunericul trăsurii, cu prilejul primei lor manifestări de bucurie, momentul acesta de milă îmbătătoare, surplusul acesta neașteptat de forță, de voință pentru doi. Și, de mai multe ori după aceea, fu stăpînit de un gînd care, în seara asta, căpătă un relief straniu. Se sculă și începu să măsoare încăperea cu pași mari.

— Uite, începu el cu o exaltare neobișnuită, nu știu de ce îți vorbesc despre toate astea chiar de astăzi. De altfel, vom mai avea ocazia să revenim. Vezi tu, eu mă gîndesc la un lucru : că sîntem doi frați. Asta ar părea să nu fie nimic și, totuși, e un lucru nou pentru mine și foarte grav. Frați ! Nu numai același sînge, dar aceleași rădăcini de la începutul începuturilor, exact același temperament, același elan vital ! Noi nu sîntem numai doi indivizi, Antoine și Jacques... sîntem doi frați Thibault, sîntem din familia Thibault. Înțelegi ce vreau să spun ? Și ceea ce este mai teribil e că purtăm în noi acest elan, elanul familiei Thibault. Noi, cei din familia Thibault, nu sîntem ca toată lumea. Cred chiar că noi avem ceva mai mult decît alții pur și simplu numai din cauza asta : că sîntem niște Thibault. Eu, peste tot pe unde am trecut, pe la liceu, pe la facultate, pe la spital, pretutindeni m-am simțit un Thibault, o ființă aparte, n-aș îndrăzni să spun superioară, și, totuși, da, de ce nu ? Da, superioară, înarmată cu o forță pe care ceilalți nu o au. Spune, te-ai gîndit și tu la asta ? La școală nu simțeai, așa leneș cum erai, acest elan lăuntric, care te făcea să-i depășești pe toți ceilalți *prin forță ?*

— Da, da, îl aprobă Jacques, care nu mai plîngea.

Își privea fratele cu interes, și fața îi căpătase pe neașteptate o expresie de inteligență și maturitate, care-l făcea să pară cu zece ani mai mare decît era.

— Iată, e multă vreme de cînd am constatat asta, continuă Antoine. În noi trebuie să fie un amestec neobișnuit de mîndrie, de violență, de încăpățînare, nu știu cum să spun. De pildă, uite, mă gîndesc la tata... Tu nu-l cunoști prea bine. De altfel, el e altceva. Ei bine — continuă Antoine după o pauză, venind să se așeze în fața lui Jacques, cu pieptul aplecat înainte, cu mîinile pe genunchi, așa cum făcea domnul Thibault —, ceea ce voiam să-ți spun astăzi este că forța asta ascunsă apare fără încetare în viața mea, ca un val, ca acei curenți ce vin din străfunduri și te ridică dintr-o dată cînd înoți, te iau cu ei și te fac să străbați dintr-un salt o distanță mare. O să vezi și tu ! E minunat ! Trebuie să știi să te folosești de asta. Nimic nu-i imposibil, nimic nu-i greu cînd ai această forță ! Iar noi o avem, și tu, și eu. Înțelegi ? Așa, bunăoară eu... dar nu-ți spun asta pentru mine. Să vorbim de tine. A sosit momentul să măsori această forță din tine, s-o cunoști, să te slujești de ea.

Timpul pierdut ai să-l cîştigi la loc dintr-o dată, *dacă vrei.* A vrea ! Nu toată lumea poate să vrea. (De altfel, nu-i mult de cînd am înţeles acest lucru.) Eu pot să vreau. Şi tu poţi să vrei. Toţi cei din familia Thibault pot să vrea. Datorită acestui fapt, noi putem face orice. Putem să-i întrecem pe ceilalţi. Să ne impunem ! Trebuie ! Trebuie ca forţa asta ascunsă a neamului să ajungă la ceva ! La noi trebuie să înflorească arborele Thibault, adică viţa noastră. Înţelegi ? Înţelegi, Jacques ?

Jacques se uita la Antoine cu o atenţie îndurerată.

— Desigur, înţeleg ! zise el tare, aproape ţipînd. Ochii limpezi îi străluceau ; un fel de iritare îi vibra în voce. Avea o cută ciudată în colţul buzelor ; s-ar fi spus că-i era necaz pe fratele lui fiindcă-i tulburase sufletul cu elanul acesta neaşteptat. Îl trecu un fior, apoi chipul i se linişti şi luă o expresie de mare oboseală.

— Ah, lasă-mă ! exclamă deodată şi-şi sprijini fruntea în palme.

Antoine tăcu. Îşi cercetă fratele. Cît de mult slăbise, cît se îngălbenise în cincisprezece zile ! Părul roşcat, tuns scurt, îi scotea şi mai mult în evidenţă volumul anormal al craniului şi-i făcea parcă urechile şi mai clăpăuge. Antoine observă pielea transparentă a tîmplelor, tenul veştejit, cearcănele ochilor.

— Te-ai lecuit ? îl întrebă pe neaşteptate.

— De ce anume să mă lecuiesc ? se miră Jacques.

Limpezimea ochilor i se tulbură. Se înroşi, dar păstră o expresie de mirare prefăcută.

Antoine nu răspunse.

Timpul trecea. Se uită la ceas şi se ridică : era de contravizită la ora cinci. Şovăia să-i spună lui Jacques că-l va lăsa singur pînă la cină ; dar, împotriva aşteptărilor lui, Jacques păru aproape mulţumit că-l vede plecînd.

Într-adevăr, rămas singur, se simţi uşurat. Se gîndi să dea o raită prin apartament. Dar în anticameră, în faţa uşilor închise, fu cuprins de o neliniştе inexplicabilă, se întoarse în camera lui şi se încuie cu cheia. Aproape nici nu-şi văzuse camera pînă acum. Zări buchetul de viorele, panglica de hîrtie. Toate amănuntele din ziua aceea i se încîlceau în minte, primirea tatălui său, convorbirea cu Antoine. Se lungi pe canapea şi începu să plîngă iar ; dar fără deznădejde ; dimpo-

trivă, plîngea din pricina oboselii şi mai ales din cauza camerei, a viorelelor, a mîinii aceleia pe care tatăl său i-o pusese pe frunte, a atenţiilor lui Antoine, a acestei vieţi noi şi necunoscute; plîngea pentru că i se părea că vor să-l iubească toţi; pentru că acum aveau să se ocupe de el, să-i vorbească, să-i surîdă; şi pentru că el avea să le răspundă tuturor, pentru că se sfîrşise cu muţenia lui.

IX

Ca să uşureze trecerea de la o situaţie la alta, Antoine amînase pentru luna octombrie întoarcerea lui Jacques la liceu. Cu ajutorul cîtorva foşti colegi care se pregăteau pentru universitate, întocmise un program de recapitulare a materiilor, care avea ca scop reeducarea progresivă a copilului. Trei profesori diferiţi îşi împărţiră munca între ei. Erau toţi oameni tineri, prieteni. Elevul benevol lucra la anumite ore şi după posibilităţile lui de atenţie. În curînd, Antoine constată cu bucurie că singurătatea penitenciarului nu dăunase atît de mult facultăţilor mintale ale fratelui său cît bănuise el; în unele privinţe chiar, spiritul i se maturizase în mod simţitor în singurătatea de acolo; aşa că, după un început destul de greoi, progresele deveniră curînd mai rapide decît îndrăznise Antoine să nădăjduiască. Jacques profita, fără să abuzeze, de independenţa ce i se acordase. De altfel, Antoine, fără s-o declare în faţa tatălui său, dar cu încuviinţarea tacită a abatelui Vécard, nu se temea cîtuşi de puţin de neajunsurile libertăţii. Era încredinţat că personalitatea lui Jacques e bogată şi că nu avea decît de cîştigat dacă o lăsau să se dezvolte după plac şi în direcţia ei firească.

În primele zile, băiatul simţise o adevărată spaimă să iasă din casă. Strada îl zăpăcea. Antoine trebui să caute anumite drumuri de făcut ca să-l silească să ia aer. Jacques reluă astfel contactul cu fostul său cartier. În curînd chiar prinse gust de plimbare; timpul era frumos; îi plăcea s-o ia razna pe cheiuri, pînă la Notre-Dame, sau să hoinărească prin Tuileries. Într-o zi se încumetă chiar să intre în muzeul Louvre; dar găsi atmosfera dinăuntru înăbuşitoare, prăfuită, iar alinierea tablourilor atît de monotonă, încît ieşi repede şi nu mai dădu pe acolo.

În timpul mesei stătea tăcut şi-l asculta pe tatăl său. De altfel, omul cel gras era aşa de autoritar, aşa de aspru în rela-

țiile cu ceilalți, încît toți cei obligați să trăiască în preajma sa se refugiau tăcuți în spatele unei măști. Chiar Domnișoara, cu toată admirația sa fără margini, îi ascundea necontenit adevărata ei față. Domnul Thibault era măgulit de tăcerea aceea respectuoasă, care îi îngăduia să-și satisfacă nevoia de a-și impune principiile proprii și pe care el naiv o confunda cu o aprobare generală. Față de Jacques era foarte rezervat ; și, credincios angajamentului pe care și-l luase, nu-l întreba niciodată cum își întrebuințează timpul.

Era totuși un punct asupra căruia domnul Thibault se arăta neînduplecat : interzisese cu desăvîrșire orice legătură cu familia Fontanin. Pentru mai multă siguranță, hotărîse ca Jacques să nu apară anul acesta la Maisons-Laffitte, unde domnul Thibault se instala în fiecare primăvară cu Domnișoara și unde familia Fontanin deținea de asemenea o proprietate la marginea pădurii. Se stabili ca Jacques să rămînă în vara asta la Paris, ca și Antoine.

Interdicția de a-i vedea pe cei din familia Fontanin fu obiectul unei convorbiri foarte serioase între Antoine și fratele său. Prima reacție din partea lui Jacques fu un strigăt de revoltă ; avea sentimentul că nedreptatea din trecut nu va fi niciodată ștearsă atîta vreme cît va stărui bănuiala asupra prietenului său. Reacție violentă, care nu-i displăcu lui Antoine : era o dovadă că Jacques, adevăratul Jacques, renăștea în el. Dar după ce primul impuls de mînie trecu, Antoine începu să-și dăscălească fratele mai mic. Nu-i fu, de altfel, prea greu să-i smulgă făgăduiala că nu va mai căuta să-l vadă pe Daniel. În realitate, Jacques nu ținea, atît cît s-ar fi putut crede, să-l vadă. Era încă prea sălbatic ca să simtă nevoia și de alte relații, iar prietenia fratelui său îi era de ajuns, mai ales că Antoine se silea să trăiască pe picior de camaraderie cu el, fără a lăsa să se observe diferența de vîrstă și cu atît mai puțin autoritatea cu care fusese împuternicit.

Într-una din primele zile ale lui iunie, pe cînd se întorcea acasă, Jacques văzu lume multă la intrare : portăreasa avusese un atac și zăcea întinsă la pămînt în camera ei. Își veni în fire abia spre seară. Dar mîna și piciorul drept îi înțepeniseră.

Cîteva zile după aceea, într-o dimineață, tocmai cînd Antoine se pregătea să plece, sună cineva. O *gretchen*, în bluză trandafirie și șort negru, apăru în pragul ușii, îmbujorată, cu un zîmbet îndrăzneț :

— Vin pentru scuturat... Domnul Antoine nu mă recunoaște ? Lisbeth Fruhling...

Avea un accent alsacian, care părea şi mai tărăgănat pe buzele ei de copilă. Antoine îşi amintea că o mai văzuse pe „orfana mătuşii Fruhling". Ea îi spusese că a venit de la Strasbourg ca s-o îngrijească pe mătuşa ei şi s-o înlocuiască în ale gospodăriei ; şi, fără să mai piardă vremea, începu scuturatul.

Venea în fiecare zi. Aducea tablaua şi asista la micul dejun al tinerilor. Antoine glumea pe socoteala îmbujorării ei şi îi punea tot felul de întrebări despre viaţa germană. Avea nouăsprezece ani ; de şase ani, de cînd plecase de aici, locuia la unchiul ei, care ţinea la Strasbourg un hotel-restaurant în cartierul gării. Cît timp Antoine era de faţă, Jacques participa puţin la conversaţie. Dar cînd rămînea singur în casă cu Lisbeth, se ferea de ea.

Totuşi, în zilele cînd Antoine era de gardă la spital, ea aducea dejunul în camera lui Jacques. El îi cerea atunci veşti despre mătuşa ei ; şi Lisbeth nu-i ascundea nici un amănunt : doamna Fruhling se îndrepta treptat, pofta de mîncare îi revenea din zi în zi. Lisbeth avea respectul mîncării. Era mică, durdulie şi elasticitatea corpului ei arăta pasiunea sa pentru dans, jocuri şi cîntece. Cînd rîdea, se uita în ochii lui Jacques fără nici un pic de jenă. Avea un chip vioi, nasul puţin cîrn, buzele fragede, uşor umflate, nişte ochi de porţelan, iar în jurul frunţii, un păr spumos, nu blond, ci de culoarea cînepii.

Cu fiecare zi, Lisbeth flecărea tot mai mult. Sfiala lui Jacques se îmblînzea. O asculta cu o atenţie plină de seriozitate. Avea un fel al lui de a asculta, care îmbia totdeauna la destăinuiri : secretele servitorilor, ale colegilor, cîteodată chiar ale profesorilor. Lisbeth vorbea cu el mai liber decît cu Antoine ; faţă de cel mare se arăta, de altfel, şi mai copilăroasă.

Într-o dimineaţă îl observă pe Jacques răsfoind un dicţionar german şi-şi pierdu şi bruma de rezervă ce-o mai avea. Voi să vadă ce traducea şi se înduioşă în faţa unui lied de Goethe, pe care ea îl ştia pe dinafară şi pe care chiar îl cîntă :

Fliesse, fliesse, lieber Fluss !
Nimmer werd' ich froh...[1]

Poezia germană avea darul de a-i suci capul detot. Ea îi îngînă cîteva romanţe, traducîndu-i primele versuri. Ceea ce i se părea ei mai frumos era totdeauna ceva copilăresc şi trist :

De-aş fi o mică rîndunică,
Ah ! cum aş zbura spre tine !...

---

1 Curgi, curgi, rîu drag !
Niciodată nu voi fi vesel...

Totuși, îl prefera pe Schiller. Își încordă memoria și-i recită dintr-o suflare un fragment pe care-l îndrăgea mai mult, pasajul acela din *Maria Stuart* cînd tinerei regine prizoniere i se dă voie să se plimbe cîțiva pași prin grădina închisorii și cînd ea se aruncă pe pajiște, uluită de soare, beată de tinerețe. Jacques nu înțelegea toate cuvintele ; i le traducea ea rînd pe rînd și, ca să exprime avîntul acela spre libertate, găsi accente atît de naive, încît Jacques, gîndindu-se la Crouy, simți cum i se înmoaie inima. Pe apucate și după multă șovăire, el începu să-i povestească nenorocirile lui. Trăia încă atît de singur și vorbea atît de rar, încît sunetul propriei sale voci îl îmbăta iute. Se însufleți, denatură cu plăcere adevărul, strecură în povestirea sa tot soiul de amintiri literare, dat fiind că de două luni încoace treaba lui cea mai asiduă era să înghită pe nerăsuflate romanele din biblioteca lui Antoine. Vedea bine că aceste transpuneri romantice aveau o influență mai mare asupra sensibilității Lisbethei decît prozaica realitate. Și cînd observă că frumoasa fată își ștergea lacrimile, în atitudinea lui Mignon plîngîndu-și patria, simți o voluptate de artist, necunoscută pînă atunci și fu năpădit de atîta recunoștință, încît se întrebă, tremurînd de speranță, dacă nu cumva era îndrăgostit.

A doua zi o așteptă cu nerăbdare. Ea se îndoia poate de aceasta ; îi aduse un album plin de cărți poștale ilustrate, de autografe, de flori presate... viața ei de fată din ultimii trei ani — toată viața ei ! Jacques o asaltă cu întrebări : îi plăcea să se mire și se mira de tot ceea ce el nu cunoștea. Povestirile Lisbethei erau presărate cu amănunte demne de încredere, care nu îngăduiau să i se pună la îndoială buna- credință ; totuși, cînd obrajii i se colorau și vocea îi devenea tărăgănată, avea aerul că născocește, că minte, așa cum par că fac oamenii atunci cînd încearcă să povestească un vis. Sărea în sus de plăcere cînd vorbea despre serile de iarnă de la *Tanzschule*, unde se întîlneau băieții și fetele din cartier. Maestrul de dans, înarmat cu o vioară foarte mică, urmărea perechile, ținînd cadența, în timp ce gazda cînta ultimele valsuri vieneze la pian. La miezul nopții mîncau. Apoi, în bande nebunatice, zburdau prin noapte și se conduceau de la o casă la alta, fără a se îndura să se despartă, atît era de moale zăpada sub pași, atît era cerul de curat și vîntul de rece în obraji.

Cîteodată, printre dansatorii obișnuiți, se amestecau și cîțiva subofițeri. Unul din ei se numea Fredi, altul — Will. Lisbeth șovăi multă vreme pînă să arate, în fotografia unui

grup de uniforme, jucăria aceea grosolană de lemn care purta prenumele de Will.

— Ah, oftă ea, ştergînd fotografia de praf cu un colţ al mînecii, e atît de nobil, atît de galant !

Fusese, pesemne, la el, căci mai era şi o poveste cu o ghitară, cu zmeură şi cu lapte bătut, în mijlocul căreia ea se opri cu un rîs scurt, neaşteptat, fără s-o termine. Aci îl numea pe Will logodnicul ei, aci vorbea de el ca şi cum n-ar mai fi interesat-o deloc soarta lui. Jacques înţelese pînă la urmă că Will fusese trimis într-o garnizoană din Prusia, în urma unei întîmplări misterioase şi ridicole, a cărei amintire o făcea să tremure de frică şi în acelaşi timp să pufnească de rîs : era vorba de o cameră de hotel, în capătul unui culoar, al cărui parchet scîrţîia ; dar de aici încolo nu se mai înţelegea nimic ; camera trebuie să fi fost chiar în hotelul lui Fruhling ; altminteri, unchiul cel bătrîn n-ar fi putut să-l urmărească pe subofiţer prin curte în toiul nopţii şi să-l arunce în stradă numai în cămaşă şi ciorapi. Lisbeth mai adăugă, ca un fel de scuză, că unchiul ei avea de gînd s-o ia de soţie, ca să-i ţină casa ; mai spunea că el avea o buză crăpată şi că ţinea între buze, de dimineaţa pînă seara, o ţigară mirosind a scrum, şi, oprindu-se din rîs, fără nici o altă legătură, începu să plîngă.

Jacques stătea la masa lui. Albumul era deschis. Lisbeth se aşezase pe braţul fotoliului ; cînd se apleca, Jacques îi simţea respiraţia şi părul ei îi atingea urechea. Dar nu încerca nici o tulburare a simţurilor. El cunoscuse perversitatea ; acum însă îl chema o altă lume ; o lume pe care credea că o descoperă în el, pe care o dezgropa dintr-un roman englezesc citit de curînd : dragostea neprihănită, un sentiment de plenitudine fericită şi de puritate.

Toată ziua nu făcea decît să pregătească, în închipuire, pînă în cele mai mici amănunte întrevederea de a doua zi : erau singuri în apartament şi ştiau că nimeni nu-i putea deranja în timpul dimineţii. Odată, o aşeză pe Lisbeth pe canapea, la dreapta. Ea îşi înclină capul înainte, iar el în picioare, îi zări ceafa sub părul zburlit. Lisbeth nu îndrăznea să-şi ridice ochii. Jacques se aplecă spre ea :

— Nu vreau să mai pleci de aici !

Abia atunci îşi ridică şi ea capul, cu o privire întrebătoare ; dar răspunsul lui fu o sărutare pe frunte, sărutul de logodnă.

— Peste cinci ani voi avea douăzeci de ani. Îi voi spune tatei : „Nu mai sînt un copil". Dacă îmi vor spune : „Este nepoata portăresei", eu... făcu un gest de ameninţare. Logodnică ! Logodnică ! Eşti logodnica mea ! Camera i se păru prea

mică pentru o bucurie atît de mare. Ieși afară. Aerul era cald. Se scălda voluptuos în lumina zilei. „Logodnică ! Logodnică ! E logodnica mea !"

A doua zi dormea așa de adînc, încît n-o auzi cînd sună și sări din pat abia după ce-i recunoscu rîsul în camera lui Antoine. Cînd se duse la el, Antoine mîncase și, pregătindu-se să plece, o ținea pe Lisbeth cu amîndouă mîinile de umeri.

— Auzi ? o amenința Antoine. Dacă o mai lași să bea cafea, o să ai de-a face cu mine !

Lisbeth rîdea cu rîsul ei caracteristic : nu-i venea să creadă că o ceașcă de cafea cu lapte, bună, preparată nemțește, foarte dulce și băută fierbinte, poate să-i facă rău mătușii Fruhling.

Rămaseră iarăși singuri. Ea aduse pe tavă covrigei cu anason, pe care-i făcuse în ajun, după gustul lui. Îl privea cu mult respect cum mănîncă. Lui Jacques îi era necaz pe el însuși că-i era așa de foame. Nimic din toate astea nu fusese prevăzut și nu știa cum să împletească realitatea cu scena pe care o pregătise atît de amănunțit. Colac peste pupăză, sună cineva ! Era mătușa Fruhling, care le făcu o surpriză, intrînd pe ușă șchiopătînd ; nu se însănătoșise complet, dar se simțea mai bine, cu mult mai bine și venise să-i spună bună ziua domnului Jacques. Apoi Lisbeth trebui s-o ajute să se întoarcă la ea și s-o așeze în fotoliu. Timpul trecea. Lisbeth nu se mai întorcea. Jacques nu putuse suferi niciodată constrîngerea împrejurărilor. Măsura camera de la un capăt la altul, pradă unei enervări care semăna cu furiile lui de altădată. Își încleștă fălcile și-și înfundă pumnii în buzunare. Pe față i se citea nemulțumirea.

Cînd, în sfîrșit, Lisbeth se întoarse, el avea gura uscată și privirea mînioasă ; era atît de întărîtat din pricina așteptării, încît îi tremurau mîinile. Se așeză la masă, prefăcîndu-se că are de lucru. Ea strînse prin casă, apoi îi spuse la revedere. Aplecat deasupra cărților, cu un gol în suflet, o lăsă să plece. Dar, după ce rămase singur, se sprijini de spătarul scaunului, cu un surîs așa de amar, încît se duse și se privi în oglindă, spre a și-l admira fără părtinire. Pentru a douăzecea oară închipuirea îi arăta scena convenită : Lisbeth stînd jos, el în picioare, ceafa... Fu cuprins de scîrbă, își puse mîinile la ochi și se aruncă pe canapea, ca să plîngă. Dar lacrimile nu-i veneau : nu simțea decît enervare și ciudă.

În ziua următoare, cînd intră, Lisbeth avea un aer așa de trist, încît Jacques crezu că citește în ochii ei o vină și toată ciuda i se topi într-o clipită.

Adevărul era că primise o scrisoare neplăcută de la Strasbourg; unchiul o chema acasă; hotelul era plin de lume, și Fruhling îi îngăduia să mai întîrzie o săptămînă, însă nu mai mult. Se gîndise să-i arate scrisoarea lui Jacques, dar cînd îi văzu privirea aceea atît de sfioasă și duioasă, renunță să-i mai spună vestea cea tristă. Se așeză, distrată, pe canapea, exact în locul unde voia el s-o vadă stînd, iar Jacques rămase în picioare, în poziția în care se închipuise mai înainte. Lisbeth își lăsă capul în jos și Jacques îi zări ceafa. Se și aplecă numaidecît spre ea, ca un automat, dar Lisbeth se îndreptă mai repede decît s-ar fi așteptat. Îl privi cu surprindere, îi zîmbi, apoi îl trase lîngă ea pe canapea și, fără cea mai mică șovăire, își lipi fața de a lui Jacques, cu tîmpla lîngă tîmpla lui, cu obrazul cald lîngă obrazul lui.

— Iubitule... *Liebling*...

Jacques crezu că leșină de plăcere și închise ochii. Simți degetele Lisbethei, ale căror vîrfuri erau împunse de ace, mîngîindu-i obrazul celălalt, apoi strecurîndu-i-se sub guler și în curînd nasturele se descheie. Fu cuprins de un fior delicios. Mînuța magnetică alunecă între cămașă și piele și se oploși la pieptul lui. Atunci încercă și el să înainteze cu două degete, dar se împiedică de o broșă. Ca să-l ajute, Lisbeth își descheie singură corsajul. Jacques își pierdu răsuflarea. Mîna lui atinse ușor o carne necunoscută. Lisbeth făcu o mișcare, ca și cum ar fi gîdilat-o, și Jacques simți deodată moviliță caldă a sînului alunecîndu-i în fundul palmei. Se înroși și o sărută cu stîngăcie. Sărutul îi fu înapoiat repede, cu toată gura. Rămase fistîcit, puțin dezgustat de răceala pe care, după căldura sărutului, i-o lăsă în gură această salivă străină. Ea își lipi din nou obrazul de obrazul lui și rămase așa. Jacques îi simțea genele, zbătîndu-se la tîmpla lui.

De atunci, își făcură un obicei zilnic. Lisbeth își scotea broșa încă din anticameră și o înfigea, de cum intra, în draperie. Amîndoi se așezau pe canapea, obraz lîngă obraz, cu mîinile la căldură și stăteau așa, tăcuți. Alteori, ea începea cîte o romanță germană, care le smulgea lacrimi din ochi, și, clipe îndelungate, își legănau în cadență piepturile îmbrățișate și-și uneau amîndoi răsuflările, fără să mai dorească alte bucurii. Dacă degetele lui Jacques se mișcau puțin sub cămășuță, dacă-și întorcea puțin capul, ca să atingă cu buzele

obrazul Lisbethei, ea își pironea ochii asupra lui, părînd că-l roagă să fie cuminte, și suspina :

— Fii tandru...

De altfel, după ce-și regăseau locul lor, mîinile se astîmpărau. Printr-o înțelegere tacită, Lisbeth și Jacques se fereau să meargă mai departe. Îmbrățișarea lor se reducea la apăsarea aceasta liniștită și prelungă a obrajilor și la mîngîierea pe care i-o producea degetelor lui, cu fiecare respirație, zvîcnirea caldă a sînilor ei. Lisbeth, care părea adesea obosită, înlătura fără greutate orice trezire a simțurilor ; lîngă Jacques se îmbăta de puritate, de poezie. Cît despre Jacques, nici el n-avea de luptat împotriva vreunei ispite precise ; mîngîierile acestea caste constituiau ele însele un scop în sine ; ideea că ele ar putea fi preludiul altor înflăcărări era cu totul departe de el.

Dacă, uneori, căldura trupului ei de femeie îi producea vreo tulburare fizică, asta se întîmpla aproape fără ca el să-și dea seama ; ar fi murit de dezgust și de rușine la gîndul că Lisbeth ar fi ghicit acest lucru. Lîngă ea, nici o pornire vinovată nu pusese stăpînire pe el. Granița dintre sufletul și carnea lui era desăvîrșită. Sufletul aparținea iubitei, carnea ducea o viață singuratică, într-o altă lume, într-o lume a nopții, unde Lisbeth nu pătrunsese. Dacă i se mai întîmpla încă, uneori, seara, să sară din așternut fiindcă nu-și putea găsi somnul, dacă-și smulgea cămașa în fața oglinzii, sărutîndu-și brațele și pipăindu-și trupul cu frenezie nesatisfăcută, o făcea totdeauna singur, departe de ea ; chipul Lisbethei nu se amesteca niciodată în convoiul obișnuit al nălucirilor lui.

Totuși, pentru Lisbeth ziua plecării se apropia ; trebuia să părăsească Parisul duminica viitoare, cu trenul de noapte, și nu avusese curajul să-l anunțe pe Jacques.

În duminica aceea, la ora cinci, Antoine, știindu-l pe fratele lui sus, intră în camera sa. Lisbeth aștepta acolo. I se agăță de umăr, plîngînd.

— Ei, cum e ? o întrebă Antoine cu un surîs ciudat.

Fata dădu din cap că nu.

— Și pleci chiar acum ?

— Da.

Antoine schiță un gest de nerăbdare.

— E și vina lui, zise ea. Nici nu se gîndește.

— Făgăduiește-i să te gîndești tu pentru el.

Fata îl privi lung. Îl disprețuia nițel. El nu putea înțelege că Jacques era pentru ea „altceva". Dar Antoine era frumos, îi plăcea aerul lui fatal și-l iertă că e la fel ca ceilalți.

Își înfipse broșa în perdea și se dezbrăcă distrată, gîndindu-se la călătorie. Cînd Antoine o cuprinse în brațe, un rîs întretăiat i se pierdu în gît :

— *Liebling*... fii duios în ultima noastră seară.

Antoine lipsise toată seara. Pe la unsprezece, Jacques îl auzi întorcîndu-se și intrînd în camera lui, fără zgomot. Dar se pregătea să se culce, așa că nu-l mai strigă.

Cînd se urcă în pat, genunchiul i se lovi de ceva tare : un pachet, o surpriză ! Într-o hîrtie de staniol erau cîțiva covrigei cu anason, încleiați de zahăr ars și un bilețel de culoarea liliacului, îndoit, într-o batistă de mătase cu inițialele lui Jacques : Multiubitului meu !

Ea nu-i mai scrisese niciodată. Era ca și cum venise în seara aceea să i se aplece la căpătîi. Jacques rîdea de plăcere și deschise plicul.

„Domnule Jacques,

Cînd vei primi această scrisoare, eu voi fi departe..."

Rîndurile îi jucau în fața ochilor, fruntea i se acoperi de sudoare.

„...voi fi departe, căci mă urc în seara asta în trenul de douăzeci și două și doisprezece la Gara de Est, pentru Strasbourg..."

— Antoine !

Strigătul fu așa de sfîșietor, încît Antoine alergă numaidecît, crezînd că fratele său s-a rănit cu ceva.

Jacques era întins în pat, cu brațele în lături, cu buzele întredeschise, cu ochii rugători : s-ar fi zis că-și dădea sufletul și că numai Antoine putea să-l scape. Scrisoarea zăcea pe așternut. Antoine o citi fără să se mire : venea de la gară, unde o condusese pe Lisbeth la tren. Se aplecă asupra fratelui său, dar celălalt îl opri.

— Taci, taci... Tu nu poți ști, Antoine, tu nu poți înțelege...

Întrebuința aceleași cuvinte ca Lisbeth. Chipul lui luase o expresie de îndîrjire, iar privirea îi era fixă și ascuțită, ca a copilului de altădată. Deodată, pieptul i se umflă, buzele începură să-i tremure și, ca și cum ar fi căutat să se apere de cineva, se întoarse și se prăbuși la căpătîiul patului, plîngînd cu hohote. Unul din brațe îi rămăsese întors la spate ; Antoine atinse mîna aceasta crispată, care se agăță îndată de a sa, și i-o strînse cu duioșie. Nu știa ce să spună ; privea spatele încovoiat al fratelui său, zgîlțîit de hohotele de plîns. Antoine își dădu seama încă o dată de focul acesta care mocnea sub ce-

nușă, gata să se încingă, și de întreaga deșertăciune a pretențiilor lui de educator.

Trecu o jumătate de oră. Mîna lui Jacques se descleștă : acum nu mai plîngea, suspina. Încetul cu încetul, respirația îi redeveni normală : adormise. Antoine nu se putea mișca din loc, nu se putea hotărî să plece. Se gîndea cu neliniște la viitorul acestui băiat. Mai așteptă o jumătate de oră, apoi trecu în camera lui în vîrful picioarelor, lăsînd ușile întredeschise.

A doua zi, în momentul cînd Antoine plecă de acasă, Jacques dormea încă sau se prefăcea că doarme.

Se întîlniră din nou sus, la masa familială. Jacques părea obosit, cu o cută disprețuitoare în colțul buzelor și cu aerul acela al copiilor care se mîndresc crezîndu-se neînțeleși. Tot timpul mesei își feri privirea de a lui Antoine : nu voia să fie nici măcar compătimit. Antoine înțelese. De fapt, nici el nu ținea să-i vorbească despre Lisbeth.

Viața lor își reluă cursul obișnuit, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

X

Într-o seară, înainte de cină, în corespondența zilei, Antoine dădu cu surprindere, peste un plic pe numele lui, dar care conținea o scrisoare închisă, pentru fratele său. Nu recunoscu scrisul și, fiindcă Jacques era de față, nu voi să dea impresia că șovăie.

— Asta-i pentru tine, zise el.

Jacques o luă repede și chipul i se îmbujoră. Antoine, care răsfoia un catalog de cărți, îi întinse plicul, fără să-l privească. Dar cînd își înălță capul, văzu că Jacques vîra scrisoarea în buzunar. Privirile li se încrucișară o clipă ; a lui Jacques era agresivă.

— De ce mă privești așa ? N-am dreptul să primesc o scrisoare ?

Antoine își măsură fratele, fără să-i spună nimic, îi întoarse spatele și părăsi încăperea.

În timpul mesei vorbi numai cu domnul Thibault, fără să i se adreseze lui Jacques. Apoi coborîră împreună, ca de obicei, dar nu schimbară nici o vorbă. Antoine se retrase în camera lui ; abia se așezase la birou, că Jacques intră, fără să bată la ușă și-i aruncă pe masă scrisoarea desfăcută.

— Fiindcă îmi supraveghezi corespondența !

Antoine îndoi hîrtia fără s-o citească și i-o întinse fratelui său. Cum acesta n-o lua, o lăsă să cadă pe covor. Jacques o ridică și o băgă în buzunar.

— Atunci, nu te mai osteni să-mi faci mutre, rînji el.

Antoine dădu din umeri.

— Și apoi, m-am săturat, dacă vrei să știi ! continuă Jacques ridicînd dintr-o dată glasul. Nu mai sînt copil. Vreau... am dreptul... (Privirea atentă și calmă a lui Antoine îl irita.) Ți-o spun că m-am săturat ! strigă el.

— Te-ai săturat, de ce anume ?

— De toate ! (Chipul lui își pierduse orice expresie ; privirea fixă și mînioasă, urechile clăpăuge, gura întredeschisă îi dădeau un aer stupid ; se înroșise tot.) De altfel, scrisoarea a ajuns aici din greșeală ! Dădusem ordin să nu mi se mai scrie decît la post-restant ! Măcar așa voi putea primi scrisorile pe care le vreau, fără să dau socoteală cuiva !

Antoine continua să-l observe, fără să răspundă. Tăcerea asta îi prindea bine și-i masca încurcătura, deoarece niciodată Jacques nu-i mai vorbise pe tonul acesta.

— Mai întîi vreau să-l văd pe Fontanin, înțelegi ? Nimeni nu mă va împiedica s-o fac !

Pentru Antoine asta fu ca o rază de lumină : acum recunoștea scrisul din caietul cenușiu ! Așadar, Jacques coresponda cu Fontanin, în ciuda făgăduielii făcute. Dar doamna de Fontanin o fi știind ceva ? Aproba oare corespondența aceasta clandestină ?

Pentru prima dată Antoine se vedea constrîns să joace rolul unui părinte ; nu demult avusese față de domnul Thibault atitudinea pe care o avea acum Jacques față de el. Rolurile se inversaseră.

— Prin urmare, i-ai scris lui Daniel ? întrebă Antoine, încruntîndu-se.

Jacques îl înfruntă, răspunzînd cu un gest cît se poate de hotărît.

— Fără să-mi spui nimic ?

— Mai departe ! făcu celălalt.

Antoine fu cît pe-aci să se ridice și să-l pălmuiască pe obraznic. Încleștă pumnii. Întorsătura acestei discuții risca să compromită tot ceea ce realizase pînă acum.

— Pleacă, îl concedie el, pe un ton care voia să pară descurajat. Astă-seară nu-ți dai seama ce spui.

— Spun... spun că m-am săturat ! strigă Jacques, bătînd din picior. Nu mai sînt copil ! Vreau să mă întîlnesc cu cine-mi place ! M-am săturat să trăiesc așa ! Vreau să-l văd pe Fontanin,

pentru că Fontanin este prietenul meu ! Pentru asta i-am și scris. Știu ce fac. I-am dat o întîlnire. Poți să o spui cui vrei. M-am săturat, m-am săturat ! Bătea din picior și era numai ură și revoltă.

Ceea ce nu spunea, ceea ce Antoine nu putea ghici era că, după plecarea Lisbethei, bietul băiat își simțise sufletul atît de gol și totuși atît de greu, încît cedase nevoii de a destăinui unei ființe tinere taina tinereții lui ; mai mult, de a împărtăși cu Daniel povara care-l înăbușea. În exaltarea lui de singuratic, ajunsese să trăiască momentele acelea de prietenie totală, în care-și ruga prietenul să iubească o jumătate din Lisbeth, iar pe Lisbeth o ruga să-i lase lui Daniel jumătate din dragostea ei.

— Ți-am spus să pleci, continuă Antoine, care se prefăcu indiferent împăunîndu-se cu superioritatea lui. Vom vorbi despre asta mîine, cînd îți va veni mintea la loc.

— Lașule ! urlă Jacques, pe care calmul lui Antoine îl scotea din sărite. Zbirule ! Și ieși trîntind ușa.

Antoine se ridică, răsuci cheia în broască, apoi se aruncă într-un fotoliu. Era palid de mînie.

„«Zbirule !» Imbecilul ! «Zbirule !» Mi-o va plăti ! Dacă crede că-și poate permite, se înșală. Mi-am ratat seara, nu mai sînt în stare să lucrez nimic. Mi-o va plăti ! Liniștea mea de altădată... Ce prostie am făcut ! Pentru un imbecil ca ăsta ! «Zbirule !» Cu cît te sacrifici mai mult pentru ei... Imbecilul sînt eu : îmi pierd o parte din timp, din lucru pentru el ! Dar s-a isprăvit ! Am viața mea, examenele mele. Nu imbecilul ăsta o să mă facă să..."

Nu mai putea sta locului și începu să măsoare camera. Se văzu dintr-o dată în fața doamnei de Fontanin și trăsăturile lui luară o expresie hotărîtă și dezamagită. „Am făcut tot ce-am putut, doamnă, l-am luat cu duhul blîndeții, cu dragoste. I-am lăsat libertate deplină. Și acum, poftim ! Credeți-mă, doamnă, sînt firi împotriva cărora nu se poate face nimic. Societatea nu are decît un mijloc de a se apăra contra lor : acela de a le împiedica să facă rău. Nu degeaba penitenciarele se intitulează «Instituții de protecție socială»..."

Un rontăit ca de șoarece îl făcu să-și întoarcă privirile. Sub ușa închisă fusese strecurat un bilețel.

„Îți cer iertare pentru «zbir». Mi-a trecut. Lasă-mă să intru."

Antoine zîmbi fără să vrea. Într-un elan de dragoste și fără să stea pe gînduri, deschise ușa. Jacques aștepta cu brațele atîrnîndu-i pe lîngă trup. Cu capul plecat, își mușca

buzele, ca să nu izbucnească în rîs. Antoine, care luase un aer iritat, distant, se întoarse și se așeză pe un scaun.

— Am de lucru, spuse el aspru. M-ai făcut să pierd destulă vreme în seara asta. Ce vrei ?

Jacques își ridică ochii, care continuau să fie voioși, și-și privi fratele drept în față.

— Vreau să-l văd pe Daniel.

Urmă o scurtă tăcere.

— Știi că tata se opune la asta, începu Antoine. Mi-am dat osteneala să-ți explic pentru ce. Îți mai amînteşti ? În ziua aceea rămăseserăm parcă înțeleși că vei accepta starea asta de lucruri și nu vei mai încerca să intri în legătură cu cei din familia Fontanin. M-am încrezut în cuvîntul tău. Dar iată rezultatul ! M-ai înșelat ; ai rupt pactul la prima ocazie. Acum s-a isprăvit ; niciodată nu voi mai avea încredere în tine.

Jacques plîngea.

— Nu vorbi așa, Antoine. Nu-i drept. Tu nu poți înțelege. Recunosc că am greșit. N-ar fi trebuit să-i scriu fără să-ți spun și ție. Dar am făcut-o pentru că era la mijloc altceva, ceva despre care aș fi fost silit să-ți vorbesc și nu puteam. Apoi murmură : Lisbeth !

— Nu-i vorba de asta, îl întrerupse brusc Antoine, spre a înlătura o mărturisire care l-ar fi stingherit mai mult pe el decît pe fratele său. Și, spre a-l sili pe Jacques să schimbe subiectul, zise : Consimt să mai încerc o nouă și ultimă experiență : îmi promiți că...

— Nu, Antoine, nu pot să-ți promit că nu-l voi mai vedea pe Daniel. Să-mi promiți tu că îmi vei îngădui să-l văd. Ascultă-mă, Antoine, nu te supăra. Ți-o jur înaintea lui Dumnezeu că nu-ți voi ascunde nimic. Vreau să-l văd pe Daniel, dar nu vreau să-l văd fără să știi și tu. Și nici el nu vrea asta. Îi scrisesem să-mi răspundă la post-restant ; n-a acceptat. Ascultă ce-mi scrie : „De ce la post-restant ? N-avem nimic să ne ascundem. Fratele tău a fost totdeauna de partea noastră. Îi scriu deci lui aceste rînduri, pe care ți le va transmite." Iar la sfîrșit, refuză întîlnirea pe care i-am propus-o, în spatele Panthéonului : „Am vorbit cu mama. Cel mai simplu ar fi să vii într-o duminică, la noi acasă. Mama vă iubește și pe tine, și pe fratele tău și vă invită pe amîndoi." Vezi ? El e sincer. Tata nu știe nimic ; îl condamnă fără să știe nimic despre el ; nu sînt supărat pe tata, dar cu tine, Antoine, nu-i același lucru. Tu îl cunoști pe Daniel, îl înțelegi, ai văzut-o și pe mama lui ; n-ai nici un motiv să te porți ca tata. Ar trebui să te bucuri că am un asemenea prieten. A trecut atîta vreme de cînd trăiesc

singur ! Iartă-mă, nu spun asta pentru tine, știi prea bine. Dar tu însemni ceva pentru mine și Daniel, altceva. N-ai și tu prieteni de vîrsta ta, spune ? Știi ce înseamnă să ai un adevărat prieten !

„Zău dacă știu...", se gîndea Antoine, observînd expresia fericită și duioasă de pe chipul lui Jacques atunci cînd pronunța cuvîntul „prieten". Îi veni deodată să se repeadă la fratele său și să-l îmbrățișeze. Dar privirea lui Jacques avea în ea ceva agresiv și neînduplecat, care jignea mîndria lui Antoine. Simți nevoia să se lupte cu această încăpățînare, s-o înfrîngă. Totuși, într-o anumită măsură energia lui Jacques i se impunea. Nu-i răspunse, își întinse picioarele și începu să chibzuiască.

„De fapt, își spunea, eu, care nu-s tocmai îngust la minte, trebuie să admit că ceea ce-i interzice tatăl meu este absurd. Fontanin ăsta n-ar putea să aibă asupra lui Jacques decît o influență bună. Un mediu perfect, care m-ar ajuta chiar în treaba mea. Da, cu siguranță, ea, mama lui, m-ar ajuta, ar vedea chiar mai limpede decît mine ; ar căpăta îndată autoritate asupra puștiului ; este o femeie superioară. Dar dacă ar afla vreodată tata... Ei și ? Nu mai sînt un copil. Cine și-a luat răspunderea pentru Jacques ? Eu ! Am deci dreptul să-l judec în ultimă instanță. Cred că, privită în adîncimea ei, hotărîrea tatii de a-i opri să se mai vadă este nedreaptă și absurdă ; voi trece peste ea și gata ! În primul rînd, Jacques va fi și mai legat de mine. Va gîndi : «Antoine nu-i ca tata». Și apoi, sînt sigur că mama lui...

Se văzu pentru a doua oară în fața doamnei de Fontanin, care zîmbea : «Doamnă, am ținut să-l aduc chiar eu pe fratele meu...»"

Se ridică, făcu vreo cîțiva pași, apoi se propti pe picioare în fața lui Jacques, care stătea nemișcat, cu voința încordată de-o hotărîre îndîrjită să lupte și să învingă opoziția lui Antoine.

— Sînt obligat să ți-o spun, de vreme ce tu mă silești : intenția mea a fost totdeauna să te las să-l vezi pe Fontanin, în ciuda ordinelor tatii. Plănuiam chiar să te conduc acolo, așa că vezi ? Așteptam numai să te faci din nou băiat de treabă : mă gîndeam să am răbdare pînă la deschiderea cursurilor. Scrisoarea pe care i-ai trimis-o lui Daniel grăbește însă lucrurile. Fie ! Iau totul asupra mea. Nici tata și nici abatele nu vor ști nimic. Ne vom duce duminică, dacă vrei... Vezi deci, adăugă după o pauză și cu un accent de drăgăstoasă mustrare, cît de tare te-ai înșelat, cît de rău ai făcut că n-ai avut mai multă încredere în mine ? Ți-am repetat-o de douăzeci de

ori, dragul meu: între noi trebuie să fie o sinceritate desăvîrșită, o încredere reciprocă, altfel ne pierdem toate speranțele.

— Duminică! bîigui Jacques.

Era surprins că reușise să cîștige partida fără luptă. Avea impresia că e tras pe sfoară printr-un vicleșug de care nu-și dădea seama. Apoi îi fu rușine de această bănuială. Antoine era cu adevărat cel mai bun prieten al său. Ce păcat că era așa de bătrîn! Duminica viitoare? De ce așa de repede?

Acum se întreba singur dacă dorea într-adevăr să-și revadă prietenul.

XI

În duminica aceea, Daniel desena așezat lîngă mama lui cînd cățelușa începu să latre. Sunase cineva. Doamna de Fontanin închise cartea.

— Lasă, mamă, zise Daniel, repezindu-se înaintea ei la ușă.

Din lipsa banilor, fuseseră nevoiți să dea drumul servitoarei și, la o lună după aceea, și bucătăresei; Nicole și Jenny ajutau la gospodărie.

Doamna de Fontanin, care trăgea cu urechea, zîmbi ușor cînd recunoscu vocea lui Gregory și făcu cîțiva pași în întîmpinarea lui. Pastorul îl apucase pe Daniel de umeri și-l privea în față, rîzînd răgușit:

— Cum? N-ai ieșit să te plimbi, *boy*, pe un timp așa de frumos? Nu se poate oare nici vîsli, nici juca *cricket*, nici face sport la francezii ăștia?

Strălucirea ochilor săi negri, ale căror pupile ocupau tot globul dintre pleoape, fără să mai lase loc albului, era atît de greu de înfruntat, încît Daniel își întoarse capul cu un zîmbet rușinat.

— Nu-l certa, zise doamna de Fontanin. Așteaptă vizita unui prieten. Știi, frații Thibault!

Pastorul făcu o strîmbătură, răscolindu-și memoria; apoi, deodată, cu o energie diabolică, își frecă mîinile uscate una de alta atît de apăsat, încît ai fi zis că o să țîșnească scîntei din ele, și gura i se despică într-un rîs ciudat, tăcut.

— O, *yes*. Doctorul acela bărbos? Bun om, un tînăr de treabă. Ți-aduci aminte ce figură mirată avea cînd a venit s-o vadă pe micuța noastră înviată? Voia să măsoare învierea cu

termometrul ! *Poor fellow !* Dar unde este *darling* a noastră ? Stă și ea închisă în casă pe un soare atît de splendid ?

— Nu, fii pe pace, Jenny e afară, cu verișoara ei. Abia au avut răbdare să stea la masă. Încearcă un aparat de fotografiat... pe care Jenny l-a primit de ziua ei.

Daniel, aducînd un scaun pentru preot, o privi pe mama lui, a cărei voce se tulburase cînd dădu acest amănunt.

— Ce mai e nou cu Nicole ? întrebă Gregory așezîndu-se. Nimic nou ?

Doamna de Fontanin făcu semn că nu. Nu dorea să vorbească despre asta în fața fiului ei, care la numele Nicolei, aruncase o privire pastorului.

— Ia spune-mi, *boy*, zise deodată acesta, întorcîndu-se spre Daniel, doctorul cel bărbos, prietenul, cînd binevoiește să vină ca să ne deranjeze ?

— Nu știu. Poate pe la trei.

Gregory își îndreptă pieptul, ca să scoată din jiletca sa preoțească un ceas de argint cît o farfurie.

— *Very well !* strigă el. Mai ai aproape o oră pînă atunci, leneșule ! Dezbracă-ți vestonul și, vezi, poate bați un record de alergare în jurul Luxembourgului ! *Go on !*

Băiatul schimbă o privire cu mama sa și se ridică.

— Bine, bine, vă las, acceptă el cu un aer ironic.

— Șmecher băiat ! făcu Gregory, amenințîndu-l cu degetul.

Apoi, de îndată ce rămase singur cu doamna de Fontanin, chipul lui spîn luă o expresie de bunătate și privirea îi deveni dezmierdătoare.

— Și acum, zise el, a sosit momentul să stau de vorbă numai cu inima ta, *dear*. Se reculese, ca și cum ar fi făcut o rugăciune. Pe urmă, își petrecu nervos o mînă prin șuvițele negre și se așeză călare pe scaun : L-am văzut, o anunță el pe doamna de Fontanin, care se făcuse palidă. Vin din partea lui. Îi pare rău. De-ai ști cît e de nenorocit !

N-o slăbea din ochi ; părea, așa cum o învăluia cu privirea lui, ce dorea să pară veselă, că vrea să-i potolească suferința ce i-o aducea.

— E la Paris ? se miră doamna de Fontanin.

Dar nu s-a gîndit la ce spune, deoarece știa prea bine că Jérôme venise în persoană în ajunul zilei de naștere a fiicei sale și-i lăsase la portăreasă acel aparat de fotografiat. Oriunde s-ar fi aflat, el nu lăsa niciodată să-i scape vreo sărbătoare a familiei.

— L-ai văzut ? îl întrebă cu o voce tremurătoare, fără ca figura ei să aibă o expresie definită.

De luni de zile se gîndea la el mereu, dar într-un fel așa de încîlcit, încît acum, cînd era vorba de el, se simțea cuprinsă parcă de o sfîrșeală neobișnuită.

— E nenorocit, repetă pastorul. E apăsat de remușcări. Ființa aceea demnă de milă e tot cîntăreață, dar el s-a dezgustat de ea și nu vrea s-o mai vadă. Zice că nu mai poate trăi departe de soția și copiii lui ; și cred că așa-i. Îți cere iertare. Făgăduiește orice, numai să rămînă soțul dumitale ; te roagă să renunți la divorț. Fața lui, mi-am dat seama, este acuma fața celui pocăit : este, într-adevăr, un om drept și bun.

Doamna de Fontanin tăcea, cu privirea pierdută în gol. Obrajii ei plini, bărbia rotundă, gura moale și sensibilă respirau atîta blîndețe, încît Gregory crezu că e gata să ierte.

— E de părere să vă duceți amîndoi la judecător, luna asta, pentru împăcare. Și cerșește asta pentru că, te asigur, s-a schimbat cu totul. Zice că nu mai e așa cum părea și că-i mai bun decît îl considerăm noi. Așa cred și eu. Acum vrea să muncească, dacă va găsi de lucru. Și, dacă ai să consimți, va trăi aici, cu dumneata, într-un cămin refăcut, care va șterge tot trecutul.

Gregory îi văzu gura crispîndu-se și partea de jos a feței tremurînd. Doamna de Fontanin dădu din cap și zise :

— Nu.

Tonul era tăios, iar privirea — tristă și disprețuitoare. Hotărîrea sa părea de nezdruncinat. Gregory închise ochii și rămase un timp tăcut.

— *Look here*, rosti el în cele din urmă, cu altă voce, venită de departe parcă și lipsită de căldură. Am să-ți spun, dacă îmi dai voie, o poveste pe care dumneata n-o cunoști. Este povestea unui bărbat care iubea o femeie. Ascultă : Se logodise foarte de tînăr, cu o fată săracă, așa de bună și de frumoasă, pe care Dumnezeu o iubea așa de mult, încît și el o iubea... (privirea lui Gregory se întunecă) din tot sufletul, accentuă el. Apoi, făcînd o sforțare, parcă să afle unde rămăsese, continuă repede : Dar, după căsătorie, s-a întîmplat așa : bărbatul și-a dat seama că nevasta lui nu-l iubea numai pe el, ci mai iubea și pe un altul, care era prietenul lor și le intra în casă ca un frate al amîndurora. Atunci, bietul soț și-a luat soția într-o călătorie lungă, spre a o face să uite, dar a înțeles că de acum înainte ea îl va iubi numai pe celălalt și pentru amîndoi a început infernul. Și-a văzut soția cu adulterul în trup, apoi în inimă și în suflet, căci devenea nedreaptă și rea. Da, spuse Gregory cu gravitate, situația era într-adevăr îngrozitoare : devenea rea din pricina dragostei neîmplinite ;

la rîndul lui, şi el devenea rău, pentru că spiritul destructiv se afla în preajma lor. Şi ce crezi că a făcut omul acela ? A început să se roage. Şi îşi spunea : „Iubesc o fiinţă. Trebuie deci s-o feresc de rău." Şi, cu toată bunăvoinţa, şi-a poftit nevasta şi prietenul în propria lui casă, în faţa *Noului Testament,* şi le-a zis : „Fiţi cununaţi în chip solemn : unul cu celălalt în faţa lui Dumnezeu de mine însumi". Plîngeau toţi trei. Dar el le-a mai zis : „Nu vă fie teamă : eu vă părăsesc şi nu mă voi mai întoarce niciodată ca să vă tulbur fericirea". Gregory îşi acoperi ochii şi adăugă mai încet : Ah, *dear,* amintirea unui sacrificiu atît de desăvîrşit e un adevărat har dumnezeiesc ! Apoi, ridicîndu-şi fruntea : Şi a făcut aşa precum a zis : le-a lăsat toată averea, pentru că el era foarte bogat, iar ea mai săracă decît Iov. Şi a plecat departe, la capătul celălalt al lumii, şi ştiu că şi astăzi, după şaptesprezece ani, e tot singur, fără bani şi-şi cîştigă existenţa aşa cum mi-o cîştig eu, ca un simplu infirmier de suflete, discipol al lui *Christian Scientist Society.*

Doamna de Fontanin îl cercetă din ochi, cu emoţie.

— Aşteaptă, zise el repede, să auzi sfîrşitul. Chipul îi era frămîntat, iar degetele i se încleştară brusc de spătarul scaunului. Bietul om era convins că lăsa fericirea în urma lui, pentru ei, şi că ia cu sine toate relele. Dar aici s-a arătat taina lui Dumnezeu : răul a rămas cu ei, acolo. Au rîs de dînsul. Au trădat duhul sfînt. Au primit sacrificiul lui plîngînd, dar în inimile lor îşi băteau joc de el. Spuneau numai minciuni pe socoteala lui, tuturor. Arătau scrisorile primite de la el. Au bătut toba despre falsa lui îngăduinţă. Au spus chiar că-şi lăsase nevasta fără o leţcaie, plecînd cu altă femeie în Europa. Au pus pe seama lui toate lucrurile acestea şi au obţinut şi o hotărîre de divorţ contra lui.

Gregory scoase un fel de cîrîit răguşit, se ridică şi duse, încet, la loc, scaunul pe care stătuse. De pe faţa lui dispăruse orice urmă de durere.

— Ei bine, reluă pastorul, aplecîndu-se spre doamna de Fontanin, care rămase nemişcată, aceasta este dragostea, şi atît de necesară este iertarea, încît dacă, în momentul acesta, acea biată femeie perfidă ar veni pe neaşteptate la mine să-mi spună : „James, mă întorc sub acoperişul casei tale. Vei fi din nou servitorul meu, care se lasă călcat în picioare. Cînd o să am chef, o să rîd iarăşi de tine", ei bine, i-aş spune : „Vino, ia şi puţinul pe care-l mai am. Mulţumesc lui Dumnezeu pentru întoarcerea ta şi mă voi sili să fiu atît de bun cu tine, încît şi tu vei deveni bună ; căci spiritul rău nu există." Şi,

într-adevăr, *dear,* dacă vreodată Dolly ar veni la mine să-mi ceară adăpost, așa aș face. Și nu voi spune : „Dolly, te iert", ci doar : „Hristos să te ocrotească !" În felul acesta, vorbele nu vor mai suna în gol : pentru că binele este singurul în stare să învingă spiritul pizmaș ! Tăcu, își încrucișă brațele, își acoperi bărbia colțuroasă cu palma și, cu o voce cîntată, de predicator, continuă : Și dumneata trebuie să faci la fel, doamnă de Fontanin. Pentru că iubești ființa aceasta cu toată dragostea dumitale, și dragostea este dreptate. Hristos a spus : „Dacă dreptatea voastră nu este decît aceea a scribului obișnuit sau a fariseului, nu veți intra în împărăția cerurilor".

Nefericita femeie dădu din cap.

— Dar nu-l cunoști, James... bîigui ea. Aerul din jurul lui este irespirabil. Peste tot aduce numai rău. Ne-ar distruge iarăși fericirea. Mi-ar molipsi copiii.

— Cînd Hristos a atins rana leprosului cu mîna, nu mîna lui Hristos a luat boala, ci leprosul a fost vindecat de lepră.

— Spui că-l iubesc. Nu, nu-i adevărat ! Îl cunosc foarte bine acum. Știu cît prețuiesc făgăduielile lui. L-am iertat prea mult.

— Cînd Petru l-a întrebat pe Hristos cum să-și ierte fratele : „Să-l iert de șapte ori ?" Hristos i-a răspuns : „Ce înseamnă de șapte ori ? Eu îți spun de șaptezeci și șapte de ori șapte !"

— Îți spun că nu-l cunoști, James !

— Cine poate spune : Îl cunosc pe fratele meu ? Hristos a zis : „Nu judec pe nimeni". Iar eu, Gregory, îți spun : cel ce trăiește în păcat, fără să-și simtă sufletul tulburat și nenorocit, înseamnă că este încă departe de ceasul adevărului ; dar e mult mai aproape de ceasul adevărului cel ce plînge din pricină că își știe viața în păcat. Ți-o spun, îi părea rău, avea fața celui drept.

— Nu știi totul, James. Întreabă-l ce a făcut cînd femeia aceea a trebuit să fugă în Belgia ca să scape de creditorii care o hărțuiau. Plecase cu altul ; el a lăsat totul aici, a fugit după ea și a acceptat toate înjosirile. A ocupat două luni un post de controlor la teatrul unde cînta ea. Îți repet e o rușine ! Ea trăia mai departe cu violonistul, iar el închidea ochii, mînca la ei, se ducea să facă muzică împreună cu amantul amantei lui. Iată fața celui drept ! Nu-l cunoști. Astăzi e la Paris, pocăit, spune că a părăsit-o pe femeia aceea și că nu vrea s-o mai vadă. Atunci de ce-i plătește datoriile, dacă nu ca s-o aducă iarăși lîngă el ? Că el îi despăgubește, unul cîte unul, pe toți creditorii Noémiei. Da, uite pentru ce se află acum la

Paris ! Cu ce bani ? Cu ai mei, cu ai copiilor lui. Nu mai departe decît acum trei săptămîni, știi ce a făcut ? A ipotecat proprietatea noastră de la Maisons-Laffitte, ca să arunce douăzeci și cinci de mii de franci unui creditor al Noémiei care-și pierduse răbdarea !

Doamna de Fontanin își plecă fruntea ; nu spusese totul. Își amintea de convocarea la notar, la care se dusese fără să bănuiască ceva, și unde-l găsise pe Jérôme la ușă, așteptînd-o. Avea nevoie de procura ei pentru ipotecă, deoarece proprietatea îi aparținea prin moștenire. O implorase, pretextînd că n-avea nici un ban, că era pe pragul sinuciderii, și își întorcea buzunarele pe dos în plină stradă. Ea cedase, aproape dintr-o dată — îl însoțise pînă la notar, ca să n-o mai sîcîie în stradă — mai ales că era și ea strîmtorată, iar el îi făgăduise că o să ridice înainte, în contul sumei, cîteva bilete de o mie de franci, de care ea avea nevoie spre a trăi timp de șase luni, pînă la definitivarea socotelilor, după divorț.

— Îți repet, nu-l cunoști, James. Îți jură că s-a schimbat, că dorește să trăiască lîngă noi ? Dacă ți-aș spune că alaltăieri, cînd a venit să lase jos, la poartă, cadoul pentru Jenny, coborîse, la o sută de metri de poarta noastră, dintr-o trăsură... în care nu era singur... Se cutremură ; în față îi apăru iar, deodată, banca aceea de pe cheiul Tuileries, și Jérôme, împreună cu lucrătoarea aceea îmbrăcată în negru, care plîngea. Se ridică :

— Iată ce fel de om e ! strigă. Orice simț moral este atrofiat în el, încît vine însoțit de o amantă întîlnită pe stradă ca să-și felicite fiica de ziua ei ! Și mai spui că-l iubesc ; nu, nu-i adevărat !

Își înălță capul ; în momentul acela părea că-l urăște cu adevărat. Gregory o privi cu seriozitate.

— Nu ești pe drumul cel drept, zise el. Nici măcar în gînd nu trebuie să răsplătim răul cu rău ! Hristos a zis...

Lătrăturile lui Puce îi tăiară vorba.

— Iată-l pe blestematul acela de doctor bărbos ! observă Gregory cu o strîmbătură a feței. Se repezi să-și ia din nou scaunul și să se așeze.

Ușa se deschise și intră Antoine, urmat de Jacques și de Daniel.

Călca hotărît, ca unul care acceptase consecințele acestei vizite. Lumina ce pătrundea prin ferestrele deschise îl lovea drept în față ; părul și barba lui formau o masă întunecoasă, iar toată strălucirea razelor se concentra în dreptunghiul alb al frunții, căreia îi dădea o aureolă de geniu ; și, cu toate că

era mic de statură, un moment păru înalt. Doamna de Fontanin îl privea cu simpatie crescîndă. În timp ce se înclina în fața ei și ea îi lua mîna să i-o strîngă, Antoine îl recunoscu pe Gregory, dar nu se bucură că-l revede. Pastorul, de la locul lui, făcu din cap un semn semeț.

Rămas deoparte, Jacques îl privi cu multă curiozitate pe omul acesta ciudat; iar Gregory, călare pe scaun, cu bărbia sprijinită pe brațele încrucișate, cu nasul roșu, cu gura strîmbată într-un surîs neînțeles, îi privea la rîndul lui pe cei doi tineri cu multă bunătate. Doamna de Fontanin se apropie de Jacques și expresia ochilor ei era așa de drăgăstoasă, încît el își aminti de seara cînd dînsa îl ținuse plîngînd în brațe. Se gîndea și ea la același lucru, căci exclamă:

— A crescut atît de mult și n-aș mai îndrăzni... Spunînd acestea, îl îmbrățișă și începu să rîdă cu o ușoară cochetărie: E adevărat că sînt mamă... iar tu ești aproape ca și un frate al lui Daniel... Apoi, văzîndu-l pe Gregory ridicat și gata de plecare, zise: Ce, dumneata pleci, James?

— Iartă-mă, se scuză el, acum trebuie să plec. Scuturâ cu putere mîinile celor doi frați, pe urmă se îndreptă spre ea.

— Încă o întrebare, îi spuse doamna de Fontanin, însoțindu-l pînă la ușă. Dar să-mi răspunzi cu sinceritate. După toate cele ce ți-am mărturisit, mai crezi că Jérôme e demn să-și reia locul alături de noi? Și îl privi drept în ochi. Cîntărește-ți bine răspunsul, James. Dacă-mi spui: „Iartă", voi ierta.

Pastorul tăcea; privirea, chipul lui exprimau acea milă universală în care se complac toți cei ce cred că sînt în posesiunea adevărului. Crezu că zărește o lucire de nădejde în ochii doamnei de Fontanin. Dar nu o iertare ca asta aștepta Hristos de la ea. Întoarse capul și lăsă să se audă un murmur dezaprobator.

Atunci ea îl apucă de braț și se sili să-și ia rămas bun într-un mod cît mai afectuos:

— Îți mulțumesc, James. Spune-i că răspunsul meu este nu.

Pastorul n-o ascultă, dar se rugă pentru ea.

— Hristos să-ți călăuzească inima, murmură el, depărtîndu-se fără s-o privească.

Cînd se întoarse în salon, unde Antoine, uitîndu-se în jurul lui, se gîndea la prima vizită făcută aici, doamna de Fontanin trebui să facă un efort spre a-și ascunde zbuciumul sufletesc.

— Ce frumos din partea dumitale că ți-ai însoțit fratele, zise ea, forțînd puțin tonul de bună primire. Stai jos, aici, și-i

arătă lui Antoine un scaun, lîngă ea. Am face bine ca azi să nu le cerem tinerilor să ne țină de urît...

De fapt, Daniel îl și luase pe Jacques de brat și-l trăgea spre camera lui. Acum erau de aceeași statură... Daniel nu se aștepta să-și găsească prietenul atît de schimbat. Se simți și mai apropiat de el, iar dorința de a i se destăinui deveni și mai puternică. De îndată ce se văzură singuri, chipul i se însufleți, luînd o expresie misterioasă.

— Mai întîi, te previn, ai s-o vezi... este o verișoară care stă la noi. E pur și simplu... divină ! (A observat oare ușoara stinghereală din atitudinea lui Jacques ? A fost oare tulburat de un scrupul întîrziat ?) Dar să vorbim de tine, continuă Daniel cu un zîmbet amabil ; pînă și în prietenie el păstra o curtoazie puțin cam ceremonioasă. Cînd te gîndești, povestea e de un an de zile ! Și fiindcă Jacques tăcea : O, pînă acum nimic, adăugă aplecîndu-se înainte. Însă trag nădejde...

Jacques fu jenat de privirea stăruitoare și de timbrul vocii lui. Își dădu, în sfîrșit, seama că Daniel nu mai era așa cum îl știa, dar n-ar fi putut să spună în ce fel s-a schimbat. Trăsăturile îi rămăseseră aceleași ; doar ovalul feței i se mai lungise puțin ; gura avea aceeași linie sinuoasă, ceva mai accentuată acum de dîra de mustață ; își păstrase același rîs cam strîmb, care îi tulbura brusc armonia liniilor și-i descoperea dinții de sus, din stînga ; poate ochii aveau o strălucire mai puțin limpede ; poate sprîncenele i se întindeau ceva mai mult spre tîmple, ceea ce dădea privirii lui o blîndețe galeșă ; sau poate că punea în voce, în gesturi, un fel de grație pe care n-o avea mai înainte.

Jacques îl examina fără a căuta un răspuns și probabil din pricina acestei nepăsări și a obrăzniciei sale, care-l supărau, dar, în același timp, îi și plăceau, se simți deodată atras spre prietenul său, revenindu-i brusc dragostea pasionată pe care o avusese pentru el în liceu ; îi dădură lacrimile.

— Ei, ia să vedem, tu ce ai făcut de un an de zile de cînd nu ne-am văzut ? Povestește ! strigă Daniel, care nu mai avea astîmpăr, așezîndu-se alături de el și pregătindu-se să asculte.

Gesturile lui arătau o afecțiune sinceră ; totuși, lui Jacques i se păru că citește în atitudinea sa ceva silit, care-i tăia avîntul. Cu toate acestea, începu să-i povestească șederea sa la penitenciar. Dar, fără să vrea, cădea în aceleași clișee literare pe care i le debitase și Lisbethei ; un fel de pudoare îl oprea

să spună adevărul gol-goluț în privința vieții pe care o dusese acolo.

— Dar de ce îmi scriai așa de rar ?

Ca să-l ferească pe tatăl său de orice critică răuvoitoare, Jacques ocoli întrebarea ; asta nu-l împiedica însă ca, în adîncul sufletului, să-l dezaprobe pe domnul Thibault.

— Singurătatea... știi, te schimbă, căută el să-i explice după o pauză ; dar numai gîndul la ce era acolo îl făcu să se cutremure. Începi să devii nepăsător la toate. Și pe urmă mai este un fel de teamă vagă, care nu te slăbește deloc. Faci diferite gesturi, dar fără să te gîndești la ceva anume. Pînă la urmă, aproape nici nu mai știi cine ești sau dacă mai exiști. Ai putea muri, știi.... sau ai putea înnebuni, adăugă el cu o privire întrebătoare, pierdută în gol.

Se tulbură puțin, dar, schimbînd tonul, îi povesti vizita lui Antoine la Crouy.

Daniel îl asculta fără să-l întrerupă. Pe măsură ce-și dădea seama că spovedania lui Jacques se apropia de sfîrșit, chipul i se însuflețea.

— Nici nu ți-am spus numele ei, rosti el. Nicole. Tu iubești ?

— Mult, spuse Jacques, care se gîndi pentru prima oară la prenumele Lisbeth.

— Un nume care i se potrivește. Așa mi se pare mie. O să vezi. Nu e frumoasă, frumoasă, dacă vrei. Dar mai mult decît frumoasă : fragedă, plină de viață, numai ochi ! Șovăi un moment : Ispititoare, înțelegi ?

Jacques îi ocoli privirea. Ar fi vrut și el să-i vorbească deschis despre dragostea lui, pentru asta și venise. Dar de la primele destăinuiri ale lui Daniel, începu să se simtă prost dispus ; chiar și acum îl asculta cu ochii în jos, cu un fel de stinghereală, de rușine aproape.

— Azi-dimineață, povestea Daniel, abia stăpînindu-și bucuria, mama și Jenny plecaseră devreme de acasă ; rămăsesem singuri să luăm ceaiul, Nicole și cu mine. Singuri în tot apartamentul. Ea nu era încă îmbrăcată. Minunat ! M-am dus după ea în camera lui Jenny, unde doarme. Și, ce să-ți spun, dragă, camera aceea, patul acela de fecioară... Am prins-o în brațe. O clipă numai. Se zbătea, dar rîdea. De-ai ști ce mlădioasă e ! Apoi a fugit, s-a încuiat în camera mamei și n-a mai vrut să deschidă... Îți povestesc toate astea ca un idiot, adăugă Daniel, ridicîndu-se. Încercă să zîmbească, dar buzele schițară doar un rictus.

— Vrei s-o iei în căsătorie ? întrebă Jacques.

— Eu ?

Jacques simți ceva greu, ca o jignire. Cu fiecare clipă ce se scurgea, prietenul său i se părea tot mai străin. Privirea aceea curioasă, nițel batjocoritoare, cu care îl înfășura Daniel, îl făcu să înghețe cu totul.

— Dar tu ? îl întrebă Daniel, apropiindu-se de el. După scrisoarea ta și tu...

Jacques, ținîndu-și mereu ochii în jos, dădu din cap. Părea că spune : „Nu, s-a terminat, de la mine nu vei mai afla nimic". De altfel, fără să mai aștepte răspunsul, Daniel se ridică. Un zvon de voci tinere ajunse pînă la ei.

— Îmi vei povesti altă dată... Iată-le că vin ! Mai aruncă o privire în oglindă, își dădu capul pe spate și se repezi în antreu.

— Copii, îi chemă doamna de Fontanin, dacă voiți să gustați ceva...

Ceaiul se servea în sufragerie.

Cu inima bătîndu-i, Jacques zări, chiar de la ușă, cele două fete lîngă masă. Nu-și scoseseră pălăriile, nici mănușile și obrajii le erau îmbujorați din pricina plimbării.

Jenny trecu lîngă Daniel și i se agăță de braț. Acesta păru că nu bagă de seamă și, împingîndu-l pe Jacques spre Nicole, făcu prezentările cu multă voioșie.

Jacques simți curiozitatea Nicolei îndreptată asupra lui, o dată cu privirea cercetătoare a lui Jenny ; se uită spre doamna de Fontanin, care, în picioare, lîngă Antoine, în ușa salonului, încheia o conversație începută mai înainte :

— ...să le bagi bine în cap copiilor, spunea ea zîmbind cu melancolie, că nimic nu-i mai prețios decît viața, care e necrezut de scurtă.

Jacques nu mai stătuse de multă vreme în mijlocul unor persoane străine și spectacolul acesta îl atrăgea în așa măsură, încît toată timiditatea îi dispăru. Jenny i se păru mică și mai degrabă urîtă față de strălucirea și eleganța înnăscută a Nicolei. În acea clipă, Nicole vorbea cu Daniel și rîdea. Jacques nu deslușea cuvintele. Ea ridica mereu sprîncenele, în semn de mirare și bucurie. Ochii ei, de un albastru-cenușiu ca de ardezie, nu tocmai adînci, prea depărtați unul de altul și poate prea rotunzi, dar veseli și luminoși, mențineau o permanentă prospețime pe chipul ei alb și plin ; purta o coadă groasă, împletită ca o cunună în jurul capului. Avea un fel de a sta mereu aplecată, parcă ar fi vrut să se repeadă spre un prieten, să ofere oricui ar fi întîlnit-o vioiciunea sălbatică din surîsul ochilor ei.

În timp ce o privea, lui Jacques îi răsună, fără să vrea, în urechi cuvîntul pe care-l rostise Daniel și care-i displăcuse atît de mult : „ispititoare"... Nicole se simți studiată și-și pierdu deodată farmecul natural, exagerîndu-l.

Jacques nu se gîndea cîtuși de puțin să-și ascundă interesul pe care i-l stîrneau cei din jur ; avea nevinovăția copilului care admiră totul cu gura căscată : obrazul îi rămînea imobil, privirea — lipsită de viață. Altădată, înainte de Crouy, fusese altfel : trecea printre oameni cu atîta nepăsare, încît nu recunoștea niciodată pe nimeni. Acum, oriunde ar fi fost, într-un magazin sau pe stradă, privirea lui sorbea cu lăcomie pe toți trecătorii. Nu analiza nicidecum ceea ce descoperea în ei ; mintea însă lucra fără voia lui, căci îi era de-ajuns să surprindă o particularitate a fizionomiei sau a atitudinii, pentru ca acești necunoscuți, întîlniți la întîmplare, să se transforme, în închipuirea lui, în personaje distincte, cărora le dădea caracteristici individuale.

Doamna de Fontanin îl trezi din reverie punîndu-i mîna pe braț.

— Vino aici, lîngă mine, să guști ceva, îi zise ea. Fii și musafirul meu puțin. Îi dădu o ceașcă, apoi o farfurie. Sînt atît de bucuroasă că te văd aici ! Jenny, micuța mamei, dă-ne și nouă prăjituri ! Fratele dumitale mi-a istorisit viața pe care o duceți împreună în același apartament. Sînt atît de bucuroasă ! Doi frați care se înțeleg ca doi prieteni, iată un lucru minunat ! Daniel și Jenny se înțeleg și ei tot așa de bine și asta mă bucură ! De ce rîzi, băiatule ? se adresă ea lui Daniel, care se apropia de masă cu Antoine. Totdeauna găsește ceva ca să rîdă de mama lui bătrînă ! Sărută-mă, drept pedeapsă ! Față de toată lumea !

Daniel rîdea, oarecum stingherit ; totuși, se aplecă și sărută tîmpla mamei sale. Cele mai neînsemnate gesturi ale lui erau pline de grație.

Din cealaltă parte a mesei, Jenny urmărea scena cu un zîmbet delicat, care-l încîntă pe Antoine. Apoi nu se putu opri de a se agăța iarăși de brațul lui Daniel. „Încă una, gîndi Antoine, care oferă mai mult decît primește." De la prima vizită fusese intrigat de privirea aceea de femeie la un chip atît de copilăros. Îi admira mișcarea frumoasă a umerilor pe care o făcea din cînd în cînd spre a-și ridica pieptul, de-abia mijind în corset, și a-l lăsa apoi, din nou, la loc, încet. Nu-i semăna cu nimic mamei sale și cu atît mai puțin lui Daniel, dar nimeni nu se mira de asta, deoarece părea făcută pentru o viață deosebită de a celorlalți.

Doamna de Fontanin își bea ceaiul cu înghițituri mici, ținînd ceașca lîngă fața-i zîmbitoare și făcînd, prin aburul fierbinte, semne prietenești lui Jacques. Privirea ei, atît de limpede și tandră, răspîndea o impresie de lumină și căldură, iar părul alb îi încununa, ca o diademă strălucitoare, fruntea tînără și largă. Ochii lui Jacques se îndreptau cînd spre mamă, cînd spre fiu. În clipa aceea, simțea o mare dragoste pentru amîndoi și ar fi vrut din tot sufletul ca ei să-și dea seama de asta, deoarece dorea mai mult decît oricare altul să nu fie dat uitării. Curiozitatea lui pentru oameni mergea atît de departe, încît ar fi vrut să-și găsească un loc în gîndurile lor cele mai intime, să-și contopească viața cu a lor.

În fața ferestrei se iscase o discuție vie între Nicole și Jenny, la care se duse să ia parte și Daniel. Se aplecară toți trei, să cerceteze aparatul de fotografiat, spre a vedea dacă mai rămăsese vreun clișeu.

— Fă-mi plăcerea ! strigă deodată Daniel cu vocea lui caldă, pe care n-o avea mai înainte, aruncînd Nicolei o privire galeșă, dar poruncitoare. Ba da ! Așa cum ești, cu pălăria pe cap și cu prietenul meu Thibault lîngă tine ! Jacques ! strigă tare. Apoi, mai încet : Te rog, țin neapărat să vă fotografiez împreună !

Jacques se apropie și Daniel îi tîrî pe amîndoi cu sila în salon, unde, zicea el, lumina era mai bună.

Doamna de Fontanin și Antoine rămaseră tot în sufragerie.

— Aș dori să nu credeți cine știe ce despre vizita aceasta, zise Antoine cu repeziciunea aceea care i se părea că dă o nuanță de sinceritate cuvintelor sale. Dacă el ar ști că Jacques e aici și că eu l-am adus, mă tem că l-ar lua pe fratele meu de sub supravegherea mea și totul ar trebui început de la capăt.

— Bietul om !... murmură doamna de Fontanin pe un ton care-l făcu pe Antoine să zîmbească.

— Îl deplîngeți ?

— Că n-a știut să merite încrederea unui fiu ca dumneata.

— Nu e vina lui și nici a mea. Tata este ceea ce se numește un om de valoare și demn de respect. Eu îl respect. Însă, ce vreți ? Nu numai că nu gîndim niciodată la fel asupra aceleiași probleme, dar aș putea spune chiar că nici n-avem același fel de a gîndi. Niciodată nu ne-am putut situa pe aceeași poziție, indiferent de problema discutată.

— Nu toată lumea a primit lumina de sus !

— Dacă vă gîndiți la religie, zise Antoine cu însuflețire, tatăl meu e peste măsură de credincios.

Doamna de Fontanin își înălță capul.

— Apostolul Pavel spunea că nu aceia care ascultă legea sînt cei drepți în fața Domnului, ci aceia care o pun în practică.

Simțea pentru domnul Thibault, pe care credea că-l deplînge din toată inima, un fel de antipatie instinctivă și brutală. Faptul că fiul ei, casa ei, ea însăși erau obiectul unei interziceri așa de severe *i* se părea odios de nedrept și bazat pe cele mai josnice argumente. Amintindu-și apoi cu dezgust înfățișarea omului aceluia gras, nu-i putea ierta că suspecta pînă și ceea ce ea prețuia mai mult : înălțarea morală, protestantismul ei. Cu atît mai mult deci îl admira pe Antoine că se împotrivise judecății părintești.

— Dar dumneata, îl întrebă cu oarecare teamă, dumneata îți îndeplinești îndatoririle religioase ?

El făcu semn că nu, iar ea fu așa de fericită, încît se lumină deodată la față.

— Adevărul este că am început să le îndeplinesc foarte tîrziu, o lămuri Antoine.

I se părea că prezența doamnei de Fontanin îl făcea mai lucid și, în orice caz, mai vorbăreț. Ea avea un fel binevoitor de a asculta și toți cei cu care stătea de vorbă se simțeau apreciați și prindeau curajul de a se înălța pentru ea, mai presus de nivelul lor obișnuit.

— Îmi îndeplineam îndatoririle religioase de formă, fără să cred cu adevărat, continuă el. Dumnezeu era pentru mine un fel de director de școală, căruia nimic nu-i poate scăpa și pe care e bine să-l mulțumești făcînd anumite gesturi și urmînd o anumită disciplină ; mă supuneam, dar nu mă alegeam cu nimic altceva decît cu o mare plictiseală. Am fost la toate materiile un elev bun ; chiar și la religie. Cum de mi-am pierdut credința ? Habar n-am ! Cînd mi-am dat seama, acum patru sau cinci ani, ajunsesem la un grad de cultură științifică destul de mare, care nu mai lăsa loc credințelor religioase. Sînt un spirit pozitiv, adăugă el cu un sentiment de mîndrie. (La drept vorbind, Antoine nu exprima decît idei pe care le improviza atunci, deoarece nu avusese încă niciodată prilejul și nici răgazul să se analizeze cu atîta îngăduință.) Nu zic că știința explică totul, dar cel puțin constată ; și pentru mine asta e de ajuns. Cum mă interesează destul ca să renunț fără părere de rău la căutarea zadarnică a lui *de ce*. De altfel, adăugă el repede, coborînd vocea, între cele două feluri de explicații nu-i decît o deosebire de grad și zîmbi ca pentru a se scuza. Cît despre morală, continuă Antoine, nu-mi bat capul cu ea. Poate vă scandalizez ! Vedeți, mie îmi place munca

mea, îmi place viața, sînt energic, activ și cred a fi dovedit că această activitate este prin ea însăși o regulă de conduită. În orice caz, pînă acum n-am stat niciodată pe gînduri cu privire la ceea ce am de îndeplinit.

Doamna de Fontanin nu răspunse nimic. Nu-i părea rău că Antoine se arăta atît de deosebit de dînsa. Dar în forul ei interior îi mulțumea lui Dumnezeu că e mereu în inima sa. Avea în prezența asta a divinității o încredere nemărginită și plină de voioșie, care iradia neîncetat în jurul ei, astfel încît, deși supusă mereu loviturilor soartei și deși mai nenorocită decît cei mai mulți dintre cei ce o înconjurau, era totuși înzestrată cu privilegiul de a fi pentru fiecare un izvor de curaj, de echilibru, de fericire. Antoine încerca acest lucru chiar în momentul acela. Niciodată nu întîlnise printre cei din jurul tatălui său pe cineva care să-i insufle atîta odihnitoare admirație și care să creeze o atmosferă atît de înălțătoare prin însăși puritatea ei. Simți nevoia să se apropie și mai mult de doamna de Fontanin, fie și în dauna adevărului.

— Protestantismul m-a atras totdeauna, mărturisi Antoine, deși știa bine că înainte de a fi cunoscut familia Fontanin el nu se gîndise niciodată la protestanți. Reforma dumneavoastră este evoluția pe tărîm religios. În doctrina dumneavoastră sînt anumite principii de emancipare...

Ea îl asculta cu simpatie crescîndă. I se părea tînăr, înflăcărat, plin de noblețe. Îi admira înfățișarea vioaie și cuta adîncă de pe frunte. Iar cînd înălța capul, simțea o bucurie copilărească să caute în trăsăturile lui un semn distinctiv care să-i definească expresia : pleoapele îi erau așa de înguste, încît aproape dispăreau sub arcadele sprîncenelor atunci cînd își ținea ochii mari deschiși, iar genele păreau că dublează sprîncenele și se contopesc cu ele. „Cine are o asemenea frunte, își spunea ea, nu-i în stare de josnicii..." În aceeași clipă, se gîndi că Antoine întruchipa omul vrednic de a fi iubit. Era încă stăpînită de disprețul față de bărbatul ei. „Să-ți legi viața de un om de teapa lui..." Era pentru prima oară cînd îl compara pe Jérôme cu cineva și tot pentru prima oară se simțea cuprinsă de un regret bine definit și de bănuiala că altul i-ar fi putut aduce fericirea. Dar nu fu decît un avînt pasionat, ascuns, care o tulbură dintr-o dată pînă în adîncuri și de care se rușină imediat, căutînd să și-l stăpînească, cel puțin pentru moment, în timp ce amărăciunea, pe care căința și poate regretul o lăsau în urma lor, dispărea mult mai încet.

Întoarcerea lui Jacques și a lui Jenny îi alungă din minte aceste gînduri. De departe, îi chemă lîngă dînsa cu un gest

afectuos, de teamă să nu-şi închipuie că ar fi putut-o stînjeni. Dar, de la prima aruncătură de ochi, îşi dădu seama că între ei se petrecuse ceva.

Cu drept cuvînt. De îndată ce făcu fotografia cu Nicole şi Jacques, Daniel se arătase curios să constate pe loc dacă îi reuşise cliseul. De dimineaţă, le promisese Nicolei şi surorii lui că le va învăţa să developeze, şi ele pregătiseră tot ceea ce era de trebuinţă într-o odăiţă goală, situată la celălalt capăt al culoarului, odăiţă din care Daniel făcuse altădată cameră obscură.

Încăperea era atît de îngustă, încît abia aveau loc în ea doi inşi. Daniel aranjase în aşa fel ca Nicole să intre cea dintîi în cămăruţă, astfel că, repezindu-se spre Jenny şi apucînd-o nervos de umăr, îi şoptise la ureche :

— Tu ţine-i de urît lui Thibault.

Ea îi aruncase o privire sfredelitoare, plină de mustrare ; dar pînă la urmă cedase, atît de multă influenţă avea asupra ei prestigiul fratelui său ; el ştia să ceară ceva prin glas, prin îndrăzneala privirii, prin atitudinea lui nerăbdătoare cu atîta autoritate, încît i se impunea totdeauna, ba uneori chiar împotriva dorinţei ei.

În timpul acestei scurte scene, Jacques rămăsese în urmă, lîngă o vitrină din salon. Jenny se duse la el, şi după ce se convinse că nu observase manevra lui Daniel, îi zise cu o strîmbătură ironică :

— Faci şi dumneata fotografii ?

— Nu.

Jenny înţelese din stînjeneala aproape imperceptibilă a răspunsului că nu trebuia să-i pună o asemenea întrebare şi îşi aduse aminte că el fusese închis multă vreme într-un fel de carceră.

Printr-o asociaţie de idei, şi ca să spună ceva, îl întrebă :

— Nu l-ai văzut de multă vreme pe Daniel, nu-i aşa ?

Jacques îşi lăsă ochii în jos.

— Nu. De foarte multă vreme. De... de mai bine de un an.

Faţa Jennyei se adumbri. A doua încercare a ei nu fusese mai fericită decît prima : dădea impresia că voise să-i reamintească lui Jacques întîmplarea de la Marsilia... Atîta pagubă ! Totdeauna îi purtase pică pentru pozna aceea, deoarece era convinsă că toată răspunderea cădea asupra lui Jacques. Îi era nesuferit încă de mult, chiar înainte de a-l fi cunoscut. Cum îl zărise, în seara aceea, îşi amintise, fără să vrea, răul pe care i l-a făcut el, şi de la prima privire îi displăcuse din toate punctele de vedere. Mai întîi îl găsea urît, chiar vulgar,

din pricina capului aceluia mare, cu trăsături neregulate, din pricina fălcilor, a buzelor crăpate, a părului țepos care-i stătea pe frunte. Într-adevăr, nu-i putea ierta lui Daniel prietenia cu un astfel de băiat, și, în gelozia ei, aproape se bucura să constate că singura ființă care îndrăznea să-i fure o parte din dragostea fratelui ei era așa de puțin atrăgătoare.

Luase cățelușa pe genunchi și o mîngîia distrată. Jacques, cu ochii în pămînt, se gîndea, și el, la seara cînd călcase pentru prima dată pragul acestei case.

— Găsești că Daniel s-a schimbat ? întrebă Jenny, ca să risipească tăcerea.

— Nu, zise Jacques. Apoi, răzgîndindu-se : Totuși, întrucîtva, da.

Ea îi aprecie sinceritatea și timp de o secundă i se păru mai puțin antipatic. Observase oare și Jacques această indulgență trecătoare ? Nu se mai gîndea la Daniel. O privea pe Jenny și-i punea tot felul de întrebări despre ea. N-ar fi putut spune ce anume descifra din toată firea ei ; totuși, sub chipul acesta, în același timp expresiv și închis în sine, în adîncul acestor ochi vioi, dar care nu-și trădau taina, simțise o anumită zburdălnicie și o continuă vibrare a sensibilității. Se gîndi că poate i-ar plăcea s-o cunoască mai bine, să pătrundă în sufletul acesta ferecat, să ajungă chiar prietenul acestei copile. S-o iubească ? O clipă visă și fu o clipă de fericire.

Uitase tot ceea ce îndurase altădată și i se părea cu neputință să mai fie vreodată nenorocit. Privirile îi alunecau în jurul camerei și din cînd în cînd se opreau asupra lui Jenny, cu un amestec de interes și de sfială, care-l împiedica să vadă cît de rezervată, cît de defensivă era atitudinea ei. Deodată, printr-o întorsătură fatală a gîndirii, în minte îi apăru Lisbeth : ceva neînsemnat, obișnuit, banal — un fleac. Să se însoare cu Lisbeth ? Pentru prima oară își dădu seama ce copilărească era această ipoteză. Atunci ? Un gol neașteptat se căscă în viața lui, un gol teribil, care trebuia umplut numaidecît — pe care numai Jenny l-ar fi putut umple — dar...

— ...la un liceu ?

Tresări. Jenny îi vorbea.

— Poftim ?

— Ești la un liceu ?

— Nu încă, răspunse Jacques tulburat. Sînt în urmă cu învățătura. Iau lecții cu niște profesori, niște prieteni ai fratelui meu. Apoi, fără a se gîndi la ceva rău : Dar dumneata ?

Jenny se arătă jignită că-și îngăduie să-i pună întrebări și mai ales că o privea atît de amical. Îi răspunse pe un ton sec :

— Nu, nu mă duc la nici o școală ; învăț acasă, cu o institutoare.

Jacques aruncă o frază nesocotită :

— Da, pentru o fată școala n-are nici o importanță.

Ea sări ca arsă :

— Nu-i și părerea mamei ! Și nici a lui Daniel !

Îl privea cu ochi dușmănoși. Jacques își dădu seama de greșeală și încercă s-o îndrepte, crezînd că spune ceva plăcut :

— Pentru cît are nevoie, o fată știe totdeauna destul...

Înțelese că se înfundase și mai rău, că nu mai era stăpîn nici pe vorbele, nici pe gîndurile lui ; avea impresia că penitenciarul făcuse din el un imbecil. Se înroși, apoi valul de căldură care i se urcă brusc în obraji îl zăpăci, nu mai văzu altă scăpare decît în furie.

Spre a se răzbuna, se străduí să spună ceva, dar fără succes. Pierdu orice bun-simț și rosti cu asprime, pe tonul acela de zeflemea vulgară pe care-l lua adesea tatăl lui :

— Ceea ce este mai important nu se învață în școli : adică să ai caracter.

Jenny se stăpîni cît putu și nu dădu nici măcar din umeri. Dar cum Puce căsca cu zgomot, se răsti la ea cu o voce care tremura de furie :

— Ah, ce prost crescută ești ! Lăsă cățelușa jos, se ridică și fugi să se rezeme de balcon.

Trecură cinci minute într-o tăcere greu de suportat. Jacques nu se mișcase de pe scaun, simțea că se înăbușă... În sufragerie se auzea cînd vocea doamnei de Fontanin, cînd a lui Antoine. Jenny stătea cu spatele la el, fredonînd un exercițiu de pian și bătînd măsura cu piciorul într-un chip ostentativ. Ah, are să-i povestească fratelui ei totul, pentru a pune o dată capăt prieteniei cu mojicul acesta. Îl ura. Se uită la el pe furiș ; îl zări roșu la față și demn. Era și mai sigur de sine. Încercă să facă ceva ca să-l jignească și mai tare.

— Vino, Puce ! Eu plec.

Și, părăsind balconul, trecu prin fața lui ca și cum nici nu l-ar fi văzut, îndreptîndu-se tacticos spre sufragerie.

Jacques se temu că, rămînînd acolo, n-ar mai fi știut pe urmă cum să se urnească din loc. Așa că porni în urma ei, dar fără s-o însoțească.

Bunăvoința doamnei de Fontanin avu darul de a-i schimba ciuda în melancolie.

— Fratele tău v-a părăsit ? se adresă fiicei sale.

Jenny, privind într-o parte, răspunse :

— I-am cerut să-mi developeze clișeele chiar acum. N-o să lipsească mult.

Se ferea de privirea lui Jacques, deoarece își dădea seama că pe el nu-l putea înșela cu mînciuna asta : complicitate nedorită, care întărea ostilitatea dintre ei. Jacques o socoti mincinoasă și dezaprobă ușurința cu care ascundea purtarea fratelui ei. Jenny îi ghici gîndul și se simți și mai jignită în mîndria ei.

Doamna de Fontanin le zîmbi și le făcu semn să se așeze.

— Ce mult a crescut mica mea bolnavă ! observă Antoine.

Jacques nu spunea nimic și se uita în podea. Era cuprins de disperare. Niciodată n-o să mai fie așa cum fusese cîndva. Se simțea bolnav, bolnav pînă în adîncul sufletului, slab și totodată brutal, pradă celor mai diverse porniri. Jucăria unui destin nemilos.

— Ai talent muzical ? îl întrebă doamna de Fontanin.

Păru că nu înțelege ce-i spunea. Ochii i se umplură de lacrimi ; se aplecă repede, prefăcîndu-se că-și leagă șiretul de la pantof. Îl auzi pe Antoine răspunzînd în locul lui. Urechile îi vîjîiau. Ar fi dorit să moară. Oare Jenny se uita la el ?

Trecuse mai bine de un sfert de oră de cînd Daniel și Nicole intraseră în camera obscură. Daniel se grăbi să tragă zăvorul și să desfacă peliculele din aparat.

— Să nu te atingi de ușă, spuse el ; cea mai mică licărire de lumină ar voala toată pelicula.

Orbită de întuneric la început, Nicole zări în curînd lîngă ea niște umbre incandescente, care se mișcau în cadranul roșu al lanternei ; apoi, încetul cu încetul, deslușì două mîini fantomatice, lungi, subțiri, retezate parcă de la încheieturi, care clătinau un vas mic. Nu vedea nimic altceva din Daniel decît capetele acelea de mîini însuflețite ; dar odăița era atît de mică, încît avea impresia că fiecare mișcare a lui ar pipăi-o. Își țineau amîndoi răsuflarea, gîndindu-se și unul, și altul, cu o fatală obsesie, la sărutul de azi-dimineață din camera fetelor.

— Se vede ceva ? se interesă ea.

Daniel se abținu să-i răspundă imediat ; se îmbăta de plăcuta tulburare a acestei tăceri și, simțindu-se favorizat de întuneric, se întoarse către Nicole cu nările dilatate, aspirînd parfumul ce-l degaja ființa ei.

— Nu, nu încă, spuse el într-un tîrziu.

Se făcu din nou liniște. Apoi vasul la care se uita Nicole nu se mai clătină ; cele două mîini roșietice dispărură din lumina lămpii. Urmă o clipă care nu se mai termina parcă. Și

deodată se simți cuprinsă în brațe. Nu se miră deloc, ba chiar îi părea bine că scapă de această așteptare ; dar își zvîrli capul pe spate, apoi la dreapta, apoi la stînga, spre a se feri de gura lui Daniel, de care se temea și pe care o dorea în același timp. În sfîrșit, fețele li se atinseră. Fruntea înfierbîntată a lui Daniel dădu de ceva elastic, lunecos și rece : era coada pe care Nicole o purta în jurul capului ; băiatul nu-și putu opri un fior și făcu o ușoară mișcare de retragere ; Nicole atît aștepta ca să-și salveze buzele și strigă :

— Jenny !

Daniel îi înăbuși strigătul cu mîna și, în picioare, sprijinit cu tot trupul de trupul Nicolei, pe care-l înghesuia în ușă, bolborosea printre dinți, ca și cum ar fi aiurat :

— Taci, lasă-mă, Nicole... Scumpă, adorată... ascultă-mă...

Nicole se apăra acum cu mai puțină îndîrjire și el crezu că cedează. Dar fata își strecură brațul la spate : căuta zăvorul ; ușa se deschise dintr-o dată și un val de lumină umplu încăperea. Daniel îi dădu drumul și închise ușa la loc. Ea îi zărise însă chipul. Era de nerecunoscut ! O mască chinezească, vînătă, cu niște pete roșii în jurul ochilor, ce se prelungeau pînă la tîmple ; pupilele, duse în fundul orbitelor, n-aveau nici o expresie ; gura, pînă mai adineauri atît de subțire, acum era deformată, întredeschisă... Jérôme ! Nu semăna deloc cu tatăl său și, totuși, în raza aceea nemiloasă de lumină, ea pe Jérôme îl văzuse !

— Felicitările mele ! zise el cu o voce șuierătoare. S-a stricat tot filmul !

Ea îi răspunse cît se poate de liniștită :

— Vreau să rămîn aici, am să-ți vorbesc. Dar deschide zăvorul !

— Nu, vine Jenny.

Nicole șovăi, apoi spuse :

— Atunci, jură-mi că n-ai să te mai atingi de mine.

Îi venea să se repeadă la ea, să-i vîre pumnul în gură, să-i rupă bluza ; dar în același timp se simți învins.

— Jur, făcu el.

— Ei, atunci ascultă-mă, Daniel. Te-am... te-am lăsat să mergi prea departe. Am greșit azi-dimineață. Dar de data asta zic : Nu ! N-am fugit de-acasă ca să ajung aici ! Ultimele cuvinte le rostise repede, ca și cum ar fi fost numai pentru ea. Adăugă pentru Daniel : Am să-ți destăinui un secret : Am fugit de la mama. O, n-am nimic împotriva ei ; e și așa destul de nenorocită și... tîrîtă de patimă. Nu vreau să-ți spun mai mult.

Se opri. În fața ochilor îi stăruia chipul lui Jérôme, care-o scîrbea. Fiul ar putea face din ea ceea ce socotea că făcuse Jérôme din mama ei.

— Mă cunoști prea puțin, continuă ea grăbită, deoarece tăcerea lui Daniel o neliniștea. De altfel, este greșeala mea, recunosc. N-am fost cu tine așa cum sînt de obicei. Cu Jenny, da. Cu tine am mers prea departe și ai crezut... Dar nu ! Asta nu ! Nu vreau o viață... o viață care să înceapă așa... Crezi că pentru asta m-am ostenit să vin lîngă o femeie ca tanti Thérèse ? Nu ! Vreau... ai să rîzi de mine, dar mi-e egal, vreau să merit mai tîrziu respectul unui bărbat care să mă iubească cu adevărat, totdeauna... Al unui bărbat serios...

— Dar și eu sînt serios, încercă să spună Daniel cu un surîs vrednic de milă, pe care ea i-l ghici după tremurul glasului.

Își dădu însă seama că primejdia trecuse și spuse aproape veselă :

— O, nu, nu te supăra pentru ce am să-ți spun, Daniel. Tu nu mă iubești.

— Oh !

— Sigur, nu. Nu pe mine mă iubești, ci... altceva. Și nici eu nu te... Uite, am să fiu sinceră : cred că niciodată nu voi putea iubi un bărbat ca tine.

— Ca mine ?

— Vreau să spun, un bărbat ca toți ceilalți. Vreau... vreau să iubesc, da, mai tîrziu, dar pe altcineva... în sfîrșit, pe unul care mă va iubi curat, care va veni altfel la mine... pentru altceva... Nu știu cum să-ți explic. În sfîrșit, un bărbat foarte deosebit de tine.

— Mulțumesc !

Patima îi se potolise ; nu se mai gîndea decît să evite de a cădea în ridicol.

— Hai să ne împăcăm, zise Nicole și să nu ne mai gîndim la asta.

Nicole crăpă ușa ; de astă dată el n-o mai opri.

— Rămînem prieteni ? îi întinse ea mîna.

El nu răspunse. Îi privea dinții, ochii, obrajii, tot chipul acela care se oferea ca un fruct. Schiță un zîmbet silit și pleoapele i se zbătură. Nicole îi luă mîna și i-o strînse.

— Nu-mi strica viața, îi șopti ea cu un glas delicat. Apoi, comic, cu sprîncenele ridicate : Un rol-film ajunge, cred, pentru astăzi !

Daniel încercă să rîdă. Ea nu-i cerea chiar atît de mult și își simți sufletul invadat de o ușoară tristețe. În realitate, era

mîndră de victoria sa și de părerea pe care Daniel o va avea mai tîrziu despre ea.

— Ei, cum sînt ? strigă Jenny cînd ei își făcură din nou apariția în sufragerie.

— Le-am stricat, răspunse scurt Daniel.

Jacques, de ciudă, se bucură. Nicole zîmbi răutăcioasă :

— Nu s-a ales nimic din ele ! completă ea.

Dar văzînd că Jenny își întoarce fața încruntată și că un val de lacrimi îi tulbură privirea, alergă la ea și o îmbrățișă.

O dată cu apariția lui Daniel, Jacques încetă de a se mai gîndi la el însuși ; nu-și mai lua privirea de la prietenul său. Masca lui Daniel avea o expresie neobișnuită, greu de suportat : un contrast între partea de sus și cea de jos a feței, un dezacord între privirea încețoșată, îngrijorată, împrăștiată și zîmbetul cinic care-i ridica buza în sus, spre stînga, și-i strîmba trăsăturile gurii.

În sfîrșit, privirile li se întîlniră. Daniel încruntă din sprîncene și-și schimbă locul.

Gestul acesta de neîncredere îl jigni pe Jacques mai tare decît tot ce se întîmplase mai înainte. De cînd venise aici, Daniel îl dezamăgise întruna. Își dădu, în sfîrșit, seama de asta. Nu se produsese nici o clipă o apropiere adevărată între ei : nici măcar nu-i putuse destăinui prietenului său numele lui Lisbeth. Un moment crezu că suferă din pricina acestei dezamăgiri ; și suferea într-adevăr, dar suferea mai ales din pricină că îndrăznise, pentru prima oară, să-și judece iubirea cu luciditate și astfel să se lepede el însuși de ea. Ca toți copiii, Jacques trăia în prezent, căci trecutul se pierdea în uitare, iar viitorul nu trezea în el decît nerăbdare. Dar tocmai acest prezent se încăpățîna astăzi să-i lase în gură o amărăciune insuportabilă ; această după-amiază se încheia printr-o descurajare fără margini. De aceea, cînd Antoine îi făcu semn să se pregătească de plecare, se simți dintr-o dată ușurat.

Daniel zărise semnul lui Antoine și se grăbi să vină lîngă Jacques.

— Nu plecați încă, nu-i așa ?

— Ba da.

— Așa de repede ? Și adăugă în șoaptă : Ne-am văzut atît de puțin !

Era și el nemulțumit de după-amiaza aceea. În plus, simțea un fel de remușcare față de Jacques și, ceea ce îl enerva și mai tare, față de prietenia lor.

— Iartă-mă, i se adresă deodată lui Jacques, trăgîndu-l spre pervazul ferestrei, cu o mutră așa de umilă și de bună,

încît acesta, dînd uitării amărăciunea din sufletul său, se simți cuprins din nou de avîntul dragostei de altădată. Astăzi s-a brodit rău... Cînd te mai pot vedea ? Trebuie să te văd singur, pe îndelete, continuă Daniel cu un accent trist. Aproape că nu ne mai cunoaștem. Ia gîndește-te, un an întreg, e extraordinar ! Dar nu trebuie să ne lăsăm copleșiți de asta.

Se întrebă deodată ce se va întîmpla cu prietenia lor, pe care n-o mai întreținea nimic de multă vreme, nimic altceva decît un devotament mistic, de a cărui șubrezenie își dădeau seama astăzi. Ah, ea nu trebuie lăsată să piară ! Jacques i se părea puțin copilăros ; dar dragostea pentru el îi rămăsese întreagă și — cine știe ? — poate chiar mai vie, pe măsură ce simțea că el e cel mai mare.

— Sîntem acasă în toate duminicile, îi spunea în momentul acela doamna de Fontanin lui Antoine. Nu vom pleca din Paris decît după împărțirea premiilor. Ochii i se luminară : Căci Daniel e premiant, șopti ea, fără să-și ascundă mîndria. Vino, vreau să-ți arăt trofeele, adăugă repede, după ce se asigură că Daniel stătea cu spatele și nu putea s-o audă.

Se îndreptă vioaie spre camera ei, urmată de Antoine. Într-un sertar al măsuței de toaletă erau îngrămădite vreo douăzeci de cununițe, făcute din carton vopsit. Închise repede sertarul și începu să rîdă, oarecum stingherită că se lăsase furată de o asemenea copilărie.

— Nu-i mai spune lui Daniel, el nu știe că le păstrez.

Se înapoiară tăcuți în vestibul.

— Ei, Jacques ! îl chemă Antoine.

— Vizita de azi e doar începutul, se adresă doamna de Fontanin către Jacques, întinzîndu-i amîndouă mîinile. Îl privea stăruitor ; s-ar fi zis că ghicise tot. Ești aici la prieteni, dragă Jacques ; de cîte ori vrei să vii, vei fi bine primit. Și fratele dumitale de asemenea, se înțelege de la sine, adăugă ea, întorcîndu-se spre Antoine cu un gest plin de grație.

Jacques o căută din ochi pe Jenny ; dar fata dispăruse cu verișoara sa. Atunci, se aplecă spre cățeluș și depuse un sărut pe căpușorul ei catifelat.

Doamna de Fontanin reveni în sufragerie, ca să strîngă masa. Daniel, care o urma distrat și tăcut, se opri în cadrul ușii și aprinse o țigară. Se gîndea la ceea ce îi spusese Nicole. De ce i s-a ascuns faptul că verișoara lui fugise de acasă și venise să caute un adăpost la ei ? Un adăpost din cauza cui ?

Doamna de Fontanin se mișca încoace și încolo cu ușurința aceea care îi făcea mersul atît de tinerești. Se gîndea

la convorbirea cu Antoine, la tot ceea ce aflase despre el, despre studiile şi planurile lui de viitor, despre tatăl său. „O inimă sinceră, îşi zise ea, şi ce frunte frumoasă..." Căută un epitet: „...şi gînditoare", adăugă cu mulţumire. Îşi aminti gîndul care-i trecuse la un moment dat prin cap; oare nu păcătuise şi ea, o clipă, cu gîndul? Îi reveni în minte frazele lui Gregory. Şi, deodată, fără vreun motiv serios, simţi că o cuprinde o bucurie atît de mare, încît lăsă farfuria din mîini ca să-şi treacă degetele peste faţă, ca să-şi pipăie, s-ar zice, această bucurie pe trăsăturile chipului. Se apropie de fiul ei, care o privea uimit, îi puse veselă palmele pe umeri, îl privi în adîncul ochilor, îl îmbrăţişă fără să-i spună nimic, apoi ieşi precipitat din cameră.

Se duse drept la birou şi, cu scrisul acela de copil, puţin tremurat, scrise:

„Dragă James,

M-am arătat trufaşă cu dumneata. Cine oare dintre noi are dreptul să-l judece pe celălalt? Mulţumesc lui Dumnezeu că m-a luminat încă o dată. Spune-i lui Jérôme că renunţ la divorţ. Spune-i..."

Cuvintele îi jucau printre lacrimi.

XII

Cîteva zile mai tîrziu, Antoine fu deşteptat din somn, în zori, de nişte ciocănituri în oblon. Gunoierul nu putea deschide poarta din faţă; Antoine auzi clopoţelul sunînd stăruitor în camera portăresei şi bănui că s-a întîmplat ceva.

Într-adevăr, bătrîna Fruhling murise; un ultim atac o doborîse la picioarele patului.

Jacques sosi şi el tocmai cînd ceilalţi o aşezau pe bătrînă pe saltea. Gura întredeschisă lăsa să se vadă nişte dinţi galbeni; asta îi amintea parcă de ceva groaznic; a, da, cadavrul calului acela sur de pe drumul Toulonului... Şi deodată se gîndi că poate Lisbeth pornise încoace.

Trecură două zile. Lisbeth nu sosea. Poate că nici n-are să sosească. Cu atît mai bine. Chiar şi după vizita la Fontanin el continua să lucreze la un poem în care îşi proslăvea iubita şi plîngea că-i atît de departe. Dar, la drept vorbind, nu dorea s-o vadă.

Totuși, de zece ori pe zi trecea prin fața locuinței portăresei și de fiecare dată arunca o privire înfrigurată înăuntru și de fiecare dată se întorcea ușurat, dar nemulțumit.

În ajunul înmormîntării, întorcîndu-se acasă după ce prînzise singur la restaurantul unde lua masa împreună cu Antoine din ziua cînd domnul Thibault plecase la Maisons-Laffitte, primul lucru pe care-l zări fu o valiză lăsată lîngă ușa portăresei. Îl cuprinse un tremur nervos și fruntea i se îmbrobonă de sudoare. La lumina făcliilor din jurul sicriului, o siluetă de fetiță stătea în genunchi, înfășurată într-un voal de doliu. Fără să șovăie, Jacques intră. Două călugărițe îl priviră nepăsătoare; Lisbeth însă nu se mișcă. Seara prevestea furtună; o mireasmă caldă și dulceagă umplea încăperea; pe catafalc florile începeau să se veștejească. Jacques rămase în picioare și regretă că intrase; tot ceremonialul acesta funebru îi făcea rău. Nu se mai gîndea la Lisbeth, căuta doar prilejul să o șteargă. O călugăriță se sculă și se duse să stingă mucul unei lumînări; Jacques se folosi de prilej ca să plece.

Lisbeth îi simțise oare prezența, îi recunoscuse oare pașii? Îl ajunse din urmă, înainte ca el să fi trecut de ușa apartamentului lor. Auzind-o venind, Jacques se întoarse. Rămaseră cîteva clipe unul în fața celuilalt, în colțul întunecos al scării. Lisbeth plîngea sub voalul lăsat, fără să vadă mîna pe care i-o întindea Jacques. Ar fi vrut să plîngă și el, dar nu simțea decît un fel de plictiseală și oarecare sfială.

Sus se auzi o ușă trîntită. Jacques se temea să nu-i surprindă cineva și scoase în grabă cheile. Dar, din pricina emoției și a întunericului, nu nimerea broasca.

— Poate nu-i aia cheia, observă ea.

Jacques fu surprins de timbrul tărăgănat al vocii ei. În sfîrșit, ușa se deschise; Lisbeth ezită; se auzeau pașii unui chiriaș coborînd de la etaj.

— Antoine este de gardă, o liniști Jacques. Și roși.

Lisbeth trecu pragul, fără să pară stingherită.

După ce închise ușa și aprinse lumina, o văzu cum se îndreaptă spre camera lor și se așază pe canapea, cu gesturile de odinioară. Prin voal, îi zări pleoapele umflate și chipul urîțit, transfigurat de tristețe. Observă că avea un deget bandajat. Jacques nu îndrăznea să se așeze; nu-și putea alunga din gînd împrejurările lugubre ale acestei întoarceri.

— Ce aer înăbușitor, zise Lisbeth; o să vie furtună.

Se mișcă puțin, cu un gest care părea că-l invită pe Jacques să se așeze alături de ea, la locul lui. El se așeză; și imediat,

fără să spună o vorbă, fără să-şi scoată voalul, ci doar ridicîndu-l puţin în partea dinspre Jacques, îşi lipi, ca şi altădată, faţa de a lui. Atingerea obrazului acela scăldat în lacrimi îi displăcu. Prin voalul de crep străbătea un iz de vopsea, de fard. Jacques nu ştia ce să spună, ce să facă. Voi să-i ia mîna ; ea scoase un ţipăt.

— Eşti rănită ?

— Ah, am un... un panariţiu, oftă Lisbeth.

În oftatul acesta se amesteca totul : şi durerea şi supărarea, şi dorinţa ei de o mîngîiere caldă. Îşi desfăcu, distrată, bandajul, şi cînd apăru degetul boţit, vînăt, cu unghia desprinsă din pricina umflăturii, lui Jacques i se tăie respiraţia, avu o clipă de ameţeală, ca şi cum şi-ar fi dezgolit un loc tainic. Totuşi, căldura trupului ei apropiat îl pătrundea prin haină. Lisbeth îl privi cu ochii ca de porţelan, ochi care păreau că se roagă mereu să nu-i facă nimic rău. Cu tot dezgustul, Jacques simţi nevoia să-i sărute mîna bolnavă, s-o vindece.

Dar Lisbeth se ridicase în picioare şi-şi înfăşura din nou, tristă, bandajul în jurul degetului.

— Trebuie să mă întorc, zise ea.

Părea aşa de obosită, încît Jacques îi propuse :

— Lasă-mă să-ţi fac o ceaşcă de ceai. Vrei ?

Fata îi aruncă o privire ciudată şi după aceea îi zîmbi.

— Vreau... Mă duc să fac o rugăciune acolo şi mă întorc.

Jacques se grăbi să fiarbă apa, să pregătească ceaiul şi să-l aducă în cameră. Lisbeth nu se întorsese. Se întinse pe canapea. Acum dorea cu adevărat s-o vadă venind. Simţea o tulburare pe care nu încerca să şi-o explice. De ce nu venea oare ? Nu îndrăznea s-o cheme, s-o smulgă de lîngă bătrîna Fruhling. Ce aştepta oare ca să vină ? Timpul trecea. Se ducea mereu să pipăie ceainicul. Cînd ceaiul se răci, nemaiavînd nici un motiv să se scoale, rămase culcat. Lumina lămpii îl deranja. Nerăbdarea îl făcea să tremure. Nervii îi fură zguduiţi de lucirea unui fulger ce pătrunse printre crăpăturile obloanelor. Oare o să mai vină vreodată ? Se simţi amorţit şi nenorocit, atît de nenorocit, încît ar fi vrut să moară.

Un bubuit surd. Bum ! ceainicul a sărit în ţăndări ! Foarte bine. Ceaiul picură ca nişte stropi de ploaie care bat în geam. Lisbeth e udă toată, apa îi curge pe obraji, pe voalul care se decolorează şi se face alb, alb şi străveziu, ca un voal de mireasă...

Jacques tresări : ea era din nou lîngă el, cu faţa lipită de faţa lui.

— Dormeai, *Liebling ?*

Niciodată pînă acum nu-l tutuise. Își scoase voalul și el regăsi, în sfîrșit, în starea aceea de semitrezie și în ciuda ochilor umflați și a gurii îndurerate, adevăratul chip al scumpei lui Lisbeth. Ea făcu, obosită, un gest din umeri și spuse :

— Acum unchiul mă va lua în căsătorie.

Își lăsă capul în jos. Plîngea oare ? Glasul îi era tînguitor, dar resemnat ; cine ar putea spune dacă nu simțea ea însăși o anumită curiozitate privind viitorul ?

Jacques nu mergea atît de departe cu analiza. Ar fi vrut s-o vadă nenorocită, atît de mult îi plăcea în clipa aceea s-o compătimească. O luă în brațe, o strînse tot mai tare, parc-ar fi vrut s-o contopească cu el. Lisbeth îi căuta gura, pe care el i-o dădu cu lăcomie. Niciodată nu cunoscuse o astfel de înfiorare în toată ființa lui. Fără îndoială că ea își descheiase bluza din timp, căci numaidecît, aproape fără să-l fi căutat, se trezi că ține în palmă greutatea caldă a sînului ei gol.

Atunci ea se răsuci în așa fel ca mîna lui Jacques să i se plimbe în voie pe trupu-i, pe care el îl simțea cum se înfioară.

— Să ne rugăm împreună pentru mătușa Fruhling, bolborosi ea.

Jacques nu putu nici măcar să zîmbească ; îi venea aproape să creadă că se ruga, atît de febrile îi erau mîngîierile.

Deodată ea se desprinse din brațele lui cu un geamăt ; Jacques crezu că o lovise la degetul bolnav sau că voia să fugă.

Dar Lisbeth nu se sculase decît ca să facă un pas și să stingă lumina, apoi veni iar lîngă el. Auzi la ureche : *„Liebling !"*, pe urmă simți o gură care-i căuta pentru a doua oară buzele și niște degete înfrigurate care-i descheiau hainele.

O altă bubuitură de tunet îl deșteptă din somn ; ploaia răpăia pe lespezile curții. Lisbeth... Unde era ? Beznă. Jacques se afla singur pe canapeaua răvășită. Încercă să se scoale, să se ducă s-o caute. Schiță chiar gestul de a se ridica într-un cot, dar nu-și putu învinge somnul și căzu iarăși pe pernă.

Cînd se trezi din nou, afară se făcuse ziuă de mult.

Zări mai întîi ceainicul de pe masă ; apoi haina, mototolită, pe jos. Își aminti totul. Se sculă și îl cuprinse deodată o dorință aprigă să-și scoată tot ce mai avea pe el și să-și spele mădularele jilave cu apă rece. Răceala dușului i se păru un adevărat botez. Cu apa șiroind pe el, începu să se plimbe prin cameră, încordîndu-și șalele, pipăindu-și pulpele înfiorate, pielea curată, fără a se gîndi că ceva i-ar putea părea rușinos în adorarea asta a propriei goliciuni. Își zări în oglindă corpul zvelt și, pentru întîia oară, după multă vreme,

își privi detașat fiecare parte a trupului. La amintirea rătăcirilor lui, dădu ușor din umeri și zîmbi cu indulgență. „Sminteli de puștan." Capitolul i se părea definitiv încheiat, ca și cum o putere multă vreme disprețuită, multă vreme ocolită și-ar fi găsit, în sfîrșit, drumul adevărat. Fără să se gîndească prea mult la cele ce se petrecuseră în noaptea aceea, fără să se gîndească măcar la Lisbeth, își simțea inima veselă, sufletul și carnea purificate. De fapt, nu descoperise nimic nou, însă i se părea că dobîndise o veche stare de echilibru, ca un convalescent care se bucură, dar nu se miră că-și regăsește sănătatea.

Gol de sus pînă jos, se strecură în antreu și crăpă ușa de la intrare. I se păru că o zărește pe Lisbeth în umbra odăii portăresei, îngenuncheată sub voal, ca în ajun. Cîțiva oameni, urcați pe scări, drapau în negru poarta casei. Își aduse aminte că înmormîntarea urma să aibă loc la ora nouă și se îmbrăcă în grabă, ca și cum s-ar fi pregătit de o sărbătoare. În dimineața aceea, tot ceea ce făcea i se părea o bucurie.

Tocmai termina de strîns prin casă, cînd domnul Thibault, care sosise anume de la Maisons-Laffitte, veni să-l ia.

Merse în urma cortegiului alături de tatăl lui. La biserică trecu prin fața sicriului, printre ceilalți, printre toți oamenii aceia care nu știau nimic, și-i strînse mîna Lisbethei fără prea multă emoție, cu un sentiment de mîndrie plină de familiaritate.

Locuința portăresei rămăsese pustie toată ziua. Jacques aștepta din clipă în clipă întoarcerea Lisbethei, fără să-și poată defini precis dorința care-i clocotea sub această nerăbdare.

La ora patru sună cineva ; alergă să deschidă. Era profesorul de latină ! Uitase că avea lecție în ziua aceea.

Urmărea cu gîndurile aiurea explicația unui text din Horațiu, cînd iarăși sună cineva. De data asta era ea. De afară, Lisbeth zări ușa deschisă și spatele profesorului aplecat deasupra mesei. Rămaseră cîteva clipe față în față, întrebîndu-se din ochi.

Jacques era departe de a bănui că fata venise să-i spună adio și că pleca cu trenul de șase. La rîndul ei, Lisbeth nu îndrăzni să-i mai spună nimic, dar fu străbătută de un fior ușor ; pleoapele i se zbăteau tare, își duse degetul bolnav la gură, apoi, repede, ca și cum trenul s-ar fi și pus în mișcare, răpind-o pentru totdeauna, îi aruncă o sărutare scurtă și dispăru.

Profesorul luă fraza întreruptă de la capăt :

— *Purpurarum usus* echivalează cu *purpura qua utuntur.*[1] Sesizezi deosebirea ?

Jacques zîmbea, ca şi cum ar fi simţit, într-adevăr, deosebirea. Se gîndea că Lisbeth are să se întoarcă mai tîrziu, îi vedea parcă, în întunericul vestibulului, chipul sub voalul ridicat şi sărutarea aceea pe care şi-o smulsese de pe buze, cu degetul bandajat, pentru el.

— Continuă ! îl îndemnă profesorul.

1 Folosirea purpurei *echivalează* cu purpura folosită.

Partea a treia

ÎN TOIUL VERII

I

Cei doi frați înaintau de-a lungul grilajului Grădinii Luxembourg. Orologiul de la Senat bătea patru jumătate.

— Ești emoționat ! observă Antoine, pe care pasul grăbit al lui Jacques începuse să-l obosească. Ce căldură ! Se pregătește de furtună.

Jacques încetini pasul și își scoase pălăria, care-i strîngea tîmplele.

— Eu, emoționat ? Nicidecum. Dimpotrivă. Nu mă crezi ? Sînt chiar mirat de calmul meu. Iată, de două nopți dorm bușteau. În așa fel, că dimineața, cînd mă trezesc, parc-aș fi bătut. Sînt foarte liniștit, te asigur. Tu însă ar fi trebuit să te cruți de drumul ăsta, ai atîtea treburi de făcut ! Cu atît mai mult cu cît, va fi acolo și Daniel. Da, nu mă crezi ? A venit înadins de la Cabourg, azi-dimineață. A telefonat ca să întrebe de ora cînd se pun listele. Ah, în asemenea ocazii e totdeauna foarte drăguț... Și Battaincourt trebuie să vină. După cum vezi, n-o să fiu singur. Își scoase ceasul : în sfîrșit, peste o jumătate de oră...

„Cît e de emoționat, își spunea Antoine. Chiar și eu sînt nițeluș... Totuși, de vreme ce Favery spune că e pe listă..."

Înlătura, așa cum făcea totdeauna cînd era vorba de el însuși, orice eventualitate de nereușită. Aruncă fratelui său o privire părintească și fredonă cu gura închisă : „În inima mea... în inima mea... Ah, nu pot să scap de melodia asta, pe care o cînta azi-dimineață micuța Olga. Cred că-i de Duparc... De n-ar uita să-i aducă aminte lui Belin punctiunea de la numărul șapte... În inima mea, na, na, na..."

„Dacă am reușit, se întreba Jacques, voi fi oare cu adevărat, cu adevărat fericit ? Nu atîta cît ei", își spuse, gîndindu-se la Antoine și la tatăl lui.

— Ți-aduci aminte, întrebă Jacques, tulburat de o amintire, ultima dată cînd m-am dus să mănînc la Maisons-Laffitte ? Tocmai sfîrșisem examenele orale, aveam nervii toți. Cînd, deodată, la masă, tata îmi aruncă, știi, cu felul lui de-a fi : „Și ce-o să ne facem cu tine dacă nu reușești ?"

Se întrerupse : în minte îi răsări o altă amintire. Se gîndi : „Cît de nervos sînt astăzi". Zîmbi şi-şi luă fratele de braţ.

— Dar nu, Antoine, nu ăsta era lucrul cel mai extraordinar. A doua zi. A doua zi după seara aceea. Trebuie, trebuie să-ţi povestesc... Fiindcă eram liber, tata mă trimisese în locul lui la înmormîntarea domnului Crespin. Îţi aminteşti ? Atunci s-a petrecut un fapt cu totul de neînţeles. Ajunsesem prea devreme ; ploua ; am intrat în biserică. Trebuie să-ţi spun că eram foarte supărat că-mi pierdeam o dimineaţă ; dar, după cum vei vedea, nu ăsta era motivul... Intru şi mă aşez într-un rînd gol. Intră un abate şi se aşază lîngă mine. Bagă de seamă, un mare număr de scaune rămăseseră neocupate şi totuşi abatele acela a venit să se aşeze tocmai lîngă mine. Foarte tînăr, cu siguranţă era un seminarist, ras proaspăt, mirosind a curat şi a apă de dinţi ; dar cu nişte mănuşi negre care îţi făceau rău ; şi mai cu seamă cu o umbrelă mare, cu mîner negru, care duhnea a cîine plouat. Nu rîde, Antoine, ai să vezi. Nu mai puteam să mă gîndesc la nimic altceva decît la preotul acesta. Urmărea slujba cu nasul în carte şi bolborosea mereu. În fine... La ieşirea cu Sfintele Daruri, în loc să se slujească de scăunaşul pentru rugăciune din faţa lui — asta aş mai fi înţeles-o —, îl văd că se aşază în genunchi şi începe să bată mătănii pe pardoseală. Eu rămăsesem în picioare. Pe urmă, ridicîndu-se, m-a zărit, mi-a întîlnit privirea şi pesemne că o fi găsit ceva agresiv în atitudinea mea ; i-am citit pe faţă o dezaprobare plină de ciudă, mă privea pe sub sprîncene, avea un fel de falsă demnitate, ceva care te scotea din sărite.... în aşa măsură, că... Ei, dar ce m-a apucat ? Uite, nici azi nu înţeleg nimic. Am scos din buzunar o carte de vizită, am mîzgălit ceva pe ea şi i-am întins-o. (Nu era adevărat ; Jacques îşi închipuise numai, în momentul acela, că ar fi putut face acest gest. Dar de ce mintea ?) El şi-a ridicat nasul : stătea în cumpănă ; a trebuit... da... a trebuit să-i pun cartea de vizită în mînă. El şi-a aruncat ochii pe ea, s-a uitat apoi la mine ca un aiurit, şi-a strecurat pălăria sub braţ, şi-a luat încet umbrela şi a şters-o... da... ca şi cum ar fi avut alături un blestemat. Iar eu, crede-mă, nu mă mai puteam stăpîni, mă înăbuşeam de furie. Am plecat, fără să mai aştept trecerea Darurilor.

— Şi... ce scriseseşi pe cartea aceea de vizită ?

— A, da, cartea de vizită ! Ceva idiot. Nici nu îndrăznesc să-ţi spun. Scrisesem : *EU NU CRED !* Cu semn de exclamaţie ! Subliniat ! Pe o carte de vizită ! Ce prostie ! *EU NU CRED !* (Ochii i se rotunjiră şi rămaseră ficşi.) Mai întîi de toate, se poate oare afirma aşa ceva ?

Tăcu o clipă, spre a urmări cu privirea un tînăr în doliu, într-o ținută impecabilă, care traversa piața Médicis.

— E stupid, urmă el cu vocea tulburată, ca și cum se silea să facă o mărturisire grea. Știi la ce mă gîndeam în momentul ăsta ? Îmi spuneam că, dacă s-ar întîmpla să mori tu, Antoine, aș vrea să am o haină neagră, pe talie, ca tipul acela care trece pe-acolo. O clipă chiar ți-am dorit moartea, cu nerăbdare... Ia spune, nu crezi că am să sfîrșesc într-o casă de nebuni ?

Antoine dădu din umeri.

— Ar fi poate păcat, urmă Jacques. Aș încerca să mă analizez pînă la ultimul grad al nebuniei. Ascultă, m-am gîndit să scriu povestea unui om foarte inteligent, care ar înnebuni. Toate actele lui ar fi lipsite de sens și totuși n-ar acționa decît după chibzuieli foarte amănuntite și s-ar purta, în felul lui, după o logică foarte strînsă. Înțelegi ? M-aș situa în centrul inteligenței lui și aș...

Antoine nu spunea nimic. Era una din atitudinile pe care și le lua și care-i devenise familiară. Tăcerea lui era însă însoțită de atîta atenție, încît nu paraliza gîndurile celui din fața lui, ci, dimpotrivă, le stimula.

— Ah, numai de-aș avea timp să lucrez, să fac și eu ceva ! oftă Jacques. Să termin o dată cu examenele astea ! Am ajuns la douăzeci de ani, e înspăimîntător !

„Și buboiul ăsta care coace, cu toată tinctura de iod !" se gîndi el, ducîndu-și mîna la ceafă, unde gulerul îi irita vîrful unui furuncul.

— Ia spune, Antoine, reluă el, la douăzeci de ani tu nu mai erai un copil, nu-i așa ? Îmi aduc bine aminte asta. Eu însă nu mă schimb deloc. Mă simt și astăzi același ca acum zece ani. Nu găsești ?

— Nu.

„Î-adevărat ce spune, se gîndea Antoine, e un fel de conștiință a continuității sau, mai degrabă, o continuitate a conștiinței... E ca domnul bătrîn care zice : «Mie îmi plăcea la nebunie jocul de-a capra». Aceleași picioare, aceleași mîini, aceeași ființă. Așa eram și eu în noaptea aceea de groază, la Cotterets, cînd m-au apucat colicile ; nu mai îndrăzneam să ies din cameră ; și eram tot eu, exact eu, doctor Thibault... șeful nostru de clinică... un om de valoare...", adăugă satisfăcut, ca și cum l-ar fi auzit pe unul dintre interni vorbind despre el.

— Te plictisesc ? îl întrebă Jacques, scoțîndu-și pălăria și ștergîndu-și fruntea.

— De ce ?

— Văd că de-abia îmi răspunzi și mă asculți ca pe un bolnav care are temperatură.

— Nicidecum.

„Dacă spălăturile calde la urechi nu izbutesc să-i scadă temperatura ?" se gîndi Antoine, aducîndu-și aminte de chipul suferind al unui copilaș internat azi-dimineață la spital. „În inima mea... în inima mea... na, na, na..."

— Ți-a intrat în cap că sînt emoționat, urmă Jacques. Ți-o repet : te înșeli. Uite, am să-ți mărturisesc ceva, Antoine. Sînt momente cînd... da ! cînd doresc aproape să nu reușesc !

— Pentru ce ?

— Ca să scap.

— Să scapi ? De ce ?

— De toate. De toată mașinăria asta. De tine, de ei, de voi toți !

În loc să-i spună : „Nu știi ce vorbești" — ceea ce și gîndea, de fapt —, Antoine se întoarse spre fratele său și-l privi cercetător.

— Să rup toate legăturile astea, urmă Jacques. Să plec ! Da, să plec, să plec singur, oriunde ! Acolo aș fi liniștit, aș lucra !

Știa că n-o să plece, dar tocmai de aceea se lăsa și mai mult furat de visul lui. Tăcu. Reluă însă imediat, cu un zîmbet silit :

— Și de acolo, da, dar numai de acolo aș putea să-i iert.

Antoine se opri.

— Tot te mai gîndești la chestia aceea ?

— La ce ?

— Ai spus : să-i iert. Pe cine ? Să ierți ce ? Penitenciarul ?

Jacques îi aruncă o căutătură aspră, dădu din umeri și-și urmă drumul. Firește, era vorba de șederea lui la Crouy. Dar cu cine să vorbească ? Antoine nu putea înțelege nimic.

La drept vorbind, la ce se referea ideea asta de iertare ? Nici Jacques nu știa prea bine, cu toate că se izbea veșnic de alternativa : să ierte sau, dimpotrivă, să urască și mai mult ; să se supună, să se angreneze, să fie o rotiță între atîtea alte rotițe sau, dimpotrivă, să dea frîu liber puterilor de distrugere ce se zbăteau în el, să se arunce, cu toată ura, împotriva... n-ar fi putut să spună împotriva cui — împotriva vieții așa cum era croită, a moralei, a familiei, a societății ? Veche revoltă, care îl stăpînea din copilărie ; sentiment tulbure că a fost o ființă disprețuită, care avea dreptul la anumite favoruri și față de care tot neamul omenesc greșise fără încetare. Da, desigur, dacă ar fi putut să evadeze și-ar fi găsit, poate, acel echilibru lăuntric de care îi învinovățea pe alții că nu i-l îngăduiau !

— Odată ajuns acolo, aș lucra, repetă Jacques.

— Unde acolo ?

— Așa, vezi, mă întrebi unde ! Tu nu poți înțelege, Antoine. Tu ai fost totdeauna de acord cu restul oamenilor. Ție ți-a plăcut totdeauna drumul pe care-l urmezi.

Se gîndi deodată la fratele lui mai mare, lucru ce nu și-l îngăduise pînă atunci. Îl vedea mulțumit de sine și harnic. „Energie ? să zicem ; dar inteligență ? O inteligență de zoolog ! O inteligență așa de pozitivă, încît își găsise în studiile științifice deplina dezvoltare ! O inteligență care-i construise o filosofie bazată numai pe noțiunea de activitate și se mulțumea cu atît ! Și — ceva și mai grav încă — o inteligență care despoaie mereu lucrurile de valoarea lor ascunsă, de tot ceea ce formează, în fond, adevăratul înțeles, singura frumusețe a universului !"

— Eu nu sînt ca tine, îl contrazise cu patimă Jacques, depărtîndu-se de fratele său și mergînd singur, tăcut, pe marginea trotuarului.

„Eu, eu mă înăbuș aici, își spunea. Tot ce mă silesc ei să fac e urît, ucigător. Profesorii ! Camarazii ! Felul cum se prăpădesc toți după cîte ceva, cărțile lor preferate ! Autorii contemporani ! Ah, dacă ar bănui cineva pe lumea asta ce zace în mine, ce am de gînd să fac ! Dar nimeni nu știe nimic, nici măcar Daniel."

Furia i se potolise. Antoine îi răspundea ceva, dar el nu-l asculta.

„Să uiți tot ce s-a scris pînă acum, se gîndea Jacques. Să ieși din rîndul celorlalți, să privești în tine și să spui totul ! Nimeni încă n-a avut curajul să spună totul ! Dar, în sfîrșit, acum a apărut cineva și acela sînt eu !"

Din pricina căldurii, urcarea străzii Soufflot devenea anevoioasă. Își încetiniră mersul. Antoine continua să vorbească, Jacques tăcea. Dar el băgă de seamă acest lucru și zîmbi în sine : „De fapt, eu n-am putut discuta niciodată cu Antoine. Sau îl înfrunt și spumeg de mînie sau rămîn înlemnit în fața argumentelor lui înșirate în ordine și tac, ca în clipa de față, cu oarecare duplicitate, deoarece știu că Antoine ia tăcerea mea drept încuviințare. Și nu-i adevărat. Departe de așa ceva ! Mă încăpățînez în ideile mele. Puțin îmi pasă dacă ele sînt încîlcite pentru alții. Eu sînt conștient de valoarea lor. Nu rămîne decît să fac dovada acestei valori în ziua cînd mă voi hotărî să-mi dau osteneala. Argumente se găsesc totdeauna. Antoine știe una și bună. Niciodată nu se întreabă dacă în ceea ce gîndesc eu este ceva întemeiat. Într-adevăr, cît mă

simt de singur !" Şi fu încă o dată cuprins de dorul plecării... „Să laşi totul, dintr-o dată, ce minunat lucru ! «Camere părăsite ! Miracole ale plecării !»" Zîmbi din nou şi, aruncîndu-i o privire răutăcioasă lui Antoine, cită :

— „Familii, vă urăsc ! Cămin fericit, porţi ferecate !..."

— De cine-i asta ?

— „Nathanael, vei privi totul în treacăt şi nu te vei opri nicăieri..."

— De cine-i ?

Jacques îşi întrerupse zîmbetul şi grăbi pasul.

— Ah, e dintr-o carte care a fost pricina tuturor întîmplărilor acestora. O carte în care Daniel şi-a găsit toate scuzele... ba chiar ceva mai mult : slăvirea... cinismului său ! O carte pe care acum o ştiu pe de rost şi pe care o... Nu, adăugă cu vocea tremurătoare, nu, Antoine, nu pot să spun că o urăsc, dar este o carte care-ţi arde mîinile cînd o citeşti, cu care n-am dorit niciodată să rămîn singur, atît e de cumplită ! Şi reluă cu o plăcere involuntară : „Camere părăsite ! Miracole ale plecării !" Tăcu. Apoi, schimbînd tonul, continuă cu o voce răguşită, repezită : Zic şi eu aşa : Să plec ! Dar acum e prea tîrziu. Nu mai pot să plec cu adevărat.

Antoine îi replică :

— Zici mereu : „Să plec", ca şi cum ai vrea să spui : „Să plec din ţară". Firește, lucrul acesta nu e chiar aşa de simplu. Totuşi, nu văd de ce n-ai putea face o călătorie. Dacă reuşeşti la examen, tata va găsi firesc să pleci într-o călătorie în timpul verii.

Jacques dădu din cap.

— Prea tîrziu...

Ce înţelegea el prin asta ?

— N-ai să-ţi petreci oare două luni de vacanţă la Maisons-Laffitte, lîngă tata şi Domnişoara ?

— Ba da.

Jacques făcu un gest nehotărît ; apoi, după ce străbătură Place du Panthéon şi pătrunseră în Rue d'Ulm, arătă cu degetul grupurile de băieţi care stăteau în faţa Şcolii Normale. Chipul i se întunecă.

„Ce fire ciudată", îşi zise Antoine. Era o observaţie pe care o făcea adesea, cu îndulgenţă, cu o mîndrie nemărturisită. Deşi se temea de neprevăzut, deşi Jacques îl punea mereu în încurcătură, se silea totuşi să-şi înţeleagă fratele. În jurul vorbelor fără şir rostite de Jacques, mintea activă a lui Antoine făcea o neîncetată gimnastică intelectuală, care de fapt îl distra şi-i îngăduia, credea el, să descifreze firea fratelui

său mai mic. În realitate, de cîte ori Antoine era convins că a ajuns la o constatare psihologică importantă, o nouă declarație a lui Jacques dărîma tot ceea ce construise în gînd : trebuia s-o ia de la capăt și, de cele mai multe ori, ajungea la concluzii cu totul opuse. Așa că pentru Antoine discuțiile cu Jacques erau totdeauna o improvizare de judecăți succesive și contradictorii, în care ultima i se părea, de fiecare dată, definitivă.

Ajunseră în fața zidurilor mohorîte ale școlii. Antoine se întoarse spre Jacques și-l învălui cu o privire pătrunzătoare.

„Dacă stai și judeci lucrurile bine, gîndi el, constați că băiatul acesta are o înclinare mult mai mare decît bănuiește el însuși pentru viața de familie."

Poarta era deschisă și curtea plină de lume.

La intrarea în hol, Daniel de Fontanin stătea de vorbă cu un tînăr blond.

„Dacă Daniel ne zărește cel dintîi, am reușit", își spuse Jacques. Dar la chemarea lui Antoine, Fontanin și Battaincourt se întoarseră amîndoi deodată.

— Nu ești emoționat ? întrebă Daniel.

— Nu sînt emoționat deloc, răspunse Jacques. Apoi se gîndi : „Dacă pronunță numele lui Jenny, am reușit".

— Nimic nu-i mai greu de suportat ca sfertul acesta de oră dinaintea punerii listelor, zise Antoine.

— Crezi ? obiectă Daniel, zîmbind. Din strengărie, încerca adesea să-l contrazică pe Antoine, pe care-l numea „doctorul" și a cărui seriozitate prea timpurie îi stîrnea rîsul. Totdeauna este și o oarecare voluptate în așteptare.

Antoine dădu din umeri.

— Îl auzi, Jacques ? Eu am trecut pînă acuma prin patrusprezece sau cincisprezece „așteptări" de soiul ăsta și încă nu m-am putut obișnui. De altfel, am băgat de seamă că cei care fac pe stoicii în clipe ca acestea nu sînt decît cei mediocri sau cei slabi.

— Nu toată lumea știe să guste nerăbdarea, răspunse Daniel, a cărui privire, mustrătoare cînd se îndrepta asupra „doctorului", devenea deodată afectuoasă cînd se întorcea spre Jacques.

Antoine își urmărea ideea :

— Vă vorbesc serios ; pe cei tari, nesiguranța îi înăbușe. Adevăratul curaj nu înseamnă să aștepți în liniște evenimentele, ci, dimpotrivă, să alergi înaintea lor, ca să le cunoști cu o clipă mai devreme și să le primești. Nu-i așa, Jacques ?

— Nu ; sînt mai degrabă de părerea lui Daniel, răspunse Jacques, care nu auzise nimic. Şi fiindcă Daniel continua să discute cu Antoine, strecură o întrebare, deşi îşi dădea seama că se înşală singur : Mama şi sora ta sînt la Maisons-Laffitte ?

Daniel nu-l auzi, iar Jacques, încăpăţînîndu-se să gîndească : „M-au trîntit", descoperi cît de nezdruncinată îi era credinţa în succes. „Tata va fi încîntat." Zîmbea dinainte şi îi oferi zîmbetul lui Battaincourt :

— Îţi mulţumesc că ai venit, Simon.

Celălalt îl privea bucuros, neputîndu-şi ascunde admiraţia pe care o avea pentru prietenul lui Daniel şi pe care Jacques n-o suporta totdeauna, deoarece îi era peste putinţă să răspundă cu aceeaşi prietenie.

În clipa aceea, zarva din curte încetă brusc. În geamul de la parter apăru un dreptunghi de hîrtie albă. Jacques se simţi smuls ca de un talaz şi tîrît spre lista fatală.

Urechile începură să-i vîjîie. Antoine strigă :

— Reuşit ! Al treilea !

Glasul fratelui său îi răsună o clipă în urechi ; era vesel şi cald ; pe urmă, nu izbuti să mai prindă înţelesul cuvintelor decît după ce se întoarse emoţionat spre el şi-i zări chipul radios. Atunci, cu un gest molatic, îşi scoase pălăria ; sudoarea îi şiroia pe frunte. Daniel şi Battaincourt, ocolind mulţimea, veneau spre el. Daniel îl îmbrăţişă din ochi, iar Jacques se uita fix la Daniel, privindu-l cum vine, cu buza de sus ridicată şi descoperindu-i dinţii, fără ca pe trăsăturile lui să se observe cea mai mică intenţie de zîmbet.

Vuietul se înteţi din nou, umplu curtea ; viaţa îşi relua cursul normal. Jacques trase adînc aer în piept, sîngele începu să-i circule repede prin artere. Deodată crezu că vede o capcană, un fel de trapă şi se gîndi : „Sînt prins !" Dar imediat îl năpădiră alte gînduri. Trăi din nou emoţiile de la examenul de greacă, clipa cînd făcuse o greşeală : revedea verdele covorului şi degetul profesorului apăsat pe cuvîntul *Choephor*, cu unghia bombată, ca nodul unei ramuri de corn.

— Cine-i întîiul ?

Dar nu-l interesă numele rostit de Battaincourt. „Aş fi fost eu primul dacă aş fi înţeles adevărata semnificaţie a cuvintelor *adăpost, altar... Paznici ai altarului casnic...*" Şi de cîteva ori la rînd se înverşună să reconstituie lanţul ideilor care-l duseseră la greşeala aceea de sens de neiertat.

— Haide, doctore, arată-te mai vesel, zise Daniel, bătîndu-l pe Antoine pe umeri. În sfîrşit, acesta zîmbi. La

Antoine bucuria era totdeauna însoțită de o anumită rezervă, deoarece seriozitatea sa făcea ca veselia și entuziasmul să nu izbucnească niciodată în toată libertatea. Daniel, dimpotrivă, dădea frîu liber veseliei. Se uita cu o plăcere aproape senzuală la cei din jur, la prieteni și mai ales la femeile de acolo, surori și mame, a căror fericire se exprima fără nici o sfială, în cea mai neînsemnată exclamație, în gestul cel mai mic.

Antoine se uită la ceas, apoi se adresă lui Jacques :

— Ei, mai ai ceva de făcut aici ?

Jacques tresări.

— Eu ? Nu.

Era mîhnit, deoarece observă că, fără să-și fi dat seama — în clipa punerii listei, desigur — își spărsese din nou un coș de lîngă buză, care, de vreo opt zile încoace, îi urîțea fața.

— Atunci, să plecăm, zise Antoine. Mai am de făcut o vizită înainte de masă.

Ieșind din curte, se întîlniră cu Favery, care venea să afle vești. Cînd auzi rezultatul, deveni lăudăros :

— Ei, vedeți ? Nu degeaba mi s-a spus că la franceză a făcut o compoziție vrednică de laudă !

Terminînd Școala Normală cu un an mai înainte, Favery se mulțumise cu o suplinire provizorie la Liceul „Saint-Louis", numai ca să nu plece în provincie ; ziua, în orele libere, dădea meditații, ca să poată duce viață de noapte la Paris. Nu-i plăcea profesoratul, visa să fie ziarist și, în taină, se gîndea la politică.

Jacques își aminti că Favery îl cunoștea destul de bine pe profesorul care îl examinase la greacă ; pentru a doua oară revedea covorul verde, degetul profesorului și se simțea roșind de rușine. Încă nu-i venea să creadă că reușise ; nu încerca o senzație de ușurare, ci doar una de oboseală, întretăiată de furii neașteptate, de îndată ce se gîndea la greșeala de sens și la buboiul din ceafă.

Daniel și Battaincourt îl țineau veseli de braț și-l tîrau în pas săltăreț spre Panthéon. Antoine venea în urmă, cu Favery.

— Deșteptătorul meu sună la șase și jumătate, într-o farfurioară așezată deasupra unui pahar, explică Favery, rîzînd cu poftă și vorbind tare. Bodogănesc, deschid un ochi, aprind lumina, apoi pun acele la ora șapte și adorm din nou, cu bomba la piept. În curînd, un cutremur de pămînt zgîlțîie casa, cartierul. Turbez de mînie, dar nu mă dau bătut. Mai stau cinci minute, apoi zece, apoi cincisprezece și, deoarece sfertul de ceas a fost depășit cu două minute, mai stau pînă

la douăzeci, pentru că e bine să lucrezi totdeauna cu cifre rotunde. În sfîrșit, sar din pat. Hainele m-așteaptă pregătite pe trei scaune, ca harnașamentele la pompieri. La șapte și douăzeci și opt sînt în stradă. Bineînțeles, n-am timp nici să mănînc, nici să mă spăl. Mai am patru minute pînă la stația de metro. Cînd bate opt, mă urc pe catedră și începe gargariseala. Și iată la ce oră se termină. Trebuie să fac baie, să mă îmbrac, să mănînc, să-mi văd prietenii. Cînd vrei să mai și studiez ?

Antoine îl asculta cu gîndurile aiurea ; căuta din ochi o mașină.

— Jacques, vii să mănînci cu mine ?

— Jacques ia masa cu noi, răspunse Daniel.

— Nu, nu, strigă Jacques, astă-seară cinez cu Antoine ! Și în sinea lui își spuse îmbufnat : „N-au de gînd să mă mai lase în pace ? Mai întîi trebuie să dau cu iod pe furuncul."

— Atunci, să cinăm împreună, propuse Favery.

— Unde ?

— Oriunde. La Packmell, de pildă.

Jacques protestă :

— Nu. Nu în seara asta. Sînt obosit.

— Ne superi, zise Daniel, strecurîndu-și brațul pe sub al lui Jacques. Doctore, ai să ne găsești la Packmell.

Antoine opri un taxi. Se întoarse, șovăind o clipă :

— Dar ce-i asta Packmell ?

— Nu-i ceea ce crezi tu, zise Favery într-o doară.

Antoine îl întrebă din ochi pe Daniel.

— Packmell ? răspunse acesta. Greu de definit, nu-i așa, dragă Battaincourt ? N-are nimic din localurile obișnuite de noapte. E aproape o pensiune de familie. Da, un bar, dacă vrei, deschis de la cinci la opt. Dar la opt, toată lumea pleacă și nu mai rămîn decît ai casei ; se apropie mesele și se mănîncă pe o față de masă foarte cuviincioasă, în jurul bătrînei Packmell. Muzică bună. Fete frumoase. Ce-ți trebuie mai mult ? Atunci, ne-am înțeles, da ? Ne întîlnim la Packmell !

Antoine ieșea rar seara ; în timpul zilei muncea din greu, iar serile se pregătea pentru concursul de la spital ; dar în ziua aceea nu se simțea dispus pentru hematologie ; a doua zi era duminică ; luni, la treabă. Din cînd în cînd își sacrifica noaptea de sîmbătă pentru distracții puse la cale din timp. Packmell îl ispitea. Fete frumoase...

— Dacă vreți cu tot dinadinsul... făcu el pe tonul cel mai indiferent cu putință. Dar unde-i asta ?

— Pe Rue Monsigny. Te așteptăm pînă la opt și jumătate.

— Am să fiu mai devreme ! strigă Antoine trîntind portiera mașinii.

Jacques nu obiectă. Faptul că fratele său acceptase invitația îl făcu să-și schimbe intențiile ; și apoi simțea totdeauna o plăcere ascunsă să cedeze în fața capriciilor lui Daniel.

— Mergem pe jos ? întrebă Battaincourt.

— Eu iau metroul, spuse Favery, pipăindu-și barba. Numai cît mă schimb și vă ajung din urmă.

O zăpușeală ce prevestea furtună plutea deasupra unui Paris de sfîrșit de iulie, cînd aerul devine seara atît de cenușiu și opac, încît nu poți spune dacă-i ceață sau praf.

Aveau de mers o jumătate de oră pînă la Packmell.

Battaincourt se apropie de Jacques.

— Iată-te intrat pe drumul spre glorie ! zise el fără ironie.

Jacques făcu un gest de plictiseală și Daniel zîmbi. Deși Battaincourt era cu cinci ani mai mare ca el, Daniel îl privea ca pe un copil și îl suporta tocmai pentru ceea ce îl irita pe Jacques : o naivitate fără margini. Își aminti de vremea cînd se distrau cu toții, rugîndu-l pe Battaincourt să recite ceva și cînd acesta se ducea în fața căminului și începea :

> O, Corsicanule ! O, păr lins ! Cît era de frumoasă Franța
> Sub soarele lui Messidor !

fără să vadă nimic suspect în rîsul pe care îl declanșa în jurul lui de cum pronunța al treilea cuvînt.

Pe atunci, Simon de Battaincourt, proaspăt descins dintr-un oraș din nord, unde tatăl său era colonel, purta o jachetă neagră, încheiată pînă la gît, pe care și-o comandase anume ca să se prezinte cuviincios la cursurile de teologie de la Paris. Viitorul pastor venea destul de des la doamna de Fontanin, care-și făcuse o datorie din a-l invita la dînsa, dat fiind că soția colonelului îi fusese prietenă în copilărie.

— Hotărît lucru, mi-e lehamite de Cartierul vostru Latin, zise fostul teolog, care acum trăia în l'Etoile, purta haine de culori deschise, era certat cu părinții din pricina unei căsătorii nebunești ce se pregătea s-o facă și își ducea zilele catalogînd, pentru patru sute de franci pe lună, stampe foarte moderne la Librăria Ludwigson, unde Daniel îi găsise o slujbă.

Jacques privi de jur-împrejur. Privirea i se opri asupra unei bătrîne vînzătoare de flori, ghemuită în dosul coșului ei : o zărise de cînd trecuse strada cu Antoine, dar în momentul acela se uitase la ea cu un ochi nepăsător, pentru care nimic din afară nu exista. Acum, aducîndu-și aminte că urca Rue

Soufflot, avu deodată impresia că-i lipsea ceva, ca atunci cînd pierzi un obiect foarte apropiat, bunăoară un inel din deget. Neliniștea care stăruia în el de săptămîni întregi și care, nu mai departe decît acum o oră, îl apăsa la tot pasul dispăruse complet, lăsîndu-i în suflet un gol aproape dureros. După afișarea rezultatelor, cunoștea pentru prima oară succesul, dar se simțea zăpăcit și zdrobit, ca după o cădere.

— Cel puțin ai apucat să faci vreo baie în mare? îl întrebă Battaincourt pe Daniel.

Jacques se întoarse.

— Adevărat, zise el cu o privire blîndă. Cînd te gîndești că ți-ai întrerupt vacanța din pricina mea! Te-ai distrat bine acolo?

— Mai bine decît mă așteptam, răspunse Daniel.

Jacques zîmbi cu amărăciune:

— Ca totdeauna.

Schimbară o privire, în care se citea amintirea multor discuții de altădată.

Jacques nutrise pentru el o simpatie severă, foarte deosebită de prietenia binevoitoare pe care i-o arăta Daniel. „Cu mine ești mai pretențios decît ești cu tine însuți, îi spunea acesta uneori; niciodată nu te-ai apropiat de viața pe care o duc.“ „Nu, îi răspundea Jacques; înțeleg felul tău de viață, dar ceea ce nu pot înțelege este atitudinea pe care ai luat-o în fața vieții.“

Subiect de certuri, care țineau de multă vreme.

După ce-și trecuse bacalaureatul, Daniel refuzase să urmeze o cale bătută de toată lumea. Tatăl lui, care lipsea mereu de acasă, nu se ocupase niciodată de el. Mama lui îi dăduse toată libertatea să-și aleagă drumul care-i plăcea. Ea respecta orice voință puternică, susținută de o încredere mistică, atunci cînd era vorba de copiii ei, și în general, de viitor; dorea, înainte de toate, ca fiul ei să fie liber și să nu-și facă o datorie din a cîștiga bani pentru a îmbunătăți situația celor de-acasă. Totuși, Daniel se gîndise mereu la asta. Doi ani suferise în taină din pricină că nu-și putea ajuta mama și pîndise ocazia care i-ar fi îngăduit să împace obligațiile față de ai săi cu alte nevoi, mai imperioase, care nu-i dădeau pace. Scrupule complicate, de care Jacques nu se lovise. Cine l-ar fi văzut pe Daniel cum se apucase să lucreze, fără altă călăuză decît pornirea lui lăuntrică sau, mai bine-zis, toanele lui, pictînd cîte puțin și desenînd și mai puțin, închizîndu-se cîte o zi întreagă cu un model ca să umple o jumătate de album cu schițe, apoi stînd săptămîni întregi fără să se atingă de creion, s-ar fi

îndoit de ideea îndrăzneață pe care și-o făcea despre el însuși și despre viitorul lui. Avea o mîndrie tăcută, dar lipsită de îngîmfare ; aștepta ziua cînd, printr-o înlănțuire a legilor fatale, forțele uriașe din el își vor găsi un mod de exprimare ; nutrea credința că destinul lui era al unui mare artist. Cînd și pe ce drum va ajunge la culmile acestea ? Nu știa nici el, dar lucra ca și cum nu s-ar fi îngrijit de nimic și era de părere că trebuie să te arunci în vîltoarea vieții. Se și arunca, nu-i vorbă. Și nu totdeauna fără remușcări ; numai că întoarcerile acelea, pline de neliniște, la morala mamei sale nu țineau decît o vreme și nu-l opreau niciodată cu suficientă hotărîre din drumul căderii.

„În cele mai teribile crize de conștiință care mi-au tulburat ultimii doi ani, îi scrisese o dată lui Jacques (avea atunci optsprezece ani), ți-o jur că n-am ajuns niciodată să-mi fie cu adevărat rușine de mine însumi. Ceva mai mult, în clipele de îndoială, cînd mă învinovățeam pentru felul cum mă lăsam tîrît de patimi, simțeam mai puțină indignare împotriva mea decît simțeam după aceea, cînd îmi aduceam aminte de toate aceste mustrări copilărești și de toate aceste constrîngeri, de îndată ce viața mă tîra din nou în văpaia ei."

La puțină vreme după ce scrisese această scrisoare, se întîlnise într-un tren din împrejurimile Parisului cu acela pe care aveau să-l numească mai tîrziu „omul din tren" și care, desigur, și-a dat seama de înrîurirea pe care această scurtă întîlnire a avut-o asupra celor doi adolescenți.

Daniel se întorcea de la Versailles, unde-și petrecuse o frumoasă după-amiază de octombrie pe aleile parcului. Sărise în tren în ultima clipă. Întîmplarea făcuse ca omul în vîrstă în fața căruia se așezase să nu-i fie total necunoscut ; în cursul zilei se mai încrucișase cu el în parcul palatului Trianon : îl privise, îl observase ; fu încîntat acum să-l poată cerceta mai pe îndelete. De aproape, călătorul părea mult mai tînăr : cu toate că avea părul alb, nu părea să fi ajuns la cincizeci de ani ; o barbă scurtă și albă sublinia ovalul unui chip regulat și blînd. Culoarea feței, mișcările, mîinile, croiala și stofa deschisă a hainei, coloritul rafinat al cravatei și mai ales ochii aceia albaștri și vioi, neastîmpărați, îi dădeau aerul unui adolescent. Legătura cărții, pe care o răsfoia cu un deget familiar, era mlădioasă ca a unui „ghid" și nu avea nici un titlu. Între Suresnes și Saint-Cloud el se ridică și ieși pe culoar să admire panorama Parisului, pe care apusul îl scălda în raze de aur. Apoi veni să se rezeme lîngă geamul la care stătea Daniel ; tînărul putea să vadă acum, la înălțimea obrazului său,

mîinile acelea care țineau cartea misterioasă : mîini subțiri, calme și energice în același timp, sugerînd ideea de spiritualitate. La o mișcare a lor, cartea se deschise, și pe pagina care se lipi de geam Daniel putu citi cîteva cuvinte :

> Nathanael, am să te învăț ce-i fiorul...
> O viață intensă și dezlănțuită...
> O existență patetică, Nathanael, mai degrabă decît liniște a...

Cartea își schimbă locul. Daniel avu însă timp să descifreze titlul reluat în susul paginilor : *Fructele pămîntului.*

Mistuit de curiozitate, Daniel intră chiar în ziua aceea în mai multe librării. Nimeni nu știa de carte. Nu cumva „omul din tren" o să păstreze taina numai pentru el ? „O existență patetică, își repeta Daniel, mai degrabă decît liniștea..." A doua zi dimineața alergă la galeriile Odéon, să caute în cataloage, apoi, cîteva ore mai tîrziu, cu volumul sub braț, se ducea să se închidă în odaia lui.

O citi pe nerăsuflate. Își petrecu toată după-amiaza cu ea în mînă. Seara ieși. Niciodată nu cunoscuse o astfel de emoție, o exaltare atît de înălțătoare. Mergea pe stradă cu pași mari, ca un cuceritor. Se lăsă noaptea. Rătăci pe cheiuri, foarte departe de casă. Mîncă un corn și se întoarse în camera lui. Cartea aștepta pe masă. Daniel îi dădea tîrcoale, fără a îndrăzni s-o mai deschidă. Se culcă, dar nu-și putu găsi somnul. Atunci, se recunoscu învins, se înfășură în halat și reluă lectura, pe îndelete, de la capăt. Simțea că momentul era solemn, că în adîncul conștiinței lui avea loc o plămădire, o germinare misterioasă. Cînd ajunse, în zorii zilei, din nou la ultima pagină, își dădu seama că privea viața cu alți ochi.

— „Mi-am îndreptat cu îndrăzneală mîna asupra fiecărui lucru și mi-am creat drepturi asupra fiecărui obiect al dorințelor mele..."

„Este un folos în dorințe și un folos în îndestularea dorințelor, pentru că numai prin aceasta au crescut ele".

Simți că se lepădase dintr-o dată de mania aceea de a judeca totul după o morală formată prin educație. Cuvîntul „greșeală" își schimbase înțelesul.

„Trebuie să treci la faptă fără să judeci dacă fapta este bună sau rea. Să iubești fără să te întrebi dacă obiectul iubirii tale e binele sau răul..."

Pasiunile în prada cărora se lăsa pînă atunci cu oarecare strîngere de inimă deveniră pentru el deodată libere și trecură sprintene definitiv pe primul plan ; iar în noaptea aceea, în

cîteva ceasuri, scara de valori pe care din copilărie o socotea neclintită fu răsturnată. Ziua următoare a fost pentru el ca a doua zi după botez. Pe măsură ce respingea tot ceea ce considerase pînă atunci mai presus de orice îndoială, constata o potolire miraculoasă a tuturor pornirilor care îl sfîșiaseră mai înainte.

Daniel nu vorbise decît mult mai tîrziu despre descoperirea aceasta și numai lui Jacques. Era una din tainele prieteniei lor ; se gîndeau la ea ca la un mister aproape religios și n-o pomeneau decît prin vorbe învăluite în vrajă. Totuși, în ciuda eforturilor lui Daniel, Jacques se ferise cu încăpățînare de molima acestei exaltări ; refuzînd să-și potolească setea la un izvor atît de îmbătător, i se părea că luptă cu el însuși, că rămîne mai tare, că se păstrează neatins ; dar simțea că Daniel își găsise acolo leacul lui, „hrana" lui ; de aceea, în împotrivirea lui Jacques era și invidie, și disperare.

— Tu îl socotești pe Ludwigson printre minunile naturii ? întreba Battaincourt.

— Ludwigson, dragă Batt... îi explica Daniel.

Jacques ridică din umeri și-și lăsă prietenii s-o ia înainte.

Acest Ludwigson, la care Daniel se dusese de mai multe ori și care-și petrecea timpul prin capitalele unde-și făcea negustoria — unul din cele mai nerușinate traficuri de artă din Europa —, era de multă vreme un subiect de neînțelegeri între cei doi tineri. Jacques nu admisese niciodată ca prietenul lui să lucreze direct sau indirect cu negustorul acesta, chiar dacă o făcea numai ca să-și cîștige existența. Dar nici Jacques, nici nimeni altcineva nu se putea lăuda că reușise vreodată să-l scoată pe Daniel dintr-o aventură care-l atrăgea cu putere. Inteligența lui Ludwigson, activitatea aceea neîntreruptă în care insomnia era ceva obișnuit, disprețul pentru lux și, într-o oarecare măsură, nepăsarea față de bani la un nabab pe care numai riscul și izbînda îl îmbătau, energia acestui afacerist, a cărui viață te făcea să te gîndești la o torță aprinsă, bătută de vînt, fumegînd, dar strălucitoare, îl interesau pe Daniel atît de mult încît, dacă acceptase să lucreze cu acest rechin, o făcuse mai mult din curiozitate decît de nevoie.

Jacques își amintea ziua cînd Daniel și Ludwigson se înfruntaseră pentru prima oară. În dimineața aceea se găsea în atelierul pe care Daniel îl împărțea cu niște camarazi tot așa de săraci ca și el. Ludwigson intrase fără să bată în ușă și, cînd Daniel îl luase din scurt, răspunsese cu un zîmbet ; apoi, fără nici o introducere, fără să se prezinte sau să se așeze, își

scosese portofelul din buzunar, cu îndemînarea unui actor care, pe scenă se pregătește să arunce punga unui servitor, și oferi „aceluia dintre domnii de aici care se numește Fontanin" o sumă fixă de șase sute de franci pe lună, pe o perioadă de trei ani, începînd chiar din acea zi, cu condiția ca el, Ludwigson, proprietarul galeriei Ludwigson și directorul magazinelor de artă Ludwigson et Comp., să dețină proprietatea exclusivă asupra tuturor studiilor pe care Daniel avea să le realizeze în această perioadă, cu obligația de a le semna și data. Daniel, care lucra puțin și nu vînduse, ba chiar nu expusese nici măcar o singură schiță, nu-și putuse explica niciodată cum de își făcuse Ludwigson o părere atît de favorabilă despre talentul lui încît să încheie o asemenea tranzacție cu el. Afară de asta, înțelegea să-și păstreze independența în ceea ce privește lucrul; știa prea bine că, dacă ar fi acceptat condițiile propuse, n-ar fi primit banii de la Ludwigson decît unui număr de desene lunar, mai mult sau mai puțin corespunzător cu suma convenită. El însă își făcuse regulă din a lucra fără constrîngere, în deplină libertate. Cu o politețe rece, în fața camarazilor înmărmuriți, îl invitase pe Ludwigson, să-și vadă de drum, fără a-i mai da timp să se reculeagă, ba încă îl obligase personal, și încă de o manieră foarte rapidă, să se retragă de-a-ndaratelea pînă la scară.

Dar lucrurile nu rămăseseră aici. Ludwigson revenise, se arătase mult mai prevenitor și, în decurs de cîteva luni, între el și Daniel, care mai mult se distra, se înfiripaseră adevărate legături de afaceri. Ludwigson edita o revistă ilustrată de arte plastice, tipărită în trei limbi, și îl rugase pe Daniel să aleagă articolele pentru versiunea franceză. (Din prima zi îi plăcuse caracterul tînărului și nu se înșelase asupra gustului sigur al acestuia.) Nu era o muncă plictisitoare; Daniel îi consacră din timpul său liber și, în scurtă vreme, luă conducerea efectivă a părții franceze a revistei. Ludwigson, care nu cruța nici o cheltuială cînd era vorba să-și satisfacă dorințele personale, avea ca principiu să angajeze cît mai puțini colaboratori, dar să-i aleagă cu grijă și să le lase întreaga inițiativă, răsplătindu-le cu dărnicie munca. Fără să fi cerut, Daniel primi în curînd aceeași leafă ca și ceilalți doi directori, englezul și neamțul. Trebuia să trăiască și prefera să aibă o îndeletnicire care să nu-i stinghereaască viața de artist. Pe lîngă asta, unele din desenele lui, pentru care Ludwigson organizase o expoziție particulară, începuseră să fie căutate de colecționari. Foloasele pe care le avea de pe urma legăturilor lui cu negustorul de tablouri îi îngăduiau să contribuie nu numai la ușurarea exis-

tentei surorii și mamei lui, dar chiar să ducă viața ușoară care-i plăcea, fără să fie constrîns la o muncă acaparatoare și fără să-și irosească timpul liber, de care avea nevoie pentru creațiile proprii.

Jacques își ajunse prietenii pe bulevardul Saint-Germain.

— ...negrăită surpriză, zicea Daniel, să fii prezentat acolo unei doamne Ludwigson, văduvă proprietară !

— Nu mi-aș fi închipuit că Ludwigson al tău a putut să aibă vreodată și mamă, se amestecă Jacques în conversație.

— Nici eu, îi ținu isonul Daniel. Și încă ce mamă ! Imaginează-ți... Dar ar trebui o schiță... Am făcut mai multe, însă nu după natură și-mi pare rău. Imaginează-ți : o mumie, pregătită de niște clovni pentru un număr de circ ! O bătrînă, cel puțin centenară, deformată de grăsime și de gută, care poartă mănuși cu un deget, își tutuiește servitorii, îl numește pe fiul ei *bambino,* trăiește cu miez de pîine muiat în vin roșu și oferă tabac oricui vine s-o vadă...

— Tabacul ăsta se fumează ? întrebă Battaincourt.

— Nu, se trage pe nări. Și să vezi cum i se acoperă de praf negru broșa încărcată de diamante, pe care Ludwigson i-a trîntit-o, nu știu de ce, pe piept, ca și cum... Stătu o clipă pe gînduri, apoi, rîzînd singur de ideea care-i trecea prin minte, adăugă : ...ca și cum ar fi numai ochi printre ruine !

Jacques zîmbi. Privea cu o nemărginită indulgență verva lui Daniel.

— Ce voia de la tine de ți-a arătat această respingătoare taină a familiei ?

— Nici nu știi ce bine ai nimerit-o ! Acum are alte planuri. E cineva !

— E cineva pentru că-i putred de bogat. Dac-ar fi sărac, n- ar fi decît un...

Daniel i-o tăie scurt :

— Lasă-l, te rog, în pace. Mie îmi place. Și de altfel planul lui nu-i rău : o colecție de monografii *Maeștrii picturii în imagini.* Se obligă să publice colecții de reproduceri, cu prețuri excepționale...

Jacques nu-l mai asculta. Era enervat, trist. De ce oare ? Din pricina oboselii, a emoțiilor de peste zi ? De plictiseală pentru că se lăsase tîrît de ei în seara asta, cînd ar fi dorit atît de mult să fie singur ? Sau din cauza gulerului, care-l irita la ceafă ?

Battaincourt trecu la mijloc, între cei doi prieteni.

Căuta prilejul de a le cere să-i fie martori la cununie. De cîteva luni încoace nu se gîndea decît la evenimentul acesta, zi și noapte, cu o patimă care-i mistuia văzînd cu ochii constituția sa limfatică. În sfîrșit, acum își atingea scopul. Termenul legal prevăzut pentru opoziția părinților trecuse și chiar în dimineața aceea fusese fixată data cununiei : peste două săptămîni... La gîndul acesta sîngele îi năvăli în obraji ; își întoarse capul, ca să-și ascundă roșeața, își scoase pălăria și începu să-și șteargă fruntea.

— Nu te mișca ! îi strigă Daniel. E de necrezut cît de bine semeni, din profil, cu un ied !

Într-adevăr, Battaincourt avea un nas lung, lipit de buza de sus, niște nări dilatate, niște ochi rotunzi și o șuviță de păr de culoarea sforii, pe care transpirația i-o îndoise în astă-seară pe frunte ca o cornișă ascuțită.

Battaincourt își puse din nou, cu tristețe, pălăria pe cap și își lăsă privirea să-i rătăcească în zare, peste piața Carrousel și Arcul lui Traian, spre Grădina Tuileries, unde praful din aer căpătase o culoare roșiatică.

„Sărmane ied behăitor... zise în sinea lui Daniel. Cine te-ar fi crezut vreodată în stare de asemenea pasiune ? Iată-l că-și renegă toate principiile și se ceartă cu ai lui pentru femeiușca aia... O văduvă cu paisprezece ani mai mare ca el... o văduvă vicioasă... Atrăgătoare, dar vicioasă..." Schiță un zîmbet vag. Își amintea și acum după-amiaza aceea de toamnă tîrzie cînd Simon stăruise atît de mult să-l prezinte frumoasei văduve... și cînd te gîndești ce ieșise din asta săptămîna următoare ! Avea în tot cazul conștiința împăcată că făcuse tot ce era omenește posibil ca să-l oprească pe Battaincourt de la o asemenea prostie. Dar se lovise de o patimă oarbă și, cum el respecta pasiunea oriunde o întîlnea, se mărginise să se ferească de femeia aceea, mulțumindu-se să urmărească de la distanță această aventură matrimonială.

— Ai o mutră de cîștigător nenorocit, spuse în clipa aceea Battaincourt, care, mîhnit de gluma lui Daniel, încerca să se răzbune legîndu-se de Jacques.

— Nu înțelegi că nădăjduia să fie respins ? insinuă Daniel. Dar, surprins de privirea îngîndurată pe care i-o aruncă Jacques, se apropie de prietenul său, îi puse mîna pe umăr și, zîmbind, îi șopti : „...căci fiecare lucru prețuiește alt fel !"

Fu destul ca să-i reamintească lui Jacques tot pasajul acela pe care Daniel îl recita totdeauna cu o mare plăcere :

„Nenorocire ție dacă spui că fericirea a murit fiindcă n-ai visat în felul acela fericirea ta... Visul de mîine este o bucurie, dar bucuria de mîine se poate preface în alta și, din fericire, nimic nu seamănă cu visul ce ți l-ai făurit, căci fiecare lucru prețuiește alt fel !"

Jacques zîmbi.

— Dă-mi o țigară, zise el.

Și, ca să-i facă plăcere lui Daniel, încercă să-și alunge toropeala. „Visul de mîine este o bucurie"... I se părea, în adevăr, că o bucurie pe care n-o putea defini îi dădea tîrcoale. Mîine ? Să te trezești zărind pe fereastra deschisă soarele, peste crestele arborilor ! Mîine, Maisons-Laffitte și răcoarea parcului umbros de acolo !

II

Pe strada aceea pustie din cartierul Operei, numai cele cîteva trăsuri staționate de-a lungul trotuarului atrăgeau atenția asupra unui local fără firmă, cu perdelele lăsate. Un *groom* împinse ușa înaintea lor, iar Daniel, ca la el acasă, se dădu la o parte, făcîndu-le loc lui Jacques și Battaincourt să intre primii.

Apariția lui Daniel fu salutată cu cîteva exclamații. Era numit Profetul și numai cîțiva dintre obișnuiții localului cunoșteau adevăratul său nume. De altfel, era lume puțină. În spatele barului, în firida unde se ridica spirala unei scări mici, albe, cu balustrada aurită, la fel cu zugrăveala pereților, și care ducea în apartamentele doamnei Packmell, un pian, o vioară și un violoncel cîntau valsurile la modă. Mesele fuseseră împinse lîngă băncile de lemn cenușiu și cîteva perechi dansau boston pe covorul purpuriu, în lumina slabă a sfîrșitului de zi, îndulcită și mai mult de perdelele de dantelă. În plafon, elicele ventilatoarelor bîzîiau fără încetare, clătinînd ciucurii candelabrelor, frunzele plantelor și fluturînd eșarfele de muselină în jurul perechilor de dansatori.

Jacques, pe care atmosfera din orice local îl îmbăta de cum intra, se lăsă condus de Daniel pînă la o masă, de unde se zăreau cele două săli ce comunicau între ele. Battaincourt și începuse să danseze, confiscat de un grup de femei tinere care se aflau în a doua încăpere.

— Mereu trebuie să te lași tras de urechi, îi zise Daniel. Acum, de vreme ce ești aici, sînt sigur c-o să te distrezi. Recunoaște că barul acesta are ceva intim și drăguț !

— Pentru mine cere un cocteil, zise deodată Jacques. Știi, din acela în care se pune lapte, lichior de coacăze și zeamă de lămîie.

Serviciul era îndeplinit de niște tinere *girls*, îmbrăcate în alb, care fuseseră poreclite „infirmierele".

— Vrei să-ți prezint, arătîndu-ți de aici, cîțiva obișnuiți ai localului ? se oferi Daniel, schimbînd locul și trecînd să se așeze lîngă Jacques. Să începem cu aceea în albastru, stăpîna localului. I se spune „mătușa Packmell", cu toate că, după cum vezi, e o blondă de care ai putea să te îndrăgostești. Toată seara se învîrtește cu surîsul pe buze printre clientele tinere : parcă-i o croitoreasă cu faimă, care îți arată manechinele. Uită-te la tipul acela negricios, care îi dă bună seara... care vorbește acuma cu mucoasa aia palidă ce dansa adineauri cu Battaincourt... nu, ceva mai aproape de noi, blonda aceea mică, Paule, cu aer de înger, dar de înger nițel pervers. Uite, acum dă pe gît o otravă formidabilă, probabil *curaçao* verde. Vezi tipul care-i vorbește ? Este pictorul Nivolsky, un exemplar foarte ciudat, mincinos, trișor, dar acum se poartă cu ea cavalerește, ca un mușchetar. De cîte ori întîrzie la o întîlnire, spune că a avut un duel și, în clipa cînd povestește, e convins el însuși de asta. Împrumută de la toată lumea, dar cînd îl cauți, n-are un ban ; cum însă nu-i lipsit de talent, plătește în tablouri. De altfel, e foarte ingenios. Știi ce i-a trăsnit prin cap. Se duce vara la țară și pictează o șosea pe o pînză de cincizeci de metri ; o șosea adevărată, cu arbori, cu căruțe, cu biciclete și cu un apus de soare. Iarna, taie cîte o bucată din pînză și-și plătește datoriile, cîte o bucată mai mică sau mai mare, după obrazul creditorului și pe măsura sumei datorate. Pretinde că-i rus și că are nu știu cîte mii de „suflete". În timpul războiului ruso-japonez, toată lumea rîdea de el că locuia în Montmartre și făcea patriotism de cafenea. N-o să crezi cînd o să-ți spun, dar într-o bună zi a dispărut și nu l-a mai văzut nimeni timp de un an de zile. S-a întors abia după luarea Port Arthurului. Adusese un teanc de fotografii din război, pe care le purta totdeauna în buzunare, lăudîndu-se cu ele : „Vezi, dragă, bateria asta în poziție de tragere ? Și, în spatele ei, vezi stînca aia mare ? Iar în dosul stîncii vezi o țeavă de pușcă ce de-abia se zărește ? Ei bine, dragul meu, acela sînt eu !" Adusese și cîteva lăzi cu desene și, în decurs de doi ani, și-a plătit toate datoriile cu niște peisaje făcute în Sicilia. Uite, a mirosit că vorbim de el, e încîntat și se umflă în pene.

Jacques, cu coatele pe masă, nu scotea o vorbă. În asemenea clipe avea o înfățișare stupidă : ținea buzele întredeschise și privirea îi era tulbure, o privire de animal, adormită și ursuză. Ascultîndu-și prietenul, urmărea cu ochii perechea formată de Nivolsky și tînăra Paule. Ținînd roșul de buze în mînă, ea își ascuți botișorul, își creionă buzele, apoi vîrî roșul în tub cu un gest scurt, ca și cum ar fi făcut o gaură ; pictorul se uita la ea și învîrtea poșeta femeii în jurul degetului. Între ei nu era, se vedea cît de colo, decît o prietenie de bar, totuși, ea îi atingea mîinile, genunchiul și-i potrivea cravata ; la un moment dat, el se aplecă să-i povestească ceva, dar ea îl respinse șăgalnic, acoperindu-i gura cu mînuța-i palidă... Jacques era tulburat.

În fundul boxei o femeie brunetă, singură, ghemuită și înfășurată într-o capă de satin negru, o fixa pe Paule ca și cum ar fi vrut s-o mănînce din ochi, fără ca aceasta s-o observe.

Jacques își plimba privirea grea pe deasupra acestor oameni. Îi studia sau reflecta ? Atribuia sentimente complicate tuturor celor pe care-i privea. De fapt, nu încerca să înțeleagă ceea ce i se părea că vede. N-ar fi fost în stare să-și traducă în vorbe impresiile : era prea cucerit de spectacolul care i se înfățișa ca să poată înregistra ceva. Dar simțea o plăcere deosebită să comunice — în chip real sau iluzoriu — cu ființele din jur.

— Dar aceea înaltă, care vorbește cu barmanul ? întrebă el.

— Îmbrăcată în albastru, ca un păun, și cu un colier pînă la genunchi ?

— Da. Ce înfățișare aspră are !

— Este Marie-Josèphe. E destul de frumoasă. Un nume de împărătească. Povestea cu perlele ei este amuzantă. Mă asculți ? continuă Daniel zîmbind. Era amanta lui Reyvil, fiul negustorului de parfumuri ; acest Reyvil avea o soție care-l înșela cu Josse, bancherul. Mă asculți ori ba ?

— Desigur, spune !

— Dai impresia că dormi... Într-o zi, Josse, care-i foarte bogat, voia să ofere niște perle doamnei Reyvil, amanta lui... Dar cum să facă să nu bănuiască ceva Reyvil ? Josse, care nu era un prost, născocește o poveste cu o tombolă în folosul fetelor de stradă pocăite, îl convinge pe domnul Reyvil, soțul, să cumpere zece bilete a un franc și-l face să cîștige colierul hărăzit nevestei lui. Dar aici treaba se încurcă : Reyvil îi scrie lui Josse, ca să-i mulțumească, iar în post-scriptum îl roagă să nu sufle un cuvînt doamnei Reyvil despre loterie, deoarece a trimis perlele amantei sale, Marie-Josèphe...

Așteaptă, frumusețea e la sfîrșit... Josse turbează de furie și nu se gîndește decît la un lucru : să-și recapete colierul sau cel puțin, s-o aibă pe femeia care-l poartă... Și, după trei luni, o părăsește pe doamna Reyvil și i-o suflă prietenului său pe Marie-Josèphe, renunțînd astfel la femeia fără colier în schimbul amantei cu perle... De atunci, bietul Reyvil, care a uitat că perlele nu l-au costat decît zece monede a cîte un franc, îndrugă, oricui vrea să-l asculte, vrute și nevrute despre mojicia fără de margini a femeilor de stradă. Bună seara, Werff ! exclamă Daniel strîngînd mîna unui tînăr frumos, care, intrînd pe ușă, fu întîmpinat cu strigăte de : „Piersica". Vă cunoașteți, nu-i așa ? făcu către Jacques, care îi întinsese, fără căldură, mîna lui Werff. Bună seara, frumoaso, se înclină Daniel, să sărute mîna lui Paule, prietena cea palidă a pictorului rus. Dă-mi voie să ți-l prezint pe prietenul meu Thibault.

Jacques se ridicase în picioare. Femeia îi aruncă o privire bolnăvicioasă, apoi își opri ochii ceva mai mult asupra lui Daniel ; păru că stă pe gînduri dacă să spună sau nu ceva, apoi porni mai departe.

— Vii des pe aici ? îl întrebă Jacques.

— Nu. Sau, dacă vrei, da. De cîteva ori pe săptămînă. Obișnuința. Și, totuși, mă plictisesc repede în același loc, mereu cu aceiași oameni ; îmi place să simt cum curge viața...

„Am reușit", își spuse deodată Jacques. Și pieptul i se umflă. Își aduse aminte de ceva.

— La ce oră se închide oficiul telegrafic de la Maisons-Laffitte ?

— S-a și închis. Dar dacă trimiți o telegramă astă-seară, tatăl tău o primește mîine dis-de-dimineață.

Jacques făcu semn *groom*-ului :

— O bucată de hîrtie și un toc !

Începu să scrie depeșa cu o mînă atît de înfrigurată, iar nerăbdarea asta tardivă de a-și anunța succesul îl caracteriza atît de bine, încît Daniel zîmbi și se aplecă peste umărul lui ; dar se dădu numaidecît înapoi, surprins și mai ales regretînd indiscreția sa involuntară : în locul adresei domnului Thibault, el citi : „Doamnei de Fontanin, Chemin de la Forêt, Maisons-Laffitte".

O forfotă de curiozitate se produse în jurul unei obișnuite a casei, care-și făcea intrarea în tovărășia unei tinere brunete,

a cărei atitudine rezervată, deși lipsită de sfială, lăsa să se vadă că venea aici pentru întîia oară.

— Aha, prospătură ! făcu Daniel printre dinți.

Werff, care tocmai trecea pe lîngă el, îi zîmbi.

— Ce, nu știai ? zise el. Tanti Juju lansează una nouă.

— Fetița e grozav de bine ! decretă Daniel după o clipă de tăcere.

Jacques se întoarse s-o vadă. Era fermecătoare, într-adevăr : ochi limpezi, obraji nefardați, aerul uneia ce nu părea a fi de-a casei. Era îmbrăcată simplu, într-o bluză roz, fără bijuterii. Față de ea, chiar și fetele cele mai tinere de acolo arătau veștejite.

Daniel își reluă locul lîngă Jacques.

— Trebuie s-o vezi pe tanti Juju de aproape, zise el. O cunosc bine : e cineva ! În momentul de față se bucură de un fel de situație socială. Are un apartament destul de frumos, o zi de primire, dă serate, protejează pe începătoare. Dar ceea ce o scoate din comun e faptul că n-a vrut să fie niciodată întreținuta cuiva : a fost o mică și modestă prostituată și n-a încercat nicicînd să se ridice în grad. A trăit treizeci de ani cu condicuță, făcînd trotuarul între Madeleine și Rue Drouot. Însă își împărțise viața în două : de la nouă dimineața pînă la cinci după-amiază se numea doamna Barbin și ducea viața unei mic-burgheze într-un demisol de pe Rue Richer, ca femeie cinstită, cu bonă și cu toate grijile micilor burghezi : listă de cheltuieli, urmărirea cotelor de la Bursă ca să nu-și piardă banii investiți în acțiuni, plictiseli casnice, legături de familie, nepoți și nepoate Barbin, aniversări și chiar, o dată pe an, o masă pentru copii, în jurul pomului de Crăciun. Nu inventez nimic. Iar la cinci seara, în fiecare zi, pe orice vreme, își scotea capotul, ca să se îmbrace cu un taior elegant, și pleca, fără nici un dezgust, să-și facă meseria : nu mai era doamna Barbin, era cocota Juju, veșnic veselă, conștiincioasă, niciodată obosită, cunoscută și apreciată în toate hotelurile de pe bulevarde.

Jacques nu-și mai desprindea ochii de la tanti Juju : avea o figură cumsecade, ca a unui preot de țară, energică, surîzătoare, șireată și purta pe părul alb, tuns scurt, o pălărie de pescar.

Cu gîndurile aiurea, Jacques repetă :

— Fără nici un dezgust...

— Da, firește, îi răspunse Daniel, aruncîndu-i lui Jacques o privire răutăcioasă, puțin agresivă, și murmură două versuri de Whitman :

> You prostitutes flaunting over the trottoirs or obscene in your rooms,
> Who am I that I should call you more obscene than myself[1] ?

Daniel știa bine că lovea în pudoarea lui Jacques. O făcea înadins, deoarece îi părea rău să vadă cu cîtă mulțumire Jacques ducea — poate pentru a protesta împotriva genului de viață al prietenului său — o viață aproape castă. Uneori, Daniel se alarma chiar, din naivitate. Și știa că Jacques însuși se îngrijora adesea de moliciunea unui temperament care altădată se arăta mult mai pretențios. Această chestiune atît de delicată fusese atinsă de ei o singură dată în iarna aceea, într-o seară pe cînd se întorceau de la teatru și urmăreau împreună valul de îndrăgostiți de pe bulevarde. Daniel se mirase de indiferența prietenului său. „Totuși, îi răspunsese Jacques, sînt voinic. La vizita medicală mi-am dat seama că eram printre cei mai viguroși..." Și Daniel își aminti tremurul care tulburase glasul prietenului său în seara aceea.

Fu smuls din aceste gînduri de către Favery, pe care-l zări făcîndu-le semn de departe. Cu o grație studiată, își lăsase la vestiar pălăria, bastonul și mănușile și, numai surîs, îl întrebă pe Jacques :

— Fratele tău n-a venit încă ?

Favery purta seara gulere înalte, haine noi, care-ți dădeau impresia că le împrumutase de undeva, și își repezea mereu înainte bărbia rasă proaspăt, cu un gest sprinten, ce-l făcea pe Werff să spună : „Școala Normală pornește la cucerirea Babilonului".

„Am reușit", își spuse iar Jacques și avea poftă s-o șteargă englezește, ca să ia, chiar în seara aceea, trenul pentru Maisons-Laffitte. Dar gîndul că Antoine, care îi făgăduise să-l întîlnească aici, ar putea să pice dintr-un moment într-altul, îl ținuia locului. „Nu, acum nu, își zise, dar mîine plec, dis-de-dimineață". Se și simțea scăldat în răcoarea dimineții în soarele care sorbea roua de pe alei... Packmell nu mai exista pentru el...

---

1 Voi, pe care prostituția vă face magnifice pe trotuare sau obscene în camerele voastre,
Cine sînt eu ca să mă cred mai puțin obscen ca voi ?
(Autumn Rivulets)

Lumina orbitoare a atîtor candelabre aprinse dintr-o dată, îl trezi din toropeală. „Am reuşit", îşi repetă în gînd, ca şi cum ar fi vrut să întărească legătura cu realitatea. Îşi căută cu privirea prietenul şi-l zări într-un colţ, vorbind în şoaptă cu tanti Juju. Daniel se aşezase de-a curmezişul pe un scaun rulant şi însufleţirea cu care vorbea îi evidenţia mişcarea graţioasă a capului, inteligenţa feţei, a privirii, a zîmbetului, eleganţa mîinilor pe jumătate ridicate; mîinile, zîmbetul şi ochii îi vorbeau tot atît de mult ca şi buzele. Jacques nu se mai sătura privindu-l. „Ce frumos e ! îşi spunea, fără să-şi rostească gîndul. Cît e de frumos să vezi o fiinţă tînără, vie, subjugată de clipa prezentă ! Jucîndu-şi atît de firesc rolul ! El nici nu ştie că-l privesc. Nici nu bănuieşte. Nu vrea să accepte nici o supraveghere. Să surprinzi aşa pe cineva, fără să ştie că-l priveşti, să-l analizezi în adîncul fiinţei lui ! Sînt oare şi oameni care pot uita de tot ceea ce-i în jurul lor ? Vorbeşte şi este el în tot ceea ce spune. Eu însă nu sînt niciodată natural. Niciodată n-aş putea uita de mine, decît poate într-o cameră închisă, ferit de orice priviri. Dar nici atunci ! Reflectă o clipă : Daniel nu este un analitic. Iată de ce nici un spectacol nu-l absoarbe ca pe mine; poate să rămînă totdeauna el însuşi. Pe mine lumea din afară mă sfîşie", conchise el, ridicîndu-se.

— Nu, frumosule Profet, degeaba stărui, copila asta nu-i pentru tine, îi spunea chiar în momentul acela tanti Juju lui Daniel. Privirea acestuia deveni aşa de mînioasă, încît ea începu să rîdă : „Ia, stai aici, micule, are să-ţi treacă".

(Expresia aceasta, la fel ca şi : „Copilă, fii idolul meu" sau : „Asta nu priveşte pe nimeni" sau : „Nu-i nimic, atîta timp cît eşti sănătos", era una din acele clişee, lipsite de sens, care se schimbau după împrejurări şi pe care obişnuiţii locaşului şi le aruncau între ei, cu zîmbete de iniţiaţi, ori de cîte ori se ivea prilejul).

— Cum ai cunoscut-o ? stărui Daniel.

— Nu, drăguţule, ţi-o spun că nu e pentru tine. E o puştancă extra, o fată bună, prostule, o perlă !

— Şi totuşi, spune-mi, cum ai cunoscut-o ?

— Ai s-o laşi în pace ?

— Am s-o las.

— Ei bine, am cunoscut-o cînd aveam pleurezie. Ţi-aduci aminte cînd am fost bolnavă ? A aflat şi a venit la mine fără să întrebe pe nimeni. Şi, bagă bine de seamă, nici n-o cunoşteam, ca să zic aşa. O ajutasem o dată sau de două ori, dar prea puţin. (Pentru că, trebuie să-ţi spun, aşa cum o vezi,

fetița asta a trecut prin multe : a avut o poveste serioasă cu un bărbat bine, după cît am înțeles, pe care-l iubea și de la care s-a ales cu un copil — n-ai crede, nu ? un copil care a murit imediat —, de aceea e destul să-i spun ceva despre copii, că se pune pe bocit.) Deci, pe cînd aveam pleurezie, a venit să stea la mine, ca o soră, și m-a îngrijit mai bine decît dacă mi-ar fi fost fiică, zi și noapte, timp de șase săptămîni. Îmi punea cîte o sută de ventuze în douăzeci și patru de ore ; ce mai încoace, încolo, m-a scăpat de la moarte, drăguța ! Și nu cheltuia nici un ban. O perlă ! Atunci, m-am jurat s-o ajut să iasă din încurcătură. E tînără și nu știe să facă altceva decît dragoste. Așa că mă străduiesc s-o scot pe piață ; dar tu știi ce înseamnă a scoate pe cineva pe piață... (Pentru asta, ai putea să-mi dai o mînă de ajutor, am să-ți explic cum.) Iată, așadar, trei luni de cînd mă țin de ea. Mai întîi a trebuit să-i găsesc un nume. Se numea Victorine, Victorine le Gad. Le Gad, în două cuvinte, mai merge, dar Victorine e prea din cale-afară ! Am botezat-o Rinette. Nu-i rău, ce zici ? Și apoi am învățat-o din toate cîte ceva. Colin i-a dat lecții de dicție ; avea un accent breton care-i făcea pe toți să se prăpădească de rîs ; acum nu i-a mai rămas decît atît cît trebuie ca să pară că are ceva străin, acrișor, ceva *english*... fermecător ! În cincisprezece zile a învățat bostonul ; e ușoară ca un fulg. Afară de asta, nu-i proastă. Cîntă bine, are o voce caldă, puțintel parșivă, pe care o ador ! Și astă-seară, iată, corabia-i gata de plecare, îi dau drumul pe apă, nu mai e nevoie decît de cineva care să-i sufle vînt în pînze. Nu, fii serios ! Tocmai pentru asta mă poți ajuta tu. I-am vorbit lui Ludwigson despre ea ; el e mistuit de dor de cînd l-a lăsat Bertha. Mi-a promis că vine astăzi aici, să vadă puștanca. Spune-i doar atît : c-o iubești și el o să se aprindă și mai tare. Înțelegi, un Ludwigson e tocmai ceea ce-i trebuie copilei ăsteia. N-are decît un gînd : să strîngă ceva bănuți și să se întoarcă în Bretagne. N-ai ce-i face, are păsărica ei ! Toate bretonele sînt așa. O baracă în piață, o broboadă albă și procesiunile — asta-i Bretagne, ce vrei ? ! Nu vrea să strîngă o comoară, visul acesta și-l poate atinge repede, cu cîteva sfaturi și puțină ordine. Vreau ca, în afară de cadouri, să-și mai pună deoparte vreo douăzeci de sutișoare, pe care să i le bag într-o afacere, și știu eu care. Tu te pricepi cum se strîng banii ?

— La masă ! strigară cîteva voci gălăgioase.

Daniel se întoarse lîngă Jacques.

— Fratele tău n-a venit încă ? Hai să ne luăm locurile.

Lumea dădu buzna în jurul mesei lungi, pe care fuseseră puse vreo douăzeci de tacîmuri. Daniel făcu în așa fel ca

Jacques să se găsească la stînga Rinettei; tanti Juju n-o slăbea din ochi și căuta să stea cît mai aproape de ea, în dreapta. Dar, după ce toată lumea se așeză, pe cînd Jacques se pregătea să-și ia locul, Daniel îl îmbrînci:

— Treci în locul meu.

Și, fără să mai aștepte, îl apucă de mînă și-l dădu la o parte, strîngîndu-l atît de tare, încît Jacques îi simți degetele încleștîndu-i-se în încheietură și trebui să se abțină ca să nu țipe.

Daniel nici nu se gîndi să-și ceară scuze.

— Tanti Juju, zise el, cred că ar fi politicos să mă prezinți vecinei mele.

— A, tot tu! bodogăni bătrîna, care înțelese vicleșugul lui Daniel. Apoi, adresîndu-se întregii mese: Vă prezint tuturor pe domnișoara Rinette. Și, pe un ton amenințător: Protejata mea!

— Prezintă-ne! Prezintă-ne! cerură mai multe glasuri.

— Am dat de dracu... oftă tanti Juju. Se sculă, își scoase cam în silă pălăria, pe care o aruncă uneia dintre „infirmierele" de serviciu, și începu: Profetul! Un strengar drăguț, zise ea, arătînd spre Daniel.

— Bună ziua, domnule, rosti cu drăgălășenie fata.

Daniel îi lua mîna și i-o sărută.

— Mai departe!

— Amicul lui, nu știu cum, urmă tanti Juju, întinzînd brațul spre Jacques.

— Bună ziua, domnule, rosti iar Rinette.

— Apoi, Paule, Sylvia, doamna Dolores și un copil necunoscut: copilul-minune. Werff, zis Piersica, după el, Gaby, lîngă ea Plosca...

— Mulțumesc, întrerupse un glas batjocoritor. Prefer numele părinților mei — Favery —, domnișoară, unul din cei mai zeloși adoratori ai dumitale!

— „Copilă, fii idolul meu!" strigă o voce ironică.

— Lily și Armonica sau Nedespărțiții, urmă tanti Juju, fără să se întrerupă. Colonelul. Frumoasa Maud. Un domn necunoscut, cu două doamne, pe care le cunosc bine, dar pe care am uitat cum le cheamă. Un loc gol. Altul, idem. Battaincourt, zis micul Batt. Marie-Josèphe și perlele ei. Doamna Packmell... Apoi făcînd o închinăciune: Și, ca să termin, tanti Juju.

— Bună ziua, domnule. Bună ziua, domnișoară. Bună ziua, domnule. Bună ziua, repeta Rinette cu o voce argintie, zîmbind nestingherită.

— Nu domnișoara Rinette trebuie s-o numim, își dădu cu părerea Favery, ci domnișoara Bună ziua !

— Îmi place, zise fata.

— Aplauze în cinstea domnișoarei Bună ziua !

Ea rîdea și părea încîntată de zgomotul stîrnit în cinstea ei.

— Și acum, supa ! propuse doamna Packmell.

Jacques îi făcu semn lui Daniel cu cotul și-i arătă semnul roșu de la încheietură :

— Ce te-a apucat adineauri ?

Celălalt îi aruncă o privire veselă, fără nici o umbră de remușcare, o privire înflăcărată, puțin sălbatică.

— *I am he that aches with amorous love*,[1] zise el coborînd vocea.

Jacques se aplecă s-o vadă pe Rinette, care tocmai se întorcea spre el ; îi întîlni ochii : erau verzi, reci și umezi, ca niște stridii.

Daniel recita mai departe.

— *Does the earth gravitate ? Does not all matter aching, attract all matter ?*

So the body of me to all I meet or know[2].

Jacques se încruntă. Nu era prima dată cînd îi era dat să asiste la această dezlănțuire pătimașă care-l arunca pe Daniel în vîltoarea plăcerilor, fără ca cineva să i se poată împotrivi. Și de fiecare dată prietenia lui pentru Daniel se punea fără să vrea, în gardă. Un amănunt hazliu îl făcu să-și schimbe gîndul : observă că nasul lui Daniel era căptușit cu un puf negru, astfel că nările lui semănau cu găurile unei măști ; căută să vadă mîinile Profetului, mîinile acelea frumoase și lungi, acoperite cu același puf negricios. *Vir pilosus*,[3] se gîndi Jacques și-i veni să zîmbească.

Dar Daniel se aplecă din nou spre el și, fără să-și schimbe tonul, ca și cum ar fi terminat citatul din Whitman :

— *Fill up your neighbour's glass, my dear.*[4]

— Doamnă Packmell, lista de bucate nu se poate citi astă-seară ? ciripi o voce de la capătul celălalt al mesei.

---

1 Sînt cel pe care focul iubirii îl chinuiește .

2 Pămîntul nu gravitează oare ? Materia nu este oare chinuită de atracția altei materii ?
Așa e și trupul meu, chinuit de toți cei pe care-i văd sau îi întîlnesc *(Children of Adam)*.

3 Părosul.

4 Umple, prietene, paharul vecinei tale *(Children of Adam)*.

— Doamna Packmell va căpăta de două ori nota zero ! decretă Favery.

— „Nu-i nimic, atîta timp cît eşti sănătos !" răspunse blonda cea frumoasă.

Jacques se găsea lîngă Paule, îngerul pervers, cu tenul palid. Urma o fată cu un piept mare, care nu vorbea deloc şi-şi ştergea buzele după fiecare înghiţitură. Iar mai departe, cam în faţa lui Jacques, lîngă femeia aceea brunetă, cu fruntea brăzdată de creţuri, pe care tanti Juju o numise doamna Dolores, un copilaş de vreo şapte — opt ani, îmbrăcat destul de sărăcăcios, în negru, urmărea cu ochişorii limpezi mişcările comesenilor şi chipul i se lumina, din cînd în cînd, de zîmbete.

— N-aţi fost servită cu supă ? o întrebă Jacques pe vecina lui.

— Nu iau, mulţumesc.

Fata îşi ţinea ochii în jos, iar cînd îi ridica, şi-i îndrepta numai spre Daniel. Făcuse totul ca să se aşeze lîngă el, dar în ultima clipă îl văzuse cedîndu-i locul lui Jacques şi acum îşi vărsa necazul pe el. De unde a mai apărut şi ăsta, cu faţa lui plină de coşuri şi cu un buboi pe ceafă ? Nu-i plăceau roşcovanii, iar ăsta avea pe deasupra şi un aer nesuferit. Fără să mai pui la socoteală că fruntea năpădită parcă de iarbă, urechile clăpăuge şi falca mare, totul îi dădea aerul unei brute.

— Ei, ce mai aştepţi de nu-ţi legi şervetul ? strigă doamna Dolores, zgîlţîind băieţaşul ca să-i înnoade şervetul mai bine în jurul gîtului.

— Cînd o femeie îşi mărturiseşte vîrsta, se auzi glasul lui Favery, care discuta cu Marie-Josèphe, înseamnă că n-o mai are. Ascultă-mă pe mine, a intrat la conservator cu limită de vîrstă, exact acum patruzeci şi cinci de ani, cu un act de naştere al surorii ei mai mici, după care apărea mai tînără cu doi ani. Care vasăzică, avea...

— „Asta nu priveşte pe nimeni !" decretă în gura mare tanti Juju.

— Favery este unul dintre oamenii inteligenţi care nu pot lua parte la o conversaţie fără să amintească mai întîi că viteza de gravitate la Paris e de 9,80 m ! observă Werff, care odinioară se pregătise pentru Şcoala de Ingineri Civili.

Fusese poreclit Piersica din pricina pielii, pe care sporturile în aer liber i-o rumeniseră şi i-o umpluseră de pete ca tărîţa. Era un mascul frumos de altfel, cu umerii ca sculptaţi, cu pomeţii proeminenţi, cu buzele cărnoase ; seara, forma bună a corpului, înviorat de exerciţiile de peste zi, se răsfrîngea în ochii albaştri şi în obrajii lucioşi.

— Nu se știe din ce a murit, zise cineva.

— Dar știi din ce trăia ? întrebă un glas glumeț.

— Hai, grăbește-te, se răsti doamna Dolorès la copil. Știi că aici e și desert. N-o să-l ai !

— De ce ? întrebă copilașul întorcîndu-și privirea zglobie spre ea.

— N-o să-l ai dacă așa vreau eu ! Fii ascultător ! Grăbește-te ! Și, observînd privirea lui Jacques, îi aruncă un zîmbet complice : E mofturos, uitați-vă și dumneavoastră, zise ea. Face nazuri cînd i se dă ceva ce n-a mai văzut. O să-ți dau porumbei la frigare !

Acasă mînca mai multă varză cu slănină decît porumbei ! A fost prea răsfățat. Era mereu alintat, dezmierdat, ca orice copil singur la părinți. Mai ales că maică-sa a fost multă vreme bolnavă. Da, da, făcu ea punînd mîna pe căpșorul rotund, cu părul tuns scurt : un copil răsfățat. E foarte rău. Dar cu mătușă-sa n-o să-i mai meargă mult. Domnul voia să-și lase bucle, ca o fetiță ! Dar acum s-a terminat cu capriciile, cu răsfățurile. Hai, mănîncă ; domnul se uită la tine, grăbește-te ! Fericită că o ascultă cineva, zîmbi iar către Jacques și Paule : E un mic orfan, explică ea pe un ton mulțumit. Și-a pierdut mama chiar săptămîna asta. Era măritată cu un frate al meu. A murit de piept, în satul ei, în Lorena. Mititelul de el, are noroc că m-am milostivit să mi-l iau eu pe cap... Încolo, n-are pe nimeni, nicăieri ; nu mă mai are decît pe mine. Dar o să am bucluc cu el...

Copilul nu mai mînca și se uita la mătușa lui. Înțelegea oare ceva ?

Întrebă cu o intonație ciudată :

— Mama mea chiar a murit ?

— Nu te mai gîndi acum la asta. Mănîncă.

— Nu mai pot.

— Ei, vedeți ? făcu doamna Dolorès. Da, mama ta a murit. Acum, ascultă : mănîncă ! Dacă nu, nu-ți dau înghețată !

În momentul acela, Paule întoarse capul și Jacques, încrucișîndu-și privirea cu a ei, îi citi în ochi aceeași indispoziție pe care o încerca și el. Paule avea un gît subțire, mlădios și palid, mai palid chiar decît obrajii ; frăgezimea lui te îmbia să-l privești cu multă gingășie. Jacques contempla gîtul acela, pielea delicată, acoperită cu un puf fin, și simțea ceva dulce pe buze. Căută să spună ceva, nu găsi nimic și zîmbi. Ea îl cercetă pe furiș. I se păru mai puțin urît. Dar o împunsătură bruscă în inimă îi alungă sîngele din obraji ; își

puse mîinile pe marginea mesei, își lăsă capul într-o parte, mușcîndu-și limba ca să nu-și piardă cunoștința.

Jacques observă totul. Părea o pasăre care venise să moară acolo, pe fața aceea de masă. Șopti :

— Ce s-a întîmplat ?

Zări, între pleoapele ei pe jumătate închise, albul ochilor pierduți. Paule se străduí să murmure, fără a se mișca :

— Taci din gură.

Avea și el un nod în gît, n-ar fi putut să cheme pe nimeni în ajutor. De altfel, nimeni nu le dădea nici o atenție. Privi mîinile fetei : degetele nemișcate, transparente ca niște lumînările, erau așa de vinete, încît unghiile păreau pete violete.

— Deșteptătorul meu sună la șase și jumătate, într-o farfurie așezată pe un pahar, explica Favery vecinei lui, cu o gîngurealâ fericită.

Paule, începînd să-și revină, deschise ochii ; privi la Jacques și-i zîmbi ușor, spre a-i mulțumi că tăcuse.

— Gata, șopti ea. Așa vine criza : cu împunsături în inimă. Și, din colțul buzelor, adăuga melancolic : „Stai jos, mititelule, are să-ți treacă".

Lui Jacques îi veni s-o ia în brațe și s-o ducă undeva departe de locul acesta scîrnav. Era gata să se devoteze ei, s-o vindece. Ah, cîtă dragoste simțea pentru orice ființă slabă care i-ar fi cerut sau ar fi acceptat sprijinul puterii lui !

Era cît pe-aci să-i destăinuiască și lui Daniel planul acesta himeric ; însă Daniel nu se mai gîndea la Jacques.

El vorbea cu tanti Juju, de care-l despărțea Rinette. Discuția era însă numai un pretext ca să se întoarcă spre vecina lui și să-i simtă căldura mai de aproape. Deși de la începutul mesei se ferise să-i adreseze vreun cuvînt, din tactică, fiind totuși foarte atent cu ea, se vedea cît de colo că nu se gîndea decît la ea. În mai multe rînduri Rinette îi întîlni privirea ; de fiecare dată însă, fără să-și fi putut lămuri de ce, privirea aceasta, în loc să-i placă, trezea în ea un sentiment de respingere, iar figura lui bărbătească, deși n-o lăsa rece, o irita.

Celălalt capăt al mesei era însuflețit de o discuție aprinsă.

— Încrezutule ! îi strigă Piersica lui Favery.

Acesta fu de acord :

— Ei, și eu mi-o spun cîteodată...

— Dar mai încet, firește !

Se stîrniră rîsete. Werff ținea să fie cel mai tare :

— Favery, iubitule, zise el ridicînd înadins tonul, dă-mi voie să-ți spun ceva : Ai vorbit despre femei ca unul care n-a știut niciodată să le... vorbească !

Daniel se uită la Favery și i se păru că surprinde privirea profesorului de la Școala Normală ațintită spre Rinette, ca și cum discuția s-ar fi încins în legătură cu ea ; o privire îndrăzneață și lacomă, care spori deodată antipatia lui Daniel față de Favery. Știa despre el mai multe anecdote care nu-i făceau cinste. Îl apucă o poftă sălbatică să le povestească în fața Rinettei. Niciodată nu rezista ispitelor de soiul acesta. Coborînd vocea, ca să nu fie auzit decît de cele două femei, și plecîndu-se spre tanti Juju în așa fel ca Rinette să poată asculta bine totul, întrebă nepăsător :

— Cunoști povestea cu Favery și femeia adulteră ?

— Nu ! strigă bătrîna, curioasă. Povestește și dă-mi o țigară. Văd că masa nu se mai sfîrșește astă-seară !

— Într-o bună zi — femeia era de mult amanta lui —, îi cade pe cap cu bagajele : „M-am săturat, vreau să trăiesc cu tine !“ etc. „Dar bărbatu-tău ?“ „Bărbatu-meu ? I-am scris : «Dragă Eugène, am ajuns la o cotitură a vieții etc. Simt nevoia să-mi dăruiesc dragostea unui suflet prieten etc... Am găsit acest suflet și plec.»“

— Dacă-i vorba de suflet, zi-i înainte...

— Era slăbiciunea ei ! Ascultă urmarea : Iată-l pe bietul Favery îngrozit. Cu o femeie în brațe și... ce te faci ? o femeie care va fi în curînd divorțată, liberă și care avea să-i ceară s-o ia de nevastă... Atunci, i-a venit o idee genială, după cum declară singur. I-a scris soțului : „Domnule, recunosc că soția dumitale și-a părăsit domiciliul conjugal ca să mă urmeze pe mine. Salutări, Favery.“

— Elegant, șopti Rinette.

— Nu-i chiar așa, răspunse Daniel cu un zîmbet răutăcios. O să vedeți. Șiret, Favery își lua măsurile sale pentru viitor : știa că soțul se va folosi de această scrisoare în fața tribunalului și, după cum știți, legea oprește pe amant să ia în căsătorie complicea. „E bine să cunoașteți codul“, îi place lui să declare de cîte ori povestește întîmplarea asta.

Rinette părea nedumerită ; în cele din urmă înțelese :

— Ah, ce ticăloșie ! se indignă ea.

Daniel, care se aplecase spre ea, îi primi răsuflarea în obraz, pe buze. O aspiră îndelung și fu aproape silit să închidă ochii.

— Și a părăsit-o ? întrebă bătrîna.

Daniel nu răspunse. Rinette își întoarse privirea spre el. Daniel își ținea pleoapele pe jumătate închise, căci abia izbutea să-și ascundă dorința năvalnică ce-l stăpînea. Rinette îi văzu de aproape pielea netedă a obrazului, trăsătura aceea de cruzime din colțul gurii, genele tremurătoare și, ca și cum ar fi cunoscut de mult tainele înșelătoare ale acestui chip, ceva nestăpînit, ca instinctul, se răzvrăti dintr-o dată în ea împotriva lui.

— Și cu femeia ce s-a întîmplat ? repetă tanti Juju.

Daniel se liniștise, dar glasul lui mai păstra încă un tremur ușor :

— Se spune că s-ar fi omorît ! Favery susține că era tuberculoasă.

Încercă să rîdă și-și trecu mîna peste frunte.

Rinette se ținea dreaptă, rezemată de spătarul scaunului, ca să se depărteze cît mai mult de Daniel. Ce-i cu frămîntarea asta care a cuprins-o deodată din pricina chipului, a zîmbetului, a privirii lui ? Ura totul în băiatul acesta frumos, felul lui de a se apleca, eleganța gesturilor și mîna, mai ales mîna lui lungă, nervoasă... Niciodată n-ar fi crezut că are în ea disponibilă și, pentru a spune astfel, gata pregătită atîta aversiune împotriva unui necunoscut.

— Vrei să spui cu asta că sînt cochetă ! strigă Marie-Josèphe, luînd martoră toată lumea de la masă.

Battaincourt zîmbi cu naivitate :

— E vina mea ? Limba franceză n-are altă expresie care să indice lucrul acesta așa de fermecător : intenția de a plăcea.

— Ce scîrboșenie ! lătră doamna Dolorès.

Toată lumea se întoarse. Dar nu era vorba decît de băiețașul care vărsase o linguriță de înghețată pe haina-i neagră și pe care mătușa lui îl tîra spre lavabou.

Jacques se folosi de faptul că plecase pentru a o întreba pe Paule, fericit că se poate apropia de ea :

— O cunoști ?

— Un pic.

Era gata să nu-i răspundă. De felul ei, nu era prea vorbăreață și, pe deasupra, se simțea tristă ; dar Jacques se purtase atît de drăguț cu ea adineauri.

— Nu-i o femeie rea, continuă Paule. Și, apoi, e bogată. A trăit multă vreme cu un tip care scria pentru teatre. Apoi s-a căsătorit cu un farmacist, care a murit. Mai ia și acum parale multe pentru niște preparate speciale. Cunoști soluția Dolorès ? Nu ? Trebuie să i-o spui, are totdeauna geanta plină cu mostre de soiul ăsta. Este o femeie originală. Are

acasă o duzină de pisici pripășite. Și un acvariu mare în dormitor. Iubește animalele.

— Dar nu iubește copiii.

Paule dădu din cap :

— Asta este, și pace ! conchise ea.

Tot timpul cît a vorbit, fata a respirat cu greutate. Jacques băgase de seamă. Totuși, căută să prelungească cît mai mult această conversație în doi. Gîndul că ea avea o boală de inimă îi aduse prostește pe buze :

— „Inima are rațiunile ei, pe care rațiunea nu le cunoaște".

Paule stătu o clipă pe gînduri.

— „Pe care rațiunea nu le are", îl îndreptă ea, bătînd tactul pe masă ; altfel, versul ar fi fals.

Cu toate acestea, el o dorea, deși acum avea mai puțin chef să-și dedice ei viața. „Îndată ce o ființă mă lasă să-i citesc, oricît de puțin, în suflet, sînt gata s-o iubesc", se gîndi Jacques. Își aminti de o plimbare în cursul căreia băgase de seamă pentru prima oară acest lucru : se întîmplase vara trecută, în pădurea Viroflay, cu niște prieteni ai lui Antoine și o studentă la medicină, o suedeză, care i se sprijinise de brat ca să-i povestească niște amintiri din copilărie.

Deodată, își aminti că Antoine nu venise încă. Era nouă și jumătate !

Cuprins de o spaimă nervoasă, uitînd de tot ceea ce se petrecea în jurul lui, îl scutură pe Daniel de braț.

— Cu siguranță că i s-a întîmplat ceva !

— Ceva ? Cui ?

— Lui Antoine !

Lumea tocmai se ridica de la masă. Jacques făcu la fel. Daniel, în picioare, încercînd să nu se depărteze de Rinette, se străduia să-l liniștească :

— Ce, ești nebun ? Așa-s medicii... E destul s-apară un bolnav...

Dar Jacques dispăruse de lîngă el. Nemaiputînd judeca, nemaiputînd lupta împotriva presimțirii, se repezi la vestiar și, fără să-și ia rămas bun de la cineva, fără a se mai gîndi la Paule, se pierdu în noapte. „Eu i-am purtat ghinion lui Antoine, își repeta el cu groază. Eu... eu... Ca să am un costum negru, ca tipul acela din piața Médicis !"

Cei trei muzicanți atacară un vals. Cîteva perechi dansau în sala barului. Daniel îl zări pe Favery ridicîndu-și bărbia în

sus, ca și cum și-ar fi luat avînt, și îndreptîndu-și ochii, din care clipea des, spre Rinette. Cu un pas grăbit, i-o luă înainte :

— Un boston ?

Rinette îl văzu venind și îl cercetă cu repulsie ; îl lăsă să-i facă o ușoară plecăciune înainte de a-i răspunde :

— Nu !

Daniel își ascunse surpriza și zîmbi.

— De ce nu ? o imită el. Era așa de sigur c-o poate cuceri, încît îi zise : Hai ! și făcu un pas către ea.

Gest prea sigur, care o revoltă de-a binelea.

— Cu dumneata, nu !

— Nu ? repetă el, în timp ce-o sfida cu privirea, părînd că-i spune : „O să mă cauți tu pe mine !"

Ea îi întoarse spatele și, zărindu-l pe Favery, care nu îndrăznea să se apropie, se duse drept la el, ca și cum ar fi invitat-o, și începu să danseze, fără să scoată o vorbă.

Sosise Ludwigson. În smoching, în fața barului, cu pălăria pe cap, stătea de vorbă cu Packmell și cu Marie-Josèphe, mîngîindu-i cu familiaritate colierul, în timp ce privirea lui adormită — care-i luneca de sub pleoapele de broască țestoasă și se arunca din cînd în cînd asupra unui obiect sau asupra unei persoane ca o lovitură de șiș — inspecta sala, fără să dea impresia că o face.

Tanti Juju înota printre dansatori, căutînd-o pe Rinette. Cînd o găsi, în sfîrșit, îi dădu cu cotul :

— Repede. Și cum ți-am spus.

Daniel, îngrămădit de Paule într-un colț, o asculta cu un zîmbet distrat. Apoi o văzu pe tanti Juju amestecîndu-se printre cei din grupul lui Marie-Josèphe cu aerul cel mai firesc din lume, în timp ce Rinette, întrerupîndu-și dansul, se așeză singură la o masă retrasă, în a doua sală. Aproape în același timp, Ludwigson și tanti Juju străbătură, după ea, cele două saloane. Ludwigson, mai ales cînd se simțea privit, mergea cu spatele țeapăn, ca un birjar de modă veche : știa că natura îl înzestrase, în batjocură, cu o crupă de baiaderă, care se legăna de la stînga la dreapta de cum grăbea puțin pasul, așa că se supraveghea. Rinette îi întinse mîna, el își apăsă pe ea buzele groase. În mișcarea pe care o făcu, Daniel îi zări creștetul capului acoperit de un păr negru dat pe spate cu mult dichis... „Are totuși ceva deosebit, observă Daniel. Este ceva de hamal în paiața asta orientală, dar și ceva de mare vizir !"

Ludwigson își scoase încet mănușile, cîntărind-o pe Rinette cu un ochi de cunoscător ; apoi se așeză în fața ei, iar tanti

Juju, lîngă el. Li se aduse de băut, fără ca Ludwigson să fi comandat ceva; obiceiurile lui erau cunoscute; nu cerea niciodată şampanie, bea numai un vin spumos dulce, care nu era nici pus la gheaţă, nici măcar rece, ci puţin încălzit: „Călduţ, zicea el, ca un suc de fructe la soare".

Daniel o lăsă pe Paule, aprinse o ţigară, făcu înconjurul barului, dădu mîna cu cîţiva, apoi îşi alese iar un loc în sala a doua. Ludwigson şi tanti Juju stăteau cu spatele la el; însă Daniel se afla drept în faţa Rinettei. În jurul cupelor cu vin spumos începuse o conversaţie însufleţită. Rinette zîmbea la glumele subţiri ale lui Ludwigson, care, plecat spre ea şi vizibil cucerit, ţinea să strălucească şi mai mult în ochii ei. Cînd observă că Daniel îi pîndeşte, se prefăcu şi mai veselă.

Prin uşiţa dintre cele două săli se vedeau perindîndu-se perechile de dansatori. În spatele tejghelei, o fetişcană cu obrajii înfloriţi, semănînd cu un portret de Lawrence, cătărată într-un picior pe o treaptă a scării albe şi ţinîndu-se de rampă cu amîndouă mîinile, îşi tuguia botişorul şi acompania orchestra cu un refren lipsit de sens, dar pe care în vara aceea toată lumea îl ştia pe de rost: „Timelu, lamelu, pan, pan, timela!"

Cu ţigara între buze, Daniel îşi sprijinise capul într-o mînă şi o privea fix pe Rinette. Îi dispăruse orice zîmbet de pe faţă: avea o figură ţeapănă, ţinea buzele strînse. „Unde l-am mai văzut oare?" se întreba fata, care rîdea întruna şi se ferea de privirea lui. Dar reuşea din ce în ce mai greu şi, ca o ciocîrlie care ar da mereu să zboare într-o oglindă, atenţia i se lăsa prinsă tot mai des de privirea aceea stăruitoare: o privire înceţoşată, dar nu vagă, şi care părea fixată într-un punct de dincolo de Rinette; o privire ascuţită şi dîrză; o privire arzătoare, magnetizantă, de care reuşea să se desprindă cu tot mai multă greutate.

Deodată, Daniel simţi că se mişcă ceva alături de el. Nervii îi erau aşa de încordaţi, încît nu-şi putu stăpîni o tresărire. Era micul orfan, care, înfăşurat în pelerina de mătase a lui Dolorès, dormea printre pernele boxei, cu un deget în gură şi cu lacrimile încă neuscate în colţul genelor.

Muzica încetase. Vioristul făcea chetă pe la mese; cînd se apropie de Daniel, acesta îi strecură o bănculţă sub şervet.

— Viitorul boston, un sfert de oră, fără pauză, îi şuieră printre dinţi.

Pleoapele vopsite ale celuilalt clipiră în semn de încuviinţare.

Daniel observă că Rinette îl pîndea. Atunci, ridicînd capul, n-o mai slăbi din ochi. Înțelese că acum el era stăpînul : o dată sau de două ori, mai mult jucîndu-se, își făcu plăcerea de a-i prinde privirea și de a i-o lăsa, ca să-și încerce puterea de dominație. Apoi nu-i mai dădu nici o clipă de răgaz.

Foarte aprins, Ludwigson devenea tot mai amabil. Totuși, interesul pe care i-l arăta Rinette era din ce în ce mai fals și mai obosit. Cînd vioristul atacă un nou vals, ea înțelese, de la primul arcuș, după neastîmpărul care se citea pe fața încordată a lui Daniel, că un eveniment hotărîtor avea să se întîmple. Într-adevăr, Daniel se ridică ; străbătu foarte liniștit salonul, fără a-și slăbi prada din ochi, și veni drept la ea. Abia mai avu timpul să-și spună : „Îmi pun în joc situația față de Ludwigson" și parcă o lovitură de bici îi șfichiui dorința. Rinette îl privea cum se apropie și ochii ei ficși exprimau ceva atît de neobișnuit, încît și Ludwigson și tanti Juju întoarseră capetele. Ludwigson crezu că Daniel venea să-i dea bună seara și schiță chiar gestul să-l invite la masa lui. Dar Daniel nu avu nici măcar aerul că-l recunoaște. Își înclină capul și-și adînci privirea în ochii aceia verzi, în care se citea deopotrivă și consimțire, și spaimă. Rinette se ridică, subjugată. Fără un cuvînt, el o cuprinse cu brațul și dispăru cu ea în sala unde cînta muzica.

Ludwigson și tanti Juju rămaseră stupefiați, urmărind perechea din ochi. Apoi se uitară unul la altul.

— Ce îndrăzneală ! bolborosi tanti Juju și bărbia îi tremura de emoție și de mînie.

Ludwigson ridică doar din sprîncene. Din pricina tenului gălbejit, nu păli niciodată. Întinse mîna spre cupa cu vin spumos și-și muie buzele în ea.

Tanti Juju răsufla din greu, ca după o goană mare.

— Iată un mucos care, sper, nu va mai lucra la dumneata ! zise ea cu rîsul uscat al unei femei ce se răzbună.

Ludwigson se arătă mirat :

— Domnul de Fontanin ? Și pentru ce ?

Zîmbi ca un senior ce nu se coboară pînă la asemenea meschinării și, foarte stăpîn pe el, își puse mănușile. Te pomenești că toată aventura asta îl distra ! Scoase portofelul, aruncă o hîrtie pe masă și, ridicîndu-se, o salută pe tanti Juju cu un gest politicos. Apoi se îndreptă spre sala în care se dansa și se propti în prag, așteptînd ca perechea să-i treacă pe dinainte. Daniel îi întîlni privirea adormită, în care sclipea puțină răutate, dar și puțină invidie și admirație ; îl văzu apoi strecurîndu-se printre boxe spre ieșire și dispărînd în

vestibulul acela uriaș cu geamuri, care păru că-l culege în vîrtejul lui ca să-l arunce afară.

Daniel dansa bostonul alene, cu trupul aproape nemișcat, cu capul drept, cu un fel de nepăsare alcătuită din ușurință și rigiditate, atingînd pămîntul numai cu vîrful picioarelor. Rinette, fără să-și mai dea seama de ceva, ametită, nemaiputînd ști dacă era furioasă sau încîntată, își modula trupul după cele mai mici ondulații ale cavalerului ei și părea că nu dansase pînă atunci decît cu el. Peste zece minute rămaseseră ultimii ; celelalte perechi, obosite, făcuseră de mult cerc în jurul lor. În sfîrșit, după o ultimă repetare, muzica ceru iertare. Dansară pînă la cele din urmă acorduri : ea, aproape leșinată pe umărul lui ; el, grav, cu pleoapele lăsate peste privirea-i arzătoare pe care o arunca din cînd în cînd asupra ei, făcînd-o să tremure de ciudă și de dorință.

Izbucni un ropot de aplauze.

Daniel o conduse pe Rinette la masa lui Ludwigson, se așeză în chipul cel mai simplu din lume pe locul gol, ceru încă o cupă, o umplu cu vin spumos, o ridică vesel spre tanti Juju și-o goli.

— Ptiu, făcu el, ce sirop !

Rinette izbucni într-un hohot de rîs nervos și ochii i se umplură de lacrimi. Tanti Juju îl învălui pe Daniel cu o privire uimită : îi trecuse toată furia. Se ridică, dădu din umeri și suspină cît se poate de caraghios :

— „Nu-i nimic... atîta timp cît ești sănătos !"

Peste o jumătate de oră, Rinette și Daniel ieșeau împreună de la Packmell.

Plouase.

— O trăsură ? întrebă *groom*-ul.

— Să mergem puțin pe jos ! sugeră Rinette.

Vocea ei avea unduiri moi, pe care Daniel le observa cu bucurie.

Cu toată ploaia ce trecuse, în văzduh plutea încă o zăpușeală prevestitoare de furtună. Străzile erau pustii, prost luminate. Mergeau încet, pe trotuarul care lucea de apă în calea lor.

Se încrucișară cu un infanterist, care ținea de mijloc două femei și le punea să schimbe pasul, în glumă :

— Un, doi ! Nu așa ! Calcă pe piciorul stîng ! Un, doi !

Rîsetele lor răsunau prelung printre casele adormite.

Cînd ieșiseră din bar, Rinette se așteptase ca el s-o ia de braț. Dar lui Daniel îi plăcea așa de mult să provoace

așteptările, încît le prelungea pînă la enervare. Tot ea fu aceea care se apropie de el, după ce un fulger se stinse în depărtare.

— Furtuna n-a trecut. O să plouă iar.

— O să fie delicios... răspunse Daniel cu o voce dezmierdătoare, care sugera o mulțime de lucruri.

Era prea subtil pentru ea, astfel că se simțea intimidată de rezerva lui. Îi spuse :

— Știi, nu-mi pot scoate din cap că te-am mai văzut undeva.

Daniel zîmbi prin întuneric, fiindu-i recunoscător că nu pronunța decît cuvinte la care se aștepta. Era departe de a bănui că ea credea într-adevăr că-l mai întîlnise undeva. Din strengărie, fu cît pe-aci să răspundă : „Și eu !" și ar fi înșirat apoi amîndoi fel de fel de ipoteze. Dar lui îi plăcea să-i ațîțe și mai mult curiozitatea prin mutenie.

— De ce ți se spune Profetul ? îl întrebă ea după un răstimp.

— Fiindcă mă numesc Daniel.

— Daniel și mai cum ?

Stătu pe gînduri ; nu-i plăcea să se destăinuiască în nici un fel. Totuși, curiozitatea Rinettei era lipsită de șiretenie, așa că nu simți nevoia să mai născocească pentru ea un nume de împrumut.

— Daniel de Fontanin, îi spuse.

Fără să-i răspundă, ea tresări din tot corpul. Daniel crezu că făcuse un pas greșit și dădu s-o sprijine ; dar ea se feri. Atît îi trebui, ca să-l prindă pofta de a o strînge în brațe ; se apropie și încercă s-o ia de braț. Ea evită atingerea lui printr-un salt în lături și, schimbînd brusc direcția, apucă pe o stradă laterală. El crezu că glumește și se pretă la jocul ei. Dar Rinette părea că fuge într-adevăr de dînsul ; își grăbea pasul, așa încît îi era greu să se țină după ea fără să alerge. Pe Daniel toate astea îl amuzau : mersul acela repede, printr-un cartier pustiu, semăna cu o vînătoare. Totuși, puțin obosit, în timp ce ea voia s-o apuce pe o stradă întunecată, încercă s-o oprească și dădu pentru a treia oară s-o prindă de braț. Zadarnic.

— E stupid, făcu el enervat. Oprește-te odată !

Ea mergea și mai repede, fofilîndu-se prin întuneric și traversînd mereu de pe un trotuar pe altul, ca și cum ar fi vrut să i se piardă urma. Deodată începu să alerge. Din cîteva sărituri fu alături de ea și o înghesui în pervazul unei uși. Atunci văzu pe fața ei o expresie de groază, care nu putea fi prefăcută.

— Ce s-a întîmplat ?

Cu respirația tăiată, Rinette sta ghemuită în pervazul umed și îl fixa cu niște ochi rătăciți. Daniel rămase o clipă pe gînduri. Nu înțelegea nimic, dar vedea bine că în sufletul ei se petrecuse ceva grav. Voi s-o tragă spre el. Rinette se feri cu un gest atît de speriat, încît își sfîșie poala rochiei.

— Dar ce s-a întîmplat ? repetă Daniel, dîndu-se un pas înapoi. Ți-e frică de mine ? Ți-e rău ?

Apucată de un tremur nervos, ea nu putu rosti nici o vorbă și nu înceta să-l privească.

El nu înțelegea nimic. Îi fu milă de ea :

— Vrei să te las ? îi propuse.

Rinette făcu semn că da. Daniel se simți aproape ridicol.

— Adevărat ? Vrei să plec ? zise el cu atîta blîndețe în glas, de parcă ar fi încercat să îmbuneze un copil.

— Da ! spuse ea cu brutalitate.

Cu siguranță nu juca teatru !

Daniel simți cît de puțin elegant ar fi fost să stăruie și, renunțînd dintr-o dată la ea, se hotărî să se poarte cavalerește.

— Ei bine, fie, accept. Numai că nu pot să te las așa, noaptea, în pragul unei uși străine ! Să facem cîțiva pași pînă la o trăsură și te las... Vrei ?

Se îndreptară în tăcere spre Avenue de l'Opéra, ale cărei lumini se zăreau în față. Pe drum se încrucișară cu un taxi în căutare de clienți și care, la un semn, opri lîngă trotuar. Rinette își ținea, cu încăpățînare, ochii plecați. Daniel deschise portiera. Pe scară, ea se hotărî să-l privească în ochi, ca și cum nu s-ar fi putut opri să-l mai cerceteze o dată. El se sili să zîmbească și, cu capul descoperit, căută să păstreze atitudinea unui prieten care-și ia rămas bun. Cînd fu convinsă că nu va mai insista s-o însoțească, se liniști. Dădu adresa șoferului și, întorcîndu-se spre Daniel, îi șopti, ca pentru a se scuza :

— Iartă-mă. În seara asta trebuie să mă lași, domnule Daniel. Mîine îți voi explica totul.

— Atunci, pe mîine, zise el făcînd o plecăciune. Dar unde ?

— Adevărat, unde ? repetă ea cu naivitate. La tanti Juju, dacă vrei. Da, la tanti Juju, la ora trei.

— La ora trei.

Îi întinse mîna și Daniel atinse cu buzele vîrful degetelor înmănușate.

Automobilul porni.

Abia după aceea Daniel simți cum îl cuprinde mînia. Se forță să-și revină, cînd zări trupul femeii aplecîndu-se peste portieră și făcînd semn șoferului să oprească.

Dintr-un salt fu lîngă mașină. Rinette deschise portiera și Daniel observă că se retrăsese în colțul canapelei, cu ochii mari deschiși în întuneric. Înțelese ; sări lîngă ea. Cînd o cuprinse în brațe, ea îi strivi buzele cu un sărut ; simți că Rinette nu i se da nici din slăbiciune, nici din frică : i se oferea. Hohotea — s-ar fi zis de disperare — și murmura cuvinte de neînțeles :

— Aș vrea... aș vrea...

Daniel rămase ca trăsnit cînd auzi :

— Aș vrea... un copil... cu tine !

— Atunci, aceeași adresă ? întrebă șoferul.

III

După ce se despărțise de Jacques și de prietenii lui, Antoine se dusese la Passy, unde avea să vadă un bolnav de pneumonie ; apoi, de acolo, se îndreptase spre casa părintească din Rue de l'Université, unde ocupa de cinci ani apartamentul de la parter, împreună cu fratele său. În fundul mașinii care-l ducea acasă, cu țigara în gură, se gîndea că bolnavul său mergea mai bine, că ziua de lucru era terminată și că se găsea într-o dispoziție minunată.

„Mărturisesc că ieri seara nu eram prea mulțumit. În general, cînd expectorația încetează așa deodată... *Pulsus bonus, urina bona, sed aeger moritur.*[1] Problema e să evităm endocardita... Mama lui e încă o femeie frumoasă... Și Parisul e frumos astă-seară..."

În timp ce trecea podul, își aruncă privirea peste verdeața din Trocadéro și se întoarse ca să urmărească o pereche ce se înfunda într-o alee discretă. Turnul Eiffel, statuile de pe pod, Sena, toate i se înfățișau în culori trandafirii.

„În inima mea... na, na, na..." Sforăitul motorului îi însoțea cîntecul. „În inima mea... doarme", completă el dintr-o dată. „Da, așa-i. În inima mea doarme, na, na, na... E foarte plictisitor cînd nu-ți aduci aminte cuvintele ! Ce ar putea dormi în inima mea ? Porcul care moțăie ?" își spuse Antoine și-și zîmbi ; și gîndul i se îndrepta iarăși spre perspectiva

1 Pulsul bun, urina bună și totuși moare.

unei seri vesele la „Packmell". O aventură de dragoste ?... Se simți fericit că trăiește, stăpînit parcă de un fel de dorință latentă. Aruncă țigara, se așeză picior peste picior și trase în piept aerul, ce părea și mai rece din pricina vitezei mașinii.

„Numai de n-ar uita Belin să-i pună ventuze băiatului aceluia. O să-l salvăm pe bietul copil și fără intervenție chirurgicală. Aș vrea să văd mutra lui Loisille. Ah, chirurgii ăștia ! Sînt la modă, dar... Niște acrobați, ce mai încoace, încolo ! Bine spunea moș Black : «Dacă aș avea trei fii, aș spune celui mai puțin înzestrat : „Fă-te mamoș". Celui mai sportiv : „La bisturiul". Dar celui mai inteligent dintre toți, i-aș zice : „Fii medic, îngrijește cît mai mulți bolnavi și caută să-ți cunoști bine meseria !»".

Se simți iarăși vesel, vesel pînă în adîncul ființei lui :

— Mi-am ales bine drumul în viață, murmură el cu jumătate glas.

Cînd ajunse acasă, ușa deschisă de la camera lui Jacques îi aduse aminte că fratele său reușise la examen. Cinci ani de supraveghere, de îngrijiri se încheiau cu acest succes.

„Mi-amintesc foarte bine seara cînd l-am întîlnit pe Favery pe Rue des Écoles și cînd mi-a venit pentru prima dată ideea să-l pregătesc pe Jacques pentru Școala Normală. Scuarul Monge era alb de zăpadă. Ceva mai răcoare ca acum", oftă el. Abia aștepta voluptatea dușului cu apă rece și-și lepădă hainele cu o nerăbdare de copil.

Ieși de la duș remontat. Se gîndea la Packmell și fluiera satisfăcut.

Femeile jucau în viața lui un rol secundar ; dragostea sentimentală — nici unul. Se mulțumea cu aventuri ușoare și se mîndrea cu asta, spunîndu-și că e mai „practic". De altfel, în afară de unele seri, se apăra destul de bine împotriva acestui lucru, nu dintr-o disciplină a voinței, nici din indiferență fizică, ci pentru că „acest lucru" făcea parte dintr-un alt gen de viață decît acela pe care se hotărîse să-l urmeze. I se părea că asemenea obsesii sînt slăbiciuni ; și el era „un om tare".

Zurr ! Soneria. Își aruncă ochii spre ceasornic : la urma urmei, ar avea timp să mai vadă un bolnav înainte de a întîlni banda la Packmell.

Strigă prin ușa închisă :

— Cine-i ?

— Eu, domnule Antoine.

Recunoscu vocea domnului Chasle și deschise. Timpul cît domnul Thibault stătea la Maisons-Laffitte, secretarul continua să lucreze în Rue de l'Université.

— Ah, bine că v-am găsit ! făcu domnul Chasle mașinal. Apoi, stingherit că-l vede pe Antoine în chiloți, își întoarse capul, bîlbîind interogativ : Dar ce... vă îmbrăcați ? și ridică degetul, ca și cum ar fi descoperit explicația unei enigme. Nu cumva vă deranjez ?

— Trebuie să plec peste douăzeci și cinci de minute, se grăbi să răspundă Antoine.

— E mai mult decît este nevoie. Priviți, domnule doctor. Își puse pălăria pe scaun, își scoase ochelarii și holbă ochii : Nu vedeți nimic ?

— Unde ?

— În ochi.

— În care ?

— În ăsta.

— Nu te mișca. Nu văd nimic. Te-o fi tras, poate, vreun curent ?

— A, da, asta este ! Mulțumesc ! Am scăpat ușor : un curent de aer rece... fiindcă am deschis amîndouă ferestrele. Tuși și-și puse din nou ochelarii : Mulțumesc. M-ați liniștit. Un curent de aer... Asta se întîmplă adesea, dar nu-i nimic. Apoi adăugă, după un rîs scurt : Cum vedeți, nu v-am deranjat prea mult. Dar în loc să-și ia pălăria, se înțepeni pe marginea unui scaun, își scoase batista și începu să-și șteargă fruntea.

— E cald, zise Antoine.

— Foarte, răspunse domnul Chasle, încrețindu-și pleoapele cu obidă. E o zăpușeală, ca înainte de furtună. Vai de cei care sînt nevoiți să alerge încoace și încolo ; aceia care au de făcut intervenții...

Antoine își lega șireturile la pantofi ; ridică capul.

— Intervenții ?

— Doamne, pe căldura asta ! Prin birouri, pe la comisariate... te înăbuși ! Și atunci le lași de pe o zi pe alta, conchise el ridicînd capul cu un aer indulgent.

Antoine rămase cu capul ridicat.

— Apropo, de mult vreau să vă întreb, cunoașteți azilul de bătrîni ? făcu domnul Chasle.

— De bătrîni ?

— Da, de bătrîni. Nu pentru cei bolnavi, ci acela pentru pensionari, de la Point-du-Jour. Ce să vă spun, e minunat ! Și fiindcă tot vorbim de asta, încă o întrebare pe care aș voi să v-o pun, domnule Antoine : Dumneavoastră ați găsit vreodată o piesă de cinci franci uitată pe undeva ?

— Uitată... în vreun buzunar ?

— Nu, într-o grădină, pe stradă sau în altă parte.

Cu pantalonii în mînă, Antoine se uita la domnul Chasle și se gîndea : „De cîte ori vorbești cu animalul ăsta, ai impresia că devii și tu idiot". Se sili să fie atent și spuse cu toată seriozitatea :

— Nu înțeleg întrebarea dumitale.

— De ce ? Sînt oameni care pierd, să zicem, un lucru. Ei, și lucrul acela ar putea să fie găsit de alți oameni, nu-i așa ?

— Desigur.

— Ei, dacă dumneavoastră, din întîmplare, ați găsi acel lucru, ce-ați face cu el ?

— L-aș căuta pe păgubaș.

— Nu-i așa ?... Dar dacă n-ar fi nimeni ?

— Unde ?

— În grădină sau pe stradă, să zicem.

— Atunci, aș duce lucrul acela la comisariatul de poliție.

Domnul Chasle zîmbi în colțul gurii :

— Dar dacă ar fi bani ? Să zicem o piesă de cinci franci. Mai știi ce le poate da în gînd indivizilor acelora ?

— Crezi că cei de la poliție ar păstra banii pentru ei ?

— Mai mult ca sigur !

— Nu, domnule Chasle. Mai întîi că sînt formalități, hîrtii... Uite, eu și cu un prieten al meu am găsit într-o zi într-o trăsură o jucărie de copil, foarte frumoasă, crede-mă, de fildeș, viorie. Ei, și la comisariat ni s-a luat numele, al meu, al prietenului, al birjarului, adresele, numărul trăsurii, apoi ne-au pus să semnăm o declarație și ni s-a dat o chitanță în regulă. Te miră ? Exact după un an, prietenul meu a fost înștiințat că nimeni nu s-a prezentat să ceară jucăria și că se putea duce s-o ridice.

— De ce asta ?

— Așa-i regulamentul : dacă obiectul găsit nu-i cerut de nimeni, aparține de drept, după un an și o zi, aceluia care l-a găsit.

— După un an și o zi ? Aceluia care l-a găsit ?

— Firește !

Domnul Chasle dădu din umeri.

— O jucărie, poate, dar dacă ar fi fost o bancnotă... de cincizeci de franci să zicem ?

— Ar fi același lucru.

— Nu cred, domnule Antoine.

— Iar eu sînt sigur, domnule Chasle.

Piticul cu părul sur, ghemuit pe scaun, se uita fix, pe deasupra ochelarilor, la tînărul din fața lui. Apoi privi în altă parte, tuși în podul palmei și zise :

— Vă întreb asta, fiindcă e vorba de mama.

— Mama dumitale a găsit niște bani ?

— Bani ? zise domnul Chasle frămîntîndu-se pe scaun. Se făcuse stacojiu și, o clipă, i se citi pe față cea mai chinuitoare nesiguranță. Aproape imediat zîmbi cu finețe : Nu, eu vorbeam de azil... Și fiindcă Antoine își punea haina, sări de pe scaun spre a-i ajuta să-și vîre brațul în mînecă. Mai curînd treci Canalul Mînecii înot ! insistă domnul Chasle și, profitînd de faptul că se afla la spatele lui Antoine, îi strecură foarte repede în ureche : Ceea ce-i mai groaznic este că ei cer nouă mii de franci. Cu micile cheltuieli, puneți zece mii. Și zece mii de franci *înainte* : e tipărit negru pe alb ! Apoi, pas de mai încearcă să pleci !

— Să pleci ? făcu Antoine, întorcîndu-se spre el, și avu din nou impresia penibilă că nu mai înțelege nimic.

— Doamne, dar n-o să stea acolo nici trei săptămîni ! Și să vedem, este asta o afacere ? Acuși-acuși împlinește șaptezeci și șapte de ani. Ei, și se poate pune rămășag pe orice că n-o să mai apuce să cheltuiască acolo cei zece mii de franci. Nu-i așa ?

— Șaptezeci și șapte ? repetă Antoine, care, fără să vrea, urmărea această socoteală lugubră.

Nu se mai gîndea la ceas.

„De îndată ce-ți îndrepți atenția asupra cuiva, dai de un caz", reflectă Antoine. (În ciuda obișnuințelor lui profesionale, atenția îi era totdeauna atît de firesc concentrată asupra lui însuși, încît avea impresia că o zdruncina ori de cîte ori și-o îndrepta asupra altuia.) „Imbecilul ăsta este fără îndoială un caz, «cazul Chasle»", își spuse. Și își aminti de primul an cînd îl cunoscuse : în urma recomandării preoților de la Școala Normală, domnul Thibault îl angajase pe domnul Chasle ca meditator al băieților pe timpul vacanței. Apoi, la întoarcerea din vacanță, uimit de punctualitatea lui, și-l luase secretar. „Sînt optsprezece ani de cînd îl văd aproape zilnic pe piticul ăsta și nu știu nimic despre el !"

— Mama e o femeie admirabilă ! zise domnul Chasle continuînd să-l privească. Să nu credeți cumva, domnule Antoine, că în familia noastră sînt oameni de nimic. Eu, poate. Dar mama, nu. Ea merită să ducă o viață pe picior mare, iar nu una ca asta. Dar, cum spun adesea domnii de la biserica Saint-Roch, niște adevărați prieteni pentru noi, mai ales preotul, care-l cunoaște bine pe domnul Thibault după nume : „Fiecare cu crucea lui", și așa e ! Eu nu că nu vreau, dimpotrivă, dacă aș fi sigur... zece mii de franci ! Să am după aceea

o viață liniștită... Dar mama n-o să poată sta acolo. Și n-o să mai primesc nici banii înapoi. Vă închipuiți, dumnealor sînt destul de prevăzători. Te pun să semnezi de la intrare un document întreg, pe hîrtie timbrată, o declarație în regulă. Ca și la comisariat, cum spuneați dumneavoastră. Numai că ei nu sînt așa de proști, nu te mai anunță după un an de zile ; dumnealor nu mai dau înapoi nimic. Nimic, nimic, nimic ! repetă el cu un accent batjocoritor. Apoi, schimbînd tonul : Și ce-a făcut prietenul dumneavoastră ? S-a dus s-o ridice ?

— Jucăria de fildeș ? Ca să vezi, nu s-a dus !

Domnul Chasle deveni gînditor.

— E adevărat că o jucărie de fildeș... Dar cînd e vorba de o sumă de bani !... Toți cei care pierd o sumă de bani pe stradă aleargă imediat să reclame la toate comisariatele din Paris ! Aș pune rămășag că sînt și de aceia care reclamă mai mult decît au pierdut. Căci are cineva vreo dovadă ?

Antoine nu-i răspunse. Domnul Chasle îl examina stăruitor, repetînd pe un ton de zeflemea :

— Ce dovadă ar putea să existe ? Spuneți ?

— Dovadă ? făcu Antoine enervat. Dar toate amănuntele pe care trebuie să le dai : cum au fost pierduți banii, dacă erau în hîrtii sau în monedă, dacă erau...

— A, asta nu ! întrerupse domnul Chasle cu vioiciune. N-o să fie întrebați dacă erau hîrtii sau monedă. Amănunte, fie, admit. Dar asta, nu ! Și repetă de mai multe ori, cu un aer distrat : Asta nu... asta nu...

Antoine își aruncă ochii spre pendulă.

— Acum, nu ca să te dau afară, dar trebuie să plec.

Domnul Chasle tresări și se ridică de pe scaun.

— Mulțumesc pentru consultație, domnule doctor. Mă duc să-mi pun o compresă... puțină vată în urechi... N-o să fie nimic...

Antoine nu-și putu opri un zîmbet văzîndu-l pe pitic cum se aventura țopăind pe parchetul ceruit din vestibul. Domnul Chasle avusese parte totdeauna de încălțăminte care scîrțîia ; era „calvarul" vieții lui : se sfătuise cu toți cizmarii, încercase toate formele de carîmbi și de vîrfuri, toate felurile de tălpi, de piele, de pîslă, de cauciuc ; consultase și pedichiuriștii ; un ceruitor de parchete îi recomandase pe inventatorul unui pantof elastic, denumit „Tăcutul", hărăzit în special servitorilor și oamenilor de casă. Zadarnic ! Atunci, își luă obiceiul să meargă în vîrful picioarelor : cu căpșorul lui cu ochii bulbucați, cu jacheta de alpaca, ale cărei pulpane îi fluturau în urmă, părea o coțofană cu aripile retezate.

— Uitam ceva, zise el la uşă. Toate magazinele sînt închise. Nu cumva aveţi să-mi schimbaţi nişte bani ?

— Cît ?

— O mie de franci.

— Să vedem, răspunse Antoine, ducîndu-se să caute într-un sertar.

— Nu-mi place niciodată să am la mine hîrtii mari, explică domnul Chasle. Tocmai că-mi vorbeaţi de bani pierduţi... Aţi putea să-mi daţi zece hîrtii de cîte o sută de franci ? Sau douăzeci de cîte cincizeci ? Cu cît ai mai multe hîrtii de acelaşi fel, cu atît riscul e mai mic. Aşa mi se pare, cel puţin.

— Nu, n-am decît două hîrtii de cîte cinci sute, constată Antoine, pregătindu-se să închidă sertarul.

— Fie şi aşa, zise domnul Chasle înaintînd. Oricum, nu-i acelaşi lucru. Şi-i întinse lui Antoine hîrtia scoasă din buzunarul interior al jachetei, pregătindu-se să le strecoare în loc pe celelalte două, cînd soneria de la intrare sună aşa de strident, încît amîndoi tresăriră, iar domnul Chasle, care nu ştia cum să-şi ascundă mai repede banii, se bîlbîi : Un moment, un moment...

Se schimbă însă numaidecît la faţă cînd recunoscu vocea portarului său, care urla, bătînd cu pumnul în uşă :

— Domnul Chasle nu-i aici ?

Antoine se repezi să deschidă.

— E aici ? strigă omul gîfîind. Iute ! Un accident ! Fetiţa a fost călcată !

Domnul Chasle auzi totul şi se clătină pe picioare, gata să cadă. Antoine sări la timp, îl prinse în braţe, îl întinse pe jos şi începu să-l plesnească peste obraz cu un şervet ud. Nenorocitul deschise ochii şi încercă să se ridice.

— Ah, domnule Jules, striga portarul, vino iute, ne aşteaptă afară o maşină !

— A murit ? întrebă Antoine, fără să se întrebe măcar cine putea să fie fetiţa aceea.

— Nu, dar nici mult nu mai are, bîlbîi celălalt.

Antoine luă de pe etajeră trusa de campanie, pe care o ţinea totdeauna pregătită pentru cazuri de accidente, şi, amintindu-şi deodată că-i împrumutase lui Jacques flaconul de tinctură de iod, se repezi în camera fratelui său, strigîndu-i portarului :

— Ia-l şi aşteptaţi-mă. Vin cu voi.

Cînd maşina se opri lîngă Tuileries, în faţa casei unde locuia domnul Chasle, pe Rue d'Alger, Antoine cu greu pricepu ce se întîmplase, în ciuda explicaţiilor fără şir ale portarului.

Era vorba de o fetiță care ieșea în fiecare zi înaintea domnului Jules. În seara aceasta, văzînd că domnul Jules nu mai venea, pesemne că voise să traverseze strada. Un camion încărcat cu lăzi o lovise. Vînzătoarea de ziare, atrasă de mulțimea strînsă acolo, o recunoscuse după cozi și spusese unde stă. Fusese transportată acasă, neînsufletită.

Domnul Chasle, ghemuit în fundul mașinii, nu plîngea, dar la fiecare amănunt simțea un icnet năvalnic, pe care și-l înăbușea cu pumnul la gură.

În fața intrării se afla o mulțime de oameni. Toți se dădură la o parte, făcînd loc domnului Chasle, pe care cei doi însoțitori îl sprijiniră pînă la ultima treaptă a scării. Domnul Chasle, abia tîrîndu-și picioarele, apucă pe un culoar, la capătul căruia se deschidea o ușă. Portarul, lăsîndu-l pe Antoine s-o ia înainte, îi puse mîna pe braț :

— Nevastă-mea e isteață, s-a dus să-l caute pe doctorul care mănîncă la restaurantul de alături. Nădăjduiesc că l-a găsit.

Antoine aprobă din cap și-l urmă pe domnul Chasle. Străbătură un fel de vestiar care mirosea a mucegai, apoi două camere scunde, pardosite cu scînduri, aproape întunecoase, cu un aer nesănătos, deși ferestrele erau deschise spre curte ; în ultima, Antoine făcu înconjurul unei mese rotunde, pe care așteptau patru tacîmuri, așezate pe o mușama de culoare închisă. Domnul Chasle deschise o ușă, intră într-o încăpere slab luminată și, pierzîndu-se în întuneric, bîigui :

— Dédette... Dédette..

— Jules ! țipă o voce aspră.

La început, Antoine nu văzu decît o lampă, pe care o ținea cu amîndouă mîinile o femeie în capot roz, cu părul roșcat, cu pieptul și fruntea inundate de lumină ; apoi zări patul, pe care-l lumina femeia și deasupra căruia erau aplecate mai multe umbre. Amurgul, ce pătrundea încă pe fereastră, se topea în cearcănul lămpii, astfel că încăperea era înecată într-o penumbră în care totul părea ireal.

Antoine îl ajută pe domnul Chasle să se așeze pe un scaun, apoi se îndreptă spre pat. Un bărbat tînăr, cu monoclu, îndoit din șale și cu pălăria în cap, sfîșia cu un foarfece veșmintele pline de sînge ale micuței victime, a cărei față mai mult se ghicea prin părul năclăit de sînge. O bătrînă, în genunchi, îl ajuta pe medic.

— Trăiește ? întrebă Antoine.

Doctorul se întoarse spre el, îl zări, șovăi, își șterse fruntea și răspunse, încet, fără convingere :

— Da...

— Eram cu domnul Chasle cînd a venit portarul să-l cheme, explică Antoine, şi am adus cele necesare pentru primele ajutoare. Doctor Thibault, adăugă el cu jumătate de glas, şef de clinică la Spitalul de Copii.

Celălalt se ridică, făcînd o mişcare ca pentru a-i da locul.

— Continuaţi, continuaţi, zise Antoine, dîndu-se un pas îndărăt. Cum merge pulsul ?

— Aproape nu mai bate, răspunse medicul şi îşi reluă grabnic lucrul.

Antoine îşi ridică ochii spre tînăra femeie roşcată, îi întîlni privirea îngrijorată şi-i propuse :

— Cel mai bun lucru ar fi, doamnă, să telefonaţi la un post de ambulanţă şi să transportaţi fetiţa imediat la spitalul meu.

— Nu, spuse o voce hotărîtă.

Atunci Antoine zări, la capătul patului, o femeie în vîrstă — bunica, desigur — care-l privea cu ochii ei de ţărancă, limpezi ca apa ; avea un nas ascuţit, trăsături energice, îngrămădite într-un ocean de grăsime, ale cărui ultime valuri îi formau cutele gîtului.

— Ştiu prea bine că facem impresia unor oameni săraci, urmă ea cu o mlădiere resemnată în glas. Cu toate acestea, noi sîntem mai bucuroşi să murim în paturile noastre. Dédette nu va fi dusă la spital !

— Dar de ce, doamnă ? stărui Antoine.

Aruncîndu-şi privirea înainte, ea răspunse pe un ton melancolic, dar neînduplecat :

— Aşa ne place nouă !

Antoine o căută apoi din ochi pe femeia aceea tînără, care alunga muştele îndărătnice de pe obrazul ei luminat, dar aceasta dădea impresia că n-are nici o părere. Atunci, Antoine se gîndi să discute cu domnul Chasle. Bietul om căzuse în genunchi la picioarele scaunului şi-şi îngropase faţa în braţele încrucişate unul peste altul, să nu mai vadă, să nu mai audă nimic. Bătrîna, care pîndea toate gesturile lui Antoine, îi ghici intenţia şi i-o luă înainte :

— Nu-i aşa, Jules ?

Domnul Chasle tresări :

— Da, mamă.

Satisfăcută, ea urmă cu o voce maternă :

— Nu sta acolo, Jules. Ai să te simţi mai bine în camera ta.

Sărmanul bătrîn își înălță atunci fruntea palidă ; ochii lui jucau în dosul ochelarilor. Nu făcu nici o obiecție, se ridică și părăsi camera în vîrful picioarelor.

Antoine își mușca buza și, gîndindu-se cum să găsească un prilej spre a se putea înțelege cu ceilalți, își scoase haina și își suflecă mînecile, pînă deasupra coatelor ; apoi se apropie de pat și se așeză în genunchi la marginea lui. Nu se gîndea aproape niciodată la ceva fără să se și apuce în același timp de lucru, atît de puțin obișnuit era să cîntărească prea îndelung datele unei probleme, atît era de nerăbdător să ia o hotărîre. Nu se temea că s-ar putea înșela, se temea să nu fi intervenit la timp și cu tot curajul ; reflecția nu era pentru el decît un mijloc de a trece la faptă, chiar cu riscul de a se pripi.

Cu ajutorul medicului și al celeilalte bătrîne, care tremura toată, izbuti să scoată hainele de pe trupul fetiței, a cărei goliciune ieși în sfîrșit la iveală ; era slabă, foarte palidă, aproape vînătă. Camionul o lovise atît de tare, încît o umpluse de vînătăi, iar o dungă neagră îi brăzda coapsa de-a curmezișul, de la șold pînă la genunchi.

— Piciorul drept, spuse confratele.

Într-adevăr, piciorul drept era răsucit, întors înăuntru, iar gamba, mînjită de sînge, părea deformată și ceva mai scurtă.

— Fractura femurului ? îndrăzni să întrebe medicul.

Antoine nu răspunse. „E lovită tare, gîndi el. Cu siguranță că e altceva. Altceva, dar ce ?“ Pipăi rotula, apoi își urcă degetele încet în susul coapsei, pînă cînd, deodată, printr-o rană abia vizibilă, care se găsea în partea dinăuntru a pulpei, la cîțiva centimetri deasupra genunchiului, țîșni sîngele.

— Ah ! făcu Antoine.

— Coapsa ? strigă celălalt.

Antoine se ridică în grabă. Ori de cîte ori trebuia să ia o hotărîre, se simțea copleșit de un val de forțe noi și totdeauna cînd se găseau de față și alte persoane, avea sentimentul că puterea lui crește și mai mult.

„Un chirurg ? se întrebă el. Nu, n-ar mai ajunge vie pînă la spital. Atunci, cine ? Eu ? De ce nu ? Dar ce să fac cu ăsta aici ?“

— Încercați să legați rana ? îl întrebă medicul, jignit de mutismul lui Antoine.

Dar Antoine nici nu se gîndea să-i răspundă. „Bineînțeles, își spuse el, și fără să mai așteptăm o clipă, și așa poate că e prea tîrziu.“ Aruncă o privire ascuțită în jur. „S-o

leg. Dar cu ce ? Roșcata n-are centură ; perdelele n-au cordoane. De unde să iau o țesătură elastică ? Aha, am găsit !"

Într-o clipă își scoase jiletca, își smulse bretelele, le rupse la repezeală și, îngenunchind din nou, făcu o legătură, pe care o înnodă strîns la capătul coapsei.

— Bine ! Două minute, să ne tragem sufletul ! zise Antoine ridicîndu-se. Sudoarea i se prelingea pe obraji. Simți toți ochii ațintiți asupra lui. Dacă n-o operăm imediat, e pierdută ! articulă el scurt. Să încercăm !

Deodată, toată lumea se dădu la o parte, chiar și femeia care ținea lampa, chiar și tînărul medic, tulburat.

Antoine își încleștă fălcile și privirea-i dîrză, aspră părea cu totul răsfrîntă în el însuși. „Păstrează-ți calmul ! se îmbărbătă el. Mi-ar trebui o masă. Da, masa aceea rotundă pe care am văzut-o cînd am intrat aici."

— Vino cu lumina încoace, se adresă el femeii mai tinere. Iar dumneata hai cu mine, îi spuse medicului. Și, cu un pas grăbit, trecu în camera alăturată. „Perfect, gîndi el, sala de operație !"

Cît ai bate din palme, ridică tacîmurile și așeză farfuriile una peste alta. „Asta, pentru lampă", își spuse. Puse stăpînire pe casă ca pe un cîmp de manevre. „Acum, fetița !" Se întoarse în cameră ; medicul și femeia cea tînără îi urmăreau fiecare gest și se țineau după el. Se adresă medicului, arătînd spre fetiță :

— O iau eu. Nu-i grea. Dumneata ține-i piciorul în sus.

Își strecură brațele pe sub mijlocul fetiței, care scoase un geamăt slab, și o transportă pe masă. Apoi luă lampa din mîinile roșcatei și o așeză pe teancul de farfurii. „Sînt un om strașnic !" își făcu la repezeală un compliment rotindu-și privirea în jur. Lampa strălucea în mijlocul întunericului roșiatic, în care lucrau masca scînteietoare a tinerei femei și lornionul medicului ; o lumină crudă cădea pe trupșorul care tresărea din cînd în cînd. Odaia era plină de mustele aduse de furtună. Pe Antoine îl treceau sudorile — de căldură, de neliniște. „Va mai trăi oare pînă termin ?" se întrebă el. Dar o putere pe care nu și-o analiza îi dădea curaj. Niciodată nu fusese atît de sigur pe el.

Apucă trusa și, după ce scoase din ea un flacon de cloroform și o compresă, i-o întinse medicului.

— Las-o închisă și pune-o undeva. Pe bufet. Dă mașina aia de cusut la o parte. Golește locul...

Întorcîndu-se cu flaconul în mînă, zări niște forme omenești în pervazul întunecat al ușii. Erau cele două bătrîne,

nemișcate, în picioare. Una, mama lui Chasle, își holba ochii mari, ca de bufniță ; cealaltă își apăsa gura cu amîndouă mîinile.

— Plecați ! le ordonă el.

Și fiindcă ele dădură să se retragă în întunericul camerei în care era patul, le arătă cealaltă parte a apartamentului :

— Nu, nu, mai departe !... Pe aici !

Ele îl ascultară, traversară încăperea și dispărură fără o vorbă.

— Nu, dumneata stai aici ! îi strigă nerăbdător femeii roșcate, care se pregătea să le urmeze.

Ea se întoarse. O clipă se uită la ea : avea o față frumoasă, plinuță, căreia durerea îi dăduse, desigur, o anumită noblețe, o expresie de stăpînire și de maturitate care-i plăcu. Totuși, se gîndi : „Biata femeie ! Dar n-am ce-i face, am nevoie de ea."

— Dumneata ești mama ? o întrebă el.

Ea dădu din cap :

— Nu.

— A, cu atît mai bine. În timp ce vorbea, îmbibă compresa și o desfăcu în grabă sub nările copilei. Ei, atunci stai aici și ține asta, îi zise el dîndu-i flaconul. Cînd ți-oi face semn, să torni din el.

Mirosul de cloroform se răspîndi în toată casa. Micuța gemu, respiră adînc de mai multe ori și se liniști.

Își mai aruncă o dată ochii în jur : terenul era pregătit ; acum începea lupta cu greutățile profesionale. Ceasul hotărîtor sosise ; neliniștea i se risipi ca prin farmec. Se apropie de bufet, unde medicul tocmai termina de aranjat pe un șervet conținutul trusei. „Ia să vedem ! își zise el, ca și cum ar fi căutat să mai fure cîteva clipe. Cutia cu instrumente, bun ! Bisturiul, acele. Ața, vata. Alcoolul, cafeina, tinctura de iod etc. Toate-s la locul lor. Să încep." Și avu iarăși o senzație de înălțare : beția plină de îndrăzneală a faptei, o încredere fără margini ; o încredere pînă la paroxism și, mai presus de toate, exaltarea de a se simți nemăsurat de mare.

Înălță capul și se uită un moment în ochii tînărului medic. Părea că-i spune : „Ai curajul ? Partida-i grea ! S-o jucăm amîndoi !"

Celălalt nu se clinti. Urmărea, cu o atenție supusă, toate mișcările lui Antoine. Și el își dădea seama că operația este unica șansă ; singur n-ar fi îndrăznit ; cu Antoine însă, totul părea posibil.

„Confratele nu pare un tip slab, se gîndi Antoine. Am noroc. Să vedem. Un lighean. Adică, la ce bun ? O să meargă și așa." Și-și unse brațele pînă la coate cu tinctură de iod.

— Unge-te și dumneata, îi spuse medicului, oferindu-i fiola, în timp ce acesta își ștergea cu înfrigurare sticlele ochelarilor.

Un fulger strident, urmat de un zgomot puternic, lumină fereastra. „Muzica a început prea devreme, își spuse Antoine. Nici n-am apucat să pun mîna pe bisturiu. Roșcata n-a tresărit. Ploaia o să destindă toți nervii și o să răcorească atmosfera. Mai mult ca sigur că sînt treizeci și cinci de grade sub acoperișul ăsta !"

Luă cîteva comprese și le așeză de-a lungul gambei, pentru a delimita astfel cîmpul de operație.

Privi spre femeia cea tînără.

— Cîteva picături de cloroform. De-ajuns. Bine !

„Se supune ca un soldat în luptă, se gîndi. Ce ți-e și cu femeile !" Apoi, privind coapsa umflată, își înghiți saliva și ridică bisturiul.

— Să-i dăm drumul !

Tăie cu o mînă sigură.

— Șterge, îi zise medicului, care stătea aplecat lîngă el.

„Cît e de slabă ! observă. O să ajungem numaidecît în partea cealaltă. Ah, iată că micuța Dédette sforăie ! Bun ! Repede ! Acum pensetele !"

— Ține și dumneata, șopti Antoine.

Celălalt lăsă bucățile de vată îmbibate în sînge și puse mîna pe pensete, ca să țină rana deschisă.

Antoine se opri o clipă : „Perfect ! își zise el. Dar sonda ? Aha, iat-o ! în Canalul lui Hunter. Ligatură clasică ; merge bine ! Bum ! încă un fulger ! Ăsta se pare că n-a căzut departe. Pe Louvre. Sau mai degrabă pe «domnii ăia de la Saint-Roch...»" Era calm ; nu se mai îngrijora de soarta fetiței, nu se mai temea c-o să moară ; se gîndea, vesel, la „ligatura femurală din Canalul lui Hunter".

„Bum ! încă unul ! Dar ploaie, aproape deloc. Te înăbuși. Artera este ruptă în dreptul focarului fracturii ; a fost despicată de capul osului. O nimica toată ! Norocul ei, și așa fetița n-avea prea mult sînge de pierdut... Se uită la chipul ei : Hm... Să ne grăbim. O nimica toată, dar asta poate provoca moartea... O pensetă, bun ! Înca una, așa. Bum ! fulgerele astea devin nesuferite... N-am decît fire de mătase ; cu atît mai rău !" Sparse tubul, scoase firele și făcu cîte o legătură lîngă fiecare pensetă. „Foarte bine. Ne apropiem de

sfîrșit. Circulația colaterală ajunge, mai ales la vîrsta asta. Sînt un om și jumătate ! Nu cumva mi-am greșit cariera ? Aș avea toate calitățile să ajung un chirurg, un mare chirurg..."

În liniștea dintre două tunete ale furtunii care se îndepărta, se auzi țăcănitul sec al foarfecei care tăia capetele mătăsii.

„Toate calitățile : ochi bun, sînge rece, energie, îndemînare..."

Deodată ciuli urechea și se îngălbeni.

— Drace ! făcu el cu jumătate de glas.

Copila nu mai respira.

Cu un ghiont împinse femeia la o parte, smulse compresa care acoperea fața micuței operate și-și lipi urechea de inima ei. Medicul și femeia cea tînără așteptau, cu ochii holbați la Antoine.

— Ba da, respiră încă, murmură el.

Îi apucă încheietura mîinii, dar pulsul era atît de precipitat, încît renunță să-i mai numere bătăile.

— Ptiu ! făcu Antoine, și fața lui crispată se încordă și mai tare.

Cele două ajutoare îi simțiră privirile oprindu-se asupra lor, dar Antoine nu-i vedea.

Ordonă scurt :

— Dumneata scoate acele și fă un pansament. Apoi desfă legătura. Iute ! Dumneata dă-mi ceva să scriu. Nu, nu mai e nevoie, am carnetul meu... Își șterse cu înfrigurare mîinile cu un ghemotoc de vată. Cît e ceasul ? Nu-i nouă. Farmacia mai e deschisă. Dar să te grăbești !

Femeia stătea în fața lui ; după mișcarea aproape neobservată pe care o schiță, ca și cum ar fi vrut să se acopere mai bine cu capetele capotului, Antoine înțelese că șovăia să plece deoarece era pe jumătate goală ; și, timp de o secundă, își imagină, sub stofă, trupul ei ispititor. Scrise cu creionul în grabă o rețetă și semnă.

— Un flacon de un litru. Dar repede, doamnă, repede !

— Și dacă... se bîlbîi femeia.

O măsură din cap pînă în picioare, strigînd :

— Dacă-i închis, suni, bați, pînă-ți deschide. Zboară !

Femeia dispăru. El se aplecă ca să vadă mai bine și, după ce se asigură că femeia plecase în goană, se întoarse spre medic :

— O să încercăm serul. Dar nu subcutanat, n-ar folosi la nimic. Intravenos. E ultima șansă ! Luă două fiole mici de pe bufet. Ai desfăcut garoul ? Bun. Pregătește o injecție cu ulei

camforat. Pe urmă, una cu cafeină, jumătate doză, biata copilă... Dar, te rog, repede !

Se întoarse la fetiță și-i luă pumnul plăpînd în mînă : nu mai simțea decît o slabă frămîntare accelerată. „Acum, bătăile pulsului nici nu mai pot fi numărate."

Atunci avu o clipă de slăbiciune, de deznădejde. Bîigui :

— Sfinte Dumnezeule ! Cînd să zici că ai reușit, iată că totul se dovedește a nu fi slujit la nimic !

Din clipă în clipă, chipul fetiței se făcea tot mai pămîntiu. Murea. Antoine zări, printre buzele întredeschise, două șuvițe de spumă, mai gingașe decît niște funigei ; din cînd în cînd, ele se ridicau ușor. Fetița respira încă.

„Nu-i tocmai stîngaci pentru un miop, își spuse Antoine supraveghindu-l pe medicul care făcea injecția. Dar n-o s-o putem salva." Era mai mult înciudat decît supărat. Avea nepăsarea tuturor medicilor, pentru care suferința celorlalți nu însemna decît experiență, cîștig, interes profesional și care se îmbogățesc de pe urma durerii sau a morții.

I se păru că bate cineva la ușă și se repezi înaintea femeii. Ea venea, într-adevăr, în goană, cu mersul ondulat, căutînd să-și ascundă gîfîiala ; îi smulse pachetul din mîini.

— Apă caldă ! strigă, uitînd să-i mulțumească.

— Fierbinte ?

— Nu, numai ca să încălzim serul. Repede !

Abia avu timp să desfacă pachetul, că ea se și întoarse cu un vas din care ieșeau aburi. Încuviință fără s-o privească :

— Bine, foarte bine !

N-avea timp de pierdut. În cîteva clipe, Antoine sparse capătul flaconului de sticlă și potrivi tubul de cauciuc. Pe perete atîrna un barometru elvețian, cioplit în lemn. Îl smulse cu o mînă, iar cu cealaltă agăță flaconul în cui. Pe urmă luă vasul, ezită o fracțiune de secundă și înfășură cauciucul în jurul ei. „Serul se va încălzi în timp ce va trece pe aici. Minunat !" se gîndi și se întoarse spre medic pentru a se convinge că celălalt îl urmărește. În sfîrșit, se apropie de fetiță, îi ridică brațul neînsufleții, îl badijona cu iod, dintr-o singură tăietură de bisturiu găsi vasul de sînge, strecură sonda dedesubt și înțepă vena cu acul.

— Merge ! strigă el. Ia-i pulsul. Eu nu mă mai mișc.

Zece minute lungi, care parcă nu se mai sfîrșeau, trecură într-o liniște absolută.

Antoine, asudat, gîfîind, cu pleoapele strînse, aștepta. Nu-și lua ochii de la ac.

În cele din urmă aruncă o privire spre flacon.

— Cum stăm ?
— Aproape o jumătate de litru.
— Și pulsul ?
Medicul dădu din cap, fără să răspundă.
Alte cinci minute trecură în aceeași neliniște grea.
— Cum stăm ?
— Mai e o treime.
— Și pulsul ?
Medicul șovăi :
— Nu știu. Pare... să-și revină puțin.
— Poți număra ?
Pauză.
— Nu.

„Dacă i-ar reveni pulsul... se rugă Antoine. Și-ar fi dat zece ani din viață ca să însuflețească acest mic cadavru. Cîți ani să aibă ? Șapte ? Dacă o scap, înainte de a împlini zece o să facă tuberculoză în magherniță asta ! Dar o s-o scape oare ? E la limită, la limita extremă... Fir-ar al dracului să fie, am făcut tot ce mi-a stat în putință ! Serul trece. Dar e prea tîrziu... Să așteptăm... Nu mai e nimic de făcut, nimic de încercat doar să așteptăm... Roșcata a fost foarte bine cîndva. O creatură minunată ! Nu-i mama. Dar atunci cine-i ? Chasle n-a suflat o vorbă despre toți oamenii ăștia. N-o fi cumva fiică-sa ? Nu mai înțeleg nimic. Și bătrîna, cu aerele ei... În orice caz, m-au lăsat în pace. Mare lucru și autoritatea asta pe care ți-o iei, așa, dintr-o dată... Au înțeles cu toții cu cine aveau de-a face. Ce înseamnă să fii energic !... Dar ar fi trebuit să reușesc... Voi reuși oare ? Nu, a pierdut probabil prea mult sînge cînd au adus-o aici. Din păcate, deocamdată, nu-i nici un semn de salvare. Fir-ar al naibii să fie !"

Privi buzele decolorate și cele două șuvițe aurii care, din cînd în cînd, se mișcau în sus și în jos. I se păru că respirația devenise ceva mai calmă. Nu se înșela oare ? Mai trecu o jumătate de minut. O răsuflare, aproape imperceptibilă, părea că umflă pieptul fetiței și se pierde încet, ca și cum ar fi fost ultimul rest de viață din ea. Antoine rămase o clipă nedumerit, cu privirea fixă. Nu, fetița respira. Trebuia să aștepte, să aștepte și iar să aștepte.

Un minut mai tîrziu, o altă răsuflare, de astă dată mult mai deslușită.
— Cum stăm ?
— Flaconul e aproape gol.
— Și pulsul ? Își revine ?
— Da.

Antoine răsuflă ușurat.

— Poți să-i numeri bătăile ?

Medicul își scoase ceasul, își potrivi ochelarii, tăcu un minut, apoi zise :

— O sută patruzeci... poate o sută cincizeci...

— E mai bine decît nimic, acceptă Antoine.

Lupta din răsputeri împotriva acestei uriașe bucurii care-l năpădea fără să vrea. Totuși, nu visa. Era o ameliorare vădită. Respirația devenea mai regulată. Trebuia să facă un efort ca să nu se miște. Îl apucă o poftă copilărească să fluiere, să cînte. „E mai bine decît nimic, na, na, na..." fredona în sinea lui pe melodia care-l obseda de azi-dimineață. „În inima mea... În inima mea doarme... na, na, na... Doarme, ce ? Ah, am găsit, își spuse deodată ; un clar de lună, un clar de lună de vară ! În inima mea doarme un clar de lu-nă. Un frumos clar de lu-nă de va-ră..."

Urmă o clipă de ușurare, de adevărată bucurie.

„Micuța e salvată, se gîndi el. Trebuie să fie salvată ! «Un frumos clar de lu-nă de va-ră...»"

— Flaconul s-a golit, constată medicul.

— Perfect !

În momentul acela, fetița, pe care n-o slăbea din ochi, fu scuturată de un spasm. Antoine se întoarse aproape vesel spre femeia cea tînără, care stătea de un sfert de ceas rezemată de bufet, nemișcată.

— Ei, doamnă, dormim ? îi strigă el pe un ton ursuz. Am uitat de ibricul cu apă fierbinte ? Îi veni să rîdă de uimirea ei. Da, doamnă, da, asta-i la mintea oricui ! Apă fierbinte, ca să-i încălzim picioarele !

Prin ochii ei trecu o fulgerare de bucurie.

Antoine, plecîndu-se cu o atenție și dragoste sporite, scoase acul și, cu vîrful degetelor, puse o compresă pe mica rană. Apoi pipăi brațul, a cărui mînă atîrna în jos, țeapănă.

— Încă o fiolă cu ulei camforat, pentru orice eventualitate, și cu asta ne-am făcut datoria ! Și adăugă, printre dinți : Nu m-aș mira să fi apucat-o pe drumul cel bun ! Un elan, un elan plin de voioșie îl îmbătă din nou.

Femeia reveni cu un ibric în mînă. Nu știa ce să facă și cum el nu zicea nimic, se apropie de picioarele fetiței.

— Nu așa, doamnă, o opri Antoine pe același ton repezit și vesel. Ai s-o frigi ! Tot eu trebuie să te învăț să înfășori un ibric ? Și, zîmbind, luă un șervet de masă, înveli ibricul și-l lipi de picioarele fetiței. Roșcata îl privea, uimită de zîmbetul tineresc ce-i lumină o clipă chipul.

— Este... salvată ? cuteză ea să-l întrebe.

Antoine nu se hazardă încă să răspundă afirmativ.

— O să-ți spun peste un ceas, mormăi el.

Dar femeia nu se înșela și-l învălui cu o privire stăruitoare, încărcată de admirație.

„Ce-o fi căutînd fata asta frumoasă aici ?" se întrebă Antoine pentru a treia oară. Apoi, arătînd ușa :

— Ce fac ceilalți ?

Ea zîmbi ușor :

— Așteaptă.

— Liniștește-i puțin, spune-le să se culce. Să doarmă. Și dumneata, doamnă, ar trebui să te odihnești.

— O, eu... murmură ea plecînd.

— Să ducem iar fetița în pat, îi propuse Antoine medicului. Ca adineauri. Ține-i piciorul. Ridică perna ; capul să stea întins. Acum va trebui să construim un aparat... Dă-mi servetul acela. Și sfoara de la pachet. O să improvizăm un extensor. Leagă sfoara de vergelele patului. Noroc că paturile astea de fier sînt comode. Acum, o greutate. Oricare. Oala aia. Nu, iată ceva mai bun : fierul de călcat. Se găsesc de toate aici. Desigur, dă-mi-l ! Uite-l colo ! Mîine vom perfecționa aparatul. Pînă una-alta, destul și atît... Ce zici ?

Medicul nu răspunse. Îl privea pe Antoine fix, așa cum îl privea probabil Marta pe Mîntuitor, cînd Lazăr s-a ridicat din sicriu. Cu gura pe jumătate, întrebă :

— Pot să... să vă strîng trusa ?

Dar în glasul acesta sfios răzbătea o atît de mare dorință de a servi, de a se devota, încît Antoine simți cum îl cuprinde beția șefiei. Erau singuri. Se apropie de tînăr și-l privi în ochi :

— Ești un om rar, dragă prietene !

Celălalt se pierdu cu firea. Antoine, și mai intimidat decît tînărul său confrate, nu-i dădu răgaz să răspundă.

— Acum, du-te acasă, dragul meu. E tîrziu. Nu mai e nevoie să stăm doi aici. Cred că putem spune că am salvat-o. Cred. Totuși, pentru orice eventualitate, îmi voi petrece noaptea aici, dacă nu ai nimic împotrivă...

Medicul schiță un gest.

— Spun, dacă-mi dai voie, continuă Antoine, deoarece nu uit că este bolnava dumitale. Să fim înțeleși ! Am intervenit imediat pentru că așa a fost cazul. Nu ? Dar, începînd de mîine, las fetița pe mîinile dumitale. Și fără nici o grijă : sînt mîini foarte bune ! În timp ce vorbea, îl conduse pe medic la

ușă. Vrei să treci mîine pe la amiază pe aici ? Voi veni și eu, după spital, și vom stabili împreună tratamentul.

— Maestre, sînt... sînt prea fericit că am putut...

Era prima dată cînd Antoine auzea spunîndu-i-se maestre. Sorbi cu lăcomie fumul acesta de tămîie și, cu efuziune, îi întinse medicului amîndouă mîinile. Dar își reveni numaidecît în fire :

— Nu sînt un maestru, îl contrazise cu voce schimbată. Un elev, dragă, un ucenic, un simplu ucenic. Ca și dumneata. Ca și alții. Ca toată lumea. Încercăm și noi, bîjbîim... Facem ce putem, dar și asta e ceva...

Antoine dorise, cu un fel de nerăbdare, ca tînărul medic să plece mai repede. Ca să rămînă singur ? Oricum, cînd auzi pasul femeii care se întorcea, chipul i se însufleți :

— Dumneata nu te duci să te culci ?

— Nu, doctore.

Nu mai stărui.

Bolnava gemea. La un moment dat sughiță și scuipă.

— Așa, foarte bine, Dédette, foarte bine ! exclamă Antoine. Îi luă pulsul : o sută douăzeci. Din ce în ce mai bine ! Se uită la femeie, fără să zîmbească : Acum sînt sigur că am reușit !

Femeia nu zise nimic. Antoine simți că avea încredere în el. Nu știa cum să înceapă conversația pe care o dorea atît de mult.

— Ai fost foarte curajoasă. Apoi, cum făcea totdeauna cînd se simțea intimidat, o luă de la început : Ce ești dumneata aici ?

— Eu ? Nimic. O vecină. Nici măcar o prietenă. Am venit fiindcă locuiesc aici, la etajul cinci.

— Dar atunci cine este mama fetiței ? Nu mai înțeleg nimic.

— Cred că mama a murit. Era o soră a lui Aline.

— Aline ?

— Dădaca.

— Bătrîna aceea căreia îi tremurau degetele ?

— Da.

— Atunci, fetița nu e rudă cu familia Chasle ?

— Nu. E o nepoată pe care Aline o crește aici, pe cheltuiala domnului Jules, bineînțeles.

Vorbeau pe șoptite, puțin aplecați unul spre celălalt, și Antoine vedea de aproape buzele, obrajii, carnea aceea strălucitoare, căreia oboseala îi dădea un anumit farmec. Se

simțea deprimat și tulburat totodată, fără nici o putere de a se apăra împotriva instinctelor.

Fetița începea să se agite în somn. Se apropiară amîndoi de pat. Micuța deschise puțin ochii, apoi îi închise iar.

— Poate o supără lumina, zise femeia, luînd lampa și punînd-o mai departe.

Se întoarse la căpătîiul bolnavei, ca să-i șteargă fruntea, pe care străluceau broboane de sudoare. Și cum ea se plecă într-o parte, Antoine, care o urmărea cu ochii, se înfioră : în umbră, sub stofa capotului, îi zări trupul conturat atît de ațițător, de parcă s-ar fi arătat deodată goală în fața lui. Simți cum i se taie răsuflarea și, prin semiîntuneric, cu o senzație de arsură în ochi, privea sînul ridicîndu-se și coborîndu-se molatic, în ritmul respirației. Mîinile îi înghețară dintr-o dată și i se crispară. Niciodată nu dorise o ființă cu o patimă atît de neașteptată.

— Domnișoară Rachel... șopti cineva.

Ea se ridică.

— Aline ar vrea să vină lîngă fetiță.

Femeia zîmbi și păru că vrea să intervină pentru dădacă. Lui Antoine îi era ciudă că o a treia persoană își face apariția acolo, dar nu îndrăzni să refuze.

— Te numești Rachel ? se bîlbîi el. Da, da, să intre.

Aproape că nici n-o văzu pe bătrîna care îngenunche lîngă pat. Se apropie de una din ferestrele deschise ; tîmplele îi zvîcneau ; de afară nu venea nici o boare ; deasupra acoperișurilor, lumina unor fulgere îndepărtate brăzda, arar, cerul. Abia atunci simți cît era de obosit ; stătuse în picioare trei sau patru ceasuri. Căută un scaun, să se așeze. Între ferestre, două saltele de copil, puse una peste alta pe podea, alcătuiau un fel de divan. Era probabil culcușul obișnuit al Dédettei, iar camera era, probabil, a Alinei. Se lăsă pe patul acesta mizer, se rezemă cu spatele de zid și fu cuprins iarăși, fără să se poată stăpîni, de dorința de a mai zări o dată, prin transparența capotului, conturul sînilor, zvîcnirea lor ! Dar Rachel ieșise din raza luminii.

— Ia vezi dacă fetița nu și-a mișcat piciorul, o îndemnă el, fără să se ridice.

Rachel se apropie de pat, și tot trupul i se mlădie sub stofă.

— Nu.

Buzele lui Antoine erau uscate și în fundul ochilor simțea mereu arsura aceea. Nu știa cum s-o facă pe Rachel să treacă în dreptul lămpii.

— E tot așa de palidă ?

— Ceva mai puțin.

— Așază-i, dacă vrei, capul mai drept. Întins bine și drept...

Acum, Rachel pătrunse în zona luminată, dar numai o secundă, cît trecu între lampă și Antoine. Această secundă fu însă de-ajuns ca să-i stîrnească iarăși patima. Se văzu silit să închidă ochii și să-și proptească ceafa în perete. Rămase așa, cu dinții strînși, cu pleoapele închise, spre a-și păstra imaginea aceea tainică. Duhoarea marilor orașe în timpul verii — izul de fum, de baligă, de praf, de asfalt — făcea aerul irespirabil. Muștele se loveau de abajur ca niște gloanțe și se așezau pe obrazul umed al lui Antoine. Din cînd în cînd, tunetele răsunau în împrejurimile orașului.

Încetul cu încetul, căldura, emoția, încordarea excesivă îi sleiră puterile; nu simți toropeala care îl cuprindea; mușchii i se destinseră, umerii îi alunecară de-a lungul peretelui : dormea.

Fu trezit din somn de o senzație neobișnuită și, pe jumătate adormit încă, avu impresia că simte ceva foarte plăcut. Rămase un moment în starea aceasta de bucurie tulbure, înainte de a-și da seama prin care parte a corpului, prin ce punct al organismului i se strecura acea caldă senzație de mulțumire. Prin coapsă. În aceeași clipă, avu conștiința că cineva se așezase lîngă el, că această căldură provenea de la un trup viu, că acest trup, această căldură era a lui Rachel și că tot ceea ce simțea nu era în realitate decît o plăcere senzuală, sporită din clipa cînd îi ghici izvorul. Probabil că femeia se așezase lîngă el în timp ce dormea. Avu însă destulă prezență de spirit ca să nu facă nici un gest. Se deșteptă de-a binelea. Contactul dintre cele două coapse acoperite de haine se făcea pe o porțiune mai îngustă decît latul palmei și acolo era acum concentrată toată sensibilitatea lui Antoine. Stătea așa, nemișcat, aproape fără să respire, extrem de lucid, găsind în contopirea căldurii emanate de trupurile lor o voluptate mai ațîțătoare decît sărutul cel mai prelungit.

Deodată Rachel se trezi, își întinse brațele, se depărtă alene de el și se ridică în capul oaselor. Antoine se prefăcu și el că se trezește, dar numai fiindcă ea se mișcase. Rachel mărturisi, zîmbind :

— Am dormit puțin.

— Și eu.

— Se face ziuă, constată ea ridicînd mîna ca să-şi potrivească părul.

Antoine se uită la ceas : peste puţin avea să fie patru.

Fetiţa se odihnea aproape liniştită. Aline, cu mîinile împreunate, părea că se roagă. Antoine se apropie de pat şi o dezveli. „Nici o picătură de sînge ; înseamnă că-i bine !" Fără să-şi ia ochii de la Rachel, apucă mîna fetiţei şi numără pînă la o sută zece.

„Ce coapsă caldă avea !" îşi spuse.

Rachel se privea într-un ciob de oglindă, susţinut pe perete de trei cuie, şi rîdea. Cu casca ei de păr roşcat, descheiată la gît, cu braţele-i puternice goale, cu privirea liberă, îndrăzneaţă, puţin batjocoritoare, semăna cu o alegorie din răscoala republicană : *la Marseillaise* pe baricade.

— S-ar zice că-s frumoasă ! se alintă ea, făcînd o strîmbătură.

Ştia că tenul şi tinereţea ei îşi păstrau prospeţimea chiar şi atunci cînd se trezea din somn. Citi limpede acest lucru în expresia de pe faţa lui Antoine, care se apropie şi încercă s-o privească în oglindă. Ea observă că privirea bărbatului nu-i caută ochii, ci buzele.

Dar Antoine se zări în oglindă cu mînecile suflecate peste braţele pătate de iod, cu cămaşa mototolită şi mînjită de sînge.

— Şi cînd te gîndeşti că eram aşteptat să iau masa la Packmell... zise el.

Un zîmbet de curiozitate trecu pe chipul Rachelei.

— Cum ? Te duci la Packmell ?

Ochii le rîdeau la amîndoi. Antoine se simţi fericit, nu avea altă experienţă decît a femeilor de moravuri uşoare. Rachel i se păru dintr-o dată mai puţin depărtată de dorinţa lui.

— Acum cobor la mine, zise ea. Şi, întorcîndu-se spre Aline, care-i cerceta din ochi : Dacă pot fi de folos cu ceva, nu te sfii să mă chemi.

Apoi, fără să-i spună la revedere, îşi trase capotul la spate şi dispăru.

După ieşirea ei, Antoine se gîndi să plece şi el. „Să respir aerul curat de afară, îşi spuse, aruncînd o privire spre cerul matinal pe deasupra acoperişurilor. Să mă întorc acasă, să-i explic lui Jacques. Mă voi întoarce după ce ies de la spital. Spălat, curat. Aş putea-o chema să mă ajute la pansament...

Sau s-o chem înainte, în momentul cînd voi urca scările ? Dar nici nu știu măcar dacă stă singură..."

Dădu cîteva lămuriri Alinei pentru cazul că fetița s-ar trezi înainte de venirea lui. Apoi, în clipa plecării, își aduse aminte de ceva : Ce făcuse domnul Chasle ?

— Camera lui dă în vestibul, lîngă sobă, îi explică dădaca.

Într-adevăr, lîngă sobă, o ușă făcută în zid se deschidea spre un gang triunghiular, luminat la capăt de o fereastră tăiată în peretele scării. Domnul Chasle era acolo. Îmbrăcat, întins pe un pat de fier, cu gura deschisă, sforăia încet.

„Neghiobul, și-a înfundat urechile cu vată !" observă Antoine.

Se hotărî să mai aștepte cîteva minute, în speranța că piticul se va trezi. Pe pereți, tot felul de chipuri pioase erau lipite pe cartoane colorate. Niște cărți, tot religioase, umpleau o etajeră, pe al cărei raft de sus se afla un planiglob, între două șiruri de flacoane de parfum goale.

„«Cazul Chasle»... își zise Antoine. Am mania cazurilor. Asta însă e ceva mult mai simplu : o figură lipsită de însemnătate, o viață de nătărău. Cînd mă silesc să văd mai în adînc, atunci deformez, măresc... Trebuie să mă păzesc. Parcă m-aș găsi la fata din Toulouse... Poftim ! de unde și pînă unde apropierea asta ? Poate fiindcă și odăița ei era luminată tot de o fereastră care dădea spre scară ? Nu, poate din pricina izului de săpun de toaletă... Curioase mai sînt și asociațiile astea de idei..."

Descoperi că-și amintea cu plăcere de o cameristă de la un hotel, în patul căreia se dusese noaptea, pe cînd era foarte tînăr, în timpul unei călătorii cu tatăl lui la un congres. Ar fi dat orice în dimineața asta dacă ar fi putut avea iar trupul grăsuliu al fetei aceleia, așa cum îl avusese atunci, în așternutul aspru.

Domnul Chasle sforăia întruna. Antoine renunță să mai aștepte și se întoarse în coridorul ce ducea la scară. Dar cînd puse piciorul pe prima treaptă, își aminti că Rachel locuia dedesubt și, de îndată ce ajunse la cotul scării, căută din ochi ușa : nu era închisă ! Era, fără îndoială, ușa de la camera ei, alta nu se mai vedea. Dar deschisă ?

Fără să stea pe gînduri, fără să-și încetinească pasul coborî, și ajunse la etajul următor.

Rachel era în vestibul și, cînd auzi pașii, îi ieși în cale, ca din întîmplare. Era proaspăt spălată, cu părul pieptănat și își schimbase capotul cu un chimonou din mătase albă. Părul roșcat, încoronînd această albeață, amintea de flacăra unei lumînări.

Antoine o salută :

— La revedere, domnișoară.

Ea se opri în fața lui, în pervazul ușii.

— Nu vrei să iei ceva înainte de plecare, doctore ? Tocmai am făcut niște ciocolată cu lapte.

— Nu, sînt prea murdar. Crede-mă, la revedere.

Și-i întinse mîna. Ea zîmbi ușor, dar fără a i-o lua.

Antoine repetă :

— La revedere ! Și cum ea continuă să zîmbească, fără să ia mîna care i se întindea, adăugă : Nu vrei să-mi dai mîna ?

Văzu zîmbetul femeii stingîndu-se și privirea-i devenind aspră. În cele din urmă, ea îi întinse mîna. Antoine n-avu însă timpul să i-o strîngă ; apucîndu-l cu putere, ea îl trase cu un gest brusc în vestibul, trîntind ușa în urma lor. Se treziră unul în fața altuia, în picioare. Ea nu mai zîmbea, totuși nu-și închisese cu totul buzele, astfel că i se vedeau dinții lucind. Răspîndea un parfum ce se degaja din păr. Antoine se gîndi la sînul gol, la coapsa fierbinte. Își apropie cu încruntare fața de a ei și-și adînci privirea în ochii dilatați ai Rachelei. Ea nu se dădu îndărăt ; Antoine n-apucă să simtă cum talia ei se îndoia sub brațul lui, care o strîngea, căci Rachel își repezi, cea dintîi, gura sub buzele lui. Apoi se desprinse cu greu, își lăsă capul în jos și, zîmbind iarăși, murmură :

— Nopți ca asta enervează...

În fund, prin ușile deschise, Antoine zări un pat cu perdele de mătase roz ; răsăritul soarelui dădea acestui alcov îndepărtat, și totuși atît de aproape, mirajul unui vast caliciu de floare, scăldat în razele dimineții.

IV

În cursul aceleiași dimineți, pe la unsprezece și jumătate, Rachel bătu la ușa familiei Chasle.

— Intră ! răspunse o voce ascuțită.

Doamna Chasle își ocupase locul ei obișnuit de lîngă fereastra deschisă a sufrageriei și stătea dreaptă, cu picioarele pe un taburel, fără să facă nimic, ca totdeauna. „Mi-e rușine că nu fac nimic, spunea ea adesea, dar vine o vîrstă cînd nu merită să te mai omori pentru alții."

— Cum îi mai merge fetiței ? întrebă Rachel.

— S-a trezit, a băut apă și apoi a adormit din nou.

— Domnul Jules nu-i acasă ?

— Nu, a plecat, răspunse doamna Chasle, dînd din umeri cu resemnare.

Rachel fu dezamăgită.

Bătrîna urmă, întristată :

— Toată dimineața a fost ca un țîntar. Ah, duminica e o zi de iad pentru femeile cu bărbați în acasă ! Credeam că accidentul ăsta o să-l facă să fie mai blînd cu noi. Aș ! De dimineață se și gîndea la altceva. Dumnezeu știe la ce ! I se lungise iar nasul, pe care-l cunosc de cincizeci și ceva de ani și pe care-l suport încă. S-a dus la biserică cu un ceas mai devreme. Dumneata crezi că e firesc ? Și nu s-a întors nici acum ! Poftim, iată-l că vine ! făcu ea țuguindu-și buzele. Cînd vorbești de nenorocire... Te rog, Jules, strigă apoi întorcînd capul spre fiul ei, care intra în vîrful picioarelor, nu mai trînti ușile așa. Nu mă gîndesc la boala mea de inimă, ci la Dédette, care ar putea muri.

Domnul Chasle nu încercă să se dezvinovățească. Părea gînditor și îngrijorat.

— Vino s-o vezi pe fetiță, îi propuse Rachel. Și cînd fură lîngă patul copilei adormite, îl întrebă : Îl cunoști de mult pe doctorul Thibault ?

— Ce ? întrebă domnul Chasle. Privirea-i căpătă o expresie speriată ; dar zîmbi, ca și cum ar fi înțeles despre ce este vorba, și repetă : Ce ? ca un ecou, apoi tăcu. După aceea, vrînd parcă să facă o destăinuire, se întoarse spre Rachel : Ascultă, domnișoară Rachel, dumneata ai fost foarte bună cu Dédette și aș vrea să-ți cer un serviciu. Am fost atît de tulburat de toate astea, încît parcă îmi pierdusem capul azi-dimineață ! Cinstit ar fi să mă întorc acolo. Și cît mai repede. Dar e așa de umilitor să te înfățișezi încă o dată, singur, la ghișeul acela ! Nu zice nu, o rugă el, îți dau cuvîntul meu de om cinstit, domnișoară Rachel, că nu durează mai mult de cinci minute...

Ea acceptă zîmbind, fără să înțeleagă nimic din cele ce-i spunea el, gata să rîdă de ciudățeniile piticului, dar în același timp dornică să folosească prilejul de a fi singuri spre a-l descoase în legătură cu Antoine. Pe drum însă, el părea că nici nu aude întrebările ei și nu-și descleștă nici o clipă dinții.

Bătuse demult de douăsprezece cînd ajunseră la postul de poliție. Comisarul plecase. Domnul Chasle păru așa de dezamăgit, încît funcționarului îi sări țîfna :

— De vreme ce sînt eu aici, e ca și cum ar fi el. Ce dorești dumneata ?

Domnul Chasle îi aruncă o privire neîncrezătoare și, nemaiîndrăznind să dea îndărăt, începu să explice :

— Am venit iar, pentru că m-am mai gîndit. Am ceva de adăugat la declarația mea.

— Ce declarație ?

— Am fost azi-dimineață și am vorbit cu cineva la ghișeul de colo.

— Numele dumitale ? mă duc să caut dosarul.

Intrigată, Rachel se apropie de ghișeu. Funcționarul se întoarse imediat cu o foaie în mînă și-și cercetă omul din cap pînă în picioare.

— Chasle ? Jules-Auguste ? Dumneata ești ? Despre ce este vorba ?

— Mi-e teamă că domnul comisar n-a înțeles bine unde am găsit banii.

— Pe Rue de Rivoli, zise celălalt uitîndu-se la hîrtie.

Domnul Chasle zîmbi, ca și cum ar fi cîștigat un rămășag :

— Ei, vedeți ? Nu-i chiar așa. Ca să spun drept, după ce am plecat, mi-am amintit niște amănunte care poate că merită să fie notate, dacă-i vorba să fim cinstiți. Tuși cu mîna la gură și urmă : Drept vorbind, nu îndrăznesc să afirm că era pe stradă, ci mai degrabă în Grădina Tuileries. Da, eram în grădină. Înțelegeți ? Stăteam acolo pe o bancă de piatră, a doua după chioșcul de jucării, cum mergi din Place de la Concorde spre Louvre. Stăteam așa și țineam bastonul în mînă. O să vedeți îndată de ce insist asupra acestui amănunt. Văd trecînd prin fața mea un domn cu soția lui, și un copil după ei. Discutau. Chiar m-am gîndit : „Iată doi inși care au știut să-și înjghebeze o familie, un copil..." Cum vedeți, vă spun totul. Dar copilul, chiar în clipa cînd trecea prin fața mea, se împiedică și cade. Țipă. Eu, care nu mă las niciodată cuprins de slăbiciune, nu mă mișc. Mama se repede să-l ridice. Și atunci, în fața mea, aproape de picioarele mele — nu-i vina mea, nu-i așa ? — iat-o că îngenunchează lîngă copil și scoate din geantă o batistă sau ceva asemănător, ca să-l șteargă pe față. Eu nu m-am clintit din loc. Ei bine, de-abia după ce au plecat, jucîndu-mă cu bastonul, am descoperit banii în nisip. Toate acestea mi le-am amintit mai tîrziu, continuă el, ridicînd degetul în sus. Am fost totdeauna ceea ce se numește un om scrupulos. Domnișoara ar putea să vă spună, am cincizeci și doi de ani și n-am nimic să-mi reproșez ; asta e ceva ! Deci, nu-i vorba de spus una sau alta. Eu am ajuns să cred că poate doamna și geanta ei să aibă vreo legătură în toată povestea asta a banilor : și o spun cinstit !

— De ce n-ai alergat după ei ? întrebă Rachel.

— Erau prea departe.

Funcționarul își ridică nasul din hîrtii.

— Poți da, cel puțin, semnalmentele lor ?

— Domnul, nu știu. Doamna era într-o toaletă de culoare închisă ; să fi fost de vreo treizeci de ani. Copilul avea o locomotivă. Da, sînt sigur de amănuntele astea : o locomotivă mică. Mă rog, zic mică, dar să ne înțelegem : vreau să spun cam așa de mare... pe care o tîra după el. Dumneavoastră scrieți toate astea ?

— Fii fără grijă ! Mai ai ceva de adăugat ?

— Nu.

— Mulțumesc.

Rachel o luase spre ușă, dar domnul Chasle, în loc să pornească după ea, își rezemă coatele de scîndurica ghișeului și-și vîrî capul înăuntru.

— Încă un amănunt, zise el, devenind cărămiziu la față. Este cu putință să fi comis o greșeală azi-dimineață cînd am depus banii. Și se opri, ca să-și șteargă fruntea. Cred că am depus două hîrtii, nu-i așa ? Două hîrtii de cîte cinci sute de franci. Ba da, ba da, acum sînt sigur. E o greșeală din partea mea sau mai curînd o neglijență. Pentru că... ceea ce am găsit... nu era chiar așa : era o singură hîrtie... O hîrtie de o mie de franci. Înțelegeți ? Sudoarea îi curgea șiroaie de pe frunte și-și șterse fața din nou. Însemnați și asta, vă rog, cu toate că, întrucîtva, e cam același lucru.

— Ba nu-i deloc același lucru, răspunse funcționarul. Cred și eu că e important. Domnul care a pierdut o hîrtie de o mie de franci ar fi putut să vină aici de o sută de ori și nu i s-ar fi dat cele două hîrtii de cinci sute. Ia te uită ce bucluc ! și îl măsură pe domnul Chasle din cap pînă în picioare cu o privire nemulțumită. Cel puțin, ai vreun carnet de identitate ?

Domnul Chasle se scotoci prin buzunare.

— Nu.

— Atunci, declarația nu-mi ajunge. Cu părere de rău, dar nu te pot lăsa s-o ștergi așa. Un agent te va însoți pînă acasă și portarul dumitale va declara că numele și domiciliul nu sînt fictive.

Se părea că domnului Chasle nu-i mai păsa de nimic. Se ștergea mereu de sudoare, dar fața i se înseninase, îi era chiar zîmbitoare.

— La dispoziția dumneavoastră, spuse el politicos.

Rachel izbucni în rîs. Domnul Chasle o privi trist. După ce se gîndi puțin, se hotărî să facă un pas spre ea.

— Domnișoară Rachel, uneori, sub haina unui simplu necunoscut, se ascunde o inimă mai nobilă — da, zic mai no-

bilă, adică mai cinstită — decît sub ţilindrul cutăruia sau cutăruia, care se bucură de consideraţie şi este încărcat cu onoruri! Îi tremura bărbia. Îi părea aproape rău de îndrăzneala lui. Nu zic asta pentru dumneavoastră, domnişoară Rachel. Nici pentru dumneavoastră, domnule agent, adăugă domnul Chasle privind fără sfială la sergentul care se pregătea să-i însoţească.

Rachel îi lăsă pe amîndoi să se lămurească în cabina portarului şi urcă la ea.

Antoine o aştepta pe scară.

Nici prin gînd nu-i trecuse că l-ar putea găsi acolo. Cînd îl zări, simţi o bucurie intensă, care-o făcu să-şi lase o clipă privirile în jos, dar aproape fără să se observe.

— Am sunat, am sunat... eram disperat! mărturisi el.

Se priveau veseli, cu un zîmbet complice.

— Ce faci în dimineaţa asta? o întrebă, încîntat că o găseşte atît de elegantă, într-un taior deschis şi cu o pălărie înflorată.

— În dimineaţa asta? Dar e trecut de unu. N-am luat masa.

— Nici eu. Nu vrei să mîncam împreună?

Rachel zîmbea, cucerită de aerul acesta de copil lacom care nu ştia să-şi ascundă dorinţele.

— Spune da!

— Ei bine, da!

— Ah! făcu Antoine răsuflînd adînc.

Ea deschise uşa, spunîndu-i:

— Numai un moment, să o anunţ pe bucătăreasă că nu mai am nevoie de ea şi că poate să plece.

Antoine rămase un minut singur în vestibul. Retrăia senzaţiile de azi-dimineaţă, cînd ea venise spre el. „Cum mi-a dat gura!" se gîndi şi fu aşa de mişcat, încît se sprijini cu pumnul de perete.

Rachel era gata.

— Haidem! zise ea. Şi adăugă cu un zîmbet de animal pofticios, ce răscolea toate dorinţele: Mi-e foame!

Antoine îi propuse cu stîngăcie:

— Ai vrea, poate, să ieşi singură, şi eu să te întîlnesc în stradă?

Ea îl privi rîzînd:

— Sînt o femeie liberă şi nu mă ascund niciodată de nimeni.

Apucară pe Rue de Rivoli. Antoine observă încă o dată uşurinţa ritmată a pasului ei, care-i dădea aerul că dansează.

— Unde mergem ? întrebă el.

— Dacă-am intra aici ? E atît de tîrziu ! Şi cu vîrful umbrelei îi arătă, în colţul străzii, un restaurant de cartier.

În sala de la demisol nu era nimeni. Măsuţele se înşirau de-a lungul ferestrelor joase, în semicerc, care dădeau sub nişte arcade şi luminau neobişnuit sala scundă. Era răcoare şi umbra era peste tot aceeaşi. Se aşezară unul în faţa altuia, privindu-se ca nişte copii care vor să se joace.

— Nici nu-ţi ştiu măcar numele, începu Antoine.

— Rachel Goepfert. Douăzeci şi şase de ani. Bărbie ovală, nasul potrivit...

— Dantura completă ?

— Ai să vezi îndată ! strigă ea, aruncîndu-se asupra unei farfurioare cu salam.

— Bagă de seamă, s-ar putea să fie cu usturoi !

— Cu atît mai bine ! Îmi place să am gusturi de rînd.

Goepfert... La gîndul că era, poate, evreică, rămăşiţele educaţiei lui catolice îi făcură să se înfioare ; dar numai atît cît era nevoie ca să pipereze această aventură cu oarecare independenţă şi exotism.

— Tatăl meu era evreu, completă ea fără bravadă, ca şi cum ar fi ghicit gîndurile tînărului.

O chelneriţă le aduse lista.

— *Mixe dgrill ?* propuse Antoine.

Chipul Rachelei se lumină de un zîmbet ciudat, pe care, se vedea bine, nu şi-l putuse stăpîni.

— De ce rîzi ? E delicios ! O grămadă de lucruri bune, fripte laolaltă : slănină, rinichi, cîrnaţi, cotlete...

— ...cu salată verde şi cartofi soufleu, completă chelneriţa.

— Ştiu, ştiu, aprobă Rachel, şi veselia pe care reuşise să şi-o ascundă îi scînteia încă în privirea enigmatică.

— Bei ceva ?

— Bere.

— Şi eu. Dar rece !

O admira în timp ce ronţăia frunzele unei anghinare crude — îmi place tot ce-i făcut cu oţet, mărturisi ea.

— Şi mie.

Voia să fie la fel cu ea. Se stăpînea să n-o întrerupă la fiecare cuvînt şi să strige : „Ca şi mine ! Tot ce spunea, tot ce făcea corespundea cu ceea ce aştepta din partea ei. Se îmbrăca exact cum dorise el întotdeauna să se îmbrace o femeie. La gît avea un colier de chihlimbar, ale cărui boabe

mari, lungi și translucide îți aminteau de niște fructe, de niște uriași struguri de Malaga, de niște corcodușe rumenite la soare. Sub chihlimbar, carnea ei avea o strălucire lăptoasă, tulburătoare. În fața ei, Antoine se simțea asemenea unei ființe flămînde, pe care nimic, niciodată n-ar putea-o sătura. „Cum mi-a dat gura !" se gîndi el iarăși, cînd sîngele îi năvăli în inimă. Iar acum e aici, în fața lui, aceeași... Zîmbindu-i !

Li se aduseră două sticle de bere spumoasă. Aceeași nerăbdare îi îmbie pe amîndoi să guste. Lui Antoine îi plăcea să bea în același timp cu ea, fără s-o slăbească din ochi ; și cînd simți licoarea spumoasă și înțepătoare umezindu-i limba, în aceeași secundă în care Rachel și-o umezea pe a ei cu același lichid rece, avu senzația că gurile lor se contopeau încă o dată. Rămase o clipă zăpăcit, pînă cînd îi auzi iarăși glasul :

— ...amîndouă îl tratează ca pe un servitor... spunea Rachel.

Antoine se trezi ca din vis :

— Care amîndouă ?

— Mama și dădaca. (Înțelese că Rachel îi vorbea de familia Chasle.) Bătrîna nu-i spune fiului ei decît „Nătărăul".

— Să recunoaștem că i se potrivește destul de bine...

— Cum vine acasă, îl ia la rost. Dimineața le lustruiește ghetele, pe scară, la amîndouă, chiar și fetiței.

— Cum ? Domnul Chasle ? se miră Antoine amuzat. Și îl vedea pe bietul om scriind la dictarea domnului Thibault sau primind în locul șefului său pe vreun coleg de la științele morale.

— Și amîndouă se înțeleg să-l fure cît pot ! Îi iau banii pînă și din buzunar, făcîndu-se că-i perie haina la spate înainte de plecare. Anul trecut bătrîna a făcut datorii de patru mii de franci, imitînd semnătura lui fecioru-său. Credeam că domnul Jules o să se îmbolnăvească din pricina asta.

— Și ce-a făcut ?

— Firește, a plătit totul, în rate, timp de șase luni. Nu-și putea denunța mama.

— Noi, care-l vedeam în fiecare zi, nu bănuiam nimic din toate astea...

— N-ai mai fost niciodată la ei ?

— Niciodată.

— Acum au niște mobile mai rău ca la săraci. Dar ar fi trebuit să-i vezi cum stăteau cu vreo doi ani în urmă. În locuința asta, pardosită cu lemn peste tot, te-ai fi crezut, știi, pe timpul lui Voltaire. Mobile împestrițate, tablouri de familie și chiar argintărie veche.

— Și ce s-a întîmplat cu ele ?

— Totul a fost vîndut pe furiș de către cele două femei. Într-o seară, cînd domnul Jules se întoarse acasă, constată că scrinul stil Ludovic al XVI-lea o luase din loc. În altă zi, tapiseria, fotoliile, pendula, miniaturile. Pînă și portretul bunicului, un vlăjgan zdravăn, în uniformă, cu tricorn sub braț și cu o hartă desfăcută în fața lui.

— Aristocrație militară ?

— Așa ceva ; servise în armata lui La Fayette, în America.

Antoine observă că Rachel vorbea cam mult, dar că povestea destul de bine ; amănuntele pe care le dădea aveau culoare. Era o femeie inteligentă. Avea mai ales spirit de observație și o memorie pe care el le aprecia.

— La noi acasă, zise Antoine, nu se plînge niciodată de nimic.

— O, eu l-am văzut de atîtea ori, seara, refugiindu-se pe scară ca să plîngă...

— De necrezut ! exclamă Antoine cu o privire și cu un zîmbet atît de vii, încît ea încetă de a se mai gîndi la ceea ce povestea, ca să-și concentreze atenția numai asupra lui.

Antoine întrebă :

— Să trăiască oare într-o mizerie atît de mare ?

— Aș ! Nici vorbă ! Au o mulțime de bănet, dar cele două bătrîne adună o comoară, pe care o ascund de el. Și nu se lipsesc de nimic, fii sigur, numai că lui îi fac niște scene cînd își cumpără bile de gumă... A, de ți-aș povesti tot ce se petrece în casă la ei ! Aline a vrut... închipuiește-ți... să se mărite cu domnul Jules ! Nu rîde, puțin a lipsit ! Aline se înțelesese cu bătrîna. Numai că, din fericire, într-o zi s-au certat între ele...

— Dar domnul Chasle... el voia ?

— O, el ar fi zis pînă la urmă da, din pricina Dédettei. E pasiunea lui. Cînd vor să stoarcă ceva de la el, îl amenință că trimit fetița înapoi, în Savoia, de unde e Aline. Atunci, domnul Jules plînge și le făgăduiește orice.

Antoine nu mai asculta cuvintele lui Rachel, ci privea doar mișcările gurii pe care o sărutase ; o gură bine desenată, cărnoasă la mijloc, iar la colțul buzelor, fină ca o incizie ; cînd tăcea, cele două capete ale buzelor fremătau ușor, într-un zîmbet suav, care n-avea nimic batjocoritor, ci era liniștit și vesel.

Se gîndea așa de puțin la bietul Chasle, încît mărturisi cu glasul pe jumătate :

— Sînt un om fericit, știi ? Apoi se înroși.

Rachel izbucni în rîs. După ce în ajun, în fața mesei de operație, cîntărise atît de bine valoarea acestui om, acum era incîntată să descopere în el partea aceea copilărească ce-l apropia de dînsa.

— De cînd ?

Antoine minți puțin :

— De azi-dimineață.

Totuși, era adevărat. Își aminti de senzația pe care o avusese cînd ieșise de la Rachel și se avîntase în strada plină de soare și niciodată nu se simțise atît de bine. Își mai aducea aminte cum se amestecase în mulțimea de lîngă Pont Royal, cu un excepțional sînge rece, și cum își spusese, strecurîndu-se printre mașini : „Cît sînt de sigur de mine, cît de stăpîn mă simt în clipa asta pe toate forțele mele ! Și cînd te gîndești că mai sînt oameni care neagă liberul arbitru !“

— Lasă-mă să te servesc, o rugă el. Vrei ciuperca asta prăjită ?

— *With pleasure..*

— Vorbești englezește ?

— Firește ! *Si son vedute cose più straordinarie*[1].

— Și italiana ? Dar germana ?

— *Aber nicht sehr gut.*[2]

El stătu o clipă pe gînduri :

— Ai călătorit mult ?

Ea se stăpîni să nu zîmbească :

— Puțin.

Antoine îi căuta privirea, deoarece accentul ei i se părea sibilinic.

— Ce spuneam ? reluă el.

Dar ce interes mai puteau prezenta cuvintele, de vreme ce se înțelegeau foarte bine, prin zîmbete și priviri, prin ondulația glasurilor, prin cele mai mici gesturi ? !

La un moment dat, Rachel îi zise, uitîndu-se în ochii lui :

— Cît ești de deosebit de acela pe care l-am văzut azinoapte...

— Îți jur că sînt același ! exclamă Antoine, ridicîndu-și mîinile încă pătate de iod. Totuși, nu vreau să fac pe marele practician atîta vreme cît am de ros un cotlet !

— Știi, am avut destul timp ca să te privesc.

— Ei și ?

---

1 S-au văzut lucruri și mai extraordinare.

2 Dar nu așa de bine.

Tăcu.

Și îi puse o altă întrebare :

— Era prima dată cînd asistai la o ședință de felul acesta ?

Rachel îl privi, nu-i răspunse imediat și începu să rîdă.

— Eu ? făcu ea, de parc-ar fi vrut să spună : „Cîte de astea n-am văzut..." Apoi îi întoarse întrebarea : Așa operezi în toate zilele ?

— Niciodată. Nu fac chirurgie. Sînt medic pediatru.

— De ce nu te-ai făcut chirurg ? Un om ca dumneata....

— Cred că nu era vocația mea.

— Ah, ce păcat ! oftă Rachel.

Tăcură amîndoi. Vorbele ei treziră în sufletul lui un ecou de melancolie.

— Tot aia-i, medic, chirurg... rosti el cu voce tare. Adesea îți faci idei false în privința vocației. Crezi totdeauna că ai ales bine, dar numai împrejurările... (Lui Rachel i se păru că vede reapărîndu-i pe chip masca aceea bărbătească ce-o sedusese atît de mult în ajun, la căpătîiul fetiței.) La ce bun să mai discutăm despre ceea ce s-a hotărît o dată pentru totdeauna ? continuă el. Drumul pe care ți l-ai ales este totdeauna cel mai bun, cu condiția să-ți îngăduie să mergi înainte ! Și, gîndindu-se deodată la ființa asta frumoasă pe care o avea în față, la locul pe care ea îl ocupa, de cîteva ceasuri, în viața lui, își zise în sine, cu o neașteptată îngrijorare : „Da, dar mai întîi de toate, povestea asta să nu mă împiedice să muncesc, să ajung unde vreau !"

Rachel deslușì o umbră trecînd pe fruntea lui.

— Trebuie să fii teribil de încăpățînat !

El zîmbi.

— Nu cumva vrei să-ți bați joc de mine ? Multă vreme am avut ca deviză un cuvînt latin, care vrea să spună : „Nu te lăsa !" *Stabo* ! Îl pusesem ca antet pe hîrtia mea de scrisori, pe cărțile mele... Își scoase lanțul de la ceas : L-am gravat chiar pe o ștampilă veche, pe care o port la mine.

Rachel luă giuvaerul care atîrna la capătul lanțului.

— E minunat !

— Adevărat ? Îți place ?

Rachel înțelese și i-l dădu înapoi.

— Nu !

Dar el își și desprinsese brelocul.

— Te rog...

— Ești nebun !

— Rachel... în amintirea..

— În amintirea cui ?

— A tot ce a fost.

Ea repetă :

— A tot ce a fost și-l privi îndelung în față, cu un surîs sincer.

Ah ! Cît de mult îi plăcea zîmbetul acela liber, aproape băiețesc ! Se deosebea atît de mult de femeile ușoare pe care le cunoscuse pînă atunci, ca și de fetele sau femeile tinere pe care le întîlnise în lume sau prin hoteluri în timpul vacanțelor și care-l intimidau fără să-l atragă. Rachel nu-l intimida : era egala lui. Avea un farmec păgîn și chiar ceva din simplitatea aceea a femeilor care-și iubesc meseria. Dar în farmecul acesta nu era nimic echivoc, nimic vulgar. Cît de mult îi plăcea ! Nu-și găsea în ea numai o pereche fără asemănare, ci, pentru prima oară în viață, se gîndea că are o tovarășă, o prietenă.

Ideea asta îl chinuia de azi-dimineață. Făurise chiar un întreg plan de viață nouă, în care Rachel și-ar avea partea ei. Pentru încheierea contractului nu mai lipsea decît consimțămîntul celei interesate. De aceea ardea de o nerăbdare copilărească să-i ia mîinile și să-i spună : „Ești aceea pe care o așteptam. Vreau să renunț la iubirile de o clipă. Dar nesiguranța mă îngrozește, să facem ordine în legăturile noastre. Vei fi amanta mea. Să fim înțeleși." De mai multe ori își trădase de bunăvoie gîndurile, ba chiar rosti cîte o vorbă menită să hotărască viitorul, dar ea se făcuse că nu pricepe, și atunci Antoine punea totul pe seama unei rezerve care-l făcea să se teamă : „Să-mi dezvălui sau nu planurile ?"

— Nu-i așa că-i bine aici ? zise ea ciugulind dintr-un ciorchine bobițele de coacăze ce-i înroșeau buzele.

— Da. De reținut, ca local, pentru altă dată. Găsești de toate la Paris, chiar și un colț de provincie. Apoi, arătînd sala goală : Nu te temi c-o să fii văzută de cineva ?

— Te-ar supăra să fim văzuți împreună ?

— Ei, aș ! Spuneam asta pentru dumneata.

Ea dădu din umeri :

— Pentru mine ?

Îi făcea plăcere să simtă cum izbutea să-i atîțe curiozitatea și nu se grăbea să i-o potolească. Totuși, el o întrebă din ochi cu o atît de evidentă îngrijorare, încît ea sfîrși prin a mărturisi :

— Îți repet că n-am de dat socoteală nimănui. Am cu ce să trăiesc modest și sînt mulțumită cu atît. Sînt liberă...

Chipul încordat al lui Antoine se însenină deodată, cu naivitate. Rachel înțelese că el interpreta : „Sînt a ta, dacă vrei !" Față de oricare altul s-ar fi revoltat, dar Antoine îi plăcea și plăcerea de a se simți dorită era mai mare decît enervarea de a vedea cum el se înșală în privința ei.

Li se aduse cafeaua. Rachel tăcu și căzu pe gînduri. Nici ea, de altfel, nu alungase din gînd eventualitatea unei legături în viitor, căci se surprinsese mai adineauri spunîndu-și : „Am să-l pun să-și taie barba asta". Totuși, nu-l cunoștea încă, bucuria pe care o simțea astăzi în prezența lui o mai avusese, de fapt, și altă dată, în prezența altora. El nu avea voie să se înșele și trebuia să continue a o privi mereu, ca în momentul acesta, cu tot atîta dorință, dar și cu încredere...

— O țigară ?

— Nu, am aici unele mai slabe.

Și întinse flacăra unui chibrit ; ea scoase un nor de fum, care o învălui toată.

— Mulțumesc.

Firește, ar fi bine să înlăture de la început orice neînțelegeri. Ea și-ar putea îngădui să fie cu atît mai sinceră cu cît ar simți că n-o amenință nici un risc. Împinse ceașca puțin mai încolo, își puse coatele pe masă și-și sprijini bărbia în degetele încleștate. Pleoapele, strînse din pricina fumului, îi acopereau privirea aproape în întregime.

— Spun că sînt liberă, zise ea apăsat. Nu spun că sînt disponibilă. Înțelegi ? Își reluă aerul fatal. Îți mărturisesc că am fost foarte hărțuită de viață și n-am fost totdeauna liberă. Acum doi ani nu eram. Astăzi sînt și îmi țin libertatea cu dinții ! (Se credea sinceră.) O țin așa de tare, că pentru nimic în lume n-aș consimți să renunț la ea. Înțelegi ?

— Da.

Urmă o tăcere. Antoine o cerceta. Ea zîmbi ușor, fără să-l privească, învîrtind linguriță în ceașcă.

— De altfel, ți-o spun deschis, n-am nimic din ceea ce trebuie ca să-ți fiu o prietenă credincioasă, o amantă pentru multă vreme. Vreau să-mi fac toate gusturile. Toate. Pentru asta trebuie să fiu liberă. Vreau să rămîn liberă. Înțelegi ? Sorbea cafeaua cu înghițituri mici, frigîndu-și limba.

Antoine fu cuprins, un moment, de deznădejde. Totul se năruia. Dar ea se afla aici, în fața lui ; nimic nu era încă pierdut. Nu știa să renunțe la dorințele lui cele mai puternice ; n-avea deprinderea înfrîngerilor. Oricum, situația era limpede ; mai bine așa decît să-și facă iluzii ; o dată bine informat, putea să treacă la acțiune. Nici o clipă nu-i păru posibilă eventualitatea că i-ar putea scăpa, că n-ar accepta planurile lui de a rămîne prieteni. Așa era el : totdeauna sigur că-și atinge scopul.

Ceea ce trebuia, deci, era s-o înțeleagă mai bine, să smulgă vălul care o înfășura încă.

— Așadar, acum doi ani nu erai liberă ? murmură el pe un ton interogativ. Dar astăzi crezi că ești cu adevărat, și pentru totdeauna ?

Rachel se uită la el ca la un copil. Apoi, în ochi îi luci o nuanță de ironie. Părea că-i spune : „Am să-ți răspund, dar numai fiindcă vreau eu".

— Bărbatul cu care trăiam s-a stabilit în Sudanul egiptean și nu va reveni în Franța. Își termină fraza cu un rîs scurt, ferindu-și privirea. Pe urmă rosti, ridicîndu-se : Să mergem.

Cînd se văzu afară, se îndreptă spre Rue d'Alger. Antoine o întovărășea în tăcere ; se întreba ce avea să facă ; nu se putea hotărî s-o lase așa.

Cînd ajunseră în fața intrării, Rachel îi veni în ajutor.

— Nu te urci s-o vezi pe Dédette ? Apoi, fără să se clintească, adăugă : Spun și eu așa, dar poate că ai treabă în altă parte.

Într-adevăr, Antoine făgăduise că se va duce să vadă un bolnav din Passy. Mai avea de recitit corecturile unui raport pe care profesorul său i-l dăduse azi-dimineață, la spital, rugîndu-l să verifice trimiterile. Voia, mai ales, să ia masa la Maisons-Laffitte, unde era așteptat și unde hotărîse să nu ajungă prea tîrziu, ca să mai poată sta puțin de vorbă cu Jacques. Dar toate acestea se spulberară cînd se ivi posibilitatea să-i țină tovărășie Rachelei.

— Sînt liber toată ziua, exageră el, dîndu-se la o parte ca să-i facă loc să treacă.

Aproape nici nu-l mai interesa gîndul că-și întrerupsese lucrul, că-și tulburase felul de viață. Cu atît mai rău ! (Era cît pe-aci să spună : „Cu atît mai bine !")

Urcară scara fără să scoată o vorbă.

Cînd ajunse în dreptul uşii, Rachel vîrî cheia în broască şi se întoarse spre el. Faţa îi strălucea de dorinţă : o dorinţă fără subtilităţi sau ascunzişuri ; o dorinţă liberă, veselă, irezistibilă.

V

Gîndurile negre ce puseră stăpînire pe Jacques se risipiră îndată ce ajunse acasă — venind în goană de la Packmell — şi află de la portăreasă că domnul Antoine fusese căutat pentru un accident, dar se întristă pentru faptul de a fi crezut că simpla dorinţă a unei haine de doliu ar fi putut să însemne moartea fratelui său.

Absenţa flaconului cu iod, de care avea nevoie pentru furuncul, îl enervă de-a binelea. Se dezbrăcă în starea aceea de iritare care-i era proprie şi care-l îndurera fiindcă se simţea ruşinat. Îi trebui mult pînă să adoarmă... Succesul obţinut nu-i producea nici o bucurie.

A doua zi, dimineaţa, Antoine îl întîlni pe Jacques la poartă în clipa cînd acesta se pregătea să plece la Maisons-Laffitte, fără să se fi întîlnit cu fratele său. În cîteva cuvinte, Antoine îl puse la curent cu cele ce se petrecuseră în seara precedentă, dar nu suflă o vorbă despre Rachel. Ochii îi străluceau şi, tras la faţă, avea o expresie de om întors dintr-o bătălie, pe care Jacques o atribui însă greutăţilor operaţiei.

Cînd Jacques ieşea din gară, la Maisons-Laffitte clopotele băteau din plin. N-avea nici un motiv să se grăbească. Domnul Thibault, domnişoara de Waize şi Gisèle nu lipseau niciodată de la slujbă, aşa că avea destul timp să mai tragă o raită prin împrejurimi înainte de a se duce acasă. Umbra călduţă a parcului îl invita la hoinăreală. Aleile erau pustii. Se aşeză pe o bancă. Nu se auzea decît foşnetul gîzelor prin iarbă şi zborul păsărelelor care fugeau una cîte una din ramurile de deasupra lui. Stătea nemişcat, cu zîmbetul pe buze, fără să se gîndească la ceva precis, fericit că se afla acolo.

Fosta proprietate Maisons, învecinată cu pădurea Saint-Germain-en-Laye, fusese cumpărată sub Restauraţie de către Laffitte, care împărţise cele cinci sute de hectare ale parcului în loturi, pentru a nu păstra decît castelul. Dar financiarul luase măsuri ca această îmbucătăţire să nu ştirbească perspectiva somptuoasă a reşedinţei lui, iar despădurirea să fie redusă la strictul necesar. Maisons rămăsese, deci, datorită lui,

un mare parc aristocratic, cu alei străjuite de tei bicentenari, care duceau spre cele cîteva proprietăți mici, fără ziduri despărțitoare și aproape pierdute în verdeață.

Vila domnului Thibault era situată la nord-est de castel, într-o pajiște cu gazon, umbrită veșnic de arborii mari, în mijlocul căreia se afla un bazin rotund, înconjurat de tufe de cimișir.

Jacques se îndreptă agale spre pajiștea aceasta. Și de departe, cînd începu să se vadă casa, zări o rochie albă : rezemată de bariera de la intrare, Gisèle îl aștepta. Întoarsă cu spatele spre aleea gării, ea nu-l vedea venind. Cuprins de un elan nestăvilit, Jacques alergă spre ea. Gisèle îl observă, dădu din mîini și, punîndu-și palmele pîlnie la gură, strigă :

— Reușit ?

Deși avea șaisprezece ani, nu îndrăznea să iasă din grădină fără învoirea Domnișoarei.

Jacques nu-i răspunse, ca s-o necăjească. Dar ea îi citi vestea cea bună în ochi și începu să sară în sus, ca o fetiță. Apoi se aruncă în brațele lui.

— Destul, destul, nebuno ! îi zise el, ca de obicei.

Ea se desprinse rîzînd, pentru a se repezi iarăși, zburdalnică, la pieptul lui Jacques. Îi văzu zîmbetul radios, ochii lucind de lacrimi ; fu emoționat, recunoscător și o clipă o strînse în brațe.

Gise rîse și coborî glasul :

— Am născocit o poveste întreagă ca s-o fac pe tanti să plece cu mine de la biserică ; mă gîndeam că tu ai să vii pe la zece. Cît despre tatăl tău, el nu s-a întors încă. Hai înăuntru, îi spuse, trăgîndu-l de mînă spre vilă.

Domnișoara apăru în antreu : ceva mai adusă de spate, mergea cu pași grăbiți și capul îi bîțîia de emoție. Se opri în capul scării de la intrare și, cînd Jacques ajunse la înălțimea ei, își întinse spre el, gata să-și piardă echilibrul, brațele-i de păpușă.

— Reușit ? Ai reușit ? mormăi ea, ca și cum ar fi mestecat ceva în gură.

— Au ! țipă Jacques cu voioșie. Ia seama, am un furuncul care mă doare !

— Întoarce-te ! Sfinte Dumnezeule !

Și ca și cum buba ar fi fost pentru ea mai importantă decît examenele de la Școala Normală, renunță să-l mai întrebe ceva despre succesul său, ducîndu-l repede să se spele cu apă fierbinte și să-și pună niște comprese.

Tocmai terminau pansamentul în camera Domnișoarei, cînd se auzi clopoțelul de la intrare: se întorcea domnul Thibault.

— Jacques a reușit! țipă Gisèle aplecîndu-se pe fereastră, în timp ce Jacques cobora în întîmpinarea tatălui său.

— A, ai venit? Al cîtelea? întrebă domnul Thibault, a cărui față alburie se coloră o clipă, cu o vădită mulțumire.

— Al treilea.

Aprobarea domnului Thibault era și mai vizibilă acum. Nu-și ridică pleoapele, dar mușchii nasului îi tresăriră, ochelarii îi căzură, atîrnînd de fir, și-i întinse mîna.

— Înseamnă că nu-i rău, mormăi el, ținînd mîna lui Jacques între degetele lui moi. Stătu o clipă pe gînduri, făcu o mutră ursuză, murmură: Ce căldură! apoi, trăgîndu-l pe fiul său spre el, îl îmbrățișă.

Inima lui Jacques bătea cu putere. Voi să-și privească tatăl în ochi, dar domnul Thibault se și întorsese și, grăbind pasul, urcă treptele, intră în birou, zvîrli cartea de rugăciuni pe masă, făcu cîțiva pași, pe urmă își scoase batista și începu să-și șteargă încet fața.

Se servi dejunul.

Gisèle împodobise tacîmul lui Jacques cu un buchet de nalbe, care dădea mesei de familie un aer sărbătoresc. Nu-și mai putea stăpîni rîsul, atîta bucurie îi cotropea inima. Fata ducea o existență austeră între cei doi bătrîni, dar avea prea multă viață în ea ca să sufere; a aștepta o fericire nu însemna oare că era ca și fericită?

Domnul Thibault intră frecîndu-și mîinile.

— Ei, acum — zise el desfăcîndu-și șervetul și punîndu-și pumnii pe masă, de o parte și de alta a tacîmului — acum e vorba să nu te declari mulțumit cu atît. Nu sîntem un neam de nătărăi, astfel că, dacă ai reușit al treilea, de ce n-ai putea, muncind, să ajungi primul? Își deschise pe jumătate ochii și-și frecă bărbuța cu un aer șiret: În orice promoție trebuie să fie cineva și întîiul, nu?

La zîmbetul tatălui său, Jacques răspunse printr-un zîmbet șovăielnic. Se deprinsese atît de mult să se prefacă la mesele acestea de familie, încît lucrul acesta îi devenise aproape un obicei; în unele clipe își imputa chiar această slăbiciune ca o lipsă de demnitate.

— A fi premiant într-o școală mare, continuă domnul Thibault, înseamnă — poți să-l întrebi și pe fratele tău — să

te bucuri de considerație toată viața : oriunde te-ai prezenta după aceea, vei fi bine privit. Ce face fratele tău ?

— Trebuie să vină și el după-masă.

Jacques nici nu se gîndi să-i povestească tatălui său că se întîmplase un accident în familia Chasle. Printr-un consemn general, toată lumea tăcea în preajma domnului Thibault ; nimeni nu făcea greșeala de a-l pune la curent cu ceva, deoarece era peste putință de prevăzut ce concluzii ar putea trage omul acesta gras, prea iute și prea activ, din cel mai mic lucru și nici prin ce măsuri, scrisori sau vizite s-ar fi crezut în drept să intervină și să încurce lucrurile.

— Ai văzut că presa de azi-dimineață confirmă falimentul cooperativei noastre de la Villebeau ? o întrebă el pe guvernantă, deși știa că Domnișoara nu deschidea niciodată un ziar.

Totuși, ea răspunse printr-un semn apăsat de încuviințare. Pe figura domnului Thibault se ivi un rictus. Pînă la sfîrșitul mesei, păru că nu vrea să se mai amestece în conversație. Auzul din ce în ce mai slab îl izola. Se întîmpla adesea să rămînă așa, mut, tot timpul mesei, închizîndu-se în el însuși și îndopîndu-se cu porțiile copioase pe care le cerea stomacul lui de om activ. În realitate, rumega cine știe ce afacere spinoasă. Inerția lui era înșelătoare, ca aceea a păianjenului ce stă la pîndă : aștepta ca iureșul de gînduri care i se perindau prin cap să-i aducă soluția cine știe cărei probleme administrative sau sociale. De altfel, totdeauna lucra așa : pasiv și parcă împietrit, cu ochii pe jumătate închiși, numai cu creierul treaz ; niciodată omul acesta, înzestrat cu o uriașă putere de muncă, nu își luase o notă, nu-și făcuse schema unui discurs ; totul se combina, se contura fără greș, pînă la cel mai mic amănunt, sub țeasta aceea nemișcată.

Așezată în fața lui și atentă la servit, Domnișoara își încrucișă pe masă mîinile minuscule, încă frumoase, pe care le îngrijea (pe ascuns, credea ea) cu un cosmetic făcut din zeamă de castravete. La desert i se servea o ceașcă de lapte și un pișcot, pe care-l rontăia cochet cu dinții ei de șoarece. Totdeauna găsea că se mănîncă prea mult și supraveghea de aproape farfuria nepoatei. În ziua aceea însă, în cinstea lui Jacques, se lepădă de toate principiile, așa că după desert îi propuse :

— Jacquot, nu vrei să guști dulceața pe care am făcut-o chiar azi ?

— „Bucate plăcute, digestie bună", aprobă Jacques, făcînd cu ochiul spre Gisèle ; și gluma asta veche, care le

amintea de o anumită pungă cu acadele și de zbenguielile lor nebunatice din copilărie, îi făcu să rîdă cu lacrimi, ca doi copii.

Domnul Thibault nu auzise, dar zîmbi îngăduitor.

— Împielițatule, continuă Domnișoara, mai bine uită-te cît de bine s-a prins !

Pe bufet, apărate de o pînză subțire, pe care o asaltau zadarnic muștele, vreo cincizeci de borcane cu peltea rubinie își așteptau căpăcelele de hîrtie muiată în rom.

Șufrageria dădea, prin două uși cu geamuri, într-un balcon împodobit cu ghivece înflorite. De-a lungul storurilor, soarele își arunca pe parchet razele lui orbitoare. O viespe dădea tîrcoale compotierei cu prune, și toată casa părea că zumzăie împreună cu ea sub mîngîierea amiezii. Mai tîrziu, Jacques avea să-și aducă aminte de dejunul ăsta ca de singura clipă cînd reușita lui la Școala Normală îi provocase un trecător sentiment de bucurie.

Gisèle, neastîmpărată, fericită, dar tăcută, ca de obicei, schimba cu el ochiri pline de o nevinovată complicitate și, la cel mai mic cuvînt al lui Jacques, veselia țîșnea din ea ca niște săgeți luminoase.

— Oh, Gisèle, gura asta a ta ! behăi Domnișoara, care nu se putuse niciodată resemna cu gura largă și cu buzele groase ale Gisèlei. Nu era mulțumită nici de părul negru cărbune, puțin încrețit, nici de nasul cîrn, nici de tenul deschis, cu umbre calde, care îi aminteau, mai mult decît ar fi dorit, de mama Gisèlei, metisa luată în căsătorie de comandantul de Waize în timpul șederii în Madagascar. De aceea, nu pierdea niciodată prilejul de a aminti ascendența dinspre tată a nepoatei sale.

— Cînd eram de vîrsta ta, continuă ea surîzînd, bunicămea, știi, aceea cu eșarfă scoțiană, spre a mă feri să-mi lăbărțez gura, mă punea să repet, de o sută de ori în șir : „Adu-mi, bunicuțo, doi pruni mici de la Tours". Și, în timp ce vorbea, se silea să prindă o viespe în cursa făcută din șervetul întins, rîzînd ori de cîte ori n-o nimerea. Căci bătrînica nu era deloc ursuză : necazurile vieții nu-i întunecaseră tinerețea rîsului ei perlat și atît de molipsitor. Bunica asta, adăugă ea, dansase la Toulouse cu contele de Villèle, ministrul. Ar fi foarte nenorocită astăzi, căci nu-i plăceau nici gurile, nici picioarele mari. Domnișoara era foarte încîntată de picioarele ei, ce semănau cu ale unui prunc și pe care le încălța totdeauna în pantofi de stofă, pătrați la capăt, ca să-și apere degetele împotriva oricărei deformări.

La orele trei, casa se goli pentru vecernie.

Rămas singur, Jacques se urcă în camera lui.

O odaie la etajul al doilea, mansardată, dar largă, răcoroasă și tapisată cu hîrtie înfloratăcu perspectiva închisă de crestele a doi castani, al căror frunziș des părea o mîngîiere pentru privire.

Pe masă zăceau răvășite cîteva dicționare, un tratat de filologie; aruncă totul în fundul unui dulap și se așeză la birou.

„Sînt un copil sau un bărbat? se întrebă el pe neașteptate. Daniel... cu el e altceva. Eu... Ce sînt eu?" Avu impresia că în sufletul lui e o lume întreagă, o lume plină de contradicții; un haos, un haos de bogății. Zîmbea singur în fața propriei imensități, cu privirea pierdută pe suprafața lemnului de mahon, pe care el însuși o curățase pentru... Pentru ce? Desigur, nu planurile îi lipseau. De cîte luni respingea aproape zilnic ispita de a încerca ceva? „După ce voi reuși la examen", își spunea mereu. Iar acum, cînd libertatea aceasta i se desfășura în față, nimic nu i se mai părea vrednic de ea: nici *Povestea celor doi tineri,* nici *Focurile,* nici chiar *Destăinuirea silită.*

Se ridică de la birou, se învîrti cîțiva pași prin cameră, cercetă pe etajeră raftul cărților pe care le strîngea — unele încă de anul trecut — pentru momentul cînd va fi liber. Se întrebă care din ele va fi prima aleasă, făcu o strîmbătură și se aruncă pe pat, cu mîinile goale.

„Prea multe cărți, prea multe idei, prea multe fraze! *«Words! Words! Words!»*[1] își spuse el. Întinse brațele spre ceva insesizabil, nici el nu știa ce, și fu cît pe- aci să izbucnească în plîns. O să mai pot oare trăi? se gîndi el zdrobit. Și iarăși: Sînt încă un copil? Sau sînt un om mare?"

Era sfîșiat de aspirațiile cele mai violente și se simțea copleșit. N-ar fi îndrăznit să spună ce anume aștepta de la soartă.

„A trăi, își repetă el, a lucra..."

Adăugă: „A iubi" și închise ochii.

După o oră se sculă. Visase? Dormise? Își mișca cu greu capul; gîtul îi înțepenise. O descurajare născută dintr-o plictiseală fără pricină și dintr-o irosire prea mare de energie stăvilea în el orice dorință de acțiune, îi întuneca orice gîndire. Își roti privirea de-a lungul odăii. Să lîncezești două luni întregi aici, în casa asta! Totuși, simțea că un destin misterios îl

1 Vorbe! Vorbe! Vorbe! *(Hamlet).*

înlănțuia acolo anul acesta și că oriunde în altă parte ar fi și mai deprimat.

Se apropie de fereastră și se rezemă cu coatele de pervaz: deodată, întreaga tristețe îi dispăru: rochia Gisèlei se zărea ca o pată albă sub crengile joase ale castanilor. Avu sentimentul că lîngă ea și-ar regăsi pofta de a trăi, bucuria tinereții.

Încercă s-o surprindă. Dar, fie că Gisèle trăgea cu urechea, fie că lectura n-o captiva, ea se întoarse repede, recunoscînd pașii lui Jacques în spatele ei.

— Nu ți-a reușit!

— Ce citești acolo?

Ea se împotrivi să răspundă și, cu brațele încrucișate, strînse cartea la piept. Se înfruntară cu o căutătură plină de plăcere:

— Una, două, trei...

Jacques legănă fotoliul pînă cînd răsturnă fata în iarbă. Dar ea tot nu lăsă cartea din mîini și el trebui să se lupte cîteva clipe cu trupul acela mlădios și cald pînă izbuti să pună mîna pe volum.

— *Micul Savoyard*, volumul întîi. Teribil! Și sînt multe volume?

— Trei.

— Felicitările mele. Te pasionează?

Gisèle rîse:

— Nu izbutesc să-l termin nici pe primul.

— Atunci de ce citești asemenea lucruri?

— N-am ce alege.

(„Gise nu se prea omoară cu cititul", constată Domnișoara după fiecare încercare de acest soi.)

— Am să-ți împrumut eu niște cărți, promise Jacques, căruia îi plăcea totdeauna să îndemne la răzvrătire și neascultare.

Gisèle păru că nu-l aude.

— Nu pleca așa de repede, îl rugă ea, culcîndu-se în iarbă. Uite, stai în fotoliu sau așază-te aici, lîngă mine.

Jacques se întinse pe iarbă, lîngă ea. Soarele se reflecta cu putere în pereții vilei, aflată la cincizeci de metri de ei, în mijlocul unui teren neted și acoperit cu nisip, împodobit cu lămîi ce creșteau în ghivece; sub arbori însă, iarba rămăsese răcoroasă.

— În sfîrșit, iată-te liber, Jacques! Cu adevărat liber. Apoi, cu un aer nepăsător, care nu-i era firesc, îl întrebă: Ce

ai de gînd să faci ? și rămase cu fața întoarsă spre el, cu buzele întredeschise.

— Cum adică ?

— Da. Unde ai de gînd să te duci acum, că ești liber pentru două luni ?

— Nicăieri.

— Cum ? Rămîi puțin și cu noi ? făcu ea și-și ridică spre Jacques ochii de cîine cuminte, rotunzi și strălucitori.

— Da. Pe ziua de zece mă duc în Touraine să însor un prieten.

— Și după aceea ?

— Nu știu. Cred că am să rămîn la Maisons toată vacanța.

— Zău ? îngînă Gisèle și se plecă să se uite mai bine în ochii lui Jacques.

Zîmbea fericit că fetei îi face atîta plăcere, și nu se mai îngrozea la gîndul că va trăi două luni lîngă această ființă naivă și drăgălașă, pe care o iubea ca pe o soră, ba chiar mai mult ca pe o soră. Nu-și închipuise că venirea lui ar putea să lumineze pînă într-atît viața acestei copile, fiind convins că prezența lui nu era dorită niciodată, de nimeni ; și-i fu atît de recunoscător de această descoperire, încît îi luă mîna întinsă pe iarbă și i-o mîngîie.

— Ce piele moale ai, Gise. Dai și tu cu alifie ?

Gisèle rîse și se apropie de el cu o alunecare așa de ușoară, încît Jacques putu să vadă cît era de mlădioasă. Avea o senzualitate veselă și firească, de animal tînăr, și rîsul ei din gît, cînd nu dădea impresia unei zbenguiri copilărești, semăna cu un gîngurit de porumbel îndrăgostit. Dar în trupul acesta plinuț, în ciuda mîilor de dorințe de care începea să freamăte, fără ca ea să poată bănui de ce natură sînt, sălășluia un suflet de fecioară.

— Tanti nu mă lasă nici anul acesta să merg la tenis, continuă ea, strîmbîndu-se. Dar tu o să te duci la club ?

— Mai mult ca sigur că nu.

— O să te plimbi cu bicicleta ?

— Asta poate.

— Ce fericire ! strigă ea. Privirea sa părea că zărește în depărtare ceva minunat. Știi, tanti mi-a făgăduit să mă lase să ies cu tine. Ai să vrei ?

Jacques îi cercetă de aproape ochii negri, sclipitori.

— Ai ochi frumoși, Gise.

I se păru că o tulburare neașteptată făcea acești ochi și mai negri încă. Gise întoarse capul, zîmbind. Ceea ce te iz-

bea la ea de la început, rîsul acela, veselia aceea, nu se manifesta numai prin strălucirea privirii sau prin jocul celor două gropițe foarte sprintene ce se săpau mereu în colțul buzelor, ci izbucnea pînă și în rotunjimea obrajilor, în vîrful turtit al nasului, în țîșnirea strengărească a bărbiei și în toată făptura asta plină, care respira numai sănătate și voie bună.

Fiindcă Jacques nu-i răspunsese la întrebare, o cuprinse mîhnirea.

— Ai să vrei, spune ?

— Ce anume ?

— Să mă iei cu tine la pădure sau la Marly, ca anul trecut ?

Fu atît de mulțumită că-l vede zîmbind în semn de consimțire, încît se tîrî lîngă el și-l îmbrățișă. Rămaseră așa, unul lîngă altul, culcați pe spate, scormonind cu privirea adîncimile rămuroase ale copacilor.

Se auzea picurul stropilor de apă în bazin, orăcăitul broaștelor și, din cînd în cînd, glasurile celor care se plimbau dincolo de gardul grădinii. Miresmele petuniilor, cu caliciul năclăit de nectar, rumenite toată ziua de soare, se desprindeau în valuri din ghivecele de pe balcon și pluteau în aerul cald.

— Cît ești de ciudat, Jacquot ! Mereu te gîndești ! La ce te poți gîndi atîta ?

El se ridică într-un cot, se uită la Gise și-i văzu buzele întredeschise, puțin umede.

— Mă gîndesc că ai dinți frumoși.

Fără să roșească, ea dădu din umeri și-i spuse cu o intonație copilărească :

— Lasă asta. Vorbesc serios.

Jacques începu să rîdă.

Un bondar, umflat parcă de lumina roșcată, se rotea în jurul lor ; se izbi de obrazul lui Jacques, ca un ciucure de lînă ; apoi, ochind pămîntul, se înfundă într-o gaură din iarbă cu un zgomot de batoză.

— Mă mai gîndesc că bondarul ăsta îți seamănă, Gise.

— Mie ?

— Da.

— De ce ?

— Nu știu, zise el trîntindu-se iar într-o rînă. E rotund și negru ca și tine. Și chiar bîzîitul lui seamănă cu zgomotul pe care-l faci tu cînd rîzi.

La această remarcă, dusă pe un ton serios, Gisèle păru că se adîncește în gînduri.

Amîndoi tăceau. Pe alei, umbrele se alungau în diagonală. Gise, pe care soarele o izbea în față, nu-și mai putea

stăpîni rîsul, mîngîiată de firicelele de aur care i se jucau pe obraji şi-i pătrundeau printre gene, gîdilîndu-i ochii.

Cînd clopoţelul de la intrare anunţă sosirea lui Antoine şi cînd Jacques îşi zări fratele la capătul aleii, se sculă hotărît, ca şi cum s-ar fi gîndit mai dinainte la cele ce avea de făcut, şi alergă spre el.

— Pleci din nou, chiar astă-seară ?

— Da, la zece şi douăzeci.

Încă o dată atenţia lui Jacques fu atrasă nu atît de oboseala care se citea pe faţa lui Antoine, cît de strălucirea aceea care îi dădea o înfăţişare neobişnuită, aproape războinică.

Coborî vocea :

— N-ai vrea să mergi cu mine, după cină, pînă la doamna de Fontanin ? Simţi că fratele său şovăie şi adăugă repede : Trebuie neapărat să-i fac o vizită şi n-am chef să mă duc mîine singur.

— Va fi şi Daniel acasă ?

Jacques ştia prea bine că nu.

— Desigur, zise.

Tăcură, văzîndu-l pe domnul Thibault la una din ferestrele salonului cu un ziar desfăcut în mînă.

— Ai venit ? strigă dînsul. Îmi pare bine că ai putut scăpa. Lui Antoine îi vorbea totdeauna cu multă consideraţie : Staţi afară, că vin şi eu.

— Atunci, ne-am înţeles ? şopti Jacques. O să pretextăm o plimbare după cină, da ?

Domnul Thibault nu revenise asupra hotărîrii de a-i interzice lui Jacques să mai aibă legături cu familia Fontanin. Din prudenţă, numele acesta blestemat nu mai fusese rostit niciodată în faţa lui. Dar ştia el oare că ordinele îi fuseseră călcate de mult ? Nimeni n-ar fi îndrăznit s-o afirme. Trufia părintească a domnului Thibault era aşa de mare, încît desigur nici nu-i trecuse prin minte că s-ar putea întîmpla să nu fie ascultat.

— Ai aflat ? A reuşit ! anunţă domnul Thibault coborînd greoi treptele. În sfîrşit, iată-ne liniştiţi în ce priveşte viitorul. Apoi propuse : Să ne mişcăm puţin în jurul pajiştii înainte de cină. Şi, ca să explice o asemenea propunere neobişnuită, adăugă : Am să vă vorbesc la amîndoi.

Mergea greoi, gîfîind, tîrîndu-şi picioarele pe nisip, cu trupul aplecat înainte, cu mîinile la spate, cu jaheta descheiată fluturîndu-i pe de lături. Fiii săi îl însoţeau în tăcere, unul de o parte şi celălalt de alta. Jacques îşi aminti de o frază pe care o

citise nu mai știa unde: „Cînd întîlnesc doi oameni, unul mai bătrîn și altul mai tînăr, mergînd alături și neavînd ce-și spune, sînt sigur că este un tată cu fiul lui".

— Iată, zise domnul Thibault, țin să cunosc părerea voastră asupra unui plan pe care l-am făcut pentru voi. Glasul îi căpătase o umbră de melancolie și un accent de sinceritate care nu-i erau obișnuite: Veți vedea, copii, cînd veți ajunge la vîrsta mea, cît de mult te frămîntă gîndul de a cunoaște importanța faptelor săvîrșite în viață. Știu — după cum îmi spune și abatele Vécard mereu — că toate forțele folosite ca să faci binele se leagă între ele și se îndreaptă spre același scop. Dar, spuneți, nu-i îngrozitor să te gîndești că, din toate eforturile unei vieți de om s-ar putea să nu se aleagă nimic din cauza moleșirii generației care-l urmează? Nu-i oare legitim pentru un tată să dorească fiilor lui ca cel puțin ei să păstreze o amintire de la dînsul? Chiar de ar fi să le servească numai ca exemplu? Oftă. M-am gîndit mai mult la voi decît la mine. Mi-am spus că mai tîrziu s-ar putea să vă facă plăcere, fiind fiii mei, să nu fiți confundați cu toți cei ce se numesc Thibault în Franța. Nu ne tragem oare dintr-un neam care timp de două secole a stat la temelia țării? Asta e ceva! În ce mă privește, am conștiința că am sporit, după puterile mele, această moștenire demnă de respect; și am dreptul — aceasta îmi va fi răsplata — să doresc ca voi să-mi purtați numele cu fală și să-l treceți mai departe, nepătat, celor ce se vor naște din sîngele meu. Legile statului au prevăzut asemenea dorințe. Am făcut, deci, de cîteva luni, toate formalitățile cuvenite pentru modificarea stării voastre civile; în scurt timp vă voi da să semnați niște acte. Și cred că, înainte de sfîrșitul vacanței — cel mai tîrziu pînă la Crăciun —, veți avea dreptul legal de a nu mai fi niște Thibault oarecare, ci niște Oscar-Thibault, cu trăsură de unire: Dr. Antoine Oscar-Thibault! Își împreună mîinile, frecîndu-le una de alta: Iată ce aveam să vă spun. Nu-mi mulțumiți. Să închidem discuția. Și acum, haidem să mîncăm. Domnișoara ne face semne. Și își puse, ca un patriarh, cîte o mînă pe umerii fiilor lui: Dacă, pe deasupra, s-o întîmpla ca această distincție a numelui să vă fie de vreun folos în carieră, cu atît mai bine, dragii mei. Nu-i oare drept ca un om care n-a cerut nimic de la ceea ce-i vremelnic pe pămînt să facă în așa fel încît și copiii lui să se bucure de considerația pe care a dobîndit-o el?

Glasul îi tremura. Ca să nu se înduioșeze, părăsi brusc aleea pe care mergeau și, grăbind pasul, împiedicîndu-se de bulgării de pămînt din iarbă, intră singur în vilă. Jacques și

Antoine nu-şi aminteau să-l mai fi văzut vreodată atît de tulburat.

— Să vrei să născocești așa ceva și n-ai izbuti ! murmură Antoine, care nu se putea stăpîni să nu facă haz.

— Taci din gură ! îl mustră Jacques. Avea impresia că fratele lui îi pîngărește inima cu niște mîini murdare.

Rar se întîmpla ca Jacques să nu vorbească despre domnul Thibault cu un anumit respect. Se ferea să-l judece, deoarece luciditatea lui i se părea penibilă atunci cînd se îndrepta — și de cele mai multe ori fără s-o facă înadins — asupra tatălui său. În seara aceea însă, frămîntările părintelui său, care proveneau din dorința de a supraviețui, îl izbiră într-un chip dureros. El însuși, deși n-avea decît douăzeci de ani, nu se putea gîndi niciodată la moarte fără o bruscă strîngere de inimă.

„Oare de ce-l duc și pe Antoine acolo ?" se întrebă Jacques o oră mai tîrziu, în timp ce mergeau împreună pe șoseaua înverzită, străjuită de șiruri de tei seculari, ce ducea spre pădure. Îl durea ceafa ; Domnișoara stăruise ca Antoine să-i vadă furunculul și acesta crezuse de cuviință să i-l deschidă, cu toate protestele pacientului, căruia nu-i prea convenea să plece în vizită cu un pansament la ceafă.

Antoine, obosit, dar vorbăreț, nu se gîndea decît la Rachel ; ieri, pe vremea asta, nici n-o cunoștea măcar, iar acum îi fura fiecare minut din viață.

Exaltarea lui contrasta cu sentimentele ce-l măcinau pe Jacques — la sfîrșitul acestei zile liniștite și mai ales în clipa asta, pe drum — din pricina vizitei care trezea în el o emoție schimbătoare, destul de asemănătoare, uneori, cu speranța. Mergea alături de Antoine ; era nemulțumit, bănuitor ; simțea o pornire instinctivă împotriva fratelui său, stare ce nu se manifesta, dar care-l făcea să se închidă într-un fel de mutism, deși conversația dintre ei era la fel de amicală ca întotdeauna. De fapt, își aruncau unul altuia cuvinte, fraze, zîmbete, așa cum doi dușmani ar arunca lopeți de pămînt ca să facă o tranșee între două poziții. Amîndoi își dădeau seama de această manevră. Faptul că erau frați crease între ei o sensibilitate așa de mare, încît nu-și mai puteau ascunde lucrurile importante. O simplă intonație prin care Antoine lăuda parfumul unui tei întîrziat — ce-i amintea în taină de părul înmiresmat al Rachelei —, deși lui Jacques nu-i spunea nimic precis, era totuși aproape ca o destăinuire. Astfel că acesta nu se mira deloc cînd Antoine, nemaiputîndu-se

stăpîni, îl apucă de braț și, trăgîndu-l după el cu un pas grăbit, începu să-i povestească ciudata lui noapte albă, cu tot ceea ce se întîmplase în cursul ei. Tonul lui Antoine, rîsul, atitudinea lui de bărbat matur, unele amănunte prea dure, ce contrastau cu rezerva lui obișnuită de frate mai mare, stîrneau în Jacques o indispoziție necunoscută pînă atunci. Se prefăcea că e vesel, zîmbea, aproba din cap, dar, în fond, suferea. Îi era ciudă pe fratele lui că-i pricinuiește această suferință și nu-i iertă dezaprobarea pe care Antoine însuși o provoca în el. Și, cu cît acesta îi zugrăvea mai amănunțit starea de beție în care trăia de douăsprezece ceasuri încoace, cu atît Jacques se refugia într-o împotrivire trufașă și simțea crescînd în el setea de puritate. Cînd Antoine, vorbind de felul cum își petrecuse după-amiaza aceea, își îngădui cuvintele „zi de dragoste", Jacques avu o tresărire, pe care nu și-o putu stăpîni, și se revoltă :

— A, nu, Antoine, nu ! Dragostea este cu totul altceva !

Antoine zîmbi, ca un încrezut ce era ; apoi, nu fără a se mira, tăcu.

Familia Fontanin avea în cealaltă parte a parcului, la marginea pădurii, lîngă zidul vechii incinte, o locuință bătrînească, pe care doamna de Fontanin o moștenise de la mama ei. O cărare tăiată printre salcîmi și așa de puțin umblată încît era veșnic năpădită de buruieni înalte lega de șosea portița de la intrare, făcută în zidul grădinii.

Cînd intrau pe poartă, se înnopta. Un clopoțel sună și, la celălalt capăt al ogrăzii, lîngă casa cu ferestre luminate, se auzi lătratul lui Puce, cățelușa lui Jenny. Antoine și Jacques cunoșteau drumul. Lumea stătea, după masă, în partea cealaltă a casei, unde terenul, umbrit de doi castani, forma un fel de terasă deasupra fostului șanț al parcului. Cei doi frați fură obligați să ocolească un automobil, a cărui formă se distingea prin întuneric chiar în drumul lor.

— Au musafiri, constată Jacques, cuprins de o bruscă părere de rău că venise.

Dar doamna de Fontanin le ieși înainte.

— Ghicisem eu ! strigă ea îndată ce-i recunoscu.

Alergă spre ei cu pași mici, voioși, cu brațele întinse, cu un zîmbet primitor pe față.

— Am fost așa de bucuroasă azi-dimineață cînd am deschis scrisoarea lui Daniel ! (Jacques nu se clinti.) Dar știam că ai să reușești ! zise ea privindu-l pe Jacques cu un aer serios. Era ceva care îmi spunea asta încă de atunci, din duminica

aceea de iunie cînd ai venit cu Daniel. Dragul meu Daniel ! Trebuie să fi fost așa de fericit, așa de mîndru ! Și Jenny s-a bucurat foarte mult !

— Așadar, Daniel nu-i aici astă-seară ? întrebă Antoine.

Se apropiau de fotoliile așezate în cerc. Se discuta cu însuflețire. Jacques recunoscu imediat, printre celelalte, o voce cu un timbru special, vibrant și totuși stins : vocea lui Jenny. Nu se ridicase de jos și stătea lîngă verișoara ei, Nicole, și lîngă un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, spre care Antoine înaintă cu o plăcută surpriză : era un tînăr chirurg cu care fusese coleg la spitalul Necker. Cei doi bărbați își strînseră mîna cu simpatie.

— Vă cunoașteți ? exclamă încîntată doamna de Fontanin. Antoine și Jacques Thibault sînt cei mai buni prieteni ai lui Daniel, îl lămuri ea pe doctorul Héquet. Vreți să le împărtășim și lor taina ? Apoi, întorcîndu-se spre Antoine : Nicole îmi va îngădui să vă anunț logodna ei, nu-i așa, drăguță ? Nu-i încă oficială, dar, precum vedeți, Nicole își aduce de pe acum logodnicul la mătușa ei, și-i destul să-i privești ca să le ghicești taina !

Jenny nu ieșise în întîmpinarea celor doi frați ; așteptase ca ei să ajungă în fața sa și numai după aceea se ridică și le întinse mîna, cu răceală.

Înainte ca toată lumea să se așeze din nou, ea se adresă Nicolei :

— Dragă Nicole, vino să-ți arăt porumbeii. Am opt pui, care...

— ...care sug încă ? zise Jacques pe un ton ce voia să fie ironic, dar care nu era decît neplăcut și necuviincios. Își dădu seama numaidecît și-și încleștă fălcile.

Jenny păru că nu-l auzise.

— ...care încep să zboare, își termină ea fraza.

— Dar s-au culcat la ora asta, șopti doamna de Fontanin, ca s-o facă să stea locului.

— Cu atît mai mult, mamă. În timpul zilei nu te poți apropia de ei. Félix, vii cu noi ?

Doctorul Hequet, care vorbea cu Antoine, se grăbi să o ia în urma fetelor.

— Vor fi o pereche încîntătoare, se bucură doamna de Fontanin, aplecîndu-se spre Antoine și spre Jacques după ce logodnicii se depărtară. Biata Nicole, care n-are nici un fel de avere, era terorizată de ideea fixă să nu cadă pe capul cuiva. De trei ani își cîștigă viața ca infirmieră. Ei, și acum vedeți cum a fost răsplătită ? Doctorul Héquet a întîlnit-o la

căpătîiul unui bolnav și a găsit-o inteligentă, atît de devotată, atît de curajoasă în fața vieții, încît s-a îndrăgostit de ea. Și iată-i ! Nu-i așa că-i minunat ?

Se bucura cu nevinovăție de elementul romantic al acestei întîmplări, în care nu erau decît sentimente nobile, în care triumfa virtutea ; chipul îi strălucea de mulțumire.

Se adresa mai ales lui Antoine, vorbindu-i pe un ton prietenesc, ce părea că presupune o identitate de păreri între ei ; îi plăcea fruntea, privirea lui pătrunzătoare, fără a se gîndi că era cu șaisprezece ani mai în vîrstă ca el și că ar fi putut să aibă un fiu aproape de vîrsta lui. Antoine o făcu și mai fericită cînd o asigură că Félix Héquet era un chirurg de valoare, un om de viitor.

Jacques nu participa la conversație. „Care sug încă !" își repeta el cu mînie cuvintele acelea de spirit. Totul îl exaspera de cînd venise aici, chiar și vorbăria politicoasă a doamnei de Fontanin. Nu putuse suporta pînă la capăt felicitările ei și se întorsese puțin într-o parte, rușinat pentru ea că putea să dea atîta importanță succesului său la școală, despre care el avusese, de altfel, grijă s-o anunțe telegrafic.

„Cel puțin Jenny m-a scutit de complimente, observă el. Să-și fi dat oare seama că valorez mai mult decît succesul acesta ? Nu. E pur și simplu din nepăsare. Superioritatea mea... Care sug încă !... Ce imbecil sînt !... De altfel, habar n-are ce înseamnă elev la Școala Normală ! Dar ce-o privește pe ea viitorul meu ? Abia de mi-a zis bună ziua. Și eu... Dar de ce am lăsat să-mi scape prostia aceea ? Se înroși și își încleștă din nou fălcile. Mi-a spus bună ziua, dar continua să stea de vorbă cu verișoara ei. Ochii ei... Sînt de nepătruns. Fața îi e încă de copil, dar ochii..."

Furunculul îl sîcîia neîntrerupt cu înțepături dureroase, dar, mai mult decît din cauza furunculului, suferea de pe urma pansamentului pe care toți îl siliseră să-l poarte, și Domnișoara, și chiar Gise ! Probabil că avea o înfățișare respingătoare.

Antoine zîmbea, discuta, uitînd cu totul de Jacques.

— ...din punct de vedere moral... spunea el.

„Antoine vorbește ca și cum toată lumea ar fi a lui", gîndi Jacques. Și deodată politețea mondenă a fratelui său, acest „punct de vedere moral" mai ales, după ce-i mărturisise mai înainte cum s-a destrăbălat, îl jigniră ca o ipocrizie de neiertat. Ah, cît erau de deosebiți unul de altul ! Jacques trecu dintr-o dată la cealaltă extremă și nu mai văzu nimic comun între el și fratele lui. Da, mai curînd sau mai tîrziu, se vor

despărți. Era fatal : caracterele lor nu se potriveau, ba chiar se excludeau reciproc ! Și o tristețe amarnică îl cuprinse la gîndul că cei cinci ani de înțelegere nu izbutiseră să-i ferească de a deveni nepăsători unul față de altul, de a deveni străini, dușmani poate. Fu cît pe-aci să se scoale și să plece, sub un motiv oarecare ! Ar fi vrut să rătăcească, să hoinărească noaptea, oriunde, prin pădure ! O singură ființă în lume știuse să-i zîmbească : Gise ! Ar fi renunțat din toată inima la succesul lui din ajun, numai să se găsească iar lîngă ea, pe pajiște, lîngă chipul ei, lîngă ochii ei — ochii ei fără mister ! —, ca în clipa aceea cînd ea îi strigase : „Ai să vrei, spune ?" și rîsese cu rîsul ei de turturică. Nu-și amintea să o fi văzut vreodată pe Jenny rîzînd și însuși zîmbetul ei avea un aer dezamăgit. „Oare ce am ?" se întrebă, încercînd să-și vină în fire. Dar nostalgia aceasta amestecată cu ciuda era mai tare decît voința lui și-l făcu să urască totul, cuvintele doamnei de Fontanin, înjosirea lui Antoine, oamenii, tinerețea lui sterilă, totul, pe Jenny chiar, care părea foarte mulțumită în mediocritatea universală !

— Ce intenționezi să faci în timpul vacanței, Jacques ? îl întrebă doamna de Fontanin. Ar trebui să-l hotărăști pe Daniel să lase și el Parisul pentru cîteva săptămîni. O călătorie în doi ar putea să fie așa de plăcută, așa de instructivă ! (Era puțin întristată că nu vedea conturîndu-se mai precis viitorul cu totul aparte pe care îl sperase pentru fiul ei ; și, pierzîndu-și răbdarea, se îngrijora uneori de viața pe care o ducea Daniel, prea liberă, prea neregulată, nu cuteza să gîndească : desfrînată.)

Cînd află că Jacques intenționa să rămînă toată vara la Maisons, se entuziasmă :

— Ce bine îmi pare ! Nădăjduiesc că ai să-l faci și pe Daniel să vină ; niciodată nu-și ia concediu ; în cele din urmă o să-și ruineze sănătatea... Jenny, strigă ea către fata care se întorcea însoțită de oaspeți, o veste bună : Jacques stă cu noi toată vacanța ! Asta înseamnă cîteva partide de tenis, nu-i așa ? Jenny e nebună după tenis, toate diminețile și le petrece la club. Acum avem aici un cerc de tenis vestit, îi explică doctorului Héquet, care se așeză lîngă ea. Un tineret încîntător se întîlnește acolo în fiecare dimineață ; petrec minunat, cu organizări de meciuri, de campionate... Eu nu mă prea pricep la astea, mărturisi ea rîzînd, dar se pare că este ceva pasionant. Și se plîng mereu că duc lipsă de tineri. Mai faci parte din club, Jacques ?

— Da, doamnă.

— Ei bravo !... Nicole, va trebui să vii vara asta cu logodnicul tău să stai o săptămînă întreagă la noi. Nu-i așa, Jenny ? Sînt sigură că doctorul Héquet este un bun jucător !

Jacques se întoarse spre Héquet. Lampa din salon își arunca prin geamul deschis lumina asupra figurii prelungi și serioase a tînărului chirurg, asupra bărbuței lui castanii, asupra tîmplelor care începeau să încărunțească. Părea cu vreo zece ani mai mare ca Nicole. Sub lentilele ochelarilor nu i se putea observa felul privirii ; dar atitudinea lui rezervată era simpatică. „Da, își zise Jacques, eu sînt un copil ; iată un bărbat adevărat. Un bărbat adevărat ! Un bărbat care poate fi iubit. În timp ce eu..."

Antoine se ridicase ; se simțea obosit și nu voia să scape trenul. Jacques îi aruncă o privire mîhnită. Cu cîteva minute mai înainte, se gîndise să plece sub un motiv oarecare, dar acum nu se putea hotărî să încheie seara asta așa ; totuși, trebuia să-și însoțească fratele.

Se apropie de Jenny :

— Cu cine joci anul acesta la club ?

Jenny îl privi scurt și linia subțire a sprîncenelor ei se încruntă puțin.

— Cu cine găsesc, răspunse ea.

— Cu frații Casin, Fauquet și banda Périgault ?

— Firește.

— Mereu aceiași și la fel de spirituali ?

— Ce vrei, nu toată lumea învață la Școala Normală !

— La urma urmei, e poate nevoie să fii un imbecil ca să poți juca bine tenis.

— Posibil, zise ea ridicîndu-și cu trufie capul. Dumneata trebuie să știi mai bine ca oricare altul : erai un foarte bun jucător de tenis altădată ! Apoi, curmînd vorba și întorcîndu-se spre verișoara ei : Nu pleci încă, nu-i așa, Nicole ?

— Întreabă-l pe Félix.

— Ce trebuie să-l întrebe pe Félix ? zise Héquet venind lîngă fete.

„Fetița asta are un ten uimitor, își spunea Antoine, cu ochii fixați asupra Nicolei. Dar în comparație cu Rachel..." Și simți deodată cum îi crește inima.

— Atunci, Jacques, pe curînd, da ? zise doamna de Fontanin. Te duci mîine la joc, Jenny ?

— Nu știu, mamă, nu cred.

— În sfîrșit, dacă nu mîine, vă veți întîlni într-una din diminețile astea, adăugă doamna de Fontanin împăciuitoare.

Și, cu toate protestele lui Antoine, îi conduse pe cei doi frați pînă la portița grădinii.

— Zău, draga mea, nu ești deloc politicoasă cu prietenii tăi! exclamă Nicole de îndată ce frații Thibault se găsiră la oarecare distanță.

— Mai întîi, nu sînt prietenii mei, răspunse Jenny.

— Thibault, cu care am lucrat, interveni în discuție Héquet, este un tip remarcabil și deja foarte bine văzut. Fratele lui, nu știu, dar — adăugă el, și privirea îi strălucea răutăcioasă sub lentilele ochelarilor, căci auzise dialogul scurt dintre Jenny și Jacques — rar se întîmplă ca un imbecil să reușească dintr-o dată, și încă printre primii, la Normală.

Chipul lui Jenny se îmbujoră. Nicole se grăbi să intervină. Trăise destul de mult lîngă verișoara ei ca să-i cunoască unele cusururi ale caracterului, sfiala aceea mereu în luptă cu mîndria și care uneori degenera într-o susceptibilitate capricioasă.

— Bietul de el, avea o bubă la ceafă, observă Nicole, cu indulgență. Așa ceva îți taie tot cheful.

Jenny nu răspunse. Héquet nu mai stărui; se întoarse spre logodnica lui:

— Nicole, trebuie să ne pregătim de plecare, zise pe tonul unui om obișnuit în viață cu exactitatea.

Întoarcerea doamnei de Fontanin puse capăt discuției.

Jenny o însoți pe verișoara ei pînă în camera unde-și lăsase mantoul și acolo, după o tăcere destul de lungă, se lamentă:

— Iată-mi toată vacanța stricată!

Nicole, în fața oglinzii, își potrivea părul, cu singura grijă de a plăcea logodnicului ei; se simțea frumoasă, se întreba ce-i spunea el oare, jos, mătușii ei, se gîndea la întoarcerea în automobilul medicului, prin noaptea liniștită, așa că nu dădea mare atenție indispoziției lui Jenny. Zîmbi însă văzînd expresia de furie sălbatică de pe chipul prietenei sale.

— Ce copilă ești! făcu ea.

Dar nu observă privirea pe care i-o aruncă Jenny.

Se auzi claxonul mașinii. Nicole se răsuci veselă și, cu acel amestec de iubire, nevinovăție și cochetărie care constituia farmecul ei, se răsuci spre verișoara sa, voind s-o cuprindă de mijloc. Dar Jenny scoase fără să vrea un țipăt și sări în lături. Nu putea suferi s-o atingă cineva; întotdeauna refuzase să învețe să danseze, într-atît de insuportabilă i se părea atingerea unui braț străin; odată, pe cînd nu era decît

o copilă, într-o după-amiază, scrîntindu-şi piciorul în Grădina Luxembourg, după ce fusese adusă acasă cu trăsura, preferase să urce scara singură, tîrîndu-şi piciorul bolnav, dar nu-l lăsase pe portar s-o ia în braţe şi s-o urce pînă sus.

— Ce tare te gîdili ! zise Nicole. Apoi, cu o privire limpede, făcînd aluzie la clipele pe care le petrecuseră împreună, numai ele două, înainte de masă, pe aleea trandafirilor, adăugă : Îmi pare foarte bine că am putut vorbi, draga mea. Sînt zile în care fericirea mă înăbuşă. Cu tine, vezi, am fost totdeauna naturală. Şi cum sînt cu tine, aşa sînt mereu în adîncul sufletului meu. Aş vrea aşa de mult, draga mea, ca şi tu, la rîndul tău, în curînd...

Grădina, luminată de cele două felinare, era feerică şi teatrală. Héquet, după ce ridicase capota, strîngea acum o bujie cu gesturi atente, de practician. Nicole voi să-şi ţină mantoul împăturit pe genunchi, dar logodnicul o sili să-l îmbrace. O trata oarecum ca pe o fetiţă ce-i fusese dată în pază. Le trata oare pe toate femeile ca pe nişte copii ? Nicole ceda, de altfel cu atîta voie bună, încît Jenny fu mirată şi simţi un fel de ciudă împotriva celor doi logodnici. „Nu, îşi spunea Jenny, scuturîndu-şi fruntea mică, o fericire ca asta... Eu, nu..."

Urmări multă vreme dîra luminoasă care îşi tăia drum prin noapte şi, rezemată de zidul grădinii, strîngînd căţeluşa în braţe, fu cuprinsă de o melancolie atît de pătrunzătoare, de o pizmă atît de mare, îndreptată nici ea nu ştia împotriva cui, de atîta nădejde, fără o ţintă precisă, încît îşi înălţă capul spre cerul plin de stele şi, cîteva clipe, dori să moară, înainte de a fi încercat să trăiască.

VI

Gisèle se întreba de ce, de la o vreme, zilele erau aşa de scurte şi vara aşa de frumoasă, de ce dimineaţa, pieptănîndu-şi părul în faţa ferestrei larg deschise, nu se putea opri să nu cînte şi să nu zîmbească la tot ceea ce se află în jurul ei : oglinzii, cerului limpede, grădinii, sîngelui voinicului, pe care îl stropea de pe pervazul ferestrei, portocalilor de pe terasă, care parcă se ghemuise ca un arici spre a se putea apăra mai bine de razele soarelui ?

Domnul Thibault nu stătea niciodată la Maisons-Laffitte mai mult de două-trei zile fără să revină la Paris pentru douăzeci şi patru de ceasuri, ca să-şi vadă de afaceri. În lipsa

lui, în vilă atmosfera era mai destinsă. Mesele erau ca niște jocuri, Jacques și Gise își regăseau rîsetele lor nebunatice de copii. Domnișoara, mai sprintenă, țopăia de la cămară la spălătorie și de la bucătărie la magazia de uscat rufe, fredonînd cîntece demodate, ce aminteau de cupletele lui Nadaud. În zilele acelea, Jacques, odihnit, cu spiritul vioi și plin de planuri contradictorii, se lăsa în voia înclinației lui și-și petrecea după-amiezile într-un colț al grădinii, întins pe iarbă, sau plimbîndu-se, făcîndu-și însemnări. Gisèle, cucerită și ea de dorința de a-și întrebuința timpul cu folos, se așeza pe scară, de unde putea urmări toate mișcările lui Jacquot pe sub arbori, și acolo, adîncită în lectura romanului *Marile Speranțe* de Dickens — carte a cărei lectură fusese încuviințată de Domnișoara la stăruințele lui Jacques, ca un prilej de a face progrese în limba engleză — plîngea cu lacrimi pentru că ghicise de la început că Pip o va abandona pe sărmana Biddy pentru *miss* Estelle, ființa aceea crudă și cu toane.

O scurtă absență a lui Jacques, în a doua jumătate a lui august, cînd acesta se dusese să asiste la căsătoria lui Battaincourt, în Touraine, în calitate de martor, fu de-ajuns ca să risipească vraja.

A doua zi după întoarcerea la Maisons, deșteptat prea devreme după un somn agitat, pe cînd se rădea cu grijă și se bucura că tenul său nu mai are nici cea mai mică pată de roșeață și că în locul furunculului din ceafă nu mai rămăsese decît o cicatrice abia vizibilă, perspectiva de a-și continua viața aceasta monotonă i se păru așa de plictisitoare, încît își întrerupse toaleta și se trînti furios pe pat. „Și săptămînile trec", se gîndi el. Aceasta era oare vacanța pe care o așteptase atîta ? Sări brusc în picioare. „Ar trebui să mai fac ceva antrenament", își zise el pe un ton înțelept, ce contrasta cu nervozitatea gesturilor. Își alese din dulap o cămașă deschisă la gît, verifică racheta și pantofii, să vadă dacă sînt în bună stare, și peste cîteva clipe încălecă pe bicicletă, ca să ajungă mai repede la club.

Două plase erau ocupate. Jenny juca. Păru că nici nu vrea să observe venirea lui Jacques, care nu se grăbi să-i dea bună ziua. Schimbarea echipelor îi aduse în aceeași partidă, mai întîi ca adversari, apoi ca parteneri. Erau de aceeași forță.

Începură să se tachineze iar, în felul acela nepoliticos din trecut. Jacques se ocupa mult de Jenny, dar de fiecare dată

într-un chip sîcîitor, chiar jignitor, rîzînd de greşelile ei la joc şi simţind o adevărată plăcere s-o contrazică. Jenny îl răspundea la fel, cu gesturi care nu-i erau deloc naturale. I-ar fi fost uşor să renunţe la un partener aşa de nesuferit ; totuşi, nu părea că intenţionează să-l ocolească, dimpotrivă, se încăpăţîna să aibă ea ultimul cuvînt. Şi, cînd ceilalţi jucători începură să se împrăştie pentru a se duce la masă, îl provocă pe Jacques, pe un ton autoritar :

— Una simplă din patru mingi, vrei ?

Şi puse atîta îndîrjire în luptă, încît îl bătu cu patru la zero.

Victoria o făcu mai generoasă :

— Pe asta să n-o punem la socoteală ; nu eşti antrenat. Îţi vei lua revanşa peste cîteva zile.

Glasul îi era stins, ca de obicei. „Sîntem amîndoi nişte copii !" îşi zise Jacques. Şi era fericit că are comun cu ea aceeaşi slăbiciune. Fu ca o licărire de speranţă. Se ruşină gîndindu-se la atitudinea lui faţă de Jenny ; dar, cînd încercă să şi-o schimbe, nu găsi alta potrivită ; niciodată n-are să poată fi natural cu ea ; şi cu nimeni n-ar fi dorit să fie mai natural cum ar fi vrut să fie cu ea !

Bătea ora douăsprezece cînd ieşiră amîndoi de la club, ducîndu-şi bicicletele de ghidon.

— La revedere, îi zise ea. Ia-o înainte. Mi-e aşa de cald, încît mă tem să nu-mi vină rău pe bicicletă.

Fără să răspundă, Jacques continuă să meargă alături de ea.

Lui Jenny nu-i plăcea ca cineva să i se impună şi simţi un fel de enervare văzînd că nu se poate despărţi de el atunci cînd dorea. Jacques înţelese ; se gîndea să vină să joace a doua zi şi căuta o frază prin care să-şi motiveze stăruinţa asta neprevăzută.

— Acum, cînd m-am întors din Touraine... începu el încurcat şi fără tonul acela ironic.

De altfel, Jenny băgase de seamă, încă de anul trecut, că el n-o mai necăjea atunci cînd se întîmpla să rămînă singuri.

— Ai fost în Touraine ? întrebă ea, ca să spună ceva.

— Da. Pentru căsătoria unui prieten pe care-l cunoşti ; l-am întîlnit în casă la dumneavoastră : Battaincourt.

— Simon de Battaincourt ? Păru că-şi adună amintirile, apoi spuse categoric : Nu-mi plăcea !

— Nu mai spune ? Şi de ce ?

Ea nu suferea genul acesta de întrebări.

— Ești prea aspră, e un băiat drăguț, continuă Jacques văzînd că nu-i răspunde. Apoi se răzgîndi : Nu, de fapt, ai dreptate : e prea comun.

Ea încuviință cu un semn din cap și Jacques fu fericit.

— Nu știam că erai prieten cu el, zise Jenny.

— Pardon, el s-a agățat de mine, preciză Jacques zîmbind. Și asta s-a întîmplat într-o seară, pe cînd ne întorceam împreună nu știu de unde. Era tîrziu. Daniel ne părăsise. Atunci, netamnesam, Battaincourt mi-a făcut destăinuiri. Mi-a povestit toată viața lui, așa cum ți-ai încredința averea unui bancher căruia i-ai spune : „Vezi de afacerile mele, am toată încrederea".

Jenny îl asculta oarecum curioasă și nu se mai gîndea, pentru moment, să scape de el.

— Ți se întîmplă des să asculți destăinuirile altuia ? întrebă ea.

— Nu. De ce ? Ba... poate că da. Zîmbi : Da, de fapt mi se întîmplă destul de des. Apoi, înfruntînd-o : Te miră ?

Fu mișcat auzind-o că-i răspunde atît de cuminte :

— Nu, nicidecum.

O boare de vînt cald le aruncă în obraji suflarea grădinilor din jur, un iz de pămînt ud, o mireasmă uscată de flori ofilite de soare, un parfum de garoafe de India și de vanilie. Jacques tăcea. Jenny fu cea care deschise vorba :

— Și din destăinuire în destăinuire, l-ai însurat !

— O, nu, dimpotrivă ! Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să împiedic o căsătorie atît de nesăbuită. O văduvă, mai bătrînă ca el cu patrusprezece ani și care mai are și un copil ! Părinții lui s-au certat cu el. Dar nu s-a putut face nimic. Apoi, amintindu-și că mai întrebuințase o dată, în chip fericit, vorbind de prietenul lui, cuvîntul „posedat" în înțelesul biblic, adăugă : Battaincourt este posedat cu totul de femeia aceea.

— E drăguță ? făcu ea, fără să fi remarcat tăria expresiei.

Jacques se gîndi atît de mult, încît ea își muscă buzele și zise :

— Nu credeam că-ți pun o întrebare atît de grea.

El continuă să se gîndească, fără a zîmbi deloc.

— N-aș putea spune dacă-i drăguță. Este teribilă. Nu găsesc alt cuvînt. Apoi, după o pauză rosti : Toate ființele sînt atît de ciudate ! își ridică ochii spre Jenny și i se păru surprinsă. Crede-mă, continuă el, toate ființele sînt atît de ciudate ! Chiar acelea care nu interesează pe nimeni. Ai băgat de seamă cînd le vorbești altora despre oamenii pe care-i cunoști și pe care-i cunosc și ei cîte lucruri semnificative, im-

portante le scapă ? Din pricina asta oamenii se înțeleg așa de greu între ei.

O privi iarăși și simți că ea îl asculta și că își repeta în sine ceea ce îi spusese el. Neîncrederea pe care o avusese totdeauna față de Jenny făcu îndată loc unei dorințe de apropiere, voia să cucerească și mai mult atenția asta neobișnuită, s-o miște pe Jenny povestindu-i unele amănunte de la ceremonie, ce-i stăruiau încă vii în memorie.

— Unde rămăsesem ? întrebă Jacques, zăpăcit. Aș vrea atît de mult să scriu într-o zi viața acestei femei, după puținele lucruri pe care le știu despre ea ! Se zice că a început ca vînzătoare într-un bazar. Ascensiunea plină de ambiție a acestei femei... rosti el, repetînd formula pe care o scrisese într-un carnețel de buzunar. O soră a lui Julien Sorel. Îți place romanul *Roșu și negru?*

— Deloc !

— Ce vorbești ? ! se miră Jacques. Da, înțeleg prea bine ce vrei să spui. Se gîndi o clipă, apoi zîmbi : Dar dacă deschidem mereu paranteze, nu mai ajung niciodată la capăt. Nu cumva te țin prea mult de vorbă ?

Căutînd să nu pară prea mirată, Jenny se fîstîci și zise :

— Nu, nu mîncăm decît la douăsprezece și jumătate, din pricina lui Daniel.

— Daniel e aici ?

Jenny se simți prinsă cu minciuna.

— A spus că poate vine, zise ea înroșindu-se. Dar dumneata ?

— Eu nu mă grăbesc, tata e la Paris. Vrei să mergem la umbră ?... Am să-ți povestesc numai masa care a avut loc după nuntă. O, un lucru fără importanță ; totuși, a fost ceva așa de greu de suportat... Dar să-ți spun. Mai întîi, cadrul. Un castel istoric, cu turnul refăcut de Goupillot. Goupillot e numele primului ei bărbat, un om extraordinar, un fost vînzător de mărunțișuri, care, descoperind că e un geniu al bazarului, a murit multimilionar, după ce înzestrase toate orașele noastre de provincie cu cîte un „bazar gen secolul XX". Ai văzut, desigur, așa ceva. Căci văduva, în treacăt fie zis, e foarte bogată. Nu i-am fost prezentat niciodată. Cum să ți-o descriu ? O femeie slabă, mlădioasă, prea elegantă ; profil mîndru, cap răzvrătit, ochi cenușii într-un ten de brunetă puțin șters, o privire tulbure, ca o apă stătută. Ți-o închipui ? Atitudini de copil răsfățat, mult mai tinerești decît chipul ei : vorbește tare, rîde și, din cînd în cînd, nu știu cum să-ți explic, privirea aceea cenușie se desprinde dintre

picoape, dintre gene și atunci, dintr-o dată, toate copilăriile pe care le spune capătă o importanță îngrijorătoare încît, fără să vrei, te gîndești la zvonul ce se răspîndise după ce a rămas văduvă, anume că și-ar fi otrăvit bărbatul.

— Femeia asta mă înspăimîntă, zise Jenny, care nu se mai putea împotrivi interesului ce i-l trezea Jacques.

Acesta, plăcut surprins și încurajat, urmă :

— Da, chiar așa este, o femeie care te înspăimîntă. Îmi amintesc că e tocmai senzația pe care am avut-o cînd ne-am așezat la masă ; o priveam, era în picioare, cu fața ca o mască, severă, dinaintea mesei împodobite cu flori albe...

— Era în alb ?

— Aproape ; nu chiar o rochie de mireasă, mai mult o rochie de grădină, destul de teatrală, de un alb-închis, ca smîntîna. Dejunul se servea la mese mici. Îi invita pe oaspeți în felul ei, fără să țină seama de numărul locurilor, alandala. Battaincourt stătea lîngă ea. Părea nervos ; la un moment dat, el i-a zis : „Vezi cum încurci totul ?“ Au schimbat o privire... Ah ! ce privire stranie ! Am avut impresia că între ei nu mai era nimic tineresc, nimic proaspăt, ci numai trecut.

Jenny își spunea : „Poate nu-i chiar așa de pervers cum credeam, nici așa de gol, nici așa...“ Și chiar în clipa aceea își dădu seama că știa de multă vreme că Jacques era o fire bună și sensibilă. Tulburată, în timp ce urmărea povestirea lui Jacques, nu se putu opri să nu rețină amănuntele care-i întăreau și mai mult părerea favorabilă ce și-o făcea despre el.

— Simon a ținut să stau în stînga lui, continuă Jacques. Dintre toți prietenii lui, numai eu eram de față. Daniel făgăduise că va veni, dar pînă la urmă s-a răzgîndit. Și nu era nici un membru al familiei Battaincourt, nici măcar vărul primar al lui Simon, cu care crescuse și pe care el îl așteptase pînă în clipa cînd a sosit ultimul tren. Bietul băiat, îți făcea milă ! E o fire simțitoare, delicată, te asigur, știu despre el lucruri foarte frumoase. Se uita la toți oamenii aceia din jurul lui : niște străini ! Se gîndea la părinții lui. Mi-a zis : „Niciodată n-aș fi crezut că o să se poarte așa de aspru cu mine. Ce supărați trebuie să fie pe mine !“ Și în timpul mesei mi-a mai șoptit : „Nici un cuvînt, nici măcar o telegramă ! Asta înseamnă că nici nu exist pentru ei. Zi și tu...“ Nu știam ce să-i răspund. Atunci el s-a grăbit să adauge : „O ! nu pentru mine spun asta, mie puțin îmi pasă ! Dar mă gîndesc la Anne.“ Tocmai atunci teribila Anne desfăcea o telegramă, pe care i-o adusese cineva. Battaincourt se făcuse alb ca varul. Dar telegrama era pentru ea : felicitări din partea unei prietene. Atunci, Simon nu s-a

mai putut stăpîni : în ciuda faptului că toată lumea îl privea, în ciuda Annei și a feței ei încruntate, în ciuda privirii ei reci, care-l măsura scurt, a început să plîngă. Ea era furioasă. El și-a dat seama. Stătea lîngă ea, firește. I-a pus mîna pe brat și i-a spus cu jumătate de glas, ca un copil : „Îți cer iertare". Era îngrozitor să-l auzi. Ea nici nu s-a clintit. Atunci — lucru și mai penibil decît plînsul —, Simon a început să vorbească foarte însuflețit, să facă glume ; și, în timp ce rostea cîte ceva pe un ton silit, i se vedeau lacrimile în ochi, dar și le ștergea cu dosul palmei, fără a se opri din vorbă.

Tulburarea lui Jacques dădea acestei scene atîta putere de emoție, încît Jenny murmură :

— Groaznic...

Pentru prima dată, poate, Jacques simți bucuria povestitorului. Intensă. Dar și-o ascunse cu prefăcătorie :

— Nu te plictisesc ? întrebă el, ca și cum n-ar fi auzit exclamația ei. Și povesti mai departe : Dar asta nu-i totul. La desert, de la celelalte mese începu să se strige : „Mirii !" Battaincourt și nevastă-sa a trebuit să se scoale în picioare, să zîmbească, să facă ocolul sălii cu o cupă de șampanie în mînă. Atunci s-a petrecut un amănunt impresionant. În timp ce făceau înconjurul meselor, uitaseră de fata pe care Anne o avea de la primul bărbat, o copilă de opt sau nouă ani. Fetița s-a luat după ei și, cînd au ajuns iar la locurile lor, maică-sa a îmbrățișat-o în grabă, mototolindu-i gulerașul rochiței, apoi a împins-o spre Battaincourt. Dar el, după plimbarea aceea, în cursul căreia n-a întîlnit privirea nici unui prieten, era cu ochii plini de lacrimi și nu vedea nimic. A trebuit să-i pună fetița pe genunchi. Ce surîs fals avea cînd s-a aplecat spre copilul celuilalt ! Fetița îi întindea obrazul : avea niște ochi atît de triști, mititica, încît nu voi uita niciodată scena aceea ! În sfîrșit, a sărutat-o. Și, cum fetița nu-l părăsea, Battaincourt începu să-i mîngîie bărbia prostește, așa, cu un deget, înțelegi ? Te asigur că era ceva vrednic de plîns. Și, totuși, o poveste frumoasă... Nu găsești ?

Jenny se întoarse spre el, izbită de felul cum rostise „o poveste frumoasă". Observă că privirea lui Jacques nu mai avea gravitatea aceea brutală care i se părea atît de antipatică, iar ochii lui limpezi, vioi, expresivi erau, în clipa aceea, ca o apă foarte curată. „De ce nu-i totdeauna așa ?" se întreba Jenny.

Jacques zîmbea. Melancolia acestor amintiri conta puțin față de interesul pe care-l manifesta de obicei pentru viața altora, pentru tot ceea ce-i releva gîndirea, sentimentele celor-

lalte ființe. Jenny simțea și ea aceeași plăcere ; și poate, pentru amîndoi, plăcerea asta era mai mare acum, fiindcă nu mai era solitară.

Ajunseră la capătul aleii ; se zărea marginea pădurii. Soarele întindea pe iarbă, în fața lor, un așternut orbitor. Jacques se opri :

— Flecăresc ; te plictisesc, se scuză el.

Ea nu protestă.

Totuși, în loc să-și ia rămas bun, Jacques propuse :

— De vreme ce am venit pînă aici, aș vrea să-i spun bună ziua fratelui dumitale.

Asta îi aminti lui Jenny, într-un moment cu totul nepotrivit, minciuna pe care i-o spusese și, deoarece ea însăși se enervă fiindcă el o crezuse fără să șovăie, nu-i răspunse, iar Jacques înțelese că s-a săturat de prezența lui și că nu dorea s-o însoțească mai departe.

Jacques se simți jignit. Totuși, nu se putea hotărî s-o părăsească, lăsînd-o cu o impresie urîtă, mai ales în dimineața asta, cînd crezuse că simte înfiripîndu-se între ei ceva la care el se gîndea de luni de zile, poate de ani !

Parcurseră în liniște drumul străjuit de salcîmi ce ducea spre portiță. Mergînd cu un pas în urma fetei, Jacques zări linia grațioasă și tristă a obrazului ei.

Cu cît se apropiau de curte, cu atît era mai convinsă că Jacques nu și-a schimbat părerea și că n-are s-o lase singură. Ajunseră la poartă. Jenny o deschise. Jacques intră după ea. Trecură prin grădină.

Terasa era pustie, salonul — gol.

— Mamă, ești aici ? strigă Jenny.

Nu răspunse nimeni. Fata se îndreptă spre fereastra de la bucătărie și, preocupată de minciuna ei, întrebă tare :

— Domnul Daniel n-a venit ?

— Nu, domnișoară. Dar adineauri a sosit o telegramă.

— Nu vreau s-o deranjez pe mama dumitale, zise, în sfîrșit, Jacques. Mă duc !

Jenny se ținea dreaptă, cu o expresie îndărătnică pe față.

— La revedere, murmură Jacques. Pe mîine poate, da ?

— La revedere, îi răspunse, fără să facă nici un gest spre a-l conduce.

Apoi, după ce Jacques se depărtă, intră în antreu, își aruncă racheta în cui, trînti restul pe un cufăr, cu obidă, mulțumită că-și poate descărca năduful printr-un gest brutal.

„Nu, mîine nu ! Sigur, mîine nu !“ repetă ea.

Doamna de Fontanin auzise din camera ei chemarea fiicei sale și recunoscuse vocea lui Jacques. Dar era atît de tulburată, încît nu avu puterea să se prefacă liniștită. Telegrama pe care o primise era de la soțul ei. Jérôme, se afla la Amsterdam, singur și fără bani, o anunța el, lîngă Noémie, bolnavă.

Doamna de Fontanin se hotărîse din prima clipă : se va duce chiar astăzi la Paris, va scoate ce-i mai rămăsese la bancă și-i va trimite lui Jérôme.

Tocmai se îmbrăca în momentul cînd Jenny intră în camera ei. Trăsăturile schimbate ale doamnei de Fontanin, telegrama deschisă pe masă răvășiră sufletul fetei.

— Ce s-a întîmplat ? bîigui ea. Avu însă timp să gîndească : „S-a întîmplat ceva și eu nu eram aici. Din pricina lui Jacques !"

— Nimic grav, draga mea, oftă doamna de Fontanin. Tatăl tău,.. tatăl tău are nevoie de niște bani. Și, rușinată de propria ei slăbiciune, rușinată mai ales pentru situația tatălui în fața fiicei lui, roși toată și-și acoperi ochii cu palmele.

VII

Dincolo de ferestrele aburite ale vagonului, se iveau zorile. Ghemuită într-un colț, doamna de Fontanin contempla, fără să le vadă, pășunile întinse ale Olandei.

Sosind la Paris, în ajun, găsise acasă o altă telegramă de la Jérôme : „Doctorul crede Noémie pierdută. Nu pot rămîne singur. Rog vino. Dacă posibil, adu bani." Nu avusese timp să-l mai vadă pe Daniel înainte de trenul de seară, dar îi lăsase vorbă că pleacă și-l rugase să aibă grijă de Jenny.

Trenul se opri într-o gară. Auzi pe cineva strigînd :

— Haarlem !

Era ultima stație înainte de Amsterdam. Se stingeau lămpile. Soarele nu se vedea încă, dar cerul era de o luminozitate de perlă, difuză și multicoloră. Călătorii se trezeau, se foiau, își puneau pardesiele. Doamna de Fontanin rămase nemișcată, prelungind acea stare de toropeală care o apăra parcă împotriva conștiinței depline a faptei sale. Noémie să fie chiar pe moarte ? Căută să se analizeze bine pînă în adîncul sufletului. Era geloasă ? Nu. Gelozie însemnau flăcările acelea subite care o mistuiau în primii ani de căsătorie, atunci cînd se îndoia mereu și se împotrivea evidenței, luptînd contra vedeniilor cumplite care o chinuiau. De multă vreme nu mai suferea de gelozie, ci de nedreptatea care i se făcea. Dar putea

oare spune că suferea ? Cunoscuse chinuri mult mai mari ! La drept vorbind, fusese ea oare vreodată o femeie cu adevărat geloasă ? Cea mai mare durere a ei era faptul că afla totdeauna după ce era înșelată ; adesea nu simțea pentru amantele lui Jérôme decît o compătimire puțin disprețuitoare, uneori amestecată cu simpatie, ca față de niște surori imprudente.

Degetele îi tremurară cînd trebui să-și închidă geamantanul. Coborî ultima din vagon. Privi în jur scurt, dezorientată, dar nu întîlni privirea așteptată. Să nu fi primit oare telegrama ei ? Gîndul că poate doi ochi o pîndeau de undeva o silea să se țină dreaptă. Porni în rînd cu noii-sosiți.

Cineva îi atinse brațul. Era Jérôme, care apăru în fața ei cu privirea șovăitoare, dar veselă, cu capul gol, pe jumătate aplecat, păstrînd încă, în ciuda feței slăbite și-a umerilor încovoiați, aceeași grație tulburătoare de prinț oriental. Valul de călători îi urni din loc înainte ca el să-i fi putut spune un cuvînt de bun sosit ; în schimb, îi luă din mîini valiza cu o grabă plină de dragoste. „Noémie n-a murit", își zise doamna de Fontanin și se temu că va fi obligată s-o vadă murind.

Se îndreptară tăcuți spre Piața Gării. Jérôme făcu un semn și opri o trăsură. În timp ce urca, doamna de Fontanin simți o emoție, parcă de fericire, care-i tăie răsuflarea ; auzise, în sfîrșit, glasul lui Jérôme ! Și în timp ce el da birjarului ultima lămurire în limba olandeză, ea rămase o clipă pe scara trăsurii, neclintită, dar tremurînd ; apoi deschise iar ochii și se urcă.

Cînd fură alături în trăsura deschisă, Jérôme se întoarse spre ea. Doamna de Fontanin îi recunoscu strălucirea ochilor căprui cu reflexe aurii și se simți, încă o dată, învăluită de căldura lor arzătoare. Jérôme părea gata să ia mîna Thérèsei, să-i atingă brațul ; gestul acesta era atît de nepotrivit pentru politețea aleasă a manierelor lui, încît fu izbită ca de o îndrăzneală pe care soțul ei și-ar fi îngăduit-o față de dînsa, dar în același timp fu și tulburată ca de o dovadă de dragoste la care nu se mai aștepta.

Doamna de Fontanin rupse tăcerea :

— Cum îi este... ? Dar cînd să rostească numele, se poticni. Apoi adăugă : Suferă ?

— Nu, nu, făcu el ; deloc.

Cu toate că evita să-l privească în față, înțelese după tonul răspunsului că Noémie era mai bine și crezu că el se jena că-și chemase nevasta la căpătîiul amantei bolnave. Deodată o cuprinse o arzătoare părere de rău. Nu mai înțelegea ce vrajă blestemată o determinase să vină, așa, în goana mare. De

vreme ce Noémie se însănătoșea, de vreme ce totul avea să reînceapă, ce căuta ea aici ? Hotărî să plece imediat.

Jérôme murmură :

— Îți mulțumesc, Thérèse...

Timbrul vocii lui era duios, plin de respect, sfios. Îi zărea pe genunchi mîna slăbită, mîna aceea lungă, străbătută de vine, care tremura ușor, și piatra inelului jucînd în deget. Abia se stăpînea să nu-și ridice capul ; își sprijinea privirea pe mîna lui goală și nu reușea să regrete călătoria făcută. De ce să plece înapoi ? Veniše doar de bunăvoie, într-un avînt inspirat de rugăciune. Nu vedea ce rău s-ar putea naște din asta. Și, îndată ce-și alungă din minte gîndul plecării, căutînd un reazem în credință, se simți iarăși tare. Niciodată duhul sfînt n-o părăsise cu totul, ori de cîte ori trecea prin asemenea clipe de îndoială.

Trăsura intra într-un oraș mare, cu bulevarde largi. Obloanele prăvăliilor nu erau încă ridicate, dar pe trotuare muncitorii se îndreptau spre șantiere. Birjarul apucă pe o stradă mai îngustă, pavată cu dale legate între ele prin poduri încovoiate ; strada tăia o serie de canale paralele, mărginite de case cu fațade fără relief, înalte, strîmte, în cea mai mare parte roșii, cu ferestre albe, ce se oglindeau în apa aproape stătută, între ramurile ulmilor aplecați peste marginea cheiurilor. Doamna de Fontanin se simțea departe de Franța.

— Ce fac copiii ? întrebă Jérôme.

Ea observă că amînase să-i pună această întrebare, că era emoționat și că, măcar de data asta, nu încerca să-și ascundă tulburarea.

— Foarte bine.

— Daniel ?

— E la Paris, lucrează. Cînd are timp, vine la Maisons.

— Acum erați la Maisons ?

— Da.

Jérôme tăcu. Desigur se gîndea la parc, la locuința cunoscută de la marginea pădurii.

— Și... Jenny ?

— E bine. Și cum Jérôme părea că o întreabă cu privirea, că o roagă fierbinte, adăugă : A crescut mult, e foarte schimbată.

Pleoapele lui Jérôme tremurară. Murmură cu o voce denaturată din pricină că nu știa ce să spună :

— Da, desigur, trebuie să se fi schimbat mult. Apoi tăcu iarăși, întoarse capul și deodată, trecîndu-și mîna peste frunte,

exclamă sec : Ah, e groaznic... Şi fără nici o altă legătură, completă : Am rămas aproape fără un ban, Thérèse.

— Am adus eu, zise ea repede.

Atîta durere simţise în strigătul lui, încît, ca să-l liniştească, vru să schiţeze un gest de bucurie. Dar imediat un gînd dureros îi se înfipse în minte : Noémie nu fusese atît de bolnavă precum o făcuse el să creadă şi n-o chemaseră aici decît pentru bani ! O trecu un fior de revoltă cînd Jérôme, după ce aşteptă cîteva momente, nu se putu opri să nu întrebe cu o voce oarecum ruşinată :

— Cît ?

O clipă fu ispitită să reducă suma.

— Tot ce am putut strînge ; ceva mai mult de trei mii de franci.

Jérôme bîigui :

— Ah, mulţumesc... Mulţumesc ! Dacă ai şti, Thérèse ... în primul rînd trebuie să-i dăm cinci sute de florini medicului.

Trăsura trecuse pe un pod de piatră, peste un braţ de apă mare, plin de corăbii, apoi, după ce cîrmise pe străduţele unei mahalale, ajunse într-o piaţă mică, pustie şi se opri în faţa unei bisericuţe.

Jérôme coborî, plăti, luă valiza şi, cu aerul cel mai firesc, lăsînd-o pe Thérèse să treacă înainte, urcă treptele şi împinse poarta. Nu era nici biserică, nici templu ; era cumva o sinagogă ?

— Îţi cer iertare, şopti el. Nu e bine să mergem cu trăsura pînă în faţa casei. Străinii sînt foarte suspectaţi ; o să-ţi explic eu. Şi, schimbîndu-şi vocea, cu zîmbetul îmbietor al omului de lume, urmă : De altfel, cîţiva paşi pe jos n-o să-ţi displacă ! E aşa de frumos în dimineaţa asta !... O iau înainte, ca să-ţi arăt drumul.

Thérèse îl urmă, fără să comenteze. Trăsura dispăruse din piaţă. Jérôme o apucă pe un gang boltit, care cobora spre unicul chei al unui canal ; pe celălalt mal, fundaţiile caselor se aliniau unele lîngă altele, îngropate în apă. Soarele se juca pe zidurile de cărămidă, pe geamurile strălucitoare ale ferestrelor, înveselite de călţunaşi şi muşcate. Cheiul era încărcat de oameni, de schele, de coşuri ; se ridica un fel de bîlci în aer liber ; printre tot felul de lucruri vechi şi ciudate, se descărcau şi nişte bărci mici, pline de flori, al căror parfum se amesteca cu izul de băltoacă al apei.

Jérôme se întoarse :

— Nu eşti prea obosită, draga mea ?

Avea acelaşi fel cîntat de a pronunţa cuvintele „draga mea". Ea îşi lăsă capul în jos, fără să răspundă.

Jérôme nici nu bănuia cîtă emoție îi stîrnise. Îi arătă pe malul celălalt un acoperiș ascuțit ca un triunghi, la care se ajungea trecînd peste o punte :

— Acolo e, făcu el. O casă foarte modestă... Să mă ierți că te primesc așa de simplu.

Într-adevăr, casa avea o înfățișare sărăcăcioasă ; dar, după vopseaua proaspătă, după lemnăria zugrăvită în alb, aducea cu un iaht bine îngrijit.

La primul etaj, peste storurile portocalii coborîte, Thérèse citi, scris cu litere discrete : „Pensiunea Roosje-Mathilda".

Așadar, Jérôme locuia într-un fel de hotel, o locuință în comun, unde ea nu va avea impresia că este primită la ei acasă. Simți o ușurare.

O luară pe punte. Unul din storurile de la etajul întîi se mișcă. Nu cumva Noémie pîndea de acolo ?... Doamna de Fontanin își înălță capul. Abia atunci observă, între două ferestre de la parter, o firmă de tinichea vopsită, înfățișînd o barză lîngă un cuib, din care ieșea un prunc în pielea goală.

Străbătură un coridor, apoi urcară o scară ce mirosea a cerneală. Jérôme se opri pe palier și sună de două ori. Înăuntru se auzi un zgomot înfundat, ferestruica lunecă în dosul grilajului și ușa se deschise, dar numai atît ca să poată intra Jérôme.

— Îmi dai voie ? zise el. Mă duc să le dau de veste.

Doamna de Fontanin desluși o scurtă convorbire în olandeză. Apoi, imediat, Jérôme deschise larg ușa de la intrare. Era singur. Trecură printr-un culoar ceruit, cu multe cotituri. Doamna de Fontanin se simțea copleșită și, temîndu-se să nu se trezească la fiecare pas în fața Noémiei, căuta mereu să fie demnă, să-și păstreze sîngele rece. Dar camera în care intrară era nelocuită, era o cameră curată și veselă, ce dădea spre canal.

— Iată-te acasă, draga mea ! zise Jérôme.

Ea se stăpînea să nu întrebe : „Și Noémie ?"

El îi ghici gîndul.

— Te las o clipă ; mă duc să văd dacă n-au cumva nevoie de mine.

Dar înainte de a ieși, se îndreptă spre soția lui și-i apucă mîna.

— Ah, Thérèse, lasă-mă să-ți spun... Dacă ai ști prin ce chinuri am trecut... Dar acum ai venit, ai venit... Și-și lipi buzele, apoi obrazul de mîna doamnei de Fontanin, care se dădu un pas îndărăt. El nu făcu nici un gest ca s-o oprească.

Vin peste o clipă, să te iau, spuse îndepărtîndu-se. Vrei... s-o vezi ?

Da, o va vedea pe Noémie, de vreme ce făcuse călătoria asta de bunăvoie ! Dar după aceea, imediat după aceea, orice ar fi, va pleca ! Făcu semn că da, fără să asculte un „mulțumesc" pe care-l bolborosi Jérôme și se făcu că scotocește în valiză, pînă cînd Jérôme ieși din cameră.

Atunci se găsi din nou față în față cu ea însăși și toată siguranța de sine i se risipi. Își scoase pălăria, își privi o clipă în oglindă chipul obosit și-și trecu mîna peste frunte. Cum se făcea că era aici ? Îi fu rușine.

Dar nu avu timp să se lase pradă gîndurilor ; cineva bătu la ușă.

Înainte de a apuca să răspundă, ușa se deschise, lăsînd să treacă o femeie îmbrăcată într-un capot roșu, care părea destul de în vîrstă, cu tot părul ei cănit și chipul fardat. Aceasta îi puse cîteva întrebări într-o limbă pe care doamna de Fontanin n-o înțelese, făcu un gest de nerăbdare și chemă o altă femeie, mai tînără, tot în capot, dar de culoarea cerului albastru, care părea că așteaptă în culoar și care o salută pe doamna de Fontanin cu un gutural :

— *Dag*[1], doamnă ! Bună ziua !

Urmă o scurtă convorbire între cele două femei. Cea mai în vîrstă îi explica celei mai tinere ce trebuie să spună. După un moment de gîndire, aceasta se întoarse cu grație și începu, cu întreruperi între cuvinte :

— Doamna spune trebuie luați doamna bolnavă. Plătiți nota și mutați în altă casă. *Verstaat U ?*[2] Înțelegeți ce spun ?

Doamna de Fontanin făcu un gest de nepăsare ; toate acestea n-o priveau pe ea. Femeia mai în vîrstă interveni atunci cu un aer îngrijorat și dîrz.

— Doamna spune, continuă cea mai tînără, chiar fără să plătiți nota imediat, trebuie să mutați, să plecați, să luați pe doamna bolnavă și să duceți imediat undeva, într-o cameră de hotel. *Verstaat U ?* E mai bine pentru poliție.

În acel moment ușa se deschise și apăru Jérôme, care, îndreptîndu-se spre capotul roșu, începu să-l ocărască în limba olandeză, căutînd să-l împingă afară.

Capotul albastru tăcea, uitîndu-se sfidător cînd la Jérôme, cînd la doamna de Fontanin. Bătrîna părea să fie totuși în

1 Bună ziua.
2 Înțelegi ?

culmea mîniei, deoarece ridică pumnul, ce zornăia de brățări, ca al unei țigănci, și țipa rostind fraze frînte, în care reveneau mereu aceleași cuvinte :

— *Morgen... morgen*[1] poliție !....

În sfîrșit, Jérôme reuși să le scoată afară și trase zăvorul.

— Îți cer iertare, zise el întorcîndu-se spre soția lui, foarte supărat.

Thérèse băgă de seamă în aceeași clipă că, în loc să se ducă la Noémie, Jérôme se dusese pesemne să se schimbe, căci era ras proaspăt, puțin pudrat și întinerit. „Și eu, își zise, eu cum arăt oare după o călătorie de o noapte ?"

— Ar fi trebuit să-ți spun să te închizi înăuntru, zise el apropiindu-se. Bătrîna proprietăreasă e o femeie cumsecade, dar cicălitoare și de o lipsă de bun-simț...

— Ce voia de la mine ? întrebă Thérèse, distrată.

Recunoștea aroma de lămîiță care plutea totdeauna în jurul lui Jérôme după ce-și făcea toaleta. Cîteva secunde rămase așa, cu buzele întredeschise, cu privirea tulburată.

— N-am înțeles nimic din trăncăneala ei, spuse el. Probabil că te-a luat drept o altă chiriașă.

— Cea în albastru a repetat de mai multe ori că trebuie să i se plătească nota de plată și să ne mutăm în altă parte.

Jérôme ridică din umeri și doamna de Fontanin prinse un ecou al rîsului lui de altădată, rîsul acela puțin artificial, puțin cam înfumurat, care-l făcea să-și dea capul pe spate.

— Ha, ha, ha... Ce prostie ! strigă el. Bătrîna se teme poate că n-o să-i plătesc ! Părea că socotește o adevărată nebunie bănuiala că s-ar putea întîmpla vreodată să nu-și plătească datoriile. E vina mea ? continuă, întunecîndu-se la față. Am încercat în fel și chip. Nici un hotel nu vrea să ne primească.

— Dar ea îmi spunea că din pricina poliției.

— Ți-a vorbit de poliție ? făcu Jérôme cu uimire.

— Așa cred.

Desluși încă o dată în trăsăturile soțului ei expresia aceea de nevinovăție îndoielnică, a cărei amintire era legată de cele mai urîte momente din viață, expresie care o apăsă deodată, ca și cum aerul din jur ar fi fost ciumat.

---

1 Mîine... Mîine...

— Minte de femeie ! De ce s-ar face cercetări ? Fiindcă-i o clinică la parter ? Nu. Principalul este să putem da cinci sute de florini medicului.

Doamna de Fontanin nu înțelegea și asta o făcea să sufere, deoarece simțea o veșnică nevoie de claritate. Suferea mai ales că-l găsea iarăși pe Jérôme încurcat, compromis ca totdeauna în combinații despre care nu știa ce să creadă.

— De cînd sînteți aici ? îl întrebă ea, hotărîtă să-i smulgă cîteva lămuriri.

— De cincisprezece zile. Nu... Nici de atît : de douăsprezece, poate de zece zile. Nici nu mai știu pe ce lume trăiesc.

— Dar... boala ? adăugă ea pe un ton așa de stăruitor, încît el nu mai putu ocoli răspunsul.

— Ei, tocmai asta-i ! Cu medicii străini ți-e așa de greu să te înțelegi ! E un fel de boală a țării ăsteia... o febră olandeză, știi ? Emanațiile din canale... Se gîndi o clipă, apoi adăugă : Orașul ăsta-i bîntuit de paludism și de tot felul de miasme necunoscute...

Doamna de Fontanin nu-l mai asculta decît pe jumătate. Nu putea să nu observe că ori de cîte ori era vorba de Noémie, felul de a fi al lui Jérôme, ridicările lui din umeri, chiar tonul apatic cu care vorbea de boală nu arătau o pasiune prea mare. Totuși, doamna de Fontanin se feri să vadă în asta un semn de slăbire a legăturii dintre ei.

Jérôme nu remarcă privirea cercetătoare a soției sale ; se apropie de fereastră și, fără să ridice storul, cercetă cu luare-aminte cheiul. Cînd veni iar lîngă ea, avea expresia aceea gravă, dezamăgită și sinceră pe care soția lui o cunoștea bine și de care se temea totdeauna.

— Îți mulțumesc, zise el deodată, ești așa de bună. Ai venit, în ciuda supărărilor pe care ți le pricinuiesc... Thérèse ... draga mea...

Ea se retrase fără a-l privi. Înțelegea cu atîta ușurință sentimentele altuia, mai cu seamă pe ale lui Jérôme, încît n-ar fi putut nega în momentul acela că el nu era cu adevărat mișcat sau că omagiul ce i-l aducea nu era sincer. Totuși, nu-i răspunse nimic și parcă ar fi vrut să scurteze convorbirea.

— Du-mă... acolo, zise ea.

Jérôme șovăi o clipă, apoi primi :

— Vino.

Se apropia momentul cel groaznic.

„Curaj ! își repeta doamna de Fontanin, urmîndu-l pe Jérôme prin culoarul întunecos. O fi culcată ? Sau în convalescență ? Ce-o să-i spun ?" Se gîndi deodată la chipul el răvășit de oboseală și-i păru rău că nu-și lăsase cel puțin pălăria pe cap.

Jérôme se opri în fața unei uși închise. Cu un gest tremurat, doamna de Fontanin își trecu mîna prin părul alb.

„Cît de bătrînă o să mă găsească", se gîndi ea și simți că o părăsesc puterile.

Jérôme deschise ușa fără zgomot.

„E culcată", își zise doamna de Fontanin.

Încăperea se afla în penumbră și perdelele de pînză cu desene albastre erau trase. Două necunoscute care stăteau acolo se ridicară în picioare. Una, mai scundă, părea să fi fost o servitoare sau o infirmieră : avea un șorț alb și împletea ; cealaltă, o matroană voinică, de vreo cincizeci de ani, care purta pe cap un tulpan liliachiu, ca o țărancă din Italia, se dădu un pas îndărat, în timp ce doamna de Fontanin înainta spre mijlocul camerei, șopti cîteva cuvinte la urechea lui Jérôme și dispăru.

Thérèse nu observă nici plecarea femeii, nici dezordinea din cameră, nici ligheanul, nici șervetele murdare aruncate pe pat. Nu era atentă decît la bolnava care zăcea întinsă pe spate, fără pernă. Noémie o să întoarcă oare fața spre ea ? Dormea, desigur, căci i se auzea răsuflarea greoaie... Doamna de Fontanin se gîndea cu un fel de lașitate să se retragă, să nu-i tulbure somnul, cînd Jérôme îi făcu semn să se apropie de picioarele patului. Nu îndrăzni să refuze. Atunci văzu că ochii îi erau deschiși și că răsuflarea îi ieșea, sacadat, din gura căscată. Pe măsură ce se obișnuia cu întunericul, zărea fața suptă și pupilele fără strălucire, albăstrii, ca ale unui animal doborît. Înțelese numaidecît că aceea care zăcea acolo trăgea să moară și fu atît de zguduită, încît se întoarse imediat, gata să cheme pe cineva în ajutor. Dar Jérôme era lîngă ea și, deși se uita la muribundă cu fața răvășită de durere, doamna de Fontanin constată că nu-i mai putea spune nimic.

— De la ultima hemoragie, îi explică el pe șoptite, și a fost a patra, nu și-a mai venit în fire. Ieri seară a început horcăitul.

Două lacrimi îi apărură la marginea pleoapelor, tremurară o secundă printre gene, apoi i se rostogoliră pe obrajii brăzdați de cute adînci.

Doamna de Fontanin se silea zadarnic să-şi păstreze calmul, deoarece nu reuşea să fie tare în faţa spectacolului la care asista.

Avea să moară, aşadar, în sfîrşit, avea să dispară din viaţa lor această Noémie, pe care cu puţin mai înainte crezuse că o s-o găsească triumfătoare. Nu îndrăzni să-şi desprindă ochii de la faţa aceea pe care nimic nu se mai mişca : nici privirea, nici nările, nici buzele acelea albe, printre care se strecura o răsuflare ce pornea parcă din adîncuri, horcăită, întreruptă din cînd în cînd, apoi revenind fără încetare. Îi cercetă trăsăturile, una cîte una, şi nu-şi putea stăpîni o curiozitate plină de spaimă. Aceasta era Noémie, carnea asta fără sînge, fără culoare, şuviţa aceea de păr negru lipită de o frunte uscată şi lucitoare ? Nu mai recunoştea nimic din fizionomia lipsită de orice expresie. De cînd n-o mai văzuse oare ? Şi îşi aminti de vizita pe care i-o făcuse acum cinci sau şase ani, cînd se dusese la ea în goană şi-i strigase : „Dă-mi înapoi bărbatul !" I se păru că aude şi acum rîsul silit al verişoarei ei şi, deodată, fără să-şi poată stăpîni o tresărire, avu impresia că revede făptura aceea frumoasă, răsturnată pe divan şi umărul cărnos ce-i tremura sub dantelă. În ziua aceea Nicole venise în antreu să...

— Şi Nicole ? întrebă cu nelinişte.

— Ce-i cu ea ?

— I-ai dat de ştire ?

— Nu.

Cum de nu se gîndise ea însăşi cînd a plecat din Paris ? Îl trase pe Jérôme la o parte :

— Trebuie s-o anunţăm, Jérôme, e mama ei !

Citi toată slăbiciunea acestui bărbat în privirea lui rugătoare şi începu să ezite ea însăşi. Nicole în casa asta groaznică, întîlnirea lui Jérôme cu Nicole la căpătîiul acestui pat !... Totuşi, stărui, cu o voce mai puţin sigură :

— Trebuie...

Observă nuanţa aceea pămîntie care întuneca chipul lui Jérôme ori de cîte ori cineva se punea în calea planurilor lui şi grimasa aceea ciudată, ca un rînjet, a buzelor lui subţiri, care-i descoperea dinţii.

— Jérôme, trebuie ca Nicole să vină aici, repetă ea pe un ton blînd.

Sprîncenele lui înguste se încruntară, se coborîră. Rezista încă. În sfîrşit, cedă.

— Dă-mi adresa, îi ceru.

După ce Jérôme plecă la poștă, ea se întoarse lîngă Noémie. Îi era cu neputință să se dezlipească de patul acela.

Stătea în picioare, cu brațele atîrnînd și cu mîinile împreunate. Cum de-i putuse trece prin cap că bolnava se făcuse bine ? Și de ce Jérôme nu părea să sufere prea mult ?... Ce avea să facă el acum ? Are să se întoarcă lîngă ea ? A, firește, nu dînsa are să-i propună așa ceva ; dar nici nu i-ar refuza un adăpost...

Un fel de bucurie sau, mai curînd, un sentiment plăcut de mulțumire, un sentiment de care se rușină imediat, i se năștea în suflet, fără voia ei. Încercă să-l alunge. Să se roage. Să se roage pentru sufletul acesta, care avea să se întoarcă în sînul lui Dumnezeu. Sărman suflet, gîndi ea, povara lui nu-i prea mare ! Dar în avîntul spre mai bine al tuturor ființelor, în etapele succesive ale întrupărilor pămîntești, orice sforțare, fie ea cît de mică, nu este oare în folosul aceluia care o face ? Fiecare suferință nu este oare o treaptă mai sus spre perfecțiune ?... Thérèse nu se mai îndoia că Noémie suferise... Cu toată viața ei strălucitoare, nefericita tîrîse, desigur, după ea o neliniște amară, mustrarea aceea a conștiințelor încărcate, care nu-și dau seama de păcatele lor, dar care se revoltă totuși în taină de propria lor pîngărire. Răul acesta însă, Thérèse i-l ierta acum din toată inima, deși se gîndea că așa ceva nu însemna încă virtute. Se văzu nevoită să recunoască singură că nu reușea să privească moartea Noémiei ca o mare nenorocire. Pentru nimeni nu era o nenorocire. Începea să se obișnuiască și ea, ca și Jérôme, cu ideea acestei dispariții. Sentimentele ei se succedau cu o iuțeală necruțătoare. Nu trecuse nici un ceas de cînd știa și acum nu făcea decît să se resemneze...

Cînd, două zile mai tîrziu, Nicole coborî din rapidul de Paris, mama ei era moartă de treizeci și șase de ore, iar înmormîntarea trebuia să aibă loc în dimineața următoare.

Toată lumea părea grăbită să termine cu treaba asta ; proprietăreasa, Jérôme și mai ales tînărul medic cu cei cinci sute de florini, care eliberase un certificat de înmormîntare fără să se urce măcar pînă la moartă, mulțumindu-se cu un scurt conciliabul într-o odaie de la parter.

Cu toate că-i venea foarte greu să facă un asemenea lucru, Thérèse își arătase dorința să dea ajutor la ultima toaletă a Noémiei, pentru a-i putea spune Nicolei că-i ținuse locul la această pioasă îndatorire. Dar, în ultimul moment, sub un motiv destul de ridicol, fu îndepărtată din camera mortuară ;

moașa — care „e deprinsă cu așa ceva", îi explică Jérôme — îndeplini ritualul fără alt martor decît infirmiera.

Prezența Nicolei aduse o schimbare.

Era și vremea : întîlnirile în culoar cu proprietăreasa, cu portăreasa, cu medicul deveneau din ceas în ceas tot mai neplăcute pentru doamna de Fontanin ; de cînd venise aici, biata femeie nu găsise în casa asta pic de aer ca să poată respira în voie. Chipul nevinovat al Nicolei, tinerețea ei aduseră, în sfîrșit, o atmosferă mai înviorătoare. Totuși, explozia ei de durere — care-l tulbură pe Jérôme, refugiat în camera vecină — i se păru doamnei de Fontanin exagerată față de sentimintele pe care fata putea să le aibă într-adevăr pentru mama aceasta de care se lepădase ; jalea aceea copilărească, nestăpînită și necugetată, îi confirmă părerea despre firea nepoatei sale : o fire generoasă, își spunea ea, dar fără adîncime reală.

Nicole ar fi dorit să ducă trupul neînsuflețit în Franța ; cum nu voia să-i vorbească lui Jérôme, pe care îl învinovățea că se purtase urît cu mama ei, tanti Thérèse se obligă să discute cu el. Se lovi însă de o împotrivire generală și formală : i se arătă prețul fantastic al unor astfel de transporturi, nenumăratele formalități la care ar fi trebuit să se supună, în sfîrșit, ancheta, în fond inutilă, pe care în mod sigur ar ordona-o poliția olandeză, așa de sîcîitoare cu străinii, după cum spunea Jérôme. Pînă la urmă, a trebuit să renunțe.

Deși obosită de călătorie și emoție, Nicole dori să vegheze lîngă sicriu. Petrecuseră toți trei, singuri și tăcuți, această din urmă noapte în camera Noémiei. Sicriul fusese așezat pe două scaune și acoperit cu flori. Parfumul de trandafiri și de iasomie era așa de amețitor, încît se văzură obligați să deschidă larg fereastra. Noaptea era caldă și senină, strălucirea lunii — orbitoare. Se auzea cînd și cînd plescăitul apei la temelia casei. În apropiere, un orologiu bătea ceasurile. O rază de lună, alunecînd pe parchet, se alungea, se întindea, cu fiecare minut ce trecea, spre un trandafir alb, pe jumătate desfăcut, căzut la picioarele cosciugului, și care devenea transparent, aproape albastru. Nicole cercetă cu o privire dușmănoasă dezordinea din cameră. Aici trăise, poate, mama ei ; fără îndoială, aici suferise. Numărînd florile din zugrăveala pereților, avusese desigur presimțirea sfîrșitului și probabil își amintise cu deznădejde toate nebuniile vieții ei rătăcite. Se gîndise oare, măcar în ultimele clipe, și la fiica ei ?

Înmormîntarea avu loc dis-de-dimineață.

Nici proprietăreasa, nici moașa nu se vedeau în cortegiu. Thérèse mergea între Nicole și Jérôme. Afară de ei, nu mai

era nimeni, decît un bătrîn pastor, pe care-l rugase doamna de Fontanin să însoțească trupul neînsuflețit și să rostească ultimele rugăciuni.

După ceremonie, ca s-o cruțe pe Nicole de revederea odioasei case de pe canal, doamna de Fontanin se hotărî s-o conducă pe fată de la cimitir direct la gară ; Jérôme trebuia să vină în urmă, cu bagajele. De altfel, Nicole nu voia să ia nici un obiect care ar fi putut constitui o mărturie a vieții mamei sale în străinătate. Și tocmai renunțarea aceasta la bagajele Noémiei ușură discuția cu proprietăreasa în legătură cu ultimele socoteli.

După lichidarea conturilor, Jérôme, singur în birja care trebuia să-l ducă la gară, neputîndu-se împotrivi unei dorințe neașteptate și fiindcă mai avea ceva timp pînă la plecarea trenului, schimbă direcția trăsurii, ca să mai treacă o ultimă dată pe la cimitir.

Rătăci puțin pînă găsi mormîntul. De îndată ce-l recunoscu, după pămîntul proaspăt, abia bătătorit, își scoase pălăria și înaintă cu pași înceți. Aici zăceau acum șase ani de viață în comun, de certuri, de gelozii și împăcări, șase ani de amintiri și taine, pînă la cea din urmă, cea mai tragică, aceea care se sfîrșea aici.

„La urma urmei, își zise el, totul putea să se termine și mai rău... Nu sufăr prea mult", constată în timp ce fruntea-i încrețită și ochii-i înecați în lacrimi păreau să spună tocmai contrariul. Era vina lui dacă bucuria pricinuită de prezența soției sale era mai puternică decît mîhnirea lui ? Thérèse, singura făptură pe care o iubise ! Are s-o știe ea vreodată ? Are să înțeleagă vreodată, în răceala ei severă, că numai ea, în ciuda aparențelor, umplea viața unui bărbat hărăzit multor succese, dar care nu avusese totuși decît o singură dragoste mare ? Are să înțeleagă ea vreodată că-și legase toată viața de a ei și că orice altă legătură nu putea fi decît trecătoare ? Căci, iată, chiar în momentul acesta avea o dovadă nouă : moartea Noémiei nu-l lăsa nici părăsit, nici singur. Atîta timp cît va trăi Thérèse, fie ea oricît de departe — creadă ea că a rupt toate legăturile care o uneau cu el ! — nu se va simți singur. Încercă să-și închipuie, timp de o secundă, că aici, sub movila asta presărată cu flori, se află Thérèse ; dar nu putu suporta o astfel de idee. Nu-și mai făcea aproape nici o mustrare pentru supărările pricinuite soției sale, într-atît de mult avea, în momentul acela solemn, în fața acestui mormînt, conștiința că nu-i răpise nimic important Thérèsei, că partea cea mai prețioasă și mai trainică din inima lui i-o

consacrase ei ; într-atît de mult i se părea că n-o înșelase nici o clipă. „Ce-o să hotărască acum cu mine ? se întrebă Jérôme, dar nu fără încredere. O să-mi îngăduie să mă întorc acasă, lîngă copii ?..." Stătea aplecat, cu fața scăldată în lacrimi și cu inima luminată de o nădejde plină de calcul.

„Totul ar fi bine dacă n-ar fi Nicole."

Își aminti atitudinea mută a fetei, privirea ei neîndurătoare.

O revăzu lîngă groapă și i se păru că aude încă suspinul acela sec, sfîșietor, pe care ea nu și-l putuse stăpîni.

Gîndul la Nicole se transformă într-un adevărat chin pentru el. Oare nu din cauza lui fugise copila, plină de indignare, din casa părintească ? Din adîncul memoriei îi țîșniră cîteva frînturi de predică : „Nenorocire aceluia de pe urma căruia se iscă defăimarea..." „Cum să răscumpăr păcatul ? se întrebă el. Cum să-i merit iertarea ? Cum să-i cîștig din nou simpatia ?" Nu putea îndura gîndul că cineva îl detestă. Atunci, o idee salvatoare îi trecu prin minte : „Dacă aș adopta-o ?"

Totul se lumină. O văzu numaidecît pe Nicole instalată lîngă el, într-un mic apartament, pe care ea l-ar aranja pentru el, purtîndu-i de grijă. Vara ar putea chiar călători împreună. Și toată lumea i-ar admira rîvna cu care-și îndreaptă greșeala. Thérèse l-ar aproba, desigur.

Își puse pălăria pe cap și se îndreptă spre trăsură cu pași repezi.

Trenul era tras de o bună bucată de vreme cînd el ajunse la gară. Cele două femei se instalaseră într-un compartiment ; doamna de Fontanin se mira că soțul ei nu venise încă. Jérôme avusese neplăceri la pensiune ? Totul i se părea cu putință. Oare n-o să poată Jérôme pleca ? Visul pe care și-l făcuse ea, de a-l duce la Maisons, de a-i ușura întoarcerea la cămin și poate căința, visul acesta frumos avea oare să se risipească după ce abia se înfiripase ? Neliniștea i se accentuă cînd îl văzu venind spre ea cu pași mari și cu o mutră îngrijorată :

— Unde-i Nicole ?

— E aici, pe culoar, îi răspunse ea mirată.

Nicole stătea în fața geamului coborît la jumătate ; privirea îi aluneca alene de-a lungul șinelor de fier. Era tristă și mai cu seamă obosită ; tristă și, totuși, fericită, căci toată supărarea de astăzi n-o putea înstrăina un singur moment de fericirea ei. Că mama sa era vie sau moartă, logodnicul o aștepta ! Și se silea să-și alunge din minte, ca pe o eroare, ideea că dispa-

riția mamei sale constituie, cel puțin pentru logodnic, o ușurare, înlăturarea singurului punct negru care le întuneca, pînă acum, viitorul.

Nu-l auzise pe Jérôme apropiindu-se de ea.

— Nicole ! Te rog , în numele mamei tale, iartă-mă.

Nicole tresări și se întoarse. Jérôme era în fața ei, cu pălăria în mînă, și o fixa cu o privire umilă și rugătoare. Chipul acesta, răpus de durere, de remuscare, acum n-o mai îngrozi : i se făcu milă. Era parcă prilejul pe care și-l dorise ca să-și arate bunătatea. Da, îl va ierta.

Nu-i răspunse, dar îi întinse cu sinceritate mîna înmănușată în negru, pe care Jérôme o luă și o strînse, fără să-și poată stăpîni emoția.

— Mulțumesc, murmură el și se depărtă.

Trecură cîteva minute. Nicole nu se mișcă. Se gîndea că poate-i mai bine așa, mai ales pentru tanti Thérèse, și că o să-i povestească logodnicului ei scena asta înduioșătoare. Oamenii începeau să se urce, s-o lovească cu valizele. În sfîrșit, trenul porni. Zguduitura plecării o trezi din amorțeală. Se întoarse în compartiment. Niște necunoscuți se așezaseră pe locurile neocupate pînă mai adineauri. Iar în colț, comod instalat în fața doamnei de Fontanin, admirînd priveliștea de afară, îl văzu pe unchiul Jérôme, care mușca dintr-o felie de pîine cu șuncă.

VIII

Jacques își petrecuse întreaga seară rememorîndu-și fiecare cuvînt din convorbirea lui cu Jenny. Nu încerca să analizeze ce anume făcea ca amintirea asta să-l obsedeze atît de mult, dar știa că nu se mai putea gîndi la altceva ; în timpul nopții se trezise chiar de cîteva ori ca să se gîndească mereu la același lucru, cu o plăcere la fel de vie. Așa că, a doua zi, ducîndu-se la tenis, fu foarte dezamăgit cînd n-o zări nicăieri.

Nu voi să refuze partida care i se propuse, dar jucă prost, uitîndu-se mereu spre intrare. Timpul trecea. „Jenny n-o să vină", își spunea el. De îndată ce i se oferi prilejul, o șterse de acolo. Deși nu mai spera, totuși nu era încă deznădăjduit.

Deodată îl văzu pe Daniel venind spre el.

— Ce-i cu Jenny ? îl întrebă, aproape fără să se arate surprins de întîlnirea lor neașteptată.

— Nu joacă în dimineața asta. Ai terminat ? Te însoțesc. Sînt la Maisons de aseară... Da, urmă el după ce

ieșiră de la club, mama a fost nevoită să lipsească de acasă și mi-a cerut să dorm aici, pentru ca Jenny să nu rămînă singură noaptea ; casa noastră e așa de izolată... Încă o ispravă de-a lui taică-meu... Biata mama, nu-i poate refuza nimic... Stătu pe gînduri o clipă, apoi zîmbi ; nu ținea niciodată să vorbească despre ceva ce nu-i făcea plăcere. Dar tu ? îl întrebă pe Jacques cu o grijă duioasă în privire. Știi, m-am gîndit mult la *Mărturisirea silită* pe care ai scris-o. Hotărît, îmi place. Mă gîndesc la ea din ce în ce mai mult. E plină de o psihologie neprevăzută, puțin cam brutală și pe alocuri cam obscură. Dar ideea e frumoasă, iar cele două personaje sînt foarte veridice și noi.

— Nu, Daniel, îl întrerupse Jacques cu o nerăbdare pe care nu și-o putu stăpîni. Nu mă judeca după asta. Mai întîi, forma este detestabilă ! E umflată, încărcată, plină de vorbărie ! Și în sinea lui își spuse cu furie : „Atavismul..." Și chiar fondul, urmă el, este încă prea convențional, prea fabricat. Întortocherile sufletești ale unei ființe omenești. Ah, îmi dau foarte bine seama ce ar trebui, dar... Și tăcu deodată.

— Și ce faci acum ? Ai început altceva ?

— Da. Jacques simți că roșește, fără să știe de ce. Deocamdată, mai mult mă odihnesc. Eram mai obosit decît credeam după anul acesta de toceală. Și apoi, l-am însurat pe bietul Battaincourt ! Tu i-ai tras chiulul !

— Jenny mi-a povestit totul, zise Daniel.

Jacques se înroși din nou. Mai întîi, o ușoară nemulțumire că discuția de ieri nu rămăsese ca o taină între el și Jenny ; apoi, o plăcere foarte vie aflînd că ea îi dăduse importanță, că și-o amintise și i-o relatase în aceeași seară fratelui ei.

— Vrei să facem o plimbare pînă la malul Senei, ca să mai stăm de vorbă ? îi propuse lui Daniel, luîndu-l de braț.

— Nu pot, dragă. Mă întorc la Paris cu trenul de unu și douăzeci. Pricepi ? accept să fiu cîinele de pază noaptea, dar ziua...

Zîmbetul lui, care lăsa să se înțeleagă ce fel de obligații îl chemau la Paris, îi displăcu lui Jacques, care își retrase imediat brațul.

— Dar știi, zise Daniel, ca să împrăștie această umbră de mîhnire, vei veni să iei masa cu noi. Asta o să-i facă plăcere lui Jenny.

Jacques își lăsă ochii în jos, ca să-și ascundă o nouă tulburare. Se făcu că este nehotărît. Cum tatăl lui nu se întorsese, îi era ușor să lipsească de la masă. Bucuria care-l năpădi îl miră chiar pe el însuși. Și-o stăpîni, ca să poată răspunde :

— Dacă ţii... Dar numai puţin, să trec pe acasă şi să-i anunţ pe ai mei. Du-te înainte. Te întîlnesc pe pajişte.

După cîteva minute, îşi regăsea prietenul, care-l aştepta, culcat pe iarbă, în faţa castelului.

— Cît e de frumos ! strigă Daniel întinzîndu-şi picioarele la soare. Cît e de frumos parcul ăsta dimineaţa ! Mare noroc ai că poţi trăi într-un asemenea peisaj !

— Nu depinde decît de tine ca să trăieşti la fel, îi răspunse Jacques.

Daniel se ridică.

— Ai dreptate, aşa-i ! încuviinţă el cu o expresie visătoare şi veselă. Dar cu mine e altceva... Ah, dragă, adăugă apropiindu-se şi schimbînd tonul, cred că încep o aventură minunată !

— Mititica aia cu ochii verzi ?

— Cu ochii verzi ?

— De la Packmell.

Daniel se întrerupse ; privirea îi rămase o clipă în gol ; zîmbi ciudat :

— Rinette ? Da de unde, altceva ; ceva nou şi mult mai bine decît ea ! Tăcu, căzînd pe gînduri. Ah, Rinette, ce fată curioasă... Ştii, ea m-a lăsat ! Da, după cîteva zile ! Şi rîse ca un om căruia aşa ceva nu i se mai întîmplase pînă atunci. Pe tine, ca romancier, te-ar fi interesat, poate. Dar pe mine mă obosea. Niciodată n-am întîlnit o femeie atît de ciudată. Stau şi acum şi mă întreb dacă m-a iubit zece minute la rînd ; dar şi cînd mă iubea !... O vicioasă... Avea probabil un trecut cam suspect, care o obseda. Dacă mi-ar spune cineva că a făcut parte dintr-o bandă de hoţi, nu m-aş mira cîtuşi de puţin, mă crezi ?

— N-o mai vezi deloc ?

— Nu. Nici nu ştiu ce s-a făcut cu ea ; n-a mai dat pe la Packmell... Uneori îi duc dorul, adăugă după o pauză. Aşa zic, dar, de fapt, chestia asta nu putea să ţină mult ; ar fi devenit repede insuportabilă. N-ai idee cît era de indiscretă ! Nu mai contenea cu întrebările. Întrebări despre viaţa mea particulară. Ei da ! În privinţa familiei mele, a surorii, a mamei mele ; şi chiar mai mult : a tatii.

Făcură cîţiva paşi în tăcere ; Daniel continuă :

— Orice-ar fi, am de la ea o amintire nepreţuită : aceea din seara cînd i-am suflat-o lui Ludwigson !

— Dar el nu ţi-a suflat... subvenţiile ?

— El ? Privirea lui Daniel căpătă o strălucire vie ; cuta zîmbetului îi descoperi toţi dinţii. Nu avusesem pînă atunci

prilejul să-l judec pe Ludwigson ; ei bine, nu mi-a dat niciodată a înțelege că-și aduce aminte de ceva ! Poți să crezi despre el ce vrei, dragă, dar ți-o spun : Ludwigson e un om tare de treabă !

Jenny își petrecuse toată dimineața în casă, iar cînd Daniel îi propusese să-l însoțească la tenis, refuzase cu încăpățînare, pretextînd că avea treabă. De fapt, n-avea gust de nimic și nu știa cu ce să-și treacă vremea.

Cînd îi văzu, de la fereastră, pe cei doi tineri străbătînd grădina, primul ei simțămînt fu de ciudă ; Jacques avea să-i strice masa aceea în doi, cu Daniel, pe care o aștepta cu atîta bucurie. Totuși, ciuda ei nu putu rezista în fața veseliei lui Daniel, care apăru în pragul ușii întredeschise.

— Ghici pe cine ți-am adus la masă ?

„Am încă timp să-mi schimb rochia", se gîndi Jenny.

Jacques se plimba prin grădină încoace și-ncolo ; în dimineața aceea, simțea, mai mult ca oricînd, plăcerea de a se afla aici. La capătul parcului acestuia de vile, proprietatea familiei Fontanin avea aerul unei ferme părăsite la marginea pădurii. Cîteva clădiri, împrăștiate ici, colo, se alăturaseră cu timpul locuinței principale, fostă, probabil, pavilion de vînătoare, cu ferestre înalte, refăcută de zece ori ; sub o streașină, o scară de lemn, asemenea unei scări de grajd, urca pînă la aripa cea mai înaltă a clădirii. Porumbeii lui Jenny copăiau mereu pe acoperișurile de țiglă, iar zidurile, păstrînd încă culoarea roză a vechii tencuieli, se îmbibau de lumină ca o zugrăveală italienească. Brazii înalți, crescuți la întîmplare și sub care nu mai înverzea nici un fir de iarbă, învăluiau casa într-o umbră uscată, mirosind a rășină.

Dejunul fu înveselit de conversația plină de voie bună a lui Daniel. Era încîntat de felul cum își petrecuse dimineața și își punea multe nădejdi în felul cum o să-și petreacă după-amiaza. O lăudă pe Jenny pentru rochia de pînză albastră, ca floarea de in, și-i agăță la piept un trandafir alb ; îi spunea „surioară", rîdea de toate cele și era încîntat el însuși de verva sa.

Ceru ca Jenny și Jacques să-l conducă la gară și să stea cu el pînă la sosirea trenului.

— Te întorci la masă diseară ? îl întrebă Jenny.

Jacques remarcă, nu fără oarecare tristețe, tonul tăios care țîșnea cîteodată de sub aparența ei de timiditate și blîndețe, dar desigur fără s-o facă dinadins.

— Tot ce se poate, răspunse Daniel. Vreau să spun că voi face tot posibilul să prind trenul de șapte. Dar, oricum, mă întorc înainte de a se face noapte, așa i-am scris mamei.

Rostise cuvintele din urmă pe un ton de copil cuminte, ce părea atît de fermecător pe buzele lui de bărbat, încît Jacques nu-şi putu opri rîsul, ba însăşi Jenny, care se plecase să lege zgarda la gîtul căţeluşei, îl privi înveselită.

Trenul intră în gară. Daniel se despărţi de ei, alergînd pînă la primele vagoane, care erau fără călători ; de departe, îl văzură aplecat la fereastră şi fluturînd strengăreşte o batistă.

Se pomeniră din nou singuri, fără să fi avut răgazul să se pregătească pentru clipa aceasta, ameţiţi încă de buna dispoziţie a lui Daniel. Nu le fu greu să păstreze un ton de camaraderie, ca şi cum Daniel ar fi continuat să facă legătura între ei, şi se simţiră amîndoi atît de uşuraţi de acest nou armistiţiu, încît se străduiră să nu strice armonia.

Jenny, oarecum întristată de această plecare, se gîndea la veşnicele absenţe ale fratelui ei.

— Ar trebui să-l hotărăşti pe Daniel să nu-şi mai petreacă vacanţele aşa, venind şi plecînd. El nu ştie cît de mult se întristează mama văzînd că anul ăsta dă atît de rar pe aici. O, firește, dumneata ai să-l aperi, adăugă ea fără cea mai mică ironie.

— Nu, nici nu mă gîndesc, răspunse Jacques. Crezi că eu aprob viaţa pe care o duce ?

— Cel puţin, i-o spui şi lui ?

— Fără discuţie !

— Numai că el nu te ascultă.

— Ba mă ascultă. Dar, ceea ce-i mai grav, cred că nu mă înţelege.

Ea îndrăzni să adauge, întorcîndu-se spre Jacques :

— ...că nu te înţelege ?

— Poate ; da.

De la început, conversaţia lua o întorsătură serioasă. Vorbind despre Daniel, încercau unul pentru altul un sentiment de simpatie, care de ieri nu mai era cu totul nou pentru nici unul, dar pe care nu voiseră pînă acum să-l lase să se instaleze aşa, pe faţă. Şi, fiindcă se apropiau de parc, Jenny propuse :

— Ce-ar fi s-o luăm pe drum ? Şi să mă conduci pînă acasă prin pădure ? E încă devreme şi timpul e atît de frumos !

O mare fericire, pe care el nu încercă să şi-o ascundă, îl cotropi deodată pe Jacques ; se temea parcă să se lase în voia

ei ; se temea să nu rupă firul prețios al armoniei lor și se grăbi să adauge :

— E atîta dragoste de viață în Daniel !

— Ah, știu, exclamă ea. Dar de o viață fără nici o constrîngere. Iar o viață fără constrîngere este foarte... primejdioasă. Nu-i tocmai curată, spuse fără să-l privească.

El repetă cu gravitate :

— Nu-i curată. Și eu cred la fel ca dumneata, Jenny.

Definiția asta, pe care șovăia mereu s-o pronunțe, dar care îi venea de atîtea ori pe buze, o culegea acum cu entuziasm de pe buzele unei copile. Toate aventurile lui Daniel nu erau curate. Nici pasiunea lui Antoine nu era curată. Nici o dorință trupească nu e curată. Curat era numai sentimentul acesta de negrăit, sentimentul acesta care se plămădea în el de luni de zile și care, de ieri, înflorea din ceas în ceas !

Totuși, continuă cu un calm aparent :

— Cît mi-e de necaz uneori pe el pentru atitudinea pe care a luat-o în fața vieții ! Felul acesta de...

— De perversitate, zise Jenny cu naivitate, rostind un cuvînt pe care-l întrebuința adesea cînd era singură, sinonim pentru ea cu tot ceea ce părea suspect nevinovăției sale.

— Felul acesta de cinism, mai curînd, preciză Jacques, întrebuințînd și el un cuvînt nepotrivit, pe care-l adoptase în monoloagele lui. Dar numaidecît îi trecu prin minte că se trăda singur și, oprindu-se, exclamă : Asta nu înseamnă că admir temperamentele mereu în luptă cu ele însele ; prefer... (Jenny îl privea atentă, căutînd să-i pătrundă gîndul, dar mai ales fiindcă această frază din urmă avea o importanță deosebită pentru ea) prefer pe acelea care au luat hotărîrea de a fi ceea ce sînt. Și, totuși... În minte îi veniră mai multe exemple, pe care nu îndrăznea să le invoce în fața fetei. Șovăia.

— Da, articulă Jenny, mi-e teamă ca Daniel să nu-și piardă cu totul... cum să spun... simțul greșelii. Mă înțelegi ?

El făcu semn din cap că da și nu se putu opri să n-o privească stăruitor, deoarece fața ei îngîndurată dădea și mai multă greutate vorbelor sale.

„Ceea ce spune acum, reflectă Jacques, e o mărturisire făcută fără voie !"

Jenny continua să se stăpînească ; dar gura strînsă și respirația sa grea arătau truda de a-și înăbuși, pentru moment, o iritare de care era cuprinsă adesea și pe care se silea să n-o dea niciodată în vileag.

„Oare de ce, se întreba Jacques, chipul ei ia așa de ușor înfățișarea asta aspră și hotărîtă ? Din pricina sprîncenelor

prea subțiri ? Sau mai curînd din pricina celor două găuri negre pe care le fac pupilele cînd se retrag în albastrul-cenușiu, atît de limpede, al ochilor ?" Și, din acel moment, Jacques uită de Daniel, pentru a nu se mai gîndi decît la Jenny.

Cîteva minute merseră fără să-și vorbească. Timp relativ lung, dar care lor li se păru foarte scurt. Totuși, cînd încercară să reia conversația, își dădură seama că gîndurile lor apucaseră alte căi, și poate în direcții deosebite. Așa că nici unul nu știa cum să curme tăcerea.

Din fericire, drumul trecea pe lîngă un fel de garaj care aglomerase șoseaua cu automobile în reparație, iar zbîrnîitul motoarelor nu îmbia la discuție.

Un cîine bătrîn, răpănos și beteag, care se tolănea în bălțile de păcură, începu să dea tîrcoale cățelușei ; Jenny o luă pe Puce în brațe. Dar abia trecură de poarta garajului, cînd niște strigăte îi făcură să-și întoarcă privirile : scheletul unui șasiu, zornăind a fier vechi, condus de un ucenic de vreo cincisprezece ani, ieșise pe poarta atelierului și făcuse un viraj atît de brusc, încît, cu toate țipetele băiatului, cîinele cel bătrîn nu mai avu timp să se ferească. Jacques și Jenny văzură cum vehiculul lovi bietul animal în coaste și cum amîndouă roțile, una după alta, îi trecură peste trup.

Jenny țipă, îngrozită :

— Moare ! Moare !

— Nu, fuge !

Într-adevăr, animalul se ridicase și fugea încotro apuca, însîngerat, chelălăind, tîrîndu-și prin praf dosul zdrobit, care-l făcea să alerge în zigzag și să se prăbușească la fiecare doi metri.

Jenny, îngălbenită, repeta pe același ton :

— Moare ! Moare !

Cîinele dispăru în curtea unei case. Chelălăiturile lui se răriră, apoi încetară cu totul. Lucrătorii din garaj, înveseliți de această întîmplare, urmăreau dîrele de sînge. Unul din ei, care se dusese pînă la casa cu pricina, strigă către ceilalți :

— S-a zis cu el, nu mai mișcă !

Jenny, ușurată parcă, lăsă cățelușa din brațe și porniră mai departe în direcția pădurii. Emoția prin care trecuseră amîndoi îi apropiase și mai mult.

— N-am să uit niciodată, zise Jacques, chipul și vocea dumitale în timp ce țipai.

— E stupid, așa-i cînd ești nervos. Și ce țipam ?

— Ai țipat : „Moare !" Reține bine : văzuseși cîinele zdrobit sub roțile mașinii ; faptul era groaznic. Și, totuși, tul-

burarea cea adevărată n-a început decît după aceea, adică în clipa cînd animalul, care pînă atunci fusese viu, nu mai avea altceva de făcut decît să se întindă la pămînt ca să moară. Nu-i aşa ? Pentru că lucrul cel mai patetic e tocmai această trecere, această prăbuşire subită de la viaţă la neant. E în noi o groază de momentul acela, un fel de groază sfîntă, care abia aşteaptă să se trezească în fiecare clipă... Te gîndeşti des la moarte ?

— Da... Adică nu, nu prea des... Dar dumneata ?

— O, eu aproape fără încetare. Vreau să spun că cele mai multe din gîndurile mele mă duc la ideea morţii. Dar, urmă el cu un accent de descurajare, oricît de des te-ai gîndi la ea, nu-i decît o idee... Nu-şi termină fraza. Chipul îi era aprins, revoltat, aproape frumos, şi dorinţa de viaţă se amesteca în el cu spaima de moarte.

Mai făcură cîţiva paşi în tăcere, apoi Jenny începu, cu un glas sfios :

— Iată, nu ştiu de ce — şi asta n-are nici o legătură cu ceea ce vorbeam mai adineauri —, dar mă gîndesc la un lucru despre care cred că Daniel ţi-a povestit ceva : prima mea întîlnire cu marea.

— Nu mi-a povestit. Spune.

— O, e o poveste veche... Aveam patrusprezece sau cincisprezece ani. Uite cum : plecaserăm, la sfîrşitul vacanţei, mama şi cu mine, ca să ne întîlnim cu Daniel la Tréport. Ne scrisese că trebuie să coborîm la nu ştiu ce staţie şi venise să ne ia cu o şaretă. El mă legase la ochi, ca să nu zăresc marea aşa, bucată cu bucată, după fiecare cotitură... E o prostie, nu-i aşa ? La un moment dat m-a dat jos din trăsurică şi m-a luat de mînă. Mă împiedicam la fiecare pas. Simţeam un vînt ca de furtună ce-mi sufla în faţă, auzeam şuierături, mugete, un zgomot infernal. Muream de frică şi-l rugam pe Daniel să mă lase. În sfîrşit, cînd am ajuns la punctul cel mai înalt de pe mal, fără să spună nimic, a trecut în spatele meu şi mi-a scos legătura. Atunci am zărit deodată toată marea : marea dezlănţuită între stînci, la picioarele mele, pe care o priveam aproape perpendicular, marea de jur-împrejur, cît vedeai cu ochii. Mi s-a tăiat respiraţia... am căzut în braţele lui Daniel. Nu mi-am venit în fire decît după cîteva minute. Atunci am plîns, am plîns... A trebuit să mă ducă acasă, să mă culce, am făcut temperatură. Mama era foarte supărată... Ei, şi acum, ştii, nu-mi pare rău de nimic. Cred că înţeleg bine marea.

Jacques n-o văzuse niciodată cu înfăţişarea aceasta de pe care tristeţea abia dispăruse, cu privirea aceasta emancipată,

cu o nuanță de extravaganță. Deodată însă, însuflețirea i se stinse.

Jacques descoperea încetul cu încetul o Jenny necunoscută. Cînd echilibrată, cînd zvăpăiată, ea te făcea să te gîndești la un izvor înăbușit, dar clocotitor, care numai arareori răzbate la suprafață. Aici era, poate, taina acelei melancolii înnăscute, care dădea chipului ei atîta strălucire de viață lăuntrică și atîta preț zîmbetelor sale fugare ! Și, deodată, se întristă la gîndul că o asemenea plimbare s-ar putea sfîrși.

— Nu ești grăbită, nu-i așa ? îi șopti el după ce trecură de vechea intrare în pădure. Hai să facem un ocol mare. Pun rămășag că nu cunoști drumul acesta îngust !

O alee nisipoasă, foarte moale sub picioare, se pierdea în umbra crîngului ; la început era mărginită de ierburi, apoi se strîmta din ce în ce. Arborii, în partea aceea, creșteau greu ; frunzișul lor bolnăvicios lăsa să se vadă cerul în toate părțile.

Mergeau înainte, nestingheriți de tăcerea ce coborîse între ei. „Ce-i cu mine ? se întreba Jenny. El nu e așa cum îl credeam. Nu. Este... este..." Dar nici un epitet n-o mulțumea. „Cum semănăm unul cu altul", observă ea dintr-o dată, cu un sentiment de bucurie și de descoperire a adevărului. Apoi se tulbură : „Oare la ce se gîndește ?"

El nu se gîndea la nimic ; se lăsa în voia unui simțămînt de mulțumire pe cît de plăcut, pe atît de gol ; mergea lîngă ea, fără să mai dorească altceva.

— Te-am adus în unul dintre cele mai urîte colțuri ale pădurii ! constată el în cele din urmă.

Jenny tresări la sunetul glasului său și avură amîndoi impresia că aceste minute de tăcere fuseseră de o importanță capitală pentru lucrurile nelămurite la care se gîndeau și unul, și altul.

— Sînt de aceeași părere, acceptă ea.

— Pe aici nu mai crește nici iarbă, ci, uite, numai un fel de buruieni, continuă Jacques bătînd cu talpa în pămînt.

— Cățelușei îi place. Privește-o cum se bucură !

Vorbeau la întîmplare ; înțelesul cuvintelor se schimbase cu totul pentru ei.

„Îmi place culoarea albastră a rochiei ei, își zise Jacques. De ce albastrul acesta, puțin cenușiu, i se potrivește așa de mult ?" Apoi, fără altă pregătire, strigă :

— Am să-ți spun ce mă face să fiu atît de stupid : nu izbutesc să-mi desprind atenția de la ceea ce simt în mine.

Jenny, crezînd că-i răspunde, recunoscu :

— Ca și mine. Visez aproape tot timpul. Așa îmi place. Dumitale nu ? Și tot ceea ce visez nu-mi aparține decît mie ; mă bucur că nu sînt silită să-mi împărtășesc visul nimănui. Mă înțelegi ?

— O, foarte bine, îi răspunse Jacques.

Cîteva ramuri de măceș, din care una avea niște boabe mici, se ridicau dintr-un tufiș, de-a curmezișul cărării. Jacques fu gata să i le ofere : „Iată flori, frunze și ramuri. Și mai iată...". S-ar opri în loc, ar privi-o... Dar nu îndrăznea. Și după ce trecură de tufiș, își zise : „Ce îndopat sînt de literatură !"

— Îți place Verlaine ? o întrebă el.

— Da. Mai ales *Sagesse*, care-i plăcea atît de mult lui Daniel altădată.

Jacques recită :

> Frumusețea femeilor, gingășia lor și acele mîini palide,
> Care fac adesea bine și sînt în stare de orice rău...

— Dar Mallarmé ? mai întrebă Jacques după o pauză. Am o culegere din poeții moderni, care nu-i rău făcută. Vrei să ți-o aduc ?

— Da.

— Îți place Baudelaire

— Mai puțin. Ca și Whitman. De altfel, pe Baudelaire îl cunosc puțin.

— Dar pe Whitman l-ai citit ?

— Daniel mi-a citit astă-iarnă cîteva poeme ale lui. Știu de ce-i place lui atîta Whitman. Eu însă...

Se gîndiră amîndoi la expresia : „Nimic nu-i curat", pe care o pronunțaseră mai înainte. „Cît de mult îmi seamănă !" își zise Jacques.

— Și nu-ți place Whitman tocmai pentru motivul pentru care- i place lui ? reluă Jacques.

Jenny dădu din cap, bucuroasă că și el își dusese gîndul pînă la capăt.

Cărarea se lărgea din nou, dînd într-o poiană, unde între doi stejari mîncați de omizi, era o bancă. Jenny își aruncă pe iarbă pălăria mare și elastică din pai și se așeză pe bancă.

— Uneori, mărturisi ea cu sinceritate, ca și cum ar fi gîndit cu glas tare, sînt aproape uimită de intimitatea dumitale cu Daniel.

— De ce ? zîmbi Jacques. Pentru că îți par diferit de el ?

— Astăzi, da.

Jacques se întinse pe iarbă, la un pas de ea.

— Prietenia mea cu Daniel... începu el. Îți vorbea deseori de mine ?

— Nu... Adică da. Puțin.

Jenny roși ; dar el nu se uita la ea.

— Ah, urmă Jacques mestecînd un fir de iarbă, acum e o prietenie trainică, o legătură pașnică. Dar n-a fost totdeauna așa.

Tăcu și, cu degetul, îi arătă în bătaia soarelui, pe vîrful unui fir de iarbă, un melc, transparent ca o agată, care-și mișca beat de lumină coarnele-i gelatinoase.

— Știi, continuă el fără vreo legătură logică, în timpul vieții mele de școlar au fost săptămîni întregi cînd am crezut că înnebunesc, atît de multe gînduri îmi clocoteau în cap. Și eram veșnic singur !

— Totuși, stăteai împreună cu fratele dumitale.

— Din fericire ! Și, tot din fericire, eram foarte liber. Fără asta, cred că aș fi înnebunit de-a binelea... Sau mi-aș fi luat cîmpii...

Ea își amintea de fuga lor la Marsilia și pentru prima oară se gîndea la ea cu oarecare îngăduință.

— Mă simțeam neînțeles, mărturisi el cu o voce sumbră ; neînțeles de toți ; chiar de fratele meu, adesea chiar de Daniel.

„La fel ca și mine", își spuse ea.

— În timpul acela, nu eram capabil să mă interesez de nimic ce se referea la școală. Citeam, citeam ca un nebun tot ce era în biblioteca lui Antoine, tot ceea ce Daniel îmi putea aduce. Aproape toate romanele moderne franțuzești, englezești, rusești mi-au trecut prin mînă. Dacă ai ști ce avînturi îmi dădeau lecturile acestea ! Și după fiecare lectură totul mi se părea plictisitor de moarte : lecțiile, comentariile de texte, frumoasa morală a oamenilor cumsecade ! Hotărît, eu nu eram făcut pentru așa ceva ! În tot ce spunea despre el nu era nici un pic de îngîmfare ; dar, plin de sine, ca orice ființă tînără și puternică, nu-și închipuia bucurie mai autentică decît analiza aceasta în fața unor urechi atente ; iar plăcerea pe care o simțea era molipsitoare. Era pe vremea cînd îi scriam lui Daniel scrisori de cîte treizeci de pagini, cînd îmi petreceam cîte o noapte întreagă ca să-i înșir totul pe hîrtie. Scrisori în care-mi revărsam tot entuziasmul de peste zi, și mai ales toată ura ! Ah, cum ar trebui să rîd de tot ceea ce a fost !... Însă nu, zise, trecîndu-și mîna peste frunte, astea toate m-au făcut să sufăr prea mult ! Nu mi le-aș mai putea

îngădui încă o dată ! Scrisorile le-am luat înapoi de la Daniel. Le-am citit din nou. Fiecare este spovedania unui nebun, într-un moment de luciditate ! Urmau una după alta, la intervale de cîte o zi, uneori de cîteva ceasuri, şi fiecare era ca o explozie, explozia unei crize lăuntrice, adesea în contradicţie cu criza precedentă. Criza religioasă, pentru că mă aruncam ca un năuc asupra evangheliilor, sau asupra *Vechiului Testament* sau asupra pozitivismului lui Comte. Ah, scrisoarea aceea scrisă după o lectură din Emerson ! Am avut toate bolile adolescenţei : o vinicită acută, o baudelairită exasperantă ! Dar niciodată o boală cronică ! Dimineaţa eram clasic, seara — romantic şi ardeam pe ascuns în laboratorul lui Antoine opera lui Malherbe sau Boileau. Făceam asta singur singurel, rîzînd ca un demon. A doua zi, tot ceea ce era literatură mi se părea ceva gol, dezgustător. Mă puneam iar să învăţ geometrie, luînd-o de la început ; eram hotărît să descopăr legi noi, care să răstoarne toate noţiunile dobîndite. Şi apoi deveneam iar poet. Am compus pentru Daniel ode, epistole de două sute de versuri, scrise aproape fără ştersături. Dar lucrul cel mai de necrezut din toate, zise Jacques liniştindu-se dintr-o dată, este faptul că am redactat, cu cea mai mare seriozitate din lume, şi în englezeşte, da, în englezeşte ! un tratat de optzeci de pagini asupra emancipării individului în raporturile cu societatea : *The Emancipation of the Individual in Relation to Society !* Îl mai am încă. Aşteaptă, nu-i totul : cu o prefaţă — scurtă, mărturisesc — dar în limba greacă modernă ! (Acest din urmă amănunt era fals ; îşi amintea doar că ar fi vrut să compună o asemenea prefaţă.) Izbucni în rîs : Nu, nu sînt nebun ! adăugă după o clipă de tăcere. Se întrerupse iar şi, mai în serios, mai în glumă, dar fără trufie, constată : Orice s-ar zice, eram foarte deosebit de ceilalţi...

Jenny îşi mîngîia căţeluşa, îngîndurată. De cîte ori nu-şi făcuse, mai înainte, despre Jacques imaginea unei fiinţe ciudate, aproape periculoase ? ! Acum însă putea să-şi spună că el n-o mai îngrozea.

Jacques se întinse pe iarbă şi privea înaintea lui, în gol. Era fericit că putuse vorbi cu atîta sinceritate.

— Nu-i aşa că-i bine sub copacii ăştia ? întrebă el alene.

— Da. Cît e ceasul ?

N-aveau ceas. Parcul era aproape ; nimeni nu-i grăbea. Jenny vedea, de pe bancă, crestele celor doi castani pe care-i cunoştea bine şi, mai departe, cedrul de la casa pădurarului, care-şi răsfira frunzele late şi negre spre albastrul cerului.

Aplecată spre cățelușa care i se ridicase cu amîndouă labele pe rochie, ea zise, ferindu-se de privirea lui Jacques :

— Daniel mi-a citit din versurile dumitale.

Apoi, surprinsă de mutenia lui, se hotărî să se uite la el : era roșu pînă la rădăcina părului, iar privirea emoționată îl rătăceă în jur. La rîndul ei, Jenny se înroși și ea și exclamă :

— Ah, nu trebuia să-ți spun !

Jacques se mustră pentru iritarea lui și acum căuta să și-o potolească ; dar ideea că cineva — Jenny — ar putea să-l judece după bîlbîielile lui copilărești i se părea îngrozitoare și era cu atît mai mîhnit în această privință cu cît știa că pînă acum nu-și măsurase încă puterile în nici un domeniu, lucru care-l făcea să sufere necontenit.

— Versurile mele sînt egale cu zero ! zise el cu brutalitate. (Jenny nu protestă, nu-și mișcă nici măcar mîna, și el îi fu recunoscător.) Ar însemna să mă prețuiesc mai puțin decît... acei care... Ah, rosti el în cele din urmă, dacă toți s-ar îndoi de ceea ce vreau să fac !

Subiectul acesta, care îi provocase suferință, prezența lui Jenny, singurătatea trezeau în el o emoție atît de mare, încît vocea i se sugrumă și ochii începură să-l usture, ca și cum ar fi fost gata să izbucnească în lacrimi. Uite, continuă după o pauză, la fel e și cu aceia care mă felicită pentru succesul meu la Școala Normală ! Dacă ai ști ce părere am eu despre asta... Mi-e rușine ! Da, rușine ! Nu numai rușine că am fost primit, dar rușine că am acceptat... judecata tuturor acestor... Ah, dacă i-ai ști cine sînt ! Toți, fabricați după același calapod, după aceleași cărți ! Cărți și iarăși cărți ! Și a trebuit ca eu să mă duc să le cerșesc... Eu ! M-am plecat la... Ah ! Eu... Nu-și mai găsea cuvintele. Simțea că nu avea nici un motiv valabil pentru această dușmănie, dar argumentele cele bune, cele adevărate erau prea vii, prea înrădăcinate în sufletul lui ca să nu fie smulse dintr-o dată și arătate în plină zi. Ah, îi disprețuiesc pe toți ! strigă. Iar pe mine și mai mult, pentru că mă găsesc printre ei ! Și niciodată, niciodată nu voi putea... nu voi putea să-mi iert asta !

Jenny era cu atît mai stăpînă pe sine cu cît îl vedea pe el ieșindu-și mai tare din fire. Observă, de altfel fără să priceapă bine ce gîndea Jacques, că deseori el își manifesta o anumită ură nelămurită și refuzul de a ierta. Trebuie, într-adevăr, să fi suferit tare mult ! Totuși — și în privința asta se deosebea mult de ea — credința în viitor, într-o fericire ce va veni îi era neclintită ; printre strigătele lui de revoltă adia un veșnic suflu de speranță, de siguranță ; ambiția lui părea fără margini,

nu dădea loc la nici o îndoială. Jenny nu se gîndise niciodată mai înainte care ar putea să fie viitorul lui Jacques, dar nu se mira cîtuşi de puţin că el îşi alesese un ţel atît de înalt ; chiar atunci cînd nu-l privise pe Jacques decît ca pe un băieţoi brutal şi prost crescut nu încetase nici o clipă să recunoască în el o forţă ; iar astăzi, cuvintele acestea înflăcărate, văpaia care se vedea bine că mistuie sufletul lui Jacques îi provocau o senzaţie de ameţeală, ca şi cum s-ar fi simţit tîrîtă, fără voia ei, în aceeaşi vîltoare. Şi fu cuprinsă de un sentiment de nesiguranţă atît de nesuferit, încît se ridică.

— Îţi cer iertare, zise Jacques cu o voce sugrumată, dar toate acestea îmi apasă prea mult sufletul.

O luară pe cărarea ce şerpuia pe lîngă vechiul şanţ de hotar al domeniului şi ajunseră la cealaltă ieşire din pădure, care dădea în parc : poarta de fier era închisă ; cînd o deschiseră, scîrţîi ca o poartă de închisoare.

Soarele era sus ; nu putea fi mai mult de ora patru. Nimic nu-i silea să-şi încheie plimbarea. De ce o luaseră atunci pe drumul ce ducea spre casă ?

În parc, cîţiva oameni ce se plimbau pe alei le tăiară calea ; şi, cu toate că străbătuseră chiar ieri acelaşi drum fără să se gîndească la ceva rău, azi îi cuprinse pe amîndoi un sentiment de ruşine că pot fi întîlniţi unul lîngă altul şi singuri.

— Acum, zise Jacques la încrucişarea a două alei, te las aici, da ?

Jenny îi răspunse fără şovăire :

— Aşa-i. Iată-mă aproape de casă.

Jacques stătea în faţa ei, stingherit, fără să ştie de ce, fără a se gîndi măcar să-şi scoată pălăria. Zăpăceala îi readuse pe faţă acea expresie greoaie, aspră, pe care o lua adesea şi pe care Jenny nu i-o văzuse în timpul plimbării. Jacques nu-i întinse mîna. Se sili să zîmbească şi, chiar în clipa cînd da să se întoarcă şi să plece, bîigui, privind-o cu sfială :

— De ce... nu sînt totdeauna... aşa... cu dumneata ?

Jenny păru că nu aude şi porni în linie dreaptă prin iarbă, fără să se mai uite înapoi. Erau aproape aceleaşi cuvinte pe care şi le repetase şi ea, de mai multe ori, de ieri încoace. Dar deodată o străbătu o bănuială pe care abia îndrăzni să o formuleze : Nu cumva Jacques voise să spună : „De ce nu-mi este îngăduit să trăiesc întotdeauna aşa, lîngă dumneata, ca astăzi ?" Presupunerea aceasta o făcu să se înfioare. Grăbi pasul şi ajunse în camera ei cu obrajii în flăcări, cu picioarele tremurîndu-i ; se jură să nu se mai gîndească la nimic.

Tot restul acelei după-amieze Jenny și-l petrecu căutîndu-și cu înfrigurare ceva de lucru : schimbă aranjamentul odăii, mută mobilele dintr-un loc într-altul, făcu ordine în dulapul cu rufărie, împrospătă toate buchetele de flori din casă. Din timp în timp, își lua în brațe cățelușa, o strîngea, o acoperea cu mîngîieri. Cînd își dădu seama, uitîndu-se pentru o ultimă dată la ceasornic, că Daniel n-o să se mai întoarcă la masa de seară, fu cuprinsă de deznădejde ; nu se putu așeza singură la masă, se mulțumi cu o farfurie de fragi, pe care le mîncă pe terasă, și, ca să scape de agonia zilei care nu se mai sfîrșea, se refugie în salon, aprinse toate lămpile și luă o partitură de Beethoven. Apoi, răzgîndindu-se, o puse la loc, înhăță un caiet cu *Studii* de Chopin și alergă la pian.

Ziua părea că se stinge, într-adevăr, cu o încetineală neobișnuită, deoarece lumina lunii, ascunsă încă între arbori, luase pe nesimțite locul ultimelor luciri ale soarelui care apusese.

Fără vreo intenție precisă, Jacques își vîrî în buzunar volumul de poeți contemporani pe care i-l făgăduise lui Jenny și, neputînd suporta în seara asta rigiditatea vieții de familie, ieși să hoinărească prin parc. Gîndurile îi rătăceau aiurea, fără să și le poată fixa pe ceva. După vreo jumătate de oră, se pomeni mergînd pe drumul străjuit de salcîmi. „Numai de n-ar fi poarta încuiată", își spuse.

Nu era încuiată. Clopoțelul sună ; tresări ca un hoț. Un miros cald de rășină, amestecat cu un iz de mușuroi de furnici, adia dinspre brazi. Sunetul depărtat al pianului învioră puțin grădina liniștită. Daniel și Jenny făceau, desigur, muzică. Salonul dădea spre cealaltă fațadă a casei. În partea unde se afla Jacques, casa dormea, cu ferestrele închise, dar acoperișul era scăldat de o lumină atît de ciudată, încît se întoarse surprins ; era luna, care, peste crestele arborilor, arginta acoperișul și făcea să sclipească geamurile de la pod. Se apropie de casă. Simțea cum îi bate inima și-i părea rău că n-avea nici un mijloc ca să-și anunțe venirea ; dar se simți ușurat cînd Puce se repezi la el lătrînd. Sunetele pianului erau mai puternice decît lătrăturile cățelușei, fiindcă muzica nu se întrerupse. Jacques se aplecă, luă cățelușa în brațe, cum făcea Jenny, și-i atinse cu buzele căpușorul mătăsos. Ocoli aripa casei și ajunse pe terasă, în fața salonului, a cărui fereastră era luminată și deschisă. Se apropie și mai mult. Încercă să recunoască ce cînta Jenny ; melodia, oarecum nesigură,

părea că se leagănă cîtva timp, că plutește între rîs și lacrimi, pentru a se înălța, pe urmă, într-o sferă superioară, unde nu mai există nici bucurie, nici durere.

Ajunsese în prag. Salonul i se păru gol. La început, nu văzu decît voalul de Persia de pe pian și bibelourile așezate deasupra. Deodată, prin fîșia de lumină ce se strecura printre două vase de porțelan, zări un chip, o mască tremurîndă, plutind în cercul de lumină al sfeșnicelor, o Jenny transfigurată de o mare vibrație lăuntrică. Trăsăturile chipului ei dispăruseră cu totul ; pe față emoțiile jucau nude ; Jacques se dădu instinctiv înapoi, ca și cum ar fi surprins-o pe Jenny dezbrăcată.

Strîngînd cățelușa în brațe și tremurînd ca un hoț, așteptă la o parte, în umbra casei, să se termine bucata ; apoi o strigă pe Puce cu glas tare, ca și cum abia atunci ar fi intrat în grădină.

Cînd îi recunoscu glasul, Jenny fu străbătută de un fior și sări iute de la pian. Păstră încă pe față urmele emoției sale singuratice și privirea ei speriată o respingea pe a lui Jacques, ca și cum și-ar fi apărat o taină. El o întrebă :

— Te-ai speriat ?

Jenny se încruntă, fără să poată articula o vorbă. El continuă :

— Daniel nu s-a întors încă ? Apoi, după o pauză scurtă : Ți-am adus volumul de poezii alese, despre care ți-am vorbit astăzi.

Scoase cu stîngăcie cartea din buzunar. Jenny o luă și o răsfoi cu un gest mecanic.

Nu se așeză și nu-l pofti nici pe el să stea jos. Jacques înțelese că trebuia să plece. Ieși pe terasă. Jenny îl urmă.

— Nu te deranja, bîigui el.

Ea îl conducea numai fiindcă nu știa cum să termine mai repede, fiindcă nu cuteza să-i întindă mîna și apoi să dispară. Sus, deasupra copacilor, luna lumina așa de tare, încît Jacques, întorcîndu-se spre Jenny, îi văzu genele zbătîndu-i-se. Rochia ei albastră devenise diafană.

Străbătură toată grădina fără să-și spună o vorbă.

Jacques deschise portița și ieși în drum. Jenny, fără să-și dea seama, trecuse și ea pragul și stătea în mijlocul cărării, în fața lui Jacques, înfășurată într-un nimb de lumină. În clipa aceea, pe zidul scăldat în razele lunii, Jacques îi zări umbra, profilul, ceafa, buclele, bărbia pînă la linia gurii — o siluetă de un negru de catifea, de o claritate perfectă. Arătă spre ea cu degetul. O idee nebunească îi trecu prin minte și, fără să

mai stea pe gînduri, cu îndrăzneala pe care nu şi-o pot îngădui decît oamenii timizi, se apleca lîngă zid şi sărută umbra chipului iubit.

Jenny se dădu brusc îndărăt, ca şi cum ar fi vrut să-i smulgă de pe buze tiparul chipului ei, şi dispăru prin pervazul porţii, care se închise, greoaie. Pătratul luminos dinspre grădină nu se mai văzu ; poarta se închise cu un pocnet surd. Jacques o auzi fugind pe pietriş. Atunci se lăsă în voia elanului său şi porni prin noapte.

Rîdea.

Jenny o luă la fugă, ca şi cum ar fi fost urmărită de toate stafiile albe şi negre din grădina cufundată în tăcere. Se năpusti în casă, se urcă în camera ei cu sufletul la gură şi se trînti pe pat. O sudoare rece o făcea să tremure. Inima îi era cotropită de durere. Îşi apăsa pieptul cu mîinile tremurătoare şi îşi afunda furioasă fruntea în pernă. Toată voinţa îi era concentrată într-o singură sforţare : să nu-şi amintească de nimic ! Ruşinea o strivea, îi oprea lacrimile să-i năvălească în ochi. Şi se simţea stăpînită de un sentiment nou : frica. Frica de ea însăşi.

Puce, uitată jos, începu să latre. Venea Daniel.

Jenny îl auzi cum urcă scara fredonînd, apoi oprindu-se un minut la uşă. Nu îndrăznea să bată, fiindcă prin obloane nu se vedea nici o fîşie de lumină şi credea că sora lui dormea. Totuşi, în salon lămpile erau aprinse !... Jenny nu se mişcă ; voia să rămînă singură în întuneric. Dar cînd auzi paşii fratelui ei îndepărtîndu-se, fu cuprinsă de spaimă şi sări din pat :

— Daniel !

La lumina lămpii pe care o ţinea în mînă, Daniel îi văzu faţa răvăşită, privirile încordate. Crezu că Jenny se îngrijorase din pricina întîrzierii lui ; vru să-i ceară iertare, dar ea îl întrerupse cu o voce şuierătoare :

— Nu, sînt enervată. Abia am scăpat de prietenul tău ; m-a urmărit, m-a urmărit şi nu-mi mai dădea pace ! Era palidă de mînie şi apăsa pe fiecare silabă. Apoi, un val de roşeaţă îi acoperi faţa şi, izbucnind deodată în lacrimi, căzu pe pat, sleită de puteri : Crede-mă, Daniel, spune-i... Alungă-l... Nu mai pot, crede-mă, nu mai pot !

Daniel se uita la ea aiurit, încercînd să ghicească ce s-a petrecut între ei.

— Ce... nu cumva ? o chestionă el. O idee îi trecu deodată prin minte, dar nu îndrăznea s-o formuleze. Buza i se ri-

dică pieziș, într-un zîmbet stingher : Bietul Jacques, insinuă el în cele din urmă, te pomenești că te...

Tonul spunea destul pentru a nu mai avea nevoie să-și termine fraza. Fu mirat să vadă că Jenny nu tresare și că pare mai degrabă indiferentă. Ea își venea în fire. După o pauză lungă, în care Daniel nu mai nădăjduia să capete vreun răspuns, ea șopti :

— Poate... Vocea ei își recăpătase intonarea obișnuită.

„Îl iubește", își zise Daniel și această constatare era atît de neașteptată pentru el, încît rămase mut de uimire.

În momentul acela, Jenny îi întîlni privirea și citi limpede tot ceea ce gîndea. Se revoltă : ochii ei albaștri aruncară scîntei, chipul îi luă o expresie de sfidare și, fără să ridice glasul, cu ochii în ochii lui Daniel, dînd energic din cap, îi repetă de trei ori la rînd :

— Niciodată ! Niciodată ! Niciodată !

Și cum Daniel o privea nedumerit, dar cu o dragoste, cu o grijă de frate mai mare care o șfichiuia ca o jignire, ea se îndreptă spre el, îi ridică de pe frunte o șuviță rebelă și, dîndu-i o palmă prietenească peste obraz, îi spuse :

— Cel puțin, ai mîncat ceva, haimana ?

IX

Antoine, în pijama, în picioare în fața căminului, tăia cu un pumnal malaez o bucată de cozonac.

Rachel căscă.

— Taie mai subțire, dragă... îi zise ea cu o voce leneșă. Stătea întinsă în pat, goală, cu mîinile sub cap.

Fereastra era deschisă, dar acoperită pînă jos cu un stor de pînză, care nu lăsa să pătrundă în cameră decît o umbră caldă de cort întins la soare. Parisul se cocea la dogoarea unei duminici de august. Nici un zgomot nu venea din stradă. Casa era liniștită, aproape pustie, afară de etajul de sus, unde, fără îndoială, Aline citea cu glas tare ziarul, ca s-o distreze pe doamna Chasle și pe micuța convalescentă, condamnată să stea cîteva săptămîni încă în poziție orizontală.

— Mi-e foame, zise Rachel, deschizînd o gură roză, ca de pisică.

— Apa n-a fiert încă.

— Cu atît mai rău ! Dă-mi !

Îi puse o felie mare de cozonac în farfurie și o așeză pe marginea patului. Ea se întoarse încet, fără să se ridice, și,

rezemîndu-se într-un cot, cu capul pe spate, începu să guste, ciugulind cu două degete bucățelele pe care le înghițea repede.

— Și tu, iubitule ?

— Aștept ceaiul, zise el, lăsîndu-se să cadă în pernele unui fotoliu larg.

— Ești obosit ?

Antoine zîmbi.

Patul scund era în întregime descoperit. Mătasea roză a perdelelor se rotunjea în capătul alcovului unde, superba goliciune a Rachelei părea că se odihnește ca o figură alegorică în scobitura unei scoici transparente.

— Dacă aș fi pictor... murmură Antoine.

— Vezi că ești obosit ? ! observă Rachel cu un zîmbet fugar. Cînd devii artist, înseamnă că ești obosit.

Își sumeți capul pe spate, și chipul i se pierdu în umbră, pe tipsia de flăcări a părului. Din trupul acesta de culoarea sidefului radia parcă un fel de lumină. Piciorul drept, îndoit alene, ca o seceră, se îngropa în saltea ; celălalt, ridicat peste el și îndoit, scotea în relief rotunjimea coapsei și rotula de fildeș a genunchiului.

— Mi-e foame... scînci Rachel.

Și cînd el se apropie să ia farfuria goală, ea își aruncă cele două brațe puternice în jurul gîtului său și-i trase fața spre ea.

— Ah, barba asta ! se strîmbă Rachel, fără să-l respingă. Cînd ai de gînd să ne scutești de ea ?

Antoine se ridică, aruncă o privire nemulțumită în oglindă și se duse să aducă o altă felie de cozonac.

— Asta e ceea ce îmi place la tine, constată Antoine, în timp ce ea mușca din felie cu dinții aceia frumoși.

— Pofta de mîncare ?

— Sănătatea ta. Trupul acesta, în care sîngele circulă atît de bine ! Ești un tonic... Dar nici cu mine nu mi-e rușine ! făcu el, uitîndu-se iarăși în oglindă.

Își trăgea umerii înapoi și-și umfla pieptul, fără să-și dea seama cît de slabe îi erau membrele față de mărimea capului ; își închipuia totdeauna că înfățișarea sa fizică avea aceeași vigoare ca și expresia trăsăturilor lui. Senzația aceasta de forță, de plenitudine sporise de vreo două săptămîni încoace pînă la îngîmfare, din pricina acelei încrederi în sine pe care i-o dădea dragostea.

— Știi, trase el concluzia, sîntem în așa fel construiți, și unul și altul, încît o să trăim un secol.

— Împreună ? murmură Rachel, cu ochii drăgăstoși, pe jumătate închiși. Și un gînd trist îi trecu deodată prin minte : teama că n-o să-l dorească totdeauna cu pofta asta, care o făcea acum atît de fericită. Deschise ochii, își pipăi picioarele, își trecu palmele de-a lungul trupului elastic și zise : Ah, dacă nu mă omoară cineva, sînt sigură că o să trăiesc pînă la adînci bătrînețe. Tatăl meu avea șaptezeci și doi de ani cînd l-am pierdut și era voinic ca un om de cincizeci. A murit de insolație. De altfel, la noi în familie toți mor de accidente. Fratele meu a murit înecat. Și eu voi muri într-un accident : de un foc de revolver. Totdeauna m-am gîndit la asta.

— Și mama ta ?

— Mama ? N-a murit. De cîte ori o văd, o găsesc întinerită. E adevărat că și viața pe care o duce... Și adăugă, fără să schimbe tonul : E internată la Sainte-Anne.

— În azilul de... ?

— Nu ți-am vorbit de asta ? zîmbi ea, ca și cum și-ar fi cerut iertare, apoi continuă, nestingherită : Sînt șaptesprezece ani de cînd e acolo. Aproape nici nu-mi mai amintesc cum arăta. Ce vrei, aveam doar nouă ani. E veselă, nu pare să sufere, cîntă... Sîntem o familie de oameni rezistenți... Îți fierbe apa.

Antoine se repezi la reșou și, în timp ce strecura ceaiul, își aruncă ochii în oglindă, ascunzîndu-și barba cu mîna și încuviințînd să-și închipuie cum ar arăta ras. Nu. Îi plăcea pata asta întunecată din partea de jos a figurii ; dădea atîta prestanță dreptunghiului luminos al frunții, cutei sprîncenelor, privirii ! Și de altfel avea o teamă instinctivă să nu-și descopere gura, ca și cum ar fi fost vorba de o taină compromițătoare.

Rachel se ridică în capul oaselor ca să-și bea ceaiul, aprinse o țigară, apoi se întinse iarăși.

— Vino lîngă mine. Ce stai bosumflat acolo ?

Antoine se apropie vesel de ea și se aplecă să-i vadă chipul mai de-aproape. Parfumul părului desfăcut îl învăluia cu putere ; un parfum dulce și atîțător în același timp, un parfum stăruitor, puțin apăsător, de care el se ferea, dar pe care îl și căuta, fiindcă după ce îl respira mai îndelung, o simțea mult timp pînă în adîncul pieptului.

— Ce vrei ? întrebă Rachel.

— Te privesc.

— Dragule...

De îndată ce se dezlipi de buzele ei, Antoine își reluă poziția lui favorită : își cufundă privirile pline de curiozitate în ochii Rachelei.

— La ce te uiți ?

— Îți caut luminile ochilor.

— Sînt așa de greu de găsit ?

— Da, din pricina genelor. Ele formează parcă o ceață aurie în fața ochilor tăi. Iată ce-ți dă înfățișarea asta...

— Ce fel de înfățișare ?

— Enigmatică.

Rachel dădu din umeri și îl corectă :

— Ochii mei sînt albaștri.

— Crezi ?

— Albaștri-argintii.

— Nicidecum ! făcu Antoine, lipindu-și încă o dată buzele de buzele Rachelei, apoi și le retrase repede, în joacă. Ochii tăi sînt cînd cenușii, cînd liliachii. Au o culoare incertă, fără sinceritate.

— Mulțumesc. Rachel rîdea și-și rotea ochii într-o parte și în alta.

El o privea, gîndindu-se : „Cincisprezece zile... Dar se pare că sînt luni de cînd... Cu toate astea, n-aș putea spune ce culoare au ochii ei. Și ce știu despre viața ei ? Douăzeci și șase de ani trăiți fără mine, într-o lume așa de deosebită de a mea ! Trăiți... adică încărcați cu tot felul de întîmplări, de experiențe, pentru mine misterioase, de altfel, dar pe care abia încep să le descopăr încetul cu încetul..." Nu-și mărturisea nici lui însuși cîtă plăcere îi făceau descoperirile acestea. El îi îngăduia și mai puțin să-i ghicească această plăcere ; n-o întreba niciodată nimic. Dar ea flecărea întruna. Asculta, medita, făcea legături între unele amănunte sau date, încerca să înțeleagă și mai ales se mira, se mira fără încetare, silindu-se să nu arate niciodată acest lucru. Din prefăcătorie ? Nu. De multă vreme atitudinea lui față de ceilalți oameni era a unuia care vrea să pară că știe totul ! Nu se pricepea să pună întrebări decît bolnavilor. Curiozitatea și mirarea făceau parte din sentimentele pe care mîndria sa îl obișnuise să și le ascundă cît mai bine sub un aer de înțelegere și de atenție.

— Astăzi mă privești ca și cum nu m-ai cunoaște, zise ea. Ei, haide, lasă !

Nu mai avea răbdare. Își închise ochii, ca să scape de cercetările acestea. Antoine încercă să-i ridice pleoapele cu degetele.

— Destul, gata, s-a terminat, nu vreau să te mai las să te uiți în ochii mei ! făcu Rachel, acoperindu-și ochii cu brațul gol.

— Așadar, vrei să-mi ascunzi unele lucruri, sfinxule ? Și-i acoperi cu sărutări, de la umăr pînă la încheietura mîinii, frumosul braț strălucitor. „Să ascundă oare vreo taină ? se întrebă Antoine. Nu... o anumită rezervă da, dar nu taine. Dimpotrivă, povestește orice despre ea, și cu multă plăcere. Devine chiar, din zi în zi, tot mai vorbăreață... Pentru că mă iubește, își spuse Antoine încîntat, pentru că mă iubește !"

Rachel îl cuprinse cu brațul de gît, îl trase încă o dată spre ea, apoi spuse deodată, pe un ton serios :

— Știi, e adevărat : nici nu-ți dai seama cîte poți să lași uneori să se vadă chiar și într-o privire ! Tăcu. El îi auzi în gîtlej rîsul acela scurt și înfundat, care-i scăpa ori de cîte ori își amintea de trecut. Uite, mi-aduc aminte că dintr-o privire, dintr-o singură privire, am descoperit odată taina unui bărbat cu care trăiam de luni de zile. La o masă, într-un restaurant din Bordeaux. Stăteam unul în fața altuia. Discutam. Privirile ni se opreau cînd în farfurii, cînd pe chipurile noastre sau rătăceau fără țintă pe deasupra sălii. Deodată — și n-am să uit asta cît oi trăi —, i-am prins, dar numai o clipă, privirea, care fixa ceva în spatele meu cu o expresie... Era atît de vie, încît fără să vreau m-am întors să văd...

— Ei și ?

— Ei și, e așa precum ți-am spus : e bine să te ferești de priviri, răspunse ea pe un alt ton.

Antoine fu cît pe-aci să întrebe : „Și care era taina ?" Dar nu îndrăzni. Îi era grozav de frică să nu pară naiv punînd întrebări de prisos ; de două sau de trei ori pînă acum îndrăznise să-i ceară o lămurire de felul acesta, însă Rachel îl privise mirată, amuzată, rîzînd nițel batjocoritor, ceea ce îl umilise adînc.

Așa că tăcu. Tot ea continuă :

— Totdeauna mă întristează poveștile astea vechi... Sărută-mă. Încă. Mai tare. Ea însă tot la trecut se gîndea, căci adăugă : De altfel, cînd zic *taina* lui, ar trebui să spun *una din tainele* lui ! Cu omul acela n-aș fi încetat niciodată să aflu mereu cîte ceva nou !

Și, ca să scape de amintiri, poate și de întrebarea mută a lui Antoine, se răsuci toată, cu o mișcare atît de înceată, atît de unduioasă, încît se părea că trupul îi e făcut din inele.

— Cît ești de mlădioasă ! zise Antoine, mîngîind-o ca pe un animal de rasă.

— Nu zău ? Află că am făcut zece ani studii de dans la operă !

— Tu ? La Paris ?

— Da, domnule. Eram chiar printre primele cînd m-am lăsat.

— Demult ?

— Acum șase ani.

— Și de ce te-ai lăsat ?

— Picioarele. Și chipul i se întunecă o clipă. După aceea era să devin cîntăreață, adăugă ea aproape imediat ; într-un circ. Te miră ?

— Nu ! negă Antoine pe un ton neutru. În care circ ?

— O, nu în Franța. Într-un mare circ internațional, pe care Hirsch îl plimba, pe vremea aceea, de colo-colo, prin toată lumea. Știi, Hirsch, prietenul de care ți-am vorbit, tipul care acum se află în Sudanul egiptean. Voia să tragă foloase de pe urma calităților mele, dar nu i-a mers ! În timp ce vorbea, se juca, îndoindu-și și întinzîndu-și picioarele unul cîte unul, cu dexteritatea perfectă a unui profesor de gimnastică. Își avea omul planul lui, continuă ea, fiindcă odată, mai înainte, la Neuilly, mă pusese să fac voltije. Și ce mult îmi plăcea ! Aveam niște cai minunați și, Doamne, ce bine ne distram !

— Stăteai la Neuilly ?

— Nu eu. El. Era proprietarul manejului de la Neuilly pe vremea aceea. A avut totdeauna patima cailor. Și eu. Tu nu ?

— Așa, puțin, călăresc și eu, mărturisi, ridicîndu-se. Dar n-am prea avut ocazii. Și nici timp.

— Eu am avut ocazii. Cîteva. Odată, am stat în șa douăzeci și două de zile.

— Unde ?

— În Maroc.

— Ai fost în Maroc ?

— De două ori. Hirsch vindea puști vechi rebelilor din sud. O adevărată expediție. Într-o zi, corturile noastre au fost atacate serios. Ne-am bătut o noapte și o zi... nu, o noapte întreagă, fără să vedem nimic, era îngrozitor, și toată dimineața următoare. Rar se întîmpla să atace noaptea. Ne-au omorît șaptesprezece oameni și au rănit peste treizeci. Mă lungeam între lăzi de cîte ori începeau împușcăturile. Dar tot am sîngerat nițel.

— Ai sîngerat ?

— Da, zise ea rîzînd. O nimica toată, o zgîrietură. Și arătă sub coastă, în dreptul taliei, o cicatrice catifelată.

— Atunci, de ce mi-ai spus că ai căzut dintr-o trăsură ? întrebă Antoine acru.

Rachel dădu din umeri :

— O, era în prima noastră zi. Ți-ai fi închipuit că vreau să fac pe interesanta !

Tăcură.

„Așadar, e în stare să mă mintă !" își spuse Antoine.

Ochii Rachelei deveniră visători, apoi sclipiră din nou, însă cu o scurtă licărire de ură :

— Atunci își închipuia că o să-l urmez oriunde și totdeauna. Se înșela !

Antoine încerca o mulțumire tulbure ori de cîte ori ea își arunca spre trecut privirea asta plină de ură ! Îi venea să-i spună : „Rămîi cu mine. Mereu !" Își lipi obrazul de rana vindecată și rămase așa cîtva timp. Urechea lui de profesionist urmărea, în fundul pieptului, tictacul generos al inimii. Nările lui fremătară. În căldura patului, trupul Rachelei răspîndea același miros ca și părul, dar ceva mai discret deși, pătrunzător : un parfum îmbătător și fad, cu nuanțe piperate ; un iz de umezeală, care-ți amintea aromele cele mai deosebite, de unt, de frunze de nuc, de lemn tăiat proaspăt, de praline vanilate ; la drept vorbind, nu era atît un parfum, cît un abur, o mireasmă plăcută, căci îți rămînea în gură ca un gust de mirodenii.

— Nu-mi mai vorbi de asta și dă-mi o țigară... zise Rachel. Nu, din cele noi, de pe măsuță... Mi le face o prietenă a mea, cu puțin ceai verde și cu tutun de Maryland ; miroase a foc de frunze, nu știu de ce, a toamnă și a vînătoare ; știi, mirosul acela de praf de pușcă atunci cînd ai tras sub coroana unor arbori și cînd fumul se împrăștie greu în ceață...

Antoine se întinse iar lîngă ea, în rotocoalele fumului de tutun. Mîngîia cu palmele pîntecele Rachelei, neted și de o albeață aproape fosforescentă, bătînd în trandafiriu. Din călătoriile ei păstra, desigur, obiceiul de a se unge cu alifii orientale, care dădeau acestei cărni de femeie frăgezimea, transparența feciorelnică a unui trup de copil.

— *Umbilicus sicut crater eburneus*[1], șopti Antoine, citînd din memorie, mai mult sau mai puțin exact, un pasaj din *Cîntarea cîntărilor*, care-l tulburase atît de mult pe la șaisprezece ani. *Venter tuus sicut... ah !... sicut cupa !*

---

1 „Buricul tău e ca o cupă de ivoriu".

— Ce înseamnă asta ? întrebă Rachel, ridicîndu-se într-un cot. Stai puțin, lasă-mă să ghicesc. *Culpa*, știu : *mea culpa*, adică greșeală, păcat. Nu ? Pîntecele tău este un păcat ?

Antoine izbucni în rîs. De cînd trăia lîngă ea, nu mai căuta niciodată să-și ascundă bucuria.

— Nu, *cupa*... Pîntecele tău e asemenea unei cupe, o îndreptă el, rezemîndu-și capul de șoldul Rachelei. Și continuînd citatele aproximative : *Quam pulchrae sunt mammae tuae, soror mea !* Cît sînt de frumoși sînii tăi, o, soră a mea ! *Sicut duo a* — și nu mai știu cum — *gemelli, qui pascuntur in liliis !* Ca două căprițe păscînd printre crini ! Ea și-i ridica, rînd pe rînd, cu grijă și-i privi cu un zîmbet înduioșat, ca pe o pereche de mici vietăți devotate.

— Sînt foarte rari sînii cu vîrfuri trandafirii, cu adevărat trandafirii, trandafirii ca niște muguri de măr, dizertă Rachel cu toată seriozitatea. Tu, ca medic, ți-ai dat seama de asta.

— Nu, ai dreptate, așa este ! O epidermă fără granulație pigmentară. Alb, alb, peste tot, apoi cîteva umbre trandafirii. Și închizînd ochii, se ghemui și mai bine lîngă ea. Ah, umerii ăștia ai tăi... continuă el cu o voce adormită. Nu-mi plac umerii frigurosi ai fetelor din magazine.

— Nu zău ?

— Formele astea rotunde și pline... Cutele astea bine desenate... Carnea asta, ca săpunul... Îmi place. Nu te mișca. Mă simt bine așa.

Și deodată îl săgetă o amintire aproape dezgustătoare. „Carne ca săpunul..." Era la cîteva zile după accidentul Dédettei într-o seară pe cînd se întorcea cu Daniel, în tren, de la Maisons. Erau singuri într-un compartiment și Antoine, care nu se gîndea decît la Rachel, dar mai ales fiindcă nu se mai putea împotrivi plăcerii de a împărtăși și el o aventură acestui cunoscător, îi povesti lui Daniel, în timpul drumului, despre noaptea lui de veghe : operația *in extremis*, așteptarea plină de îngrijorare la căpătîiul fetiței, apoi dorința aceea subită pentru fata roșcată adormită lîngă el, pe divan ; întrebuințase și atunci aceiași termeni : „Forme rotunde și pline... carne ca săpunul..." Dar urmarea nu îndrăznise să i-o povestească. Și cînd ajunse la clipa în care, coborînd scara de la apartamentul familiei Chasle, spre ziuă, zărise ușa Rachelei deschisă, adăugase, nu atît din discreție, cît dintr-o ambiție stupidă de a-i da lui Daniel o dovadă despre puterea lui de voință : „Oare mă aștepta ? Trebuia să profit de împrejurări ?... Crede-mă, m-am stăpînit, m-am făcut că nu văd și am trecut mai departe. Tu ce ai fi făcut în locul meu ?" Iar Daniel, care-l

ascultase pînă atunci în tăcere, îl privise drept în față și-i aruncase : „Aș fi făcut exact ca tine, mincinosule !"

Lui Antoine îi răsunase acum în urechi glasul lui Daniel, zeflemitor, sceptic, jignitor, dar păstrînd totuși destulă bunăvoință ca să nu fie luat în nume de rău. Amintirea asta îl ustura de fiecare dată. Mincinos... E adevărat că i se întîmpla uneori să mintă sau, mai exact, să fi mințit...

„Formă rotundă și plină", se gîndea, la rîndul ei, Rachel.

— Am să ajung, te pomenești, o femeie grasă, zise ea. Știi, ca toate evreicile... Dar mama n-a fost grasă, iar eu n-am decît o jumătate de porție idiș. A, de m-ai fi cunoscut acum șaisprezece ani, cînd am intrat în anul preparator ! Eram un adevărat șoricel roșcat...

Și sări din pat, înainte ca Antoine s-o fi putut opri.

— Ce te-a apucat ?

— Mi-a venit o idee.

— Spune-o.

— Își pierde efectul, făcu ea rîzînd și ferindu-se să n-o apuce de braț.

— Loulou... hai să dormim... murmură el cu o voce îmblînzită.

— Gata cu somnul ! Ne îmbrăcăm, îl îndemnă Rachel și-și puse capotul.

Alergă la măsuța de scris, o deschise, scoase un sertar plin cu fotografii și se întoarse în pat, așezîndu-se lîngă Antoine cu sertarul pe genunchii lipiți unul de altul.

— Ador fotografiile vechi ! Adesea iau seara cîte un teanc, mă întind în pat și ceasuri întregi mă uit la ele, mă gîndesc... Stai liniștit... Uite, privește ! Nu cumva te plictisesc ?

Antoine, încordat la spatele ei ca trăgaciul unei arme, se ridică plin de curiozitate și se sprijini mai bine într-un cot. Vedea din profil chipul Rachelei aplecat peste fotografii, un chip cuminți, în care genele, coborîte spre obraz, îi împrejmuiau, ca o trăsătură de pensulă, fenta îngustă a ochilor. Părul, ridicat în grabă și pe care-l vedea în bătaia luminii, semăna cu o cască făcută din jurubițe de mătase scămoșată, de o culoare aproape portocalie ; dar cum clătina puțin capul, din colțul tîmplelor și din ceafă părea că-i țîșnesc scîntei.

— Iat-o pe aceea pe care o căutam. Vezi dansatoarea asta mică ? Eu sînt. În ziua aceea era să fiu certată rău de tot pentru că-mi aruncasem cît colo rochia de baletistă. Nu crezi ? Uite ce păr lăsat pe umeri, ce coate ascuțite, ce corsaj drept, numai puțin scobit. Nu păream prea veselă, ce zici ? Și din-

coace eram în anul al treilea : începusem să mă mai împlinesc la trup. Aici sîntem în clasă. Ne vezi la bară ? Ia spune, m-ai găsit ? Da, aia sînt eu. Iar asta e Louise. Numele ăstuia nu-ţi spune nimic ? Ei bine, e faimoasa Phytie Bella, care a studiat cu mine şi care, în vremea aceea, se numea scurt : Louise. Şi chiar Louison, uneori. Ne luam la întrecere, care pe care. Aş fi fost poate şi eu o stea astăzi dacă n-aş fi avut flebită... Uite, îl vezi pe Hirsch ? Ah, el te interesează ! Iată-l ! Cum îl găseşti ? Sînt sigură că nu-l credeai aşa de bătrîn... Dar te asigur că-şi poartă cu mult curaj cei cincizeci de ani ! Groaznic om ! Priveşte-i gîtul şi ceafa asta enormă, înfundată între umeri : cînd îşi întoarce capul, se întoarce cu tot trupul. Cînd îl vezi prima dată, ai spune că-i nu ştiu ce : samsar, codoş, Nu-i aşa ? Fata lui îi spunea totdeauna : „Milord, parc-ai fi un negustor de sclavi". Asta îl făcea să rîdă, cu un rîs gros, înăbuşit. Totuşi, ia te uită la căpăţîna lui, la nasul ăsta mare şi turtit, la cuta gurii ! E urît, dar nu-i un tip comun. Şi ochii ! Ar avea şi mai mult înfăţişarea unei brute de n-ar avea nişte ochi ca ăştia, nu ştiu cum să-ţi spun. Dă impresia că-i sigur de toate, că-i gata de orice, că-i violent ! Nu ? Violent şi senzual ! Ah, cum îi mai plăcea viaţa ! Oricît l-aş urî, îmi vine să spun despre el ca despre un dog : „E frumos de urît ce-i". Nu eşti de aceeaşi părere ?... Iată-l pe tata. Pe tata, în mijlocul lucrătoarelor lui ; totdeauna era aşa, cu mînecile de la cămaşă suflecate, cu barbişon alb şi cu foarfecele de gît. Îţi făcea un costum din trei petice şi patru bolduri. E o fotografie luată în atelierul lui. Vezi manechinele îmbrăcate şi machetele de pe pereţi ? Ajunsese maistru de costume la operă şi nu mai lucra pentru alţii. Poţi să-i întrebi şi astăzi pe cei de la operă ce se spunea despre moş Goepfert. Cînd a trebuit s-o ducă pe mama la azil şi a rămas singur cu mine, bietul bătrîn trăgea nădejde că eu o să lucrez cu el, că mi-ar putea lăsa mie prăvălia. Se cîştigau mulţi bani cu ea. Dovada e că pot trăi şi azi de pe urma ei fără să fac nimic. Dar tu ştii ce înseamnă o copilandră care vede în fiecare zi atelierul plin de artiste ? Nu mai aveam decît un gînd : să fiu dansatoare ! Tata m-a lăsat să-mi fac mendrele. Chiar el m-a dat pe mîinile bătrînei Staub. Şi cînd a văzut că treaba merge, s-a declarat mulţumit. Îmi vorbea adesea de viitorul meu. Dacă m-ar vedea astăzi, bietul de el, şi ar afla că am ajuns o femeie oarecare... Ah, dacă ai şti cît am plîns cînd a trebuit să mă las de dans ! În general, femeile n-au ambiţie ; ele se mulţumesc să-şi

mănîncă viața. Dar în teatru te căznești să ajungi, lupți și pînă la urmă prinzi gust pentru această luptă, cel puțin tot atît cît dorești să ai succes. De aceea ți se pare groaznic cînd trebuie să renunți, să trăiești ca toată lumea și să nu mai vezi nici un chip în fața ta !... Uite, astea sînt fotografii alandala. Aici e un dejun pe care l-am luat nu mai știu unde, în Carpați. Hirsch se dusese acolo să vîneze. Cum vezi, își lăsase niște mustăți mari, pe oală, parcă ar fi fost un sultan. Prințul îl strîga totdeauna Mahmud. Îl vezi pe tipul acela negricios, în picioare, din spatele meu ? Este prințul Petru, care a ajuns regele Serbiei. Îmi dăruise mie cei doi ogari albi care se văd culcați în prim plan : culcați ca tine, exact ca tine... Iar ăstălalt, care rîde aici, nu găsești că-mi seamănă ? Privește bine ! Nu ? Și, totuși, e fratele meu. Da, el e. Era brunet, ca tata, în timp ce eu sînt blondă, ca mama... mă rog, blondă, de un blond aprins, ce mai ! Prostule ! Ei, hai, roșcată, dacă vrei neapărat. Dar din punct de vedere moral, eu semăn cu tata, iar fratele meu, cu mama. Uite, în asta îl vezi încă și mai bine. De la mama n-am nici o fotografie, nimic. Tata a distrus tot. Niciodată nu-mi vorbea de ea. Și niciodată nu m-a dus la Sainte-Anne. Cu toate astea, el se ducea de două ori pe săptămînă, și asta timp de nouă ani, fără să lipsească măcar o dată. Mi-au spus gardiencele mult mai tîrziu. Se așeza în fața mamei și stătea cu ea o oră, cîteodată mai mult. Se ducea numai așa, s-o privească, fiindcă ea nu-l mai recunoștea : nici pe el, nici pe altcineva. Dar tata o adora. Era mult mai bătrîn decît ea. Niciodată nu și-a mai revenit după toate cîte a pățit. Îmi aduc aminte foarte bine de seara cînd au venit să-l caute pe tata la atelier pentru că mama fusese arestată. Da, în magazinul Louvre. Furase niște ciorapi dintr-un raft. Îți închipui, doamna Goepfert, nevasta maistrului costumier de la operă ! I-au găsit în manșon niște ciorapi bărbătești și un tricou de copil. I s-a dat drumul imediat, deoarece toată lumea spunea că-i cleptomană. Înțelegi cum vine asta ? Era boala ei, care abia începea... Ei bine, fratele meu a moștenit mult de la ea. A avut niște pățanii grozave cu băncile. S-a amestecat și Hirsch. Într-o bună zi, ar fi ajuns ca ea dacă nu s-ar fi întîmplat accidentul... Pe asta nu, las-o... Las-o, îți spun ! Nu, de vreme ce-ți spun că nu sînt eu ! Este o fină de-a mea... Care a murit... Uită-te mai curînd la asta... E luată la... porțile orașului... Tanger. Bine, dragă, uite, s-a sfîrșit ; gata, nu mai plîng... Cîmpia Boubana, cu tabăra de la Si-Guebass. Asta-s tot eu, lîngă hogea de la Sidi-Bel-Abbès. Vezi Marrakech-ul

în fund ?... Asta-i lîngă Missum-Missum sau lîngă Dongo, nu știu bine. Ăștia sînt doi șefi ai tribului Dzems. Ce m-am căznit pînă i-am prins în poză ! Erau antropofagi. Da, da, mai sînt încă și de ăștia... Ah, asta-i ceva groaznic. Nu vezi nimic. Da, acolo, sub grămada de pietre... Acum vezi ? Ei bine, dedesubt este o femeie. Ucisă cu pietre. E groaznic ! Închipuiește-ți, o biată femeie pe care bărbatul ei a părăsit-o, fără motiv, timp de trei ani de zile. Ea l-a crezut mort și s-a măritat cu altul. Dar la doi ani după căsătoria aceea, el s-a întors. La triburile acestea bigamia este socotită ca o crimă nemaipomenită. Și au ucis-o cu pietre... Hirsch mă silise să vin de la Méched special, ca să văd asta... Dar eu am fugit la cinci sute de metri de acolo. Văzusem femeia tîrîtă prin sat în dimineața supliciului și din clipa aceea eram ca și bolnavă. El a privit totul, a ținut chiar să fie în rîndul întîi. Să-ți spun cum a fost : se pare că se săpase o groapă în pămînt, o groapă foarte adîncă. Și-apoi au adus femeia. Ea s-a culcat în groapă, de bună voie, fără să scoată o vorbă. Mă crezi ? Nu zicea nimic, dar mulțimea urla ; îi auzeam cum cereau cu răcnete cumplite moartea ei și eram doar destul de departe... A început marele preot al lor... Mai întîi a citit sentința. Apoi, tot el a luat, primul, un pietroi enorm și l-a aruncat cu toată puterea în groapă. Hirsch mi-a spus că femeia nici n-a icnit. Dar asta a dezlănțuit și mai mult furia mulțimii. Erau grămezi mari de pietre, gata pregătite. Fiecare lua cîte un pietroi și-l arunca în groapă. Hirsch mi-a jurat că el n-a aruncat. După ce groapa s-a umplut — și, după cum vezi, se făcuse un morman de pietre chiar deasupra ei —, au început să calce cu picioarele peste ea, scoțînd niște țipete îngrozitoare, apoi au plecat cu toții. Atunci, Hirsch m-a silit să mă întorc, ca să iau clișeul acesta, fiindcă aparatul era la mine. A trebuit să mă duc... Uite, numai cînd mă gîndesc... vezi cum îmi bate inima ? Ea era dedesubt... Moartă, probabil... A, nu, astea nu, sst !

Antoine privi pe deasupra umărului Rachelei, dar n-avu timp să distingă altceva decît o împletire de picioare goale. Rachel îi acoperi repede ochii cu mîna. Și căldura acestei palme puse peste pleoapele lui îi aminti gestul mai puțin crispat, dar același, pe care-l făcea ea în clipele de dragoste, pentru ca amantul să nu-i vadă chipul pălit. El se zbătu în glumă, dar Rachel se și ridicase dintr-o săritură, ascunzînd în poalele capotului un teanc de fotografii legate cu sfoară.

Dădu fuga pînă la măsuță și, rîzînd, aruncă legătura într-un sertar, pe care-l încuie cu cheia.

— În primul rînd, astea nu-s ale mele, zise ea. N-am dreptul să fac ce vreau cu ele.

— Ale cui sînt ?

— Ale lui Hirsch.

Se întoarse și se așeză lîngă Antoine.

— Ai să fii cuminte acum, îmi făgăduiești ? Să ne uităm mai departe. Nu te plictisești ?... Uite, asta e tot o expediție. O expediție pe măgari în pădurea de la Saint-Cloud. După cum vezi, începuse să se poarte mîneci chimono. Uită-te la costumul meu, ce nostim era !...

X

„Mă mint singură, fără încetare, își spunea doamna de Fontanin ; dacă aș fi sinceră cu mine însămi, n-aș mai spera nimic."

În picioare, de la o fereastră a salonului, urmări o clipă cu privirea, fără să ridice perdeaua, cum se plimbau prin grădină, în sus și în jos, Jérôme, Daniel și Jenny.

„Pînă și oamenii cei mai cinstiți sînt în stare să trăiască în minciună fără să se sinchisească", își zise ea. Dar, cum adesea i se întîmpla să nu-și poată ascunde un zîmbet, tot așa nu-și putea stăpîni fericirea care o cuprindea din cînd în cînd, asemenea unui val.

Se depărtă de fereastră și ieși pe terasă. Era la ceasul cînd ochii fac eforturi spre a desluși contururile lucrurilor ; cerul era ca de mătase și cîteva stele palide apăruseră pe firmament. Doamna de Fontanin se așeză pe un scaun. Privirile îi rătăciră o clipă peste priveliștea atît de familiară ei. Oftă. Știa bine că Jérôme nu va sta multă vreme lîngă ea, așa cum făcea de două săptămîni încoace ; știa bine că acest cămin, regăsit, pentru el va fi, o dată mai mult, trecător ! Căci chiar și în purtarea lui de acum față de ea, în tandrețea lui plină de atenție nu-l regăsea oare, cu un sentiment de bucurie amestecată cu teamă, pe același Jérôme dintotdeauna ? Și asta nu era oare o dovadă că el nu se schimbase și că va pleca iarăși, așa cum făcuse altădată ? Începuse să se întremeze, nu mai era acel Jérôme îmbătrînit, istovit, pe care-l adusese din Olanda și care se agățase de ea ca un naufragiat. Cu toate aerele lui de copil pedepsit pe care și le lua ori de

cîte ori rămînea singur cu ea, cu toate suspinele lui pline de resemnare și demnitate care-i scăpau ori de cîte ori își aducea aminte de doliul său, se grăbise să-și scoată din cufăr hainele de vară și luase, fără să vrea, o înfățișare tinerească. Nu mai departe decît azi-dimineață, cînd ea îi spusese, înainte de dejun : „Du-te și caut-o pe Jenny la club, ca să te mai plimbi puțin", Jérôme se prefăcuse că-i ascultă sfatul cu nepăsare, dar se ridicase fără a se lăsa rugat a doua oară și, puțin după aceea, îl văzuse ieșind repede, în pantalon de flanelă alb și într-o haină deschisă, ce-i cădea bine pe talie, ba îl surprinsese chiar culegînd din mers un fir de iasomie pentru butonieră.

În clipa aceea, Daniel observă că mama lui era singură și veni să-i țină de urît. De cînd se întorsese soțul ei, doamna de Fontanin se simțea oarecum stînjenită în fața fiului ei. Daniel remarcase lucrul acesta, așa că-și înmulțea vizitele la Maisons și se silea să fie mai atent ca oricînd cu ea, dorind astfel să dea a înțelege că ghicea multe, dar nu dezaproba nimic.

Se lungi într-un fotoliu scund, în care-i plăcea să stea, și-l zîmbi mamei sale, aprinzîndu-și o țigară. („Cum seamănă la mîini și la gesturi cu tatăl lui !")

— Astă-seară rămîi cu noi, băiatul mamei ?

— Nu, mamă, trebuie să plec. Am o întîlnire mîine dis-de-dimineață.

Începu să-i vorbească despre preocupările lui, ceea ce i se întîmpla destul de rar : pregătea pentru toamnă un număr din *Éducation esthétique*, închinat celor mai noi școli de pictură din Europa, și alegerea numeroaselor reproduceri care trebuiau să ilustreze textul era o muncă pe care o făcea cu multă plăcere. Apoi conversația lîncezi.

Tăcerea era încărcată de șoaptele serii, amestecate cu tîrîitul greierilor, ce venea de dincolo de terasă, din șanțul de la marginea pădurii ; un parfum ca de mirodenii arse răzbătea din cînd în cînd în adierea ce trecea printre brazi și făcea să foșnească frunzele fibroase și scoarțele platanilor de pe alei. Un liliac, fîlfîind repede și delicat din aripi, atinse părul doamnei de Fontanin, care nu-și putu opri un strigăt ușor.

— Duminică vii ? îl întrebă ea.

— Da, vin chiar mîine, pentru două zile.

— Ar trebui să-ți inviți prietenul la masă... L-am întîlnit ieri prin sat. Și adăugă, fie că așa gîndea într-adevăr, fie că îi atribuia lui Jacques calitățile pe care crezuse că le vede la Antoine, fie poate numai ca să-i facă plăcere lui Daniel : Ce

Ce sinceră și generoasă are ! Am făcut o bucată bună de drum împreună.

Chipul lui Daniel se întunecă. Își aminti ciudata stare de nervi a surorii lui din seara cînd se plimbase prin pădure cu Jacques.

„Sărman suflet atît de rău croit, de rău zămislit și fără echilibru... reflectă el cu amărăciune. Maturizat înainte de vreme de meditații, de singurătate, de lecturi... Și atît de puțin pregătit pentru viață ! Ce pot să fac pentru ea ? Acum ce cam ferește de mine. Numai de nu și-ar zdruncina sănătatea ! Dar cu nervii ăștia de adolescentă ! Și cu romantismul ei ! Cu dorința asta de a se crede neînțeleasă, cu refuzul acesta veșnic de a se explica ! Cu mîndria ei tăcută, care înveninează totul ! Să fie oare un semn al vîrstei periculoase ?"

Își schimbă locul, așezîndu-se mai aproape de mama lui, și, ca și cum ar fi vrut să-și liniștească gîndurile, o întrebă :

— Spune, mamă, n-ai observat nimic în purtarea lui Jacques față de dumneata ? Față de Jenny ?

— Față de Jenny ? repetă doamna de Fontanin.

Aceste trei cuvinte aruncate de Daniel răscoliră deodată în sufletul ei o neliniște ascunsă. O neliniște ? Poate nu chiar atît, ci mai curînd o vagă impresie înregistrată de sensibilitatea ei ascuțită, a cărei prevestire însă nu și-o putea explica prea bine. Își simți inima cuprinsă de îngrijorare ; un elan fierbinte de pioșenie o făcu să-și îndrepte sufletul către Cel de Sus : „Nu ne părăsi !" se rugă ea.

Ceilalți se întorceau de la plimbare.

— Nu-ți pui nimic pe tine, draga mea ? o întrebă Jérôme. Bagă de seamă, astă-seară e mai răcoare decît zilele trecute.

Se duse în vestibul și se întoarse cu un șal, cu care acoperi umerii soției sale. Apoi, văzînd-o pe Jenny tîrînd pe nisip șezlongul de răchită pe care era obligată să se întindă după masă și care rămăsese sub coroanele platanilor, se grăbi să o ajute și să-l așeze cum trebuie.

Îi fusese destul de greu să îmblînzească pasărea aceasta sălbatică. Jenny își trăise toată copilăria numai lîngă mama sa, încît de mică îi cunoscuse îndeaproape suferințele și îl judecase pe tatăl ei cu multă asprime. Dar Jérôme, încîntat că o găsea pe Jenny cu totul schimbată, aproape o femeie, se făcuse și mai îndatoritor și o ademenise cu atîta delicatețe, cu atîta gingășie și discreție în același timp, încît fata nu putu să rămînă nepăsătoare. Astăzi, tatăl și fiica își vorbiseră, într-adevăr, fără nici un fel de gînduri ascunse, ca doi prieteni, și pe Jérôme asta îl emoționa.

— Trandafirii tăi miros așa de frumos astă-seară, dra mea ! constată Jérôme, legănîndu-se în fotoliu. Aceia d speța *Gloire de Dijon,* de la hulubărie, parcă ar forma o si gură floare.

Daniel se ridică.

— E vremea să plec, zise el ; apoi se apropie de mam lui și o sărută pe frunte.

Ea cuprinse cu amîndouă mîinile fața tînărului, îl privi clipă de aproape și șopti :

— Băiatul meu cel mare !

— Bine, te însoțesc pînă la gară, îi propuse Jérôme. Plimbarea de azi-dimineață îi deschisese pofta să mai ias puțin din grădina asta, unde trăise închis timp de dou săptămîni. Nu vii cu noi, Jenny ?

— Eu rămîn cu mama.

— Haide și dă-mi o țigară, zise Jérôme luîndu-l pe Daniel la braț. (De cînd venise, nevoind să se mai ducă să-și cumpere tutun, se lăsase de fumat.)

Doamna de Fontanin îi urmări cu privirea pe cei doi bărbați care se îndepărtau. Auzi vocea lui Jérôme întrebînd :

— Crezi că o să găsesc tutun oriental la gară ? Apoi se pierdură în întunericul de sub brazi.

Jérôme ținea strîns brațul acestui adolescent frumos care era fiul său. Cîtă atracție exercita asupra lui orice ființă tînără ! Dar o atracție înveninată de regrete ! De cînd se afla la Maisons, una din suferințele lui zilnice era s-o vadă pe Jenny, a cărei înfățișare trezea în el, în orice clipă, nostalgia propriei lui tinereți. Azi-dimineață, de pildă, la tenis, cît de mult suferise ! Ah, băieții și fetele acelea cu priviri limpezi, cu părul zburlit de joc, cu gulerele descheiate și cu hainele în dezordine, fără ca nimic să știrbească farmecul triumfător al tinereții lor ! Trupurile acelea mlădioase, scăldate de soare, la care pînă și transpirația era ceva proaspăt și răspîndea un iz de sănătate ! Timp de zece minute, cît stătuse acolo, simțise cu durere verdictul nemilos al vîrstei ! Se rușina și se îngrozea de lupta asta pe care trebuia s-o ducă zilnic împotriva lui însuși, împotriva veștejirii, a ofilirii, a mucegaiului bătrîneții, împotriva tuturor semnelor prevestitoare ale descompunerii finale, care a și început în el. Și, comparîndu-și mersul greoi, răsuflarea gîfîită, sforțările de a fi încă sprinten cu pașii elastici ai lui Daniel, lăsă deodată brațul acestuia și nu-și putu opri un strigăt de invidie :

— Ce n-aș da să am cei douăzeci de ani ai tăi, fiule !

Doamna de Fontanin nu protestase cînd Jenny anunțase că rămîne să-i țină de urît.

— Pari cam obosită, drăguța mamei, îi zise ea după ce rămaseră singure. N-ai vrea să te duci la culcare ?

— Eh, făcu Jenny, nopțile sînt atît de lungi...

— Nu dormi bine ?

— Nu prea.

— Și de ce, draga mamei ?

Tonul cu care doamna de Fontanin pronunță aceste vorbe dădea întrebării alt înțeles decît cel obișnuit. Jenny, mirată, își privi mama și păru numaidecît că era stăpînită de un gînd ascuns și că dorea o lămurire. O pornire tainică o îndemnă să nu spună nimic ; nu fiindcă ar fi fost o fire ascunsă, dar nu-i plăcea să se destăinuiască atunci cînd era silită s-o facă.

Doamna de Fontanin nu știa să se prefacă : se întoarse spre fiica ei și o privi fără ocoliș, nădăjduind că duioșia privirii sale va face ca îndîrjirea lui Jenny, care le îndepărta atît de mult una de alta, să cedeze.

— Fiindcă sîntem singure astă-seară, insistă doamna de Fontanin, parcă cerînd iertare fetei pentru tulburarea pe care întoarcerea tatălui o produsese în intimitatea lor, aș vrea să-ți vorbesc despre ceva, draga mamei... E vorba de Thibault cel mic, pe care l-am întîlnit ieri... Se întrerupse ; ajunsese dintr-o dată pînă în pragul subiectului și nu știa cum să avanseze ; din felul cum stătea plecată însă, fraza se prelungea de la sine, iar întrebarea devenea limpede.

Jenny nu răspunse, iar doamna de Fontanin înălță ușor capul și își aruncă privirea peste grădina învăluită de noapte.

Trecură cinci minute.

Adia un vînt răcoros. Doamnei de Fontanin i se păru că Jenny e străbătută de un fior.

— Ai să răcești, să intrăm în casă, o îndemnă ea.

Vocea ei își recăpătase timbrul obișnuit. Stătuse pe gînduri : la ce bun să mai stăruie ? Era mulțumită că-i vorbise, era sigură că fusese înțeleasă și avea încredere în viitor.

Se ridicară amîndouă, trecură prin vestibul fără să-și mai spună nimic și începură să urce scara pe întuneric. Doamna de Fontanin, care urca prima, se opri la capătul scării, în fața ușii lui Jenny, ca să-și sărute fiica, așa cum făcea în fiecare seară. Deși nu deslușea chipul fetei, totuși, în timp ce-o săruta, simți tulburarea trupului aceluia încordat și-și lipi o clipă obrazul de obrazul copilei ; gest de compătimire, care stîrni în Jenny o reacție de împotrivire. Doamna de Fontanin

îi dădu drumul cu blîndețe și se îndreptă spre camera ei. Observă însă că Jenny, în loc să deschidă ușa și să intre la ea, o urmărea cu privirea și chiar în clipa aceea o auzi strigînd în spatele ei, dintr-o răsuflare și pe un ton iritat :

— N-ai decît să fii mai rece cu el, mamă, dacă găsești că vine prea des pe aici !

— Cine ? Jacques ? Prea des ? făcu doamna de Fontanin întorcîndu-se. Dar nu l-am mai văzut pe aici de mai bine de cincisprezece zile !

(Într-adevăr, aflînd prin Daniel de sosirea domnului de Fontanin și de schimbarea pe care acest eveniment o provocase în viața lor de familie, Jacques ținuse, din discreție, să nu se mai arate pe la ei.) Pe de altă parte, cum Jenny se ducea tot mai rar pe la club și se ferea cît putea de Jacques, uneori abia așteptînd să-l vadă angajat în altă partidă spre a o șterge de acolo fără să-i spună măcar o vorbă, cei doi tineri se întîlniseră foarte rar în ultimele cincisprezece zile.

Jenny intră hotărîtă în camera mamei ei, închise ușa și rămase, tăcută și țeapănă, într-o atitudine cutezătoare.

Doamnei de Fontanin i se făcu milă de ea și nu se gîndea decît să-i ușureze spovedania.

— Iartă-mă, draga mea, dar nu prea înțeleg ce vrei să spui.

— De ce i-a adus Daniel pe acești Thibault la noi ? întrebă Jenny mînioasă. Nimic nu s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi fost prietenia asta ciudată între Daniel și ei.

— Dar ce s-a întîmplat, draga mamei ? întrebă doamna de Fontanin, căreia începea să-i bată inima și mai tare.

Jenny se îndîrji :

— Nu s-a întîmplat nimic, nu asta am vrut să-ți spun ! Dar dacă Daniel și dacă tu, mamă, nu i-ați fi adus pe acești Thibault la noi în casă, eu n-aș fi... n-aș fi... și vocea i se curmă dintr-o dată.

Doamna de Fontanin încercă să-și recapete curajul :

— Ia stai, draga mamei, lămurește-mă. Ți s-a părut că simți la el... un... un sentiment mai deosebit ?...

Jenny nu așteptase sfîrșitul întrebării ca să-și plece capul în semn de afirmare. Revăzu grădina luminată de lună, portița, umbra de pe zid, gestul jignitor al lui Jacques ; dar era hotărîtă ca amintirea acelei clipe cumplite, care o chinuia încă zi și noapte, să n-o împărtășească nimănui, ca și cum, păstrînd-o închisă în inima ei, și-ar fi rezervat libertatea de a se gîndi la ea cu groază sau numai cu emoție.

Doamna de Fontanin simți că se apropie momentul întîrîtor și nu voia s-o lase pe Jenny să se închidă iarăși în tăcerea ei. Biata femeie se rezemă cu un braț tremurînd de masă și se aplecă spre Jenny, a cărei față abia o zărea în lumina ce pătrundea prin fereastra deschisă.

— Draga mamei, rosti ea, asta n-ar fi așa de grav dacă tu... dacă și tu...

De astă dată, Jenny făcu un semn negativ și-l repetă cu încăpățînare de mai multe ori; la care doamna de Fontanin, parcă ușurată de o povară chinuitoare, oftă adînc.

— Nu i-am putut suferi niciodată pe acești Thibault! strigă deodată Jenny cu un accent pe care mama ei nu-l mai auzise la ea. Cel mare e un fel de brută îngîmfată, iar celălalt...

— Nu-i adevărat, o întrerupse doamna de Fontanin, roșind în întuneric.

— ...iar celălalt a fost totdeauna piaza-rea a lui Daniel! urmă Jenny, cu același dinte care-i judecase pe amîndoi mai demult. Ah, mamă, nu le lua apărarea; știu că nu-i poți iubi, ești prea deosebită de ei! Te asigur, mamă, nu mă înșel, sînt niște oameni cu totul altfel decît noi! Sînt... nu știu cum... chiar atunci cînd par să gîndească la fel ca noi, nu trebuie să ne lăsăm înșelați, căci o fac totdeauna altfel și pentru alte motive! Ah, sînt un neam de oameni... Se poticni o clipă: Urîcioși! Peste măsură de urîcioși! Și, furată de vălmășagul gîndurilor, continuă pe nerăsuflate: Nu vreau să-ți ascund nimic, mamă. Nu, niciodată! Ei bine, cînd eram mai mică, cred că am încercat un sentiment josnic... un fel de gelozie împotriva lui Jacques. Sufeream cînd îl vedeam pe Daniel cît de mult ține la băiatul ăsta. Îmi ziceam: „Nu e demn de el! E un egoist, un îngîmfat! Și-i morocănos, sîcîitor, rău crescut! Numai fizicul lui, gura, falca aceea...“ Căutam să nu mă mai gîndesc la el! Dar nu puteam, fiindcă totdeauna mi-a aruncat în față cîte un cuvînt jignitor, de care îmi aduceam aminte și mă înfuriam! Era nelipsit din casă de la noi; s-ar fi spus că venea înadins pentru mine... Dar asta pe vremuri. Nu știu de ce, mă întorc mereu cu gîndul în trecut... Mai tîrziu, l-am observat mai deaproape. În special anul acesta. Luna asta. Acum îl judec altfel. Și caut să fiu dreaptă. Văd, în ciuda defectelor, și părțile lui bune. Chiar am să-ți spun ceva, mamă: am crezut, de mai multe ori, da, de mai multe ori, că și eu mă simțeam parcă atrasă, fără să-mi dau seama... Dar nu, nu! Nu-i adevărat! Totul la el mi-e antipatic! Aproape tot...

Doamna de Fontanin zise împăciuitoare:

— De Jacques, nu știu. Ai avut prilejul să-l judeci mai bine ca mine. Despre Antoine, în schimb, pot să-ți confirm...

— Dar, o întrerupse Jenny cu patimă, în ceea ce-l privește pe Jacques... n-am spus că... n-am negat că are și el calități foarte mari !... Schimbase, încetul cu încetul, tonul și vorbea potolit : Mai întîi, din tot ce spune, se vede că-i inteligent. O recunosc. Merg chiar mai departe : n-are un caracter rău ; e în stare nu numai de sinceritate, dar chiar de înălțare morală, de noblețe. Vezi, deci, că nu sînt pornită împotriva lui. Și nu numai atît : Cred, adăugă apăsînd fiecare cuvînt, în timp ce doamna de Fontanin, uimită, o observa cu atenție, cred că este hărăzit unui viitor mare, unui viitor strălucit ! Precum vezi, vreau să fiu dreaptă ! Acum sînt aproape sigură că forța asta care sălășluiește în el, ei bine, asta-i ceea ce se numește geniu. Fără discuție, geniu ! repetă Jenny pe un ton atît de apăsat, deși mamei nici prin gînd nu-i trecea s-o contrazică. Apoi, dintr-o dată, cu o violență fără margini, strigă : Dar asta nu-l absolvă de nimic ! Are firea unui Thibault ! Este un Thibault ! Și-i urăsc pe toți din familia asta !

Doamna de Fontanin rămase o clipă uluită, mută :

— Dar... Jenny... murmură ea în cele din urmă.

Jenny ghici în tonul mamei ei același gînd pe care-l citise atît de limpede în privirea lui Daniel. Atunci, se repezi ca o fetiță la doamna de Fontanin și-i puse mîna pe gură :

— Nu ! Nu ! Nu-i adevărat ! Îți spun că nu-i adevărat !

Și, în timp ce mama ei o trăgea spre dînsa și o îmbrățișa ca și cum ar fi vrut s-o apere, Jenny, ușurată dintr-o dată de nodul care i se pusese în gît, putu, în sfîrșit, să-și dea drumul lacrimilor, repetînd neîncetat, cu vocea aceea de fetiță supărată de altădată :

— Mamă... mamă... mamă...

Doamna de Fontanin o legăna drăgăstos la piept și îngîna, ca s-o liniștească :

— Draga mamei... Nu-ți fie teamă... Nu plînge... Cine ți-a băgat ideile astea în cap ?... Dar nimeni nu te silește... Bine că n-a... (Își aminti de singura ei întîlnire cu domnul Thibault, a doua zi după dispariția băieților, și îl revăzu pe omul cel gras, între doi preoți, în cabinetul lui de lucru ; apoi și-l închipui refuzînd consimțămîntul pentru dragostea lui Jacques și întinînd dragostea lui Jenny cu cele mai umilitoare cuvinte.) Ah, bine că nu-i asta !... Tu n-ai de ce să te învinuiești... Am să vorbesc eu cu Jacques și am să-l fac să înțeleagă... Nu mai plînge, draga mamei... Ai să uiți, ai să uiți totul... Ei, gata... nu mai plînge.

Jenny hohotea însă din ce în ce mai tare, căci fiecare vorbă a mamei sale îi sfîșia sufletul. Și cele două femei rămaseră multă vreme așa, în picioare, îmbrățișate strîns : fiica, ghemuindu-și durerea în brațele mamei ; mama, psalmodiindu-și consolările, înspăimîntată, deoarece vedea, cu presimțirea ei nonăscută, cum înaintea fetei se desfășura un destin neîndurător, din ghearele căruia nici temerile, nici dragostea, nici rugăciunile sale n-o mai puteau smulge : „În necontenita înălțare a sufletelor spre Cel Atotputernic — își spunea ea copleșită de durere —, fiecare dintre noi trebuie să înainteze singur, din încercare în încercare și adesea din greșeală în greșeală, pe drumul care-i este hărăzit din vecii vecilor...

Abia cînd auziră ușa de jos închizîndu-se și cînd recunoscură pașii lui Jérôme pe pardoseala din vestibul tresăriră deodată amîndouă. Desfăcîndu-se din îmbrățișarea mamei sale, Jenny fugi, fără a spune o vorbă, clătinîndu-se sub povara chinului ce-i fusese sortit și pe care nimeni nu i-l putea ușura.

XI

Toți trecătorii de pe bulevard se opreau în fața cinematografului, ca să privească un afiș monumental :

AFRICA NECUNOSCUTĂ
călătorie la triburile ulofilor, sererilor,
fulbeilor, mundangilor și baghirmienilor

— Nu începe decît la opt și jumătate, oftă Rachel.

— Vezi ? !

Ca să-și dea măcar iluzia că se află numai cu ea, Antoine, care renunțase cu părere de rău la intimitatea camerei roz, luă una din lojile despărțite cu o bară de fier de restul sălii.

Rachel îl ajunse la ghișeu.

— Am și descoperit o minune, zise ea trăgîndu-l sub peristil, unde erau expuse cîteva imagini din film. Privește !

Antoine citi mai întîi explicația : „Fată din tribul Mundang vînturînd meiul pe malurile fluviului Mayo Kabbi. Un trup de bronz, în întregime gol, doar cu o cingătoare din pai împletit deasupra șoldurilor. Frumoasa băștinașă stătea drept, sprijinită pe un picior, cu fața concentrată și cu brațul îndoit deasupra capului, răsturna, cît putea mai de sus, o tigvă pîntecoasă plină de grăunțe, pe care le lăsa să cadă ca o șuviță subțire în copaia de lemn ținută cu mîna stîngă la ni-

velul genunchiului. Nu era nimic studiat în poziția ei ; felul cum își ținea capul, puțin dat pe spate, îndoirea grațioasă a celor două brațe legănate, trunchiul drept, care scotea în relief doi sîni pietroși, cuta taliei, încordarea coapsei și piciorul liber, adus înainte și atingînd pămîntul doar cu vîrful — toată armonia asta era firească, proprie muncii pe care o făcea și avea o frumusețe tulburătoare.

— Uite, privește-i pe ăștia ! zise Rachel arătîndu-i lui Antoine vreo zece copilandri negri, care duceau pe umeri o pirogă. Ce drăguț e ăla mic ! E un ulof, îl recunoști, după podoabele capului.

Vorbea în seara aceasta cu o însuflețire neobișnuită, zîmbea aproape fără să-și deschidă buzele, ca și cum mușchii feței i s-ar fi încordat fără voie, iar în tăietura pleoapelor, privirea vie, jucăușă, avea luciri de argint, pe care Antoine nu le mai văzuse la ea.

— Să intrăm.

— Dar mai e un sfert de oră pînă începe.

— Nu-i nimic, zise Rachel cu o nerăbdare copilărească. Să intrăm.

Sala era goală. În orchestră, cîțiva muzicanți își pregăteau instrumentele. Antoine ridică bara lojii.

— Desfă-ți o dată cravata asta, făcu ea rîzînd ; parc-ai vrea mereu să te spînzuri și ai scăpat cu funia la gît ! (Antoine schiță un zîmbet aproape neobservat.) Ah, ce bine îmi pare că văd filmul ăsta cu tine ! Luă fața lui Antoine în mîini și o trase spre buzele ei. Știi, îmi placi și mai mult de cînd ți-ai ras barba !

Rachel își scoase mantoul, pălăria și mănușile. Se așezară. Din spatele paravanului care-i ascundea de ochii lumii, asistau la metamorfoza sălii, care, în cîteva minute, se transformă dintr-o peșteră tăcută, prăfuită și roșiatică, prin care se mișcau doar cîteva epave, într-o masă forfotitoare de chipuri, într-un zgomot dulce de colivie, dominat uneori de vîjîitul unui ventilator. Cu toată căldura mare de afară — era spre sfîrșitul lui septembrie și cei mai mulți parizieni se întorseseră din vacanță —, Parisul nu mai era orașul gol al lunilor de vară, pe care Rachel îl îndrăgea în fiecare an, ca și cum chiar atunci îl descoperea.

— Ascultă... zise ea.

Orchestra atacase un fragment din *Walkyria*, lidul primăverii.

Își lăsase ușor capul pe umărul lui Antoine, care stătea lipit de ea și asculta cum se strecoară, printre dinții ei strînși, un fel de ecou însoțind viorile.

— L-ai auzit vreodată pe Zucco ? Pe Zucco, tenorul ? întrebă alene Rachel.

— Da. De ce ?

Ea rămase pe gînduri şi nu-i răspunse imediat ; într-un tîrziu, cu jumătate de glas, ca şi cum ar fi cîntărit dacă să-i spună sau nu, zise :

— A fost amantul meu.

Antoine arăta o vie curiozitate pentru trecutul Rachelei, dar fără să fie gelos. Înţelegea foarte bine ceea ce voia să spună ea atunci cînd mărturisea : „Trupul meu n-are memorie". Totuşi, Zucco... Antoine îşi aminti silueta aceea ridicolă, în haină de satin alb, urcată pe o ladă de lemn, în actul al treilea din *Maeştrii cîntăreţi* ; un om gras, îndesat, care mai păstra încă o faţă de ţigan, cu toată peruca blondă, şi care-şi ducea mîna la inimă în duetele amoroase. Şi-i fu puţin ciudă pe Rachel că făcuse o alegere atît de mediocră.

— L-ai auzit cîntînd asta ? continuă ea, desenînd cu degetul prin aer arabescul unei fraze muzicale. Nu ţi-am povestit nimic despre Zucco ?

— Nu.

Antoine ţinea capul Rachelei la pieptul său, astfel că era destul să-şi plece ochii ca să-i vadă bine faţa. Acum ea nu avea expresia aceea vioaie pe care o lua ori de cîte ori îşi răscolea amintirile : sprîncenele îi erau încruntate, pleoapele aproape închise şi colţurile gurii uşor lăsate. „Ce mască frumoasă de durere ar putea să aibă !" se gîndi el. Apoi, văzînd că ea tăcea şi ca să-i arate, o dată mai mult, că nu era gelos pe trecutul ei, stărui :

— Ei, şi ce-i cu Zucco al tău ?

Ea tresări :

— Cine, Zucco ? întrebă cu un surîs galeş. De fapt, ştii, n-a fost mare lucru cu Zucco. Primul meu amant, atîta tot.

— Iar eu ? zise el, cu oarecare sfială.

— Tu ? Al treilea.

„Zucco, Hirsch şi eu... Numai atît ?" se miră Antoine.

Rachel continuă cu ceva mai multă însufleţire :

— Atunci, să-ţi povestesc... Ai să vezi că nu-i cine ştie ce. Tata murise ; fratele meu lucra la Hamburg. Eu eram la operă, unde eram ocupată în toate zilele ; dar în serile cînd nu dansam, mă simţeam singură. Aşa-i la optsprezece ani ! Zucco se ţinea după mine de multă vreme. Eu îl găseam prea puţin interesant şi destul de pretenţios. Era cam prost. Da, cred că încă de pe vremea aceea îl găseam cam prost... Dar nu ştiam că era şi o brută ! adăugă repede.

Aruncă o privire pe deasupra sălii, unde tocmai se stinsese lumina.

— Cu ce se începe ?

— Cu jurnalul de actualităţi.

— Şi apoi ?

— Un film de lung metraj, care trebuie să fie idiot.

— Şi Africa ?

— La urmă.

— A, foarte bine, zise ea punîndu-şi din nou capul parfumat pe umărul lui Antoine. Dacă merită să-l văd, fă-mi un semn... Nu sînt prea grea, dragule ? Mă simt aşa de bine !

Antoine îi văzu gura deschisă, umedă. Buzele lor se împreunară.

— Ei, ce-i cu Zucco ? repetă el.

Rachel nu zîmbi, aşa cum se aştepta el.

— Mă întreb şi astăzi cum de l-am putut suferi atîta vreme. Se purta cu mine ca un căruţaş. De altfel, fusese catîrgiu, pe vremuri, în Oran... Prietenele mele mă compătimeau ; nimeni nu înţelegea de ce trăiesc cu el. Nici eu nu mai înţeleg... Se spune că unor femei le place să fie bătute... Tăcu o clipă, apoi adăugă : Dar nu ; cred că era doar teama de a nu rămîne iar singură.

Antoine nu-şi amintea să mai fi surprins vreodată în vocea Rachelei mlădierile melancolice pe care le avea în seara asta. O cuprinse de talie, ca şi cum ar fi vrut s-o apere de ceva. Apoi îi dădu drumul. Se gîndea la compătimirea aceea superficială, una din faţetele trufiei lui, care explica poate şi ataşamentul pentru fratele mai mic şi despre care se întrebase uneori — înainte de a fi cunoscut-o pe Rachel — dacă acesta nu era singurul lui fel de a iubi.

— Şi pe urmă ? stărui el.

— Pe urmă, tot m-a părăsit. Era de aşteptat ! făcu Rachel fără nici o umbră de amărăciune în glas.

Apoi, încet, pe şoptite, ca şi cum ar fi invocat tăcerea să învăluie această mărturisire, adăugă după o pauză :

— Eram însărcinată.

Antoine tresări. Însărcinată ? Nu-i adevărat. El, medic, ar fi observat pînă acum urmele... E prea gogonată !

Jurnalul de actualităţi se depăna în faţa privirii lui distrate şi nemulţumite de sine :

LA MARILE MANEVRE

D. Fallierès discută cu ataşatul militar german.

VIITORUL SERVICIULUI DE INFORMAȚII

Latham aterizează cu monoplanul, aducînd informații prețioase generalului comandant. Președintele republicii îl primește pe curajosul aviator.

— O, nu m-a lăsat numai pentru asta, precizează Rachel. Dacă i-aș fi plătit mai departe datoriile....

Antoine își aminti deodată de fotografia unui prunc, pe care o văzuse la ea acasă și pe care Rachel i-o smulsese din mînă, spunîndu-i : „E o fină de-a mea, care a murit".

În momentul acela, Antoine, în loc să fie uimit de mărturisirea Rachelei, se simțea mai degrabă jignit și umilit în conștiința lui profesională.

— Nu zău ? Ai avut un copil ? o chestionă el. Apoi repede, cu un zîmbet de cunoscător : Băgasem de seamă de mult.

— Și totuși nu se observă deloc ! A trebuit să mă îngrijesc foarte mult, din pricina teatrului !

— Da, dar nu uita că sînt medic ! replică el cu o ridicare din umeri.

Rachel zîmbi : era mîndră de priceperea lui Antoine. După cîteva momente de tăcere, continuă, fără să părăsească poziția lenevoasă în care sta :

— Vezi tu, dragule, cînd mă gîndesc la vremea aceea, mi se pare că a fost cea mai frumoasă epocă din viața mea. Cît eram de mîndră ! Și cînd a trebuit să cer un concediu de la operă, pentru că mă îngrășasem, ghici unde m-am dus ? În Normandia ! Într-un cătun de primitivi, unde cunoșteam o bătrînă care ne crescuse pe mine și pe fratele meu. Ah, atîta mă răsfățau, că aș fi rămas toată viața acolo ! Și era mai bine dacă rămîneam. Dar, știi, cînd te-a atins o dată patima teatrului... Am crezut că fac bine s-o las pe micuță la doică ; aveam încredere. Dar, după opt luni... Apoi am căzut și eu bolnavă, oftă ea, după o tăcere scurtă. Eram slăbită din pricina nașterii. A trebuit să las opera, să pierd totul. Și iarăși m-am trezit singură.

Antoine se plecă să-i vadă fața. Nu plîngea, stătea cu ochii mari deschiși și privea în tavanul lojii, dar, încet-încet, genele i se umplură de lacrimi. Antoine nu îndrăznea s-o sărute ; îi respecta emoția. Se gîndea la tot ce aflase acum. În fiecare zi credea că a ajuns la un punct fix, de unde încerca să-și facă o părere generală despre viața prietenei lui ; dar, a doua zi, o mărturisire, o amintire, o simplă aluzie a Rachelei deschideau perspective nebănuite, în care judecata i se încurca din nou.

Ea se ridică și dădu să se pieptene. Dar se opri la jumătatea gestului și întinse mîna spre ecran.

— Oho ! exclamă tare.

Și privirea îi fu atrasă, aproape fără să vrea, de goana unei fete călare, fugărită de vreo treizeci de indieni, care alergau în galop pe urmele ei ca o haită de lupi. Amazoana sări cîteva stînci, se opri o clipă pe un pisc, coborî o pantă perpendiculară și, fără să pregete, se aruncă într-un torent ; cei treizeci de cai se avîntară după ea și dispărură în vîrtejurile de spumă ; fata însă ieși la celălalt mal, dădu pinteni și o luă iar la goană ; dar urmăritorii nu se lăsau nici ei și o încolțeau din ce în ce mai aproape. Cînd era pe punctul de a fi prinsă de *lasso*-urile care șfichiuiau văzduhul pe deasupra capului ei, ajunse la un pod de fier, pe sub care trecea un rapid ca o vijelie ; și cît ai clipi din ochi, se desprinse din șa, sări parapetul și se aruncă în gol.

Sala gîfîia de emoție.

În același moment, fata reapăru pe acoperișul unui vagon, care o ducea cu toată viteza, în picioare, despletită, cu fusta în vînt și cu mîinile în șold, în timp ce indienii căutau s-o ochească de pe înălțimea podului.

— Ai văzut ? strigă ea, înfiorată de emoție. Așa ceva îmi place la nebunie !

Antoine o trase din nou spre el, luînd-o pe genunchi. O ținea în brațe ca pe un copil ; ar fi vrut s-o mîngîie, s-o facă să uite tot ceea ce nu era dragostea lor. Totuși, nu spunea nimic ; se juca cu colierul, ale cărui boabe de culoarea mierei erau despărțite de niște gogoloașe mici de chihlimbar cenușiu, ca plumbul, care se încălzeau în mîină și împrăștiau o aromă atît de tare, încît adeseori parfumul ei stăruia în podul palmei chiar și după două zile. Rachel îl lăsă să-i descheie rochia la piept și să-și lipească obrazul de gîtul ei.

— Intră ! strigă ea.

Era o plasatoare care deschise din greșeală ușa lojei și, cu toate că o închisese imediat, avusese destul timp să arunce o privire curioasă asupra femeii pe jumătate dezbrăcată din brațele lui Antoine, ceea ce-l făcu să schițeze un gest brusc, dar tardiv, de a se îndepărta de Rachel.

Rachel rîdea.

— Nu fi prost ! Ea aștepta poate să... E o fată de treabă.

Antoine fu atît de mirat de cuvintele și de tonul ei, încît încercă să-i privească expresia chipului, dar Rachel își pusese fruntea pe umărul lui, astfel că nu-i surprinsese decît rîsul,

hîrîitul acela enigmatic și aproape tăcut pe care nu-l auzea niciodată fără o strîngere de inimă.

Tot necunoscutul acesta, care o învăluia uneori pe Rachel, lui Antoine îi provoca senzația unei prăpastii ce se deschidea între ei. Era un amestec de jenă și curiozitate, în care intra un fel de tainică umilință ; căci, dacă pînă atunci el, medicul, fusese acela care-i uimea pe alții prin zîmbete sceptice și subînțelesuri atotștiutoare, cu Rachel rolurile se răsturnaseră ; Antoine se dovedea un biet începător și, fără să și-o mărturisească, se simțea foarte nesigur pe terenul acesta. Odată, ca să-și ia revanșa, încercase să pipereze niște amintiri de clinică cu unele expresii mai libere, auzite în sala de așteptare, altă dată, născocise anume pentru ea o poveste de dragoste extravagantă, în care lăsa să se înțeleagă că ar fi fost amestecat. Dar de la primele cuvinte ea îi curmase vorba cu un rîs drăgăstos :

— Haide, haide ! Pentru cine îndrugi toate astea ? Nu te iubesc oare destul așa cum ești ?

Antoine fu atît de jignit, încît niciodată nu-i mai trecu prin cap să recurgă la asemenea stratageme.

Pauza se termină, dar nici unul nu se gîndi să rupă tăcerea.

Se anunță filmul african. Se făcu întuneric. Orchestra intonă o melodie din muzica negrilor.

În momentul acela Rachel se ridică și se așeză mai în față, ca să stea singură.

— Numai de ar fi un film reușit, murmură ea.

Pe ecran începură să se perinde diferite priveliști. Pe malul unei ape stătute, niște arbori uriași, ancorați în pămînt de lianele încîlcite. La suprafața apei, un hipopotam, semănînd cu hoitul unui bou înecat. Cîteva maimuțe, mici, negre, ce induceau cu niște bătrîni marinari datorită bărbilor lor albe, se zbenguiau pe nisip. Apoi se ivi un sat, cu o răspîntie pustie, arsă de soare și un orizont închis de colibe și de garduri vii. Într-o curte, un grup de tinere, mai mult goale, cu mușchii încordați sub cingătoarea îngustă, pisau grăunțe în niște vase mari de lemn, printre puii de negri ce se rostogoleau prin praf ; alte femei cărau coșuri largi, așezate pe creștetul capului ; în fine, altele torceau, stînd jos, cu mîna stîngă ținînd caierul, iar cu dreapta învîrtind fusul în formă de titirez pe care se înfășura bumbacul.

Rachel, cu coatele pe genunchii încrucișați, cu bărbia în mînă, cu capul întins înainte, urmărea scenele de pe ecran. Antoine o auzea cum respiră. Din cînd în cînd, îi șoptea, fără să miște capul :

— Dragule... Privește... Privește...

Filmul se termină cu un tam-tam de sălbatici la apusul soarelui, într-o poiană mărginită cu palmieri. O gloată, compusă numai din negri cu fețe încordate și cu trupuri săltînd de bucurie, forma un cerc în jurul a doi tineri negri, aproape goi, foarte frumoși, scăldați în sudoare, care se pîndeau, se înghionteau, se depărtau și se aruncau unul asupra altuia cu dinții încleștați sau se înlănțuiau, se mîngîiau într-un dans cadențat, războinic și voluptuos în același timp, deoarece imitau prin gesturile lor și atîtarea la luptă și poftele dragostei. Spectatorii aceia negri, gîfîind, urlînd de bucurie, strîngeau tot mai mult cercul în jurul celor doi smintiți, întărîtîndu-le neîncetat frenezia prin gesturi violente din mîini și prin ritmul tobelor. Orchestra cinematografului tăcuse; în spatele ecranului, bătăi din palme, bine conduse, dădeau chipurilor de pe pînză o viață care te amețea, făcînd și mai molipsitoare voluptatea încordată pînă la delir care schimonosea fețele acelor fanatici.

Spectacolul se termină.

Publicul plecă din sală. Femeile de serviciu întindeau pînzele peste fotoliile goale.

Rachel, tăcută și abătută, n-avea putere să se urnească din loc; abia după ce Antoine, care stătea în picioare, îi întinse mantoul de seară, reuși să se ridice și-i dădu buzele. Ieșiră cei din urmă, fără să-și spună o vorbă. Dar, în fața cinematografului, în iureșul bulevardului, prin mulțimea care se scurgea în valuri dinspre localurile de petrecere, în frumusețea acelei seri de toamnă, prin luminile căreia se roteau primele frunze veștejite, cînd Antoine o luă de braț și-i șopti la ureche: „Ne întoarcem acasă?" ea se împotrivi:

— O, nu încă. Să mergem în altă parte. Mi-e sete. Apoi, zărind fotografiile expuse sub peristil, se întoarse, ca să mai vadă o dată fotografia negrului aceluia tînăr. Ah, făcu ea, e ciudat cît de mult seamănă cu un băiat care ne-a dus bagajele și a coborît toată valea Casamance cu noi. Un ulof, care se numea Mamadou Diang.

— Unde vrei să mergem? întrebă Antoine, căutînd să-și ascundă dezamăgirea.

— Oriunde. La Britanic? Ba nu, la Packmell, vrei? Să mergem pe jos. Da, o chartreuse la gheață la Packmell și pe urmă ne întoarcem. Și se lipi de el cu un gest plin de făgăduință. Mi se strînge inima cînd mă gîndesc la Mamadou tocmai în seara asta, după film, continuă ea. Ții minte cînd ți-am arătat fotografia aceea în care Hirsch se vede în partea

din spate a corăbiei de prins balene ? Și cînd tu ai zis că-ți părea un Buddha cu cască colonială pe cap ? Ei bine, îți amintești de băiatul acela de care se sprijinea el, atît de negru în haina lui albă ? E Mamadou.

— Te pomenești că-i unul și același ? ! insinuă Antoine din complezență.

Rachel rămase o clipă amuțită, apoi tresări.

— Sărmanul de el, a fost sfîșiat în fața noastră, cîteva zile mai tîrziu. Da, pe cînd se scălda. Sau mai degrabă nu, Hirsch a... Hirsch făcuse rămășag că Mamadou nu va cuteza să treacă un braț al rîului înot, ca să aducă o egretă în care trăsesem eu. Îmi părea așa de rău că doborîsem egreta ! Băiatul a vrut să încerce, s-a aruncat în apă, a început să înoate ; noi ne uitam la el... cînd deodată... ah, ce scenă oribilă ! Totul s-a petrecut în cîteva secunde ! L-am văzut săltat deasupra apei, apucat de partea de jos a corpului... A scos un țipăt îngrozitor !... Hirsch era formidabil în asemenea împrejurări ! El a înțeles imediat că băiatul era pierdut și că avea să sufere chinuri cumplite ; l-a ochit și pac ! capul băiatului a zburat în țăndări, ca o oală... Era mai bine așa, nu ? Dar eu credeam că mă îmbolnăvesc !... Tăcu și se ghemui și mai tare lîngă Antoine. A doua zi am vrut să fotografiez locul acela. Apa era liniștită, liniștită, nici nu ți-ar fi trecut prin gînd că... Vocea îi era schimbată. Ah, pentru Hirsch viața unui om nu însemna nimic ! Și totuși îl iubea pe băiatul acela ! Ei bine, nici n-a tresărit măcar. Așa era el... Chiar după ce s-a întîmplat accidentul, el s-a ținut tare și a spus că dă ceasul deșteptător aceluia care îmi va aduce egreta. Eu nu voiam. Dar el m-a silit să tac și, știi, trebuia să-l asculți... Ei bine, pînă la urmă mi s-a adus egreta... Un hamal a ajuns pînă la ea și a avut mai mult noroc decît băiatul. Și Rachel începu să zîmbească : O păstrez și acum ; astă-iarnă o purtam la o pălărie de catifea cenușie, o splendoare de egretă !

Antoine tăcea.

— Ah, se vede că n-ai fost niciodată pe acolo ! exclamă Rachel, desprinzîndu-se brusc de Antoine. Dar se răzgîndi și se agăță iar de brațul lui. Iartă-mă, dragule. Seara asta îmi face rău. Sînt sigură că am puțină temperatură, uite... În Franța te înăbuși, nu altceva... Nu poți trăi cu adevărat decît acolo ! Dacă ai ști !... Libertatea aceea a albilor în mijlocul negrilor ! Aici nici nu se poate bănui ce înseamnă libertatea aceea ! Nici o regulă, nici un control ! Nu-ți mai e teamă de părerile nimănui ! Înțelegi ? Poți oare să înțelegi așa ceva ? Ai dreptul să fii tu însuți, peste tot și totdeauna !

Să fii la fel de liber față de toți negrii, așa cum ești aici liber față de cîinele tău ! Și în același timp să trăiești în mijlocul unor ființe minunate, pline de atîta tact și bun-simț, că nici nu-ți vine să crezi. Să vezi în jurul tău numai zîmbete tinerești și voioase, ochi arzători, care îți ghicesc pînă și cele mai mici dorințe... Îmi amintesc... Dar nu te plictisesc, dragule ?... Îmi amintesc un popas, după o zi întreagă de mers. Hirsch vorbea cu un șef de trib, lîngă un izvor la care veneau femeile să ia apă. Era tocmai timpul cînd veneau după apă. Am văzut apărînd două fetițe încîntătoare, ce cărau împreună un burduf din piele de țap. „Astea-s două din fetele mele", ne-a explicat caidul. Atît. Bătrînul înțelesese. Și în aceeași seară, în cortul unde stăteam cu Hirsch, rogojina s-a ridicat fără zgomot și au intrat cele două fetițe, care zîmbeau. Ți-o spun : îți ghicesc pînă și cele mai mici dorințe... reluă ea după cîțiva pași în tăcere. Uite, îmi aduc aminte... Ce ușurată mă simt că pot vorbi cu cineva despre toate astea !... Îmi amintesc, da, eram la Lomé. La cinematograf, exact. Pentru că, trebuie să știi, seara toată lumea se duce la cinematograf, adică o terasă de cafenea foarte luminată, înconjurată de arbuști răsădiți în ciubere ; lumina se stinge și începe filmul, în timp ce-ți sorbi cu paiul băutura răcoritoare ! Îți închipui scena ? Toți colonialii stau jos, în haine de pînză albă, pe jumătate luminați de reflexele ecranului ; iar în spatele lor, în noaptea de un albastru nemaipomenit, sub stelele care strălucesc acolo mai tare ca nicăieri aiurea, de jur-împrejur se înghesuie indigenii, băieți și fete, în picioare, cu fețele aproape invizibile în întuneric, dar cu ochii aceia atît de frumoși, strălucind ca ochii pisicilor !... Ei bine, nu-i nevoie să faci nici măcar un semn. Privirea ți se oprește asupra unuia din chipurile acelea netede, ți se încrucișează o clipă cu privirea lui... și gata ! E de-ajuns. După cîteva minute te scoli, pleci, fără să-ți întorci măcar capul, te duci la hotelul unde locuiești și unde ușile sînt înadins deschise... Eu stăteam la parter... Abia mă dezbrăcasem... Cineva bătu încet în oblonul geamului. Sting lumina, deschid : Era el ! Se cățărase pe zid, ca o șopîrlă. Fără să scoată o vorbă, lăsă să-i alunece de-a lungul trupului delicat veșmîntul subțire. N-o să uit niciodată... Gura lui era umedă și atît de fragedă, atît de fragedă...

„Drace, se gîndi Antoine fără să vrea, un negru... fără un examen prealabil..."

— Ah, ce piele au ! continuă Rachel. Fină, ca pielița unui fruct. Voi, știți, habar n-aveți ce înseamnă așa ceva ! O piele mătăsoasă, lunecoasă și uscată, parcă ar fi mereu frecată cu talc ; o piele fără nici o cută, fără zgrăbunțe, fără pic de

...doare, fierbinte, dar fierbinte pe dedesubt, așa cum simți ...ăldura unui om care are febră printr-o mînecă de muselină, înțelegi, ca trupul cald al unei păsări sub penele ei!... Și atunci cînd privești pielea asta în soarele de acolo, atunci ...înd lumina cade pe un umăr sau pe o coapsă, ea, această mătase aurie, capătă un fel de reflexe albastre, nu știu cum să ți explic, ca o pulbere de oțel sau ca o rază prelungă de lună... Dar privirea lor... Ai observat vreodată dezmierdarea din privirea lor? Albul acela al ochilor, știi, puțin caramelat, în care irisul înoată așa de sprinten... Și apoi... nu știu cum să ți spun, acolo dragostea nu seamănă deloc cu a voastră... Acolo e un act tăcut, sfînt și firesc... Profund firesc. Nu se amestecă în el nici un gînd, de nici un fel, niciodată. Iar adulmecarea plăcerii, care aici e totdeauna mai mult sau mai puțin clandestină, acolo e tot așa de legitimă ca și viața, tot așa de firească și de sfîntă ca și viața, ca și dragostea. Înțelegi, dragule?... Hirsch zicea totdeauna: „În Europa, oamenii au ceea ce merită. Țările din Africa sînt pentru noi, ăștia, pentru ținuturile libere." Ah, cît de mult îi iubea el pe negri! Și Rachel începu să rîdă: Știi cum mi-am dat seama de asta pentru întîia oară? Firește, ți-am mai spus: într-un restaurant, la Bordeaux. Stăteam unul în fața celuilalt. Discutam. Deodată privirea i se aținti în spatele meu, o clipă, dar cu o lucire... cu o lucire așa de ascuțită, încît m-am întors dintr-o dată și am văzut aproape de bufet un negru de vreo cincisprezece ani, frumos ca un prinț, ducînd un vas cu compot de portocale. Cred că din seara aceea m-a apucat și pe mine dorul de a mă duce în Africa, adăugă Rachel pe un ton voalat.

Făcură cîțiva pași în tăcere.

— Visul meu, urmă Rachel, visul meu ar fi ca la bătrînețe să deschid o casă de toleranță... Da... Nu te scandaliza, sînt de toate soiurile; eu aș vrea să am o casă de toleranță distinsă, firește. În sfîrșit, să nu îmbătrînesc în mijlocul bătrînilor... Să fiu sigură că am totdeauna în jurul meu ființe tinere, trupuri tinere, frumoase, libere și voluptuoase... Înțelegi, dragule?

Se apropiau de Packmell, fără ca Antoine să fi scos vreun cuvînt. Nu știa ce să spună. În fața ciudatei experiențe a Rachelei era mereu uluit. Se simțea atît de deosebit de ea, atît de legat de pămîntul Franței prin originea lui burgheză, prin muncă, prin ambiția lui, printr-un viitor organizat. Își dădea seama bine de lanțurile care îl legau, dar nu dorea cîtuși de puțin să le rupă, iar față de tot ceea ce iubea Rachel, și care lui îi era atît de străin, încerca îndîrjirea unui animal domestic

față de orice ființă care dă tîrcoale casei și-i amenință siguranța.

Numai cîteva fîșii de lumină purpurie, ce se strecurau prin perdelele cărămizii, trădau în spatele fațadei adormite însuflețirea barului. Ușa se roti și gemu, aruncînd o răbufnire de aer rece în atmosfera îmbîcsită de căldură, de praf și duhori de alcool dinăuntru.

Era lume multă. Se dansa.

Rachel ochi lîngă vestiar o măsuță neocupată și, înainte de a-și scoate mantoul de pe umeri, ceru o chartreuse, cu gheață pisată. Apoi, după ce fu servită, rămase nemișcată, cu coatele pe masă, cu ochii în jos, ţuguindu-și buzele la capătul celor două fire de pai.

— Ești tristă ? o întrebă Antoine.

Ea ridică un moment pleoapele, fără a se întrerupe din sorbit, și-i zîmbi, căutînd să ia o expresie cît mai veselă.

Alături de ei, un japonez, care își arăta niște dințișori ruginiți pe un chip de copil, pipăia cu îndrăzneală și politețe un braț ca de boxer, pe care-l expunea impudic pe fața de masă o brunetă așezată lîngă el.

— Vrei să mai ceri pentru mine încă o chartreuse ? zise Rachel arătînd spre pahar.

Antoine simți o mînă ușoară atingîndu-i umărul.

— Mă întrebam dacă ești dumneata sau nu, se auzi o voce prietenoasă. Așadar, ți-ai tăiat barba ?

Daniel era în picioare în fața lor. Subțirel și sprinten, cu ovalul feței luminat din plin de candelabru, ținea în mîini un evantai de reclamă, pe care-l strîngea și-l deschidea ca pe un resort ; zîmbea cu un aer îndrăzneț, parcă ar fi fost tînărul David încercîndu-și praștia.

În timp ce-l prezenta lui Rachel, Antoine își aminti de felul cum Daniel îl sfidase : „Aș fi făcut ca tine, mincinosule !" Dar acum, această amintire îl ustura mai puțin. Surprinse cu plăcere privirea pe care tînărul, după ce se înclină și-i sărută mîna, o plimbă asupra Rachelei, asupra feței sale ridicate spre el, asupra brațelor, asupra gîtului ei, care părea și mai alb lîngă mătasea corsajului de culoarea florii de piersic.

Daniel se uită iar la Antoine, apoi zîmbi spre tînăra femeie, ca și cum ar fi vrut să-i facă un compliment pentru că izbutise să-i schimbe înfățișarea :

— Da, într-adevăr, e mult mai bine așa.

— E mult mai bine cît ești viu, făcu Antoine pe tonul medicinistului zeflemist. Dar dacă ai avea de-a face, ca mine, numai cu cadavrele ! După două zile...

Rachel bătu în masă, spre a-l face să tacă. Uita cam des că Antoine era medic. Se întoarse spre el, îl privi o clipă și murmură :

— Doctorașul meu drag !

Era oare cu putință ca acest chip atît de familiar să fie unul și același cu chipul pe care-l văzuse pentru prima oară în noaptea operației, la lumina tare a lămpii ? Unul și același cu masca aceea eroică, atît de frumoasă și la care părea așa de greu de ajuns ? Rachel cunoștea acum bine, mai ales de cînd își dăduse barba jos, toate trăsăturile, toate liniile, ba chiar și semnele cele mai mici ale feței lui. Briciul dezvelise ușoară concavitate a obrazului — acea moliciune a țesuturilor, spre a spune astfel — a cărei blîndețe îndulcea puțin asprimea falcii. Cunoștea bine, de asemenea, și oarecum în felul orbilor, pentru că le cuprinsese de atîtea ori în palme, noaptea, maxilarele colțuroase și bărbia proeminentă, atît de netedă dedesubt, încît îi spusese o dată : „Ai o falcă de șarpe !" Dar partea cea mai ciudată pentru ea, de cînd el își răsese barba, era tăietura aceea lungă și sinuoasă a gurii, foarte mobilă și totuși fixă, ale cărei colțuri nu se ridicau aproape niciodată, nu se coborau decît rareori și pe care o cută ce exprima o voință aproape supraomenească o întrerupea brusc la împreunarea buzelor, aidoma buzelor unei statui antice. „Oare să aibă chiar atîta voință ?" se întrebă ea. Își lăsă capul în jos, luminile ochilor îi alunecară răutăcioase pînă la colțul pleoapelor și o scurtă scînteiere aurie i se strecură printre ciucurii genelor.

Antoine se lăsa examinat cu zîmbetul fericit al omului care se știe iubit. De cînd se răsese, căpătase despre el însuși o părere oarecum deosebită : nu mai ținea la privirea lui fatală. Descoperise în el posibilități noi, pe care nu se mai sătura admirîndu-și-le. De altfel, de cîteva săptămîni se simțea în plină transformare. O transformare atît de mare, încît toate întîmplările petrecute în viața lui înainte de întîlnirea cu Rachel se cufundau în întuneric : ele se petrecuseră *înainte*. Și nu mai căuta nici o altă explicație. Înainte de ce ? Înainte de transformare. Căci se schimbase sufletește : era parcă mai matur și totuși mai tînăr. Îi plăcea să-și repete că devenise mai puternic. Și era adevărat. O forță poate mai puțin strunită ca înainte, dar mai puternică în spontaneitatea ei, mai autentică în elanurile sale. Își dădea seama de asta pînă și în

rezultatele muncii lui de toate zilele, pe care prietenia cu Rachel o stingherise puțin la început, dar care-și luase pe urmă un avînt neașteptat și-i umplea acum din nou viața, asemenea unui fluviu revărsat peste maluri.

— Nu te mai uita atîta la înfățișarea mea, zise Antoine oferindu-i un scaun lui Daniel. Venim de la cinema. Știi, filmul cu Africa !

— Ai ieșit vreodată din Europa ? întrebă Rachel.

Daniel fu surprins de timbrul acestei voci.

— Nu, doamnă.

— Ei, atunci, continuă ea, luînd paharul cu chartreuse ce i se adusese și desfăcînd cu lăcomie două paie noi, atunci trebuie să te duci la filmul ăsta. Ai să vezi acolo, între altele, un șir de hamali într-un apus de soare... Nu-i așa, Antoine ? Și apoi, copiii aceia pe nisip, în timp ce femeile descarcă pirogile...

— O să mă duc, firește, zise Daniel privind-o în față. Apoi, după o pauză scurtă : O cunoașteți pe Anita ?

Ea făcu semn că nu.

— E o negresă americană, care vine regulat la bar. Uite, se vede de aici, îmbrăcată în alb, în spatele Mariei-Josèphe, femeia aceea înaltă, cu perle.

Rachel se ridică să vadă, printre perechile de dansatori, un profil cu pielea de culoarea căprioarei, pierdut în umbra unei pălării mari.

— Nu-i o negresă, zise ea fără să-și ascundă dezamăgirea ; e o creolă.

Daniel zîmbi confuz.

— Iertați-mă, doamnă. Apoi, întorcîndu-se spre Antoine : Vii des pe aici ?

Antoine era să răspundă da, însă prezența Rachelei îl făcu să se răzgîndească :

— Aproape niciodată, se eschivă el.

Rachel o urmărea cu privirea pe Anita, care începuse să danseze cu Marie-Josèphe. Trupul mlădios al americancei era strîns într-o rochie de satin alb, lustruit ca penele unei păsări și ale cărui luciri sidefate accentuau fiecare mișcare a picioarelor ei lungi.

— Te duci mîine la Maisons ? întrebă Antoine.

— Chiar de acolo vin acum, declară Daniel.

Voi să vorbească de Jacques, dar zărind o femeie tînără ce aducea a spaniolă, înfășurată într-o eșarfă galbenă și care părea să-l caute din ochi, se ridică.

— Vă rog să mă iertați, se scuză el, retrăgîndu-se.

Își strecură un braț grijuliu sub eșarfă, apoi conduse femeia în ritmul unui boston pînă la colțul muzicanților.

Anita se oprise din dans. Rachel o văzu cum taie valul de perechi înlănțuite cu grația liniștită a unei lebede și cum pluteşte drept spre colțul unde stăteau la masă ea și Antoine. O roială atinse în trecere scaunul tînărului, se apropie de banchieta pe care se afla Rachel, scoase din poșetă un obiect pe care-l ascunse în podul palmei și, crezîndu-se singură (sau poate fără să-i pese că este văzută), își puse piciorul pe banchetă, își ridică repede rochia și-și făcu o înțepătură în coapsă. Rachel zări în fugă, între două luciri de albeață mătăsoasă, o fîșie de carne de culoarea havanei și nu-și putu opri o zvîcnire a pleoapelor. Anita își lăsă fusta în jos, apoi, ridicîndu-se alene, cu un gest ce făcu să scînteieze pe pielea negricioasă a obrazului un cercel prins cu o perlă de lobul urechii, se îndreptă agale spre prietena ei.

Rachel își puse din nou coatele pe masă și, cu ochii aproape închiși, sorbi încet licoarea cu bucățele de gheață. Dezmierdarea viorilor, arcușurile ce scoteau acorduri lungi și expresive îi prelungeau pînă la enervare starea asta de lînjire.

Antoine o învălui cu privirea.

— Loulou... murmură el.

Rachel își ridică ochii, sorbi pînă la ultima picătură lichidul verde în care plutea gheața pisată și, fixîndu-l cu o privire neașteptată, surîzătoare, aproape obraznică, întrebă :

— N-ai văzut niciodată... o femeie neagră ?

— Nu, făcu Antoine, dînd cu mîndrie din cap.

Ea tăcu. Un zîmbet tulbure îi flutura șovăielnic pe buze.

— Hai să plecăm, spuse deodată.

Se și ridicase în picioare, înfășurîndu-se în mantoul de tafta închisă la culoare, ca într-un domino de la o serbare nocturnă. În gangul ușii turnante, Antoine, care mergea în urma ei, auzi iarăși rîsul acela tăcut, printre dinții încleștați, care-l înfricoșa.

XII

Pe vremea cînd Jérôme se afla încă la Paris, dăduse în grijă portarului său din Avenue de l'Observatoire să-i păstreze scrisorile și, din cînd în cînd, venea el însuși să-și ridice corespondența. Apoi nu mai apăruse deloc și nici nu mai lăsase altă adresă, astfel că în decurs de doi ani se

strînseseră pe numele lui o mulțime de hîrtii, încît portarul, cum află de întoarcerea domnului de Fontanin la Maisons-Laffitte, le încredință lui Daniel, ca să le predea în mîinile destinatarului.

Jérôme fu foarte surprins descoperind în grămada de misive două scrisori vechi. Una, datată cu opt luni în urmă, îl înștiința că fusese depusă pe numele lui o sumă de șase mii și cîteva sute de franci, provenită din lichidarea unei afaceri nenorocoase, de la care nu mai aștepta nimic de multă vreme.

Fața i se lumină. Vestea acestui rest de bani îi risipea pînă și ultimele umbre ale mîhnirii care-l apăsa de cînd venise la Maisons, mîhnire pricinuită nu numai de prezența lui într-un cămin unde nu-și mai afla locul, dar și de grijile bănești care-i torturau mîndria.

(Soții trăiau sub regimul separației de bunuri de cinci ani. Doamna de Fontanin renunțase la divorț, dar scosese de sub controlul soțului averea modestă pe care o moștenise de la tatăl ei, pastorul. Această avere, deși ciuntită, îi îngăduise să trăiască pînă atunci mai bine sau mai rău, dar fără să-și părăsească apartamentul și fără să facă economii în dauna educației copiilor. În ce-l privește pe Jérôme, atîta timp cît nu-și risipise încă întreaga avere personală, continuase să facă afaceri; chiar în Belgia și Olanda, unde Noémie îl tîrîse după ea, juca la bursă, specula, băga bani în tot felul de investiții noi și, cum era înzestrat cu simțul afacerilor, în ciuda faptului că era atît de ușuratic, ajutat și de firea lui de aventurier, se întîmpla să nimerească uneori în plin. De bine, de rău, o scosese la capăt an de an și adesea trăise ca un senior; din cînd în cînd găsea chiar prilejul să-și ogoiască mustrările, trimițînd soției lui cîteva bancnote de cîte o mie de franci, ca să contribuie și el la creșterea lui Jenny și a lui Daniel. Cu toate acestea, în timpul ultimelor luni de ședere în străinătate, situația lui devenise nesigură. Pentru moment, era cu neputință să se atingă de capitalul său; asta însemna nu numai că nu se putea gîndi să înapoieze Thérèsei banii pe care ea îi adusese la Amsterdam, dar se vedea chiar nevoit să trăiască pe socoteala soției lui, ceea ce îl făcea să sufere. Suferea mai ales la gîndul că ea s-ar putea înșela asupra sentimentelor lui și ar putea presupune că strîmtorarea în care se găsea ar fi fost una din cauzele întoarcerii lui acasă.)

Această sumă neașteptată îi reda, așadar, ceva din demnitatea lui. O să poată fi iarăși liber.

Grăbit să-i anunțe soției vestea cea bună, se îndreptă cu pași mari spre ușă, desfăcînd din mers celălalt plic, al cărui

scris necioplit nu-i spunea nimic, cînd se opri deodată, ca trăsnit :

„Domnule,

Trebuie să vă spun că mi se întîmplă ceva care nu mă supără pe mine, dimpotrivă, și de care sînt totuși fericită, pentru că prea am suferit mult că eram singură, dar am fost dată afară de unde eram din pricina asta și disperată și nu cred că o să mă lăsați așa mai departe, fără nici un ajutor în asemenea moment, pentru că iată, nu mai găsesc un loc unde să muncesc, asta se vede din ce în ce, și nu mai am decît treizeci de franci și zece centi și nimic mai mult ca să-mi cresc copilul, pe care aș vrea să-l alăptez singură, precum se cuvine.

Așa că nu vă învinovățesc în nici un fel, dar nădăjduiesc ca scrisoarea o să vă găsească bine dispus față de mine, pentru că trebuie să-mi veniți în ajutor mîine sau poimîine sau poi fără întîrziere, altminteri ce mă fac ?

Aceea care vă iubește cu credință,
V. Le Gad

La început nu înțelese. „Le Gad" ? Dar deodată își aminti : „Victorine... Cricri !"

Se întoarse din drum și se așeză pe scaun, învîrtind scrisoarea între degete. „Mîine sau poimîine..." Descifră data de pe timbre și socoti : scrisoarea asta aștepta de doi ani de zile ! Biata Cricri ! Ce se întîmplase cu ea ? Ce crezuse oare despre plecarea lui ? Ce se făcuse copilul ? Își punea aceste întrebări, dar fără să fie cu adevărat mișcat, iar mutra înduioșată pe care și-o luase fără să vrea era numai de formă. Totuși, un trupușor nevinovat, doi ochi plini de candoare, o gură de fetiță prindeau viață în amintirea lui, cu o precizie din ce în ce mai tulburătoare...

Cricri... Oare cum o cunoscuse ? A, da ! La Noémie, care o adusese din Bretagne. Și apoi ? Își amintea cu greu de hotelul acela de la periferie, unde o ținuse ascunsă vreo cincisprezece zile. De ce o lăsase ?... Își amintea mai ușor însă de întîlnirea lor, după doi ani, o dată, cînd fugise de la Noémie ; revăzu foarte clar cămăruța aceea de servitoare, de la mansardă, unde se urcase în zorii zilei, și hotelul din Rue Richepanse, unde o instalase el însuși, cuprins de o nouă patimă, care ținuse vreo două sau trei luni sau poate mai mult ?

Citi încă o dată biletul, data. O căldură pe care o cunoștea bine i se urcă la creier, îi tulbură vederea. Se ridică,

bău un pahar de apă, strecură scrisoarea de la Cricri într-un buzunar și, cu avizul băncii în mînă, se duse s-o caute pe soția sa.

După o oră, lua trenul spre Paris.

După ce ieși din gara Saint-Lazare, la zece dimineața, în soarele de septembrie, primii pași îi stîrniră o veselie ametitoare. Se duse direct la bancă; trecu nerăbdător prin fața cîtorva ghișee și, în timp ce semna de primire și-și așeza bancnotele în portofel, în timp ce se arunca în trăsura care-l aștepta, avea impresia că a scăpat, de astă dată pentru totdeauna, din bezna ultimelor săptămîni și că se trezea la o viață nouă.

Începu să colinde Parisul, întrebînd din portar în portar, și întreprinse o serie de cercetări complicate, la început fără rezultat, dar care-l aduseră, pe la două după-amiază, pe nemîncate, la o doamnă Barbin, căreia i se mai spunea și Juju. Era plecată de acasă, însă o servitoare tînără și vorbăreață îi spuse că o cunoaște foarte bine pe această domnișoară Le Gad, „numită și domnișoara Rinette".

— Numai că la hotelul unde are cameră vine doar miercurea, ziua ei liberă.

Jérôme roși, deoarece ghici despre ce este vorba.

— Știu, insinuă cu un zîmbet de om informat. Dar eu am nevoie tocmai de cealaltă adresă.

Acum se priveau ca doi cunoscuți. „E drăguță", își spuse deodată Jérôme. Totuși, nu voia să se gîndească decît la Cricri.

— Rue de Stockholm, spuse, în sfîrșit, servitoarea, zîmbind.

Jérôme porni într-acolo cu trăsura, apoi coborî și mai merse puțin pe jos, pînă cînd găsi adresa. În suflet i se strecurase o tristețe pe care nu și-o mărturisea, deși se lupta cu ea, și care luase locul tuturor sentimentelor ce-l înviorașeră în cursul dimineții.

Trecerea bruscă de la lumina puternică de afară la semiobscuritatea bine calculată a acestei locuințe îl zăpăci și mai tare. În „camera japoneză", unde fu condus și unde nu exista nimic japonez în afară de un evantai de bazar desfășurat pe perete la capul patului, rămase în picioare, cu pălăria în mînă, voind să pară sigur de sine, într-o atitudine pe care o oglindă i-o răsfrîngea, fără milă, ori încotro și-ar fi întors privirile; pînă la urmă, se așeză pe colțul unei sofale.

În sfîrșit, ușa se deschise brusc; apăru o fată într-o jachetă liliachie, care se opri deodată în fața lui.

— A !... făcu ea.

Jérôme crezu mai întîi că fata greşise camera. Dar ea se bilbîi, retrăgîndu-se, de-a-ndaratelea, pînă la uşa pe care o închisese în mod automat cînd intrase.

— Dumneavoastră ? !

El nu îndrăznea încă s-o recunoască :

— Tu eşti, Cricri ?

Fără să-l slăbească din ochi, ca şi cum ar fi aşteptat ca el să scoată o armă din buzunar, Rinette întinse braţul spre pat, trase cuvertura şi se înfăşură în ea.

— Ce s-a întîmplat ? V-a trimis cineva aici ? întrebă ea.

Jérôme căuta cu disperare pe faţa vopsită a acestei fete frumoase, puţin umflată, cu părul tăiat scurt, trăsăturile copilăreşti ale lui Cricri, dar nu regăsea nici măcar vocea curată şi ţărănească de altădată.

— Ce vreţi de la mine ?

— Am venit să te văd, Cricri.

Jérôme zîmbea cu blîndeţe. Ea părea neîncrezătoare şi rămase o clipă ca trăsnită ; apoi, întorcîndu-şi ochii de la el, încercă să-şi recîştige calmul.

— Dacă vreţi... îngăimă ea. Şi, fără să lase cuvertura în care se înfăşurase, ci doar descoperindu-şi puţin pieptul şi braţele se apropie de sofa şi se aşeză : Cine v-a trimis ? repetă ea cu fruntea plecată.

Jérôme nu înţelegea întrebarea. În picioare, sfios, îi spuse că se înapoia în Franţa după o lungă şedere în străinătate şi că tocmai acum găsise scrisoarea.

— Scrisoarea mea ? făcu ea, ridicîndu-şi ochii.

Recunoscu strălucirea verde-cenuşie a ochilor ei, ce-şi păstrau încă toată curăţenia. Îi întinse plicul, pe care ea îl luă şi-l privi năucită.

— Într-adevăr ! îşi aminti ea cu ciudă în glas. Şi clătină de cîteva ori din cap, de sus în jos, ţinînd scrisoarea în mînă. Oricum ! Cînd te gîndeşti că nici nu mi-aţi răspuns măcar.

— Dar, Cricri, nu ţi-am desfăcut scrisoarea decît azi-dimineaţă.

— Nu-i nimic, ar fi trebuit cel puţin să-mi fi răspuns, repetă ea, dînd din cap cu încăpăţînare.

Jérôme o întrerupse, calm :

— După cum vezi, am venit imediat. Şi, fără să mai aştepte : la spune, ce face copilul ?

Rinette îşi strînse buzele, îşi înghiţi saliva, voi să spună ceva, dar se stăpîni, cu ochii plini de lacrimi. În cele din urmă zise :

— Mort. A venit înainte de vreme.

Jérôme oftă, parcă a ușurare. Stătea, fără să spună o vorbă, rușinat și umilit sub privirea neîndurătoare a Rinettei.

— Cînd te gîndești că din pricina dumneavoastră s-a întîmplat așa... murmură ea. Glasul îi era mai puțin aspru ca privirea : Nu eram o femeie care să umble după bărbați, o știți prea bine ! De două ori am crezut în ceea ce îmi spuneați ! De două ori am lăsat tot, ca să vin după dumneavoastră... Ah, cît am mai plîns cînd ați plecat a doua oară ! și continuă să-l privească, stînd în fața lui cu pieptul dezgolit, cu umerii ridicați, cu gura strînsă ; ochii îi erau parcă mai verzi și-i străluceau printre lacrimi.

El, enervat, cu inima încărcată, nu știa ce atitudine să ia și zîmbea silit. (Cît de mult semăna zîmbetul ăsta pieziș cu zîmbetul lui Daniel !)

Rinette își șterse ochii, apoi întrebă cu o voce potolită, neașteptată :

— Și doamna ce face ?

Jérôme înțelese că e vorba de Noémie. La venire era hotărît să nu-i spună nimic de moartea doamnei Petit-Dutreuil, de teamă să n-o înduioșeze pe Cricri și să nu trezească în ea sentimente și scrupule care i-ar fi răsturnat toate planurile pe care și le făcuse venind aici. Așa că dădu drumul pe nerăsuflate minciunii pe care și-o pregătise :

— Doamna ? E la un teatru în străinătate. Și, ca să-și înfrîngă o ușoară emoție, adăugă : Cred că e sănătoasă.

— La un teatru ? repetă Rinette cu respect.

Tăcură. Rinette se întoarse către el, ca și cum ar fi așteptat ceva. Dezgolindu-și mai mult pieptul și umerii, spuse zîmbind :

— Dar n-ați venit numai pentru atît...

Jérôme înțelese că n-avea să facă decît un semn și Rinette nu s-ar fi împotrivit. Din păcate, însă, nu mai simțea nimic din dorința aceea nebunească ce-l făcuse să colinde toată dimineața cartierele Parisului, ca un cîine de vînătoare în căutarea acestei prăzi.

— Numai pentru atît, răspunse.

Rinette păru mirată, aproape jignită.

— Știți, aici nu avem dreptul să primim... simple vizite...

Jérôme se grăbi să schimbe vorba :

— De ce ți-ai tăiat părul ?

— Așa se cere aici.

Jérôme zîmbi, încercînd să pară indiferent, și nu mai știa ce să mai spună. Totuși, nu se putea hotărî să plece. O do-

ființă neîmplinită îi frămînta sufletul, îl reținea în camera asta, ca și cum ar fi avut încă ceva important de făcut aici. Dar ce anume ? Biata Cricri... Răul se săvîrșise ; nimic nu se mai putea îndrepta... Nimic ?

Oarecum încurcată de tăcerea lui, Rinette îl cercetă pe furiș, mai mult curioasă decît înciudată. De ce-o căutase ? O mai iubea oare cît de puțin ? Întrebarea asta o tulbură ; și deodată îi trecu prin gînd că ar putea avea un alt copil cu el. Toate speranțele dezamăgite prinseră iarăși viață în ea, pe negîndite. Un fiu al lui Jérôme, un frate mai mic al lui Daniel, un copil care ar fi al ei, numai al ei... Era cît pe-aci să se arunce la pămînt, să cuprindă genunchii lui Jérôme și să-i șoptească, ridicîndu-și fața rugătoare spre el : „Aș vrea un copil cu tine !" Dar asta ar fi însemnat să distrugă printr-un singur gest un viitor pe care și-l plăsmuise cu atîta trudă. Simți că o străbate un fior și, pierdută o clipă în visul ei imposibil, își zise cu gura încleștată : „Nu, asta nu !"

— Și Daniel ce face ? întrebă ea pe neașteptate.

— Care Daniel ? Fiul meu ? făcu Jérôme și adăugă, stingherit : Îl cunoști ?

Fără să știe de ce, Rinette nădăjduise că venirea lui Jérôme aici trebuia să fie în legătură cu Daniel. Se căi că-i rostise numele ; era foarte hotărîtă să nu spună nimic ; tatăl și fiul nu vor afla niciodată cu ce dragoste, cu ce dragoste blestemată...

Răspunse în doi peri :,

— Dacă-l cunosc ? Tot Parisul îl cunoaște ! L-am întîlnit și eu, din întîmplare...

Jérôme deveni și mai îngrijorat. Totuși, nu îndrăzni să întrebe : „Aici ?"

— Unde ? bîigui el.

— Aproape peste tot. Prin localurile de noapte.

— Ah ! Bănuiam eu. I-am și spus în față ce cred despre felul lui de viață.

Rinette se grăbi să adauge :

— O, asta mai demult... Nu știu dacă se mai duce și acum. Poate a devenit și el ca mine ? ! Acum sînt serioasă.

Jérôme se uita la ea, dar nu-i răspunse nimic. Se gîndea cu o sinceră strîngere de inimă la destrăbălarea tinereților, la degradarea moravurilor, apoi la casa asta de toleranță, la ființa asta pierdută...

„Oare de ce viața este așa cum e ?" reflectă el și se simți deodată copleșit și pocăit.

Rinette, cu gîndul mereu la viitorul spre care se îndreptau acum toate silințele ei, visa trează, jucîndu-se cu jartierele de la ciorap :

— Da, acum aproape am scăpat de nevoi. De aceea nu vă mai port pică... Dacă voi continua să fiu serioasă, dacă muncesc, peste trei ani, adio, Paris ! Parisul ăsta murdar și mizerabil !

— De ce peste trei ani ?

— Faceți socoteala : nu-i nici o lună de cînd am intrat aici, și-mi rămîn numai mie cincizeci-șaizeci de franci după fiecare întîlnire. Asta înseamnă patru sute de franci pe săptămînă. Peste trei ani, poate și mai curînd, voi avea treizeci de mii de franci. Și atunci s-a terminat cu Cricri, cu Rinette și cu toate astea ! Victorine își ia gologanii și catrafusele și, hai ! în tren, spre Lannion ! Adio, prieteni !

Rîdea.

„Nu, orice s-ar zice, nu sînt atît de păcătos precum mă arată faptele, își repeta Jérôme cu o convingere plină de disperare. Nu. La mijloc e ceva mult mai complicat. Eu fac mai mult decît viața mea. Și, totuși, dacă n-aș fi fost eu, nenorocita asta... Dacă n-aș fi fost eu !" Din adîncul memoriei sale răzbătu încă o dată cuvîntul Scripturii : „Nenorocire aceluia care aduce defăimare !"

— Îți trăiesc părinții ? întrebă el.

Un gînd nelămurit, dar pe care încerca să și-l ascundă totuși, își făcea drum încet în mintea lui.

— Tata a murit anul trecut la Saint-Yves, răspunse ea și se opri, nehotărîndu-se dacă să-și facă sau nu cruce ; apoi renunță să se mai închine. Nu mai am decît o mătușă. Are o căsuță în piață, în dosul bisericii. Cunoașteți Perros-Guirec ? Bătrîna n-are altă moștenitoare decît pe mine. Nu înseamnă că e bogată, dar își are căsuța ei. Trăiește dintr-o rentă. O mie de franci pe an. A fost foarte multă vreme în slujbă la niște nobili. Acum închiriază scaune la biserică, ceea ce-i mai aduce ceva... Ei bine, adăugă luminîndu-se la față, cu un capital de treizeci de mii de franci, doamna Juju mi-a spus că aș putea avea aceeași rentă sau aproape. Aș ști eu cum să fac ca să cîștig ceva în plus. Vom trăi amîndouă la un loc. Ne-am înțeles bine totdeauna. Iar acolo, sfîrși ea oftînd adînc și privi cum i se mișcă degetul în pantoful de satin, acolo nimeni n-a știut nimic despre mine, așa că totul va fi uitat, se va termina !

Jérôme se ridică. Ideea ce-i încolțise în minte lua proporții, îl subjuga. Măsură de cîteva ori odaia în lung și-n lat. A fi generos... A răscumpăra păcatele vechi...

Se opri în fața Rinettei.

— Așadar, îți iubești locul dumitale de naștere de acolo, din Bretagne ?

Ea fu atît de mirată să audă spunîndu-i-se „dumitale", încît nu putu răspunde imediat.

— Doamne ! rosti în cele din urmă.

— Atunci, ai să te întorci acolo ! Gata ! Ascultă-mă !

Și reîncepu să se plimbe prin odaie. O nerăbdare de copil răsfățat pusese stăpînire pe el. „Dacă totul nu se hotărăște acum, pe loc, își spunea, nu mai răspund de nimic !"

— Ascultă-mă, reluă el cu glas sugrumat. Te întorci imediat acolo ! Și, privind-o drept în față, adăugă : Chiar astă-seară !

Ea începu să rîdă :

— Eu ?

— Dumneata.

— Astă-seară ? La Perros ?

— La Perros.

Se opri din rîs ; cu fruntea aplecată, îl privea cu o expresie dușmănoasă. Acum de ce își mai bate joc de ea ? De ce glumește pe socoteala ei ?

— Dacă ai avea o mie de franci pe an, ca mătușa dumitale... începu Jérôme.

Zîmbea, dar nu cu un zîmbet răutăcios. Oare ce voia să spună cu cei o mie de franci ai lui ? Rinette calculă pe îndelete, împărți la doisprezece.

Jérôme, curmîndu-și zîmbetul, o întrebă :

— Cum se numește notarul de la voi din sat ?

— Notarul ? Care ? Domnul Benic ?

Jérôme se aplecă :

— Ei bine, Cricri îți dau cuvîntul meu de onoare că în fiecare an, la 1 septembrie, domnul Benic îți va achita o mie de franci din partea mea. Pentru anul acesta, iată-i, zise el deschizîndu-și portofelul. Iată și o mie de franci în plus, pentru cheltuielile de mutare. Ia-i !

Ea căsca ochii, își mușca buza și tăcea. Banii erau aici, în fața ei, n-avea decît să întindă mîna... Dăinuia încă în ea atîta naivitate, încît fu uimită, nu însă neîncrezătoare. În cele din urmă, luă bancnotele pe care Jérôme i le ținea întinse ; le îndoi de mai multe ori, pînă le făcu mici de tot, le strecură în ciorap, apoi începu să-l privească pe Jérôme, neștiind ce să spună. Nici nu-i trecu măcar prin minte că ar fi cazul să-l sărute. Uitase unde se afla, uitase chiar și ce fuseseră unul pentru altul : el redevenise domnul Jérôme, amantul doamnei

Petit-Dutreuil, și se simțea iar sfioasă în fața lui, ca în primele zile.

— Cu o condiție ! adăugă el. Să pleci chiar astă-seară !

Rinette se îngrozi :

— Astă-seară ? Astăzi ! Ah, domnule, dar asta nu se poate ! E cu neputință !

Jérôme ar fi renunțat mai curînd la fapta lui bună decît s-o mai amîne cu o zi.

— Chiar astă-seară, drăguță, cît sînt eu aici !

Rinette înțelese că el n-avea de gînd să dea înapoi și îl sări deodată țîfna. Astă-seară ? Dar asta nu-i treabă de om cu mintea întreagă ! Mai întîi e tocmai ora cînd începe lucrul. Și apoi, ce face cu bagajele ei de la hotel ? Și prietena, care plătea jumătate din chiria camerei ? Și doamna Juju ? Și rufele de la spălătoreasă ? Dar, înainte de toate, n-o s-o lase să plece de aici așa... Se zbătea ca o pasăre în colivie.

— Mă duc s-o caut pe madam Roza ! strigă ea cu lacrimi în ochi, nemaiavînd ce spune. O să vedeți că e peste putință ! Și mai întîi, nu vreau !

— Du-te, du-te repede !

Jérôme se aștepta la o discuție violentă și se pregătea să ridice glasul. Fu însă mirat de zîmbetul binevoitor cu care îl întîmpină madam Roza :

— Dar firește, răspunse aceasta, bănuind că e vorba de vreo cursă întinsă de poliție. La noi fetele sînt libere, nu le ține nimeni cu sila. Apoi, întorcîndu-se spre Rinette, adăugă pe un ton care nu îngăduia replică, bătînd din palmele-i grăsulii : Hai, îmbracă-te repede, fetițo ! Vezi bine că domnul așteaptă.

Rinette, zăpăcită, își împreună mîinile și se uita cînd la Jérôme, cînd la patroană. Lacrimile mari ce-i curgeau din ochi îi ștergeau fardul de pe obraz. Zeci de gînduri, ce se loveau cap în cap, îi frămîntau creierul. Nu știa ce să facă, era furioasă, înmărmurită. Îl ura pe Jérôme. Și nu îndrăznea să plece din cameră înainte de a-i face semn că nu trebuie să spună nimic despre cele două hîrtii ascunse în ciorap. Madam Roza, roșie de mînie, fu nevoită s-o ia de braț și s-o împingă pe scară.

— Nu vrei să asculți, domnișoară ? ! Și nu cumva să mai calci pe aici, turnătoareo ! îi șuflă în ureche.

După o jumătate de oră, un taxi îi lăsa pe Rinette și pe Jérôme la hotelul unde ea avea o cameră cu chirie.

Rinette nu mai plîngea. Se obișnuise, fără să vrea, cu plecarea asta precipitată, fiindcă nu mai avea încotro. Totuși, din cînd în cînd, repeta ca un refren :

— Peste trei ani, mai zic... Dar așa, deodată, nu !

Jérôme o zorea întruna, fără să răspundă, repetîndu-și în gînd : „Astă-seară, chiar asta-seară !“ Se simțea în stare să-i zdrobească orice împotrivire, dar își dădea seama și de marginile energiei lui, așa că nu trebuia să piardă timpul.

Ceru să i se aducă nota de plată lunară și un mers al trenurilor. Trenul pleca la nouăsprezece și cincisprezece.

Rinette îl rugă s-o ajute să tragă de sub dulap cufărul vechi de lemn negru, în care se aflau niște haine făcute mototol.

— Rochia mea de cînd eram în serviciu... zise ea.

Și Jérôme își aminti de rochiile Noémiei, pe care Nicole le lăsase la proprietăreasa din Amsterdam. Se așeză, o trase pe Rinette pe genunchi și, stăpînit, dar cu o afecțiune ce-i dădea un oarecare tremur vorbelor, o sfătui să-și părăsească îmbrăcămintea de prostituată, să renunțe, să se întoarcă la simplitate, la curățenia ei de altădată.

Ea îl asculta cuminte. Vorbele acestea trezeau un ecou îndepărtat într-un colț al sufletului ei de altădată. „La urma urmei, își spuse ea, la ce mi-ar mai folosi toalele astea acolo ? Să mă duc cu ele la biserică ? Dar drept cine o să fiu luată ?“ Nu s-ar fi putut îndura să arunce sau măcar să dea cuiva cufăria cu dantele, îmbrăcămintea aceea țipătoare, pentru care trosise atîția bani economisiți. Datora însă două sute de franci tovarășei sale de cameră și de cînd se hotărîse plecarea, datoria asta era o grijă nu tocmai mică pentru ea ; or, dacă lăsa aceste bucluc prietenei sale, se achita de datorie fără să se atingă de bancnotele lui Jérôme. Totul va fi în regulă.

Gîndul de a-și îmbrăca din nou rochia neagră, mototolită, o făcu să bată din palme, ca și cum ar fi fost vorba de o farsă ; sări în sus, zglobie și se porni pe un rîs nervos, care o zgudui ca o criză de lacrimi.

Jérôme se întoarse cu spatele, ca s-o lase să se îmbrace. Se apropie de fereastră și se adînci în contemplarea zidului din curticica din față.

„Sînt, oricum, mai bun decît se crede“, își spuse el. Prin fapta lui bună răscumpăra o greșeală de care, propriu-zis, nu se crezuse niciodată vinovat.

Totuși, ca să poată fi cu adevărat împăcat, mai avea nevoie de ceva. Fără să se întoarcă, o rugă :

— Spune-mi că nu ești supărată pe mine !

— O, nu !

— Spune-mi încă o dată. Spune : Te iert.

Ea nu îndrăznea.

— Fii bună, se rugă Jérôme, continuînd să privească pe fereastră, fii bună și pronunță aceste două cuvinte.

— Sigur că... sigur că vă iert, domnule.

— Mulțumesc.

Lacrimile îi podidiră ochii. I se părea că reintră în împăcarea universală, că-și regăsește, după ani de absență, liniștea sufletească. La o fereastră de la etajul de jos, un canar umplea văzduhul cu ciripitul lui. „Sînt bun, își repeta Jérôme. Oamenii mă judecă greșit. Nimeni nu știe. Sînt mai bun decît viața mea". Își simți inima invadată de bunătate, de compătimire.

— Biată Cricri... murmură el.

Se întoarse. Rinette își încheia ultimii nasturi de la rochia de lînă neagră. Își dăduse părul pe spate și fața, spălată proaspăt, își regăsise frăgezimea de altădată ; era iarăși servitoarea mică și sfioasă pe care Noémie o adusese din Bretagne cu șase ani în urmă.

Jérôme nu se mai putu stăpîni, se apropie de ea și o cuprinse de mijloc cu brațul. „Sînt bun, sînt mai bun decît se crede", își repetă el. Degetele îi descheiau bluza din obișnuință, în timp ce buzele-i depuneau pe fruntea Rinettei un sărut părintesc.

Rinette se înfioră, aproape la fel ca altădată. Dar el o ținea strîns în brațe.

— Ia te uită, oftă ea, aveți tot parfumul acela, știți, care miroase a limonadă... Zîmbi, îi întinse gura și închise ochii.

Nu era oare singura mărturie de recunoștință pe care i-o putea arăta ? Iar pentru Jérôme nu era oare singurul gest care putea să exprime, în clipa aceasta de exaltare mistică, întreaga smerenie de care-și simțea sufletul încărcat ?

Cînd ajunseră în gara Montparnasse, trenul era tras la peron. Numai după ce zări pe vagon tăblița cu indicația : Lannion, Rinette își dădu pe deplin seama de realitate. Nu, nu era o păcăleală. Își îndeplinea cu adevărat visul acela pe care-l mîngîiase ani de-a rîndul. De ce era tristă, totuși ?

Jérôme alese un loc pentru ea, apoi începură să se plimbe prin fața vagonului. Nu-și mai spuneau nimic. Rinette se gîndea la ceva, la cineva... Dar nu se hotăra să vorbească. Jérôme, la rîndul lui, părea chinuit de un gînd tainic, deoarece se întorsese de mai multe ori, gata să-i spună ceva, dar nu

îndrăzni. În cele din urmă, ferindu-se s-o privească în ochi, mărturisi :

— Nu ți-am spus adevărul, Cricri. Doamna Petit-Dutreuil a murit.

Fără a-i cere alte amănunte, Rinette începu să plîngă ; tristețea asta mută îi făcu mult bine lui Jérôme. „Cît sîntem de buni", se gîndi el, plăcut înduioșat.

Pînă în clipa plecării trenului, nu mai schimbară nici o vorbă. Dacă ar fi îndrăznit, Rinette i-ar fi dat banii înapoi, la cel mai mic gest, și s-ar fi întors s-o roage pe madam Roza s-o reprimească la dînsa. Iar Jérôme, pe care așteptarea asta îl enerva, nu mai simțea nici o bucurie că făcuse o faptă bună.

Cînd trenul se puse în mișcare, Rinette își luă inima în dinți și, plecîndu-se peste fereastră, zise :

— Dacă domnul vrea, să-i dați bună ziua din partea mea domnului Daniel...

Din pricina zgomotului, Jérôme nu înțelegea ceea ce-i spunea Rinette. Ea văzu bine că nu auzise nimic ; gura îi tremură ușor și mîna pe care o duse la piept i se zgîrci. El zîmbea, fericit c-o vede plecată, și începu să-i facă semne pline de grație cu pălăria.

Prin minte îi trecu un gînd nou, care-l umplu de bucurie : să se înapoieze la Maisons-Laffitte, cu primul tren, să se arunce la picioarele soției sale și să-i mărturisească tot sau aproape tot.

„Și apoi — își zise el aprinzîndu-și o țigară și depărtîndu-se cu pași mari de gară —, e mai bine ca Thérèse să știe de renta asta anuală. Ea este atît de ordonată, că nu va uita niciodată să i-o trimită."

XIII

De mai multe ori pe săptămînă, Antoine venea s-o ia pe Rachel la cină.

Într-o seară, pe cînd se pregăteau să iasă din casă, ea se apropie de oglindă și-și scoase cutia cu pudră din geantă, lăsînd să-i cadă un bilețel împăturit, pe care Antoine îl ridică numaidecît.

— A ! Mulțumesc.

I se păru că glasul ei avea un tremur ușor ; în același timp, Rachel îi ghici gîndul.

— Ei, ce e ? încercă ea să glumească. Bănuiești ceva ? Citește. E un mers al trenurilor.

Antoine îi înapoie hîrtia, pe care ea o puse la loc în poșetă. Dar el o întrebă imediat :

— Pleci undeva ?

De astă dată, tremurul acela nestăpînit al genelor, surîsul acela forțat erau concludente.

— Rachel !

Și cum ea nu mai zîmbea, Antoine își spuse, cuprins de o neliniște subită : „Ah, nu vreau... n-aș putea îndura nici cea mai scurtă absență a ei !"

Se apropie și-i atinse brațul ; ea i se lăsă pe piept, plîngînd.

— Dar ce este ? Ce-i ? bolborosi Antoine.

Cu fraze întretăiate, ea se grăbi să răspundă :

— Nimic. Absolut nimic. Sînt enervată. Ascultă, ai să vezi, nu-i nimic ; e vorba de mormîntul fetiței, știi, de la Gué-la-Rozière. N-am mai fost pe acolo de mult, va trebui să mă duc, pricepi ? Te-am speriat ! Iartă-mă. Apoi, strîngîndu-l în brațe, scoase un geamăt : Dragul meu, e adevărat că ții la mine, spune ? Spune-mi, ai să fii nenorocit dacă... dacă într-o zi...

— Taci ! murmură Antoine, dîndu-și seama pentru prima oară, cu spaimă, de locul pe care Rachel îl ocupa în viața lui. Apoi, adăugă sfios : Cît ai să lipsești... cîte zile ?

Ea se desprinse și, silindu-se să rîdă, fugi să-și spele ochii.

— Ce prostie să plîngi în halul ăsta ! zise ea. Să vezi, era într-o seară ca asta și tot înainte de a pleca la masă. Erau la mine niște prieteni pe care tu nu-i cunoști. Sună cineva, o telegramă : „Fetița grav bolnavă, vino imediat". Am înțeles. Am alergat la gară așa cum eram, cu pălăria de tul pe cap și cu pantofii descheiați și am sărit în primul tren. Ah, călătoria aceea, o noapte întreagă, singură, zgribulită... Mă mir că n-am înnebunit pînă acolo... Și, întorcîndu-se spre el : Încă puțină răbdare, să mi se usuce fața, ține mai bine așa... Apoi, luminîndu-se deodată : Știi ceva ? Dacă ai fi drăguț, ai merge cu mine acolo ! Numai două zile, sîmbătă și duminică. Dormim la Rouen sau la Caudebec și a doua zi ne ducem la cimitirul de la Gué-la-Rozière. Ar fi o plimbare admirabilă, așa, în doi ! Nu crezi ?

Plecară în ultima sîmbătă din septembrie, într-o după-amiază frumoasă, cu un tren aproape gol : erau singuri în compartiment.

Antoine, fericit că va petrece două zile de vacanță alături de ea, cu nervii destinși, cu privirea întinerită, surîzător, nu se mai astîmpăra deloc, ca un copil, o necăjea pe Rachel în legătură cu pachetele care atîrnau greu în plasă și nu voia să se așeze lîngă ea, ca s-o poată sorbi mai bine din ochi.

— Ia lasă-l așa, îi zise Rachel, pe cînd el se ridica pentru a încerca încă o dată să tragă storul în jos. N-am să mă topesc.

— Nu. Dar cînd ești în soare, mă orbești !

Și era adevărat : cînd lumina îi scălda din plin fața și-i aprindea părul, n-o putea privi prea mult fără să-l doară ochii.

— N-am călătorit încă niciodată împreună, observă Antoine. Te-ai gîndit la asta ?

Dar Rachel nu reuși să zîmbească. Gura-i puțin trasă avea ceva încordat, voluntar. Antoine se aplecă spre ea :

— Ce s-a întîmplat ?

— Nimic... drumul...

El tăcu, spunîndu-și că uitase, ca un egoist, motivul acestei călătorii. Dar ea îi explică :

— Totdeauna mă simt tulburată cînd pornesc la drum. Priveliștile astea care se desfășoară în goană... necunoscutul, la capătul călătoriei... Ochii i se opriră un moment pe orizontul ce fugea înapoi : Cîte trenuri, cîte vapoare n-am luat ! Și chipul i se întunecă.

Antoine se strecură lîngă ea, se lungi pe canapea și-și puse capul în poala ei.

— *Umbilicus sicut crater eburneus...* Și, după o clipă de tăcere, simțind că Rachel se gîndea în altă parte, o întrebă : La ce te gîndești

— La nimic. (Rachel se sili să pară voioasă.) La cravata asta a ta, de profesor ! exclamă ea, strecurîndu-și un deget sub nodul cravatei. Cînd te gîndești că nici în voiaj nu știi să-ți faci nodul mai liber, mai slobod ! Apoi se întinse din toate mădularele, zîmbind : Noroc că sîntem singuri !... Ei, hai, vorbește ! Povestește-mi ceva !

Antoine rîse :

— Dar numai tu ai ce să povestești ! Eu, cu bolnavii, cu examenele... N-am ce să-ți povestesc ! Am trăit totdeauna ca o cîrtiță în bîrlogul ei ; numai tu m-ai făcut să ies la lumină și să privesc lumea din jurul meu !

Niciodată, pînă acum, nu-i mai făcuse această mărturisire. Ea se plecă, luă capul iubit de pe genunchi cu amîndouă mîinile și-l privi lung.

— Adevărat ? Să fie oare adevărat ?

Antoine adăugă, fără să-şi schimbe poziţia :

— Ştii, la anul n-o să mai rămînem toată vara la Paris.

— Nu.

— N-am cerut concediu anul acesta ; dar o să fac în aşa fel, să mi se dea cincisprezece zile.

— Da.

— Poate trei săptămîni.

— Da.

— O să mergem împreună undeva... Nu ?

— Da.

— Dacă vrei, la munte. În Vosgi. Sau în Elveţia... Sau chiar mai departe...

Rachel continua să rămînă pe gînduri.

— La ce te gîndeşti ?

— La asta. Da, în Elveţia.

— Sau la lacurile italiene.

— A, nu !

— De ce ? Nu-ţi plac lacurile italiene ?

— Nu.

Lungit pe bancă şi legănat de viteza trenului, Antoine consimţi :

— Fie, vom merge în altă parte... Unde o să vrei tu. Apoi, după un răstimp, adăugă alene : De ce nu-ţi plac lacurile italiene ?

Îşi plimba vîrful degetelor pe fruntea lui Antoine, peste pleoapele, peste tîmplele lui puţin scobite, ca şi obrajii, fără să-i răspundă la întrebare. El îşi închise ochii, dar în creierul pe jumătate adormit îi stăruia acelaşi gînd :

— De ce nu vrei să-mi spui ce ai împotriva lacurilor italiene ? Rachel făcu un gest uşor de mîhnire.

— Acolo a murit Aaron ! Fratele meu, ştii ? la Palanza.

Lui Antoine îi păru rău că stăruise, totuşi adăugă :

— Acolo stătea el ?

— O, nu ! Se dusese acolo în călătorie. În călătorie de nuntă. Se încruntă, apoi, după o clipă, ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul lui Antoine, şopti : Prin cîte am mai trecut, cîte am mai văzut şi acolo !

— Te-ai certat cu cumnata ta ? Nu mi-ai vorbit niciodată de ea.

Trenul se opri într-o gară. Ea se ridică şi se plecă peste fereastră. Auzise totuşi întrebarea lui Antoine, căci se întoarse :

— Ce ? Care cumnată ? Clara ?

— Nevasta fratelui tău. Zici că a murit în călătorie de nuntă.

— A murit și ea, împreună cu el. Ți-am povestit parcă... Nu ? Continua să se uite pe geam. S-au înecat în lac. Nimeni n-a știut niciodată ce s-a petrecut. Nimeni, afară, poate, de Hirsch...

— Hirsch ? făcu Antoine, ridicîndu-se într-un cot. Așadar, el era cu ei ? Dar... atunci înseamnă că și tu erai acolo... ?

— Ah, să nu mai vorbim de asta astăzi, îl rugă, așezîndu-se din nou lîngă el. Dă-mi poșeta. Ți-e foame ?

Desfăcu un baton de ciocolată, îl apucă între dinți și, ținîndu-l așa, îi dădu să muște și lui Antoine, căruia îi plăcu jocul.

— Așa e mai bună, zise ea cu o clipire lacomă din ochi. Și deodată, pe neașteptate, continuă : Clara era fiica lui Hirsch ; acum înțelegi ? Prin fiică l-am cunoscut pe tată. Nu ți-am vorbit niciodată despre asta ?

Antoine dădu din cap în semn că nu, dar renunță s-o mai întrebe ceva, căutînd să facă legătura între aceste amănunte noi și cele de pînă acum. De altfel, Rachel reluă vorba peste puțin, așa cum făcea totdeauna cînd el se ferea să-i pună întrebări :

— N-ai văzut fotografia Clarei ? Am s-o caut. Era colegă cu mine. Dar n-a mai rămas decît un an la operă. Nu stătea bine cu sănătatea. Și pe urmă, poate că și lui Hirsch îi plăcea s-o țină lîngă el ; ceea ce e foarte probabil... Mă împrietenisem cu ea, mă duceam s-o văd duminica la manejul de la Neuilly. Așa am luat primele lecții de călărie, în același timp cu ea. Iar după aceea, mai tîrziu, păstrasem obiceiul să ne urcăm în șa toți trei, împreună.

— Care toți trei ?

— Clara, Hirsch și cu mine. De cum trecea Paștele, mă duceam regulat, de trei ori pe săptămînă, să-i iau la șase dimineața. La opt trebuia să mă întorc la operă, la cursuri. În ceasurile acelea, Bois de Boulogne era a noastră și era o adevărată încîntare !

Rachel tăcu o clipă. El o privea, rezemat într-un cot pe bancă, fără să se clintească.

— Era o fată aparte, continua Rachel firul amintirilor. Foarte îndrăzneață, foarte bună și fermecătoare ; avea un fel de farmec apăs și, uneori, privirea teribilă a tatălui ei. În vremea aceea era cea mai bună prietenă a mea. De cîțiva ani, Aaron era nebun după ea ; nu se gîndea decît cum să facă s-o ia în

căsătorie. Clara nu voia, iar Hirsch, cu atît mai puțin, firește. În cele din urmă, ea s-a hotărît dintr-o dată și la început n-am înțeles de ce s-a hotărît așa de repede. Nici chiar în timpul logodnei n-am bănuit nimic. Cînd am aflat, era prea tîrziu ca să mai fi putut spune ceva. După trei săptămîni de la căsătoria lor, am primit o telegramă de la Hirsch, care mă chema la Palanza. Nu știam că se dusese și el acolo ; dar cînd am aflat că era acolo, am mirosit numaidecît că e vorba de o dramă ! De altfel, nu-i o taină. S-au observat răni în jurul gîtului Clarei. O sugrumase, probabil.

— Cine, el ?

— Aaron. Bărbatul ei. Închiriase o barcă în seara aceea, ca să se plimbe pe lac, singuri. Hirsch îl lăsase în pace ; își avea, pesemne, socotelile lui : știa că Aaron voia să se sinucidă. Și Clara știa lucrul acesta, pentru că a profitat de un moment cînd Hirsch n-o supraveghea și a sărit în barca ce se dezlipise de țărm. Cel puțin asta e ceea ce am ghicit eu cu timpul, căci Hirsch... Se cutremură : E un om cu neputință de pătruns.

Și fiindcă tăcuse din nou, Antoine o întrebă :

— Dar de ce să se sinucidă ?

— Aaron vorbea mereu despre asta. Era o idee fixă a lui, din copilărie. De aceea nici n-am îndrăznit să-i spun ceva și l-am lăsat să se căsătorească. Ah, oftă Rachel, cu un accent de durere adîncă, m-am mustrat de atîtea ori după aceea ! Poate că dacă aș fi vorbit cînd a făcut pasul acela... Și privindu-l pe Antoine, ca și cum el ar fi putut s-o dezvinovățească în fața propriei ei conștiințe, continuă : Le descoperisem taina, da. Dar putea fi ăsta un motiv ca să i-o dezvălui și lui Aaron ? Spune și tu ? Amenințase de mai multe ori că se omoară dacă Clara nu se mărită cu el ! Ar fi făcut-o chiar dacă i-aș fi deschis ochii asupra a ceea ce descoperisem din întîmplare... Nu crezi ?

Antoine nu știa ce să răspundă, dar repetă :

— Din întîmplare ?

— Da, absolut din întîmplare. Într-o dimineață, pe cînd mă dusesem să-i iau, pe Clara și pe Hirsch, ca să mergem la Bois. Mă urcam direct spre camera Clarei. În timp ce mă apropiam, am auzit un zgomot ca de luptă. Am dat fuga... ușa era crăpată : Clara era fără corsaj, cu brațele goale, se împiedica în fusta de amazoană ; și în clipa cînd eu împingeam ușa, am văzut-o apucînd cravașa și, pleosc ! i-a ars una peste obraz.

— Obrazul tatălui ei ?

— Da, dragule ! Ah, mărturisesc că de multe ori m-am gîndit la asta de atunci ! strigă Rachel într-o explozie de bucurie amestecată cu ură. Multă vreme nu mi-a dispărut din minte fața lui Hirsch din clipa aceea ! Fața lui palidă ! Și cicatricea, care se înverșuna din ce în ce mai tare ! Ah ! Îi plăcea și lui să lovească... lovea chiar cu sete. Dar, de data asta, îi venise rîndul și lui, și a încasat o lovitură de cravașă...

— Dar... de ce ?

— Ei bine, la drept vorbind, n-am știut ce se petrecuse în dimineața aceea. Clara probabil i se împotrivea, dat fiind că se logodise. În primul moment la asta m-am gîndit. Apoi mi-am amintit unele lucruri care mă miraseră mai înainte ; și, într-o clipă, am ghicit totul, am văzut limpede... Hirsch a ieșit din cameră cu un aer demn, fără să-mi spună o vorbă ; părea foarte sigur că eu n-am să aflu nimic. Atunci, am copleșit-o pe Clara cu întrebările. Ea mi-a mărturisit totul. Dar mi-a jurat — și era sinceră, sînt sigură — mi-a jurat că se terminase pentru totdeauna și că se mărită tocmai ca să scape de toate astea. Să scape de Hirsch ? Sau mai curînd să scape de... de propria ei patimă ? Iată la ce ar fi trebuit să mă gîndesc în ziua aceea. Ar fi trebuit să înțeleg că, de fapt, nu se sfîrșise nimic, după felul cum vorbea de el ! Făcu o pauză, înainte de a adăuga cu o voce surdă : Atîta vreme cît o femeie vorbește despre un bărbat cu o asemenea ură, înseamnă că îl are încă în sînge !

Rămase din nou pe gînduri, răstimp de un minut, cu fruntea plecată, cu ochii în pămînt. Apoi spuse mai departe :

— Dovada am avut-o mai tîrziu, pentru că ea, Clara, a fost aceea care, în plină călătorie de nuntă... înțelegi ? Ea l-a făcut pe Hirsch să vină în Italia !... După aceea nu mai știu ce s-a întîmplat. Dar, cu siguranță, Aaron i-a surprins ; altfel, n-ar fi hotărît să se înece... Ceea ce nu mi-am explicat niciodată bine a fost motivul Clarei. De ce a sărit în barcă după bărbatul ei ? Ca să-l împiedice să se omoare ? Sau ca să moară împreună cu el ? Se poate bănui și una și alta... Gîndește-te, singuri în barcă, în plină noapte, în mijlocul lacului ! M-am întrebat de sute de ori ce s-a putut petrece acolo... ? I-o fi mărturisit ea totul, cu cinism ? Era în stare... Aaron o fi vrut s-o omoare el însuși, spre a fi sigur că după moartea lui nu se va mai întîmpla nimic ?... A doua zi s-a găsit barca goală ; iar după cîteva zile și cele două cadavre, alăturate... Dar ceea ce mie mi se pare mai ciudat e faptul că Hirsch mi-a telegrafiat să vin chiar în seara accidentului, înainte de închiderea oficiului poștal, fără a aștepta să înceapă cercetările. Și, după cîteva

clipe de visare, Rachel continuă : De altfel, trebuie să fi citit și tu povestea asta în ziarele din vremea aceea, dar probabil că nu te-ai oprit asupra ei. Poliția italiană a făcut cercetări ; s-a amestecat și poliția franceză ; s-au făcut percheziții la Paris, la domiciliul lui Aaron, la al meu, dar n-au găsit nicăieri cheia enigmei... Eu știu mai multe decît ei !

— Și Hirsch al tău n-a fost îngrijorat deloc ?

Ea își dădu cu vioiciune capul pe spate :

— Nu, Hirsch al meu n-a fost deloc îngrijorat !

În vocea ei, ca și în privirea cu care-l învăluia pe Antoine, era un fel de sfidare ; dar el nu băgă de seamă, fiindcă adesea cînd îi povestea ceva din trecutul ei, Rachel lua un accent oarecum provocator, ca și cum ar fi simțit o plăcere deosebită să-l uimească pe omul acesta, care i se impusese atît de mult în prima seară a întîlnirii lor.

— Hirsch n-a fost niciodată îngrijorat, repetă ea pe alt ton, cochetînd ; dar a găsit că-i mai cuminte să nu se întoarcă în Franța în anul acela !

— Și tu ești sigură că ea, fiica, a fost aceea care, în plină călătorie de nuntă...

— Destul ! îi tăie vorba Rachel, aruncîndu-se asupra lui cu acea patimă pe care și-o manifestase mai totdeauna cînd venea vorba despre Hirsch, și-i închise gura cu un sărut poruncitor. Ah, tu nu ești ca toți ceilalți ! murmură ea, ghemuindu-se lîngă el. Tu ești bun, generos ! Tu ești drept ! Ah ! cît de mult te iubesc, dragule ! Și fiindcă Antoine părea gata, sub impresia acestei povestiri, s-o mai întrebe ceva, ea repetă : Destul, destul, mă enervează ! Vreau să uit totul și pentru cît mai mult timp... Strînge-mă tare, mîngîie-mă... da, leagănă-mă, leagănă-mă, dragule, ca să uit...

Antoine o strîngea în brațe. Și deodată, din adîncul inconștientului, țîșni în el o sete de aventură, o dorință de a evada din viața asta ordonată, de a începe totul de la capăt, de a trece prin primejdii, de a-și desfășura în acte libere și gratuite forța aceea pe care și-o consacrase pînă acum, cu atîta mîndrie, unor scopuri folositoare !

— Ce-ar fi să plecăm în lume amîndoi ? Ascultă-mă : să ne refacem amîndoi viața departe, departe... Tu nici nu știi ce-aș fi în stare să fac !

— Tu ? exclamă ea rîzînd.

Și-i întinse buzele. Iar el, trezit din beție, căutînd s-o facă să creadă că glumise, zîmbi :

— Cît de mult te iubesc ! zise ea, privindu-l de aproape cu o neliniște de care el avea să-și amintească mai tîrziu.

Antoine cunoștea orașul Rouen. Familia lui, din partea mamei, era normandă; domnul Thibault mai avea încă la Rouen multe rude destul de apropiate. Pe deasupra, Antoine își făcuse aici, cu opt ani mai înainte, serviciul militar.

Rachel fu nevoită să-l însoțească, înainte de cină, dincolo de poduri, într-o mahala plină de soldați și să meargă pe jos de-a lungul unui zid de cazarmă care nu se mai termina.

— Acolo-i infirmeria! strigă Antoine vesel, arătîndu-i o clădire luminată. Vezi fereastra a doua? Acolo-i biroul în care mi-am petrecut zile întregi fără să fac nimic, fără măcar să citesc ceva, îngrijind doi-trei chiulangii sau cîțiva donjuani bătuți măr! Rîdea fără nici un fel de dușmănie și încheie: Ah, dar astăzi cît sînt de fericit!

Rachel trecu înaintea lui fără să-i răspundă; Antoine nu observă că era gata să plîngă.

Afișul unui cinematograf anunța *Africa necunoscută;* Antoine îi arătă reclama, dar Rachel dădu din cap și-l tîrî după ea spre hotelul unde trăseseră.

Cît dură masa de seară, nici o clipă nu izbuti s-o facă să rîdă, astfel încît, gîndindu-se la scopul călătoriei lor, Antoine se mustra oarecum că e atît de vesel.

Dar de îndată ce ajunseră în camera lor, ea i se agăță de gît.

— Să nu fii supărat pe mine, îi zise.

— Supărat? Dar de ce?

— Că-ți stric plimbarea.

Antoine voi să protesteze. Rachel îl strînse încă o dată în brațe, repetînd parcă numai pentru ea:

— Ah, cît de mult te iubesc!

A doua zi, porniră spre Caudebec dis-de-dimineață.

Căldura devenise apăsătoare; fluviul larg curgea, învăluit într-un abur strălucitor. Antoine cără bagajele pînă la căsuța unde se închiriau trăsuri. Cea comandată de ei veni cu mult înainte de vreme și se opri chiar sub fereastra lîngă care luau masa. Rachel se grăbi să termine desertul. Își îngrămădi singură toate pachetele sub banchetă, explică amănunțit birjarului drumul pe care aveau să-l facă și sări veselă în droșca veche.

Cu cît se apropia de clipa dureroasă a călătoriei sale, cu atît părea că devine mai vioaie. Drumul o încînta: recunoștea urcușurile, coborîșurile, crucile de piatră, pietele sa-

telor. Totul o mira : ai fi zis că niciodată nu trecuse dincolo de bariera orașului.

— Uite, privește ! Găinile acelea ! Și bătrîna aceea schioadă, care se prăjește la soare ! Și bariera asta, cu un bolovan agățat, ca să-i țină balansul ! Ce înapoiați sînt oamenii pe-aici ! Vezi, ți-am spus dinainte — un adevărat deșert !

Cînd zări, în vale, acoperișurile risipite în jurul bisericii din Gué-la-Rozière, Rachel se ridică în picioare, în trăsură și fața i se lumină toată, parcă și-ar fi regăsit locul copilăriei.

— Cimitirul e la stînga, dincolo de sat. În spatele plopilor. Ai răbdare, ai să-l vezi acum... Prin sat să mergi la trap, îi spuse birjarului cînd ajunseră în dreptul primelor case din Gué-la-Rozière.

Ascunse în fundul curților pline cu ierburi, fațadele caselor albe, brăzdate de brîie negre și acoperite cu stuf, străluceau printre ramurile merilor ; toate obloanele erau închise. Trecură pe dinaintea unui acoperiș de ardezie, străjuit de doi stîlpi înalți.

— Asta-i primăria... spuse Rachel încîntată. Nimic nu s-a schimbat ! Aici am făcut actele... Vezi, colo, în spatele primăriei. Acolo locuia doica. Erau niște oameni foarte cumsecade. Au plecat de aici ; altminteri, m-aș duce s-o îmbrățișez pe bătrînă... Uite, aici am locuit odată. Cînd veneam în sat, mă duceam să dorm la cei care aveau paturi mai multe. Luam masa la ei, rîdeam de graiul lor. Ei se uitau la mine ca la o lighioană scăpată din menajerie. Femeile mai cu stare veneau să mă vadă în pat, ca să-mi admire pijamalele. Niște oameni atît de înapoiați, că nici nu-ți vine să crezi ! Dar foarte cumsecade. Au fost toți așa de buni cu mine cînd a murit micuța ! După înmormîntare, le-am împărțit tot ce adusesem : fructe zaharisite, panglici ca să-și lege părul, lichioruri pentru popă... Rachel se ridică din nou în picioare. Cimitirul e acolo, după coastă ! Privește bine : acum au să apară mormintele, în fundul văii. Ah, ia pune mîna... de ce mi-o fi bătînd inima așa de tare ? Totdeauna mi-e teamă că n-o s-o mai găsesc pe biata mea copilă. Pentru că n-au vrut să plătim locul de veci ; în sat ne-au spus toți că pe aici nu se obișnuiește așa ceva. Dar de cîte ori vin, îmi spun, fără să vreau : „Numai de n-ar fi aruncat-o". Ar avea tot dreptul, știi ?... Oprește în fața aleii, birjar ! O să mergem pe jos pînă la poartă... Vino, vino iute !

Sări jos și alergă la grilaj ; deschise poarta, dispăru, după zid, apoi reapăru numaidecît, ca să-i strige lui Antoine :

— E tot acolo ! Vino !

Soarele îi lumina fața plină de veselie. Dispăru din nou.

În sfîrșit, Antoine o ajunse din urmă. Stătea cu mîinile în șolduri, în fața unui colț năpădit de buruieni, unde se împreunau două ziduri; rămășițele unui gard se ridicau din vîrful de urzici.

— Tot aici e, dar în ce stare! Ah, biată copilă, nu poți spune că-ți îngrijesc prea mult mormîntul! Și le trimit douăzeci de franci pe an, ca să aibă grijă de el! Apoi se întoarse spre Antoine și, cu o ușoară timiditate în glas, ca și cum și-ar fi cerut iertare pentru un gust fistichiu, îi zise: Scoate-ți pălăria, dragul meu, vrei?

Antoine, roșind, își scoase pălăria.

— Biata copilă... oftă ea pe neașteptate. Își rezemă mîna pe umărul lui Antoine și ochii i se umplură de lacrimi. Cînd te gîndești că n-am fost lîngă ea cînd a murit... Ajunsesem prea tîrziu. Un îngeraș, un adevărat îngeraș palid... Apoi își șterse ochii și zîmbi: Frumoasă plimbare te-am silit să faci, nu? Ce vrei, e o poveste veche... Totuși, mă simt mișcată. Noroc că ne luăm cu treburile, ca să ne mai abatem gîndurile... Vino!

Se întoarseră la trăsură și, refuzînd ajutorul birjarului, transportară în cimitir pachetele pe care Rachel ținu să le deschidă ea însăși, îngenuncheată pe iarbă. Pe o lespede învecinată se înșirară, una lîngă alta, o sapă, o custură, un ciocan, o cutie în care se afla o coroană din flori albe și albastre.

— Acum înțeleg de ce erau așa de grele, zise Antoine zîmbind.

Ea se ridică veselă.

— Mai bine mi-ai ajuta, în loc să glumești. Scoate-ți haina... Uite, ia custura. Trebuie să tăiem și să smulgem toate bălăriile astea care năpădesc totul... Ai grijă, dedesubt sînt niște cărămizi care arată locul mormîntului. Nu era nici mare, nici greu sicriul sărmanei micuțe... Dă încoace aia, e rămășița unei cunune. Privește, s-a veștejit! „Fiicei noastre dragi." Zucco o adusese. Nu mai trăiam cu el de un an de zile, dar îi dădusem totuși de veste, înțelegi? A fost de treabă, de altfel, a venit, era îmbrăcat în negru... Zău! Mi-a părut bine, nu mă mai simțeam atît de singură la înmormîntare... Cum se prostește cîteodată omul... Ai răbdare, asta e crucea. Ridic-o, o s-o îndreptăm imediat.

În timp ce dădea ierburile la o parte, Antoine tresări deodată, deoarece la început nu zărise inscripția întreagă: Roxane-Rachel Goepfert. Primul nume era șters, astfel că

nu citise decît numele prietenei lui. Rămase nedumerit cîteva clipe.

— Ei, hai la lucru ! îl îndemnă Rachel. Să începem de aici !

Antoine se puse cu nădejde pe săpat ; el nu făcea niciodată o treabă pe jumătate. Dezbrăcat în cămaşă, mînuind custura şi sapa, asudă în curînd, ca un lucrător adevărat.

— Coroanele, zise ea, dă-mi-le să le şterg, în timp ce... Ei, dar lipseşte una. Ia te uită ! Şi tocmai cea mai frumoasă, a lui Hirsch. Aceea cu flori de porţelan ! E de neînchipuit !

Antoine, mai mult distrîndu-se, o urmărea cu ochii : fără pălărie, cu părul roşcat zburlit în soare, cu buza umflată şi batjocoritoare, cu fusta ridicată şi cu mînecile suflecate pînă la coate, Rachel străbătea grădina în lung şi-n lat, inspectînd fiecare mormînt şi bodogănind furioasă :

— Mi-au luat-o cu împrumut, căpcăunii dracului ! Se întoarse descurajată : Ţineam aşa de mult la coroana aceea ! Şi-or fi făcut cercei din ea ! Ştii, sînt aşa de înapoiaţi ! În schimb, continuă potolită ca prin farmec, am dat acolo de nişte nisip galben, cu care o să facem ceva drăguţ aici.

Din sfert în sfert de ceas, micul mormînt căpăta o înfăţişare nouă : crucea, îndreptată şi bătută la loc cu ciocanul, se înălţa deasupra dreptunghiului de cărămizi, desţelenit în întregime ; iar de jur-împrejur, o cărare îngustă, bătătorită cu nisip, dădea mormîntului o înfăţişare îngrijită.

Nu băgaseră de seamă că cerul se înnora şi fură surprinşi de primele picături de ploaie. Deasupra văii se stîrni deodată o furtună. Sub cerul de plumb, pietrele străluceau mai albe şi iarba, mai verde.

— Să ne grăbim ! strigă Rachel, privind mormîntul cu un surîs matern. Am făcut treabă bună ! se bucură ea. Ai zice că-i grădiniţa unei vile.

Antoine observase la colţul zidurilor o ramură de trandafir, care legăna în vînt două flori ca şofranul. Se gîndi să le ofere micuţei Roxane, în chip de adio. Dar un anumit respect faţă de simţămintele omeneşti îl opri : preferă să-i lase mamei acest gest romantic ; culese florile şi le întinse Rachelei.

Ea le luă şi le prinse cu grabă la piept.

— Mulţumesc, zise, şi acum hai s-o ştergem ! Mi-e teamă să nu-mi stric pălăria.

Şi fugi spre trăsură, fără să se mai uite înapoi, ţinîndu-şi cu amîndouă mîinile fusta, pe care începuse să i-o ude ploaia.

Birjarul deshămase şi se adăpostea, cu calul, sub gardul de nuiele. Antoine şi Rachel se refugiară în birje, sub poclit, şi-şi desfăcură pe genunchi tartanul greu, care mirosea a piele

mucegăită. Ea rîdea, înveselită de ploaia aceasta neprevăzută, dar în acelaşi timp era fericită că-şi împlinise o datorie.

Nu fu decît o răpăială trecătoare. Ploaia încetă, norii alergau în galop spre răsărit şi peste puţin, în atmosfera limpezită de neguri, reapăru soarele, ce se pregătea să apună cu o strălucire orbitoare. Birjarul înhămă calul. Cîţiva copii trecură prin faţa lor, gonind un cîrd de gîşte din urmă. Cel mai mic, să tot fi avut nouă sau zece ani, se cocoţă pe scara trăsurii, ca să le strige cu o voce ascuţită :

— E bună dragostea, doamnelor şi domnilor ? Apoi fugi, clempănind din papuci.

Rachel izbucni în rîs.

— Şi mai zici că-s înapoiaţi ! spuse Antoine. Generaţia tînără văd că promite !

În sfîrşit, trăsura fu gata de plecare. Dar era prea tîrziu ca să mai poată prinde trenul de Caudebec. Se vedeau siliţi să se îndrepte spre staţia cea mai apropiată de pe linia principală ; Antoine nu lăsase pe nimeni în locul lui pentru luni dimineaţa, aşa că trebuia să se întoarcă la Paris chiar în noaptea aceea.

Birjarul îi duse să ia cina la Saint-Quen-la-Noue. Hanul era plin de beţivi, ca în orice duminică seara. Nou-veniţii fură serviţi într-o cameră retrasă.

Mîncară în tăcere. Rachel îşi pierduse buna dispoziţie. Căzuse pe gînduri ; îşi amintea că în ziua înmormîntării fusese tot aici, la aceeaşi oră, într-o trăsură asemănătoare poate chiar aceeaşi dar în tovărăşia tenorului. Îşi amintea mai cu seamă cearta ce izbucnise între ei şi cum Zucco se repezise la ea şi o pălmuise chiar acolo, în faţa covetii de lămîntat pîinea ; şi cum i se dăduse iar chiar în seara aceea într-o cameră a hanului ; şi cum, după aceea, timp de patru luni de zile, trebuise să-i îndure din nou prostia şi brutalitatea... Cu toate astea, nu-i purta pică ; chiar acum se gîndea la el şi la palmele acelea cu un fel de plăcere senzuală. Totuşi, se feri să-i povestească întîmplarea lui Antoine ; nu-i mărturisise niciodată pe faţă că tenorul o omora în bătăi.

Pe urmă, fu străbătută de un alt gînd, dureros şi îşi dădu seama că dacă stăruise atît de mult în amintirile ei, era numai ca să scape de această obsesie.

Se ridică.

— N-ai vrea să mergem pe jos, pînă la gară ? Trenul nu pleacă decît la unsprezece. Birjarul să ne ducă numai bagajele.

— Opt kilometri, noaptea, prin noroi ?

— Şi de ce nu ?

— Ești nebună !

— Ah, gemu ea, aș fi ajuns zdrobită de oboseală și m-aș fi simțit atît de bine ! Și, fără să mai insiste, îl urmă spre trăsură.

Întunericul era compact, văzduhul se răcorise.

Cum se așeză, Rachel atinse spatele birjarului cu umbreluța :

— Foarte încet, la pas, avem tot timpul. Apoi se strînse lîngă Antoine și-i șopti : E așa de frumos, mă simt așa de bine...

Cînd, mai tîrziu, el voi să-i mîngîie obrazul aplecat pe umărul lui, simți că era scăldat de lacrimi.

— Sînt enervată, îi explică ea, retrăgîndu-și fața. Pe urmă, ghemuindu-se și mai tare în brațele lui Antoine, exclamă : Ah, dragule, ține-mă lîngă tine, păstrează-mă lîngă tine !

Rămaseră muți, lipiți unul de altul. La lumina felinarelor, arborii și casele apăreau o clipă ca niște fantome apoi se pierdeau iarăși în noapte.

Deasupra lor, cerul era plin de stele. Zdruncinăturile birjei o scuturau pe Rachel ; ea își sprijini capul de umărul lui Antoine, și din cînd în cînd se ridica, ca să-și strîngă mai tare iubitul, oftînd :

— Ah, cît de mult te iubesc...

Pe peronul gării acelui nod de cale ferată erau singurii care așteptau trenul de Paris. Se adăpostiseră sub o streașină. Rachel, tăcută, se agățase de brațul lui Antoine.

Acarii alergau prin întuneric, făcînd semne cu felinarele lor, ale căror lumini se oglindeau pe cărăruia udă.

— Expresul ! Dați-vă la o parte !

Un tren rapid, negru și cu ochiuri de lumină, trecu iute, ca un vîrtej, spulberînd totul în urma lui, luînd cu el parcă și aerul de respirat. În urma lui se lăsă iarăși tăcerea. Zbîrnîitul subțire și sîcîitor al unei sonerii electrice anunță sosirea acceleratului.

Garnitura se opri treizeci de secunde. Abia avură timp să se urce, fără să mai aleagă, într-un compartiment în care dormeau trei persoane ; lampa era acoperită cu o pînză albastră. Rachel își scoase pălăria și se lăsă în singurul colț liber ; Antoine se așeză lîngă ea ; dar, în loc să se rezeme de el, ea își lipi fruntea de fereastra întunecată.

Părul ei, de obicei portocaliu și aproape roșu la lumina zilei, în semiobscuritatea vagonului nu mai avea o culoare precisă ; părea o materie fluidă, incandescentă, o mătase metalică sau mai curînd o țesătură de sticlă ; iar albul

fosforescent al obrazului îi dădea cărnii o înfățișare ireală. Își lăsase mîna întinsă pe bancă ; Antoine o apucă : i se păru că Rachel tremura. O întrebă ceva, încet. Ea nu-i răspunse decît cu o strîngere pătimașă de mînă și-și întoarse și mai mult fața de la el. Antoine nu putea înțelege ce se petrecea în sufletul ei ; își aminti purtarea sa din cursul după-amiezii, la cimitir ; poate că tremurul nervos din seara asta nu era decît urmarea pelerinajului pe care-l făcuse — acum își da seama — cu prea mult entuziasm... Se pierdea în fel de fel de presupuneri.

La sosire, cînd ceilalți călători se treziră și dezvelira lampa, Antoine observă că ea își ținea cu încăpățînare fața în jos.

O urmă prin mulțime, fără să-i pună nici o întrebare.

Dar în taxi, o luă de mîini :

— Ce s-a întîmplat ?

— Nimic.

— Ce s-a întîmplat, Rachel ?

— Lasă-mă... Vezi bine, mi-a trecut.

— Nu, n-o să te las. Am dreptul ! Ce s-a întîmplat ?

Își ridică spre el chipul descompus de lacrimi și, privindu-l cu deznădejde, articulă :

— Nu pot să-ți spun. Dar nu avu puterea să se stăpînească pînă la capăt și, aruncîndu-se în brațele lui, rosti : Ah, niciodată n-o să am tăria, iubitule, niciodată, niciodată !

În momentul acela, Antoine înțelese că fericirea lui se apropia de sfîrșit, că Rachel o să-l părăsească, o să-l lase singur și că el nu va putea face nimic, absolut nimic. Înțelese toate acestea fără ca ea să-i fi spus ceva, chiar înainte de a fi început să simtă că suferă, ca și cum s-ar fi așteptat de mult la asta.

Urcară scara locuinței din Rue d'Alger și intrară în apartamentul Rachelei, fără să-și spună o vorbă.

Ea îl lăsă cîteva clipe singur, în camera roză. Antoine, în picioare, privea ca un năuc patul, oglinda, interiorul acesta, care ajunsese aproape al lui. Rachel se întoarse și își scoase mantoul. El o privi întrînd, închizînd ușa, apropiindu-se, cu pupilele ascunse sub genele aurii, cu gura strînsă, enigmatică.

Simți că-i fuge pămîntul de sub picioare, făcu un pas spre ea și îngăimă :

— Nu-i așa că nu-i adevărat... Că n-ai să mă părăsești ?

Atunci, Rachel se așeză și, cu o voce obosită, întretăiată, îi spuse că trebuie să-și păstreze cumpătul, că e nevoită să plece într-o călătorie lungă, o călătorie de afaceri în Congo

Belgian. Apoi, se pierdu în tot felul de explicații. Moștenirea primită de la tatăl ei, toată averea sa, fusese plasată de Hirsch într-o fabrică de untdelemn, care, pînă în prezent, mersese foarte bine și-i aducea venituri însemnate. Dar unul dintre cei doi directori murise de curînd, iar celălalt, actualul conducător al întreprinderii, se asociase cu niște negustori mari din Bruxelles, care întemeiaseră la Kinshasa, adică tot prin părțile acelea, o altă fabrică de untdelemn, care-i făcea concurență, și se foloseau de toate mijloacele ca să lovească în interesele Rachelei. (Pe măsură ce vorbea, părea că începe să-și recapete stăpînirea de sine.) Chestiunea se complica și cu o serie de amănunte politice. Frații Müller erau sprijiniți de guvernul belgian. De la o asemenea depărtare, Rachel nu putea avea încredere în nimeni. Or, era vorba de averea ei, de siguranța sa materială, de tot viitorul ei. Se gîndise, încercase în toate chipurile. Hirsch trăia în Egipt și nu mai avea nici o legătură cu cei din Congo. Singura soluție era, așadar, să se ducă ea însăși acolo, fie ca să organizeze pe alte baze fabrica de untdelemn, fie ca s-o vîndă cu un preț bun fraților Müller.

Uimit de sîngele ei rece, Antoine, palid și cu sprîncenele încruntate, o privea fără s-o întrerupă.

În cele din urmă îndrăzni să-i spună :

— Dar toate astea se pot aranja destul de repede...

— Da și nu.

— Cum ? O lună ?... Mai mult ? Două ? Și cu o voce tremurătoare : Trei luni ?

— Da.

— Poate mai puțin ?

— O, nu ! E nevoie de aproape o lună de zile numai ca să ajungi pînă acolo.

— Și dacă am găsi pe cineva să-l trimitem acolo ? Un om de încredere.

Rachel dădu din cap :

— Un om de încredere ? La patru săptămîni departe de orice control ? Cu niște concurenți care sînt gata să cumpere orice reprezentant ?

Ceea ce spunea Rachel era așa de adevărat, încît Antoine nu mai stărui. De fapt, din primul moment, el nu avea pe buze decît un singur cuvînt : „Cînd ?" Orice altă întrebare putea să mai aștepte. Făcu un gest de apropiere spre ea și, cu un glas umil, ce contrasta cu fața lui de om energic, murmură :

— Loulou... n-ai să pleci așa, imediat... da ?

— Nu imediat... dar în curînd, recunoscu Rachel.

— Cînd ?

— Cînd totul va fi gata. N-aș putea spune precis cînd.

Urmă o scurtă tăcere, în cursul căreia hotărîrea lor părea să se clatină. Antoine citi pe trăsăturile răvășite ale Rachelei că era la capătul puterilor ; nici el nu se mai simțea stăpîn pe sine. Se apropie și mai mult de ea, rugîndu-se :

— Nu-i așa că nu-i adevărat ? Că... n-o să pleci ?

Ea îl primi la pieptul ei, îl strînse și îl tîrî, poticnindu-se, pînă la patul în care se prăbușiră amîndoi.

— Taci ! șopti Rachel. Nu mă mai întreba nimic. Să nu mai vorbim, să nu mai vorbim despre asta sau, dacă nu, plec imediat, fără să dau de veste nimănui !

Antoine tăcu resemnat, învins ; și, cufundîndu-și fața în patul desfăcut, începu să plîngă și el.

XIV

Rachel se ținu de cuvînt. Timp de o lună de zile se feri de orice întrebare nouă. Cînd întîlnea în ochii lui Antoine o privire neliniștită, întorcea capul. Luna aceea fu îngrozitoare. Trăiau tot împreună ; dar orice faptă, orice gînd avea parcă un ecou în suferința lor.

A doua zi după explicația aceea, Antoine făcuse apel la toată energia lui ; apel atît de zadarnic însă, încît se pomenise copleșit de suferință și rușinat că nu-și putea domina suferința. O îndoială cumplită i se înfipsese în inimă : „Oare eu sînt ăsta ?...“ Apoi își revenea repede : „Dar nimeni nu trebuie să bage de seamă !“ Din fericire, fiind prizonierul vieții lui active, își regăsea, în fiecare dimineață, ca un talisman, voința de a-și îndeplini meseria de medic : în fața bolnavilor nu se gîndea decît la ei. Dar cum rămînea singur, între două vizite sau la masă (căci domnul Thibault se întorsese la Paris și din octombrie casa își reluase existența de toate zilele), o descurajare fără leac punea stăpînire pe el și îl transforma într-o ființă abătută, totdeauna gata să-și iasă din fire, ca și cum toată forța aceea, de care altădată fusese atît de mîndru, nu mai cunoștea altă formă decît enervarea.

Serile și nopțile și le petrecea lîngă Rachel, dar fără nici o bucurie. Vorbele, tăcerile le erau înveninate de taine ; îmbrățișările îi oboseau repede, fără a izbuti să-și potolească setea aceea aproape dușmănoasă pe care o avea unul de celălalt.

Într-o seară, la începutul lui noiembrie, ducîndu-se în Rue d'Alger, Antoine văzu uşa deschisă şi în aceeaşi clipă zări antreul vraişte, cu pereţii goi şi parchetul fără covoare. Se repezi în casă. Odăile erau fără mobile, pustii ; în camera roz, alcovul nu mai era decît un schelet de prisos...

Auzi pe cineva făcînd zgomot în bucătărie. Alergă acolo zăpăcit. Portăreasa, în genunchi, scotocea într-un teanc de boarfe. Antoine îi smulse din mîini scrisoarea ce-i era destinată. De la primele rînduri, îi veni inima la loc : nu, Rachel nu plecase încă din Paris, îl aştepta la hotelul vecin şi abia mîine seară va lua trenul pentru Le Havre. În aceeaşi clipă, ticlui o serie de minciuni care să-i îngăduie să lipsească de la spital şi s-o însoţească pe Rachel pînă la vapor.

A doua zi, tot timpul nu făcu decît să încerce fel de fel de combinaţii, care dădeau însă greş una după alta. În sfîrşit, la şase seara, lăsîndu-şi un înlocuitor şi serviciul fiind asigurat, putu să plece.

O întîlni la gară. Palidă şi îmbătrînită, într-un *taior* pe care nu i-l cunoştea, asista la înregistrarea unei piramide de cufere noi.

Abia a doua zi dimineaţă, la Le Havre, la hotel, în baia fierbinte, în care încerca să-şi potolească nervii, îşi aduse aminte un amănunt care îl izbi ca un trăsnet : bagajele Rachelei erau marcate cu R. H.

Sări din apă şi împinse uşa odăii.

— Te duci să-l întîlneşti pe Hirsch !

Spre marea lui uimire, Rachel îi zîmbi duios.

— Da, şopti ea aşa de încet, încît n-o auzi, dar îi văzu pleoapele coborîndu-i-se în semn de mărturisire şi capul înclinîndu-i-se, de două ori.

Se aşeză pe primul scaun ce-l întîlni în cale. Trecură cîteva minute. Nici un cuvînt de mustrare nu-i venea pe buze ; nici supărarea, nici gelozia nu-l făceau acum să-şi plece umerii, ci sentimentul neputinţei lui, al iresponsabilităţii lor şi poate povara însăşi a vieţii.

Începu să tremure şi-şi dădu seama că era gol şi ud.

— Ai să răceşti, îi zise Rachel.

Nu mai găseau nimic altceva să-şi spună.

Antoine se şterse, fără să ştie prea bine ce face, şi începu să se îmbrace. Ea stătea aşa cum o găsise — în picioare, rezemată de radiator şi cu periuţa de lustruit unghiile în mînă. Sufereau, dar parcă încercau şi unul şi altul un fel de uşurare. De cîte ori în ultima lună, Antoine avusese impresia că nu

ştie totul ! Acum, măcar acum, realitatea i se desfăşura în faţa ochilor întreagă. Iar Rachel, eliberată de obsesiile complicate ale minciunii, simţea că îşi regăseşte demnitatea şi că înfloreşte ceva în sufletul ei.

În cele din urmă, rupse tăcerea :

— Am făcut rău, poate, că te-am mințit, zise ea cu o expresie drăgăstoasă, în care se citea mai mult milă, fără nici o umbră de remuşcare. Avem totdeauna idei preconcepute, neroade şi false despre gelozie... În orice caz, te asigur că n-am mințit decît pentru tine, ca să te cruţ ; cît despre mine, eu am fost şi mai nenorocită din pricina asta. Acum sînt mulţumită că nu te părăsesc fără ca tu să ştii totul.

Antoine nu răspunse nimic, dar se opri din îmbrăcat şi se aşeză iar pe scaun.

— Da, adăugă ea, Hirsch mă cheamă şi trebuie să plec.

Tăcu din nou. Apoi, văzînd că el nu voia să vorbească şi năpădită de tot ceea ce se silise să ascundă pînă atunci, continuă :

— Tu eşti bun, dragule, că taci, şi-ţi mulţumesc. Ştiu tot ce s-ar putea spune. Uite, sînt opt săptămîni de cînd mă frămînt ! Ceea ce fac e o nebunie, dar nimic nu m-a putut opri s-o fac... Presupui, poate, că mă atrage Africa. Da, e adevărat, mă atrage atît de mult, încît în unele zile credeam că mă îmbolnăvesc de dor ! Totuşi, numai asta n-ar fi fost de ajuns... Ai să crezi poate că nu mă gîndesc decît la interesul meu. Şi asta-i adevărat. Hirsch mă va lua în căsătorie — e bogat, foarte bogat — şi la vîrsta mea căsătoria nu-i un lucru căruia să-i dai cu piciorul ; nu poţi rămîne toată viaţa aşa... Dar nu-i numai atît... Da, într-adevăr, sînt deasupra calculelor de felul acesta. Ca dovadă, uite, şi tu eşti bogat sau ai să fii ; ei bine, dacă ai vrea să mă iei chiar mîine de nevastă, n-aş putea renunţa la plecare. Ştiu că te mîhnesc, dragul meu, dar ascultă-mă, fii curajos, mă simt atît de uşurată să-ţi mărturisesc tot... şi e mai bine şi pentru tine să ştii totul... M-am gîndit să-mi pun capăt zilelor. Cu morfină termini repede şi fără bucluceri, fără durere. Îmi făcusem chiar rost de doza necesară ; am aruncat-o ieri, înainte de a pleca din Paris. Vezi tu, vreau să trăiesc ; niciodată n-am dorit cu adevărat să mor... N-am avut niciodată impresia că erai gelos atunci cînd îţi vorbeam de el. Aveai dreptate. De ce ai fi gelos ? Tu ştii prea bine, el e acela care ar trebui să fie gelos ! Pe tine te iubesc, dragul meu, te iubesc cum n-am iubit niciodată pe nimeni ! Pe el, însă, îl urăsc ! De ce n-aş mărturisi-o ? Îl urăsc ! El nu-i un om, e... nu ştiu cum să spun. Îl urăsc şi mi-e frică

de el. De atîtea ori m-a bătut ! Mă va mai bate. Într-o zi mă va ucide poate... E așa de gelos ! Odată chiar, pe Côte d'Ivoire, a plătit un hamal ca să mă sugrume. Și știi de ce ? I se păruse că unul din băieții lui venise într-o noapte la mine în colibă. E în stare de orice ! E în stare de orice, continuă ea cu o voce sumbră, dar nu i te poți împotrivi... Ascultă, am să-ți spun un lucru pe care n-am avut niciodată curajul să ți-l spun. Știi, la Palanza, după dramă, cînd m-am dus acolo, chemată de el... ei bine, acolo a început totul. Deși știam ce are să urmeze, totuși, muream de frică în fața lui ; într-o zi n-am îndrăznit să beau un ceai, pe care mi-l preparase el, din pricină că avusese un zîmbet ciudat cînd mi-l dăduse. Și totuși, și totuși... pricepi ? Ah, dacă ți-ai putea face o idee despre genul de atracție al acestui om !

Antoine începu să tremure din nou. Rachel îi aruncă un capot pe umeri, apoi continuă cu un glas lipsit de orice patimă :

— Hirsch n-a avut niciodată nevoie să mă amenințe sau să mă ia cu forța. Se mulțumea să aștepte. Știa prea bine ce urmează, își cunoștea puterea. Eu însămi am fost aceea care m-am dus să bat la ușa lui ! Și nu mi-a deschis decît a doua seară... Atunci, am renunțat la orice ca să plec cu el și nu m-am mai întors în Franța. L-am urmat ca un cîine, ca o umbră. Timp de doi ani și mai bine, aproape trei, am îndurat tot : oboseala, primejdia, loviturile, rușinea, închisoarea ! Da, și închisoarea ! Timp de trei ani n-a fost clipă în care să nu tremur pentru ziua de mîine ! Cîteodată eram siliți să ne ascundem cu săptămînile, fără a îndrăzni să ieșim la lumină... La Salonic a fost un adevărat scandal : toată poliția turcă pornise pe urmele noastre ; a trebuit să ne schimbăm de cinci ori numele pînă am trecut frontiera ! Mereu istorii de moravuri ! La Londra, într-un cartier, găsise mijlocul să cumpere o familie întreagă : o fată, cu alte două surori și cu un frate mai mic... El numea asta un *mixed-grill*... Într-o zi, poliția a împresurat casa și ne-a prins. Ce puteam să spun ? Am stat împreună trei luni la pușcărie. Dar, pînă la urmă, el a făcut ce a făcut și am scăpat... Ah, dacă aș putea să-ți povestesc totul. Cîte n-am văzut, cîte n-am îndurat... Tu îți spui, desigur : „Acum înțeleg de ce l-a părăsit !" Ei bine, nu-i adevărat, nu eu l-am părăsit ! Te-am mințit. N-aș fi putut face asta. El m-a alungat ! Și rîdea cînd m-a gonit ! Mi-a zis : „Pleacă, ai să te întorci cînd o să vreau eu !" L-am scuipat în obraz... Dar știi care-i adevărul ? De cînd m-am întors în țară, nu mă gîndesc decît la el. Așteptam, așteptam... Și iată, în sfîrșit, că mă cheamă... Acum înțelegi de ce plec ?

Rachel se ridică, veni să îngenuncheze lîngă Antoine, își puse fruntea pe genunchii lui și începu să plîngă, Antoine îi privea creștetul scuturat de suspine. Tremurau amîndoi.

Ea șopti, cu ochii închiși :

— Cît de mult te iubesc, dragule...

Toată ziua nu-și mai vorbiră nimic, parcă ar fi fost înțeleși. La ce ar mai fi folosit explicațiile ? De mai multe ori, în timpul dejunului, fiindcă nu puteau evita să se așeze unul în fața altuia, privirile li se întîlneau, tulburate de aceleași gînduri, dar imediat și le întorceau... La ce ar mai fi folosit explicațiile ?

Rachel avea de făcut niște cumpărături fără însemnătate, pentru care își irosi mai multă vreme decît era nevoie, ca și cum ar fi simțit pentru ele un interes real. Un vînt ploios se abătuse din larg asupra străzilor și șuiera de-a lungul caselor. Antoine o urmă, supus, din magazin în magazin, pînă la ora unei. Nu era nevoie să se mai ducă să-și rețină locul pe vas, deoarece călătorea cu Romania, un vapor mixt, care venea de la Ostende, ajungea la Le Havre pe la cinci dimineața și pleca mai departe după o oră, fără a face escală în port. Hirsch o aștepta la Casablanca. Nimic nu era adevărat din toată povestea cu Congoul Belgian.

Întîrziară cît mai mult la masă, fiindcă simțeau aceeași înșitate în fața clipei cînd aveau să se găsească iar singuri în camera lor, pentru cea din urmă noapte. Restaurantul în care nimeriseră, o sală uriașă plină de lume, de lumini și de zgomot, era în același timp tavernă, dansing și locul de întîlnire a unor încercați jucători de biliard ; îți puteai petrece acolo toată noaptea, în fumul de țigări, în pocnetul bilelor sau în legănarea valsurilor. Pe la zece, o trupă ambulantă de italieni năvăli în sală ; erau vreo doisprezece inși, îmbrăcați în bluze roșii și pantaloni albi, cu scufii de pescari napolitani pe cap, ai căror ciucuri le jucau pe umeri ; fiecare avea cîte un instrument, vioară, ghitară, tobă, castaniete, și, în timp ce cîntau din ele, zbierau și săreau în sus ca niște draci. Antoine și Rachel îi priveau recunoscători, mulțumiți că paiațele acestea îi depărtau pentru o clipă de gîndurile lor chinuitoare ; dar după ce cîntăreții făcură cheta și cîntară ultimele cuplete, li se păru că tristețea ce pusese stăpînire pe ei era și mai mare. Se ridicară și, zgribuliți din pricina ploii, se întoarseră la hotel.

Era miezul nopții. Rachel trebuia să se scoale la ora trei.

Noapte scurtă, în timpul căreia ploaia de noiembrie răpăia pe tabla balconului, noapte pe care o petrecură fără

vorbe și dorințe, ghemuiți unul în altul, ca doi copii cu sufletele mistuite de întristare.

O singură dată Antoine întrebă :

— Ți-e frig ?

Ea tremura din tot corpul.

— Nu, răspunse Rachel, strîngîndu-se și mai tare lîngă el, ca și cum ar mai fi putut încă s-o apere. Mi-e frică...

Antoine nu răspunse ; aproape obosise încercînd să înțeleagă.

Cînd li se bătu în ușă, Rachel sări din pat, desfăcîndu-se din ultima îmbrățișare. Antoine îi fu recunoscător. Hotărîrea unuia de a fi tare găsea sprijin în a celuilalt.

Se îmbrăcară în tăcere ; căutau să pară liniștiți, se serveau unul pe altul, prelungeau cît mai mult tabieturile vieții lor în comun. Antoine o ajută să închidă o valiză prea încărcată, îngenunchind deasupra ei, cu toată greutatea, în timp ce ea se ghemui pe covor ca s-o închidă cu cheia.

În sfîrșit, cînd totul fu gata, după ce-și spuseră și ultimele cuvinte banale, după ce făcură ultimele gesturi, după ce ea își strînse păturile, își puse pălăria, mănușile, voalul și-și închise geanta, le mai rămăseseră cîteva clipe de așteptare înainte de sosirea trăsurii. Ea se așeză lîngă ușă, pe un scaun scund și, cuprinsă de un frig subit, încleștîndu-și fălcile ca să nu clănțăne din dinți, își lăsă capul în jos și-și cuprinse genunchii cu brațele. Atunci, și el, neștiind ce să mai spună, ce să mai facă, fără a îndrăzni să se apropie de ea, se așeză, cu mîinile atîrnîndu-i pe lîngă trup, pe cel mai înalt cufăr. Trecură cîteva minute într-o tăcere groaznică, premergătoare despărțirii. Clipa aceasta era atît de dureroasă, încît Rachel n-ar fi putut-o îndura fără să leșine dacă n-ar fi avut siguranța că ea se va sfîrși repede. Își aminti de un obicei slav : cînd o ființă dragă se pregătește să plece într-o călătorie lungă, toți ai casei se așază în jurul pelerinului și se reculeg o secundă. Era gata să-și exprime tare gîndul, dar nu mai era stăpînă pe vocea ei.

Cînd Rachel auzi în sală pașii oamenilor de serviciu care veneau să ia bagajele, își ridică deodată capul și se întoarse cu tot trupul spre Antoine ; în privire i se oglindea o deznădejde atît de mare, atîta groază și atîta iubire, încît Antoine îi întinse brațele.

— Loulou !

Dar ușa se deschise. Camera se umplu de oameni.

Rachel se sculă în picioare. Așteptase martori ca să-i poată spune adio.

Dintr-un pas fu lîngă el. Antoine se feri s-o strîngă în brațe, de teamă că n-o va mai lăsa să plece. Simți pentru ultima oară gura ei caldă, moale, tremurătoare. Ghici că ea-i șoptea :

— Adio, iubitule...

Se desprinse repede și, prin ușa larg deschisă ce da în cupeul întunecos, dispăru fără a se mai uita înapoi, în timp ce el rămase în picioare, frîngîndu-și mîinile și fără a simți altceva decît un fel de nedumerire.

Rachel îl silise să-i promită că n-o va însoți la vapor. Dar se învoiseră ca el să se ducă la capătul digului dinspre nord, la picioarele farului, ca să vadă Romania la ieșirea din port. După ce auzi trăsura îndepărtîndu-se, sună să i se ducă bagajele la gară ; nu voia să se mai întoarcă în camera aceasta. Apoi se avîntă afară, în noapte.

Orașul adormit șiroia de apă sub ceață. Cîțiva nori sumbri stăruiau încă deasupra caselor, alții se îngrămădeau la orizont. Iar între aceste două resturi de furtună ce căutau să se împreune, o fîșie palidă de cer părea că stă să se topească.

Antoine mergea înainte, fără să cunoască drumul. Sub un felinar, luptîndu-se cu rafalele, se străduí să desfacă un plan al orașului. Apoi, orbecăind prin ceață, dar călăuzit de vuietul valurilor și de semnalizările îndepărtate ale farului, înfruntînd vîntul care-i lipea pardesiul de genunchi, străbătu niște terenuri pline de noroaie, ajunse la un chei mîncat de apă și porni de-a lungul lui.

Digul se îngusta pe măsură ce înainta în mare. La dreapta, oceanul vast și liber se umfla și se retrăgea într-o cadență largă, în timp ce, la stînga, apa captivă în bazinul din port plescăia în surdină ; și din ce în ce mai deslușite, dar venind nu se știe de unde, mugetele înfiorătoare ale farului umpleau văzduhul : „Vuum ! Vuum !... Vuum ! Vuum !...“

După vreo zece minute de mers, în care timp n-a întîlnit nici o făptură vie, Antoine zări, aproape chiar deasupra lui, lumina farului, pe care ceața i-o ascunsese pînă atunci. Ajunsese la capătul digului.

Se opri la capătul scărilor ce duceau în vîrful turnului și căută să se orienteze. Era singur în mijlocul acelui vuiet de valuri, amestecat cu șuierăturile vîntului. Drept în fața lui, o lucire albă, ca o dîră de smîntînă, arăta răsăritul, unde se ridica, desigur, pentru oamenii de pe alte meleaguri, un soare de iarnă. La picioarele lui, treptele săpate în granit se pierdeau în adîncul nevăzut al apei ; dar, chiar de s-ar fi aplecat, n-ar fi putut zări valurile care se spărgeau în stavila de pietriș,

însă undeva, dedesubt și foarte aproape de el, auzea respirația lor regulată, ca un lung suspin urmat de un scîncet moale.

Timpul se scurgea fără ca el să-și dea seama. Încetul cu încetul, o lumină imensă se cernu prin ceața care-i izola din toate părțile de lumea celor vii. Zări, în sfîrșit, și lumina digului dinspre sud, scînteind arar, și nu îndrăzni să-și mai întoarcă ochii de la spațiul argintiu care despărțea un far de celălalt ; pe acolo, printre cele două lumini aprinse, avea să treacă *ea*.

Deodată, mult mai la stînga punctului spre care își ațintea el privirea, își făcu apariția o siluetă neagră, exact în mijlocul cearcănului care anunța răsăritul soarelui. O pată îngustă și lungă. Înainta încet, creștea în aerul lăptos, devenea un vapor, un vapor uriaș, fără culoare, sfredelit de lumini și tîrînd după el o coadă joasă de fum negricios.

Romania vira încet, pregătindu-se să ia direcția spre larg.

Antoine, cu pumnii încleștați pe balustrada de fier, cu fața biciuită de ploaie, număra fără să știe de ce punțile, catargele, coșurile... Rachel ! Ea era acolo, la mai puțin de o sută de metri, stînd îndreptată spre el, ațintind asupra lui, fără să-l vadă, ochii ei orbiți de lacrimi ; dar dragostea lor zdrobită, care-i făcea să-și mai întindă pentru o ultimă oară mîinile unul spre altul, nu era în stare să le dea consolarea unui suprem gest de adio. Numai clipirea luminoasă a farului, deasupra capului lui Antoine, atingea cu mîngîierea ei intermitentă colosul acesta mut, care se pierdea iarăși în ceață, ducînd cu sine, ca pe o taină, ultima și atît de puțin probabila încrucișare a privirilor lor.

Antoine rămase multă vreme nemișcat, fără o lacrimă în ochi, cu mintea pustie, uitînd că trebuie să plece. Urechile, obișnuite acum cu mugetele geamandurii, nu-i mai auzeau chemarea sfîșietoare.

Într-un tîrziu, se uită la ceas și se înapoie în oraș. Îl răzbise frigul. Grăbea pasul și călca prin băltoace, fără să le vadă. Șantierele din port își aprinseră luminile liliachii, loviturile de ciocan răsunau în văzduhul vătuit. În dosul plajei bătute de valuri, se înălța un oraș de vis. Șiruri de cotigi încărcate de gunoaie își făceau drum prin prundiș, ducînd cu ele un convoi de strigăte și pocnete de bici. Zgomotul acesta, după atîta tăcere, fu o adevărată ușurare pentru Antoine ; se opri să asculte roțile de fier care scrîșneau prin pietriș.

Apoi își aminti deodată că trenul nu pleca decît la ora zece. Pînă acum nu se gîndise deloc ce avea să facă în timpul celor trei ore de așteptare : pentru el, totul se sfîrșea o dată cu plecarea Rachelei. Încotro s-o apuce ? Vidul teribil al celor trei ceasuri de așteptare îi mări atît de mult chinul, încît nu se mai simțea în stare să se lupte cu nimic și, rezemîndu-se cu spatele de un gard, începu să plîngă.

Nu-și dădu seama cînd porni iar la drum, mergînd drept înainte.

Străzile se însufleteau. În jurul cișmelelor, o droaie de copii se certau pentru apă. Căruțe gonind zgomotos prin mijlocul șoselei se îndreptau spre docuri. Antoine merse multă vreme așa, fără să știe încotro. La un moment dat, se trezi în plină zi, în fața rondurilor de flori din piața hotelului lor ; aici voise să culeagă ieri, înainte de a se duce la masă, un braț de crizanteme pentru Rachel ; dar se abținuse, după cum, printr-un acord tacit, se feriseră amîndoi, pînă în clipa despărțirii, să facă vreun gest, să rostească vreun cuvînt care le-ar fi putut slăbi voința și ar fi putut dezlănțui durerea pe care o înfrînau cu atîtea eforturi chinuitoare.

Își aminti că avea de luat chitanța bagajelor depuse la gară de hotelier și dori să mai vadă o dată camera lor, patul... Dar camera nu mai era liberă ; fusese ocupată de două călătoare.

Coborî treptele deznădăjduit, rătăci în jurul unei piațete, recunoscu o stradă pe care merseseră amîndoi și făcu iarăși drumul pînă la taverna unde-i ascultaseră pe napolitani. Îi veni chef să intre înăuntru.

Căută masa la care cinaseră, chelnerul care-i servise. Dar nu mai recunoștea nimic din ceea ce văzuse în ajun. Lumina nemiloasă a zilei transforma acest local de petreceri într-un șopron mare, murdar și friguros ; scaunele erau îngrămădite pe mese ; estrada muzicanților — cu pupitrele răsturnate, cu violoncelul culcat în cutia lui neagră, cu pianul acoperit de o mușama ce semăna cu rămășițele solzoase ale unui pachiderm — plutea într-un ocean de praf, ca o barcă încărcată cu cadavre.

— Îmi dați voie ?...

Un chelner venise să mătur sub masă. Antoine își sprijini picioarele de bancă și privirea i se îndreptă spre vîrful măturii ; un dop, două bețe de chibrituri, o coajă de portocală... ba nu, de mandarină... Un curent de aer rece străbătu sala și împrăștie toate resturile acestea. Chelnerul tuși. Antoine se trezi din gînduri : nu cumva trecuse ora trenului ? Se ridică

și căută din ochi pendula : păcat, nu era acolo decît de șapte minute !

Să se așeze iar ? Nu. Ieși afară și, mînat de ideea fixă că, o dată urcat în vagon, n-o să mai sufere atît, se aruncă într-o trăsură și se duse la gară, unde se refugie ca într-un adăpost.

Acolo însă, după ce-și înregistră bagajele, trebui să mai aștepte cel puțin o oră !

Începu să umble iar, încoace și încolo, de-a lungul peroanelor, ca și cum ar fi fost fugărit de cineva. „Ce te uiți așa la mine ?" făcu în gînd, aruncînd o ocheadă unui mecanic care-l privea de la înălțimea locomotivei sale staționate. Se întoarse în altă parte, dar văzu un grup de oameni care-l urmăreau din ochi.

Se stăpîni, o luă înapoi, împinse ușa sălii de așteptare și se prăbuși într-un fotoliu. Era singur în toată încăperea aceea solemnă și întunecoasă. O bătrînă, ghemuită lîngă o fereastră, își clătina capul încărunțit la dreapta și la stînga și cînta încet, legănînd un copil în brațe ; vocea ei, deși fără timbru, părea tînără ; ea îngînă cîntecul acela vechi, de o duioșie rară, pe care Domnișoara lor îl cînta adesea Gisei, altădată :

> La pescuitul de scoici
> vreau să mă mai duc, mamă...

Ochii lui Antoine se umplură de lacrimi. Ar fi vrut să nu mai audă nimic, să nu mai vadă nimic !

Își îngropă fața în mîini. Dar, în aceeași clipă, simți prezența lui Rachel din pricina parfumului de chihlimbar ce i se îmbibase în palme, deoarece noaptea trecută se jucase cu colierul ei ! Simțea la pieptul lui umărul ei rotund, pe buze — pielea ei caldă !... Impresia era atît de vie, încît își dădu repede capul pe spate, proptindu-și-l în fundul spetezei plușate, în timp ce mîinile îi înțepeniseră pe brațele fotoliului ! Îi veni în minte fraza Rachelei : „M-am gîndit să-mi pun capăt zilelor..." Da, să termine cu toate ! Sinuciderea era singura scăpare din asemenea chinuri... O sinucidere fără premeditare, aproape fără conștimînt, numai ca să scapi, indiferent cum și înainte de a ajunge la paroxism, de suferința aceasta, care-și strîngea tot mai mult menghina !

Deodată tresări și, dintr-o săritură, fu în picioare : un om pe care nu-l văzuse apropiindu-se îi atinsese brațul. Era cît pe-aci să-l pocnească, să-l doboare la pămînt printr-un gest reflex.

— Ei, ce este ? făcu omul.

Era un bătrîn care controla biletele.

— Tre... trenul de Paris ? bîigui Antoine.

— Linia a treia.

Își ațintì asupra omului privirea de somnambul, apoi, cu un pas nesigur, se îndreptă spre ieșire.

— Mai aveți timp, trenul nu s-a format încă ! îi strigă celălalt. Și fiindcă Antoine, tremurînd din tot trupul, se izbise din mers de canatul ușii, bătrînul, ridicînd din umeri, murmură :

— Vrea să facă pe grozavul !

Partea a patra

CONSULTAȚIA

I

Douăsprezece jumătate, în Rue de l'Université.

Antoine sări din taxi și dispăru grăbit în gangul boltit al intrării. „Luni, ziua mea de consultație", gîndi el.

— Bună ziua, domnule.

Se întoarse ; doi puștani păreau că se adăpostesc de vînt în ungherul porții. Cel mai mare își scoase șapca și ridică spre Antoine un cap ca de vrabie, rotund și mobil, cu o privire îndrăzneață. Antoine se opri din drum.

— Venisem să vă cerem un leac pentru... pentru el, că e bolnav.

Antoine se apropie de „el", rămas mai la o parte.

— Ce ai, băiețele ?

Curentul, ridicînd pelerina, scoase la iveală un braț legat cu o bandă înfășurată în jurul gîtului.

— Nu-i mare lucru, reluă cel mai răsărit, cu multă siguranță de sine. Nu-i nici măcar un accident de muncă. Totuși, acolo, în tipografia lui, s-a ales cu scîrba asta de bubă ! I s-a întins pînă la umăr.

Antoine era grăbit.

— Temperatură ?

— Poftim ?

— Are febră ?

— Da, cred că febră e, zise cel mai mare, dînd din cap și cercetînd, îngrijorat, chipul lui Antoine.

— Trebuie să le spui părinților tăi să-l ducă la consultația de la ora două la Charité, spitalul acela mare, pe stînga, știi ?

Pe fața aceea mică trecu fugitiv o umbră care trăda dezamăgirea copilului. Surîse umil :

— Credeam că o să fiți atît de bun... Dar se întrerupse numaidecît și, pe un ton ce arăta că era deprins de mult să se resemneze în fața unui lucru de neînlăturat, adăugă : Nu face nimic, om vedea noi... Mulțumesc, domnule. Hai, Loulou !

Zîmbi fără ascunzișuri, salută strengărește cu șapca și făcu un pas spre stradă.

Nedumerit, Antoine stătu locului o clipă.

— Pe mine mă așteptați aici ?

— Da, domnule.

— Cine v-a... ? Deschise ușa care da spre scară. Intrați colea, nu stați în curent. Cine v-a trimis ?

— Nimeni. Mutrișoara copilului se lumină. Vă cunosc bine, doar, ce credeți ? Eu sînt băiatul de la biroul de notariat... Biroul din fundul curții !

Cum Antoine se afla lîngă bolnav, îi apucă mîna cu un gest brusc. Atingerea unei palme asudate, a unui braț fierbinte îi provoca totdeauna o emoție nestăpînită.

— Unde locuiesc părinții tăi, băiețele ?

Cel mic își întoarse privirea către cel mai mare.

— Robert !

Robert interveni :

— N-avem părinți, domnule. Stăm în Rue de Verneuil.

— Nici tată, nici mamă ?

— Nici.

— Atunci, aveți, poate, bunici ?

— Nu, domnule.

Chipul piciului era cît se poate de serios ; avea privirea dreaptă, sinceră, fără nici o dorință de a stîrni mila sau măcar curiozitatea, fără nici o nuanță de tristețe. Dimpotrivă, mirarea lui Antoine putea să pară copilărească.

— Cîți ani ai ?

— Cincisprezece.

— Iar el ?

— Treisprezece și jumătate.

„La naiba ! își zise Antoine. S-a și făcut unu fără un sfert ! Și trebuie să-i telefonez lui Philip ! Apoi, să iau masa, să mă mai duc puțin și sus. Pe urmă să mă întorc în cartierul Saint-Honoré, înainte de consultație !..."

— Ei hai, se hotărî deodată, vino să vedem ce ai !

Și, spre a nu fi silit să mai răspundă privirii vesele, deși nicidecum mirate, a lui Robert, trecu prin fața lui, scoase cheia, descuie ușa de la parter și-i împinse pe cei doi băieți, prin anticameră, pînă în cabinetul lui.

Léon apăru în pragul bucătăriei.

— Așteaptă cu masa, Léon... Iar tu, scoate-ți repede astea de pe tine. Fratele tău o să te ajute. Încet, bagă de seamă... Bun, apropie-te !

Un braț slăbuț, sub rufele aproape curate. Deasupra încheieturii mîinii, un flegmon de suprafață, fără complicații, părea că dăduse în copt. Antoine, care nu se mai gîndea la ceas, puse degetul arătător pe abces ; pe urmă, cu două degete

ale celeilalte mîini apăsă binișor pe un alt punct al flegmonului. Bun : a simțit precis, sub arătător, deplasarea lichidului.

— Dar aici te doare ? Pipăi antebrațul umflat, pe urmă brațul, pînă la ganglionii inflamați de la subsuoară.

— Nu prea... murmură băiatul, stînd încordat și fără să-și ia ochii de la fratele mai mare.

— Da, făcu Antoine, pe un ton morocănos. Păi, văd că ești un omuleț curajos !

Își împlîntă privirea în privirea tulburată a copilului : zări în ea lucirea unei scîntei electrice ; încrederea, care părea că șovăie la început, țîșni apoi spre el. Abia atunci surîse. Copilul își plecă în grabă capul ; Antoine îl mîngîie pe obraji și îi ridică cu blîndețe bărbia, care se împotrivea ușor.

— Ascultă, facem o mică tăietură, și într-o jumătate de ceas o să-ți fie mult mai bine... Vrei ?... Hai după mine, pe aici.

Îmblînzit, băiatul înaintă cîțiva pași cu mult curaj, dar de îndată ce Antoine își întoarse ochii de la el, bărbăția îl dispăru ; își îndreptă fața către fratele său, cerînd parcă ajutor :

— Robert, vino și tu !

Odaia vecină — plăci de faianță, linoleum, autoclavă, masă lăcuită sub un reflector — servea, la nevoie, pentru operații mici. Léon o botezase „laboratorul" ; la început, fusese cameră de baie.

Vechiul apartament, în care Antoine locuia împreună cu fratele lui, în casa părintească, devenise prea strîmt chiar după ce Antoine rămăsese singur. Avusese norocul să poată închiria, de puțin timp, o locuință cu patru camere, tot la parter, dar în casa de alături. Își mutase acolo biroul, dormitorul, înghesuindu-și și acest „laborator".

Fostul lui cabinet devenise sală de așteptare pentru clienți. O ușă cu geam, mare, tăiată în peretele dintre cele două anticamere, făcea legătura între apartamente, alcătuind unul singur.

Cîteva minute mai tîrziu, flegmonul era tăiat din rădăcină.

— Încă puțintel curaj. Hai... puțin... Gata ! spuse Antoine dîndu-se un pas înapoi.

Dar băiatul, alb ca varul, stătea pe jumătate leșinat în brațele țepene ale fratelui său.

— Hei, Léon ! strigă medicul, vesel. Adu nițel coniac pentru voinicii ăștia !

Muie două bucățele de zahăr în puțin coniac.

— Hai, rontăie ! Ia și tu ! Se apleacă spre cel operat : Nu-i prea tare ?

— E bun... șopti băiatul, care izbuti să zîmbească.

— Dă brațul încoace. Nu-ți fie teamă, ți-am mai spus că e gata. Acum te spăl, îți pun o compresă și n-o să te mai doară.

Sună telefonul. Se auzi vocea lui Léon în antreu : „Nu, doamnă, doctorul e ocupat... Azi după-masă, nu ; e ziua de consultație a domnului doctor... Nu, nici înainte de masă nu se poate... Bine, doamnă, mă rog, cum doriți !"

— Puțin tifon, în orice caz, mormăi Antoine, aplecat deasupra abcesului. Bun. Și bandajul ceva mai strîns, da... Acum, tu, ăsta mai mare ascultă : o să te duci cu fratele tău acasă, să ai grijă de el, să-l culci, ca să nu-și miște brațul. Cu cine locuiți ?... S-o găsi, cred, cineva care să vadă de băiat... !

— Păi, eu.

Se uita drept în ochi, cu o căutătură îndrăzneață, plină de demnitate. Îți tăia pofta de a zîmbi. Antoine își aruncă ochii la ceas, înăbușindu-și încă o dată nerăbdarea.

— La ce număr din Rue de Verneuil ?

— La 37 bis.

— Robert și mai cum ?

— Robert Bonnard.

Antoine notă adresa, pe urmă își ridică iar fața spre ei. Cei doi băieți stăteau în picioare, privindu-l drept, cu ochii lor limpezi. Nu se citea nici urmă de recunoștință pe fața lor, ci un fel de abandonare, de adîncă încredere.

— Acum, ștergeți-o, băieți, că sînt grăbit... O să vin în Rue de Verneuil, între șase și opt, să schimb pansamentul. Ne-am înțeles ?

— Da, domnule, zise cel mai mare, care părea că socotește vizita lui Antoine ceva cu totul firesc. Ultimul etaj, ușa a treia, chiar în fața scării.

Îndată după plecarea copiilor, Antoine strigă :

— Poți să servești masa, Léon ! Apoi, la telefon : Alo... Elysée 01-32... Lîngă aparat, pe masa din antreu, agenda cu orele de consultații era deschisă la pagina zilei. Fără a lăsa receptorul, Antoine se aplecă și citi : *1913 — luni, 13 octombrie, ora 14,30, doamna de Battaincourt.* N-o să ajung la timp, o să aștepte. *Ora 15,30, Rumelles,* da... *Lioutin,* bun... *Doamna Ernst,* n-o cunosc... *Vianzoni... de Fayelles...* Bun... Alo... 01-32 ?... Profesorul Philip s-a întors ? Aici doctorul Thibault... Și, după o pauză : Alo... Bună ziua, domnule profesor... V-am deranjat de la masă... E vorba de o consultație.

Urgentă. Foarte... Fetița lui Héquet... Da, Héquet, chirurgul... Foarte grav, din nefericire, și nu-i nici o nădejde ; otită neglijată, cu toate complicațiile, vă voi explica, e trist... Nu, nu, maestre, vă vrea pe dumneavoastră, neapărat. Nu-i puteți refuza asta lui Héquet... Desigur, cît mai curînd, numai-decît... Nici eu, din pricina consultațiilor, azi e luni... Bine, ne-am înțeles ; trec să vă iau la... fără un sfert... Mulțumesc, maestre.

Puse receptorul la loc, mai cercetă o dată lista orelor rezervate și scoase un oftat convențional de oboseală, pe care expresia de mulțumire de pe chipul lui însă îl dezmințea.

Léon se apropie, cu un zîmbet prostesc pe fața lui de spîn.

— Domnul știe că azi-dimineață a fătat pisica ?

— Nu mai spune !...

Înveselit, Antoine intră în bucătărie. Pisica era culcată pe-o rînă, într-un coș plin cu cîrpe, printre care se răsuceau niște ghemotoace de păr cleios, pe care mîța le lingea de zor cu limba ei aspră.

— Cîți sînt ?

— Șapte. Cumnată-mea mi-a spus să păstrez unul pentru ea.

Léon era fratele portarului. Intrase de mai bine de doi ani în serviciul lui Antoine și își îndeplinea toate treburile cu un fel de sîrguință rituală. Era un băiat tăcut, cu tenul gălbejit și căruia nu-i puteai preciza vîrsta ; părul spălăcit, moale și rar încununa într-un chip ciudat o figură prelungă ; nasul cam lung și atîrnîndu-i parcă în jos, precum și pleoapele mai totdeauna plecate îi dădeau o mutră bleagă, pe care o accentua și mai mult un permanent surîs. Dar această înfățișare de prostănac era numai o mască — dacă nu voită, cel puțin convenabilă —, sub care se ascundea o minte isteață, înzestrată cu un bun-simț ce-l oprea să se încreadă lesne în orice și cu o vădită înclinare spre ghidușie.

— Și pe ceilalți șase îi înec ? întrebă Antoine.

— Păi... făcu Léon liniștit. Domnul vrea să-i păstreze ?

Antoine zîmbi, se răsuci pe călcîie și trecu repede în camera de odinioară a lui Jacques, care acuma îi servea de sufragerie.

Omleta, costița cu spanac, fructele, toate erau deja pe masă. Antoine nu putea suferi să aștepte. Omleta mirosea plăcut a unt prăjit și a tigaie. Un scurt răgaz, un sfert de oră de tihnă între dimineața de spital și vizitele de peste zi.

— Cei de sus nu mi-au lăsat nici o vorbă ?

— Nu, domnule.

— Doamna Franklin n-a telefonat ?

— Ba da, domnule. A cerut oră pentru vineri. Am înscris-o.

Soneria telefonului. Vocea lui Léon : „Nu, doamnă, ora 17,30 e dată... Și ora 18... Mă rog, doamnă..."

— Cine era ?

— Doamna Stocknay. Léon își îngădui o ușoară ridicare din umeri. Pentru băiețelul unei prietene. O să vă scrie.

— Cine-i asta, doamna Ernst, la ora 17 ? Și, fără să aștepte răspuns : Să-i spui doamnei de Battaincourt să mă scuze ; o să întîrzii cel puțin douăzeci de minute... Dă-mi ziarele. Mulțumesc. Își aruncă ochii spre ceas. Sus or fi terminat masa ?... Telefonează, te rog. Cere-o pe domnișoara Gisèle și adu aparatul aici. Și cafeaua, repede !

Apucă receptorul, trăsăturile i se destinseră, privirea îi rămase pierdută în depărtare și, ca și cum și-ar fi luat zborul cu o fîlfîire de aripă, toată ființa i se avîntă spre celălalt capăt al firului.

— Alo... Da, eu sînt... Aproape am terminat. Rîde : Nu, niște struguri, trimiși de un client ; sînt minunați... Dar sus, la voi, ce se aude ?... Ascultă. Chipul i se întunecă treptat... Ce spui ? Înainte sau după injecție ?... Trebuie să-l convingi că așa e normal... O clipă tace. Fruntea i se luminează din nou : Spune-mi, Gise, ești singură la telefon ? Ascultă, trebuie să te văd azi, trebuie să-ți vorbesc. Serios... Aici, bineînțeles. Oricînd, de la trei și jumătate în sus, vrei ? Léon o să-ți deschidă... Atunci, te aștept ?... Bun... Să-mi beau cafeaua și vin sus.

II

Antoine avea cheia de la etajul tatălui său ; intră fără să sune și o apucă de-a dreptul spre spălătorie.

— Domnul a fost dus în birou, răspunse Adrienne.

Străbătu în vîrful picioarelor coridorul, în care stăruiau tot felul de mirosuri de farmacie, și ajunse în cabinetul de toaletă al domnului Thibault. „Ce atmosferă apăsătoare mă întîmpină în apartamentul ăsta de îndată ce pun piciorul aici, își spuse el. Da, sînt medic... dar, nu știu de ce, aici nu mă simt ca-n alte case..."

Privirea i se îndreptă numaidecît spre foaia de temperatură agățată pe perete. Încăperea avea aspectul unei anexe de laborator : pe raft, pe masă, fiole, vase de porțelan, pache-

te cu vată. „Ia să vedem borcanul ! Exact ceea ce gîndeam şi eu : rinichii lucrează slab ; o să se vadă la analiză. Şi cu morfina cum stăm ? Deschise cutia cu fiole, ale căror etichete le camuflase, pentru ca bolnavul să nu bănuiască nimic. Trei centigrame în douăzeci şi patru de ore... Cam mult ! Dar unde o fi pus sora ?... A, uite aici paharul gradat !"

Cu gesturi repezi, aproape vesele, se puse pe lucru. Abia apucase să încălzească eprubeta la flacăra lămpii cu alcool, cînd scîrţîitul uşii îl făcu să tresară şi să se întoarcă. Dar nu era Gise. Era Domnişoara, care înainta cu pas săltăreţ, frîntă parcă în două, ca o bătrînă tăietoare de lemne, şi atît de cocîrjată acum, încît, chiar ridicîndu-şi capul, privirea sa încă vioaie, sub ochelarii mici de sticlă fumurie, abia reuşea să ajungă la mîinile lui Antoine. Cel mai mic semn de îngrijorare se tălmăcea la ea printr-o mişcare maşinală a frunţii înguste, ca de fildeş, ce părea şi mai gălbejită, între şuviţele albe de păr.

— A, tu eşti, Antoine ? oftă ea. Şi, fără nici o legătură, adăugă cu un glas pe care legănarea capului îl făcea să tremure : Ştii, de ieri totul merge anapoda ! Sora Céline mi-a stricat degeaba două borcănele de bulion şi peste un litru de lapte ! Îi curăţă banane de şaizeci de centime bucata, de care el nici nu se atinge... Şi, ştii, cu ce rămîne, nu mai putem face nimic, din pricina microbilor ! O, n-am nimic cu ea, nici cu nimeni altul. E ca o sfîntă... Dar spune-i tu, Antoine, n-o lăsa să mai risipească. De ce să-i dai mîncare cu forţa unui bolnav ? Ar trebui să aştepte să ceară el ! Mereu îl tot îmbie ! Azi-dimineaţă, de pildă, i-a dat o îngheţată ! Auzi, Antoine ? Să-i dea îngheţată, Doamne sfinte ! Să-i îngheţe omului inima, nu alta ! Ca şi cum Clotilde ar avea timp să alerge pe la cofetării... cînd ai de hrănit o casă ca asta ?

Răbdător, Antoine îşi termină analiza, fără a-i răspunde decît prin mormăieli nedesluşite. „A îndurat douăzeci şi cinci de ani în şir, fără a crîcni, valul de discursuri al tatii, îşi zise el, şi acum vrea să-şi ia revanşa..."

— Ştii cîte guri sîntem ? urmă bătrîna domnişoară. Cîte guri sîntem acum, cu sora şi cu Gisèle pe deasupra ? Trei la bucătărie, trei la masă şi taică-tău ! Numără şi tu ! La cei şaptezeci şi opt de ani ai mei, şi în starea în care mă...

Se dădu repede la o parte, deoarece Antoine se depărtase de masă, ducîndu-se să se spele pe mîini. Se temea întruna de boli, de molipsire şi faptul că era silită să stea, de un an, lîngă un om grav bolnav, de a se lovi mereu de infirmiere, de doctori, de a respira tot felul de mirosuri de medicamente o

rodea ca o otravă, a cărei înrîurire zilnică îi grăbea şi mai mult îmbătrînirea. De altfel, era oarecum conştientă de degringolada sa. „De cînd bunul Dumnezeu mi l-a luat pe Jacques al meu, gemea ea, nu mai sînt decît o jumătate de om !"

Văzînd că Antoine se săpunea fără a se mişca din loc, înainta cu timiditate doi paşi spre spălător.

— Vorbeşte cu sora, Antoine, spune-i ! Pe tine o să te asculte !

Antoine o îmbună cu un „da" liniştitor ; pe urmă, fără a o mai băga în seamă, părăsi încăperea. Ea nu văzu decît picioarele care se depărtau şi le urmări din ochi, cu duioşie. Fiindcă nu-i răspundea aproape deloc şi n-o contrazicea niciodată, Antoine era „singura ei mîngîiere pe lumea asta".

Antoine străbătu din nou coridorul şi intră în birou, prin vestibul, ca şi cum abia atunci ar fi sosit.

Domnul Thibault era singur cu sora... „Cum, Gise e în camera ei ? se întrebă Antoine... Atunci, m-a auzit, desigur, cînd am trecut... Mă ocoleşte..."

— Bună ziua, tată, salută cu tonul acela voit uşor, pe care şi-l lua de la o vreme la căpătîiul bolnavului. Bună ziua, soră.

Domnul Thibault îşi ridică pleoapele :

— A, tu eşti ?...

Şedea într-un fotoliu mare, cu braţele largi, împins lîngă fereastră. Capul părea că-i devenise prea greu pentru umeri, bărbia se strivea pe şervetul ce i-l legase sora de gît şi trupul chircit făcea ca cele două cîrje negre, rezemate de fiecare parte a spetezei înalte, să pară nemăsurat de lungi. Vitraliul *pseudo-renaissance* îşi arunca văpaia pe boneta ce se mişca mereu a surorii Céline şi aşternea pete rubinii pe faţa de masă, pe care se afla o farfurie de lapte cu tapioca aburindă.

— Haidem ! făcu sora.

Şi ridică o lingură de supă plină, şterse de marginea farfuriei picăturile care se prelingeau, apoi, cu un „hopa" vesel, ca şi cum ar fi hrănit un sugar, introduse lingura între buzele moi ale bolnavului şi o goli înainte ca el să fi avut timp să întoarcă faţa. Mîinile bătrînului, întinse pe genunchi, prinseră a se zbate cu nerăbdare. Suferea în amorul lui propriu dîndu-şi seama că cei din jurul său vedeau că nu-i în stare să mănînce singur. Făcu o sforţare să apuce lingura pe care o ţinea sora ; dar degetele, amorţite şi umflate de edem, nu-l mai ajutau de mult. Lingura îi scăpă şi căzu pe covor. Cu un gest violent, respinse farfuria, masa, pe soră.

— Nu mi-e foame ! Nu vreau să mă sileaşcă ! strigă cu faţa spre fiul său, ca şi cum i-ar fi cerut ocrotire. Şi, încura-

jat, fără îndoială, de tăcerea lui Antoine, aruncă surorii de caritate o privire arțăgoasă : Ia asta de aici !

Sora se dădu un pas înapoi, fără să spună nimic, ieșind din cîmpul lui vizual.

Bolnavul tuși. În fiece clipă era chinuit de o tuse seacă, mașinală, care nu-l sufoca, dar îl făcea să strîngă din pumni și să-și crispeze pleoapele închise.

— Știi, zise domnul Thibault, ca și cum s-ar fi răzbunat pe cineva, aseară și azi-dimineață am avut grețuri.

Antoine se simți scrutat de o privire aruncată pe sub sprîncene. Luă un aer nepăsător.

— Așa ?

— Ție ți se pare asta firesc ?

— Să-ți spun drept, mă așteptam la asta, insinuă Antoine zîmbind.

Își juca rolul fără prea multă sforțare. Pentru nici un alt bolnav n-avusese o asemenea milă plină de răbdare. Venea aici în fiecare zi, cîteodată și dimineața și seara ; de fiecare dată, fără să obosească, așa cum ar fi schimbat pansamentul unei răni, căuta să înșiruie tot felul de explicații înșelătoare, dar logice ; de fiecare dată repeta pe același ton convins aceleași vorbe liniștitoare :

— Ce vrei, tată, stomacul tău nu mai e un organ de om tînăr ! Sînt cel puțin opt luni de cînd e îndopat cu doctorii. Să ne socotim fericiți că nu și-a manifestat oboseala mult mai de timpuriu !

Domnul Thibault tăcu. Cumpănea. Această idee nouă îl întărea și se simțea ușurat la gîndul că putea da vina pe ceva, pe cineva.

— Da, zise el, lovindu-și fără zgomot palmele mari una de alta. Măgarii ăia, cu otrăvurile lor, m-au... Au, piciorul !... M-au... mi-au nenorocit stomacul !... Au !

Durerea era atît de neașteptată și de ascuțită, încît într-o clipă îi schimonosi toate trăsăturile feței. Partea de sus a trupului îi lunecă într-o parte ; apoi, rezemîndu-se de brațul surorii și al lui Antoine, reuși, întinzînd piciorul, să înlăture străpungerea de foc care-l ardea.

— Îmi spuneai... că serul lui Thérivier o să-mi... mai potolească puțin sciatica asta ! urlă el. Ei, acu răspunde : găsești că merge mai bine ?

— Nici vorbă ! spuse Antoine calm.

Domnul Thibault îi aruncă o privire îndobitocită.

— Domnul a recunoscut singur că de marți suferă mult mai puțin ! strigă sora, care luase obiceiul de a ridica vocea

în mod exagerat ca să fie auzită. Și, profitînd de acest moment prielnic, vîrî o lingură de tapioca în gura bolnavului.

— De marți ? bolborosi bătrînul, încercînd cu bună-credință să-și aducă aminte ; pe urmă tăcu.

Fără a spune nimic, cu inima strînsă, Antoine observă masca aceea ermetică a tatălui său ; orice efort mintal îi destindea mușchii fălcilor, îi ridica sprîncenele și făcea să-i vibreze genele. Bietul bătrîn atîta aștepta : să creadă în vindecarea lui ; și, de fapt, pînă acuma nu se îndoise niciodată de asta. Într-o clipă de neatenție, se mai lăsă îndopat o dată, de două ori cu lapte ; apoi, înciudat, o dădu la o parte pe soră cu un gest atît de brusc, încît aceasta se îndură, în sfîrșit, să-i dezlege șervetul.

— Mi-au nenorocit stomacul, repetă el, în timp ce sora îi ștergea bărbia.

Dar de îndată ce ea dispăru cu tava, ca și cum ar fi pîndit acest scurt răgaz în care putea vorbi între patru ochi, domnul Thibault se rezemă sprinten într-un cot, zîmbi confidențial și făcu semn fiului său să se așeze lîngă el.

— De treabă fată e sora Céline asta, începu el pe un ton convins. O adevărată sfîntă, ce zici, Antoine ? Niciodată n-o să-i fim destul de... de recunoscători. Dar măcar pentru mănăstirea ei am putea să... ? Știu prea bine că maica stareță e îndatorată față de mine ! Dar tocmai de-aia ! Am scrupule. Să abuzezi atîta timp de acest devotament, cînd alții, mai bolnavi, poate, așteaptă și suferă ! Nu ești și tu de părerea mea ? Observînd că Antoine vrea să-l contrazică, îl opri cu mîna. În ciuda tusei care-i tăia vorba, înălțînd bărbia cu o umilă bunăvoință, urmă : Firește, nu spun că azi sau mîine. Dar... Nu crezi și tu că... în curînd... îndată ce mi-o fi cu adevărat bine... va trebui să-i dăm drumul acestei fete atît de bune ? Nici nu-ți închipui cît e de penibil, dragul meu, să ai mereu pe cineva lîngă tine ! Îndată ce s-o putea, ce zici, îi dăm drumul ?

Antoine dădea mereu din cap în semn de aprobare, fără a avea curajul să răspundă. Iată ce se alesese din acea autoritate neînfrîntă de care se lovise toată tinerețea lui ! Altădată, despotul acesta ar fi gonit fără nici o explicație pe infirmiera care-l stînjenea ; azi, slăbit, dezarmat... În asemenea clipe, năruirea fizică se vădea și mai mult decît atunci cînd Antoine îi măsura cu propriile lui degete istovirea organelor.

— Ei, ce, și pleci ? suspină domnul Thibault văzînd că Antoine se ridică.

Era un regret, o rugăminte în această întrebare ; aproape duioșie. Antoine fu mișcat.

— Trebuie, zise el surîzînd. Am ore date toată ziua. O să încerc să mai vin diseară.

Se apropie să-l sărute pe tatăl său : un obicei pe care-l luase de curînd. Dar bătrînul întoarse capul :

— Du-te atunci, dragă... Du-te !

Antoine ieși fără să răspundă.

În anticameră, cocoțată într-un chip comic pe un scaun, Domnișoara îl pîndea să treacă.

— Trebuie să-ți vorbesc, Antoine, în legătură cu sora...

Dar el nu mai avea, într-adevăr, răbdare. Înșfăcă pardesiul, pălăria și trase ușa apartamentului în urma lui.

Pe palier trecu printr-un moment de deprimare : sforțarea pe care o făcuse ca să-și pună pardesiul îi aduse aminte cum își sălta șoldul cînd, ca soldat, ridica ranița grea înainte de a reîncepe marșul.

Viața de afară, trăsurile, trecătorii luptîndu-se cu vîntul de toamnă îi redară veselia.

Porni în căutarea unui taxi.

III

„Fără douăzeci... constată Antoine, în timp ce automobilul trecea prin fața ceasului de la biserica Madeleine. O să ajung, dar tocmai la țanc... Punctual cum este, sînt sigur că maestrul se și pregătește."

Într-adevăr, doctorul Philip aștepta în picioare, în pragul cabinetului său.

— Bună ziua, Thibault, mormăi el. Vocea lui spartă te făcea să crezi că-ți vorbește mereu în bătaie de joc. Este exact fără un sfert. Să mergem...

— Să mergem, maestre, zise Antoine vesel.

Îi făcea totdeauna plăcere să se afle în preajma lui Philip. Doi ani de-a rîndul fusese internul lui, trăise în intimitatea de fiecare zi a acestui îndrumător. Pe urmă, trebuise să treacă la alt serviciu. Dar nu întrerupse nici o clipă legăturile cu profesorul său, și, apoi, nimeni altul nu-l putuse înlocui, în ochii lui, pe „maestru". Se spunea despre Antoine : „Thibault, elevul lui Philip". În adevăr, elevul lui, secundul lui, fiul lui spiritual. Dar, adeseori, și adversarul lui : tinerețea în fața matu-

ințiii ; îndrăzneala, gustul riscului în fața prudenței. Astfel, raporturile statornicite între ei, în șapte ani de prietenie și de colaborare profesională, deveniseră de nezdruncinat. Îndată ce Antoine se găsea lîngă Philip, pe nesimțite, personalitatea lui se schimba, suferea parcă un fel de scădere a volumului : omul independent și întreg, cum se simțea cu o clipă mai înainte, cădea dintr-o dată, în mod automat, sub tutela. Și toate astea fără neplăcere. Iubirea lui pentru maestru creștea și mai mult prin faptul că amorul său propriu era satisfăcut : valoarea indiscutabilă a profesorului, reputația lui de om care se leagă greu de altul dădeau un preț deosebit prieteniei ce i-o arăta lui Antoine. Cînd profesorul și elevul erau împreună, între ei domnea numai voia bună ; amîndoi socoteau că omenirea este îndeobște alcătuită din inconștienți și din incapabili, dar că ei, din fericire, se ridicau, și unul și altul, mai presus de această lege comună. Felul cum maestrul, care nu-și deschidea ușor inima, îi vorbea lui Antoine, încrederea, modul firesc de a fi, surîsul lui abia mijind, felul cum îi făcea cu ochiul ca să sublinieze anumite poante, chiar cuvintele de care se slujea și cu care trebuia să fii deprins ca să le pricepi, totul părea a dovedi că Antoine era singurul om cu care Philip putea vorbi deschis, singurul pe care-l socotea în stare să-l înțeleagă cum trebuie. Divergențele lor erau rare și aveau totdeauna aceleași motive. Uneori se întîmpla ca Antoine să-l mustre pe Philip că nu-și acordă lui însuși însemnătatea cuvenită și că ia drept o judecată temeinică ceea ce nu era decît o manifestare nefondată a scepticismului său. Sau, după un schimb de idei asupra cărora ajungeau să cadă de acord, Philip, pe negîndite, întorcea vorba, lua în rîs tot ceea ce spusese mai înainte și decidea : „Privit sub alt unghi, ceea ce gîndim noi doi despre asta e o prostie". Și asta ducea la : „Nimic nu merită să-ți bați capul ; nici o afirmație n-are valoare". Atunci, Antoine se îndîrjea. O astfel de atitudine i se părea pur și simplu de nesuferit ; îl durea ca un beteșug trupesc. În asemenea zile îl ocolea pe maestru și se grăbea spre treburile sale, ca să-și regăsească echilibrul în binefăcătoarea desfășurare a muncii lui.

În capul scării se întîlniră cu Thérivier, care venea să ceară sfatul maestrului pentru un caz urgent. Thérivier era și el un vechi intern al lui Philip, mai în vîrstă ca Antoine, care însă acum făcea medicină generală. El îl îngrijea pe domnul Thibault.

Maestrul se opri din drum : puțin adus de spate, nemișcat și cu brațele bălăbănind, cu hainele prea largi și parcă atîrnate pe trupul slab, semănînd cu o paiață deșirată căreia ai uitat să-i tragi sforile, forma un contrast hazliu cu acela care-i vorbea, un tip scund, grăsuț, vioi și totdeauna zîmbitor. Fereastra ce da spre scară îi lumina pe amîndoi din plin și Antoine, rămas în urmă, se distra urmărindu-l pe maestru cu interesul acela care i se trezea uneori atunci cînd privea cu un ochi parcă nou oamenii pe care-i cunoștea foarte de-aproape. În clipa aceea, Philip îl țintea pe Thérivier cu privirea tăioasă și totodată batjocoritoare a ochilor lui de culoare deschisă, străjuiți de niște sprîncene groase și proeminente, rămase negre, cu toate că barba îi era sură ; o barbă urîtă, ca de capră, pe care ai fi crezut-o falsă, niște ciucuri jumuliți, atîrnîndu-i din bărbie. De altfel, totul la el părea făcut să displacă, să irite : îmbrăcămintea neîngrijită, felul bățos de a te primi, fizicul, nasul prea lung și roșu, respirația șuierătoare, felul cum se strîmba și buzele lui veștejite, mereu umede, printre care se revărsa un glas răgușit, fornăit, care deseori urca în falset pentru a zvîrli o vorbă de batjocură sau o frază care îți tăia tot cheful ; atunci, de sub sprîncene, ochii lui de maimuță străluceau — flacără de plăcere neîmpărtășită nimănui și care nici nu cerea să fie împărțită cu altul.

Dar, oricît de neplăcută ar fi fost prima impresie, ea nu-i depărta de Philip decît pe noii-veniți sau pe cei mediocri. De fapt, după cum își putuse da seama Antoine, nici un medic nu era mai îndrăgit de bolnavii săi, nici un profesor nu era mai stimat de confrații săi, nici căutat cu mai multă dragoste și interes de către elevi și nici mai respectat de tineretul studios din spitale. Ironiile lui cele mai mușcătoare se îndreptau împotriva vieții înseși, a prostiei omenești, ele nu-i vexau decît pe nătîngi. Era destul să-l vezi în exercițiul profesiunii sale ca să simți nu numai iradierea unei inteligențe lipsite de meschinărie — care în realitate nu era disprețuitoare —, dar și căldura unei sensibilități pe care spectacolul de fiecare zi o răscolea dureros. Și atunci băgai de seamă că asprimea ironiei lui era numai o reacție curajoasă împotriva melancoliei, reversul unei mile ce nu se lăsa hrănită cu iluzii și că acest spirit mușcător, care-i făcea pe cei proști să-i poarte pică, de căutai bine, nu era decît un fel de monedă curentă a filosofiei lui.

Antoine ascultase, cu gîndul mai mult aiurea, convorbirea dintre cei doi medici. Era vorba de un bolnav pe care-l îngrijea Thérivier și pe care profesorul îl vizitase în ajun. Cazul părea grav. Thérivier ținea la părerea maestrului.

— Nu, tinere ! rosti cu hotărîre Philip. Un centimetru cub, iată tot ce mi-aș îngădui. Sau, hai să zicem, o jumătate de flacon. Dar în două reprize, dacă nu te superi.

Cum celălalt dădea semne de nerăbdare, vădit potrivnic acestui sfat cumpănit, Philip îi puse mîna pe umăr, luîndu-l cam peste picior și vorbindu-i pe nas :

— Vezi dumneata, Thérivier, cînd un bolnav se află în starea asta, nu mai rămîn decît două forțe care se luptă între ele : natura și boala. Vine medicul și trage la întîmplare. Cap sau pajură ! Dacă nimerește răul, e pajură. Dar dacă nimerește natura, e cap, și pacientul e *morituus*. Ăsta-i jocul, băiete ! Așa că, la vîrsta mea, trebuie să fiu prudent : caut să nu o iau prea iute.

Rămase cîteva clipe nemișcat, înghițindu-și saliva cu un zgomot ca de clăbuc. Ochii lui, ce clipeau repede și des, scormoneau parcă privirea lui Thérivier. Pe urmă își retrase mîna, se uită cu un fel de șiretenie ironică spre Antoine și începu să coboare scara.

Antoine și Thérivier se întîlniră în spatele lui.

— Ce face tatăl tău ? întrebă Thérivier.

— De ieri are grețuri.

— A... Thérivier își încreți fruntea și făcu o strîmbătură. După o scurtă tăcere, întrebă : Te-ai uitat la gleznele lui zilele astea ?

— Nu.

— Alaltăieri mi s-au părut ceva mai umflate.

— Albumina ?

— Mai degrabă pericol de flebită. O să vin mai pe seară, între patru și cinci. Ai să fii și tu acolo ?

Limuzina lui Philip aștepta la poartă. Thérivier își luă ziua bună și plecă în pas săltăreț.

„Cu cît cheltuiesc acum pe taxiuri, gîndi Antoine, aș face mai bine să-mi cumpăr o mașinuță."

— Unde mergem, Thibault ?

— În cartierul Saint-Honoré.

Philip se ghemui, înfrigurat, în colțul mașinii și, încă înainte ca șoferul să fi pornit, întrebă :

— Spune-mi repede, băiete, e, într-adevăr, un caz disperat ?

— Disperat, maestre. O fetiță de doi ani, o biată ființă născută înainte de termen : bot de iepure, cu diviziunea congenitală a cerului gurii. A operat-o chiar Héquet, în primăvară. Afară de asta, insuficiență funcțională cardiacă.

Ați înțeles, bun. Pe deasupra, din senin, otită acută, contractată la țară. Trebuie să vă mai spun că e singurul lor copil...

Philip, a cărui privire se pierdea în depărtare, peste priveliștea fugară a străzilor, mormăi ceva îndoios.

— ...dar doamna Héquet e însărcinată în luna a șaptea. Sarcină grea. Cred că e foarte imprudentă. Și, spre a înlătura un nou accident, Héquet și-a dus nevasta afară din Paris, la Maisons-Laffitte, într-o casă pe care i-a pus-o la dispoziție o mătușă a doamnei Héquet, niște oameni pe care, din întîmplare, îi cunosc, fiindcă au fost prieteni cu fratele meu. Acolo s-a declarat otita.

— În ce zi ?

— Nu se știe. Doica n-a spus nimic, de bună seamă fiindcă n-a văzut nimic. Mama, care nu se mai scoală din pat, la început nu și-a dat seama. Pe urmă a crezut că-i vorba de ceva în legătură cu dinții. În sfîrșit, sîmbătă seara...

— Alaltăieri ?

— Alaltăieri... Héquet, venind să-și petreacă duminica la Maisons, așa cum face în fiecare săptămînă, a văzut numaidecît că fetița e în primejdie. A căutat o ambulanță și noaptea și-a adus nevasta și fiica la Paris. Bun. Cînd au sosit, mi-a telefonat. Am văzut fetița duminică, dis-de-dimineață. Am chemat un specialist în boli de urechi, Lanquetot. Am dat peste toate complicațiile cu putință : mastoidită, infecția sinusului lateral etc.... De ieri am încercat totul. Zadarnic ! Starea i se agravează din oră în oră. Azi-dimineață, fenomene meningiale...

— Intervenție ?

— Se pare că-i imposibil. Péchot, chemat aseară de Héquet, a fost categoric : starea inimii nu îngăduie să se încerce nici o operație ! I-am pus gheață. Altceva nu se poate face nimic pentru a-i alina durerile, care sînt groaznice.

Philip, continuînd să privească în gol, mormăi din nou ceva.

— Asta-i situația, reluă Antoine, îngrijorat. Acum, dumneavoastră, maestre... Și după o pauză adăugă : Dar, mărturisesc, singura mea nădejde este c-o să ajungem prea tîrziu și că totul... se va fi sfîrșit.

— Héquet și-a făcut iluzii ?

— O, nu !

Philip tăcu o clipă ; apoi își puse mîna pe genunchiul lui Antoine.

— Nu fi atît de sigur, Thibault. Ca medic, nenorocitul de Héquet ar trebui să știe că nu e nici o nădejde. Dar ca tată... Vezi, cu cît situația e mai gravă, cu atît ne jucăm mai mult de-a v-ați-ascunselea cu noi înșine... Zîmbi, cu o strîmbătură de om care nu se lasă înșelat de nimic, și adăugă pe nas : Din fericire, nu-i așa ? Din fericire...

IV

Héquet locuia la etajul al treilea.

La zgomotul ascensorului, ușa de la palier se deschise. Erau așteptați. Un om plin la trup, în halat alb și cu o barbă neagră, strînse mîna lui Antoine, care-l prezentă lui Philip.

— Isaac Studler.

Era un fost student care renunțase la medicină, dar pe care-l întîlneai în toate cercurile medicale. Avea pentru Héquet, vechiul lui coleg, o dragoste oarbă, o afecțiune de animal. Înștiințat prin telefon de întoarcerea grabnică a prietenului său, lăsase totul baltă și alergase la căpătîiul fetiței.

Apartamentul, cu toate ușile deschise și care rămăsese așa cum fusese lăsat înaintea plecării, astă-primăvară, avea un aspect sinistru, fiindcă perdelele lipseau, trăseseră obloanele și aprinseseră peste tot lumina electrică, dar sub lucirea orbitoare a lămpilor din tavan, mobilele, puse unele peste altele în mijlocul fiecărei camere și acoperite cu cearșafuri albe, păreau niște sicrie pentru copii. În salonul unde Studler îi lăsase pe cei doi medici pentru a se duce să-l înștiințeze pe Héquet, podeaua era plină de cele mai felurite obiecte, îngrămădite în jurul unei lăzi deschise, pe jumătate golită.

O ușă se deschise ca împinsă de vînt și o femeie tînără, aproape dezbrăcată, cu chipul răvășit de groază, cu părul blond și frumos, ciufulit, se repezi spre ei cu toată iuțeala pe care i-o îngăduia mersu-i greoi ; cu o mînă își susținea pîntecele, cu cealaltă își ridica poalele capotului, ca să nu se împiedice. Din pricina respirației gîfîitoare nu putea să vorbească ; buzele îi tremurau. Se opri drept în fața lui Philip, privindu-l cu ochii mari și încercănați, cu o rugă mută atît de sfîșietoare, încît el uită s-o mai salute : își întinse fără să vrea brațele spre ea, ca pentru a o susține, a o liniști.

În aceeași clipă țîșni și Héquet prin ușa vestibulului.

— Nicole !

Vocea îi tremura de mînie. Palid şi cu trăsăturile crispate, fără să-l observe pe Philip, se repezi la tînăra femeie, o apucă, o răsturnă pe spate şi o ridică în braţe cu o putere la care nu te-ai fi aşteptat. Ea se lăsă, suspinînd.

— Deschide-mi uşa, îi spuse gîfîind lui Antoine, care sărise să-l ajute.

Antoine porni în urma lor. Un murmur tînguitor se ridică de pe buzele lui Nicole, în timp ce Antoine îi susţinea capul căzut pe spate. Desluşi cîteva fraze întretăiate : „Niciodată n-o să mă ierţi. Toate sînt din vina mea, toate... S-a născut infirmă din pricina mea... Ştiu că multă vreme ai fost supărat pe mine pentru asta... Şi acum tot vina mea este... Dac-aş fi înţeles... dac-aş fi îngrijit-o de la început..." Ajunseră într-o cameră unde Antoine zări un pat mare, răvăşit. Se vedea bine că tînăra femeie pîndise sosirea medicilor şi sărise din pat, în ciuda tuturor opreliştilor.

Acum îl apucă pe Antoine de mînă şi se agăţă de el cu deznădejde.

— Vă rog, domnule... Felix nu m-ar mai ierta de data asta... Nu m-ar mai putea ierta dacă... Încercaţi totul ! Scăpaţi-o, vă rog în genunchi, domnule...

Soţul ei o culcă la loc, cu grijă, învelind-o bine. Nicole dădu drumul mîinii lui Antoine şi tăcu.

Héquet se aplecă deasupra ei. Antoine le surprinse privirile : a femeii era nesigură, pierdută ; a bărbatului — sălbatică.

— N-ai voie să te scoli de aici, înţelegi ?

Ea închise ochii. Atunci, bărbatul se aplecă şi mai mult, îi atinse părul cu buzele, apoi apăsă pe pleoapa închisă un sărut care părea că pecetluieşte un pact şi care semăna cu o iertare dată dinainte.

Pe urmă îl apucă pe Antoine de braţ şi îl trase din cameră.

Cînd îl regăsiră pe profesor lîngă fetiţă, unde-l condusese Studler, Philip îşi scosese jacheta şi îmbrăcase un halat alb. Calm, cu chipul împietrit, ca şi cum ar fi rămas pe lume numai el şi cu fetiţa, începuse o cercetare amănunţită, metodică, deşi îşi dăduse seama, de la prima aruncare de ochi, că orice intervenţie era de prisos.

Héquet, tăcut, cu mîinile înfrigurate, nu-şi mai putea lua privirea de la chipul medicului.

Examenul dură zece minute.

Cînd termină, Philip, ridicînd capul, îl căută cu ochii pe Héquet. Acesta devenise de nerecunoscut : o figură

amărîtă, o privire încremenită între pleoapele roșii, aspre, ca arse de vînt și de nisip. Împietrirea lui avea ceva sfîșietor. Dintr-o privire, pe care i-o aruncă în grabă, Philip înțelese că nu mai avea nici un rost să se prefacă și renunță imediat la îngrijirile noi pe care voia să le prescrie mai mult din milă. Își scoase halatul, se spălă repede pe mîini, îmbrăcă jacheta, pe care i-o ținea infirmiera, și ieși din cameră, fără să-și mai întoarcă privirea spre pătuț. Héquet se luă după el, urmat de Antoine.

În antreu, cei trei bărbați, în picioare, se măsurară din ochi.

— Îți mulțumesc că ai venit, totuși... abia putu să rostească Héquet.

Philip dădu din umeri și plescăi din buze. Héquet îl privea prin ochelari. Expresia acestei priviri părea din ce în ce mai aspră, disprețuitoare, aproape dușmănoasă; apoi licărul de bunătate din ea se stinse. Bîlbîi, cerînd parcă iertare:

— Nu ne mai rămîne să credem decît în imposibil...

Philip schiță un gest pe care îl întrerupse la jumătate și, fără a se grăbi, își luă pălăria. Dar, în loc să iasă, se întoarse spre Héquet, așteptă puțin, apoi îi puse mîna pe braț cu un gest stîngaci. Urmă o nouă clipă de tăcere. După aceea, revenindu-și, Philip făcu un pas înapoi, tuși ușor și, în sfîrșit, se hotărî să plece.

Antoine se apropie de Héquet.

— Azi e ziua mea de consultație. Vin iar diseară, pe la nouă.

Héquet, nemișcat, privea ca prostit ușa deschisă, prin care dispărea, o dată cu Philip, ultima lui nădejde; dădu din cap, în semn că auzise.

Philip, urmat de Antoine, coborî repede două etaje, fără să scoată o vorbă. Apoi se opri, se întoarse pe jumătate, își înghiți saliva cu un susur ca de izvor și, cu un accent mai nazalizat ca oricînd, spuse:

— Ar fi trebuit să scriu totuși o rețetă, nu? *Ut aliquid fieri videatur*[1]. Drept să-ți spun, n-am îndrăznit. Tăcu, mai coborî cîteva trepte și mormăi, de data asta fără să se mai întoarcă:

---

1 Ca să se creadă că se face ceva.

Eu nu sînt atît de optimist ca dumneata... Poate să mai dureze vreo zi, două...

Cînd ajunseră la capătul de jos al scării, unde era destul de întuneric, se încrucișară cu două doamne care intrau.

— Ah, domnul Thibault !

Antoine recunoscu pe doamna de Fontanin.

— Ei ?... întrebă ea cu un glas îmbietor, căutînd să-și ascundă îngrijorarea. Tocmai veneam după veşti.

Antoine răspunse printr-o clătinare prelungă din cap.

— Nu, nu ! Nu se ştie niciodată ! exclamă doamna de Fontanin cu o nuanță de dojană, ca și cum atitudinea lui Antoine ar fi îndemnat-o să accepte dintr-o dată un verdict fatal. Să avem încredere, doctore ! Nu se poate ! Ar fi prea îngrozitor ! Nu-i aşa, Jenny ?

Antoine abia atunci o zări pe fată, care stătea deoparte. Se grăbi să ceară scuze. Fata părea stingherită, nehotărîtă ; în cele din urmă, îi întinse mîna. Antoine observă expresia de tulburare și clipitul nervos al pleoapelor ei ; dar el cunoștea afecțiunea pe care Jenny i-o purta verișoarei sale Nicole, aşa că nu se miră.

„E ciudat de schimbată", își zise totuși, ajungîndu-l din urmă pe profesor. Și în amintire îi apăru silueta îndepărtată a unei fete în rochie de culoare deschisă, într-o seară de vară, într-o grădină. Întîlnirea de acum trezea în el un simțămînt dureros. „Bietul Jacques, de bună seamă că n-ar mai fi recunoscut-o", gîndi el.

Philip, posomorît, se ghemuise în colțul maşinii.

— Mă duc la facultate, zise el. Te las acasă, mi-e în drum.

Pe tot parcursul, nu scoase trei vorbe. Dar la colț cu Rue de l'Université, pe cînd Antoine își lua ziua bună, păru că se trezește din toropeală.

— Să nu uit, Thibault... dumneata, care te-ai ocupat mai mult de copiii întîrziați la vorbire... Ți-am trimis pe cineva, zilele astea : doamna Ernst...

— Vine azi.

— O să-ți aducă pe băiețelul ei, un copil de cinci sau şase ani, care vorbește ca un prunc, în monosilabe. Ba chiar mi se pare că unele sunete nu le poate pronunța deloc.

Dacă-i ceri însă să-şi spună rugăciunea, se aşază în genunchi şi îţi turuie *Tatăl nostru* de la un capăt la altul, aproape corect. Altfel, pare destul de deştept. Cred că e un caz interesant pentru dumneata...

V

De îndată ce auzi cheia stăpînului său învîrtindu-se în broască, Léon îi ieşi în cale.

— Domnişoara de Battaincourt e aici. Şi adăugă, cu o expresie de bănuială, care îi devenise familiară : Cred că e cu guvernanta.

„Nu-i o adevărată Battaincourt, corectă Antoine pentru sine, deoarece e fiica lui Goupillot, cel cu «bazarele gen secolul XX»"...

Trecu în camera lui, ca să-şi schimbe gulerul şi haina. Dădea multă importanţă îmbrăcămintei, care la el era de o discreţie voită. Pe urmă intră în cabinetul de consultaţii, verifică dintr-o privire dacă totul este în ordine şi, plin de elan în pragul acestei după-amieze de lucru, trase repede perdeaua grea şi deschise uşa salonului.

O femeie tînără şi zveltă se ridică de pe scaun. O recunoscu pe englezoaică, aceeaşi care venise astă-primăvară cu doamna de Battaincourt şi cu fiica ei. (Memoria lui, de astă dată stîrnită fără să vrea, îi reaminti numaidecît un mic amănunt care-l izbise atunci : la sfîrşitul vizitei, pe cînd scria reţeta la birou, ridicase întîmplător ochii spre doamna de Battaincourt şi spre englezoaică, amîndouă în rochii uşoare, stînd în picioare, una lîngă alta, în adîncitura ferestrei ; şi nu uitase licărirea pe care o surprinsese în privirea frumoasei Anne, care îndrepta, cu un gest mîngîietor al degetelor, o şuviţă de păr de pe tîmpla mătăsoasă a guvernantei.)

Englezoaica înclină capul cu o mişcare nesilită şi împinse fetiţa înaintea ei. În timp ce le făcea loc să intre, Antoine fu cîteva clipe învăluit de mireasma proaspătă a acestor două trupuri tinere şi sănătoase. Amîndouă erau blonde, subţiri, cu pielea şi carnaţia parcă luminoase.

Huguette îşi ţinea haina pe braţ şi, cu toate că n-avea mai mult de treisprezece ani, era atît de înaltă, încît te mirai că poartă o rochiţă de copil, scurtă, fără mîneci, care dezgolea o bună parte din trupul acesta de fetiţă, pe care soarele de vară îl bronzase din belşug. Părul ei, de un blond cald, se încolăcea în bucle mici şi alcătuia un cadru aproape vesel

pentru chipul acela pe care surîsul nehotărît, privirea adîncă și potolită exprimau mai degrabă melancolie.

Englezoaica se întoarse către Antoine. Obrajii ei ca niște flori roșiră cu totul cînd încercă să explice, într-o franțuzească melodioasă ca trilul unei păsărele, că doamna lua masa în oraș, că spusese să i se trimită cît mai repede mașina înapoi și că n-o să întîrzie prea mult.

Antoine se apropie de Huguette și o bătu ușor pe umăr, întorcînd-o cu fața spre lumină.

— Ei, cum ne merge acum ? făcu el distrat.

Fetița scutură capul și zîmbi, cu părere de rău parcă.

Antoine înregistră la repezeală culoarea buzelor, a gingiilor, a conjunctivului ochiului, dar, de fapt, se gîndea la altceva. Adineauri, în salon, observase felul cum fetița, care, părea de o grație atît de firească, se sculase cu stîngăcie de pe fotoliu, venind spre el cu o răceală vizibilă ; pe urmă, după ce o bătuse ușor pe umeri, nu-i fu greu să observe, cu atenția lui încordată, o strîmbătură abia simțită și o ușoară mișcare de retragere.

O vedea pe fetiță abia a doua oară. Nu era medicul familiei. Fără îndoială că, îndemnată de soțul ei, Simon de Battaincourt, un vechi prieten al lui Jacques, această frumoasă doamnă de Battaincourt venise astă-primăvară, valvîrtej, la Antoine, pentru a-l consulta asupra stării generale a fiicei ei, slăbită, zicea ea, fiindcă crescuse prea repede. Examenul medical al lui Antoine nu descoperise atunci nici un indiciu de leziune. Dar starea generală părîndu-i-se suspectă, prescrisese o igienă severă și ceruse să i se făgăduiască că vor aduce fetița la el s-o examineze în fiecare lună. De atunci n-o mai revăzuse.

— Ia să vedem, spuse Antoine. Te rog, scoate toate astea...

— *Miss* Mary ! strigă Huguette.

Antoine, la birou, cu o liniște impusă, consulta fișa întocmită în iunie. Nu găsise încă nici un simptom care să poată fi luat în considerație ; totuși, avea o bănuială și, cu toate că astfel de intuiții îl ajutaseră adeseori să descopere o boală încă latentă, nu voia cu nici un chip să se încreadă prea repede în ele. Întinse pe birou radioscopia făcută în primăvară și o studie fără grabă. Apoi se ridică.

În mijlocul camerei, Huguette, pe jumătate sprijinită de brațul unui fotoliu, se lăsa alene să fie dezbrăcată. Cînd voia s-o ajute pe guvernantă să-i desfacă un șiret sau o copcă, era atît de stîngace, încît englezoaica îi da mîna la o parte, ba

chiar o dată, plictisită, nu se sfii s-o lovească scurt peste degete.

Această bruschețe, dar mai ales întunecarea de pe chipul ingeresc al lui Mary îl făcură pe Antoine să presupună că guvernanta n-o iubea deloc pe Huguette. De altfel, părea că fetița se teme de ea.

Medicul se apropie.

— Mulțumesc, zise. Destul așa.

Fetița ridică spre el minunații ei ochi albaștri, limpezi, pătrunși de lumină. Fără să știe de ce, îi plăcea mult medicul acesta.

De fapt, în ciuda chipului său voluntar și a înfățișării lui mereu preocupate, Antoine făcea rar bolnavilor săi impresia că ar fi aspru ; chiar cei tineri, cei mai puțin pătrunzători, nu se înșelau niciodată : cuta de pe fruntea lui, privirea adîncă, stăruitoare, fălcile puternice erau pentru ei doar o chezășie de înțelepciune și de forță. „Bolnavii — spunea maestrul cu un surîs diavolesc — țin cu adevărat numai la un singur lucru : să fie luați în serios..."

Antoine își lipi urechea de trupul ei și începu să o asculte cu multă răbdare. La plămîni, nimic. Înainta cu metodă, ca Philip. La inimă, nimic. „Morbul lui Pott... îi șoptea o voce muntrică, morbul lui Pott..."

— Apleacă-te, zise el deodată. Sau, mai bine, nu : ridică ceva de jos... de pildă, pantoful.

Fetița îndoi genunchii, ca să nu se aplece din spate. Semn rău. Antoine ar fi dorit încă să se înșele. Dar era grăbit să afle totul.

— Stai dreaptă, continuă el. Încrucișează-ți brațele. Așa... Acum apleacă-te... Îndoaie-te... Mai tare...

Fetița se îndreptă ; încet, fermecător, buzele i se despărțiră, se întredeschiseră într-un zîmbet dulce, ca o dezmierdare.

— Mă doare... murmură ea, ca și cum ar fi cerut iertare.

— Bun ! făcu Antoine.

O privi o clipă fără să pară c-o vede. Pe urmă se uită la ea și-i zîmbi. Era nostimă, te făcea să o dorești, goală cum era, cu pantoful în mînă, cu ochii mari, mirați și duioși, pironiți asupra lui Antoine. Obosită, deși nu stătuse decît foarte puțin în picioare se rezemă de spetează unui scaun. Albul mătăsos al toracelui făcea ca nuanța aceea ca de caisă coaptă a umerilor, a brațelor, a coapselor rotunde să pară aproape întunecată ; părțile acestea arse de soare te îndemnau să te gîndești la o piele caldă, arzătoare.

— Întinde-te aici ! porunci el, așternînd o pînză pe canapeaua de consultație. Nu mai surîdea. Era din nou cuprins de îngrijorare. Întinde-te pe burtă. Lungește-te bine.

Clipa hotărîtoare sosise. Antoine își îndoi genunchii, se sprijini bine pe călcîie și-și întinse brațele înainte în așa fel, ca încheieturile mîinilor să-i fie cît mai slobode. Rămase nemișcat două clipe, ca și cum s-ar fi recules ; privirea lui grijulie străbătu, distrată, de la omoplați pînă la scobitura umbrită a șalelor, acest spate tare și mușchiulos care stătea în fața lui. Apoi, punîndu-și palma peste ceafa călduță care se aplecă puțin, își apăsa două degete iscoditoare pe coloana vertebrală și, silindu-se să mențină această apăsare egală peste tot, numărînd, unul cîte unul, nodurile dorsale, coborî încet de-a lungul șiragului de mătănii osoase.

Deodată trupul se înfioră, se chirci ; Antoine abia avu timp să-și ridice mîna. O voce zglobie și sigură, pe jumătate înăbușită în perne, glăsui :

— Dar mă doare, domnule doctor !

— Ce spui ? ! Unde ? Ca s-o înșele, o atinse în mai multe locuri. Aici ?

— Nu.

— Aici ?

— Nu.

Atunci, ca să înlăture orice îndoială :

— Aici ? întrebă deodată, înfigîndu-și arătătorul exact în locul vertebrei bolnave.

Fetița scoase un strigăt scurt, care se schimbă repede într-un rîs silit.

Urmă o tăcere.

— Întoarce-te, zise Antoine, cu o blîndețe neobișnuită.

Îi palpă gîtul, pe urmă pieptul, pe urmă subsuorile. Huguette se încordă, ca să nu se mai vaite. Dar cînd îi apăsă ganglionii de la vintre, nu-și mai putu stăpîni un vaiet slab.

Antoine se ridică ; pe chipul lui nu se citea nimic. Totuși, se feri de privirea fetiței.

— Ei, gata, spuse el, ca și cum ar fi făcut pe supăratul. Zău, prea ești cocoloșită !

Cineva bătu în ușă și o deschise.

— Eu sînt, doctore, se auzi o voce caldă, apoi, cu mersul unei persoane care-și dă importanță, frumoasa Anne își făcu apariția în cabinet. Iartă-mă, mi-e rușine că am întîrziat așa de mult... Dar locuiești într-un cartier imposibil ! Rîse. Sper că nu m-ai așteptat, adăugă, căutîndu-și din ochi fetița. Și tu,

vezi să nu răcești ! i se adresă fără duiosie. Mary dragă, fii bună și pune-i ceva pe umeri, da ? Avea niște modulări de contraalto, dezmierdătoare și grave, care urmau fără nici o schimbare de ton după accentele acelea aspre.

Înaintă spre Antoine. Mlădierea din mers îi era atîțătoare ; dar în gesturile sprintene și ademenitoare se ghicea ceva rece, care trăda o dîrzenie corectată, îndulcită de o îndelungată obișnuință de a seduce, și de a seduce printr-o purtare plină de drăgălășenie. Un parfum dulceag, care părea prea greu pentru a se ridica în aer, stăruia în jurul ei. Cu un gest slobod, îi întinse mîna, într-o mănușă de culoare deschisă, pe care zornăiau brățări.

— Bună ziua !

Privirea ei cenușie pătrundea pînă în adîncul ochilor lui Antoine. El îi zări gura întredeschisă. Sub buclele negre, cîteva riduri îi brăzdau aproape imperceptibil pielea de pe tîmple, făcînd ca tenul din jurul pleoapelor să pară și mai delicat. Antoine își întoarse ochii de la ea.

— Ești mulțumit, doctore ? îl întrebă. Unde ai rămas cu examenul ?

— Da... pentru azi am terminat, o anunță Antoine cu un surîs sleit pe buze. Și, întorcîndu-se spre englezoaică : Poți s-o îmbraci pe domnișoara.

— Recunoaște că ți-am adus-o în stare bună ! zise doamna de Battaincourt, așezîndu-se cu spatele la lumină, din obișnuință. Ți-am spus că am petrecut...

Antoine se apropie de lavabou și, ținîndu-și din politețe capul întors spre doamna de Battaincourt, începu să-și săpunească mîinile.

— ...că am petrecut, pentru ea, două luni la Ostende ? De altfel, se și vede, e pîrlită, nu glumă ! De-ai fi văzut-o însă acum șase săptămîni ! Nu-i așa, Mary ?

Antoine se gîndi puțin. Tuberculoza se declarase ; ea ataca clădirea de la temelii, rodea adînc coloana vertebrală. Se pregătea să spună : „Leziuni vindecabile...", dar nu era convins. Starea generală, în ciuda aparenței, era îngrijorătoare. Întregul aparat ganglionar era inflamat. Huguette era fiica bătrînului Goupillot și ereditatea aceasta putredă părea să constituie o primejdie pentru viitor.

— Ți-a spus că a căpătat premiul al treilea la concursul de bronzare de la Palace ? Și o mențiune la acela de la Cazinou ?

Sîsîia puțin, foarte puțin, numai atît cît trebuia ca să adauge farmecului ei periculos un pic de nevinovăție, ceva li-

nistitor. Ochii ei, a căror culoare verzuie te mira cînd te uitai la tenul de oacheșă, scăpărau, fără motiv, scîntei scurte, foarte vii. De la prima lor întîlnire, Antoine reușise s-o irite. Anne de Battaincourt era obișnuită să simtă privirile pofticioase ale bărbaților și ale femeilor fixate asupra ei. Pe măsură ce anii treceau, această bucurie devenea tot mai rară; dar, cu cît plăcerea ce-o încerca era mai platonică, cu atît creștea grija ei ca să mențină în jur o ambianță senzuală. Atitudinea lui Antoine o iritase tocmai fiindcă privirea aceea atentă, amuzată, pe care o îndreptase spre ea, nu era cu totul lipsită de dorință; ea însă simțea prea bine că o asemenea poftă era ținută în frîu cu ușurință și că el se lăsa condus numai de judecată.

Se întrerupse.

— Iartă-mă, spuse cu un surîs gutural, mă înăbuș în blana asta! Și, rămînînd pe scaun, fără a-și lua ochii de la Antoine, cu o mișcare unduioasă, care făcu să-i sune șiragul de perle de la gît, lăsă să-i alunece de pe umeri blana largă, care acoperi scaunul pe care ședea. Bustul ei, acum mai liber, zvîcnea; despicătura bluzei lăsa să se vadă un gît zvelt, fraged încă și oarecum îndrăzneț din pricina mîndriei cu care își ținea capul mic, cu profil acvilin, și pe care pălăria i-l acoperea ca o cască.

Aplecat asupra mîinilor, pe care și le ștergea cu mișcări măsurate, Antoine, preocupat, îngrijorat, se gîndea la inflamarea progresivă a țesutului osos, la deteriorarea, apoi la macerarea vertebrei bolnave. Trebuia să facă, și cît mai curînd, singura încercare: s-o pună în ghips pentru luni, poate pentru ani de zile.

— A fost minunat, doctore, la Ostende în vara asta, urmă doamna de Battaincourt, ridicînd glasul spre a-l sili pe Antoine s-o asculte. O lume nebună, prea multă chiar... Bîlci! Rîse. Văzînd că nu poate capta atenția medicului, coborî glasul din ce în ce, tăcu și privi cu bunăvoință spre *miss* Mary, care o îmbrățișa pe Huguette. Dar niciodată nu suferea să rămînă prea multă vreme în situația de spectatoare. Simțea mereu nevoia de a avea un rol. Că să îndrepte o încrețitură a gulerului, își săltă pieptul, își aranjă bluza dintr-o singură mișcare și, vorbindu-i englezoaicei cu vocea pe jumătate, îi spuse, aplecîndu-se cu familiaritate spre ea:

— Mary, știi că-mi place mai mult gulerul pe care l-am făcut la Hudson; ar trebui să-l dai ca model lui Suzy... Dar ridică-te o dată în picioare! strigă ea, enervată. Mereu stai jos! Cum vrei să văd dacă rochița îți cade bine? Și,

îndreptîndu-se spre Antoine cu o mișcare mlădioasă : Nici nu-ți închipui cît e de bleagă prăjina asta, doctore ! Pentru mine, care am avut totdeauna argint-viu în vine, e îngrozitor !

Ochii lui Antoine întîlniră privirea întrebătoare a lui Huguette și nu-și putu stăpîni o licărire fugară de complicitate, care o făcu pe fetiță să surîdă.

„Asta-i ! preciză în sinea lui. Azi e luni. Vineri sau sîmbătă trebuie pusă în ghips. Pe urmă, om vedea..."

Pe urmă ?... Rămase cîtva timp pe gînduri. Vedea lămurit, pe terasa unui sanatoriu de la Berck, printre „sicriele" aliniate în briza sărată, o trăsurică mai lungă ca celelalte, iar pe șalteaua fără pernă, fața răsturnată a infirmei și privirea asta frumoasă, vie și albastră rătăcind pe orizontul dunelor...

— La Ostende, explică doamna de Battaincourt înciudată de lenea fetiței, închipuiește-ți că s-au organizat cursuri de dans, dimineața, la Cazino. Am vrut s-o trimit și pe ea. După fiecare dans, domnișoara se trîntea pe cîte o bancă, se smiorcăia, făcea pe interesanta ! Toată lumea se înduioșa... Ridică din umeri : Ah, și eu, care nu pot să sufăr înduioșarea ! exclamă cu patos, pironind asupra lui Antoine o privire atît de ascuțită, încît el își aduse dintr-o dată aminte de zvonul care se răspîndise cum că bătrînul Goupillot, devenit într-un tîrziu gelos, murise otrăvit. Ea adăugă, cu năduf : Era atît de ridicol, încît a trebuit să cedez.

Antoine îi aruncă o privire necruțătoare. Deodată se hotărî : va renunța la o convorbire serioasă cu această femeie ; o va lăsa să plece și îl va chema, fără întîrziere, pe bărbatul ei. Huguette nu era fiica lui Battaincourt, dar Antoine își amintea ceea ce spunea mereu Jacques despre Simon : „N-are nimic în cap, dar are o inimă de aur".

— Soțul dumitale e la Paris ? o întrebă el.

Doamna de Battaincourt crezu că, în sfîrșit, catadicsea să dea o întorsătură mai mondenă conversației lor. Mult i-a mai trebuit !

Avea de gînd să-i ceară anumite lucruri lui Antoine, trebuia deci să se poarte bine cu el. Izbucni în rîs și o luă pe englezoaică de martoră :

— Auzi, Mary ? Nu, dragă domnule, sîntem condamnate să stăm în Touraine pînă în februarie, pentru sezonul de vînătoare ! Abia am putut să scap săptămîna asta, între două rînduri de invitați, dar sîmbătă mi se umple iarăși casa.

Cum Antoine nu comenta, tăcerea lui o înciudă și mai tare. Se vedea nevoită să renunțe la domesticirea acestui

sălbatic. Îl găsea ridicol cu aerele lui de om distrat; pe deasupra, și prost crescut!

Străbătu camera pentru a-și lua blana.

„Bun, își zise Antoine, o să-i telegrafiez imediat lui Battaincourt; am adresa. Mîine, cel mai tîrziu poimîine, poate să fie la Paris. Joi, radiografie. Apoi consult cu profesorul, spre mai multă siguranță. O s-o punem în ghips sîmbătă."

Huguette, într-un fotoliu, își punea, cuminte, mănușile. Doamna de Battaincourt, în picioare, înfășurată toată în blană, își aranja la oglindă pălăria ca un coif de walkyrie, făcută din pene de fazan auriu. Întrebă, cam acru:

— Ei, doctore? Nici o rețetă? Ce recomanzi de data asta? Ce zici, ai opri-o să meargă de vreo două-trei ori la vînătoare, cu *miss* Mary, în șaretă?

VI

După ce doamna de Battaincourt plecă, Antoine se întoarse în cabinet și deschise ușa spre salon.

Intră Rumelles, cu mersul lui grăbit, de om care n-are nici o clipă de pierdut.

— Te-am făcut să aștepți, încercă Antoine să se scuze.

Celălalt schiță un gest politicos de protest și-i întinse mîna ca unui prieten. Părea că spune: „Aici nu sînt decît un pacient".

— O, o, făcu Antoine voios, te pomenești că vii de la președintele republicii!

Rumelles rîse cu simpatie. Purta o redingotă neagră, cu revere de mătase și ținea un joben în mînă. La drept vorbind, fiind înalt, îi venea bine acest harnașament oficial.

— Nu chiar de acolo, dragă. Dar vin de la ambasada Serbiei: un dejun în onoarea misiunii Djanilozsky, care e în trecere prin Paris săptămîna asta. Și apoi mă așteaptă imediat altă corvoadă; ministrul mă trimite să o întîmpin la gară pe regina Elisabeta, care a avut oribila idee de a anunța că va vizita, la cinci și jumătate, expoziția crizantemelor. Din fericire, o cunosc. E foarte simplă și deosebit de amabilă. Nu mai poate după flori și urăște protocolul. Am să mă limitez la cîteva cuvinte de bun venit, fără solemnitate.

Zîmbi, cu gîndul aiurea. Lui Antoine i se păru că pacientul său își rumegă micul discurs, căutînd niște fraze care să fie în același timp respectuoase, galante și spirituale.

Rumelles trecuse de patruzeci de ani. Un cap de leu, o coamă deasă, de un blond-spălăcit, dată pe spate, încadrînd o figură romană niţel cam grasă ; o mustaţă în furculiţă, frizată cu fierul, bătăioasă ; ochi albaştri, voit mobili şi pătrunzători. „Fără mustaţă, îşi spunea uneori Antoine, sălbăticiunea asta ar avea un profil de berbec !"

— Ah, dejunul ăsta, dragă ! Făcu o pauză, închizînd ochii pe jumătate şi legănîndu-şi uşor capul. Douăzeci sau douăzeci şi cinci de invitaţi, numai oficiali, personaje de primul rang, dar, ce crezi ? dacă sînt printre ei, numărînd bine, doi sau trei oameni deştepţi... E ceva de speriat ! Totuşi, cred că am pus la cale ceva folositor. Ministrul habar n-are de asta ! Mi-e teamă să nu strice tot cu felul lui de a fi, ca un cîine care ţine laba pe un os...

Dicţia perfectă şi surîsul lui plin de fineţe, cu care-şi prelungea parcă cele mai neînsemnate cuvinte, îl făceau oarecum hazliu, vioi, dar mereu acelaşi, orice ar fi spus.

— Îmi dai voie ? îl întrerupse Antoine, apropiindu-se de birou. Numai cît să scriu o telegramă urgentă. Dar te ascult. Cum te simţi azi, după ospeţele alea sîrbeşti ?

Rumelles avea aerul că n-auzise întrebarea. Îşi continua distrat discursul. „Îndată ce prinde gust de vorbă, observă Antoine, nu mai pare deloc grăbit...., Şi, în timp ce scria telegrama către Battaincourt, la ureche îi ajungeau frînturi de fraze, pe care le prindea din zbor :

— ...de cînd se agită Germania... Manifestaţiile de la Leipzig pentru inaugurarea monumentului lor comemorativ. Nu pierd nici un prilej... Centenarul lui 1813, se apropie, dragă, se apropie cu paşi mari ! Ai să vezi, în doi-trei ani...

— Cine ? întrebă Antoine, ridicînd capul. Războiul ?

Se uită la Rumelles cu o privire amuzată.

— Vezi bine, războiul, făcu celălalt serios. Mergem drept spre el !

Totdeauna avusese nevinovata manie de a prezice pe curînd războiul european. Cîteodată ai fi zis că îl aşteaptă ; şi iată că adăugă : E momentul să fim la înălţime. Frază cu două înţelesuri, care putea însemna : „Să mergem să ne batem", dar pe care Antoine o traduse fără să ezite, prin : „Să ne cocoţăm la putere".

Rumelles, care se apropiase de birou, se aplecă spre Antoine şi coborî deodată vocea :

— Urmăreşti ceea ce se petrece în Austria ?

— Hm... da, ca un necunoscător în materie.

— Tisza pozează de pe acum în urmaș al lui Berchtold. Și Tisza ăsta, eu l-am văzut de aproape în 1910 : e cel mai primejdios dintre cei care joacă totul pe-o carte. De altfel, a dovedit-o ca președinte al Camerei maghiare. Ai citit discursul în care amenință, pe față, Rusia ?

Antoine isprăvise de scris și se ridicase.

— Nu, zise el. Dar, de cînd am început să citesc și eu ziare, am văzut că Austria joacă totdeauna rolul de copil teribil. Pînă acum însă, nu i s-a dat prea mare importanță.

— Pentru că Germania punea frîne. Dar acum, atitudinea Austriei începe să devină primejdioasă din pricina evoluției care s-a produs în Germania cam de vreo lună încoace. Și de asta publicul habar n-are !

— Lămurește-mă și pe mine, îl îndemnă Antoine, al cărui interes se trezise fără voia lui.

Rumelles se uită la ceas și se îndreptă din spate.

— N-o să afli nimic nou cînd ți-oi spune că, în ciuda aparentei alianțe, cu toate discursurile frumoase ale celor doi împărați, relațiile dintre Germania și Austria, de vreo șase-șapte ani încoace...

— Păi atunci, pentru noi, neînțelegerea asta nu e o chezășie de pace ?

— Neprețuită ! *Era* chiar singura.

— *Era ?*

Rumelles, grav, făcu un semn afirmativ.

— Lucrurile, dragă, sînt pe cale să se schimbe... Îl privi pe Antoine ca și cum s-ar fi întrebat pînă unde putea merge, pe urmă adăugă printre dinți : Și poate numai din vina noastră.

— Din vina noastră ?

— Dragă Doamne, da ! Dar asta-i altă poveste. Ce-ai zice dacă ți-aș spune că sîntem priviți, de către oamenii cei mai avizați din Europa, ca și cum am avea gînduri războinice ascunse ?

— Noi ? E stupid !

— Francezul nu călătorește. Francezul, dragă, n-are habar de efectul pe care-l poate avea politica lui patriotardă văzută din afară... Vorba e că apropierea mereu crescîndă între Franța, Anglia și Rusia, noile lor acorduri militare, tot ce se țese în diplomație de doi ani încoace, toate astea, pe drept sau pe nedrept, încep a îngrijora în mod serios Berlinul. În fața a ceea ce ea numește, fără fățărnicie, „amenințările" Antantei, Germania descoperă deodată că s-ar putea găsi singură. Ea știe că Italia nu mai face parte din Tripla Alianță decît în teorie. Deci, nu mai are decît Austria și de aceea i s-a

părut urgent, în ultimele săptămîni, să strîngă din nou, cu grabă, legăturile de prietenie. Poate chiar cu prețul unor concesii importante. Chiar cu prețul de a schimba macazul. Pricepi ? De aici pînă la a-și schimba deodată atitudinea, pînă la a accepta politica balcanică a Austriei, a o încuraja aproape, nu-i decît un pas ; și se spune că acest pas a și fost făcut. E cu atît mai grav cu cît Austria, simțind că vîntul se schimbă, a profitat îndată ca să ridice tonul, după cum ai văzut. Iată deci că Germania e de bunăvoie solidară cu îndrăznelile Austriei ; ceea ce — de la o zi la alta — poate să dea acestor îndrăzneli un efect incalculabil ! Asta înseamnă că toată Europa poate fi tîrîtă în mod automat în conflictul balcanic !... Acum înțelegi că e cazul să fii pesimist sau cel puțin îngrijorat dacă ești cît de cît informat ?

Antoine tăcea, neîncrezător. Știa din experiență că specialiștii în politică externă prevăd totdeauna conflicte de neînlăturat. Îl sunase pe Léon. În picioare, lîngă ușă, aștepta să vină servitorul, ca să treacă, în sfîrșit, la lucruri serioase ; și-l privea fără nici o îngăduință pe Rumelles, care, obsedat de subiectul care-l preocupa, uitase de ceas și se plimba, încoace și încolo, prin fața căminului, cu aere de paradă.

Tatăl lui Rumelles, fost senator, fusese prieten cu domnul Thibault. (Murise la timp ca să nu asiste la înălțarea fiului său în diferite ranguri republicane.) Antoine avusese odinioară multe prilejuri de a-l vedea pe Rumelles ; dar, la drept vorbind, niciodată nu-l întîlnise mai des ca în ultima săptămînă. Părerea lui despre el se preciza, necruțătoare, cu fiecare vizită. Băgase de seamă că această necontenită vorbărie, curtenia asta prematură de om cu trecere, interesul acela pentru problemele mari dezvăluiau totdeauna, cu un prilej sau cu altul, o trăsătură de caracter meschină, care vădea, cu naivitate, ambiția personală ; ambiția era, fără îndoială, singurul simțămînt puternic de care putea fi în stare Rumelles. Antoine socotea chiar că această ambiție era în disproporție cu valoarea personală a omului pe care îl considera destul de mărginit : o instrucție mediocră, o sfiiciune fără modestie, un caracter nestatornic ; și totul, ascuns cu dibăcie sub aerele lui de viitor om de vază.

Între timp, Léon venise să ia telegrama. „Să terminăm cu politica, să terminăm cu psihologia", își zise Antoine, întorcîndu-se spre orator.

— Ei, tot așa îți merge ?

Chipul lui Rumelles se întunecă deodată.

Într-o seară, la începutul săptămînii trecute, cam pe la ora nouă, Antoine se pomenise cu Rumelles intrînd în cabinetul lui de consultații, alb ca varul. Atins de două zile de o boală pe care nu voia s-o mărturisească medicului său obișnuit, și mai puțin unuia necunoscut — „deoarece, zicea el, înțelege-mă, dragă, sînt însurat, sînt o persoană oficială și viața mea particulară, viața mea publică depind de o simplă indiscreție, de un șantaj..." — își adusese aminte că tînărul Thibault era medic și venise să-l roage pe Antoine să-l îngrijească. După ce încercase zadarnic să-l trimită la un specialist, Antoine, totdeauna gata să-și exercite arta sa de medic și destul de curios să-l cunoască mai de-aproape pe acest politician, consimțise.

— Ce spui, nici o îmbunătățire ?

Rumelles dădu jalnic din cap, fără să scoată o vorbă. Palavragiul acesta nu se putea hotărî să vorbească de boala lui, să mărturisească ce chinuri de iad suferea în unele clipe și că, mai adineauri, fusese nevoit să scurteze o convorbire importantă pentru a părăsi în grabă fumoarul, într-atît de dureroase deveniseră usturimile.

Antoine se gîndi o clipă.

— Atunci, spuse el cu hotărîre, trebuie să încercăm cu nitrat...

Deschise ușa laboratorului și îl pofti înăuntru pe Rumelles, care amuțise ; cu spatele la el, își pregăti amestecul și umplu seringa cu cocaină. Cînd se întoarse spre victima sa, acesta își scoase redingota lui solemnă ; fără guler, fără pantaloni, nu mai era decît un nenorocit de bolnav, îndurerat, îngrijorat, umilit, care-și ferea, încurcat, rufele pătate.

Dar nu se dădea încă bătut. Cînd Antoine se apropie de el, ridică puțin capul și încercă să surîdă, cu o rămășiță de zîmbet înfloritor încă. Totuși, suferea în o mie de feluri. Chiar de singurătatea lui morală. Căci, în nenorocirea lui de acum, nu era o pedeapsă mai mare ca aceea de a nu-și putea scoate masca, de a nu putea mărturisi nimănui cît îl umilea, nu numai trupește, ci și în mîndria lui, accidentul acesta ridicol. Dar, vai ! cui i-ar fi putut vorbi cu încredere și sinceritate ? N-avea nici un prieten. De zece ani încoace, politica îl silise să trăiască izolat, în spatele unui paravan de falsă și bănuitoare camaraderie. Nu era nici o persoană în preajma lui cu care să se poată împrieteni. Ba da, una singură, nevasta lui, care era, într-adevăr, singura lui prietenă, singura ființă care-l cunoștea și-l iubea așa cum era, singura ființă în fața căreia s-ar fi simțit ușurat să-și deschidă inima, dar tocmai ei era

nevoit să-i ascundă cu mai multă grijă aventura lui nenorocită.

Durerea fizică îi curmă firul acestor gînduri. Nitratul începea să-şi facă efectul. Rumelles îşi înăbuşi primele vaiete de durere. Dar, peste puţin, în zadar îşi strînse dinţii şi pumnii : cu tot efectul anesteziculuy, nu se mai putu stăpîni. Cauterizarea adîncă îi smulgea gemete de femeie care naşte. Lacrimi mari luceau în ochii lui albaştri.

Lui Antoine i se făcu milă.

— Încă puţină răbdare, dragă. Am terminat... E dureros, dar fără asta nu se poate ; n-o să ţină mult. Stai liniştit, să-ţi mai fac puţină cocaină...

Rumelles nu-l asculta. Ca răstignit pe masă, sub lumina nemiloasă a reflectorului, îşi încorda, îşi întindea picioarele, ca o broască pusă la disecţie.

După ce Antoine reuşi, în sfîrşit, să-i aline durerea, îl întrebă :

— Bate sfertul ; la ce oră trebuie să pleci ?

— La... abia la cinci, bîlbîi nenorocitul. Am... maşina... jos.

Antoine zîmbi cu un surîs prietenos, care îmbărbăta, dar care, de fapt, ascundea altceva : se gîndea, fără să vrea, la şoferul stilat, cu cocardă tricoloră, stînd ţeapăn la volan şi aşteptîndu-l pe domnul delegat al ministerului ; apoi, la covorul purpuriu, care în minutul acela era, desigur, întins sub baldachinul de la expoziţia de flori şi pe care, peste o oră, acest Rumelles, ce acum dădea aici din picioare ca un nou-născut cînd i se schimbă scutecele, mă rog, frumosul Rumelles va călca, strîns în redingota lui, cu un zîmbet şters sub mustaţa-i de motan şi va înainta, singur, cu paşi măsuraţi, în faţa micii regine Elisabeta. Dar această imagine nu dură decît un minut. În clipa următoare, în ochii medicului nu se afla decît un bolnav ; mai puţin decît un bolnav, un caz ; ba chiar şi mai puţin : un proces chimic, acţiunea unei substanţe caustice asupra unui ţesut mucos, acţiune pe care o provocase el însuşi cu intenţie, de care era răspunzător şi ale cărei efecte le urmărea cu gîndul.

Întreita şi discreta bătaie în uşă a lui Léon îl aduse din nou la realitate. „A venit Gise", îşi aminti deodată, aruncîndu-şi instrumentele pe tava autoclavei.

Grăbit să scape de Rumelles, dar obișnuit să nu-și dea peste cap îndatoririle profesionale, așteptă cu răbdare până cînd durerea se potoli.

— Odihnește-te aici ca la dumneata acasă, zise ieșind. N-am nevoie de încăperea asta. Vin să te anunț la fără zece.

VII

Léon îi spuse lui Gise :

— Vă rog să așteptați aici, domnișoară...

„Aici" era fosta cameră a lui Jacques, unde începuse să se întunece, căci se lăsa noaptea. Era plină de umbră și de tăcere, ca un cavou.

Cînd Gise trecu pragul, inima începu să-i bată tare și efortul pe care trebuise să-l facă pentru a-și învinge nehotărîrea luase, ca totdeauna, forma unei rugăciuni — o scurtă rugăminte adresată celui care nu ne părăsește niciodată. Apoi se așeză pe canapeaua pe care de atîtea ori, la toate vîrstele, venise să se odihnească și să stea de vorbă cu Jacques. Undeva, în salon sau pe stradă, se auziră hohotele unui copil care plîngea din toată inima. Gise își stăpînea cu greu emoția. De la un timp din nimica toată, o podideau lacrimile. Din fericire, în momentul acesta era singură. Va trebui să consulte un medic. Dar nu pe Antoine. Nu se simțea bine, slăbise prea tare. Din pricina insomniilor, fără îndoială. Așa ceva nu era normal la nouăsprezece ani... Se gîndi o clipă la ciudata înlănțuire a vieții în cursul acestor nouăsprezece ani ; o lungă copilărie petrecută între doi bătrîni ; apoi, către șaisprezece ani, durerea cea mare, complicată și mai mult de niște taine atît de apăsătoare.

Léon veni să aprindă lumina și Gise nu îndrăzni să-i spună că se simțea mai bine așa, învăluită în umbră. În camera acum luminată recunoștea fiecare mobilă, fiecare amănunt. Se vedea bine că sentimentele de pietate frățească îl opriseră din principiu pe Antoine să se atingă de ceva, dar, de cînd mînca aici, treptat, fiecare obiect fusese mutat de la locul lui, căpătînd altă destinație, și toate lucrurile luaseră o înfățișare deosebită : masa împinsă în mijlocul odăii, serviciul acesta de ceai, care trona pe biroul părăsit, între coșulețul de pîine și compotieră. Biblioteca însăși... Odinioară, perdelele acestea verzi nu erau trase așa, în marginea geamurilor. Una din perdele făcea burtă. Gise se aplecă, văzu strălucind prin întuneric cîteva tacîmuri împrăștiate la întîmplare ; Léon

îngrămădise cărțile pe rafturile de sus... Bietul Jacques, de și-ar vedea acum biblioteca transformată în bufet !

Jacques... Gise nu voia să se gîndească la el ca la un mort. Nu numai că nu s-ar fi mirat deloc dacă l-ar fi văzut apărînd în pragul ușii, dar mai în fiecare clipă se aștepta să-l vadă răsărind în fața ei ; și, de trei ani încoace, așteptarea aceasta superstițioasă făcea să crească în ea o stare pe jumătate de vis, plină de exaltare, deprimantă.

Aici, printre obiectele acestea familiare, era năpădită de amintiri. Nu îndrăznea să se ridice de pe scaun, abia respira de teamă să nu tulbure liniștea, să nu pîngărească această tăcere. Pe cămin — o fotografie a lui Antoine. Ochii i se opriră asupra ei. Își aducea aminte de ziua în care Antoine i-o dăduse lui Jacques ; una la fel îi dăruise și Domnișoarei ; e acolo, sus. Este Antoine cel de altădată, pe care-l iubea ca pe un frate mai mare, acela care i-a dat mult curaj în timpul acestor trei ani de grele încercări. De cînd Jacques a plecat dintre ei, de cîte ori n-a coborît aici, ca să vorbească cu Antoine despre cel dispărut ! De cîte ori n-a fost gata să i se destăinuiască ! Acum lucrurile sînt cu totul schimbate. De ce ? Ce s-a petrecut între ei ? N-ar putea spune. Își amintește doar de acea scurtă scenă, din iunie, cu o zi înainte de plecarea ei la Londra. Antoine părea că-și pierduse capul în fața acestei despărțiri iminente, a cărei pricină tainică n-o putea ghici. În definitiv, ce i-a spus el atunci ? I s-a părut a înțelege că Antoine n-o mai iubea ca un frate mai mare ; se gîndea la ea „altfel". Era oare cu putință ? Poate că nu erau decît închipuiri de-ale ei ? Dar nu, chiar în scrisorile cu două înțelesuri pe care i le scria el, scrisori prea duioase și cu ceva prea reținut în ele, Gise nu mai găsea afecțiunea liniștită din anii trecuți. De aceea, de la întoarcerea ei în Franța, îl evita din instinct, și în aceste cincisprezece zile nu rămăsese nici un moment între patru ochi cu el. Ce vrea cu ea astăzi ?

Tresare. E Antoine, cu pasul lui grăbit, apăsat. Intră, se oprește și zîmbește. Trăsăturile îi sînt cam obosite ; cu toate acestea, fruntea e limpede, privirea — vie, fericită. Gise, care se simte ca furată de un val, își revine repede ; e de-ajuns ca Antoine să-și facă apariția, pentru a răspîndi în jurul lui ceva din elanul său vital.

— Bună ziua, Nigrette ! o salută el surîzînd.

Era o poreclă veche, pe care i-o dăduse domnul Thibault Gisei într-o zi cînd era bine dispus, pe vremea cînd domnișoara de Waize, silită să-și adopte nepoata orfană, tocmai

o luase pe lîngă ea, instalînd-o în căminul burghezei familii Thibault, pe această mică mulatră din Madagascar, care părea o sălbatică.

Gise întreabă, ca să zică ceva :

— Ai multă lume azi ?

— Așa-i meseria ! răspunse Antoine voios. Vrei să vii în cabinet ? Sau rămînem aici ? Și, fără să aștepte răspunsul, se așază lîngă ea. Ce mai faci ? Nu ne mai vedem deloc... Ai un șal frumos... Dă-mi mîna... Și-i apucă, fără multă vorbă, mîna, pe care Gise i-o lasă ; o pune pe pumnul lui închis, o ridică : Nu mai e grăsuță, ca altădată, mînuța ta...

Gise surîde în silă și Antoine observă cum i se adîncesc două gropițe în obrajii oacheși. Ea nu face nici o mișcare, dar Antoine simte că e încordată, gata să-și retragă brațul. E aproape să-i spună : „Nu mai ești drăguță cu mine de cînd te-ai întors", dar se răzgîndește, încruntă din sprîncene și tace.

— Tatăl tău a vrut să se bage iar în pat, din cauza piciorului, spune ea, mai mult ca să schimbe vorba.

Antoine nu răspunde. De mult nu mai stătuse, ca acum, singur cu Gise. Se uită mereu la mînuța ei negricioasă și urmărește cu atenție desenul vinișoarelor, pînă la încheietura subțire și cărnoasă ; îi examinează degetele, unul cîte unul ; se silește să rîdă : „Parc-ar fi niște țigări de foi, frumoase, făcute din tutun galben..." Dar, în același timp, mîngîie cu ochii, ca printr-o ceață caldă, curba acestui trup mlădiu, unduios, de la rotunjimea moale a umerilor pînă la genunchiul ce se conturează prin șalul de mătase. Cît de mult îl farmecă această dulce nepăsare atît de firească, atît de apropiată ! Apoi simte ceva subit, violent... o zvîcnire a sîngelui... o năvală de ape oprite, care sparge zăgazurile... Își va putea oare stăpîni pofta de a o îmbrățișa, de a lipi de el trupul acesta catifelat și fraged ?... Se mulțumește să-și plece capul și să atingă cu obrazul mîna ei mică. Bîiguie :

— Ce piele mătăsoasă ai... Nigrette...

Privirea lui, privire de cerșetor amețit de băutură, se ridică greoaie spre chipul Gisei, care-și întoarce instinctiv fața și-și retrage mîna.

Ea îl întreabă cu hotărîre :

— Ce voiai să-mi spui ?

Antoine se reculege :

— Ceea ce am să-ți spun e un lucru îngrozitor, copilă dragă...

— Îngrozitor ? O bănuială înfiorătoare îi săgetează gîndul. Ce anume ?

Să i se năruie oare de data asta toate nădejdile ? Privirea ei îndurerată face, în cîteva clipe, înconjurul camerei, stăruie îngrijorată pe fiecare lucru ce-i aminteşte de iubitul ei.

Dar Antoine îşi termină fraza :

— Ştii că tata e *foarte* bolnav...

La început părea că n-a auzit. Cît de mult îţi trebuie ca să revii de foarte departe... Apoi repetă :

— *Foarte* bolnav ? Rostind asta, îşi dă seama că ştia acest lucru fără să i-l fi spus cineva. Adăugă, cu sprîncenele ridicate, cu ochii plini de o îngrijorare puţin prefăcută : Cum... bolnav, încît să... ?

Antoine face un semn afirmativ. Apoi continuă cu tonul omului obişnuit cu adevărul :

— Operaţia de astă-iarnă, extirparea rinichiului drept, n-a folosit decît la un lucru : să ne arate că nu ne mai putem face nici o iluzie în privinţa naturii tumorii. Celălalt rinichi s-a infectat şi el, curînd după aceea. Dar boala a luat un aspect deosebit, s-a generalizat ; din fericire, ca să zic aşa....asta ne ajută ca să-l înşelăm pe bolnav. El nici nu ştie, nu bănuieşte că e pierdut.

După o scurtă tăcere, Gise întreabă :

— Cît timp crezi că... ?

O priveşte. E mulţumit. Ar fi o bună soţie de medic. Ştie să se ţină tare cînd trebuie ; nici n-a plîns măcar. Aceste cîteva luni petrecute în străinătate au maturizat-o. Se mustră în sinea lui că înclină încă s-o creadă mai copilăroasă decît este.

Răspunde pe acelaşi ton :

— Două-trei luni, cel mult. Şi adaugă repede : Poate mult mai puţin...

Cu toate că spiritul ei n-are acum antenele prea sensibile, a simţit, în ultimele cuvinte, o intenţie care o priveşte pe ea ; şi îi pare bine că Antoine i se destăinuie fără ezitare :

— Spune, Gise, ai să mă laşi singur acum, cînd ştii ? Ţii încă să te mai întorci acolo ?

Ea nu răspunde. Priveşte blînd înaintea ei, cu ochii strălucitori şi nemişcaţi. Pe figura ei ovală, neclintită, ca de stană, se arată o cută subţire, care apare, dispare, reapare şi piere, singurul semn de frămîntare lăuntrică. Primul ei sentiment a fost unul de duioşie : această propunere a tulburat-o. Niciodată nu se gîndise că ea ar putea fi un sprijin pentru cineva, cu atît mai puţin pentru Antoine, pe care s-a sprijinit totdeauna întreaga familie.

Dar nu ! Simte capcana, simte de ce ar vrea el s-o reţină la Paris. Totul în ea se răzvrăteşte. Şederea în Anglia e sin-

gurul mijloc pe care-l are la îndemînă spre a-şi realiza marele ei plan, singura ei raţiune de a fi ! Dacă ar putea să-i explice lui Antoine tot ! Dar, vai, ar însemna să-şi dezvăluie taina inimii şi s-o dezvăluie tocmai unei inimi care e cel mai puţin pregătită pentru asemenea destăinuiri... Poate mai tîrziu... într-o scrisoare... Nu acum.

Priveşte în gol cu o expresie de îndărătnicie, în care Antoine citeşte o prevestire rea. Totuşi, el stăruie :

— De ce nu vrei să-mi răspunzi ?

Fata tresare şi, fără să-şi schimbe expresia îndărătnică, spune :

— Dar tocmai de aceea, Antoine, tocmai de aceea trebuie să mă grăbesc şi mai mult acum să dobîndesc diploma aceea englezească ! Va trebui să fiu în stare să mă întreţin singură mult mai curînd decît mă aşteptam...

Antoine o întrerupe cu un gest de supărare. Îl surprinde faptul de a descoperi în expresia acestor buze strînse, în privirea asta ceva ce aduce a descurajare fără leac ; dar, în acelaşi timp, şi o lucire, o exaltare, care seamănă a nădejde zănatică. Pentru el însă, nu găseşte nici un loc printre aceste sentimente. Un val de dezamăgire mînioasă îl face să ridice capul. Ciudă, deznădejde ? Deznădejdea e mai mare, simte un nod în gît : lacrimi... Dar de data asta nu caută nici să le reţină, nici să le ascundă : ele îl mai pot încă ajuta să înduplece această îndărătnicie de neînţeles...

În adevăr, Gise e foarte mişcată. Niciodată nu l-a văzut pe Antoine plîngînd. Nici nu s-a gîndit vreodată că el ar fi în stare să plîngă. Îi ocoleşte privirea. Are pentru el o afecţiune duioasă şi adîncă, se gîndeşte totdeauna la el cu un elan lăuntric, cu un fel de însufleţire. De trei ani încoace, el i-a fost singurul sprijin, un tovarăş puternic, încercat, în preajma căruia afla singura îmbărbătare în viaţă. De ce să vrea altceva de la ea decît această admiraţie, această încredere ? De ce nu-i mai poate arăta sentimentele ei frăţeşti ?

În antreu, se aude ţîrîitul soneriei. Antoine ascultă atent. Un zgomot de uşi ; apoi, din nou, linişte.

Stau unul lîngă altul, nemişcaţi, tăcuţi, dar gîndurile lor galopează, galopează... în direcţii opuse...

În sfîrşit, soneria telefonului... Cineva intră în antreu. Léon crapă uşa :

— De la domnul Thibault, domnişoară. Domnul doctor Thérivier e sus.

Gise s-a ridicat imediat.

Antoine îl cheamă pe Léon înapoi, cu un glas obosit :

— Cîte persoane sînt în salon ?

— Patru, domnule.

Se ridică și el. Viața își reia cursul.

„Și Rumelles, care mă așteaptă la fără zece", își amintește Antoine.

Gise spune, fără a se apropia de el :

— Trebuie să plec imediat, Antoine... La revedere.

El zîmbește ciudat și ridică din umeri.

— Bine, du-te, Nigrette ! Și propria lui intonație îi amintește expresia tatălui său cînd s-au despărțit adineauri. „Bine, bine, du-te, dragă !" Ce penibilă asociație de idei... Adaugă, pe alt ton : Spune-i, te rog, lui Thérivier că acum nu pot lipsi de aici. Dacă vrea să-mi spună ceva, să treacă pe la mine cînd coboară. Da ?

Ea aprobă din cap și deschise ușa : apoi, ca și cum ar fi luat deodată o hotărîre, se întoarce spre Antoine... Dar nu... Ce i-ar putea spune ? De vreme ce nu-i poate spune *tot*, la ce bun ?... Și, învăluindu-se mai strîns în șal, dispare, fără să fi ridicat măcar ochii.

— Ascensorul vine jos, îi spuse Léon. Nu-l așteptați, domnișoară ?

Ea face semn că nu și începe să urce scara. Încet, fiindcă simte o apăsare grea. Toată energia se concentrează acum în jurul unei idei fixe : Londra ! Da, să plece iar, cît mai curînd, fără să mai aștepte sfîrșitul concediului ! Ah, dacă Antoine ar putea ști ce înseamnă pentru ea șederea asta în Anglia !

Au trecut doi ani de cînd, într-o dimineață de septembrie (zece luni după dispariția lui Jacques), factorul de la Maisons-Laffitte, cu care Gise se întîlnise, din întîmplare, în grădină, îi înmînase un coșuleț trimis pe numele ei, avînd eticheta unei florării din Londra.

Mirată, presimțind dintr-o dată ceva grav, se dusese în cameră ei, fără a fi văzută, tăiase sforile, smulsese capacul și aproape leșinase cînd zări, pe un culcuș de mușchi jilav, un simplu buchet de trandafiri. Jacques ! Trandafirii lor ! Trandafirii roșii, trandafiri mici și roșii, negri la mijloc, exact aceiași ! Era septembrie, și o aniversare ! Simbolul acestui dar anonim era tot așa de grăitor pentru ea ca acela al unei telegrame cifrate, a cărei cheie ar fi cunoscut-o. Jacques nu murise ! Domnul Thibault se înșela deci. Jacques locuia în Anglia ! Jacques o iubea !... Dintîi, voise să dea ușa de perete și să strige cît o ținea gura : „Jacques trăiește !" Din fericire, se oprise la timp. Cum ar fi explicat vestea adusă de acești tran-

dafiri? Ar fi fost hărțuită cu întrebările. Mai bine orice decît să-și trădeze taina! Închisese ușa la loc, se rugase lui Dumnezeu să-i dea puterea de a tăcea cel puțin pînă seara; știa că Antoine vine la masă la Maisons.

Seara, îl trăsese la o parte. Îi vorbise de un pachet misterios; niște flori trimise de la Londra, unde ea nu cunoștea pe nimeni... Jacques?... Era în orice caz necesar să se facă cercetări în direcția asta nouă. Antoine își manifestă interesul, dar devenise neîncrezător după ce toate încercările întreprinse în decurs de un an dăduseră greș; totuși, făcuse de îndată demersuri la Londra. Florăreasa dăduse semnalmente foarte precise asupra cumpărătorului care făcuse comanda, dar aceste semnalmente nu se potriveau nici pe departe cu ale lui Jacques. Se lăsară păgubași.

Nu și Gise. Ea era singura care nu-și pierduse nădejdea. Nu mai vorbise nimic; cu o stăpînire de sine surprinzătoare pentru cei șaptesprezece ani ai ei, tăcuse. Dar luase hotărîrea de nezdruncinat să se ducă chiar ea în Anglia și să caute acolo, cu orice preț, urma lui Jacques. Proiect aproape irealizabil. Timp de doi ani, cu rîvna vicleană și tăcută a ființelor primitive, moștenită de la strămoșii ei, pusese la cale și pregătise în amănunt, încetul cu încetul, această plecare. Dar cu prețul cîtor străduanii! Își amintea de fiecare etapă a pregătirilor. Trebuise să dea dovadă de multă răbdare și să recurgă la tot felul de tertipuri, să împlînte zeci de idei noi în creierul îndărătnic al mătușii ei. Întîi, s-o facă să admită că o fată fără avere, chiar dacă e de familie bună, are nevoie de un mijloc de existență; s-o convingă pe urmă că nepoata sa avea, ca și ea, chemarea de a crește copii; s-o mai convingă, în fine, de greutățile concurenței de azi și de nevoia, pentru o institutoare, de a vorbi bine engleza. Apoi, i-a trebuit multă îndemînare ca s-o pună în legătură pe bătrîna domnișoară cu o institutoare din Maisons-Laffitte, care tocmai își perfecționase studiile într-un fel de institut englez, ținut de niște călugărițe catolice în împrejurimile Londrei. Norocul făcu ca domnul Thibault, pus în curent, să primească informații bune asupra institutului. În sfîrșit, după mii de amînări, astă-primăvară, domnișoara de Waize consimțise să se despartă de ea. Așa că Gise își petrecuse vara în Anglia. Dar aceste patru luni nu-i încununaseră cu nimic speranțele: fusese victima unor detectivi necinstiți și nu avusese decît decepții. Abia acum va putea să facă ceva, abia acum va pune oamenii în mișcare. Vînduse niște bijuterii, făcuse cîteva economii. Intrase în legătură cu cîteva agenții serioase. Și mai cu seamă

stîrnise interesul pentru acțiunea ei romantică fiicei domnului prefect al poliției din Londra, la care urma să ia masa de îndată ce se va întoarce acolo și care putea să-i fie de un sprijin neprețuit. Cum să nu spere deci ?...

Gise ajunse la etajul domnului Thibault. Fu obligată să sune : mătușa nu-i încredințase niciodată cheia de la intrare.

„Da, cum să nu sper ?" își zise ea. Și, deodată, siguranța că îl va regăsi pe Jacques puse stăpînire pe ea atît de puternic, încît se simți cu totul întărită. Antoine spusese că treaba asta poate să dureze și trei luni. „Trei luni ? gîndi ea. Voi reuși în mai puțin de trei luni !"

În acest timp, jos, în camera lui Jacques, Antoine, în picioare în fața ușii pe care Gise o închisese în urma ei, își strivea parcă privirea în tăblia opacă de lemn, pe care n-o putea străpunge.

Simțea că a ajuns la un impas. Pînă acum, voința lui — care se lua totdeauna la luptă cu tot ce era mai greu de înlăturat și izbîndea — nu se înverșunase niciodată pentru un lucru irealizabil. În clipa asta, ceva se năruia în el. Nu era omul care să stăruie într-o acțiune lipsită de nădejde.

Făcu doi pași nesiguri, se zări în oglindă, se apropie, se rezemă cu totul de marginea căminului și, întinzînd obrazul, se privi cîteva clipe pînă în adîncul ochilor. „Și dacă, la un moment dat, ea ar fi zis : «Da, ia-mă de nevastă»... ? Se înfioră : o spaimă retrospectivă... Ce prostie să glumești cu un lucru ca ăsta ! își spuse el, răsucindu-se pe călcîie. Apoi, deodată : Na, a dracului treabă ! E cinci... și regina Elisabeta !"

Porni repede spre laborator. Dar Léon îi ieși în cale : avea o privire ștearsă, un zîmbet stingher și oarecum batjocoritor :

— Domnul Rumelles a plecat. S-a înscris pentru poimîine, tot la ora asta.

— Perfect ! zise Antoine ușurat. Și, deocamdată, această mică satisfacție reuși aproape să-i spulbere necazul.

Intră din nou în cabinet, îl străbătu de-a curmezișul și, ridicînd perdeaua de la intrare cu gestul obișnuit, pe care niciodată nu-l făcea fără o anumită plăcere, deschise ușa ce da în salon.

— O, o ! exclamă el, ciupind din mers obrazul unui băiețel palid, care înainta foarte stînjenit. Singur, așa, ca un băiat mare ? Ce mai fac părinții tăi ?

Trase copilul spre el, îl duse pînă la fereastră, se așeză cu spatele la lumină pe un scăunel rotund și, cu o mișcare

blîndă și hotărîtă, apleca pe spate căpșorul ascultător, pentru a-l cerceta laringele.

— Așa da, murmură, fără a-și mișca privirea, astea mai zic și eu că sînt amigdale !...

Își regăsise pe neașteptate vocea aceea veselă și sonoră, niței cam tăioasă, care acționa asupra bolnavilor ca un tonic.

Continuă să stea aplecat, cu atenția concentrată asupra copilului. Dar, deodată, o răbufnire a orgoliului îl făcu să gîndească : „La urma urmei, dacă vreau, poate fi chemată înapoi oricînd, telegrafic..."

VIII

Conducîndu-l pe băiețel pînă la ușă, Antoine fu foarte surprins cînd dădu cu ochii de Mary, englezoaica cu obrajii ca floarea, stînd pe bancheta din antreu.

În timp ce se îndrepta spre ea, fata se ridică și-l privi cu un zîmbet prelung, tăcut, încîntător ; apoi, cu un gest hotărît, îi întinse un plic albastru.

Atitudinea aceasta, atît de deosebită față de rezerva pe care o arătase cu două ore mai înainte, privirea ei dreaptă și greu de descifrat îl făcu pe Antoine să bănuiască, fără să știe prea bine de ce, că se petrece ceva neobișnuit.

Stătea în picioare, în vestibul, foarte curios să afle ce s-a întîmplat, și în timp ce deschidea plicul cu blazon în filigran, o văzu pe englezoaică îndreptîndu-se, singură, spre cabinetul a cărui ușă rămăsese deschisă.

O urmă, desfăcînd scrisoarea.

„Dragă doctore,

Îți fac două mici rugăminți și, ca să nu fie rău primite, le încredințez celui mai puțin urîcios comisionar pe care îl am la îndemînă.

Primo Zăpăcita asta de Mary a așteptat să plece de la dumneata ca să-mi mărturisească, proasta, că se simte hodorogită de cîteva zile și că tusea a împiedicat-o să doarmă în nopțile din urmă. Fii bun, te rog, examineaz-o și sfătuiește-o ce să facă.

Secundo Avem, la țară, un fost pădurar, bătrîn, care suferă îngrozitor din cauza unui reumatism deformant. În anotimpul ăsta e un adevărat chin. Lui Simon i s-a făcut tare milă de bietul bătrîn și i-a făcut injecții calmante. Avem întotdeauna morfină în dulapul nostru cu medicamente, dar ultimele crize ne-au secat provizia și Simon stăruie să-i aduc

morfină, ceea ce nu se poate fără autorizația unui medic. Am uitat cu totul să-ți spun asta azi după-amiază. Ai fi tare drăguț dacă ai da seducătoarei mele comisionare o rețetă și, dacă e posibil, cu specificarea de a fi repetată, ca să-mi pot procura imediat cinci sau șase duzini de fiole de un centimetru cub.

Îți mulțumesc dinainte pentru acest *secundo*. Cît despre *primo*, dragă doctore, care din noi trebuie să-i mulțumească celuilalt ? Cred că nu duci lipsă de clienți pe care să le examinezi cu plăcere...

Cu agreabilă amintire,
Anne-Marie S. de Battaincourt

P.S. Te vei întreba, desigur, de ce Simon nu se adresează medicului de acolo. E un individ mărginit și încăpățînat, care votează totdeauna contra noastră și nu ne iartă că cei de la castel nu-i sînt clienți. Altfel, nu te-aș fi deranjat.

A."

Antoine terminase de citit scrisoarea, dar nu-și ridică încă ochii de pe ea. Prima lui pornire fu de mînie : drept cine îl lua ? În al doilea rînd, se gîndi să considere totul drept o poveste nostimă și să se amuze.

Cunoștea bine, fiindcă fusese deseori prins în el, jocul celor două oglinzi care-i împodobeau cabinetul. Așa cum stătea acum, cu cotul pe marginea căminului, o putea zări pe englezoaică fără să se miște, rotindu-și doar pupilele sub pleoapele lăsate. Ceea ce și făcu. *Miss* Mary se afla puțin înapoia lui ; își scotea mănușile ; își descheiase mantoul, lăsîndu-și bustul slobod și, prefăcîndu-se distrată, își privea vîrful pantofului, care răsucea ciucurii covorului. Părea în același timp intimidată și îndrăzneață. Socotind că el n-o putea vedea fără să-și schimbe poziția, își ridică brusc genele lungi și-i aruncă o ochire albastră și scurtă, ca o scînteie.

Imprudența aceasta îi spulberă lui Antoine orice umbră de îndoială ; se întoarse spre ea.

Zîmbi. Ținea capul plecat, citind o ultimă dată scrisoarea, pe care o îndoi la loc, cu încetineală. Apoi, fără a-și abandona zîmbetul, își ridică fața și o privi pe Mary drept în ochi. Amîndoi simțiră întîlnirea privirilor ca o ciocnire. Englezoaica șovăi o clipă. Antoine nu scoase o vorbă : cu pleoapele pe jumătate lăsate, făcu doar „nu" clătinînd de mai multe ori capul, fără grabă, la dreapta și la stînga. Pe chipul lui se citea totul atît de limpede, încît Mary nu se înșelă. Nu s-ar fi putut spune cu mai multă neobrăzare : „Nu, domnișoară, nu-i nimic

de făcut, nu ține... Să nu crezi că sînt indignat ; rîd însă, pentru că am văzut altele și mai și... Atîta doar, îmi pare rău să-ți spun că, chiar cu prețul ăsta, în mine să nu-ți pui nici o nădejde..."

Ea se ridicase de pe scaun, ca amuțită, cu obrajii ca focul. În timp ce se retrăgea spre vestibul, se împiedică de covor. Antoine o urmă, ca și cum nimic n-ar fi fost mai firesc decît această plecare grăbită, continuînd însă să se amuze. Englezoaica fugea cu ochii în pămînt, fără o vorbă, silindu-se să-și încheie gulerul cu o mînă tremurîndă, care părea ca de ceară alături de obrajii aprinși.

În vestibul, Antoine trebui să se apropie de ea, pentru a-i deschide ușa apartamentului. Femeia își înclină ușor capul. Tocmai voia să-i răspundă la salut, cînd englezoaica făcu o mișcare bruscă și, înainte ca el să-și dea seama de ceea ce se petrece, ea îi înhață, cu o iuteală de borfaș, scrisoarea pe care Antoine o ținea între degete și, dintr-o săritură, o zbughi afară.

Fu nevoit să recunoască, mofluz, că femeii nu-i lipseau nici îndemînarea, nici prezența de spirit.

Întorcîndu-se în cabinet, se întrebă ce mutră vor face cînd vor fi iarăși, în curînd, tustrei la un loc : englezoaica, frumoasa Anne și el. La gîndul ăsta, zîmbi amuzat. Pe covor zăcea o mănușă, pe care o ridică și o mirosi înainte de a o zvîrli, cu un fel de voie bună, în coșul cu hîrtii.

Oh, englezoaicele astea !... Huguette... Ce chin trebuie să fie viața micuței infirme între aceste două femei !

Se lăsă noaptea.

Léon intră să închidă obloanele.

— Doamna Ernst e aici ? întrebă Antoine după ce-și aruncă ochii pe agendă.

— Da, domnule, de mult... E chiar toată familia : mama, băiețelul și bătrînul tată.

— Bine, zise Antoine binevoitor, ridicînd perdeaua de la ușă.

IX

În adevăr, îl întîmpină un omuleț de vreo șaizeci de ani.

— Te rog, doctore, lasă-mă pe mine întîi ; aș vrea să-ți spun ceva.

Vorbea cu un accent greoi, cam tărăgănat ; avea un aer timid și distins.

Antoine închise ușa la loc, cu grijă, și-l pofti să șadă.

— Eu sînt domnul Ernst... Doctorul Philip ți-o fi spus... Mulțumesc, murmură, așezîndu-se.

Fizionomie simpatică. Ochii foarte adînciți, o privire expresivă și tristă, totuși caldă, strălucitoare și vie. Chipul lui, dimpotrivă, era îmbătrînit : uzat, zbîrcit și uscat, brăzdat de cute adînci și plin de umflături ca niște cocoașe, fără nici o bucățică de piele netedă ; fruntea, obrajii, bărbia păreau modelate de mîna unui sculptor. O mustață scurtă și aspră, de culoarea fierului, îi tăia fața în două. Părul rar și decolorat amintea de iarba care crește pe dunele de nisip.

Observase oare felul discret în care îl cerceta Antoine ?

— S-ar părea că sîntem bunicii mititelului, făcu Ernst cu tristețe. Ne-am luat foarte tîrziu. Sînt profesor la universitate ; predau germana la liceul Charlemagne.

„Ernst, gîndi Antoine, și accentul ăsta... Trebuie să fie alsacian..."

— Nu vreau să-ți răpesc prea mult timp, doctore. Întrucît însă vrei să te ocupi de băiețel, am crezut că e neapărată nevoie să-ți explic anumite lucruri *confidențiale*. Își ridică ochii, peste care se așternu o umbră. Preciză : Vreau să spun, anumite lucruri pe care doamna Ernst nu le știe.

Antoine dădu din cap în semn că-i de acord.

— Uite ce e... zise celălalt, ca și cum și-ar fi făcut singur curaj.

Fără îndoială că-și pregătise dinainte ceea ce avea de spus ; începu să vorbească, cu privirea pierdută în gol, fără grabă, dar și fără a se poticni, ca un om care are obișnuința vorbirii.

Lui Antoine i se păru că Ernst s-ar simți mai la largul lui dacă n-ar fi privit.

— În 1898, doctore, aveam patruzeci și unu de ani și eram profesor la Versailles... Își pierdu siguranța din glas : Eram logodit, zise el, apăsînd pe o și dînd acestor trei silabe, ca unor note dintr-un arpegiu, o sonoritate care te mira. Continuă, ceva mai aspru : Afară de asta, luasem, cu patimă, partea căpitanului Dreyfus. Ești prea tînăr, doctore, ca să fi trăit această dramă de conștiință... (pronunța „tramă", cu intonație răgușită și solemnă), dar știi că în vremea aceea era greu să fii în același timp și funcționar și dreyfusist militant. Adăugă : Făceam parte din rîndul acelora care aveau să se compromită.

Tonul îi era măsurat, fără ifose, dar destul de hotărît pentru ca Antoine să poată ghici foarte bine ceea ce însemnase, cu cincisprezece ani în urmă, nesocotința, energia și fanatismul acestui bătrîn liniștit, cu fruntea plină de umflături,

cu bărbia îndărătnică și în ochii căruia se păstra încă o strălucire vie.

— Îți spun acestea, urmă domnul Ernst, ca să-ți explic cum m-am pomenit surghiunit la un liceu din Alger după vacanța din 96. Cît privește căsătoria mea, urmă el cu blîndețe, fratele logodnicei mele, singura ei rudă, ofițer de marină — de marină comercială, dar n-are a face —, avea idei potrivnice față de ale mele ; stricarăm logodna. Era vădit că vrea să povestească faptele ca și cum ar face o dare de seamă, fără caracter personal. Urmă, cu o voce mai surdă : Patru luni după sosirea mea în Africa, băgai de seamă că eram... bolnav. Glasul părea că-i slăbește iarăși, dar se încordă cu tărie : De ce mi-ar fi teamă de cuvinte ? Aveam sifilis.

„Aha, da, da... gîndi Antoine. Copilașul... acum înțeleg."

— Am consultat numaidecît mai mulți medici de la facultatea din Alger. La sfatul lor, m-am dat pe mîna celui mai bun specialist de acolo. (Ezita să-i dea numele.) Un oarecare doctor Lohr, ale cărui lucrări le cunoști poate, zise, în cele din urmă, fără a-l privi pe Antoine. Boala a fost tratată de la început, imediat după apariția primei și singurei leziuni. Eram un om care nu pregeta să urmeze tratamentul cu exactitate. Riguros chiar. L-am făcut. Cînd am fost chemat la Paris, patru ani mai tîrziu, după ce s-a liniștit afacerea Dreyfus, doctorul Lohr m-a asigurat că mă socotea, încă de un an, pe deplin vindecat. L-am crezut. De fapt, n-am mai avut de atunci nici cel mai mic simptom, nici cea mai ușoară amenințare de recidivă.

Întoarse capul, liniștit, căutînd privirea lui Antoine.

Acesta făcu semn că-l ascultă cu toată atenția.

Dar nu se mulțumea numai să asculte : el studia omul. După înfățișare, după atitudine, își închipuia ce putuse să însemneze cariera cinstită și sîrguitoare a acestui profesoraș de germană. Mai cunoscuse oameni de soiul acesta. Cît despre cel din fața lui, nu era greu să observe că era superior muncii pe care o îndeplinea. Bănuia că omul trebuie să se fi obișnuit demult cu rezerva asta, cu această cumpănire plină de bunsimț, pe care și-o impun anumite firi alese, menite să îndure o situație grea, o viață de martir, lipsită de răsplată, dar pe care ele o acceptă cu inima largă și fără a crîcni. Accentul cu care-i vorbise despre ruperea logodnei spunea mult despre rolul pe care-l va fi jucat, în singuratica lui viață, iubirea aceasta cu un destin vitreg ; altfel, căldura reținută din felul cum te privea uneori vădea într-un chip mișcător, la acest

profesor încărunțit, o sensibilitate proaspătă ca a unui adolescent.

— Șase ani după întoarcerea mea în Franța, urmă el, fratele logodnicei mele a murit. Își căuta cuvintele, amintindu-și cu simplitate : Am avut prilejul s-o revăd...

De data asta, tulburarea îl sili să se întrerupă.

Antoine, cu capul plecat, aștepta, respectîndu-i emoția. Fu însă mirat cînd auzi deodată glasul profesorului ridicîndu-se cu un accent înspăimîntat parcă :

— Doctore, nu știu ce ai să gîndești despre un om care a făcut ceea ce am făcut eu... Boala asta... tratamentul ăsta era o poveste veche de zece ani. O poveste uitată... Trecusem de cincizeci de ani... Oftă : O viață întreagă suferisem din pricina singurătății... Îți spun toate astea fără șir, doctore...

Antoine ridică ochii. Înțelesese totul chiar înainte de a-i vedea fața. Să fii un intelectual, iar fiul tău să fie un infirm mintal, iată o cumplită încercare ! Dar asta nu era nimic pe lîngă alt chin și mai mare : Un tată conștient că el este singurul răspunzător și care, ros de remușcare, stă neputincios în fața soartei pe care și-a făurit-o el însuși...

Ernst explică mai departe, cu voce liniștită :

— Am avut, totuși, scrupule. Am vrut să consult un medic. Aproape că am și făcut-o. Adică nu. N-are nici un rost să ascund adevărul. Îmi băgasem în cap că nu era nevoie. Îmi repetam mereu ceea ce-mi spusese Lohr. Căutam să nu mă mai gîndesc la asta. Într-o zi, la un prieten, am întîlnit un medic și am adus vorba despre chestia asta, pentru a auzi, încă o dată, că există și vindecări definitive. Nici nu ceream mai mult ca să-mi alung îngrijorarea. Se opri iarăși. Și pe urmă, îmi ziceam : O femeie la vîrsta asta n-ar mai putea să... să aibă... un copil...

Un oftat i se opri în piept. Nu-și plecase capul ; stătea nemișcat, cu pumnii strînși, încordîndu-și atît de tare mușchii gîtului, încît Antoine îi văzu cum tremură. Două lacrimi, care i se opriseră în gene, dădură și mai multă strălucire privirii lui fixe. Voia să spună ceva. Făcu o sforțare și, cu vocea întretăiată, sfîșietoare, bolborosi :

— Mi-e atît de milă de mititelul ăsta... doctore !

Lui Antoine i se strînse inima. Din fericire însă, orice emoție mai puternică dezlănțuia în el, aproape întotdeauna, o surescitare la fel cu aceea provocată de beție, care se traducea numaidecît printr-o nevoie imperioasă de a lua o hotărîre, de a face ceva.

Nu stătu nici o clipă în cumpănă.

— Ei, și... ce-i ? zise el, făcînd pe miratul. Își înălța și își încrețea sprîncenele, simulînd că ar fi ascultat toată povestea asta fără să fie atent și că nu prea înțelegea ceea ce voia să spună Ernst. Ce legătură e între această... între acest accident, care a fost îngrijit din pripă, care a fost complet vindecat și... infirmitatea — trecătoare, poate — a copilului ?

Ernst îl privea, împietrit.

Un zîmbet de generozitate lumină chipul lui Antoine.

— Dragă domnule, dacă înțeleg bine, scrupulele astea îți fac cinste. Dar eu sînt medic, așa că lasă-mă să-ți vorbesc fără ocol ; din punct de vedere științific, sînt... absurde !

Profesorul se ridicase, ca și cum ar fi vrut să vină spre Antoine, dar rămase nemișcat, în picioare, cu privirea fixă. Era una dintre acele ființe cu o viață interioară bogată, adîncă și care, pătrunse de un gînd sfredelitor, neputîndu-l încadra printre alte gînduri, se lasă cu totul stăpînite de el. De ani de zile de cînd purta în piept această cumplită remușcare — pe care nu îndrăznise s-o destăinuiască nici măcar tovarășei lui de suferință —, era prima dată cînd trăia o clipă de liniștire, cînd simțea prima nădejde de ușurare.

Antoine ghicise toate acestea. Dar, temîndu-se să nu-i pună alte întrebări, mai precise, care l-ar fi silit să spună unele minciuni pe care le-ar fi ticluit mai greu, schimbă vorba. I se părea fără rost să-și mai piardă vremea cu aceste întristătoare năluciri.

— Copilul s-a născut înainte de soroc ? întrebă el pe neașteptate.

Celălalt clipi.

— Copilul ?... Înainte de termen ?... Nu...

— Naștere grea ?

— Foarte grea.

— Forceps ?

— Da.

— Aha... făcu Antoine, ca și cum ar fi găsit firul ce-l interesa. Asta explică, desigur, multe... Apoi, pentru a termina repede : Ei, acum arată-mi, pe micul bolnav, zise el ridicîndu-se și îndreptîndu-se spre salon.

Dar profesorul, făcînd iute un pas înainte, îi tăie drumul și-l prinse de braț.

— Doctore, e adevărat ? E adevărat ? Nu-mi spui asta numai ca să... Ah, doctore, dă-mi cuvîntul... cuvîntul dumitale, doctore...

Antoine se întoarse. Văzu chipul acela rugător, pe care dorința de a crede se îmbina cu o recunoștință fără margini.

o bucurie unică, vie, îl cuprinse deodată : bucuria acțiunii și a reușitei, bucuria de-a face o faptă bună. În ceea ce-l privea pe băiețel, o să vadă ce poate face pentru el. Cît despre tată, nici o amînare : are să-l mîntuie pe omul acesta nenorocit de o deznădejde atît de deșartă !

Atunci, își înfipse privirea în aceea a lui Ernst și rosti grav, cu glas coborît :

— Pe cuvîntul meu, domnule !

Apoi, după o scurtă tăcere, deschise ușa.

În salon, o doamnă în vîrstă, îmbrăcată în negru, se silea să țină între genunchi un drăcușor de băiat cu bucle castanii, asupra căruia Antoine își fixă din primul moment toată atenția. La zgomotul ușii, copilul, oprindu-se din joacă, pironi asupra necunoscutului ochii lui mari, negri, inteligenți ; în urmă, surîse ; apoi, stînjenit parcă, întoarse capul, făcînd o mutră supărată.

Antoine își îndreptă privirea spre mamă. Atîta blîndețe și tristețe înfrumusețau chipul acesta veștejit, încît medicul fu mișcat și-și zise : „Ei, acum e acum... Totdeauna se pot obține rezultate."

— Poftiți, doamnă, pe aici !

Zîmbi cu blîndețe ; voia să-i inspire sărmanei femei, chiar din prag, puțină încredere. În spatele lui auzea răsuflarea grea a profesorului. Antoine ținea perdeaua ridicată, așteptînd cu răbdare și privind cum mama și copilul se apropiau de el.

Sufletul îi era plin de voie bună.

„Ce meserie frumoasă, pe Dumnezeul meu, ce meserie frumoasă !" își zicea în sinea lui.

X

Clienții urmară unii după alții pînă seara, fără ca Antoine să-și dea seama de oboseala sau de trecerea timpului ; de fiecare dată cînd deschidea din nou ușa salonului, rîvna lui se împrospăta, fără efort. După ce conduse pînă la ușă ultima clientă — o femeie frumoasă și tînără, strîngînd în brațe un copilaș ca o floare, pe care el îl socotea amenințat de o orbire aproape completă — fu uluit cînd constată că se făcuse ora opt. „Prea tîrziu ca să mai văd și flegmonul mititelului, își zise ; o să dau prin Rue de Verneuil mai tîrziu, cînd mă voi duce la Héquet."

Revenind în cabinet, deschise fereastra ca să aerisească, se apropie de o masă joasă, pe care zăcea un teanc de cărți, căută ceva de citit în timpul mesei. „Adică, se gîndi el, vreau să verific ceva în cazul micului Ernst." Răsfoi repede colecția pe cîțiva ani din *Revue de neurologie,* pînă cînd dădu de faimoasa discuție din 1908 despre afazie. „Băiețelul ăsta e un caz într-adevăr tipic, își spuse el. O să-i vorbesc lui Treuillard."

Surîse amuzat cînd se gîndi la Treuillard, la maniile lui proverbiale. Își amintea de anul de internat pe care-l făcuse în serviciul acestui neurolog. „Cum dracu am nimerit acolo ? se întrebă. S-ar zice că aceste chestiuni mă preocupă mai mult decît... Cine știe dacă n-aș fi dat mai multă dovadă de ceea ce sînt în stare consacrîndu-mă bolilor nervoase și mintale ? E un tărîm unde au mai rămas încă atîtea lucruri de descoperit..." Și, deodată, în fața îi apăru chipul lui Rachel. De unde asociația asta de idei ? Rachel... care n-avea nici o cultură medicală sau științifică, vădea, în adevăr, o înclinare foarte pronunțată pentru orice probleme de psihologie și, fără îndoială, contribuise să dezvolte în el interesul acesta atît de viu pe care-l avea acum pentru tot ce este ființă omenească. De altfel, de cîte ori nu se convinsese de asta ? Fugara întîlnire cu Rachel îl schimbase în mii și mii de feluri.

Privirea i se pierdu în gol, devenind melancolică. Stătea în picioare, cu umerii căzuți, legănînd revista medicală între degetul mare și cel mijlociu. Rachel... Nu putea evoca, fără o emoție dureroasă, imaginea acestei ciudate ființe care-i trecuse prin viață. Nu mai primise de la ea nici o veste. Dar nu era mirat : nici nu mai credea că Rachel ar mai putea trăi undeva, în vreun colț de lume. A căzut, doborîtă de molimă, de friguri... Sau victimă a mușteI țețe... Sau moartă în vreun accident, poate înecată, gîtuită ?... Dar, în orice caz, moartă ; de asta nu se mai îndoia.

Se reculese, își puse revista sub braț, trecu în antreu și-l chemă pe Léon, cerîndu-i să servească cina. În aceeași clipă, își aminti de o ironie a lui Philip : într-o zi, cînd, după o lipsă a profesorului, Antoine îi vorbea de noii internați în secția sa, Philip, jumătate în glumă, jumătate în serios, îl bătuse pe umăr și-i spusese : „Mă pui pe gînduri, dragă ; te interesezi din ce în ce mai mult de mentalitatea bolnavilor dumitale și din ce în ce mai puțin de bolile lor !"

Castronul cu supă aburea pe masă. Abia cînd se așeză, Antoine își dădu seama că era obosit. „Oricum, ce meserie frumoasă !" își zise el.

Îi reveni încă o dată în minte convorbirea cu Gise; dar deschise grăbit revista și se sili să gonească amintirea asta. Zadarnic, atmosfera acestei încăperi, plină încă de prezența Gisei, îl apăsa ca o mărturie copleșitoare. Îi veniră în minte anumite gînduri care-l urmăriseră neîncetat în ultimele luni. Cum de putuse nutri, o vară întreagă, nădejdea aceea fără noimă? În fața acestui vis năruit, se simțea ca în fața dărîmăturilor unui teatru, a cărui prăbușire nu lasă în urmă decît o perdea de praf. Nu suferea deloc. Absolut deloc! Numai mîndria îi era rănită. Toată povestea asta i se părea mediocră, copilărească, nedemnă de un om ca el.

Soneria, care se auzi timid în anticameră, fu ca o diversiune binevenită. Puse numaidecît servetul alături și ciuli urechile, cu pumnul pe fața de masă, gata să se scoale și să treacă la datorie.

Auzi mai întîi niște discuții, niște șușoteli de femei; în sfîrșit, ușa se deschise și, spre mirarea lui, Léon introduse fără ceremonie două vizitatoare. Erau cele două femei de serviciu de la domnul Thibault. La început, întrucît se aflau în umbră, Antoine nu le recunoscu; pe urmă, presupunînd deodată că veneau să-l cheme în grabă, se ridică atît de brusc, încît scaunul se răsturnă la spatele lui.

— Nu, nu! strigară cele două femei, cu totul zăpăcite. Să ne ierte domnul Antoine. Și noi, care credeam că-l deranjăm mai puțin la ora asta!

„Am crezut că a murit tata", își zise Antoine, simplu; și, în felul acesta, își dădu seama cît de pregătit era să primească vestea acestui sfîrșit.

Mai întîi, îi trecuse prin cap ideea, de altfel foarte posibilă, a unei embolii pricinuite de tulburările flebitice. Gîndindu-se apoi la chinul prelungit de care un asemenea accident brutal l-ar fi scutit pe bătrîn, nu-și putu înlătura un fel de dezamăgire.

— Stați jos, le spuse. Eu o să-mi continui masa, fiindcă mai am cîteva vizite de făcut astă-seară.

Cele două femei rămaseră în picioare.

Mama lor, bătrîna Jeanne, slujea de un sfert de veac ca bucătăreasă la domnul Thibault. Dar, prea bătrînă, cu picioarele pline de noduri provocate de varice, mărturisind ea însăși că nu mai era decît „o oală veche și hîrbuită", acum încetase orice muncă; fetele ei îi împingeau un fotoliu lîngă mașina de gătit, unde, din obișnuință, își petrecea zilele cu un vătrai în mînă, creîndu-și iluzia supremă că mai are încă un rost, căci se ținea la curent cu toate cele, ba cîteodată freca

chiar maioneza și, de dimineață pînă seara, își copleșea fetele cu sfaturi, cu toate că amîndouă trecuseră de treizeci de ani.

Clotilde, cea mai mare, o fată voinică, devotată, dar nu prea îndatoritoare, guralivă, însă bună la treabă, păstrase felul de a fi, puțin bădărănos, și vorba cu miez și cu haz a maică-si: fusese multă vreme slujnică la o fermă, la țară. Acum, ea gătea. Cealaltă, Adrienne, mai slăbuță decît sora ei cea mare, fusese crescută la călugărițe și slujise totdeauna la oraș; îi plăcea să vadă de rufărie, să cînte romanțe, să aibă mereu un buchețel de flori pe masa ei de lucru și să asculte frumoasele slujbe de la Sfîntul Toma de Aquino. Ca de obicei, Clotilde fu aceea care vorbi:

— Venim pentru mama, domnule Antoine. De vreo trei sau patru zile, se vede cît de colo că suferă, sărmana... Are o gîlcă, ici în față, în partea dreaptă. Nu mai poate dormi noaptea și, cînd se duce să-și facă nevoile, o auzim cum geme, biata bătrînă, și se scremește ca un copil. Dar e [illegible] și nu vrea să spună nimic! Ar trebui să vină domnul Antoine — și fără s-arate că știe ceva, nu-i așa, Adrienne? — și să-i vină de hac gîlcii aceleia.

— Asta e ușor, spuse Antoine, scoțîndu-și carnetul. Mîine o să intru în bucătărie, făcîndu-mă că am treabă pe acolo.

În timp ce sora ei vorbea, Adrienne schimbă farfuria lui Antoine, apropie coșulețul de pîine și se arătă plină de zel, din obișnuința de a servi.

Pînă acum ea nu spusese nimic. Întrebă, cu glas sfios:

— Domnul Antoine crede că... așa ceva poate să devină grav?

„O tumoare care evoluează atît de brusc... gîndi Antoine. La vîrsta bătrînei, să riști o operație!..." Își reprezentă, cu o crudă precizie, tot ce știa că e posibil să se întîmple într-un asemenea caz: dezvoltarea monstruoasă a neoplasmului, ravagiile lui, sufocarea treptată a organelor... Ba chiar mai rău: lenta și îngrozitoarea descompunere a atîtor ființe condamnate de vii...

Cu sprîncenele ridicate, cu buza răsfrîntă, se ferea, în mod laș, să întîlnească privirea aceea sperioasă, pe care n-ar fi fost în stare s-o mintă. Împinse farfuria și făcu un gest ce nu spunea nimic. Din fericire, Clotilde cea grasă, care nu suferea să se facă tăcere fără să arunce numaidecît cîteva vorbe, răspunse în locul lui:

— Asta nu se poate spune dinainte vezi bine. Întîi trebuie ca domnul Antoine să-şi dea seama bine ce-i. Dar eu ştiu un lucru : mama răposatului meu bărbat a murit dintr-o răceală la piept, uite aşa, după ce trăise cu burta umflată mai bine de cincisprezece ani !

XI

După un sfert de ceas Antoine intra la numărul 37 bis din Rue de Verneuil.

Clădiri vechi, care dădeau spre o curticică întunecoasă. La etajul al şaselea, la capătul unui gang ce mirosea a gaz, se afla uşa numărul 3.

Robert, cu o lampă în mînă, veni să deschidă.

— Ce face fratele tău ?

— E vindecat !

Lampa lumina de aproape o privire sinceră, voioasă, cam aspră, prea timpuriu maturizată, şi un chip de copil încordat, de o dîrzenie precoce.

Antoine zîmbi.

— Ia să vedem ! Şi, luînd lampa din mîna băiatului, o ridică mai sus, ca să-şi lumineze calea.

O masă rotundă, acoperită cu muşama, umplea tot mijlocul încăperii. Probabil că Robert scria ; un registru mare stătea deschis, între o sticluţă de cerneală şi o grămadă de farfurii, deasupra cărora un colţ de pîine şi două mere alcătuiau o sărăcăcioasă „natură moartă". În odaie era ordine, chiar un fel de confort. Şi cald. Pe sobiţa din faţa căminului se auzea cum fierbe o oală cu apă.

Antoine înaintă spre patul înalt de mahon din fundul încăperii.

— Care vasăzică, dormi ?

— Nu, domnule.

Bolnavul, care se vedea bine că se trezise din somn, se ridică pe cotul sănătos şi căscă ochii, zîmbind fără sfială.

Avea pulsul liniştit. Antoine puse pe noptieră cutia cu feşe pe care o adusese cu el şi începu să desfacă pansamentul.

— Ce fierbe pe sobiţa ta ?

— Apă. Robert rîse : Voiam să ne facem ceai de tei, din ăla de care ne-a dat portăreasa. Deodată, clipi din ochi : Bei şi dumneata ? Spune ! Cu zahăr ! Ba da, domnule ! Haide, zi că da !

— Nu, nu, mulțumesc, zise Antoine, zîmbind amuzat. Dar am nevoie de apă fiartă ca să spăl niței rana. Toarnă puțină într-o farfurie curată. Bun ! Acum să așteptăm să se mai răcească.

Se așeză și-i privi pe cei doi copii, care-i zîmbeau ca unui prieten de demult. Gîndi : „Fețe sincere, deschise, dar mai știi ?"

Se întoarse spre cel mai mare :

— Și cum vine asta, la vîrsta voastră locuiți aici singuri, singurei ?

Un gest nehotărît, o mișcare din sprîncene, care păreau a spune : „N-avem încotro !"

— Unde-s părinții voștri ?

— A, părinții... făcu Robert, ca și cum toată povestea asta era mult prea veche. Locuiam aici, împreună cu mătușa noastră. Rămase pe gînduri și arătă patul mare cu degetul : Pe urmă ea a murit, în toiul nopții, la zece august, de mai bine de un an. Am fost tare necăjiți, așa-i, Loulou ? Noroc că eram prieteni buni cu portăreasa și ea nu i-a spus nimic proprietarului, așa că am putut rămîne aici.

— Dar chiria ?

— O plătim.

— Cine ?

— Noi.

— Și bani de unde aveți ?

— Păi ce, îi cîștigăm ! Adică eu. Că el... cu el nu prea merge treaba. Trebuie să-i găsesc altceva. Lucrează la Brault, știți, la Grenelle. E curier. Patruzeci de franci pe lună, fără mîncare. Asta nu-i plată, nu-i așa ? Gîndiți-vă, numai pingelele !...

Tăcu și se aplecă să vadă și el, fiindcă Antoine începuse să scoată compresele. Abcesul supurase foarte puțin, brațul se dezumflase ; rana arăta bine.

— Dar tu ? întrebă Antoine, înmuind compresele în apă.

— Eu ?

— Tu cum îți cîștigi existența ?

— A, eu, zise Robert, tărăgănînd vorbele, care plesniră apoi, deodată, ca un drapel în vînt : Eu... mă descurc !

Ochii lui Antoine, mirați, se încrucișară de data asta cu o privire ascuțită, aproape surprinzătoare, pe o figură atît de mică, de dîrză și voluntară.

Puștiul atîta aștepta : să vorbească. A-și cîștiga existența, asta era problema cea mai mare, singurul lucru care avea

însemnătate, spre care tindeau, fără răgaz, toate gîndurile lui de cînd începuse să gîndească.

Se porni să vorbească repede, grăbit să spună totul, să-şi împărtăşească tainele :

— Cînd a murit mătuşa, cîştigam ca băiat de birou numai şaizeci de franci pe lună. Dar acuma, lucrez şi la Palatul de Justiţie : scot o sută douăzeci fix. Afară de asta, domnul Lamy, ajutorul notarului, a binevoit să accepte să-l înlocuiesc pe omul de serviciu, care făcea parchetul şi curăţenia, duminecata, înainte ca să vină ceilalţi funcţionari. Un bătrîn nepuincios, care nu lustruia parchetul decît după ce ploua şi doar în faţa ferestrelor, că acolo se vedea. Ehei, cu mine au făcut o afacere bună !... Cu treaba asta, mai scot încă optzeci şi cinci de franci. Şi ştii, mie-mi place să patinez !... Fluieră. Şi p-ormă, mai e ceva... Am şi alte învîrteli... Stătu o clipă în cumpănă, aşteptînd ca Antoine să întoarcă din nou capul spre el : dintr-o singură privire cîntări omul din faţa lui. Deşi liniştit în privinţa asta, socoti totuşi că e mai bine s-o ia mai pe departe : Vă povestesc asta dumneavoastră, fiindcă ştiu că se poate. Dar să nu vă arătaţi niciodată că ştiţi ceva, da ? Apoi, ridicînd glasul şi, încălzit puţin cîte puţin de destăinuirile lui, zise : Cunoaşteţi pe doamna Jollin, portăreasa de la nr. 3 bis, de peste drum de dumneavoastră ? Ei, dar să nu spuneţi nimănui nimic despre asta, ştiţi că fabrică ţigări pentru clienţi... Dacă vă interesează cumva... Nu ?... Să ştiţi că sînt bune, moi, afînate. Şi nu-s scumpe. Vă dau una, s-o gustaţi... Oricum, mi se pare că treaba asta e oprit şi răsoprit s-o faci... Aşa că, pentru a duce pachetele şi a încasa banii fără să pună gheara pe tine, este nevoie de cineva care ştie să se descurce. Treaba asta o fac eu, fără să mă simtă nimeni, de la şase la opt, după ce se închide biroul. Şi ea îmi dă, în schimb, de mîncare în fiecare zi, afară de duminică. Şi găteşte fain, nimic de zis ! Vă daţi seama ce economie fac ! Fără să mai pun la socoteală că aproape totdeauna clienţii — şi toţi sînt granguri — îmi dau cîte un bacşiş, cincizeci de bani, un franc, cum le vine... Aşa că, înţelegeţi, adunînd toate astea la un loc, o scoatem la capăt...

Antoine ghici după glas că ochii băiatului lucesc de mîndrie. Dar înadins nu-şi ridică privirea.

Robert, pornit, continuă voios :

— Seara, cînd se întoarce Louis, el e frînt şi pregătim aici o supă, brînză sau niscaiva ouă, că se fac repede ; ne place mai mult aşa decît în birturile alea proaste ; este, Loulou ? Şi, uitaţi, mă mai şi distrez cîteodată, scriind titluri de pagină

pentru casier. Mor după titlurile frumoase, bine scrise, cu peniță rondă ! Aș face-o chiar de plăcere... La birou, toți...

— Dă-mi acele de siguranță, îl întrerupse Antoine.

Luase un aer nepăsător, temîndu-se ca băiatul să nu se pornească prea tare pe pălăvrăgeală. Dar, în sinea lui, gîndea : „Băieții ăștia merită să nu-i pierd din vedere..."

După ce termină pansamentul și puse brațul în legătură din jurul gîtului, se uită la ceas.

— O să mai vin o dată mîine, pe la prînz. Apoi ai să vii tu la mine. Cred că vineri sau sîmbătă o să te poți duce iar la lucru.

— M... m... mulțumesc, domnule ! rosti, în sfîrșit, micul bolnav.

Vocea lui, care era în perioada de schimbare, părea că luase un asemenea avînt și sună atît de caraghios în mijlocul tăcerii, încît Robert începu să rîdă, un rîs gîtuit, tare, care trăda deodată încordarea necontenită a acestei făpturi fragede și atît de nervoase. Antoine scoase douăzeci de franci din buzunar.

— Uite, copii, ca să vă ajutați puțin săptămîna asta !

Dar Robert, făcînd un salt înapoi, își ridică nasul în sus, încrețind din sprîncene.

— A, nu, dar ce credeți ? ! Nici în ruptul capului ! V-am spus doar că avem de toate !

Ca să-l convingă pe Antoine, care se grăbea și stăruia, se hotărî să-și dea pe față taina cea mare :

— Știți cît am pus deoparte amîndoi ? Pînă acu ? O avere ! Ghiciți... O mie șapte sute ! Da, domnule. Este, Loulou ? Și deodată, coborînd vocea ca trădătorul din melodramă : Fără să mai pun la socoteală că suma ar putea crește dacă sistemul meu reușește...

Ochii îi străluciră așa de tare, că Antoine, curios, se opri o clipă în prag.

— O învîrteală nouă... Cu un samsar de vinuri, măsline și uleiuri. Fratele lui Bassou, un băiat de la birou. Uite cum e combinația : cînd mă întorc de la Palatul de Justiție, după-amiaza — asta nu privește pe nimeni, nu-i așa ? — dau pe la crîșmari, pe la băcani, pe la depozitele de spirt și le fac ofertele mele. Trebuie să mai învăț cum să le vorbesc, dar o să vină și asta... Oricum, în șapte zile, am și făcut trampa ! Am cîștigat patruzeci și patru de franci ! Și Bassou zice că, dacă oi fi descurcăreț...

Coborînd cele șapte etaje, Antoine rîdea de unul singur. Fuștii ăștia doi îi cîștigaseră simpatia. Ar fi făcut orice pentru ei. „Foarte bine, își spuse el ; trebuie să veghem însă, să nu devină prea *descurcăreți*..."

XII

Ploua. Antoine luă un taxi. Pe măsură ce se apropia de cartierul Saint-Honoré, buna dispoziție îl părăsea, fruntea i se întuneca.

„Măcar de s-ar fi sfîrșit", își zise el urcînd în silă pentru a treia oară în ziua aceea, scara locuinței lui Héquet. O clipă, crezu că dorința îi este împlinită. Femeia de serviciu care îi deschise îl privi într-un chip neobișnuit și se apropie repede ca să-i spună ceva. Dar n-avea decît să-i comunice în mod tainic că doamna îl ruga mult pe domnul doctor să intre la dînsa, dorind să-i vorbească înainte de a vedea fetița.

Nu putea refuza. Camera era luminată, ușa — deschisă. Intrînd, zări capul lui Nicole răsturnat pe pernă. Se apropie. Stătea nemișcată — atipise. Ar fi fost inuman s-o trezească. Se odihnea, părea mai tînără, ușurată ; tot zbuciumul și toată oboseala îi pieriseră în somn. Antoine o privea fără a îndrăzni să facă vreo mișcare, ținîndu-și răsuflarea și înspăimîntat că pe trăsăturile ei, de pe care durerea abia dispăruse, se citea o mare mulțumire ; o adîncă sete de uitare, de fericire ! Sidefiul pleoapelor închise, dantelarea curbată a genelor, destinderea ușoară, uitarea de sine... Cît de tulburător era chipul acesta senin ! Ce farmec avea arcuirea frîntă a acestei guri, buzele acestea întredeschise, nemișcate, care nu mai exprimau nimic altceva decît ușurarea și nădejdea !... „De ce chipul adormit al unei ființe tinere exprimă atîta vrajă, care te fură ? se întreba Antoine. Și ce zace oare în străfundul acestui sentiment tulbure de milă al bărbatului, gata oricînd să se lase emoționat ?"

Se întoarse în vîrful picioarelor, ieși fără zgomot din cameră și se îndreptă, prin culoar, spre odaia copilei, al cărei scîncet răgușit, neîntrerupt, îl auzea prin pereți. Trebui să-și încordeze voința ca să apese pe clanță, să treacă pragul acesta, să reia contactul cu puterile blestemate care sălășluiau acolo.

Héquet stătea cu mîinile pe marginea leagănului, care fusese tras în mijlocul camerei și pe care îl mișca cu gravitate ; de partea cealaltă a leagănului, infirmiera de noapte, aplecată sub vălul ei de soră de caritate, cu acea răbdare profesională

pe care nimic n-o învinge, aștepta, cu mîinile în poal sorțului ; și, în picioare, rezemat de cămin, ca de obic împachetat parcă în halatul lui de pînză, Isaac Studler, o brațele încrucișate, își mîngîia cu o mînă barba neagră.

La intrarea medicului, sora se ridică. Héquet însă, c ochii la copil, părea că nu vede nimic. Antoine se apropie d leagăn. Abia atunci Héquet întoarse capul spre el și ofu Antoine prinse mînuța care se mișca deasupra cuverturii numaidecît trupul fetiței se strînse, ca un viermișor car caută să se ascundă în nisip. Fața copilei era aprins străbătută de vinișoare subțiri, aproape tot atît de întunecat la culoare ca și punga de gheață pe care i-o puseseră dup ureche ; buclele mici, blonde, ca ale lui Nicole, umezite d sudoare sau de comprese, i se lipiseră de frunte sau de obraj ținea ochii pe jumătate închiși și, sub pleoapele umflate, pupil tulbure avea o lucire metalică, la fel ca a unui animal mort Mișcarea ușoară a leagănului îi clătina capul la dreapta și l stînga, ritmînd totodată și gemetele care ieșeau din micu gîtlej răgușit.

Conștiincioasă, infirmiera se duse să aducă stetoscopul dar Antoine îi făcu semn că nu e nevoie.

— O idee a lui Nicole, spuse atunci Héquet, cu o into nație ciudată, aproape cu glas tare. Și cum Antoine, mirat părea că nu înțelege, explică, fără grabă : Leagănul, înțelegi ?.. E o idee a lui Nicole... Zîmbea în gol ; în deznădejdea lu cumplită, amănuntele acestea se părea că deveniseră pentr el foarte importante. Adăugă repede : Da... L-au adus de l al șaselea... E leagănul ei !... De la al șaselea, plin de praf.. Leagănul ăsta e singurul lucru care o mai liniștește puțin, vezi ?

Antoine îl privea, mișcat. În clipa aceea înțelese că mil lui, oricît ar fi ea de adîncă, nu se va putea niciodată măsur cu o durere atît de mare ca aceasta. Puse mîna pe brațul lu Héquet.

— Ești zdrobit de oboseală, sărmane prieten. Ar trebu să te duci să te întinzi puțin. La ce bun să te istovești ?...

Studler stărui și el :

— E a treia noapte de cînd nu dormi !

— Fii înțelegător, vorbi Antoine, aplecîndu-se spre el. Va trebui să fii tare... în curînd. Simțea o nevoie aproape fizică să-l smulgă pe nenorocitul acesta de lîngă leagăn, să cufunde cît mai repede în uitarea somnului atîta suferință zadarnică.

Héquet nu răspunse și continuă să legene fetița. Dar îl văzură aplecîndu-și umerii și mai tare, ca și cum acel „în curînd" al lui Antoine era într-adevăr foarte greu de suportat.

Apoi, de la sine și fără alt îndemn, se ridică, o rugă din ochi pe infirmieră să-i ia locul lîngă leagăn și, fără să-și șteargă obrajii plini de lacrimi, întoarse capul, ca și cum ar fi căutat ceva. În sfîrșit, se apropie de Antoine și făcu o sforțare să-l privească în față. Antoine fu surprins văzînd cît de schimbată îi era expresia ochilor: privirea aceea de miop, ascuțită și hotărîtă, era parcă tocită; abia se urnea, iar cînd se așeză, părea moleșit și greoi.

Héquet rămase cu ochii ațintiți asupra lui Antoine. Buzele i se mișcară ușor înainte de a rosti:

— Trebuie... Trebuie să facem ceva, murmură el. Suferă, știi... De ce s-o lăsăm să sufere? Trebuie să avem curajul să... să facem ceva... Tăcu, păru că-i cere ajutor lui Studler, apoi își pironi din nou ochii în ochii lui Antoine: Dumneata, Thibault, trebuie să faci ceva... Și, ca și cum ar fi vrut să oculească răspunsul, își lăsă capul în jos, străbătu camera cu pas descumpănit și dispăru.

Antoine rămase cîteva clipe țintuit locului. Pe urmă, deodată roși. Tot felul de gînduri încîlcite i se învălmășeau în cap.

Studler îi atinse umărul.

— Ei, ce zici? spuse cu voce joasă, privindu-l pe Antoine.

Ochii lui Studler aminteau de ochii anumitor cai, ochii aceia alungiți și prea mari, în al căror alb umed se scaldă o lumină lîncedă. În clipa aceea privirea lui, ca și a lui Héquet, era fixă, poruncitoare.

— Ce ai de gînd să faci? șopti el.

Urmă o scurtă tăcere, în cursul căreia gîndurile li se încrucișară.

— Eu? zise Antoine nehotărît. Dar înțelese că Studler n-o să-l lase în pace pînă nu-i va da o explicație. Din păcate, știu prea bine... adăugă deodată. Cu toate astea, cînd el spune „Să facem ceva", nu-ți vine a-i da a înțelege că știi despre ce e vorba!

— Sst... făcu Studler, aruncînd o privire spre infirmieră, apoi îl trase pe Antoine după el, în culoar și închise ușa. Cu alte cuvinte, ești de părere că nu mai e nimic de încercat? întrebă el.

— Nimic.

— Și că nu mai e nici o speranță, nici una?

— Nu, nici cea mai mică.

— Atunci ?

Antoine, care simțea cum îl năpădește o neliniște surdă, se închise într-o tăcere grea.

— Atunci ? urmă Studler. Nu mai putem sta pe gînduri. Cel mai bun lucru e să se termine cît mai repede.

— Doresc și eu asta, ca și tine...

— Nu ajunge s-o dorești !

Antoine înălță capul și spuse cu hotărîre :

— Și, totuși, mai mult nu se poate face.

— Ba da !

— Nu.

Dialogul luase un ton atît de tăios, încît Studler nu mai spuse nimic cîteva clipe.

— Injecțiile astea... urmă el în cele din urmă. Știu și eu... poate că... mărind doza...

Antoine îl întrerupse scurt :

— Taci !

Era în prada unei mari iritații. Studler îl privea în tăcere. Sprîncenele lui Antoine formau o linie aproape dreaptă, mușchii feței i se contractau fără voia lui și-i trăgeau gura în jos, iar pe chipul osos pielea îi tremura din cînd în cînd, parcă mușchii feței ar fi fost cuprinși de niște zvîrcoliri nervoase.

Se scurse așa un minut.

— Taci ! repetă Antoine, mai puțin tăios. Te înțeleg. Dorința asta de a sfîrși mai repede o cunoaștem cu toții, dar ea e numai o... o ispită de începător ! Înainte de orice, să nu uităm un lucru : respectul pentru viață... Da, da ! Respectul pentru viață... Dacă ai fi devenit medic, ai vedea lucrurile așa cum le vedem noi, toți ! Opreliștea anumitor legi... O limitare a puterii noastre, fără de care...

— Singura limită, dacă privești lucrurile bărbățește, este conștiința !

— Ei da, tocmai, conștiința ! Conștiința profesională... Dar gîndește-te, nechibzuitule ! În ziua în care medicii și-ar lua dreptul... De altfel, nici un medic, auzi, Isaac, nici unul...

— Ei bine... strigă Studler cu un accent șuierător.

Dar Antoine îl întrerupse :

— Héquet a fost pus de o sută de ori în fața unor cazuri tot atît de dureroase, tot atît de deznădăjduite ca și ăsta. Dar niciodată n-a pus capăt cu bună-știință unui... Niciodată ! Nici Philip ! Nici Rigaud ! Nici Treuillard ! Nici un alt medic demn de numele ăsta, mă auzi ? Niciodată !

— Ei bine, strigă Studler ca un sălbatic, n-aveți decît să vă credeți mari pontifi, dar pentru mine nu sînteți decît niște muriți!

Se dădu un pas îndărăt, și lampa din plafon îi lumină deodată fața. Citeai pe ea mult mai mult decît exprimau vorbele lui: nu numai o revoltă disprețuitoare, dar un fel de sfidare, aproape o amenințare și parcă o hotărîre luată la iuțeală.

„Bun! gîndi Antoine. O să aștept pînă la unsprezece, ca să fac eu însumi injecția!"

Nu răspunse nimic, dădu din umeri, intră iar în cameră și se așeză.

Ploaia care biciuia necontenit obloanele, picăturile de apă care loveau ritmic marginea de zinc a ferestrelor și, în cameră, hîțînarea neîncetată a leagănului, a cărui cadență îngîna gemetele fetiței, toate aceste zgomote amestecate țeseau în liniștea nopții, în care moartea se strecura încetul cu încetul, o armonie apăsătoare, sfîșietoare.

„Mai adineauri m-am bîlbîit de două sau de trei ori la rînd", își zise Antoine, a cărui enervare nu se potolea.

(Așa ceva i se întîmpla foarte rar și numai atunci cînd era nevoit să se mențină cu încăpățînare într-o atitudine falsă; de pildă, cînd trebuia să spună o minciună unui bolnav care își dădea seama de situație sau cînd era nevoit, într-o conversație, să susțină o idee improvizată, asupra căreia n-avea încă nici o convingere personală.)

„E vina Califului", gîndi el. Privind doar cu coada ochiului, se uită la „calif", care își reluase locul, cu spatele la cămin. Și își aduse aminte de Isaac Studler ca student, așa cum îl întîlnise cu zece ani mai înainte la Facultatea de Medicină. Pe vremea aceea, tot Cartierul Latin îl cunoștea pe Calif, cu barba lui de rege al mezilor, cu vocea lui catifelată, cu rîsul lui puternic, dar și cu caracterul lui fantastic, răzvrătit, urîțăgos, dintr-o bucată. Toți îi atribuiau, mai mult decît altora, un viitor strălucit. Pe urmă, într-o bună zi se află că-și lăsase studiile baltă, ca să poată cîștiga mai repede din ce să trăiască; și se povestea că luase în grija lui pe nevasta și pe copiii unuia dintre frații săi, funcționar la bancă, după ce acesta se sinucisese în urma unei delapidări.

Un țipăt răgușit al fetiței îi rupse firul amintirilor. Antoine observă o clipă zvîcniturile bolnavei, încercînd să noteze frecvența anumitor mișcări; dar nu se putea deduce nimic din acele gesturi dezordonate, după cum nu poți deduce nimic din zvîrcolirile unui pui de găină pe care-l tai.

Atunci, senzația aceea de neliniște, împotriva căreia Antoine lupta încontinuu după discuția cu Studler, crescu deodată pînă la suferință. Pentru a salva viața unui bolnav în primejdie, el era în stare să încerce orice acțiune îndrăzneață, să rişte personal orice ; dar să se vadă înfundat astfel într-o situație fără ieşire, să se simtă lipsit, într-o asemenea măsură, de orice posibilitate de a încerca ceva, să fie silit a se mărgini să privească doar cum vine „rivala învingătoare", aşa ceva nu putea suporta. Şi apoi, în cazul de față, zbuciumul necurmat al acestei ființe mici, țipetele ei nearticulate îi zguduiau nervii, cu toate că Antoine era obişnuit să-i vadă chiar şi pe cei mici de tot suferind. Oare de ce nu izbutea să fie astă-seară mai nesimțitor ? Ceea ce este totdeauna tainic şi de neîndurat în agonia unor ființe omeneşti îi pricinuia, de data asta, întocmai ca celor mai puțin pregătiți pentru aşa ceva, un chin nemăsurat de mare. Se simțea lovit pînă în adîncul sufletului ; i se zdruncinase încrederea în sine, încrederea în acțiune, în ştiință, în viață. Era ca un val care-l dobora. Prin față îi defilă un cortegiu sinistru, format din toți bolnavii lui pe care-i socotea osîndiți... De i-ar număra numai pe cei pe care-i văzuse de azi-dimineață încoace şi lista ar fi destul de lungă : patru sau cinci bolnavi la spital, Huguette, micul Ernst, copilaşul acela orb, acesta... Şi de bună seamă că pe unii îi uitase !... Îl revăzu pe tatăl său, țintuit în fotoliu, cu buzele lui groase, ude de lapte.. În cîteva săptămîni, după zile şi nopți de durere, îi va veni rîndul şi acestui bătrîn voinic... Şi vor urma toți, unii după alții... Ah, această mizerie universală, care n-are nici o rațiune... „Nu, viața e absurdă, viața e rea !" îşi zise cu ciudă, ca şi cum ar fi vorbit cu un optimist încăpățînat ; dar acest om îndărătnic, care acum îşi pleca prosteşte capul, nu era altul decît el însuşi, Antoine cel de toate zilele.

Infirmiera se ridică fără zgomot.

Antoine se uită la ceas : era ora injecției. Îi părea bine că trebuie să se miște din loc, să facă ceva ; era aproape înviorat la gîndul că în curînd va putea să plece de aici.

Sora îi aduse pe o tavă toate cele ce îi erau necesare. Sparse fiola, vîrî acul înăuntru, umplu seringa pînă la nivelul prescris, apoi vărsă, chiar el, trei sferturi de fiolă în găleată. Simțea privirea încordată a lui Studler pironită asupră-i.

După ce făcu injecția, se aşeză iar, dar numai ca să observe un uşor semn de liniştire ; pe urmă se aplecă deasupra fetiței, îi mai luă o dată pulsul, care era foarte slab, dădu cu glas încet

câteva instrucțiuni infirmierei, apoi, ridicîndu-se fără grabă, se spălă la lavabou, strînse în tăcere mîna lui Studler și părăsi încăperea.

Străbătu în vîrful picioarelor apartamentul luminat, pustiu. Camera lui Nicole era închisă. Pe măsură ce se depărta, i se părea că gemetele fetiței scad.

Deschise și închise în urma lui, fără zgomot, ușa vestibulului. Pe palier, ciuli urechea : nu se mai auzea nimic. Respiră adînc și, sprinten, coborî scările în fugă.

Afară nu se putu opri de a-și mai întoarce o dată capul către fațada întunecoasă, unde se aliniau, ca într-o seară de sărbătoare, un șir de jaluzele luminate.

Ploaia încetase de curînd. De-a lungul trotuarelor, curgeau încă pîraie repezi. Străzile, pustii, străluceau prin noapte ca niște oglinzi.

Lui Antoine i se făcu frig, își ridică gulerul și grăbi pasul.

XIII

Susurul ăsta de apă, totul în jurul lui atît de umed...

Deodată, revăzu parcă o față plină de lacrimi : Héquet, în picioare, cu căutătura lui stăruitoare, care-i spunea : „Dumneata, Thibault, trebuie să faci ceva..." Viziune chinuitoare, pe care n-o putea goni cu una, cu două : „Sentimentul de vină... Iată un simțămînt care-mi este complet necunoscut, oricît m-aș căzni să mi-l închipui..." Apoi, dintr-o dată, se gîndi la Gise : „O căsnicie... copii". O simplă presupunere, din fericire nerealizabilă. În seara asta, ideea căsătoriei i se părea nu numai prematură, dar și nebunească ! „Egoism ? se întrebă. Lașitate ?" Gîndul îi fugi iarăși în altă parte : „Unul care în clipa asta mă socotește laș e Califul..." Se revăzu, nu fără o strîngere de inimă, pe coridor, în fața chipului aceluia arzător al lui Studler, care-l sfredelea cu privirea. Încercă să spulbere roiul de gînduri care din clipa aceea se roteau mereu în jurul lui. „Laș" ; nu-i prea plăcu cuvîntul ; găsi altul : „Fricos". „Studler m-a crezut fricos. Nerodul !"

Ajunse în fața palatului Elysée. O patrulă de gvarzi municipali încheia, în pas milităresc, rondul în jurul palatului ; se auzi un zgomot de paturi de pușcă rezemate pe caldarîm. Prin minte i se perinda o întreagă suită de supoziții, ca niște vedenii scăpate dintr-un vis, fără să le poată înlătura : Studler o îndepărta pe infirmieră, scotea o seringă din buzunar... Infirmiera se întorcea, pipăia micul cadavru... Bănuieli, denunț,

refuzul de a se autoriza înhumarea, autopsie... Judecătorul de instrucție, guarzi municipali... „Voi lua totul asupra mea, hotărî el repede și privi țintă la santinela prin fața căreia trecea. Nu, își zise apăsat, adresîndu-se unui magistrat, închipuit, nimeni nu i-a făcut injecție afară de mine! Am mărit doza cu bună-știință. Cazul nu mai prezenta nici o speranță de salvare și iau asupră-mi toată..." Dădu din umeri, zîmbi și rări pasul. „Sînt un idiot!" Dar cu asta simțea bine că nu pusese capăt acestor chestiuni. „Dacă sînt gata să iau asupra mea urmările unei injecții făcute de altul și care a provocat moartea, de ce, atunci, m-am împotrivit cu atîta hotărîre s-o fac eu însumi?"

Problemele pe care nu izbutea să le rezolve și nici măcar să le lămurească printr-o îndîrjită și scurtă sforțare a gîndirii îl întărîtau totdeauna. Își aminti cuvintele pe care le schimbase cu Studler, iritarea, bîiguielile lui. Cu toate că nu regreta cîtuși de puțin purtarea sa, avea impresia neplăcută de a fi jucat un rol și de a fi spus lucruri care nu se prea potriveau cu firea lui adevărată, cu trăsăturile esențiale ale caracterului său; de asemenea, presimțea, într-un chip vag, dar dureros, că rolul acesta și modul acesta de a vorbi ar putea ajunge într-o bună zi în opoziție cu felul lui de a vedea sau acționa. Și sentimentul de dezaprobare lăuntrică era, desigur, puternic, de vreme ce Antoine nu se putea dezbăra de el, căci îndeobște refuza să-și judece propriile fapte; noțiunea de remușcare pentru dînsul nu exista. Îi plăcea să se analizeze și, în ultimii ani se cerceta cu patimă chiar; dar numai din pură curiozitate psihologică; nimic nu era mai contrar firii lui decît să-și acorde note bune sau note rele.

O întrebare îl puse și mai mult pe gînduri: „Oare n-ar trebui mai multă putere cînd e vorba să-ți dai consimțămîntul decît atunci cînd e vorba să te opui?" De cîte ori stătea la îndoială între două hotărîri, fără a izbuti să găsească, după ce le cîntărea, motive precumpănitoare de a se decide pentru una sau pentru alta, o alegea, de obicei, pe aceea care cerea o mai mare putere de voință; din proprie experiență, ajunsese la concluzia că așa e mai bine. Se văzu silit a recunoaște că astă-seară alesese drumul cel mai ușor, pe care l-ar fi apucat oricare altul.

Îl obsedau anumite fraze pe care le rostise acolo. Îi spusese lui Studler: „Respectul pentru viață..." Niciodată nu reușești să scapi cu totul de locurile comune. „Respect pentru viață..." *Respect* ori *fetișism... ?*

Atunci, își aminti o poveste care-l impresionase pe vremuri: aceea a bicefalului din Tréguineuc.

Într-un port breton, unde familia Thibault se afla în vacanță, cu vreo cincisprezece ani în urmă, femeia unui pescar născuse un monstru cu două capete, amîndouă perfecte. Tatăl și mama ceruseră medicului locului să curme viața micului monstru ; și la refuzul medicului, tatăl, un alcoolic cunoscut ca atare, se aruncase asupra noului-născut, ca să-l ghiuie cu propriile lui mîini ; a trebuit să fie legat și internat. Vîlvă mare în sat, bogat subiect de conversație pentru vilegiaturiștii de prin hoteluri. Și Antoine, care avea pe atunci șaisprezece sau șaptesprezece ani, își aminti de cearta pe care o avusese cu domnul Thibault — una dintre primele scene violente dintre tată și fiu — deoarece Antoine, cu îndîrjirea necugetată a tinereții, susținea că medicul are dreptul să curme din capul locului o existență asupra căreia apăsa un asemenea blestem.

Se simți tulburat constatînd că nu-și prea schimbase părerea în privința acestui caz special și se întrebă : „Ce-ar face Philip într-o situație ca asta ?“ Nici o îndoială : Antoine trebui să recunoască, fără tăgadă, că lui Philip nici nu i-ar fi trecut măcar prin gînd ipoteza de a suprima ; mai mult chiar : presupunînd că micul infirm ar fi fost în primejdie, Philip ar fi făcut totul ca să salveze o viață, fie ea și nenorocită. Rigaud ar fi făcut la fel. De asemenea și Terrignier. Și Loisille. Toți, toți... Oriunde se arăta un sîmbure de viață, datoria medicului e mai presus de orice discuție. Rasă de salvatori... I se păru că-l și aude pe Philip, cu vocea lui fornăită : „N-ai dreptul, băiete, n-ai dreptul !“

Antoine se îmbufnă. „Dreptul ?... Haida-de, știi tot atît de bine ca și mine cîte parale fac noțiunile de drept, de datorie. C'a legi, nu există decît legile naturii ; acelea, da, sînt de neînlăturat. Dar aceste pretinse legi morale, ce sînt ele oare ? Un mănunchi de obiceiuri sădite în noi de secole... Nimic mai mult ! Probabil altădată ele au fost necesare dezvoltării sociale a omului. Dar azi ? Poți oare conferi acestor îmbătrînite reguli de igienă și de poliție o virtute sacră sau caracterul unui imperativ absolut ?“ Și cum maestrul nu răspundea nimic, Antoine dădu din umeri, își înfundă mîinile în buzunarele pardesiului și trecu pe celălalt trotuar.

Mergea fără să privească în jur, discutînd mereu cu el însuși : „Mai întîi, un fapt : pentru mine, morala nu există. *Trebuie, nu trebuie, binele, răul* pentru mine nu sînt decît vorbe ; vorbe pe care le întrebuințez ca să fac și eu ca ceilalți, valori pe care le folosesc cu ușurință în conversație, dar, în adîncul sufletului meu — am constatat asta de o sută de ori —, ele n-au

nici un fundament real. Şi totdeauna am fost aşa... Ba nu, am făcut o afirmaţie pripită. Sînt aşa de cînd... (imaginea Rachelei îi trecu prin faţa ochilor) de mult, în orice caz..." O clipă căută, cu toată buna-credinţă, să-şi explice sieşi pe ce principii se bizuia viaţa lui de toate zilele. Dar nu găsea nimic. Încercă să-şi spună, în lipsă de ceva mai bun : „O anumită sinceritate ? Se gîndi puţin, apoi preciză : Sau, mai degrabă, o anumită clarviziune ?" Ideea îi era încă destul de încîlcită ; deocamdată însă, se declară mulţumit de descoperirea lui. „Da, firesc, asta nu-i mare lucru ; dar cînd mă analizez, nevoia de a vedea limpede este totuşi unul din singurele puncte stabile pe care le aflu. Se prea poate să fi făcut din asta, fără să-mi dau seama, un fel de principiu moral, valabil numai pentru mine... care s-ar formula astfel : *Libertate completă, cu condiţia de a vedea limpede...* ceea ce-i destul de primejdios dacă te gîndeşti bine... Dar n-aş putea spune că e rău. Totul atîrnă de calitatea ochiului. Să vezi limpede... Să te observi cu ochiul acela liber, treaz, dezinteresat, calitate pe care-o capeţi în laboratoare. Să te priveşti cu cinism, cum gîndeşti, cum acţionezi. Să te consideri nici mai mult, nici mai puţin, decît ceea ce eşti. Corolar : să te admiţi aşa cum eşti... Şi apoi ? Apoi, mai că aş fi gata să zic : totul este îngăduit... Totul este îngăduit atîta timp cît nu te înşeli pe tine însuţi ; atîta timp cît ştii ce faci şi, pe cît posibil, de ce faci un anume lucru ! Dar numaidecît zîmbi cu amărăciune : „Ceea ce e mai uluitor însă e că, dacă o judec cu atenţie, viaţa mea — această faimoasă «libertate completă» — e închinată aproape în întregime practicării unui lucru pe care alţii îl numesc «binele». Dar şi toată această splendidă libertate la ce duce oare ? Ea te îndeamnă să faci ceea ce fac aceia pe care morala obişnuită îi numeşte «cei mai buni» ! Să luăm, de pildă, ceea ce s-a petrecut astă-seară... N-am ajuns oare, de fapt, şi fără voia mea, să mă supun aceloraşi legi morale cărora li se supune toată lumea ?... Philip ar fi zîmbit... Cu toate astea, eu nu pot admite ca necesitatea de a acţiona ca un animal social să fie pentru om mai tiranică decît toate instinctele lui individuale ! Atunci, cum să-mi explic purtarea mea de astă-seară ? E de necrezut în ce măsură fapta poate fi despărţită, scoasă de sub înrîurirea judecăţii ! Căci, în sinea mea, trebuie să mărturisesc că-i dau dreptate lui Studler. Obiecţiile trase de păr pe care am vrut să i le bag pe gît n-au nici un temei ! Logica e de partea lui Studler ; fetiţa asta suferă fără rost ; sfîrşitul acestei îngrozitoare lupte este de neînlăturat ; de neînlăturat şi apropiat ! Atunci ? Dacă mă mulţumesc să gîndesc, nu văd

decît motivări pozitive, în sensul de a i se grăbi moartea. Şi nu numai pentru fetiţă e mai bine, dar şi pentru doamna Héquet ; e vădit că, în starea în care se află mama, spectacolul acestei agonii, care nu se mai sfîrşeşte, devine primejdios... De bună seamă că Héquet s-a gîndit la toate astea... Dar nu-i nici un răspuns, dacă te mărginesti să judeci valoarea acestor argumente de netăgăduit... E ciudat că aproape niciodată nu te poţi mulţumi cu judecăţile logice ! Nu spun asta ca să-mi scuz o laşitate. Ştiu bine că, dacă stau şi mă judec pe mine însumi, ceea ce m-a împins astă-seară să dau bir cu fugiţii nu e o simplă laşitate. Nu. E ceva tot atît de puternic şi de poruncitor ca o lege a firii. Dar nu izbutesc să înţeleg ce este anume..." Depănă în gînd felurite moduri de a judeca lucrurile. Să fi fost cumva una din ideile acelea încîlcite — în existenţa cărora el credea, de altfel — care s-ar zice că dorm ascunse înlăuntrul nostru, sub stratul ideilor noastre conştiente şi care, cîteodată, se trezesc, se ridică, iau comanda, împing la săvîrşirea unei fapte, pe urmă pier tot aşa de simplu în adîncurile conştiinţei noastre ? Sau, mai concret, nu e cumva cazul să admitem că există o lege morală colectivă şi că omului îi este aproape cu neputinţă să acţioneze numai în calitatea lui de individ izolat ?

I se părea că se învîrteşte în loc, cu ochii legaţi. Încerca să-şi reamintească termenii unei fraze a lui Nietzsche, citată adeseori : că un om nu trebuie să fie o problemă, ci o soluţie. Principiu care altădată i se păruse cît se poate de limpede, dar din an în an găsea că e tot mai greu să i te conformezi. Avusese de multe ori pînă acum prilejul să constate că anume hotărîri ale lui (de obicei cele mai spontane şi adesea cele mai importante) se aflau în contradicţie cu logica lui obişnuită ; astfel încît, nu o dată se întrebase : „Dar sînt eu oare, într-adevăr, acela care mă cred că sînt ?" Bănuială fulgerătoare şi furişă, asemenea fulgerului care străpunge o clipă întunericul, lăsîndu-l apoi şi mai compact ; bănuială pe care o înlătura totdeauna de îndată ce se ivea şi pe care o respinse şi în seara asta.

Împrejurările îi veniră în ajutor. De cum apucă pe Rue Royale, ferestruica unei brutării îi aruncă în faţă un miros de pîine coaptă, cald ca o răsuflare. Asta îl făcu să-şi îndrepte gîndul în altă direcţie. Căscă şi căută să vadă dacă prin apropiere se află o berărie luminată ; pe urmă, pe neaşteptate, îi veni poftă să meargă pînă la Théâtre Français, să mănînce ceva la Zemm, un bar mic, care ţinea deschis pînă dimineaţa

şi unde se oprea cîteodată, noaptea, înainte de a trece pe celălalt mal al Senei.

„Totuşi, e ciudat! recunoscu, după o clipă de tăcere lăuntrică. Zadarnic te îndoieşti şi dărîmi, degeaba te lepezi de toate; există, vrei sau nu vrei, un lucru de nezdruncinat, ceva pe care nici o îndoială nu-l poate zdrobi: nevoia aceea a omului de a crede în judecata lui... Eu însumi mi-am dovedit asta cu prisosinţă de un ceas încoace!... (Se simţea obosit, era nemulţumit. Căuta nişte axiome care să-i redea liniştea.) Totul este conflict, aşa că nu e ceva nou, admise el cu un fel de lene: şi ceea ce se petrece în mine e un fenomen universal, ciocnirea dintre tot ceea ce există şi trăieşte."

Merse o bucată de vreme fără a se mai gîndi la ceva precis. Zgomotul de pe bulevarde se auzea aproape. Întîlni din loc în loc pe stradă femei de noapte, „eminamente sociabile", pe care le respinse cu gesturi blajine.

Totuşi, puţin cîte puţin, acţiunea inconştientă a spiritului său căpătă temei.

„Trăiesc, îşi zise el în cele din urmă; iată un fapt. Cu alte cuvinte, nu încetez de a căuta calea cea mai bună pentru a trece la acţiune. Bun! Dar aici începe bezna. În numele cărui principiu caut calea asta şi trec la acţiune? Habar n-am! Să fie oare în numele acelei clarviziuni la care mă gîndeam mai adineauri? Aşi!... Teorie!... În fond, grija asta de a fi lucid n-a motivat niciicînd efectiv, din parte-mi, o hotărîre, o faptă. Numai după ce săvîrşeam fapta intervenea acea clarviziune pentru a îndreptăţi, în ochii mei, ceea ce săvîrşisem... Şi totuşi, de cînd sînt un ins care gîndeşte, mă simt împins de ceva — să zicem de un instinct, de o forţă — care mă îndeamnă necontenit să aleg cutare cale, şi nu alta, să acţionez într-un fel, şi nu în altul. Or, şi asta e ceea ce mă pune în cea mai grea cumpănă, constat că *nu săvîrşesc niciodată fapte care să se bată cap în cap.* Aşadar, totul se petrece ca şi cum m-aş supune unei norme ce nu poate fi călcată... Da, dar care normă? Nu ştiu! Totdeauna cînd, la o cotitură a vieţii, pornirea asta lăuntrică m-a făcut să aleg o anume cale şi să acţionez potrivit cu ea, m-am întrebat zadarnic: în numele cărui principiu? De fiecare dată m-am izbit de un zid negru. Mă simt într-adevăr bine fixat pe picioare, bine orientat în viaţă, simt că am tot dreptul să fiu aşa cum sînt şi, cu toate astea, sînt parcă în marginea tuturor legilor. Nici în doctrinele trecutului, nici în filosofiile din zilele noastre, nici în mine nu găsesc un răspuns care să mă mulţumească; văd limpede toate normele cu care nu pot fi de acord, dar nu văd nici una căreia m-aş

putea supune ; din toate regulile de purtare codificată, niciodată, nici una nu mi-a părut că se potrivește, măcar cît de cît, cu felul meu de a fi și nici că ar fi în stare să explice conduita mea proprie. Totuși, merg înainte ; o iau chiar repede, fără să pregetez, aproape drept ! Ciudat ! Parc-aș fi o navă rapidă care-și urmează drumul cu îndrăzneală, dar al cărei pilot n-a avut niciodată busolă... S-ar zice, în adevăr, că depind de o anumită ordine ! Ba chiar simt parcă acest lucru : am o fire ordonată. Dar care este ordinea aceea ?... De altfel, nu mă plîng. Sînt fericit. Nu doresc deloc să fiu altul ; aș vrea doar să înțeleg de ce sînt așa cum sînt. Dar în dorința asta de a ști intră și un pic de îngrijorare. Oare fiecare ființă își poartă astfel taina sa ? Găsi-voi oare vreodată cheia tainei mele ? Voi ajunge oare să-mi întocmesc legea *mea ?* Știi-voi vreodată *în numele cărui principiu ?...*"

Grăbi pasul : în partea cealaltă a pieței se zărea firma luminoasă de la Zemm și la nimic nu se mai putea gîndi acum, decît cum să-și potolească foamea.

Pătrunse cu atîta grabă în culoarul de la intrare, încît se poticni în coșurile cu stridii, care răspîndeau mirosul amar al unei mări în flux.

Barul era la subsol ; coborai pe o scară îngustă, răsucită ca sfredelul, plăcută la vedere și care-ți făcea impresia de ceva clandestin. Sala era, la ora asta, plină de noctambuli așezați la mese, învăluiți în aerul călduț mirosind a bucătărie, a spirtoase, a țigări de foi și primenit de ventilatoare șuierînde. Cu mahonul ei lustruit și cu pielea verde de pe mobile, încăperea — scundă, fără fereastră și lungă — semăna cu fumuarul al unui vas de pasageri.

Antoine își alese un loc mai ferit, își aruncă pardesiul pe banchetă și se așeză. De la început se simți bine. Prin contrast, într-o clipită revăzu în minte odaia fetiței, trupul micuț, ud de sudoare, luptîndu-se zadarnic cu boala ; îi stăruia încă în urechi cadența aspră a leagănului, asemenea unui picior care bate măsura... Se strînse în el însuși, parcă apăsat deodată de ceva greu.

— Un singur tacîm ?

— Da, unul. *Roast beef,* pîine neagră și whisky într-un pahar mare, fără sifon, și o cană cu apă foarte rece.

— Nu doriți supă cu brînză ?

— Dacă vrei...

Pentru a întreține setea, pe fiecare masă se aflau castroane pline cu cartofi prăjiți, sărați și tăiați subțiri ca paiul. Antoine

își dădu seama cît îi era de foame după plăcerea pe care o simți rontăind cartofii de pe masa lui, în așteptarea supei cu șvaițer, gătită la un foc domol, spumoasă, cu fire care se întind și cu ceapă prăjită — o specialitate a casei.

Nu departe de el, cîteva persoane, în picioare, își cereau hainele date la garderobă. O femeie tînără, din grupul acesta zgomotos, privi pe furiș spre Antoine; ochii li se încrucișară; femeia îi zîmbi aproape imperceptibil. Unde mai văzuse oare chipul ăsta de stampă japoneză, neted și turtit, sprîncenele acestea arcuite, ochii aceștia înguști și puțin oblici? Făcu haz de șiretenia cu care ea îi aruncase, fără ca nimeni s-o vadă, semnul acela cu înțeles. A, da, era un model pe care-l văzuse de mai multe ori la Daniel de Fontanin. În vechiul atelier, din Rue Mazarin. Acum își aducea foarte bine aminte de o anumită ședință, într-o după-amiază de vară foarte caldă: își amintea ora, lumina, poza și tulburarea care-l făcuse să zăbovească acolo, cu toate că era grăbit... Urmări femeia cu privirea pînă la ușă. Oare cum îi spunea Daniel? Un nume care semăna cu o denumire de ceai... Înainte de a ieși, femeia se mai uită o dată spre el. Însuși trupul ei rămăsese în amintirea lui Antoine ca ceva întins, neted, nervos...

În decursul celor cîteva luni în care își băgase în cap că o iubește pe Gise, în viața lui nu mai fusese loc pentru nici o altă femeie. De fapt, de cînd o rupsese cu doamna Javenne (o legătură care durase două luni și care era să se sfîrșească foarte rău), trăia fără amantă. Cîteva clipe simți o usturătoare părere de rău. Își înmuie buzele în whiskyul ce-i fusese servit și, ridicînd capacul castronului de supă, adulmecă aburii îmbietori care se înălțau spre el.

În clipa aceea, comisionarul de la intrare veni și-i aduse o hîrtie boțită, îndoită în patru. Era un program de *muzical*. Pe un colț, mîzgălite cu creionul, se puteau citi cuvintele: „«Zemm», mîine seară, ora zece?"

— Așteaptă răspunsul? întrebă el, amuzat, dar neștiind ce să creadă.

— Nu, doamna a plecat, răspunse comisionarul.

Antoine era decis să nu țină seama de această invitație. Totuși, băgă hîrtia în buzunar, apoi începu să mănînce.

„Nostimă e viața... reflectă el. O puzderie de gînduri vesele îl năpădiră pe neașteptate. Da, iubesc viața, își spuse el și rămase o clipă gînditor. La urma urmei, n-am nevoie de nimeni." Amintirea Gisei îi adie încă o dată în minte. Își zise că și fără iubire viața îi era de-ajuns ca să fie fericit. Mărturisi cu bună-credință că tot timpul cît Gise stătuse în Anglia,

deși departe de ea, el nu încetase să se simtă fericit. De altfel, a avut oare cîndva vreo femeie un mare rol în fericirea lui ?... Rachel ?... Da, Rachel ! Dar ce s-ar fi întîmplat dacă Rachel n-ar fi plecat ? Și apoi nu se simțea, oare, pe deplin vindecat de asemenea pasiuni ? În seara asta nu și-ar mai fi îngăduit să numească iubire sentimentul pe care-l avusese pentru Gise. Căută un alt cuvînt. Înclinație ?... O clipă, gîndul la Gise îl mai stăpîni încă. Își făgădui să lămurească ceea ce se petrecuse în el în ultimele luni. Un lucru era sigur : își făurise, în gînd, o anumită imagine despre Gise, cu totul deosebită de Gise cea adevărată, care chiar în după-amiaza asta... Dar nu voia nici în ruptul capului să pună față în față cele două imagini.

Bău o înghițitură de whisky îndoit cu apă, începu să taie *roast beef*-ul și își spuse din nou că-i plăcea să trăiască.

În ochii lui, viața era, înainte de toate, un spațiu întins și deschis, în care oamenii activi, ca el, n-aveau decît să se arunce cu avînt, iar cînd spunea „a iubi viața", voia să spună „a te iubi pe tine însuți", „a crede în tine". Totuși, cînd se încumeta să-și înfățișeze mai stăruitor viața lui proprie, ea nu-i apărea numai ca un cîmp de manevre, în care se mișca, după bunul lui plac, ca un ansamblu de îmbinări posibile, ci mai cu seamă ca un drum bine definit, ca o linie dreaptă, care duce, fără greș, undeva.

Simți că a făcut să bată un clopot cunoscut, al cărui dangăt îl asculta totdeauna cu plăcere. „Thibault ? murmură un glas dinăuntrul lui. Are treizeci și doi de ani, vîrsta începuturilor frumoase !... Sănătatea ? Excepțională ! O rezistență de animal tînăr în plină putere... Inteligența ? Mlădioasă, îndrăzneață, în necontenit progres... Putere de muncă ? Aproape nesecată... Bunăstare materială... În sfîrșit, tot ! Fără slăbiciuni, fără vicii ! Nici o piedică în calea vocației lui ! Și toate pînzele umflate în vînt !"

Își întinse picioarele, își aprinse o țigară.

Vocația lui... De la vîrsta de cincisprezece ani medicina îl atrăsese neîncetat, într-un chip ciudat. Socotea și acum drept o dogmă ideea că știința medicală este țelul suprem al tuturor eforturilor intelectuale și că ea constituie cel mai însemnat progres atins după douăzeci de veacuri de dibuieli pe toate tărîmurile cunoștinței, cel mai bogat cîmp deschis geniului omenesc. O știință nemărginită în întinderea ei teoretică, avînd, cu toate astea, rădăcinile înfipte în cea mai concretă realitate, fiind în contact nemijlocit și stabil cu ființa omului. Antoine ținea mai cu seamă la ideea asta. Ni-

ciodată n-ar fi consimțit să se închidă într-un laborator, să-și limiteze observațiile la raza vizuală a microscopului; iubea această luptă corp la corp a medicului cu multiplele forme ale realității.

„Ceea ce ar trebui, reluă glasul lăuntric, e ca Thibault să lucreze mai mult pentru el. Să nu se lase copleșit de clientelă, ca Terrignier, Boistelot... Să găsească timp pentru a crea și a urmări experiențele, a coordona rezultatele, a afla liniile unei metode..." Căci Antoine își vedea un viitor asemănător cu al celor mai mari profesori: înainte de a atinge vîrsta de cincizeci de ani, el va avea la activul lui numeroase descoperiri și, mai ales, va fi pus temeliile acelei metode personale, deocamdată încă nelimpezită, dar pe care, în unele zile, credea că o întrezărește. „Da, în curînd, în curînd..."

Gîndul lui trecu printr-un fel de spațiu întunecat, care era moartea tatălui său; după aceea, drumul devenea iarăși luminos. Între două fumuri de țigară, privi această moarte cu totul altfel decît o privea de obicei, fără neliniște, fără trufie; dimpotrivă, ca o mîntuire necesară, așteptată; ca o lărgire a orizontului, ca una din condițiile necesare pentru ca el să-și poată lua zborul. Zeci de perspective noi i se deschideau în față. „Se va pune chestiunea să fac numaidecît un triaj al clientelei... Să-mi rezerv timp liber... Și, pe urmă, să-mi iau un ajutor acasă, pentru cercetări. Poate chiar un secretar, nu un colaborator, o, nu, ci un băiat tînăr, o inteligență capabilă să înțeleagă orice, pe care l-aș forma, care m-ar scăpa de anumite corvezi... Iar eu aș lucra din răsputeri... Ce înversunare... Să descopăr ceva nou... Ah, da, sînt sigur că voi realiza lucruri mari!" Pe buzele lui flutură un început de zîmbet, ca un reflex al optimismului care-l însuflețea.

Deodată își aruncă țigara și se opri gînditor. „Nu e oare ciudat, cînd te gîndești? Simțul acesta moral pe care eu l-am înlăturat din viața mea și față de care, nu mai departe decît acum un ceas, mă simțeam cu totul slobod, iată că-l regăsesc pe neașteptate în mine însumi! Și nu ascuns în cine știe ce cută întunecată și necercetată a conștiinței! Nu! Dimpotrivă, el e pe deplin crescut, zdravăn, cu rădăcini adînci, ocupînd locul de frunte în centrul energiei și al activității mele, în centrul vieții mele profesionale! Căci nu e vorba să ne jucăm cu cuvintele: ca medic, ca om de știință, am un simț al onestității pe care nimic nu-l poate înăbuși; și în privința asta pot spune că niciodată nu mă voi tîrgui... Cum să împac toate astea?... La naiba, își zise apoi, dar de ce să le împaci cu tot dinadinsul?" De fapt, renunță curînd la gîndul ăsta și,

încetînd de a mai cugeta la ceva, se lăsă legănat de acea voluptate dulce și lenevoasă, amestecată cu oboseală, care, puțin cîte puțin, îl cufundă în amorțeală.

Doi automobiliști intraseră chiar atunci și se instalaseră nu departe de el. Erau încotoșmănați în paltoane, pe care le aruncară grămadă pe banchetă. Bărbatul să fi avut vreo douăzeci de ani; femeia, ceva mai puțin. O pereche minunată; amîndoi subțiri, voinici, amîndoi bruni, cu priviri sincere, guri mari, dinți sănătoși, obraji îmbujorați de frig. Aceeași vîrstă, aceeași sănătate, aceeași clasă socială, aceeași eleganță firească și, fără îndoială, aceleași gusturi. În orice caz, aceeași poftă de mîncare: unul lîngă altul, mușcau, în același ritm, bucăți mari din două sandvișuri făcute la fel; apoi, cu același gest, își goliră halbele de bere, își puseră iar blănurile și, fără să fi schimbat o vorbă, o privire, se depărtară cu același pas sprinten. Antoine îi urmări cu ochii; sugerau ideea unei înțelegeri ideale, a unei perechi perfecte.

Abia atunci băgă de seamă că sala rămăsese aproape goală. Privi într-o oglindă din apropiere ornicul atîrnat deasupra capului său: „Zece și zece? Nu, e pe dos! Cum? Se apropie de două?"

Se ridică, scuturîndu-și amorțeala. Gîndi nemulțumit: „O să fiu grozav de odihnit mîine dimineață!"

Totuși, urcînd scara îngustă, unde comisionarul dormea ghemuit pe o treaptă, prin minte îi trecu repede un gînd, apoi o evocare foarte precisă, care-l făcu să zîmbească pe furiș, spunîndu-și: „Mîine seară, la zece..."

Sări într-un taxi. Peste cinci minute era acasă.

Pe măsuța din anticameră, unde-l aștepta corespondența sosită seara, era lăsată în așa fel încît să sară în ochi o foaie de hîrtie despăturită; scrisul lui Léon: „Au telefonat pe la unu de la domnul doctor Héquet. Fetița a murit."

Rămase cîteva clipe cu hîrtia între degete și trebui s-o mai citească o dată. „La unu noaptea? La scurt timp după plecarea mea... Studler? În fața infirmierei? Nu... De bună seamă că nu... Atunci? Injecția mea? Poate... Dar doza era mică. Însă pulsul era așa de slab..."

După ce-i trecu surprinderea, avu o senzație de ușurare. Oricît de dureros ar fi fost acest deznodămînt pentru Héquet și pentru soția lui, cel puțin pune capăt acelei așteptări îngrozitoare: își amintí chipul lui Nicole dormind. În curînd, o nouă ființă mică va fi a colo, între ei. Viața învinge

totul. Nici o rană nu rămîne necicatrizată. Strînse corespondența cu un gest mecanic, distrat. „Oricum, bieții oameni... se gîndi, cu inima strînsă. O să trec pe la ei înainte de a mă duce la spital."

În bucătărie, pisica mieuna cu deznădejde. „N-o să mă lase să dorm, dobitoaca naibii !" mormăi Antoine, apoi, deodată, își aduse aminte de pisoi. Deschise puțin ușa. Pisica îi sări între picioare, jeluitoare, alintîndu-se, frecîndu-se de el, cu o stăruință înciudată parcă. Antoine se aplecă deasupra coșulețului cu cîrpe : era gol.

El însuși spusese doar : „Ai să-i îneci pe toți, ne-am înțeles !" Totuși, era și în ei viață... De ce deosebirea asta ? În numele cărui principiu ?

Dădu din umeri, se uită la ceas și căscă. „Patru ore de dormit. Haidem !"

Ținea încă în mînă bucata de hîrtie lăsată de Léon ; o făcu mototol și o zvîrli cu voioșie pe dulap.

„Și acum, un duș bun, rece... Sistem Thibault : scoate-ți oboseala din oase înainte de a te vîrî în pat !"

Partea a cincea

SORELLINA

I

— Răspunde că nu ! strigă domnul Thibault fără să-şi deschidă ochii.

Tuşi : o tuse seacă, pe care ceilalţi o numeau „astma" lui şi care îi scutura uşor capul înfundat în pernă.

Domnul Chasle, încovoiat în faţa unei mese pliante, în dreptul ferestrei, deschidea corespondenţa sosită dimineaţa, deşi trecuse de ora două.

În ziua aceea, singurul rinichi al bolnavului funcţionase rău de tot şi durerile nu-l slăbiseră nici o clipă, încît, în tot cursul dimineţii, domnul Thibault nu-şi putuse primi secretarul ; în sfîrşit, la prînz, sora Céline se hotărîse să-i facă, sub un pretext oarecare, injecţia calmantă, pe care o păstra de obicei pentru seara. Durerea încetase aproape dintr-o dată ; totuşi, domnul Thibault, care nu-şi mai dădea seama de scurgerea timpului, fusese nevoit să aştepte, nu fără enervare, pînă cînd domnul Chasle se întoarse de la masă, pentru a i se citi scrisorile.

— Mai departe ? întrebă el.

Domnul Chasle parcurgea din ochi o scrisoare.

— Aubry (Félicien), subofiţer de zuavi... cere un post de supraveghetor la penitenciarul din Crouy.

— Penitenciar ?! De ce nu închisoare ?... La coş ! Mai departe ?

— Cum ? De ce nu închisoare ? repetă, cu glas foarte scăzut, domnul Chasle. Dar renunţă să înţeleagă, îşi potrivi ochelarii şi deschise repede alt plic : Parohia din Villeneuve-Joubin... profundă recunoştinţă... mulţumiri pentru un copil luat sub epitropie... Nu prezintă interes.

— Nu prezintă interes ? ! Citeşte, domnule Chasle !

— „Domnule fondator, sfînta mea îndatorire îmi dă prilejul de a îndeplini o foarte plăcută misiune. Sînt însărcinat de enorioaşa mea, doamna Beslier, să vă exprim profunda sa recunoştinţă..."

— Mai tare ! porunci domnul Thibault.

— ...„profunda sa recunoștință pentru admirabilele rezultate pe care le-a dat regimul de la Crouy asupra firii tînărului Alexis. Cînd ați avut, acum patru ani, bunătatea de a-l admite la Fundația «Oscar Thibault», nu mai știam ce-i de făcut cu nenorocitul acesta de copil : instinctele lui vicioase, purtarea lui urîtă, firea lui pornită te făceau să te aștepți la tot ce e mai rău. Dar, în trei ani, ați înfăptuit o minune. Iată, au trecut mai bine de nouă luni de cînd tînărul s-a întors la ai lui. Mama lui, surorile, vecinii, eu însumi, precum și domnul Binot (Jules), dulgher, la care își face ucenicia, lăudăm cu toții blîndețea lui Alexis, dragostea lui de muncă, zelul lui în a-și îndeplini îndatoririle față de religia noastră.

Rog pe bunul Dumnezeu să pogoare milostivenia sa asupra unei opere înfloritoare, care face cu putință astfel de transformări morale, și salut respectuos pe domnul fondator, al cărui spirit de caritate și de dezinteres amintește de acela al Sfîntului Vincent de Paul. J. Rumel, preot."

Domnul Thibault stătea tot timpul cu ochii închiși, dar bărbuța îi tremura ușor : din pricina slăbirii fizice, cea mai mică înduioșare aproape îl răpunea pe bătrîn.

— Frumoasă scrisoare, domnule Chasle, spuse el după ce își stăpîni emoția. Nu crezi că merită să fie publicată în *Buletinul* din anul viitor ? Te rog să-mi aduci aminte la timp. Mai departe ?

— Ministerul de Interne. Administrația penitenciarelor.

— Ah, ah !

— Nu, nu-i decît un imprimat... Un formular... așa, de formă.

Sora Céline întredeschise ușa. Domnul Thibault mîrîi :

— Întîi să sfîrșim !

Sora nu protestă. Mai puse o bucată de lemn în focul pe care-l întreținea în odaia bolnavului pentru a împrăștia mirosul acela căruia ea îi zicea, cu o ușoară strîmbătură, „gust de spital", și ieși.

— Mai departe, domnule Chasle !

— Institutul Franței. Ședința din 27...

— Mai tare. Ce spune ?

— Comitetul superior al operelor diocezane. Noiembrie, reuniune la 23 și la 30. Decembrie, la...

— Scrie-i abatelui Baufremont să-mi scuze absența din 23... Și pe cea din 30... adăugă, după o scurtă șovăire. Pentru decembrie, trece-o în agendă... Mai departe ?

— Asta-i tot, domnule. Restul, fără importanță... Cotizație pentru ajutorul parohial... Cărți de vizită... S-au înscris în

registrul de vizite pe ziua de ieri : părintele reverend Nussey, domnul Ludovic Roye, secretarul lui *Revues des Deux Mondes*, generalul Kerigan... Azi-dimineață, vicepreședintele Senatului a cerut vești despre dumneavoastră... Apoi, circulări... Chestiuni parohiale... Ziare...

Ușa se deschise din nou ; sora Céline intră cu toată autoritatea, aducînd de data asta, pe o farfurie, o cataplasmă din care ieșeau aburi.

Domnul Chasle își plecă ochii în jos și se depărtă în vîrful picioarelor, ca să nu i se audă scîrțîitul ghetelor.

Infirmiera începuse să dea la o parte cuvertura bolnavului. De două zile, cataplasmele acestea deveniseră un fel de manie pentru sora Céline. De fapt, deși îi alinau întrucîtva durerea, cle nu aveau asupra organelor lenevite influența pe care o nădăjduise sora. Ba chiar erau atît de nefolositoare, încît fu nevoie să se purceadă de îndată, cu toată împotrivirea domnului Thibault, la un nou sondaj.

O dată această operație terminată, se simți mai ușurat. Dar îngrijirile astea îl lăsau tare mîhnit. Sunase ora trei și jumătate. Sfîrșitul zilei nu prevestea nimic bun. Efectul morfinei începea să slăbească. Mai era încă un ceas pînă la spălătura de la ora cinci. Ca să-i abată atenția spre altceva, sora se duse să-l cheme pe domnul Chasle.

Omulețul veni să-și reia, cu modestie, locul din dreptul ferestrei.

Era îngrijorat. Clotilde cea grasă, pe care o întîlnise în coridor, îi șoptise la ureche :

— Ia spune, cum i-a mai mers stăpînului dumitale în săptămîna asta ? Și fiindcă domnul Chasle se uita la ea speriat, femeia îi puse mîna sa, ca o labă, pe braț și-i zise : Ascultă-mă pe mine, dom'le Chasle, boala asta nu iartă !

Nemișcat, domnul Thibault răsufla din greu și gemea încet, din obișnuință, căci durerile nu-l apucaseră încă : ba chiar simțea, așa întins cum stătea, o ușurare. Totuși, temîndu-se că durerile au să se dezlănțuie din nou, ar fi vrut să doarmă. Prezența secretarului său îl stingherea.

Ridică o pleoapă și îndreptă o privire îndurerată către locul de lîngă fereastră :

— Nu mai aștepta degeaba, domnule Chasle, astă-seară nu-i chip de lucrat. Uite... Și încercă să-și ridice brațele : S-a sfîrșit cu mine.

Domnul Chasle nu era în stare să se prefacă.

— Așa curînd ? exclamă el alarmat.

Surprins, domnul Thibault întoarse capul. O licărire batjocoritoare îi luci între gene.

— Nu vezi că pe zi ce trece puterile-mi slăbesc ? suspină el. La ce m-aș înșela ? Dacă e să mor, atunci mai bine să se termine mai repede !

— Să muriți ? repetă domnul Chasle, împreunîndu-și mîinile.

Domnul Thibault zîmbi.

— Da, să mor ! rosti el pe un ton amenințător. Își deschise deodată amîndoi ochii, apoi îi închise din nou.

Domnul Chasle privea încremenit chipul acesta fără viață, umflat, care începea să semene cu un chip de mort. „Te pomenești că are dreptate Clotilde !" Și atunci, ce-o să facă el, Chasle ?...

Începu să tremure, ca totdeauna cînd își făcea singur curaj, și lunecă de pe scaun fără zgomot.

— Vine ceasul, prietene, cînd nu mai dorești altceva decît odihnă, murmură domnul Thibault, gata să cadă în brațele somnului. Un creștin nu trebuie să se sperie de moarte.

Cu ochii închiși, asculta ecoul propriilor lui cuvinte răsunîndu-i în cap. Tresări, auzind glasul lui Chasle aproape de el :

— Da, da ! Moartea nu trebuie să ne sperie. Omulețul se temu de propria lui îndrăzneală. Bîigui : Iacă, pe mine... moartea mamei... și se opri, ca și cum s-ar fi înecat cu ceva.

Vorbea cu greutate, din pricina dinților falși, puși de curînd : era un premiu pe care-l cîștigase la un concurs de ghicitori, organizat de un institut dentar din sudul Franței, a cărui specialitate consta în a da îngrijiri dentistice prin corespondență și a confecționa proteze de la distanță, după măsura pe care o trimiteau clienții. La drept vorbind, domnul Chasle era mulțumit de dantura asta, dar cu condiția de a o scoate din gură la masă sau atunci cînd avea de spus ceva mai pe larg. Așa încît căpătase destulă îndemînare cînd era vorba să desprindă aparatul din gingii și să-l lase să cadă în batistă, dînd impresia că strănută. Ceea ce și făcu în momentul de față.

Începu repede, de la capăt :

— Iată, pe mine, moartea mamei nu mă înfricoșează. De ce ne-am speria ? Cu toate astea, acum, de cînd e în azil, sîntem mai liniștiți ; și chiar copila, asta-i partea noastră... Se opri iarăși. Căuta să treacă la altceva. Am spus *sîntem,* fiindcă nu trăiesc singur. Poate că știți, domnule, nu ? Aline a rămas cu mine... Aline, vechea slujnică a mamei... dim-

pricină cu mititica, adică nepoată-sa, Dédette, aceea pe care a operat-o domnul Antoine în noaptea aia de pomină... Da, adăugă zîmbind, și în zîmbetul acesta se oglindi, pe neașteptate, cea mai gingașă duioșie, micuța asta stă cu noi, ba îmi spune chiar *unchiu Jules,* așa a apucat... cu toate că nu-i sînt unchi ; e nostim... Zîmbetul i se topi deodată ; pe chip i se așternu o umbră ; vorbi aspru : Pentru trei, de, e ceva cheltuială...

Cu o îndrăzneală neobișnuită, se apropie și mai mult de pat, ca și cum ar fi avut ceva de spus, ceva care nu suferea întîrziere ; dar se ferea să-l privească pe domnul Thibault în față. Luat prin surprindere, bolnavul rămăsese cu ochii deschiși, iscodindu-l pe domnul Chasle. În acea incoerență aparentă a cuvintelor, care se părea că dau tîrcoale unei intenții nemărturisite, el ghicea că se ascunde ceva tulbure și îngrijorător, care-i goni cu totul somnul.

Domnul Chasle se retrase repede și începu să măsoare odaia, cu pași mari, în sus și în jos. Tălpile îi scîrțîiau, dar el nu se mai sinchisea de asta.

Vorbi iar, cu dîrzenie :

— De altfel, nici moartea mea nu mă sperie ! La urma urmei, asta e treaba lui Dumnezeu... Dar viața ! Ah, pe mine viața mă înspăimîntă ! Să îmbătrînești, asta e groaznic ! Se opri pe călcîie, murmură, ca și cum ar fi întrebat : Ce ? Apoi adăugă : Aveam zece mii de franci puși deoparte. I-am dus, într-o seară, celor de la azilul de bătrîni. „Iacă zece mii de franci și pe maică-mea, luați-i !" Atîta era prețul. Lucrurile acestea n-ar trebui să se întîmple... E adevărat, acum sîntem liniștiți, dar, oricum, zece mii de franci ! Toți s-au dus acolo... Și Dédette ? Nici un ajutor, nimic, nimic ! Ba chiar mai puțin decît nimic, deoarece Aline mi-a împrumutat pînă acum două mii de franci din banii ei. Pentru cheltuielile noastre. Pentru trai... Păi, să socotim : cei patru sute de franci pe lună pe care îi am de aici nu sînt mare lucru. Sîntem trei. Iar mititica asta are nevoie de multe. E practicantă ; asta înseamnă că nu aduce nimic, dimpotrivă, costă bani. Și slavă Domnului, sîntem chibzuiți în toate, pe cuvîntul meu de om cinstit, domnule ! Pînă și pentru ziar ne precupețim : le recitim pe cele vechi, pe care le păstrăm... Glasul îi tremura : Vă vorbesc despre ziare vechi, domnule, iertați-mă că mă umilesc. Dar toate astea n-ar trebui să se întîmple după douăzeci de veacuri de creștinism și după tot ceea ce se îndrugă despre civilizație...

Domnul Thibault își mișcă mîinile încetișor. Dar domnul Chasle nu se hotăra încă să privească spre pat. Urmă :

— Ce ne-am face oare dacă n-aș avea acești patru sute de franci ? Se întoarse pe jumătate spre fereastră, ridicîndu-și fața în așa fel de parcă ar fi așteptat de acolo un răspuns. Numai o moștenire ne-ar salva ! exclamă apoi, ca și cum ar fi făcut o descoperire. Dar numaidecît încreți din sprîncene. Judece-ne Cel-de-Sus ! Patru mii opt sute pe an, și nu mai puțin, căci sîntem doar trei. Ei bine, un mic capital, care să aducă acest venit, iaca ce va face bunul Dumnezeu pentru noi, dacă vrea să fie drept ! Da, domnule, ne va trimite un mic capital, bunul Dumnezeu... Își scoase batista și-și șterse fruntea cu un gest ce da impresia că ar fi făcut o sforțare supraomenească. „Ai încredere", mereu aud refrenul ăsta ! Așa spun, bunăoară, domnii aceia de la Saint- Roch : „Ai încredere, ce Dumnezeu, că doar nu ești fără ocrotitor !..." Fără ocrotitor, nu ; asta recunosc : nu sînt fără ocrotitor. Cît despre încredere, vreau s-o am cu tot dinadinsul. Dar mi-ar trebui mai întîi moștenirea... micul capital... Se oprise lîngă domnul Thibault, dar se ferea și acum să-l privească în față. A avea încredere, murmură el, asta n-ar fi prea greu, domnule, dacă aș avea siguranța !

Și, puțin cîte puțin, privirea lui se îndreptă spre bătrîn, ca o pasăre care caută să se obișnuiască cu un loc oarecare ; apoi, cu o fluturare rapidă, îi atinse fața, se opri asupra ochilor închiși, pe fruntea nemișcată, ca s-o zbughească iarăși și, de cele din urmă, să se întoarcă din nou, să se fixeze de-a binelea acolo, ca și cum s-ar fi lipit de chipul bolnavului. Se înserase. Ridicîndu-și, în sfîrșit, pleoapele, domnul Thibault întîlni în penumbră ochii domnului Chasle, care se uitau țintă într-ai săi.

Încrucișarea aceasta a privirii îl făcu să iasă din lîncezeala în care se afla. De multă vreme își spunea că este o datorie a lui să asigure viitorul secretarului său ; de fapt, dania pe care i-o destinase era cuprinsă foarte precis în dispozițiile lui testamentare. Dar chestiunea era ca, pînă la deschiderea testamentului, cel interesat să nu bănuiască nimic. Domnul Thibault se socotea cunoscător al oamenilor și de aceea se îndoia de toți. Se temea că dacă domnul Chasle ar mirosi ceva despre dania aceasta, ar înceta să mai fie omul muncitor și punctual pe care domnul Thibault se fălea că-l răsplătește.

— Cred că te-am înțeles, domnule Chasle, îi spuse cu blîndețe.

Celălalt roși deodată și își întoarse ochii.

Domnul Thibault chibzui cîteva clipe.

— Dar... cum să zic ? nu crezi că, în anumite cazuri, e nevoie de mai multă hotărîre pentru a respinge o sugestie ca a dumitale, în numele unor principii bine stabilite, decît să i te supui pe negîndite, din orbire, dintr-o milă falsă... din slăbiciune ?

Domnul Chasle, în picioare, aprobă din cap. Siguranța cu care domnul Thibault pronunța cuvintele îl făcea totdeauna să-i simtă superioritatea într-o măsură atît de mare și se obișnuise atît de mult să-și însușească afirmațiile șefului său, încît nici de data aceasta nu putea să nu-l aprobe. Dar numaidecît se gîndi că, luîndu-i vorbele în serios, recunoștea implicit prăbușirea demersului său. Se resemnă, deci, repede. Era învățat cu asta. De cîte ori, în rugăciunile lui, nu formula cereri foarte juste, dar care nu erau nici pe departe îndeplinite ? Din pricina asta, nu cîrtea niciodată împotriva Proniei. În ochii lui, domnul Thibault apărea înzestrat, printre altele, și cu o înțelepciune de nepătruns suverană, în fața căreia luase obiceiul să se plece totdeauna.

Era atît de decis să aprobe și să tacă, încît hotărî să-și pună la loc dinții falși. Își vîrî mîna în buzunar. Dar se făcu deodată roșu ca racul. Dantura dispăruse.

— Nu ești de aceeași părere cu mine, domnule Chasle, continuă domnul Thibault fără să ridice glasul, că ai fost victima unui șantaj dînd unui azil... laic și suspect din toate punctele de vedere, suma aia pe care ai adunat-o din truda dumitale ? Cînd s-ar fi găsit ușor un așezămînt diocezan, unde orice persoană este îngrijită gratuit dacă-i lipsită cît de cît de mijloace și dacă e recomandată de cineva care se bucură de considerație ?... Dacă te-aș trece în dispozițiunile mele testamentare, la locul pe care se pare că-l soliciți, teamă mi-e că o să cazi iar, după moartea mea, în lațul cine știe cărui șmecher, care o să-ți stoarcă banii lăsați de mine pînă la ultima para.

Domnul Chasle nu mai asculta nimic. Își amintea că-și scosese la un moment dat batista din buzunar ; dantura trebuie să fi căzut pe covor. Își și vedea, în închipuire, aparatul acesta intim, poate cu un miros urît, căzut în mîini străine... Cu gîtul întins înainte, căsca ochii, își strecura privirea pe sub fiecare mobilă și sărea în sus, fără a se mișca din loc, ca o pasăre speriată.

Domnul Thibault îl zări și, de astă dată, i se făcu milă de el. „Ce-ar fi să-i măresc dania ?“ gîndi în sinea sa.

Crezînd că va domoli îngrijorările secretarului său, vorbi din nou, cu bunătate :

— Şi pe urmă, domnule Chasle, nu-i oare o greşeală să confundăm prea adesea lipsa cu sărăcia ? De bună seamă, lipsa e ceva care înspăimîntă, este o rea sfătuitoare. Dar sărăcia ? Nu-i ea oare, adesea, o formă... ascunsă... a graţiei divine ?

În urechile domnului Chasle, ce ţiuiau ca ale unui om care se îneacă, glasul şefului său ajungea acum doar în frînturi nelămurite. Făcu o sforţare să-şi recapete stăpînirea de sine ; îşi pipăi iarăşi jacheta, vesta, îşi vîrî cu deznădejde mîinile peste tot. Apoi, deodată, îşi înăbuşi un strigăt de bucurie. Proteza se afla strecurată printre cheile prinse în inelul de metal.

— Niciodată sărăcia, urmă domnul Thibault, n-a fost incompatibilă cu fericirea creştinească. Iar inegalitatea bunurilor pămînteşti nu-i ea, oare, însăşi condiţia echilibrului social ?

— Sigur ! exclamă domnul Chasle. Schiţă un mic surîs triumfător, îşi frecă mîinile şi murmură distrat : Da, tocmai în asta e farmecul...

Domnul Thibault, ale cărui puteri ajunseseră la capăt, îşi întoarse ochii spre secretarul său. Era mişcat văzîndu-l că arată asemenea simţăminte şi îi făcea plăcere să ştie că este aprobat. Se trudi să fie amabil :

— Am sădit în dumneata metode bune, domnule Chasle. Serios şi exact cum eşti, nu mă îndoiesc că ai să găseşti oricînd de lucru... Şi după o clipă : Chiar dacă eu aş muri înaintea dumitale.

Seninătatea cu care domnul Thibault privea necazurile celor ce urmau să-i supravieţuiască avea un dar de a linişti oarecum molipsitor. Şi, apoi, marea uşurare pe care o simţea domnul Chasle îi spulbera, pentru moment, orice îngrijorare cu privire la viitor. O scînteie de voioşie luci îndărătul ochelarilor săi.

Exclamă :

— Cît despre asta, puteţi muri liniştit, domnule ; am să mă descurc eu, n-aveţi grijă ! Am, cum se zice, mai multe fiare în foc. O să vînd mărunţişuri, o să mă ocup cu invenţiile practice... Rîse : Am şi găsit ceva, da... cogeamite afacere de pus pe roate... îndată ce nu veţi mai fi printre noi...

Bolnavul deschise un ochi : lovitura aruncată fără voie de domnul Chasle nimeri în plin. „«Îndată ce nu veţi mai fi...» Ce naiba vrea să spună nătărăul ăsta ?“

Domnul Thibault tocmai se pregătea să întrebe ceva, cînd apăru sora și întoarse butonul electric. Încăperea se lumină brusc. Ca un școlar la auzul clopoțelului liberator, domnul Chasle își adună la repezeală hîrțoagele, salută scurt de cîteva ori și dispăru.

II

Sosise ceasul spălăturii.

Sora apucase să ridice cuvertura și se învîrtea, în jurul patului, cu gesturile ei profesionale. Domnul Thibault cugeta. Își amintea de fraza domnului Chasle și mai cu seamă de intonația ei : „Îndată ce nu veți mai fi...", o intonație atît de firească ! Domnul Chasle nu se îndoia, prin urmare, de această moarte apropiată. „Ce nerecunoscător !" gîndi domnul Thibault enervat și se lăsă, cu un fel de bunăvoie, pradă ciudei lui, spre a-și îndepărta din minte o întrebare care-l obseda.

— Gata ! făcu sora cu voioșie ; își suflecase mînecile.

Nu era lucru ușor : trebuia să strecoare sub bolnav un maldăr întreg de prosoape. Domnul Thibault era greu și nu se ajuta ; se lăsa să fie mișcat, întors, ca un cadavru. Dar fiecare mișcare îi trezea, de-a lungul picioarelor, în șale, o durere ascuțită, care era și mai greu de suportat din pricina unui chin de ordin moral : amănuntele acestei cazne de fiecare zi îi puneau la grea încercare mîndria și pudoarea.

Cît timp dura așteptarea, din zi în zi tot mai lungă, a rezultatului, sora Céline avea mania să se așeze, cu familiaritate, pe colțul patului. La început, în asemenea momente, vecinătatea asta atît de apropiată îl scotea din fire pe bolnav. Acum o suporta ; poate că dorea chiar să nu rămînă singur.

Cu sprîncenele încruntate, cu pleoapele închise, domnul Thibault sucea și răsucea în creier cumplita întrebare : „Să fiu oare chiar atît de bolnav ?" Deschise ochii. Privirea i se lovi de recipientul de porțelan, pe care infirmiera îl pusese la îndemînă pe scrin, în văzul tuturor, și care, ridicol și monumental, părea că așteaptă cu obrăznicie. Își întoarse fața.

Sora profită de acest scurt răgaz pentru a-și înșira mătăniile.

— Roagă-te pentru mine, soră, șopti deodată domnul Thibault cu un glas apăsat și grav, care nu-i era obișnuit.

Sora termină un *Ave*, apoi răspunse :

— Chiar așa și fac, domnule, de mai multe ori pe zi.

Urmă o tăcere, pe care domnul Thibault o rupse brusc :

— Știi, soră, sînt tare bolnav ! Tare... Foarte bolnav ! Se bîlbîia, gata să plîngă.

Sora îl contrazise, cu un zîmbet puțin silit :

— Auzi colo, ce vorbă !

— Ei nu vor să-mi spună, urmă bolnavul, dar las' că știu eu, n-am să mă mai însănătoșesc niciodată ! Și cum ea nu-l întrerupea, adăugă cu un fel de sfidare : Simt că nu mai am mult.

O pîndea. Sora dădu din cap și își continuă rugăciunile.

Domnul Thibault se înspăimîntă.

— Trebuie să-l văd pe abatele Vécard ! ceru energic, cu un glas răgușit.

Sora obiectă simplu :

— Doar v-ați împărtășit sîmbăta trecută ; sînteți, de bună seamă, împăcat cu Cel-de-Sus.

Domnul Thibault nu răspunse. Sudoarea îi îmbrobonă fruntea ; falca îi tremura. Spălătura îi răscolea tot trupul. Spaima, la fel.

— Vasul... suflă el.

Un moment mai tîrziu, între două icneli, între două gemete, aruncă surorii o privire răzbunătoare și bolborosi :

— Puterile-mi slăbesc în fiecare zi... Vreau să-l văd pe abate !

Sora încălzea apă și nu-și dădu seama că bolnavul căuta cu deznădejde să descifreze expresia de pe chipul ei.

— Dacă țineți... spuse ea cu un accent șovăitor. Puse ulcica pe masă și încercă apa cu vîrful degetului. Pe urmă, murmură ceva, fără să-și ridice ochii.

Domnul Thibault ciuli urechea : „...că niciodată prevederea nu strică..."

Își înfipse bărbia în piept și strînse din dinți.

Curînd după aceea, spălat, primenit, culcat din nou în patul cu rufe proaspete, nu mai avu altceva de făcut decît să rabde durerile.

Sora Céline se așeză pe scaun și continuă să-și înșire mătăniile.

Lampa din tavan era stinsă ; camera era luminată de o lampă mică, joasă. Nimic nu-l distrăgea pe bolnav nu numai de la spaimele lui, dar nici măcar de la durerile ale căror junghiuri din ce în ce mai ascuțite îi brăzdau coapsele și se răspîndeau în toate direcțiile, fulgerîndu-l, ca niște împunsături de briceag, în anumite puncte precise, în șale, în rotula genunchilor, în glezne. În momentele mai liniștite, deși durerea persistă, dar mai surdă — căci inflamarea rănilor pricinuite

de zăcut nu-i îngăduia nici o clipă de adevărat răgaz — domnul Thibault deschidea ochii, privea drept înainte, punîndu-şi cu luciditate aceleaşi întrebări: „Ce-or fi gîndind toţi ăştia? E oare cu putinţă să fii în primejdie fără să-ţi dai seama? Cum aş putea să ştiu?"

Sora, văzînd că durerile cresc, hotărî să nu mai aştepte pînă seara spre a-i face injecţia cu o jumătate de doză de morfină.

Bolnavul nu băgase de seamă că infirmiera ieşise din cameră.

Cînd se trezi singur, pradă duhurilor rele care păreau că plutesc în această încăpere tăcută şi aproape întunecată, îl apucă spaima. Voia să strige, dar criza începu iarăşi cu o putere sporită. Apucă soneria şi sună cu deznădejde.

Cea care se grăbi să răspundă fu Adrienne.

Domnul Thibault nu mai putea vorbi. Cu fălcile încleştate, îngăima doar cuvinte neînţelese. Vrînd să se ridice, făcu o sforţare silită, care-i sfîşie trupul. Căzu pe perne, gemînd.

— Mă lăsaţi să mor aşa, hai?! strigă în cele din urmă. Să vină sora! Căutaţi-l pe preot! Nu! Chemaţi-l pe Antoine! Repede!

Fata, înspăimîntată, se uita la bătrîn cu ochii holbaţi, lucru care îl înfricoşă şi mai mult.

— Du-te! Adu-l pe domnul Antoine! Imediat!

Sora se întoarse cu seringa plină. Nu înţelegea ce se întîmplase. Văzu pe fata din casă fugind afară. Domnul Thibault, răsturnat pe pernă, plătea agitarea aceasta cu un nou şi crescînd val de durere. Aşa cum stătea, era tocmai bine aşezat pentru injecţie.

— Nu vă mişcaţi, spuse sora, descoperindu-i umărul. Şi, fără să mai aştepte, îl împunse cu acul.

Adrienne îl ajunse la poartă pe Antoine, care tocmai pleca. Medicul se repezi sus.

Cînd intră, domnul Thibault întoarse capul. Prezenţa lui Antoine, pe care-l chemase în spaima lui, dar fără nădejde că va veni, îl îmbărbătă dintr-o dată. Bîigui maşinal:

— Ai venit?

Începea să simtă alinarea produsă de injecţie. Ridicat pe două perne, cu braţele întinse, respira cele cîteva picături de eter pe care sora i le vărsase pe o batistă. Antoine zări prin deschizătura cămăşii gîtul uscat al bolnavului, mărul lui Adam ieşit în afară, între două tendoane groase şi întinse. Tremurul fălcilor accentua încremenirea întunecată a frunţii;

craniul acesta masiv, tîmplele largi şi teşite, urechile lui îl făceau să semene, în clipa asta, cu un elefant.

— Ei, ce-i, tată ? întrebă Antoine.

Domnul Thibault nu-i răspunse nimic, dar cîteva clipe îl privi ţintă ; apoi închise ochii. Ar fi vrut să-i strige : „Spune-mi adevărul ! Mă înşelaţi ! spune ! Sînt pierdut ? Vorbeşte ! Antoine, scapă-mă !" Dar îl oprea de la aceasta sfiala crescîndă pe care o avea faţă de fiul său, precum şi teama superstiţioasă că, vorbind cu glas tare, ar putea da temerilor lui puterea de a se înfăptui.

Privirea lui Antoine se încrucişă cu a surorii ; ochii ei arătau spre masa pe care Antoine zări termometrul. Se apropie şi-l privi : 38 cu 9. Urcarea aceasta neaşteptată îl miră : pînă acum boala evoluase aproape fără temperatură. Se întoarse iarăşi lîngă pat şi apucă pulsul bolnavului, dar numai aşa, ca să-l liniştească.

— Pulsul e bun, constată aproape imediat. Apoi, după un scurt răgaz : Ce te doare ?

— Sufăr torturile iadului ! strigă domnul Thibault. Toată ziua am avut dureri. E... era să mor ! Aşa-i ? Aruncă o privire poruncitoare spre infirmieră ; pe urmă, cu alt glas şi cu o căutătură de teamă : Să nu mă părăseşti, Antoine. Înţelegi ? Mi-e frică ! Mi-e frică... să nu înceapă iar.

Lui Antoine i se făcu milă de el. Din fericire, nimic prea grabnic nu-l obliga să iasă în oraş. Făgădui să rămînă acolo pînă la masa de seară.

— Am să telefonez că nu pot pleca de acasă, spuse el.

Sora Céline îl însoţi în biroul unde se afla telefonul.

— Cum a mers peste zi ?

— Nu prea grozav. A trebuit să-i fac prima injecţie la prînz ; şi acum, alta. O jumătate de doză, adăugă ea. Dar e vorba de moral, domnule Antoine. Are tot felul de gînduri care-i îngrozesc : „Mă minţiţi, vreau să vină preotul, am să mor !"... şi Dumnezeu mai ştie ce !

Privirea îngrijorată a lui Antoine părea că formulează o întrebare precisă : „Crezi că poate bănui... ?" Sora dădu din cap ; nu îndrăznea să mai spună nu.

Antoine stătu o clipă pe gînduri. „Asta nu-i de-ajuns, totuşi, ca să justifice temperatura", îşi zise el.

— Important este, şi schiţă un gest energic, este să smulgem din el orice urmă de bănuială. Un gînd nebunesc îi trecu prin minte, dar se stăpîni : Mai întîi, să-l ajutăm să aibă o seară li-

nistită, spuse el. Să-i mai faci o injecție cu o jumătate de centigram atunci cînd ți-oi spune eu... Mă întorc imediat.

— În sfîrșit, sînt liber pînă la șapte ! exclamă cu voioșie cînd se întoarse din nou în camera bolnavului. Vorbea cu un accent tăios, avea masca lui obișnuită de spital, încordată, hotărîtă ; totuși, surîse : N-a fost prea ușor ! La telefon am dat peste bunica micuței mele bolnave pe care o îngrijesc. Era tare necăjită biata cucoană ; behăia la aparat : „Cum, doctore, nu vii astă-seară ?" Și Antoine luă un aer grijuliu : „Iertați-mă, doamnă, am fost chemat chiar acum la tatăl meu, căruia îi este foarte rău..." (Chipul domnului Thibault se încordă brusc.) Dar de femei nu scapi niciodată repede : „Tatăl dumitale, Doamne-Dumnezeule, dar ce are ?" Antoine se îmbătă de propria lui îndrăzneală. Nu stătu decît o clipă în cumpănă înainte de a-și lua inima în dinți : Ce era să-i spun ?... Ghicește !.. I-am răspuns, fără a șovăi : „Cancer, doamnă ! un cancer la prostată..." Rîse ca zgîlțîit de friguri : I-am trîntit-o ! Ca să mă lase în pace !

Văzu că sora, care turna apă într-un pahar, se opri deodată. Își dădu seama numaidecît de riscul jocului său. Simți puțină teamă. Dar era prea tîrziu ca să mai dea înapoi.

Izbucni în rîs :

— Dar minciuna asta, să știi, tată, ți-o trec ție în socoteală !

Domnul Thibault, încordat, asculta cu toată ființa lui. Mîna începu să-i tremure pe cearșaf. Nici cele mai îndîrjite protestări nu ar fi pus, atît de repede, atît de definitiv, capăt spaimei lui ! Îndrăzneala diavolească a lui Antoine izgonise pe neașteptate vedeniile bolnavului și-i trezise dintr-o dată o mare nădejde. Deschise amîndoi ochii și-și îndreptă privirea spre fiul său ; nu se mai putea decide să-și coboare pleoapele. Un sentiment nou, o flacără de duioșie îi răscoli bătrîna-i inimă. Voi să spună ceva, dar se simți cuprins de o amețeală ; după un zîmbet scurt, pe care Antoine îl prinse din zbor, închise din nou ochii.

Oricare altul și-ar fi spus, ștergîndu-și fruntea : „Am scăpat ca prin urechile acului..." Antoine însă, ceva mai palid decît era cu puțin înainte, mulțumit de el, gîndi doar atît : „În situații ca asta, totul e să reușești".

Trecură cîteva minute.

Antoine căuta să ocolească privirea surorii.

Domnul Thibault își mișcă brațul. Apoi, ca și cum ar fi continuat o discuție :

— Atunci, explică-mi, de ce am dureri din ce în ce mai mari ? Ajungi să crezi că serurile voastre mai rău stîrnesc durerile în loc să...

— De bună seamă că le stîrnesc, îl întrerupse Antoine. Asta înseamnă că au efect !

— Așa ?

Domnul Thibault nu aștepta altceva ca să se lase convins. Și cum, la drept vorbind, după-amiaza nu fusese chiar atît de grea, pe cît pretindea el, aproape îi părea rău că durerile nu duraseră mai mult.

— Ce simți în momentul acesta ? întrebă Antoine. Accesul tatălui său îl îngrijora.

Dacă ar fi fost sincer, domnul Thibault ar fi trebuit să răspundă : „O stare generală bună". Dar bolborosi :

— Durerea aia a mea în picioare... Și, apoi, o greutate la rinichi.

— I-am pus o sondă la trei, lămuri sora Céline.

— Și ceva greu aici... o apăsare...

Antoine aprobă din cap.

— E destul de curios, îi spuse surorii. (De data aceasta nu știa ce să mai născocească.) Mă gîndesc la anumite observații pe care le-am făcut asupra... alternării remediilor. În bolile de piele se ajunge la rezultate neașteptate prin alternarea tratamentelor. Poate că am greșit, Thérivier și cu mine, prescriind în mod continuu serul ăsta nou... acest N 17...

— De bună seamă că ați greșit ! susținu domnul Thibault cu convingere.

Antoine îl contrazise :

— Dar numai tu singur ești vinovat, tată. Ești atît de grăbit să te vindeci ! O luăm prea repede ! O întrebă pe soră cu un aer serios : Unde ai pus fiolele pe care le-am adus alaltăieri, acelea cu D 92 ?

Sora făcu o mișcare stîngace : nu că s-ar fi codit să-l păcălească pe bolnav, dar îi venea destul de greu să se descurce dintr-o dată cu toate „serurile" astea, pe care Antoine le inventase după nevoile momentului.

— Să-i faci numaidecît o injecție cu D 92. Da, înainte ca acțiunea lui N 17 să se fi terminat. Vreau să observ efectul amestecului în sînge.

Domnul Thibault observase șovăiala infirmierei. Antoine îi surprinse căutătura iscoditoare și adause numaidecît, ca să-i alunge orice umbră de neîncredere :

— Injecția asta o să ți se pară mai dureroasă, tată. D 92 e mai puțin fluid decît celelalte. O clipă... și trece... Ori mă înșel eu prea mult, ori ai să te simți foarte ușurat astă-seară !

„Devin din zi în zi tot mai isteț", conchise Antoine în sinea lui. Progres profesional, pe care-l constata cu satisfacție. Și, apoi, în acest joc lugubru întîlnea de fiecare dată o anumită dificultate de care se lovea mereu, precum și un fel de risc, a cărui atracție nu se putea împiedica să n-o simtă cu plăcere.

Sora se întoarse.

Domnul Thibault se lăsă pe mîna ei cu oarecare teamă : începu să se văicărească înainte chiar de a simți acul în braț.

— A, dar... știi, serul ăsta al tău ! gemu el îndată ce sfîrșiră injecția. E mult mai gros ca celălalt. Parcă îmi bagă foc sub piele ! Și mirosul ăsta, simți ? Celălalt, barem, n-avea nici un miros !

Antoine stătea deoparte. Nu răspunse nimic. Între injecția aceasta și cea dinainte nu era nici o deosebire : două fiole identice, același ac, aceeași mînă, dar, în treacăt fie zis, altă etichetă... E de ajuns să îndrepți cu pricepere gîndul spre o minciună, pentru ca numaidecît toate simțurile să devină extrem de docile. Sărmane instrumente, pe care nu le luăm în seamă niciodată !... Și nevoia asta copilărească, dusă la maximum, de a ne măguli judecata ! Chiar și pentru un bolnav, lucrul cel mai rău este de a nu înțelege. Îndată ce poți da un nume unui fenomen, atribuindu-i o pricină ușor de crezut, îndată ce bietul nostru creier poate lega între ele două idei cu o logică aparentă... „Judecata, judecata, își spuse Antoine, e, orice s-ar zice, un punct neclintit în mijlocul unui vîrtej. Dă la o parte rațiunea și nu mai rămîne nimic !"

Domnul Thibault își închise iarăși ochii.

Antoine îi făcu semn surorii Céline să plece. (Băgase de seamă că bolnavul era mai iritabil cînd se aflau amîndoi la căpătîiul lui.)

Cu toate că îl vedea pe tatăl său în fiecare zi, astăzi medicul constată că el era foarte schimbat. Carnea lui avea o transparență de chihlimbar, un luciu rău prevestitor. Era și mai puhav. Sub ochi îi atîrnau două pungi mari ; nasul, dimpotrivă, parcă i se făcuse mai mic, semănînd cu un fel de creastă osoasă, care îi schimba în mod ciudat expresia feței.

Bolnavul se mișcă.

Puțin cîte puțin, trăsăturile i se înviorau. Nu mai avea aerul acela posomorît. Printre genele care acuma clipeau mai des, pupila ardea, dilatată, strălucitoare.

„Cele două injecții încep să-și facă efectul, gîndi Antoine. O să devină vorbăreț."

În adevăr, domnul Thibault simțea un fel de ușurare și o nevoie de odihnă deosebit de plăcută pentru că nu mai era dictată de oboseală. Cu toate astea, nu încetase să se gîndească la moartea lui, dar, fiindcă nu mai credea în ea, acum putea să vorbească despre acest subiect în voie, ba chiar cu plăcere. Stîrnit de excitarea pricinuită de morfină, nu rezistă ispitei de a făuri, atît pentru el, cît și pentru fiul său, spectacolul unui sfîrșit înălțător.

— M-asculți, Antoine ? întrebă pe neașteptate, cu o intonație solemnă. Apoi, fără altă introducere : În testamentul pe care ai să-l găsești după moartea mea... Făcu o pauză aproape nesimțită, ca un actor care așteaptă o replică.

— Dar, tată, îl întrerupse Antoine cu bunăvoință, nu credeam că ești atît de grăbit să mori ! Rîse. Remarcam chiar adineauri cît ești de nerăbdător să-ți reiei viața de toate zilele !

Mulțumit, bolnavul ridică mîna :

— Lasă-mă să vorbesc, dragă ! Se poate ca știința voastră să nu mă socotească un bolnav pierdut. Dar eu, eu... simt că sînt... de altfel... moartea... Mi se va ține seamă de binele — puțin — pe care am încercat să-l fac pe lumea asta... Da... Și dacă a sosit ziua... (Aruncă o ochire, pentru a se asigura că zîmbetul neîncrezător al lui Antoine nu se topise.) ...Ei, ce vrei ? Să avem încredere... Milostivirea Celui-de-Sus e fără margini.

Antoine asculta în tăcere.

— Nu asta voiam să-ți spun, Antoine. În partea din urmă a dispozițiilor mele testamentare vei găsi o listă de donații... Servitorii care-s de atîta vreme la noi... Țin să-ți atrag atenția asupra acestui codicil, dragă. E redactat demult. Poate că n-am fost destul de... darnic. Mă gîndesc la domnul Chasle. Omul ăsta cumsecade îmi datorează mult, de bună seamă ; îmi datorează totul ! Dar asta e oare un motiv ca să nu-i răsplătesc credința... chiar dacă lucrul acesta ar fi de prisos ?

Tusea, care-i tăia din cînd în cînd vorba, îl sili să se întrerupă o clipă „de bună seamă, generalizarea bolii evoluează, destul de repede, își zise Antoine. Tusea asta e tot mai deasă ; greturile, de asemenea. Fără îndoială că în ultimul timp neoplasmul a mers înainte, de jos în sus... Plămîni, stomac... Sîntem la cheremul celei dintîi complicații care va apărea."

— Am avut totdeauna — urmă domnul Thibault, pe care opiul îl făcea în același timp și lucid și incoerent în vorbire — am avut totdeauna mîndria de a aparține unei clase înstărite,

asupra căreia religia, patria... Dar situația asta ne impune anumite îndatoriri, dragă... Gîndul îi alunecă iarăși în altă parte. Tu, băiete, ai o tendință spre individualism care nu-mi place, făcu el deodată, aruncîndu-i lui Antoine o privire plină de nemulțumire... Ai să te schimbi, fără îndoială, cînd vei fi mare. Corectă : Cînd ai să îmbătrînești, cînd vei fi întemeiat și tu o familie... O familie ! repetă el. Cuvîntul acesta, pe care nu-l pronunța niciodată fără un fel de ifos, trezi în el rezonanțe confuze, frînturi de cuvîntări pe care le ținuse cîndva. Își pierdu iarăși șirul ideilor. Își umflă glasul : Dragă, dacă, de fapt, admitem că familia trebuie să rămînă prima celulă a alcătuirii sociale, nu e oare nevoie... nu e nevoie de ea ca să formeze această... această aristocrație plebeiană... din care să se recruteze, de aici înainte, elitele ? Familia, familia... Spune, nu sîntem noi axa pe care... pe care se rotește statul burghez de azi ?

— Se înțelege, sînt de acord cu tine, tată, consimți Antoine cu blîndețe.

Bătrînul părea că n-a auzit. Pe nesimțite, începu să vorbească mai puțin oratoric, așa că era mai ușor de priceput unde vrea să ajungă :

— Ai să-ți schimbi gîndurile, dragă ! Abatele se bizuie mult pe asta, ca și mine, de altfel. Ai să-ți schimbi anumite idei, și doresc ca acest lucru să se întîmple cît mai curînd... Mi-ar plăcea să știu că ai și făcut-o, Antoine... Oare nu-i dureros pentru mine ca, în clipa cînd părăsesc lumea asta, fiul meu... ? Așa cum ai fost crescut, în casa asta, ar trebui să... Mă rog, o ardoare religioasă ! O credință mai adîncă, mai activă !

„Dacă ar bănui ce cred eu în privința asta !" gîndi Antoine.

— Cine știe dacă Dumnezeu nu-mi va cere... dacă nu-mi va face o vină... suspină domnul Thibault. Dar, vai ! pentru deplina împlinire a acestei sarcini creștinești, prezența cuvioasei tale mame mi-a fost răpită... prea devreme !

Două lacrimi i se prelinseră de sub pleoape. Antoine le văzu cum se măresc și cum îi curg de-a lungul obrajilor. Nu se aștepta la așa ceva și nu-și putu stăpîni o mică emoție, care crescu și mai mult cînd îl auzi pe tatăl său continuîndu-și vorbirea mai puțin dezlînat, cu un glas coborît, apropiat, rugător, pe care Antoine nu i-l cunoscuse pînă acum :

— Mai am de dat socoteală și pentru altele. Moartea lui Jacques. Bietul băiat... Oare mi-am făcut eu cu adevărat datoria ? Voiam să fiu tare. Am fost aspru, Doamne, mă mustră conștiința că am fost aspru cu copilul meu... Niciodată n-am

știut să-i cîștig încrederea. Nici pe a ta, Antoine... Nu, nu protesta, ăsta-i adevărul. Dumnezeu a vrut așa ; Dumnezeu nu mi-a hărăzit niciodată încrederea copiilor mei... Am avut doi fii. M-au respectat, mi-au știut de frică ; dar, din copilărie chiar, s-au îndepărtat de mine... Ah, mîndria, mîndria ! A mea, a lor... Și totuși n-am făcut oare tot ce trebuia să fac ? Nu i-am încredințat bisericii pe amîndoi din cea mai fragedă vîrstă ? N-am vegheat la educarea lor, la învățătura lor ? Lipsă de recunoștință... Doamne, judecă-mă și spune dacă e vina mea !... Jacques s-a ridicat totdeauna împotriva mea. Pînă în ultima lui clipă, pînă-n ajunul morții ! Dar ce ? Puteam oare să consimt la... la lucrurile acelea ? Nu... Nu... Tăcu. Piei de aici, fiu netrebnic ! strigă el deodată.

Antoine fu surprins. Tatăl său nu i se adresa lui. A început oare să aiureze ? Cu falca încleștată, cu fruntea udă de sudoare, cu brațele ridicate, părea că și-a ieșit din fire.

— Piei ! strigă din nou. Ai uitat tot ceea ce îi datorezi tatălui tău, numelui său, rangului său ? ! Salvarea unui suflet ! Cinstea familiei ! Sînt unele fapte... unele fapte care depășesc persoana noastră ! Care compromit toate tradițiile. Am să te zdrobesc ! Pleacă ! Tusea îi tăie vorbele. Răsuflă lung, gîfîind. Pe urmă, glasul i se îndulci : Doamne, nu știu de mă vei ierta... Ce-ai făcut din fiul tău ?

— Tată, imploră Antoine.

— N-am știut să-l apăr... Înfiuririle ! Uneltirile hughenoților !

„Iar hughenoții", gîndi Antoine. (Era o idee fixă a bătrînului. Și nimeni, niciodată, nu izbutise să înțeleagă bine de unde pornea ea. Fără îndoială, așa presupunea Antoine, îndată după plecarea lui Jacques, pe cînd erau încă la începutul cercetărilor, o greșeală a cuiva trebuie să-i fi dezvăluit domnului Thibault relațiile strînse pe care Jacques le avusese, în cursul verii precedente, la Maisons, cu familia Fontanin. Din momentul acela, fără ca nimeni să-i mai fi putut scoate asta din cap, bătrînul, orbit de ura lui față de protestanți, obsedat probabil și de amintirea fugii aceleia la Marsilia, cu Daniel, confundînd pesemne trecutul cu prezentul, nu încetase să arunce asupra familiei Fontanin toată responsabilitatea dramei.)

— Unde te duci ? mai strigă el o dată, încercînd să se ridice. Deschise ochii ; se părea că prezența lui Antoine îl li-

nișteșe, de aceea își întoarse spre el privirea împăienjenită de lacrimi : Nenorocitul... bolborosi încet. Hughenoții ăștia l-au momit, dragă... Ni l-au luat... Numai ei sînt de vină ! Ei l-au împins la sinucidere...

— Nu, nu, tată ! exclamă Antoine. De ce să-ți închipui mereu că s-a...

— S-a omorît ! A plecat, s-a dus să-și pună capăt zilelor !... (Lui Antoine i se păru că aude, foarte încet : ...„Blestemat !" Dar poate că s-a înșelat. De unde și pînă unde „blestemat" ? Cuvîntul n-avea nici un înțeles aici.) Restul frazei se pierdu într-un hohot deznădăjduit, aproape tăcut, care degeneră într-un acces de tuse, ce se potoli însă destul de repede.

Antoine crezu că tatăl său doarme. Se silea să nu facă nici o mișcare.

Trecură cîteva minute.

— Ascultă !

Antoine tresări.

— Fiul mătușii... hm... știi ?... Da, fiul mătușii Marie, de la Quilleboeuf... Dar tu n-ai avut cum să-l cunoști. Și el s-a... Eram copil cînd s-a întîmplat. Cu pușca, într-o seară, la vînătoare. Nu s-a știut niciodată... Domnul Thibault, distrat, într-o dispoziție bună și năpădit de amintiri, zîmbea : O plictisea pe mama cu cîntecele ei, mereu cu cîntecele ei... Oh... „Căluț... mic armăsar..." cum spunea oare ?... La Quilleboeuf, în timpul vacanței... Tu n-ai apucat docarul bătrînului Niqueux... Ha, ha, ha !... Ziua aceea, cînd lada servitoarei a... a căzut... Ha, ha, ha !...

Antoine se ridică brusc ; veselia asta, însoțită de rîsete, îi făcea parcă mai rău decît plînsul tatălui său.

În ultimele săptămîni, bătrînului i se întîmpla adesea, mai cu seamă seara, după injecție, să evoce unele amănunte de odinioară, fără însemnătate, care în memoria lui pustiită creșteau, se amplificau deodată, căpătau proporții, ca sunetul în spirala unei scoici. Pe urmă, le răscolea zile în șir, rîzînd singur, ca un copil.

Se întoarse voios spre Antoine și începu să-i cînte încet, cu glas tineresc :

Căluț năzdrăvan,
Dii, dii... mic armăsar...
La... la... la drăguța...
Hop... hop... hai la-ntîlnire !

— Ah, nu-l mai știu ! făcu necăjit. E un cîntec pe care Domnișoara îl știa bine. I-l cînta micuței...

Nu se mai gîndea nici la moartea sa, nici la a lui Jacques. Pînă la plecarea lui Antoine, pescui fără încetare în trecutul său ba cîte o amintire de la Quilleboeuf, ba cîte o frîntură din cîntecul acesta vechi.

III

Rămas numai cu sora Céline, redeveni grav. Își ceru supa și se lăsă îndopat ca un copil, fără să scoată o vorbă. Apoi, după ce făcură împreună rugăciunea de seară, o puse pe infirmieră să stingă lampa din plafon.

— Soră, fii bună și roag-o pe Domnișoara să vină pînă aici. Și cheamă, te rog, și servitoarele, am să le vorbesc.

Domnișoara de Waize, îmbufnată că e deranjată la o oră nepotrivită, trecu, cu pasul ei săltăreț, pragul odăii și se opri, gîfîind. Încercă în zadar să-și ridice ochii pînă la pat ; din pricina spatelui încovoiat, nu reușea să vadă decît picioarele mobilelor și cîrpiturile covorului, acolo unde bătea lumina. Sora voi să-i dea un scaun, dar Domnișoara făcu un pas înapoi ; ar fi fost în stare să stea zece ore în șir într-un picior, ca un cocostîrc, numai să nu-și atingă rochia de scaunul acesta colonizat cu microbi.

Cele două fete din casă stăteau îngrijorate una lîngă alta, formînd un grup întunecat, pe care-l luminau, din cînd în cînd, flăcările din sobă.

Domnul Thibault se reculese cîteva clipe. În timpul cît stătuse cu Antoine, nu-și putuse potoli toate gîndurile ; îl frămînta o dorință de nestăpînit să mai adauge încă o scenă spectacolului final.

— Simt că sfîrșitul meu nu e prea îndepărtat, începu tușind, și am vrut să profit de un moment de alinare a durerilor, a chinurilor ce-mi sînt hărăzite... ca să vă spun rămas bun...

Sora, care împăturea prosoapele, se întrerupse, surprinsă. Domnișoara și cele două servitoare, impresionate, tăceau. Domnul Thibault crezu, o clipă, că vestirea morții lui apropiate nu mira pe nimeni și trecu printr-un moment de spaimă cumplită. Din fericire pentru el, sora, mai îndrăzneață, exclamă :

— Dar, domnule, sînteți din ce în ce mai bine, de ce să vorbiți de moarte ? Dacă v-ar auzi doctorul !

Domnul Thibault simți numaidecît că energia morală i se întărește iar. Încruntă sprîncenele și mîna sa înțepenită, făcu o sforțare ca s-o silească pe guralivă să tacă.

Continuă, ca și cum ar fi declamat :

— În ajunul înfățișării mele în fața tribunalului suprem, cer iertare. Iertare, tuturor. Am fost adesea neîngăduitor față de alții. Poate că am jignit, cu asprimea mea, credința celor... tuturor celor din casa mea. Recunosc... Îndatoriri... Îndatoriri față de voi toți... Față de voi, Clotilde și Adrienne... Mai cu seamă față de mama voastră, care-i ținută... ținută, ca și mine, pe patul suferinței... și care v-a dat, timp de douăzeci și cinci de ani, o pildă atît de frumoasă de credință... În sfîrșit, față de dumneata, Domnișoară, dumneata, care...

În clipa aceea, Adrienne izbucni într-un plîns atît de zgomotos, încît, tulburat, domnul Thibault fu cît pe-aci să izbucnească și el în hohote. Icni, dar se stăpîni ; și, cîntărind fiecare cuvînt, continuă : ...dumneata, care ți-ai sacrificat o viață modestă ca să vii să stai în căminul nostru îndoliat... să veghezi asupra lămpii... asupra lămpii noastre familiale. Cine putea fi mai demnă decît dumneata... să... față de copii... să înlocuiască pe aceea pe care ai crescut-o ?

Cînd se întrerupea, printre cuvintele lui se auzea scîncetul femeilor care plîngeau, în umbră. Spatele bătrînei și mărunțelei Domnișoare se încovoiase și mai mult, capul i se legăna fără încetare, și în clipele de tăcere, tremurul buzelor ei făcea un zgomot ușor, ca de copil care suge.

— Datorită dumitale, datorită vigilenței dumitale, familia noastră a putut să-și urmeze drumul mai departe... drumul ei, sub privirea lui Dumnezeu. Îți mulțumesc de față cu martori ; dumitale, Domnișoară, vreau să-ți fac rugămintea mea cea din urmă. Cînd va sosi ceasul izbăvirii...

Răscolit de cuvintele pe care le spunea, fu nevoit, spre a-și stăpîni spaima, să facă o pauză, să-și amintească starea din momentele acestea, alinarea pe care o simțea de cînd i se făcuse injecția. Continuă :

— Cînd va fi bătut ceasul cel din urmă, te rog, Domnișoară, să citești, chiar dumneata, cu glas tare, rugăciunea aia frumoasă, știi, *Litaniile* acelea ale... ale *blîndei morți*... pe care le-am citit... cu dumneata... la căpătîiul bietei mele soții... tot în această odaie... așa- i ?... tot sub acest crucifix...

Încercă să străpungă întunericul cu ochii. Camera aceasta, în mahon și stofă albastră, era odaia lui de totdeauna : aceea în care odinioară, la Rouen, îi văzuse pe părinții lui murind, la distanță de cîțiva ani... Decorul acesta îl urmase la Paris : fusese odaia lui, ca tînăr ; apoi, camera lui nupțială... Antoine se născuse în ea, într-o noapte rece de martie. Pe urmă, zece ani mai tîrziu, într-o altă noapte de iarnă, soția lui murise tot aici, născîndu-l pe Jacques ; moartă, în patul presărat cu violete ; palidă...

Glasul îi tremură :

— ...și nădăjduiesc că sfînta și preaiubita noastră... mă va sprijini de acolo de sus... îmi va trimite curajul ei... resemnarea ei... curajul pe care l-a dovedit... da...

Închise ochii și își împreună mîinile cu stîngăcie. Părea că doarme.

Atunci, sora Céline le făcu semn servitoarelor să se retragă fără zgomot.

Înainte de a-și părăsi stăpînul, ele îl mai priviră o dată cu atenție, ca și cum patul acesta ar fi fost de pe acum un pat al morții. Din coridor se auziră suspinele Adrienne și flecăreala înăbușită a Clotildei, care o ținea de brat pe bătrîna Domnișoară. Nu știau unde să se ducă. Pînă la urmă, se pomeniră în bucătărie și se așezară în cerc. Plîngeau. Clotilde fu de părere că trebuie să vegheze, ca să poată alerga, la cel dintîi semn, după un preot ; și, fără a mai zăbovi, se porni să rîsnească de zor cafea.

Numai sora știa cum o să decurgă totul : era obișnuită cu asemenea lucruri. Pentru ea, seninătatea unui om ce trage să moară era totdeauna o dovadă că, în adîncul ființei lui — de altfel, înșelîndu-se adesea — bolnavul nu crede cu adevărat că moartea îi e apropiată. De aceea, după ce făcu ordine în cameră și domoli focul, își întinse patul de campanie în care dormea de obicei. Și, zece minute mai tîrziu, în încăperea învăluită de întuneric, sora, fără să fi schimbat vreun cuvînt cu bolnavul ei, alunecă ușor, ca în fiecare seară, de la rugăciune la somn.

Domnul Thibault însă nu dormea. Cele două injecții îi prelungeau buna dispoziție, dar îl țineau treaz, într-o nemișcare plăcută, plină de gînduri, de proiecte. Faptul că răspîndise în jurul lui o îngrijorare vecină cu frica părea că l-a scăpat cu totul de propria lui spaimă. Răsuflarea infirmierei, care atipise, îl cam irita ; dar îi făcea plăcere să viseze la ziua cînd, însănătoșit, îi va da drumul, cu mulțumiri, cu o însemnată danie pentru comunitatea ei. Cît ? O să vadă atunci... În

curînd. Oh, ce nerăbdător era să se vadă iarăşi trăind ! Fără el, ce s-ar alege de toate realizările lui ?

O buturugă se prăbuşi în sobă. Întredeschise ochii. O flacără pîlpîindă, şovăielnică, făcea să joace umbre pe tavan. Se revăzu deodată la Quilleboeuf, cu o luminare aprinsă în mînă, tremurînd în coridorul umed, care, tot anul, mirosea a salpetru şi a mere ; ca şi acum, umbre mari se iveau în faţa lui şi porneau să joace pe tavan... Şi păianjenii aceia negri, înfricoşători, care apăreau totdeauna, seara, în odăile mătuşii Marie !... (Între copilul fricos de atunci şi bătrînul de azi era o asemănare atît de perfectă pentru el, încît mintea sa trebuia să facă un mare efort ca să-i poată deosebi.)

Ornicul sună ora zece. Pe urmă, bătu jumătatea.

Quilleboeuf... Docarul... Curtea de păsări... Léontine...

Amintirile acestea, ce se ridicau la întîmplare din străfundurile memoriei lui, se învrăjunau să rămînă la suprafaţă, nu mai voiau să se întoarcă în adîncuri. Aceste evocări din copilărie erau însoţite de frînturi din melodia vechiului cîntec. Nu izbutea încă să găsească aproape nici un cuvînt, afară de începutul care se înfiripase puţin cîte puţin şi de refrenul care ţîşnise pe neaşteptate din beznă :

Căluţ năzdrăvan,
Trilby, murgule mic,
Slujeşti iubirea mea
Ca un armăsar voinic !
. . . . . .

Dii ! Dii ! Trilby, la trap !
Dii ! Dii ! Hai la-ntîlnire !

Ornicul bătu unsprezece.

Căluţ năzdrăvan,
Trilby, murgule mic...

IV

A doua zi, pe la ora patru, se întîmplă ca, între două vizite, Antoine să aibă drum prin apropiere de casă şi profită de acest prilej pentru a intra să vadă ce mai e nou. Dimineaţa, îl găsise pe domnul Thibault destul de slăbit. Temperatura se menţinea. Prevestea poate vreo complicaţie ? Sau indica numai o agravare generală ?

Antoine nu voia să fie văzut de bolnav, pe care vizita aceasta suplimentară l-ar fi îngrijorat. Din coridor, intră di-

rect în camera de baie. Sora Céline se afla acolo. Ea îl liniști, vorbindu-i în șoaptă. Pînă în prezent, ziua nu fusese prea grea. În momentul acesta domnul Thibault se afla sub efectul unei injecții. (Dozele repetate de morfină deveneau indispensabile spre a-l putea face să suporte durerile.)

Prin ușa odăii, care nu era închisă de tot, răzbătea un murmur, un cîntec. Antoine își ascuți auzul. Sora dădu din umeri.

— Nu s-a potolit pînă ce nu i-am adus-o pe Domnișoara, ca să-i cînte o romanță de nu știu cînd. De azi-dimineață nu mai vorbește decît de asta.

Antoine se apropie în vîrful picioarelor. Vocea subțire a bătrînicii se înălța în mijlocul tăcerii :

Căluț năzdrăvan,
Trilby, murgule mic,
Slujești iubirea mea
Ca un armăsar voinic !

Spre Rosine, frumoasa,
Ce poartă-n ochi iubire.
Dii ! Dii ! Trilby, la trap !
Dii ! Dii ! Hai la-ntîlnire !

Pe urmă, Antoine auzi glasul tatălui său, ca un clopot dogit, care relua, răsuflînd din greu, refrenul :

Dii ! Dii ! Hai la-ntîlnire !...

Apoi, glasul subțirel, tremurător se auzi din nou :

Vezi floarea minunată
Ce-așteaptă în cîmpie ?
Din ea iubitei vreau să-i fac
Pe cap podoabă vie.
Eu o culeg, tu paște !
(Fiecare cum se naște !)

— A, da, da ! întrerupse domnul Thibault cu un accent triumfător. Mătușa Marie cînta totdeauna așa : „La... la... la... tu paște !... La... la... la... tu paște !"

Începură iar, împreună :

Dii ! Dii ! Trilby, la drum !
Dii ! Dii ! Hai la-ntîlnire !

— Cît timp o ține așa, șopti sora, nu se mai vaită.

Antoine se retrase, cu inima strînsă.

Pe cînd ieșea în stradă, se auzi strigat de portăreasă. Poștașul lăsase chiar atunci cîteva scrisori. Antoine le luă cu un gest indiferent. Gîndul lui era numai acolo, sus :

> Călut năzdrăvan,
> Trilby, murgule mic...

Se mira el însuși de sentimentele sale față de bolnav. Cînd, cu un an în urmă, își dăduse seama că domnul Thibault nu mai putea fi salvat, descoperi că are pentru acest tată, pe care credea că nu-l iubește deloc, o afecțiune blîndă, ce părea cît se poate de proaspătă și totuși asemănătoare cu o foarte veche duioșie, pe care apropierea deznodămîntului fatal o reînviase. La întărirea acestui simțămînt contribuise, în timpul lungilor luni din urmă, devotamentul medicului față de condamnat, a cărui sentință n-o cunoștea decît el și care trebuia înconjurat pînă la obștescul lui sfîrșit cu o blîndețe cît mai mare.

Antoine nu făcuse decît cîțiva pași pe stradă, cînd ochii îi căzură pe unul din plicurile pe care le ținea în mînă.

Se opri uluit : *Domnului Jacques, Thibault, Rue de l'Université, 4 bis*

Soseau încă, din timp în timp, pe numele lui Jacques, diferite cataloage de librărie sau cîte un prospect. Dar o scrisoare !? Plicul acesta albăstrui, scrisul acesta bărbătesc — sau poate de femeie ? — înalt, cursiv, puțin cam disprețuitor... Se întoarse din drum. Întîi, trebuia să se gîndească bine ce face. Intră în cabinetul lui. Dar, chiar înainte de a se fi așezat pe scaun, deschise, cu un gest hotărît, scrisoarea.

De la cele dintîi cuvinte, se simți cuprins de emoție :

„1 bis Place du Panthéon,
25 noiembrie 1913

Scumpe domn,
Am citit nuvela dumitale...“

„O nuvelă ? Jacques scrie, așadar ?“ Și, numaidecît, convingerea : „Trăiește !“ Cuvintele îi jucau în fața ochilor. Antoine caută cu înfrigurare semnătura : „Jalicourt“.

Am citit nuvela dumitale cu un foarte viu interes. Ghicești, de altfel, rezervele pe care le poate avea un bătrîn profesor...

„Ah, Jalicourt ! Valdieu de Jalicourt. Profesorul, academicianul..." Antoine îl cunoștea bine din reputație ; chiar avea două sau trei cărți de-ale lui Jalicourt în biblioteca sa.

Ghicești, de altfel, rezervele pe care le poate avea un bătrîn profesor, așa cum sînt eu, în fața unei formule de roman care nu se potrivește nici cu cultura mea clasică, nici cu cele mai multe din gusturile mele personale. Nu pot fi, într-adevăr, de acord nici cu fondul, nici cu forma. Dar trebuie să recunosc că paginile acestea, chiar în exagerarea lor, sînt ale unui poet și ale unui psiholog. De multe ori m-am gîndit, citindu-ți nuvela, la vorba unui maestru al muzicii, care mi-e prieten, și căruia un tînăr compozitor revoluționar (care ți-ar putea semăna) îi arătase o încercare de o tulburătoare îndrăzneală : «Ia-o repede de aici, domnule ; pînă la urmă te pomenești c-o să-mi placă !»

Jalicourt"

Lui Antoine îi tremurau picioarele. Se așeză. Nu-și mai putea lua ochii de la scrisoarea desfăcută în fața lui, pe birou. Că Jacques trăia, iată un fapt care nu-l mira deloc : el, unul, nu găsise niciodată vreun motiv temeinic să presupună că s-a sinucis. La vederea acestei scrisori, cea dintîi pornire a lui fusese aceea a unui vînător : în cîteva clipe, simțise cum reînvie în el instinctul acela de ogar, care, cu trei ani în urmă, îl făcuse să alerge, cîteva luni de-a rîndul, pe toate cărările, în căutarea celui plecat. Apoi, simți, în același timp, o duioșie atît de caldă pentru fratele său, un dor atît de fierbinte de a-l vedea, încît se trezi cu totul năucit. Adesea, în ultimele zile — și nu mai departe decît azi-dimineață chiar — se văzuse silit să lupte împotriva unui sentiment de amărăciune la gîndul că e singur la căpătîiul bătrînului ; în fața unei încercări atît de grele, cum să nu simtă un început de indignare contra fratelui fugar, care, într-un asemenea moment, dezerta de la postul lui ? Și acum, scrisoarea asta !

O nădejde îl însuflețește : să dea de Jacques, să-i spună care e situația, să-l cheme înapoi ? Să nu mai fie singur.

Se uită din nou la scrisoare : *1 bis Place du Panthéon... Jalicourt...*

Aruncă o privire la pendula din perete ; apoi una în agenda sa.

„Bun ! Încă trei vizite astă-seară. Cea de la ora patru și jumătate, în Avenue de Saxe, urgentă, nu pot să nu mă duc. Pe urmă, începutul acela de scarlatină, în Rue d'Artois ; și acolo trebuie să mă duc, dar n-am dat oră. A treia, o conva-

lescență, asta pot s-o amîn. Se ridică : Mai întîi, în Avenue de Saxe. Și de acolo, direct la Jalicourt !"

Pe la ora cinci, Antoine ajunse în Place du Panthéon. O casă veche, fără ascensor. (De altfel, grăbit cum era, nici nu l-ar fi luat.) Urcă scările, sărind cîte trei trepte deodată.

— Domnul de Jalicourt e în oraș. E miercuri... Are curs la Școala Normală de la cinci la șase.

„Să nu ne pierdem cumpătul, își zise Antoine, coborînd. Tocmai bine am timp să văd cazul acela de scarlatină."

Exact la șase, sări din taxi în fața Școlii Normale.

Își aminti de vizita pe care o făcuse aici directorului după dispariția fratelui său ; apoi, ziua aceea de vară, atît de depărtată acum, cînd intrase în clădirea asta întunecoasă, să aștepte, împreună cu Jacques și cu Daniel, rezultatul examenului de admitere.

— Cursul nu s-a terminat încă. Urcați la etajul întîi. O să vedeți cînd ies elevii.

Printre stîlpi, pe scări, prin coridoare, trăgea un curent neîntrerupt. Lămpile electrice, fixate cu zgîrcenie ici și colo, răspîndeau o lumină slabă. Pardoseala de piatră, arcadele, ușile care se deschideau și se închideau cu zgomot, scările acestea monumentale, întunecoase și dărăpănate, de-a lungul cărora pe pereții murdari se legănau în vîntul de toamnă pancarte zdrențuite, atîta solemnitate, atîta tăcere și părăsire făceau să te simți ca într-o episcopie provincială desființată pe veci.

Se scurseră cîteva minute. Antoine aștepta, nemișcat. Niște pași moi se auziră lunecînd pe lespezile de piatră ; un elev zburlit, dezmățat, tîrșîindu-și papucii de lemn și legănînd o sticlă în mînă, se uită lung la Antoine și trecu mai departe.

Iarăși tăcere. Și, deodată, zarvă ; ușa sălii se deschise într-o hărmălaie de ședință parlamentară ; studenții, în grupuri ca ciorchinii, rîzînd și discutînd, se îngrămădeau unii într-alții ; apoi se risipiră în grabă prin coridoarele înghețate.

Antoine stătea la pîndă. (De bună seamă, profesorul avea să iasă ultimul.) Cînd i se păru că stupul se golise, se apropie. În fundul unei săli cu pereții căptușiți în lemn, împodobită cu busturi și slab luminată, un om înalt, cu părul alb, în picioare și cu spatele aplecat, orînduia cu nepăsare niște hîrtii pe masă. Nu putea fi altul decît domnul de Jalicourt.

Profesorul se credea singur. La zgomotul pe care-l făcu Antoine, se îndreptă din spate, schimonosindu-se. Era înalt

şi, ca să privească înaintea lui, trebuia să se întoarcă aproape în profil, fiindcă nu vedea decît cu un ochi, printr-un monoclu gros ca o lupă. Îndată ce zări pe cineva alături de el, îşi părăsi locul şi, cu un gest curtenitor, îi făcu semn oaspetelui să se apropie.

Antoine se aştepta să dea peste un profesor bătrîn, dar fu surprins cînd se găsi în faţa unui gentilom, îmbrăcat în haine de culoare deschisă, care părea că se coboară mai curînd de pe cal decît de pe catedră.

Se prezentă :

— ...fiul lui Oscar Thibault, colegul dumneavoastră de la institut... Fratele lui Jacques Thibault, căruia i-aţi scris ieri... Şi cum celălalt, cu sprîncenele ridicate, amabil, dar distant, nu se arăta impresionat, Antoine merse drept la ţintă : Ce ştiţi despre Jacques, domnule ? Unde e ?

Fruntea lui Jalicourt se încreţi, apoi se întunecă.

— Sper să mă înţelegeţi, domnule, urmă Antoine. Mi-am îngăduit să deschid scrisoarea dumneavoastră. Fratele meu e dispărut.

— Cum, dispărut ?

— Dispărut, de trei ani.

Jalicourt îşi întinse capul înainte cu o mişcare bruscă. Ochiul lui miop şi pătrunzător îl ţintea pe medic de aproape, prin monoclu. Antoine simţi răsuflarea profesorului pe obraji.

— Da, de trei ani, repetă el. Fără să motiveze de ce pleacă. Fără să ne mai dea nici un semn de viaţă, nici tatălui meu, nici mie. Nimănui. În afară de dumneavoastră, domnule. Aşa că, înţelegeţi, am alergat în goană... Nu ştiam nici măcar dacă mai e în viaţă.

— În viaţă ? Este, de vreme ce îşi publică nuvela !

— Cînd ? Unde ?

Jalicourt nu răspunse. Bărbia lui ascuţită, rasă, tăiată în două de o cută adîncă, ţîşnea cu un fel de mîndrie dintre colţurile gulerului înalt. Degetele lui subţiri răsuceau vîrful unei mustăţi, lungă, mătăsoasă şi foarte albă, care cădea în jos. Murmură în doi peri :

— Ca să-ţi spun drept, nici eu nu ştiu. Nuvela nu era semnată „Thibault", dar eu am crezut că pot identifica un pseudonim...

Antoine bîigui :

— Ce pseudonim ? Îl cuprinse o dezamăgire fără seamăn.

Jalicourt, care nu-l slăbea din ochi, fu mişcat şi rectifică :

— Totuși, domnul meu, nu cred să mă fi înșelat.

Se punea în gardă. Nu fiindcă s-ar fi temut de răspundere, dar nu putea suferi indiscreția și avea oroare să se amestece în chestiunile personale ale celorlalți oameni. Antoine înțelese că va trebui să-i învingă rezerva ; îi explică :

— Ceea ce agravează totul este faptul că, de un an de zile, tatăl meu e condamnat de o boală care progresează mereu. Cîteva săptămîni încă și se va sfîrși. Eram numai doi copii. Acum înțelegeți de ce am deschis scrisoarea dumneavoastră ? Dacă Jacques trăiește, dacă izbutesc să dau de el și să-i spun care este situația, îl cunosc bine, se va întoarce acasă.

Jalicourt stătu o clipă pe gînduri. Chipul îi era străbătut de nenumărate ticuri. Apoi, cu un gest spontan, îi întinse mîna.

— Atunci, se schimbă socoteala, spuse el. Sînt gata să te ajut. Păru că stă în cumpănă ; privirea lui făcu înconjurul sălii : Nu putem vorbi aici. N-ai vrea să mă însoțești pînă acasă la mine ?

Străbătură împreună, repede, în tăcere, școala pustie, prin care urla vîntul.

Cînd ajunseră în liniștita Rue d'Ulm, Jalicourt deschise vorba pe un ton prietenesc :

— Aș vrea să te pot ajuta. Pseudonimul mi s-a părut limpede : Jack Baulthy. Nu-i așa ? Mai ales că am recunoscut bine și scrisul : mai primisem o scrisoare de la fratele dumitale... Puțin cît știu, am să-ți spun totul. Dar explică-mi mai întîi... de ce a plecat ?

— Ah, de ce ? N-am putut găsi niciodată un motiv demn de a fi luat în considerare. Fratele meu e un răzvrătit, un neliniștit... nu îndrăznesc să spun : un vizionar. Toate faptele lui sînt, mai mult ori mai puțin, de neînțeles. Cînd crezi că-l cunoști, atunci constați că se schimbă de la o zi la alta... Trebuie să vă spun, domnule, că, la paisprezece ani, Jacques a mai fugit o dată ; într-o bună dimineață a dispărut de acasă, trăgînd după el un alt coleg de-al lui și au fost prinși, trei zile mai tîrziu, pe drumul spre Toulon. În medicină — sînt medic — fugile astea bolnăvicioase au fost explicate și caracterizate de mult. Prima fugă a lui Jacques putea să fie, la rigoare, patologică. Dar dispariția asta, timp de trei ani ?... Mai ales că n-am izbutit să găsim nimic în viața lui care i-ar fi putut motiva plecarea ; părea fericit ; își petrecuse vacanța în liniște, alături de noi ; fusese admis cu note foarte bune la Școala Normală și urma să intre în școală pe la începutul lui noiembrie. Gestul lui nu cred să fi fost pus la cale dinainte,

fiindcă a plecat fără bagaje, aproape fără bani, luînd cu el doar cîteva acte. Nu-şi anunţase nici un prieten. Dar trimisese directorului Şcolii Normale o cerere de retragere, pe care am văzut-o şi eu, şi care poartă exact data zilei în care a dispărut... În timpul acela eu eram plecat pentru două zile; Jacques a dispărut în lipsa mea.

— Dar, domnule... fratele dumitale nu prea voia să intre în şcoală, nu-i aşa ? insinuă Jalicourt.

— Credeţi ?

Jalicourt nu stărui, şi Antoine tăcu.

De cîte ori îşi amintea de perioada aceea tragică, se simţea tulburat. Absenţa de care pomenise era călătoria lui la Le Havre... Rachel, Romania, despărţirea... Şi chiar în ziua cînd se întorsese, zdrobit, la Paris, găsise casa răscolită; fratele lui, plecat din ajun; tatăl lui, dezlănţuit, îndărătnic, anunţase poliţia, strigînd: „S-a dus să se omoare!" fără a mai fi putut scoate nimic altceva de la el. Drama din familie se combinase într-un chip crud cu drama iubirii lui. De altfel, acum era convins că zbuciumul acela fusese salvator pentru el. Voinţa nestrămutată de a da de urma fugarului îl izbăvise de cealaltă obsesie. Foarte ocupat cu spitalul, îşi folosise tot timpul liber ca să alerge prin birourile Prefecturii, la Morgă, la agenţiile particulare. Trebuise să facă faţă la atîtea: agitaţia bolnăvicioasă, care-i dădea mult de furcă, a tatălui său; deznădejdea care îl cuprinse la un moment dat că sănătatea Gisei era în primejdie; vizitele prietenilor; corespondenţa zilnică; numeroasele anchete ale agenţilor porniţi în toate direcţiile, chiar şi în străinătate, şi care veneau mereu cu nădejdi deşarte. Pe scurt, viaţa aceasta zbuciumată îl salvase, în momentele acelea, de el însuşi. Şi cînd, după luni de străduinţe zadarnice, trebui să renunţe, rînd pe rînd, la toate cercetările, se trezi că se obişnuise să trăiască şi fără Rachel.

Mergeau repede; asta însă nu-l împiedica pe Jalicourt să întreţină conversaţia. Urbanismul lui se împăca greu cu tăcerea. Vorbea de una şi de alta, cu o amabilitate curtenitoare. Dar cu cît se arăta mai amabil, cu atît îl simţeai mai depărtat.

Ajunseră în Place du Panthéon. Jalicourt urcă cele patru etaje fără a-şi încetini mersul. Ajuns în faţa apartamentului său, bătrînul gentilom se îndreptă din spate, îşi scoase pălăria şi, făcîndu-i loc, împinse uşa în faţa lui Antoine cu

solemnitate, ca și cum ar fi fost vorba de o intrare în Galeria Oglinzilor.

În antreu plutea un miros de legume puse la fiert. Dar Jalicourt nu zăbovi aici ; el își invită, ceremonios, oaspetele să treacă în salonul ce dădea spre biroul său. În apartamentul acela mic erau îngrămădite tot felul de mobile marchetate, scaune mari cu tapiserie decolorată, bibelouri, portrete vechi. Biroul era o încăpere întunecoasă, ce părea îngustă și foarte joasă din pricină că pe un perete era întinsă o tapiserie pompoasă, înfățișînd cortegiul reginei din Saba îndreptîndu-se spre regele Solomon, cu totul nepotrivită cu înălțimea peretelui ; fusese nevoie să i se îndoaie marginile, astfel încît personajele, mult mai mari decît în natură, erau tăiate de la glezne, iar cu diademele de pe frunte se loveau de ornamentația tavanului.

Domnul de Jalicourt îl pofti pe Antoine să șadă. El se lăsă pe pernele turtite și decolorate ale unui fotoliu așezat în fața unui birou de mahon, unde domnea o mare neorînduială. Era masa lui de lucru. Între cele două brațe ale fotoliului, pe fondul acela de catifea măslinie, capul lui, răsturnat pe spate, fața-i osoasă, nasul mare și coroiat, fruntea teșită, părul ondulat și alb, parcă pudrat, toate aveau un stil al lor.

— Stai, spuse el, jucîndu-se cu lavaliera care-i lunecă printre degete. Stai, să-mi adun amintirile... Cele dintîi legături pe care le-am avut cu fratele dumitale au fost prin corespondență. În momentul acela — să tot fie vreo patruzeci ani de atunci — stimatul dumitale frate urma să se pregătească pentru Școala Normală. Îmi scrisese, după cît îmi amintesc, cu privire la una din cărțile pe care le publicasem eu în vremea aceea îndepărtată.

— Da, spuse Antoine : *În zorii unui veac*.

— Cred că am păstrat scrisorile acelea. Tonul lor mă izbise. I-am răspuns ; l-am invitat chiar să vină să mă vadă, ceea ce n-a făcut, cel puțin atunci. A așteptat să treacă întîi examenul de admitere ca să vină la mine, și aceasta a fost faza a doua a relațiilor noastre. Fază scurtă : un ceas de convorbire. Fratele dumitale a venit la mine într-o seară, destul de tîrziu, pe neașteptate, acum trei ani, cu puțin înainte de deschiderea cursurilor, adică pe la începutul lui noiembrie.

— Exact înainte de a pleca !

— L-am primit ; primesc întotdeauna tineretul. Chipul lui energic, pasionat, aproape înfrigurat, din seara aceea, îmi stăruie și acum în minte. (Jacques îi păruse exaltat și destul de îngîmfat.) Șovăia între două hotărîri și venea să-mi ceară

sfatul. Ce să facă : să intre la școală și să-și termine, ca un băiat cuminte, studiile sau să apuce altă cale ? pe care, de altfel, nici el însuși nu părea în stare să și-o precizeze și care credea că era ca să renunțe la examene, să facă ceea ce-i place, adică să scrie.

— Nu știam asta, murmură Antoine, care își amintea prin cîte trecuse el însuși în timpul acelei luni dinaintea îmbarcării lui Rachel și se mustra că-l părăsise cu totul pe Jacques, lăsîndu-l la voia întîmplării.

— Îți mărturisesc, urmă Jalicourt, cu oarecare cochetărie, care-i venea foarte bine, că nu mai știu prea exact ce sfat i-am dat. De bună seamă că i-am spus să nu părăsească școala... Pentru ființele de felul lui, învățătura noastră e, la drept vorbind, inofensivă ; asemenea ființe știu să aleagă din instinct ; au — cum să zic ? — un fel de siguranță de bună calitate, care nu se lasă încătușată. Școala nu-i primejdioasă decît pentru timizi și pentru cei scrupuloși... De fapt, mi s-a părut că fratele dumitale a venit să-mi ceară sfatul mai mult de formă și că hotărîrea lui era luată mai dinainte. Tocmai aceasta este un semn al vocației : să se impună ca o poruncă. Nu-i așa ? Mi-a vorbit cu o violență... tinerească despre spiritul universitar, despre disciplină, despre anumiți profesori ; și, dacă nu mă înșală memoria, chiar despre viața lui de familie, despre viața socială... Te miră ? Mie mi-e foarte drag tineretul. Mă ajută să nu îmbătrînesc prea devreme. Tinerii ghicesc că în mine, sub înfățișarea profesorului de literatură, se află un bătrîn poet incorigibil, căruia ei îi pot vorbi cu toată îndrăzneala ; și, dacă îmi amintesc bine, fratele dumitale nu s-a lăsat mai prejos... Ce să zic, îmi place intoleranța tinerilor. E un semn bun cînd un tînăr este din fire un revoltat împotriva tuturor lucrurilor. Elevii noștri care au ajuns ceva erau toți niște răzvrătiți de aceștia, care au pătruns în viață „cu insulta pe buze", cum spunea maestrul meu, domnul Renan... Dar să vorbim de fratele dumitale. Nu mai știu bine cum ne-am despărțit. Fapt este că, după cîteva zile, poate numai după două, am primit de la el un manuscris, pe care-l păstrez încă. O veche apucătură de compilator...

Se sculă, deschise un dulăpior și se întoarse cu un dosar, pe care-l puse pe masă.

— Nu-i o scrisoare. O simplă transcriere a unui poem de Whitman, fără nici o altă semnătură. Dar scrisul fratelui dumitale nu-i din acelea care se uită. E frumos, nu-i așa ? și vorbind, parcurgea cu ochii hîrtia pe care o desfăcuse. I-o întinse lui Antoine, care tresări deodată în fața acelui scris

nervos, simplificat pînă la exces, și totuși regulat, rotund, parcă legat literă cu literă ! Scrisul lui Jacques...

— Din păcate, urmă Jalicourt, cred că am aruncat plicul. Nu știu de unde îmi scria... Oricum, citatul ăsta din Whitman nu-mi apare în adevăratul lui înțeles decît astăzi.

— Nu cunosc bine engleza ca să înțeleg despre ce e vorba, mărturisi Antoine.

Jalicourt luă iarăși manuscrisul în mînă, îl apropie de monoclu și traduse :

— *A foot and light-hearted, I take to the open road...* „Pe jos și cu inima ușoară, apuc pe calea cea largă, pe drumul cel mare. Teafăr și liber, cu lumea toată în fața mea !

Înaintea mea, întinsul drum de colb care duce nu-mi pasă încotro... *wherever I choose...* încotro mă-ndrept !

De azi încolo nu mai aștept norocul, nu mai cerșesc norocul, norocul sînt eu însumi !

De azi încolo nu mă mai bocesc, nu... *postpone no more...* nu mai aștept nimic, nu mai am nevoie de nimic !

Am terminat cu lamentările, cu bibliotecile, cu discuțiile critice !

Voinic și mulțumit... *I travel...* Mă avînt... *I travel the open road...* Mă avînt pe drumul cel mare !"

Antoine oftă.

Urmă o tăcere, pe care o rupse tot el.

— Și nuvela ?

Jalicourt scoase din dulap un exemplar dintr-o revistă.

— Uite-o ! A apărut în *Calliope,* în septembrie. *Calliope* este o revistă a tineretului, foarte vie, editată la Geneva.

Antoine luă revista și o întoarse în mînă, pe o parte și pe alta, cu înfrigurare. Deodată, ochii i se opriră iarăși peste scrisul fratelui său. Deasupra titlului nuvelei : *Sorellina,* Jacques scrisese cu mîna lui rîndurile acestea :

„Nu mi-ați spus oare chiar dumneavoastră, în seara aceea neuitată de noiembrie : «Totul e supus acțiunii a doi poli. Adevărul are totdeauna două fețe...» ?

Și iubirea, cîteodată.

Jack Baulthy"

Antoine nu înțelegea. Era vorba de un fapt petrecut mai tîrziu. O revistă din Geneva. Jacques o fi cumva în Elveția ? *Calliope...* Rue du Rhône, 161, Geneva...

Ah, ar însemna ca ghinionul să fie prea mare dacă cei de la revistă n-ar avea adresa lui !

Nu mai putea sta locului. Se sculă.

— Am primit fascicula asta la sfîrșitul vacanței, explică Jalicourt. Am întîrziat cu răspunsul ; abia ieri m-am putut achita. Și era cît pe-aci să expediez scrisoarea la *Calliope*. Doar din întîmplare m-am răzgîndit : a colabora la o revistă elvețiană nu înseamnă numaidecît că autorul a plecat din Paris... (Uită să spună că prețul mărcilor poștale îi influențase hotărîrea.)

Antoine nu-l mai asculta. Peste măsură de nerăbdător, cu obrajii aprinși, citind ici și colo cîte o frază tulburătoare, plină de taine, răsfoia mașinal paginile acestea scrise de fratele lui, care însemnau un Jacques reînviat. Grăbit să rămînă singur, ca și cum aștepta ca lectura asta să-i dezvăluie ceva, își luă rămas bun, fără multă vorbă.

Jalicourt, însoțindu-l pînă la ușă, căută prilejul să-i îndruge o mie de amabilități ; cuvintele, gesturile lui păreau că fac parte dintr-un ceremonial întreg.

În antreu se opri și arătă cu degetul spre *Sorellina*, pe care Antoine o ținea sub braț.

— Ai să vezi, ai să vezi... făcu el. Sînt încredințat că e plin de talent. Dar eu, unul, mărturisesc că... Nu !... Sînt prea bătrîn ! Și cum Antoine voia să facă un gest de politețe : Da. Nu mai înțeleg ceea ce este foarte nou... Trebuie să te împaci cu soarta. La un moment dat, înțepenești, te oprești pe loc... Iacă, în muzică, am avut încă norocul să evoluez : după ce fusesem un wagnerian pătimaș, l-am înțeles totuși pe Debussy. Era și timpul ! Se putea să nu-l pricep pe Debussy ?... Ei bine, azi sînt sigur, domnule, că în literatură nu l-aș putea înțelege pe Debussy...

Își ridicase capul. Antoine îl privea cu o curiozitate plină de admirație ; într-adevăr, bătrînul gentilom reușea să aibă un aer măreț. Stătea, drept, sub lampa din plafon : fruntea, părul îi străluceau ; curba sprîncenelor mărginea două cavități, dintre care una, străjuită de monoclu, părea că se aprinde cînd și cînd, revărsînd o lucire de aur, ca o fereastră într-un apus de soare.

Antoine voi să-și manifeste încă o dată recunoștința. Dar Jalicourt părea că păstrează pentru sine, ca un monopol,

orice manifestare de politețe. I-o tăie scurt și-i întinse, cavalerește, palma larg deschisă.

— Transmite-i, te rog, cele mai bune urări din parte-mi domnului Thibault. Și, fii bun, domnule dragă, nu mă lăsa fără vești...

V

Vîntul se potolise ; burnița ; lumina felinarelor lucea ca o pată lăptoasă în ceață. Se făcuse prea tîrziu ca să înceapă imediat cercetările ; Antoine n-avea decît un gînd : să se vadă cît mai repede acasă.

În stație, nici un taxi. Fu nevoit să coboare pe jos pe Rue Soufflot, strîngînd *Sorellina* la piept ; dar nerăbdarea îi creștea cu fiecare pas și curînd deveni de nesuportat. La colțul bulevardului, zări Grande Brasserie, luminată ; era un loc unde, dacă nu se putea izola, cel puțin găsea adăpost momentan, astfel că Antoine intră acolo.

La intrare, se încrucișă cu doi tineri imberbi, care rîdeau și vorbeau ținîndu-se de braț ; vorbeau despre dragoste, desigur. Antoine auzi : „Nu, băiete, dacă spiritul omenesc ar putea concepe o legătură între acești doi termeni..." Antoine se simți în inima Cartierului Latin.

La parter toate mesele erau ocupate și, ca să ajungă la scară, fu nevoit să străbată un nor de fum călduț. Mezaninul era rezervat pentru jocuri. În jurul meselor de biliard se auzeau numai strigăte, rîsete, certuri : „treisprezece ! paisprezece ! cincisprezece !" „Ce ghinion !" „Iar chix !" „Eugène, un țap !" „Eugène, un Amalfi !" Voioșie gălăgioasă, pe care ciocnirea rece a bilelor o puncta ca un *staccato* de morse.

Totul era tineresc pe chipurile celor de acolo : îmbujorarea obrajilor sub barba mijindă, ochii vii sub ochelari, stîngăcia, vioiciunea, căldura zîmbetelor care trădau bucuria de a învinge, de a spera, de a exista.

Antoine înaintă în zigzag printre jucători, căutînd un loc mai ferit. Neastîmpărul acestor ființe tinere îl făcu să-și uite pentru o clipă preocuparea sa și, pentru întîia dată, simți că cei treizeci de ani ai lui îl apasă greu.

„1913... gîndi el. Frumoasă generație... mai sănătoasă și poate mai avîntată decît tineretul de acum zece ani, al generației mele..."

Deoarece călătorise puțin, nu se gîndea, propriu-zis, niciodată la țara lui. În seara asta însă, avu pentru Franța, pentru

viitorul națiunii, un simțământ nou, de încredere, de mîndrie. Amestecat, însă, dintr-o dată cu tristețe : Jacques ar fi putut să fie una din aceste făgăduieli... Dar unde era el ? Ce făcea el în momentul acesta ?

La extremitatea sălii, cîteva mese erau libere și țineau loc de vestiar. Își zise că n-ar fi rău să stea sub lampa de acolo, în spatele maldărului de paltoane. Primprejur nu se afla nimeni, afară de o pereche liniștită : el, un băiețandru cu pipă în gură, citea *l'Humanité,* neglijîndu-și tovarășa, care, în timp ce sorbea din cînd în cînd din paharul ei cu lapte cald, se distra singură lustruindu-și unghiile, numărîndu-și banii, inspectîndu-și dinții sorii în oglinda de buzunar și iscodind cu coada ochiului noii-sosiți : acest student bătrîn, apăsat parcă de griji, care, de cum venise, înainte de a cere să i se aducă ceva, se cufundase în lectura unei cărți, îi stîrni cîteva clipe curiozitatea.

Antoine începu să citească, dar nu izbutea să-și concentreze atenția. Își luă instinctiv pulsul, care zvîcnea repede ; rareori se simțise atît de puțin stăpîn pe el.

De altfel, începutul avea și de ce să-l intrige :

Arșiță. Miros de pămînt uscat. Colb. Drumul urcă la deal. Sub potcoavele cailor, țîșnesc scîntei din piatră. Sybil e înainte. La San Paolo ceasul sună zece. Țărmul destrămat se proiectează pe albastrul crud. Azur și aur. La dreapta, cît vezi cu ochii, Golfo di Napoli. La stînga, o frîntură de aur stîncos se ridică din aurul lichid — Isola di Capri.

Jacques, în Italia ?

Antoine sare nerăbdător cîteva pagini. Ciudat stil :

Tatăl său. Sentimentele lui Giuseppe pentru acest tată. Colț de nepătruns al sufletului său, tufiș de mărăcini, arsură. Ani de idolatrie inconștientă, furioasă, îndărătnică. Toate elanurile firești — înăbușite. Douăzeci de ani, pînă cînd s-a resemnat să urască. Douăzeci de ani, pînă cînd a înțeles ce trebuie să urască. Să urască din toată inima.

Antoine se oprește ; ceva îl apasă. Ce-i cu Giuseppe ăsta ? Se întoarce la paginile de la început ; se străduiește să fie calm.

În prima scenă apar doi tineri care se plimbă călare, acest Giuseppe, care seamănă cu Jacques, împreună cu Sybil, care-i probabil englezoaică, de vreme ce spune :

În Anglia, la nevoie, ne mulțumim cu situații provizorii. Asta ne îngăduie să hotărîm și să acționăm. Voi, ăștia, italienii, țineți cu tot dinadinsul ca totul să fie definitiv. Gîndește-te : în

privința asta, cel puțin, aș putea fi acum italiancă, dar mai bine să n-o știe el.

Pe colină, cei doi tineri descalecă pentru a se odihni.

Sybil sare de pe cal înaintea lui Giuseppe, șfichiuiește iarba arsă ca să gonească șopîrlele și se așază pe pămînt. Stă dreaptă pe solul arzător.

— La soare, Sybil ?

Giuseppe se întinde lîngă zid, în umbra îngustă. Își reazemă capul de piatra caldă și privește. Gesturile ei, gîndește el, s-ar părea că vor să fie grațioase, dar totdeauna Sybil e în dezacord cu ea însăși.

Antoine e atît de înfrigurat, încît trece de la un paragraf la altul încercînd să înțeleagă înainte de a citi. Ochii lui prind o frază, la întîmplare :

Ea-i englezoaică și protestantă.

Citește întregul pasaj :

Pentru el, totul este deosebit la ea. Fermecător, odios. Totul la ea îl atrage : faptul că s-a născut, că a trăit, că trăiește într-o lume pe care el aproape n-o cunoaște.

Tristețea lui Sybil. Nevinovăția ei. Camaraderia asta. Zîmbetul ei. Nu, ea surîde cu ochii, niciodată cu buzele. Simțămîntul acesta pe care-l are pentru ea — grav, deznădăjduit, înciudat. Ea îl jignește. Pare că dorește să-l știe dintr-o rasă inferioară, dar să sufere din pricina asta. Îi spune : „Voi, ăștia, italienii ! Oamenii voștri din sud." Ea-i englezoaică și protestantă.

*Să fie vorba despre o f*emeie pe care Jacques a întîlnit-o, a iubit-o ?... Cu care trăiește, poate ?

Coborîș prin vii, prin lămîi. Plaja. O turmă, mînată de un băiețaș, cu privirea întunecată și umerii goi sub zdrențe. Fluieră, ca să cheme după el doi cîini albi. Talanga vacii din capul turmei sună. Nemărginire. Soare. Tălpile lor lasă urme de apă în nisip.

Descrierile acestea îl enervează pe Antoine ; sare două pagini.

Iat-o pe tînăra Sybil acasă la ea.

Vila Lunadoro. Clădire în paragină, asaltată de trandafiri. Parter dublu, năpădit de flori vii...

Literatură... Antoine întoarce pagina și se oprește o clipă :

Grădina de trandafiri — o revărsare de purpură, o boltă joasă de flori, în grămezi, a căror mireasmă, ce te-amețește în soare, pătrunde prin piele, străbate în vine, tulbură vederea, încetinește sau iuțește bătăile inimii.

Oare ce-i amintește grădina asta de trandafiri ? Ea îl duce cu gîndul la curtea „unde freamătă porumbei albi." Maisons-Laffitte ? Exact, o protestantă ! Nu cumva Sybil e... ? Iat-o :

Sybil, în costum de călărie, s-a aruncat pe o bancă. Brațe întinse, buze strînse, privire aspră. De îndată ce e singură, totul devine iarăși limpede, viața i-a fost dată numai ca să-l facă fericit pe Giuseppe. „Îl iubesc atunci cînd nu-i lîngă mine. În zilele cînd aștept cu cea mai cruntă deznădejde să vină, sînt sigură că am să-l fac să sufere. Nebunească cruzime ! Rușine ! Acelea care pot să plîngă au noroc. Pe cînd eu, cu inima asta închisă, aspră, îndurată..."

Îndurată ? Antoine zîmbește : un termen medical, un cuvînt luat de bună seamă de la el.

„Oare el mă ghicește ? Cum aș vrea să mă ghicească ! Dar de îndată ce mi se pare că mă ghicește, nu pot, nu mai pot, fug, spun o minciună, oricare, trebuie să scap !"

Iat-o acum și pe mama :

Mrs. *Powell coboară treptele de la intrare. În părul ei alb — soare. Își pune mîna streașină la ochi și zîmbește înainte de a vorbi, înainte de a o fi zărit pe Sybil. „O scrisoare de la William, spune ea. Vești bune. A început două studii. Va mai rămîne cîteva săptămîni la Paestum."*

Sybil își mușcă buzele. Deznădejde. Aștepta oare întoarcerea fratelui ei ca să se descifreze pe sine, ca să se înțeleagă ?"

Nu încape nici o îndoială : e vorba de doamna de Fontanin, de Jenny, de Daniel, o mulțime de amintiri.

Antoine trece peste ele.

Răsfoiește capitolul următor. Ar vrea să regăsească pagina aceea despre bătrînul Seregno.

Iat-o... Nu, e vorba de Palatul Serengo, o locuință veche pe malul golfului :

...Ferestre înalte, boltite, încadrate în frunze pictate în frescă...

Descrieri : golful, Vezuviul.

Antoine sare pagini întregi, oprindu-se la cîte o frază, ici și colo, ca să facă legătura.

Acest Giuseppe locuiește singur, cu servitorii, în reședința asta de vară. Sora lui, Annetta, se află în străinătate. Mama e moartă, se înțelege. Tatăl, consilierul Seregno, pe care postul din înalta magistratură îl reține la Neapole, nu vine decît duminica, sau uneori, și în timpul săptămînii, seara. „Așa cum făcea tata la Maisons," observă Antoine.

Debarca de pe vapor ca să cineze. Digestie. Țigări și plimbare prin peristil. Se scula devreme, ca să cicălească pe rîndași

de la grajduri, pe grădinari. Se îmbarca din nou, tacitum, pe cea dintîi navă de dimineață.

Ah, iată și portretul tatălui... Antoine începe să-l citească, tremurînd :

Consilierul Seregno. O izbîndă socială. Totul în el se întrepătrunde, se întregește. Situație familială, avere, inteligență profesională, spirit de organizare. Autoritate oficială, consacrată, agresivă. Cinste colțuroasă. Cele mai severe virtuți. Aspect fizic, la fel. Siguranța de sine, trup impunător. Violență sub presiune, care mereu amenință și mereu se stăpînește. Maiestuoasă caricatură, care s-a impus respectului tuturor, de care se tem toți. Fiu spiritual al Bisericii și model de cetățean. La Vatican, ca și la Curte, la tribunal, la biroul lui, în familie, la masă, peste tot, lucid, puternic, fără nici un cusur, satisfăcut, neclintit. O forță. Mai mult, o povară. Nu o forță care să stimuleze, ci una inertă, apăsătoare. Un ansamblu desăvîrșit, un total. Un monument.

Ah, rîsul lui frînt la jumătate, rece, lăuntric...

În fața ochilor lui Antoine, totul se învălmășește o clipă. Se miră că Jacques a avut atîta îndrăzneală. Cît de nemiloasă îi pare pagina asta plină de răzbunare, în care evocă pe bătrînul prăbușit :

Căluț năzdrăvan,
Trilby, murgule mic...

Între el și fratele său, depărtarea s-a făcut deodată și mai mare.

Ah, rîsul lui frînt la jumătate, rece, lăuntric, prin care curmă o tăcere jignitoare. Douăzeci de ani în șir, Giuseppe a îndurat aceste tăceri, acest rîs. Totdeauna revoltat.

Da, ură și revoltă, iată întregul trecut al lui Giuseppe. Cînd se gîndește la tinerețea lui, o pornire de răzbunare îl cuprinde. Din fragedă copilărie, toate instinctele lui, pe măsură ce capătă formă, intră în luptă împotriva tatălui. Toate. Dezordine, lipsă de respect, lene, pe care și le manifestă ca o reacție. Un păcătos, și îi e rușine că e așa. Dar numai astfel se răzvrătește mai bine împotriva codului pe care-l urăște. Nestăpînită poftă de ceva și mai rău. Nesupunerea asta, cu gust de represalii.

„Copil fără inimă", ziceau ei. El, pe care un muget de animal rănit, o vioară de cerșetor, zîmbetul unei signora întîlnite în tinda unei biserici îl făceau să plîngă cu hohote, seara, în pat. Singurătate, pustiu, copilărie blestemată. Și a atins vîrsta de bărbat, fără ca Giuseppe să fi auzit din gura cuiva, în afară de a surioarei sale, un cuvînt de blîndețe, rostit pentru el.

„Dar eu ?" gîndește Antoine.

Cuvintele devin duioase cînd e vorba de sora cea mică :

Annetta, Annetta, sorellina ! Minune care a putut înflori în uscăciunea aceea !

Soră mai mică. Soră a deznădejdilor lui de copil, a revoltelor lui. Unică lumină, izvor proaspăt, unic izvor în această umbră stearpă.

„Dar eu ?" A, iată, ceva mai departe, e vorba de un frate mai mare, Umberto :

Uneori, Giuseppe zărea în ochii fratelui său mai mare o strădanie spre o simpatie...

O strădanie ? Nerecunoscătorul !

...spre o simpatie umbrită de un simțămînt de îngăduință. Dar între ei, zece ani erau o prăpastie. Umberto se ascundea de Giuseppe ; în schimb, acesta îl mintea pe Umberto.

Antoine se oprește din citit. Strîngerea de inimă pe care o resimțea la început s-a risipit ; cuprinsul atît de personal al acestor pagini n-are nici o importanță. Se întreabă : ce valoare poate să aibă judecata lui Jacques ? În general, toate astea, chiar în ceea ce-l privește pe Umberto, sînt destul de exacte. Dar cîtă pică ! După trei ani de despărțire, de singurătate, după trei ani fără nici o veste de la ai săi ! Cît de mult trebuie să-și urască Jacques trecutul ca să aibă asemenea accente ! Antoine e cuprins de îndoială : dacă dă de urma fratelui său, găsi-va oare drumul spre inima lui ?

Răsfoiește restul nuvelei, ca să vadă dacă Umberto... Nu, e doar pomenit. Dezamăgire tainică...

Dar ochii îi cad asupra unui pasaj care-i atîțâ curiozitatea :

Fără prieteni, retras în sine însuși, afundat în propria lui dezordine interioară, pradă zguduirilor...

Viața lui Giuseppe, singur, la Roma. Să fie oare viața lui Jacques în vreun oraș din străinătate ?

În unele seri. În camera lui — un aer prea greu. Cartea îi cade din mînă. Își stinge lampa și pornește prin noapte, lup tînăr. Roma Messalinei, cartiere murdare, unde te pîndesc la tot pasul primejdii și ispite. Lumini suspecte în dosul perdelelor lăsate cu nerușinare. Oameni prin umbră, umbre care se oferă, umbre care cerșesc, desfrîu. Se strecoară de-a lungul zidurilor pline de curse. Fuge oare de el însuși ? Ce alinare să caute pentru setea asta a lui ? Rătăcește ceasuri întregi, cu gîndul stăpînit de nebunii pe care nu le-a făptuit, nesimțitor, cu ochii arzînd, cu mîini fierbinți, cu gîtlejul uscat, străin față de el însuși, parcă și-ar fi vîndut și sufletul, și trupul. Transpiră de groază, transpiră de

patimă. Se învîrteşte prin aceleaşi locuri, străbate aceleaşi străduţe. Dă tîrcoale aceloraşi colţuri. Trec ore. Ore întregi.

Prea tîrziu. Luminile se sting în dosul perdelelor suspecte. Străzile se golesc. Singur, cu demonul lui. Gata pentru orice prăbuşire. Prea tîrziu. Neputincios, secătuit de desfrîul mintal al dorinţei.

Noaptea se sfîrşeşte. Tîrzie puritate a tăcerii, singurătate religioasă a zorilor. Prea tîrziu.

Scîrbit, frînt, nemulţumit, umilit, se tîrăşte pînă în odaia lui, se strecoară în aşternut. Fără remuşcări. Înşelat. Rumegînd, pînă la ivirea zorilor, amărăciunea de a nu fi îndrăznit.

De ce pagina asta e atît de dureroasă pentru Antoine? El bănuia de mult că fratele său mai mic trăise, că se depravase prin multe locuri; e gata să spună: „Cu atît mai rău!" Ba chiar: „Cu atît mai bine!" Totuşi...

Trece în grabă peste cîteva pagini. Nu reuşeşte să urmărească textul, şi mai mult ghiceşte desfăşurarea faptelor.

Vila familiei Powell, pe malul golfului, nu-i departe de palatul Seregno. În timpul vacanţei, Giuseppe şi Sybil sînt vecini. Plimbări călare, seri în barcă...

Giuseppe venea la vila Lunadoro în fiecare zi. Sybil nu refuza nici o întîlnire. Taina Sybilei. Giuseppe se învîrtea în jurul ei, fără bucurie.

Dragostea asta a lui Giuseppe încurcă prea mult povestirea; pe Antoine ea îl sîcîie.

Se încăpăţînează totuşi să citească o parte dintr-o scenă destul de lungă, care urmează după un fel de ruptură între cei doi tineri.

Ora şase seara. Giuseppe soseşte la vilă. Sybil... Grădina e beată de miresme, ameţită de căldura soarelui, sorbită ziua întreagă. Ca un prinţ dintr-o legendă, Giuseppe înaintează printre două ziduri de foc, prin aleea de rodii înflorite, pe care o învolburează apusul. Sybil... Sybil... Nimeni! Ferestre închise, storuri trase. Se opreşte. În jurul lui, rîndunele, în zboruri zănatice, taie aerul cu ţîşniri şuierătoare. Nimeni! Sub bolta de flori sau poate în dosul casei? Se stăpîneşte să nu fugă.

La colţul vilei, un val îl loveşte în faţă, un val de sunete: pianul. Sybil! Uşa mare a salonului e deschisă. Ce cîntă oare? Suspine sfîşietoare, întrebări tînguitoare, care se-nalţă în liniştea blîndei seri. Inflexiuni de glas omenesc, vorbe rostite, şi totuşi imposibil de priceput, de tradus în limbajul obişnuit. Ascultă, se apropie, păşeşte pragul. Sybil n-a auzit nimic. Nici un ascunziş pe faţa ei. Pleoape care bat, gură gata să se ofere,

totul e numai mărturisire. Sufletul sălăşluieşte sub masca asta, sufletul şi dragostea sînt însăşi această mască. Singurătate siluită, taină dezvăluită, viol, îmbrăţişare furişă. Cîntă. Melodiile ce se înalţă învăluie clipa asta minunată. Hohot de plîns, repede înăbuşit, deznădejde care se destramă, şi pluteşte, şi rămîne suspendată înainte de a se pierde, miraculos, în tăcere, ca un stol de păsări hoinare în văzduh.

Sybil şi-a ridicat mîinile. Pianul vibrează ; dacă ai pune palma pe el, ai simţi clocotul unei inimi care trăieşte. Se crede singură. Întoarce capul. O încetineală, o graţie necunoscută lui. Deodată...

„Literatură, literatură ! Îndărătnicia asta de a scrie scurt şi brutal te scoate din sărite !"

Să fi fost, oare, Jacques cu adevărat îndrăgostit de Jenny ?

Antoine merge cu imaginaţia mai departe decît povestirea. Se întoarce la text.

În sfîrşit, numele lui Umberto îi apare din nou sub ochi. O scenă scurtă la palatul Seregno, într-o seară cînd consilierul a venit pe neaşteptate să cineze acolo, însoţit de fiul său mai mare :

O sufragerie imensă. Trei ferestre boltite, spre un cer purpuriu, sub care fumegă Vezuviul. Pereţi de stuc, pilaştri de culoare verde, care dau impresia că susţin cupola.

Rugăciunea de la masă. Buzele groase ale consilierului se mişcă. Semnul crucii, pe care-l face el, umple sala. Umberto se închină, ca să facă plăcere tatălui său. Giuseppe, încordat, nu se închină. Toată lumea se aşază. Austeră, marea faţă de masă albă.

Cele trei tacîmuri, prea departe unele de altele. Filippo, cu încălţăminte de postav şi cu tăvile lui de argint.

Mai departe :

...Numele familiei Powell nu-i niciodată pronunţat în faţa tatălui. El n-a vrut să-l cunoască pe William. Veneticul acela ! Un pictor. Sărmană Italie, devenită răspîntie, pradă călătorilor ! Anul trecut, ca să taie în carne vie, i-a spus : „Îţi interzic să te întîlneşti cu ereticii ăia".

Bănuieşte oare că nu-i ascultat ?

Antoine devine nerăbdător. Întoarce alte pagini.

Iată-l din nou pe fratele mai mare :

Umberto pronunţă cîteva ştiri fără importanţă. Se face iar tăcere. Umberto are o frunte frumoasă. O privire gînditoare şi mîndră. În altă parte e, desigur, tînăr, aprins. A învăţat mult. Are în faţă un viitor strălucit. Giuseppe îşi iubeşte fratele. Nu ca pe un frate. Ca pe un unchi, care i-ar putea deveni prieten.

Dacă ar fi singuri mai mult timp, poate că Giuseppe i s-ar destăinui. Clipele lor de intimitate sînt rare și fixate mai dinainte. Cu Umberto nu e posibilă o adevărată apropiere.

„Firește, își spune Antoine, amintindu-și de vara lui 1910, și asta din pricina lui Rachel. E vina mea !"

Își întrerupe lectura și, căzut pe gînduri, își reazemă, cu un fel de oboseală, capul de speteaza scaunului. E dezamăgit : flecăreala asta literară nu duce la nimic, nu dezvăluie cu nimic taina plecării lui Jacques.

Orchestra cîntă un refren de operetă vieneză, pe care îl reiau în surdină toți cei din sală, iar alții, care nu se văd, îl acompaniază fluierînd. Perechea cea pașnică nu s-a clintit din loc ; femeia și-a băut laptele, acum fumează și se plictisește ; din timp în timp, punîndu-și brațul gol pe umărul prietenului ei, care a deschis *Drepturile omului*, conține principiile de bază ale revoluției burgheze din Franța (1789). Declarația proclamă o serie de libertăți burghezo-democratice, care dovedesc caracterul ei antifeudal, dar consfințesc în același timp dreptul de proprietate privată. Îi mîngîie distrată lobul urechii și cască lung, ca o pisică.

„Puține femei, observă Antoine. În schimb, aproape toate tinere... Dar lăsate pe planul al doilea... Simple tovarășe de plăcere."

Se iscă o discuție între două mese de studenți. Numele lui Péguy, al lui Jaurès pocnesc ca niște petarde.

Un tînăr evreu cu bărbia vînătă a venit și s-a așezat între *Drepturile omului* și pisicuță, care acum nu se mai plictisește.

Antoine încearcă să citească mai departe. A rătăcit pagina. Răsfoind revista, se oprește asupra ultimelor rînduri din *Sorellina :*

...Aici, viața, dragostea nu sînt cu putință. Adio !

...Atracția necunoscutului, atracția unui mîine nou, beție. Să uiți, să începi totul de la capăt.

...Cel dintîi tren spre Roma. Roma, cel dintîi tren spre Genova. Genova, cel dintîi vapor...

. . . . . .

Nu era nevoie de mai mult pentru ca interesul lui Antoine să fie din nou atît de viu. Răbdare, taina lui Jacques e aici, ascunsă printre rînduri ! Trebuie citită pînă la capăt, citită în liniște, pagină cu pagină.

Se întoarce, își sprijină capul în mîini, se pune pe lucru.

Iată sosirea Annettei, *sorellina,* care vine dintr-o mănăstire elvețiană unde-și termina studiile :

Cam schimbată, Annetta. Odinioară, servitoarele erau mîndre de ea. E una vera napoletana[1] ! *Mică napolitană. Umeri plini. Pielea neagră. Gura cărnoasă. Pînă și ochii îi rîd din plin, de orice, de nimic.*

De ce a amestecat-o, oare, pe Gise în povestea asta ? Și de ce a făcut din ea o soră adevărată a lui Giuseppe ?... De altfel, chiar de la prima scenă între frate și soră, Antoine se simte stingherit.

Giuseppe s-a dus s-o întîmpine pe Annetta ; se reîntoarce în trăsură la palatul Seregno :

Soarele a coborît dincolo de creste. Sub apărătoarea de pînză, pe care o umflă vîntul, simt legănarea bătrînei calești. Umbră. Deodată, răcoare.

Annetta, flecăreala ei copilărească. Și-a strecurat brațul sub al lui Giuseppe. Vorbește. El rîde. Ce singur a fost pînă astă-seară ! Sybil nu împrăștie singurătatea. Sybil, Sybil, apă întunecată, veșnic limpede, vîrtej de puritate, Sybil...

Priveliștea se îngustează în jurul caleștii. Inserarea se preface în noapte.

Annetta s-a ghemuit, ca odinioară. Un scurt sărut. Buzele calde, vii, asprite de praf. Ca odinioară. Și, ca la mănăstire, rîsete, ciripiri, sărutări. Ca odinioară, frate și soră. Giuseppe, îndrăgostit de Sybil, ce caldă dulceață simte în mîngîierile sorellinei. Îi întoarce sărutările. Oriunde, pe ochi, pe păr. Sărutări frățești, zgomotoase. Vizitiul rîde. Ea vorbește despre mănăstire, firește, despre examene. Giuseppe vorbește și el, sărind de la una la alta, despre tatăl său, despre toamna care se apropie, despre viitor. Se oprește ; n-o să pronunțe numele familiei Powell. Annetta e pioasă. În camera ei, altarul Maicii Preciste e împodobit cu șase lumînări albastre. Evreii l-au răstignit pe Isus, ei n-au văzut în el pe fiul lui Dumnezeu. Dar ereticii știu. Ei au renegat adevărul, din mîndrie.

În lipsa tatălui, fratele și sora se instalează în palatul Seregno.

Unele pagini, întregi, de la un capăt la altul, nu-i plac lui Antoine :

A doua zi Giuseppe e încă în pat. Annetta intră. Oricum, e mai schimbată. Aceeași privire largă și curată, puțin mirată, dar mai caldă, și pe care un nimic ar tulbura-o cu totul. Vine de-a dreptul din pat. Somnoroasă încă și călduță. Zburlită, fără cochetărie, copilă. Ca odinioară. Și-a scos din valize dife-

1 O adevărată napolitană.

rite amintiri din Elveția, poze ; iată-le ! Buzele i se închid și se deschid peste dinții regulați. Aici, cînd a căzut cu schiurile. Un vîrf de stîncă în zăpadă. Mai are și acum semnul la genunchi. Uite ! Glezna ei, piciorul ei, sub rochia de casă. Pulpa goală. Își pipăie cicatricea, ca un bumb alb pe pielea neagră. Distrată. Îi place să-și mîngîie carnea. Dimineața și seara, îi e dragă oglinda și își privește în ea trupul, zîmbind. Vorbește, vorbește. Se gîndește la o mie de lucruri deodată. Lecțiile de manej. „Mi-ar plăcea să ne plimbăm împreună călare, mai ales pe un ponei, în costum de călărie, am alerga în galop pe plajă." Se pipăie mereu, își îndoaie și-și dezdoaie genunchiul lucitor. Giuseppe clipește din gene și se lungește în pat. În fine, rochia de casă cade la loc. Annetta aleargă la fereastră. Strălucirea dimineții asupra golfului. „Leneșule, e nouă, hai, repede, să ne scăldăm !"

Intimitatea asta se prelungește timp de mai multe zile. Giuseppe își împarte timpul între *sorellina* lui și englezoaica cea plină de taine.

Antoine parcurge pagini întregi fără să se oprească.

Într-o zi, cînd Giuseppe se duce s-o ia pe Sybil la o plimbare pe marginea golfului, are loc o scenă ce pare hotărîtoare. Antoine o citește toată, în ciuda acelor nesuferite „flori de stil" :

Sybil sub bolta de flori, pe marginea însorită. Gînditoare. Mîna ei, în lumină, rezemată de sulpul alb. Pîndea ? „Te-am așteptat ieri". „Am stat cu Annetta." „De ce n-o aduci cu dumneata ?" Accentul ei îi displace lui Giuseppe.

Antoine sare puțin mai departe :

...Giuseppe se oprește din vîslit. Aerul încremenește în jurul lor. Tăcere înaripată. Golful e de argint-viu. Splendoare. Clipocitul ușor al apei în pereții bărcii. „La ce te gîndești ?" „Dar dumneata ?" Tăcere. „Ne gîndim la aceleași lucruri, Sybil." Tăcere. Glasul li s-a schimbat. „Mă gîndesc la dumneata, Sybil." Tăcere, prelungă tăcere. „Și eu tot așa, mă gîndesc la dumneata." Giuseppe tremură. „Pentru toată viața, Sybil ?" Ah, Sybil își răstoarnă capul pe spate. Giuseppe zărește buzele care i se desfac cu durere și mîna care prinde marginea de lemn a bărcii. Făgăduială tacită. Aproape tristă. Golful scînteiază sub focul de raze care cade drept. Răsfrîngerile de lumină le orbesc ochii. Căldură. Nemișcare. Timpul, viața s-au oprit în loc. Apăsare cumplită. Din fericire, un stol de pescăruși readuce în jurul lor mișcarea. Zboară în sus, coboară pînă la suprafața apei, o ating cu ciocul, se înalță din nou. Sclipiri de aripi în soare, ciocnire de spade. „Ne gîndim la același lucru, Sybil."

În adevăr, Jacques se ducea des la familia Fontanin în vara aceea. Iubirea fără speranțe a lui Jacques pentru Jenny să fie oare cauza plecării lui ?

Cîteva pagini încă, și deodată acțiunea pare că se precipită.

Printre scenele vieții de toate zilele, care îi reamintesc viața lui Jacques și a Gisei la Maisons, Antoine urmărește îngrijorătoarea desfășurare a acestui simțămînt duios între frate și soră. Își dau ei oare seama de caracterul acestei intimități ? În ceea ce-o privește pe Annetta, ea știe bine că viața sa se îndreaptă toată către viața lui Giuseppe ; dar e atît de sinceră, atît de curată sufletește, încît dă acestei înflăcărări aspectul unui simțămînt firesc și îngăduit. Cît despre Giuseppe, iubirea declarată pe care o simte pentru Sybil se pare că, la început, l-a umplut și l-a orbit în așa măsură, încît nu distinge ispita fizică pe care sora lui o trezește în el. Dar cît timp va putea să nu-și dea seama de natura acestei legături ?

Într-un sfîrșit de după-amiază, Giuseppe îi propune *sorellinei :*

Vrei să ne plimbăm pe răcoare, să cinăm într-o cîrciumă, să întîrziem pînă noaptea ? Ea bate din palme. „Te iubesc, Beppino, cînd ești vesel."

Giuseppe s-a gîndit oare mai dinainte la ceea ce va face ?

După o masă improvizată într-un sat de pescari, își poartă sora pe drumuri pe care ea nu le cunoaște.

Merg repede. Printre lămîi, pe poteci cu pietriș pe care le-a străbătut de zeci de ori cu Sybil. Annetta se miră : „Ești sigur că ăsta-i drumul ?" Giuseppe cotește la stînga. Un coborîș. Un zid vechi, o poartă joasă, arcuită. Giuseppe se oprește și rîde. „Vino să vezi." Ea se apropie fără teamă. Giuseppe împinge poarta ; un clopoțel sună. „Ești nebun." O trage, rîzînd, după el, sub un brăduț. Grădina e întunecată. Ei îi e frică, nu înțelege ce vrea Giuseppe.

S-a trezit în vila Lunadoro.

Poarta scundă, arcuită, clopoțelul, brăduțul, de data asta toate amănuntele sînt atît de exacte...

Mrs. *Powell și Sybil stau sub bolta de flori. „Vă prezint pe sora mea cea mică." Îi fac loc, îi pun întrebări, se ocupă de ea. Annetta crede că visează. Annetta, între două eretice. Felul cum a primit-o mama, părul ei alb, zîmbetul ei. „Vino cu mine, să-ți dau niște trandafiri, fata mea." Grădina de trandafiri, boltă întunecoasă, răspîndește în jur tăria, dulceața ei.*

Sybil și Giuseppe au rămas singuri. Să-i ia mîna ? Nu s-ar lăsa. Rezerva ei aspră e mai puternică decît voința, decît iubirea sa. Giuseppe gîndește : „Ce greu se lasă iubită !"

Mrs. *Powell a culeș trandafiri pentru Annetta. Trandafiri purpurii, mici, îndesați, fără spini, trandafiri roșii, cu inimă neagră. „Trebuie să mai veniți, my dear. Sybil e atît de singură..." Annetta crede că visează. Asta să fie oare casta aceea blestemată ? Cum de s-a temut de oamenii ăștia ca de o piază-rea ?*

Antoine sare o pagină.

Iată-i pe Annetta și Giuseppe la întoarcere :

Luna s-a ascuns în nori. Noaptea e mai întunecoasă acum. Annetta se simte ușoară, îmbătată. Familia asta, Powell. Annetta se lasă pe brațul lui Giuseppe cu toată greutatea trupului ei tînăr. Și Giuseppe o trage după el, cu capul sus, cu inima departe, la visul său. I se va destăinui ? Nu mai ține să-i ascundă adevărul ; se apleacă spre ea. „Tu înțelegi că eu mă duc acolo nu numai pentru Will ?"

Ea nu-i distinge fața, ci doar duioșia surdă a glasului. Nu numai pentru William ? Sîngele îi aleargă prin vine. Nu bănuise nimic. Sybil ? Sybil și Giuseppe ? Se înăbușă ; se desprinde de el, ar vrea să fugă, rănită, cu săgeata înfiptă în coastă. Nu mai are putere. Dinții îi clănțăne. Cîțiva pași. O părăsesc puterile, se clatină și, cu capul răsturnat pe spate, se prăbușește în iarbă, sub teii înalți.

Giuseppe îngenunchează. N-a înțeles. Ce vrea ea ? Dar Annetta îl cuprinde cu brațele, ca niște tentacule. Ah, de data asta a înțeles. Annetta se agață, se ridică, se lipește de el, hohotește. „Giuseppe, Giuseppe..."

Strigătul de dragoste. Nu l-a auzit niciodată. Niciodată, niciodată ! Sybil, ferecată în taina ei. Sybil, străină. Și, strîns lipită de el, deznădejdea asta, Annetta ! Lipit de el, trupul acesta tînăr, voluptuos și plin, părăsit. În capul lui năvălesc mii de gînduri, copilăria lor amoroasă, atîta încredere, atîta duioșie, o poate iubi, o simte aproape, vrea s-o mîngîie, s-o vindece. Lipită de el, căldura asta animală, care-l înlănțuie, și deodată pulpele ! Un val brusc, în care se pierde totul, chiar și conștiința. În nări, mirosul cunoscut și totuși nou al părului. Lîngă buzele lui, un chip ce se revarsă, o gură pătimașă. Complicitatea nopții, a miresmelor, a sîngelui, avînt de nelnvins. Își apleacă asupra acestei guri umede, întredeschise, care așteaptă nu știe ce, o gură de amant. Annetta primește sărutul, nu i-l întoarce însă, dar cum i se dă, cum îl caută mereu ! Ce elan pătimaș se zbate în împreunarea acestor două guri ! Gravitate

tragică. Suavitate. Amestec de răsuflări, de trupuri, de dorințe. Deasupra lor, copacii se învîrtesc, stelele pălesc.

Veșminte ridicate, răvășite, atracție irezistibilă, dezgolire, contactul cu un trup necunoscut, strivire, împreunare, strivire bărbătească, umilă și deznădăjduită consimțire, s-a dat, s-a dat, beție dureroasă, nupțială...

Ah, o singură răsuflare, și timpul s-a oprit din mers.

Tăcere plină de ecouri ce vuiesc, zumzete, spaimă nelămurită, amorțire. Chipul bărbatului gîfîind, prăbușit pe sînul duios; zvîcnet de inimi care bat, zvîcnetul îndurerat a două inimi distincte, care își găsesc același ritm.

Și, deodată, acea rază vie de lună, privire indiscretă și crudă, care-i desparte ca o lovitură de bici.

S-au ridicat repede. Buimăceală. Guri zbuciumate. Tremură amîndoi. Nu de rușine. De bucurie! De bucurie și de mirare. De bucurie și de dorință încă.

Petalele trandafirilor cad, sub lună, în grămezi, pe patul de iarbă. Atunci, gestul romantic al Annettei, care ia buchetul de flori și îl scutură. Un zbor de petale acoperă iarba călcată, în care stăruie urma unui singur trup.

Antoine se oprește, înfiorat, indignat.

Stupoare! Gise? Să fie oare cu putință?

Și, totuși, pasajul acesta întreg țipă de adevăr. Nu numai zidul vechi, clopoțelul, grădina de trandafiri, dar atunci cînd se rostogolesc împreună, înlănțuiți, orice ficțiune dispare. Antoine îi vede limpede nu pe un drum pietros din Italia și nici la umbra lămîilor, ci în iarba aceea aspră de la Maisons, sub teii seculari ai aleii. De bună seamă, Jacques a dus-o pe Gise la familia Fontanin și, într-o noapte de vară, la fel cu asta, la întoarcere... Ce naiv a fost! Să trăiască atît de aproape de ei, atît de aproape de Gise, și să nu bănuiască nimic! Gise? Trupul acela mic, neprihănit, închis, să ascundă o astfel de taină? Nu nu...

În adîncul ființei lui, Antoine nu vrea, nu-i vine încă să creadă.

Și, totuși, atîtea amănunte! Trandafirii... Trandafirii roșii! Ah, acum înțelege emoția Gisei cînd a primit pachetul acela anonim de la un florar din Londra. Și înțelege de ce, în baza acestui indiciu, care părea aproape fără însemnătate, stăruise cu atîta hotărîre să se întreprindă o grabnică anchetă în Anglia. Era limpede că numai ea singură putea să înțeleagă semnificația acelor trandafiri roșii, primiți exact după un an, în aceeași zi poate, de la prăbușirea sub tei!

Așadar, Jacques a fost la Londra ? Dar atunci ce-i cu Italia ? Și cu Elveția ?... Să fie oare încă în Anglia ?... S-ar putea prea bine ca, de acolo, să colaboreze la revista asta din Geneva...

Și, deodată, se lămuresc și alte lucruri, ca și cum s-ar nărui, unul cîte unul, niște pereți mari de umbră în jurul unei spărturi prin care pătrunde lumina. Lipsa Gisei, încăpățînarea ei de a fi trimisă la mănăstirea aceea engleză ! Da, ca să-l caute pe Jacques ! (Antoine se mustră acum că a părăsit, chiar de la prima încercare neizbutită, urma florarului londonez.)

Încearcă să judece totul mai metodic, dar îl năpădesc prea multe presupuneri și prea multe amintiri. Întregul trecut îi apare, în astă-seară, într-o lumină nouă. Ce bine înțelege acum deznădejdea Gisei după dispariția lui Jacques ! Deznădejde pe care n-a înțeles-o pe deplin, dar pe care s-a silit s-o îndulcească. Își amintește de legăturile lui cu Gise, de mila lui. De altfel, simțămîntul lui de iubire pentru Gise nu s-a născut oare din această milă ? În vremea aceea, Antoine nu putea vorbi despre Jacques nici cu tatăl său, care se încăpățîna să creadă în ipoteza sinuciderii, și nici cu bătrîna Domnișoară, care n-avea timp decît pentru rugăciunile și postul ei. Pe Gise, dimpotrivă, o simțea atît de apropiată, atît de caldă ! În fiecare zi, după masa de seară, Gise cobora să vadă dacă s-a ivit ceva nou. Lui Antoine îi făcea plăcere să-i împărtășească nădejdile, demersurile lui. Nu cumva în timpul acelor seri de intimitate începuse să-i placă această ființă vioaie, închisă în taina ei de dragoste ? Cine știe dacă nu fusese atras, fără să-și dea seama, de farmecul vinovat al acestui trup tînăr care își pierduse de mult fecioria ? Își reamintește gesturile ei iubitoare, mîngîierile ei răsfățate de fetiță care suferă. Annetta... Cît de bine l-a păcălit ! Și el, pe care plecarea lui Rachel îl lăsase într-un mare impas sentimental, ce repede își închipuise că... Ce trist ! Dădu din umeri. S-a îndrăgostit de Gise numai fiindcă era în el o duioșie pe care n-avea spre cine s-o îndrepte ; și a crezut că Gise nutrea o afecțiune pentru el atunci cînd, de fapt, în patima ei ciuntită, în deznădejdea ei nu făcuse decît să se apropie de singurul om în stare să-i regăsească amantul !

Antoine încearcă să înlăture aceste gînduri. „Pînă aici, își spune el, nimic nu-mi explică plecarea bruscă a lui Jacques."

Se silește să reia cititul.

Fratele și sora, după ce au împrăștiat trandafirii în iarbă, se întorc la palatul Seregno.

Se întorc. Giuseppe o sprijină pe Annetta. Ce-i așteaptă de acum încolo ? Scurta lor înlănțuire nu poate fi decît un preludiu. Noaptea asta lungă, spre care se îndreaptă, odăile lor, întunericul, ce le rezervă oare ?

Antoine se oprește la primele rînduri. Sîngele îi năvălește din nou în obraz.

La drept vorbind, ceea ce simte el nu seamănă deloc a dojană. În fața unei pasiuni care se afirmă cu tărie, judecata îi e repede dezarmată. Dar nu-și poate stăpîni o mirare plină de enervare, în care se strecoară și puțină ciudă : n-a uitat ziua cînd Gise s-a împotrivit cu atîta sălbăticie gesturilor lui sfielnice. Lectura aceasta aproape că-i trezește dorința pentru ea — o dorință cu totul trupească. În așa măsură, încît, ca să poată fi din nou atent, e nevoit să înlăture aproape cu forța din minte imaginea trupului ei tînăr, negru și mlădios.

...Noaptea asta lungă, spre care se îndreaptă, odăile lor, întunericul, ce le rezervă oare ?

Dragostea îi încovoaie sub răsuflarea ei. Înaintează tăcuți, posedați, apăsați de vraja păcatului. Luna îi însoțește, apărînd și dispărînd. Se revarsă din plin asupra palatului Seregno, face să răsară din beznă colonada de stuc. Străbat prima terasă. Obrajii lor se ating în mers. Obrazul ei arde. În trupul acesta de copilă, ce pornire firească spre păcat !

Deodată sînt despărțiți. O umbră s-a ivit printre stîlpi.

E tatăl lui !

Tatăl lui, care aștepta... Debarcase de pe vapor pe negîndite. Copiii, unde or fi oare ? Cinase singur în sufrageria imensă. Apoi măsurase cu pașii marmura peristilului. Copiii nu se întorceau.

Glasul răsună în tăcere : „De unde veniți ?"

Nu mai au timp să născocească o minciună. Un fulger de revoltă. Giuseppe strigă : „De la Mrs. *Powell !"*

Antoine tresare ! Oare domnul Thibault să fi... ?

Giuseppe strigă : „De la Mrs. *Powell !"*

Annetta fuge printre stîlpi, străbate vestibulul, urcă scara, intră în odaia ei, trage zăvorul și se prăbușește, în beznă, pe patul ei îngust de fecioară.

Jos, fiul își înfruntă, pentru prima oară, tatăl. Și, ceea ce-l mai ciudat : din bucuria de a înfrunta, își destăinuie cealaltă iubire, palidă, în care nu mai crede. „Am fost cu Annetta la Mrs. *Powell." După o clipă de răgaz, apasă pe cuvinte : „Sînt logodit cu Sybil."*

Tatăl izbucnește în rîs. Un rîs înspăimîntător. În picioare, drept, mărit de umbra care-l face să pară și mai înalt, uriaș și

teatral. Titan nimbat de lună. Rîde. Giuseppe își frînge mîinile. Rîsul încetează. Tăcere. „Vă întoarceți la Neapole, amîndoi, cu mine."

„Nu !" „Mîine !" „Nu !" „Giuseppe !" „Nu-ți mai aparțin ! Sînt logodit cu Sybil Powell !"

Tatăl nu s-a lovit niciodată de o împotrivire pe care să n-o fi zdrobit. Se preface că e calm. „Taci ! Aștia vin aici să mănînce pîinea noastră, să ne cumpere pămînturile. Dar să ne ia și fiii, e prea mult ! Îți închipui oare că o eretică o să poarte numele nostru ?" „Al meu !" „Nătărăule ! Niciodată ! Uneltire huguenotă ! Mîntuirea unui suflet, cinstea familiei Seregno. Au pus la cale totul, fără știrea mea. Dar eu veghez !" „Tată !" „Am să-ți arăt eu ! Nu-ți mai dau nimic ! Am să te-nrolez într-un regiment din Piemont !" „Tată ?" „Am să te răpun ! Urcă-te în odaia dumitale ! Ai să pleci de aici chiar mîine !"

Giuseppe își strînge pumnii. Dorește...

Antoine abia își mai stăpînește răsuflarea.

...Dorește... moartea tatălui.

Într-un suprem îmbold de a-l înfrunta, găsește puterea să rîdă. Îi aruncă în față : „Ești comic !"

Trece pe dinaintea tatălui său. Cu capul sus, cu buza strînsă, rînjește și coboară treptele. „Unde te duci ?" Băiatul se oprește. Cu ce săgeată înveninată să-l lovească înainte de a dispărea ? Instinctul îi șoptește lucrul cel mai rău : „Am să mă omor !"

Dintr-un salt, sare de pe trepte. Tatăl a ridicat mîna. „Pleacă, fiu netrebnic !" Giuseppe nu întoarce capul. Glasul tatălui se aude pentru ultima oară : „Blestematule !"

Giuseppe străbate în goană terasa și se pierde în noapte.

Antoine ar vrea să se oprească iarăși, să reflecteze. Dar nu mai sînt decît patru pagini și nu-și poate stăpîni nerăbdarea.

Giuseppe aleargă drept înainte, la întîmplare. Se oprește, gîfîind, mirat, absent. În depărtare, sub cerdacul unui hotel, mai multe mandoline leagănă, laolaltă, un cîntec mieros, nostalgic. Dezgustătoare și duioasă sfîrșeală. Să-ți tai vinele în căldura plăcută a unei băi.

Lui Sybil nu-i plăceau mandolinele napolitane. Sybil e o străină. Sybil, ireală și depărtată, ca o eroină pe care ar fi iubit-o într-o carte.

Annetta ! Amintirea brațului ei gol în palma lui. Urechile îi țiuie. Sete.

Giuseppe își are planul lui. Se va întoarce în zori la palat, o va răpi pe Annetta, vor fugi împreună. Se va strecura pînă în

camera ei. Ea va sări din pat în întîmpinarea lui, în picioarele goale. Îi va simți din nou atingerea, trupul cald, neted, mireasma ei fierbinte. Annetta ! O și simte aruncîndu-se în brațele lui. Gura ei întredeschisă, gura ei umedă, gura ei...

Giuseppe pornește în goană pe un drum ocolit. Sîngele îi zvîcnește în artere. Un povîrniș stîncos, pe care-l urcă dintr-o dată. Răcoarea întăritoare a cîmpului, scăldat în razele de lună.

Pe marginea unui șanț, pe spate, cu brațele încrucișate. Își pipăie încet, prin cămașa desfăcută, pieptul puternic, tînăr. Deasupră-i, un imens cer lăptos, înstelat. Pace. Puritate.

Puritate. Sybil... Sybil, suflet rece, rece și adîncă apă de izvor, rece și pură noapte de nord.

Sybil ?

Giuseppe sare în picioare. Coboară colina în salturi mari. Sybil ! Pentru ultima dată, pentru ultima dată înaintea zorilor.

Lunadoro. Iată zidul, poarta rotundă. Locul exact al sărutului pe zidul văruit proaspăt. Prima lui declarație. Aici. Într-o seară ca și asta, o seară cu lună. Sybil îl însoțise pînă acasă. Umbra ei neagră se contura pe zidul alb. Și-a luat inima în dinți, s-a plecat deodată, i-a sărutat profilul pe zid. Sybil a fugit. Într-o seară ca și asta.

„Annetta, de ce m-am întors la poarta cea mică ?" Chipul palid al lui Sybil, chip plin de voință. Sybil, atît de puțin îndepărtată, atît de apropiată, atît de reală și cu totul necunoscută încă. Să renunțe la Sybil ? Ah, nu, dar să desfacă, din dragoste, nodul acesta. Să descătușeze sufletul acesta zăvorît. Ce taină ascunde în el cu atîta strășnicie ? Vis pur, eliberat de instincte : iubire adevărată. S-o iubească pe Sybil. S-o iubească !

Annetta, de ce privirea asta, care consimte atît de ușor, de ce această gură prea supusă ? Prea mult foc în carnea asta care se dă. Dorință, prea scurtă dorință. Iubire fără taină, fără adîncire, fără zare. Fără a doua zi.

Annetta, Annetta... să uite ușoarele ei mîngîieri, să se întoarcă în trecut, să fie iarăși copii. Annetta, fetiță dezmierdătoare, soră iubită ! Dar soră, soră, surioară...

Gură supusă, de bună seamă, gură întredeschisă, gură umedă, lacomă, însetată. Ah ! dorință incestuoasă, dorință mortală, cine ne va mîntui ?

Annetta, Sybil... Sfîșiat între una și cealaltă. Pe care ? Și de ce să aleg ? N-am vrut să fac rău. Dublă atracție, echilibru necesar, sacru. Avînturi gemene, la fel de îngăduite, de vreme ce au pornit amîndouă din străfundul sufletului meu. Dar de ce nu se pot împăca în realitate ? Ce curat ar fi totul la lumină

înțelegătoare a zilei ! De ce această opreliște, cînd totul e atît de armonios în inima mea ?

O singură ieșire : unul din trei e de prisos. Care ?

Sybil ? Ah, Sybil rănită, imagine de nesuportat. Nu Sybil ! Atunci, Annetta ?

Annetta, soră mică, iertare, îți sărut ochii, îți sărut pleoapele, iertare...

Una fără alta, nu ; atunci, nici una, nici alta. Să renunț, să uit, să mor. Nu, nu să mor, să fiu mort. Să dispar. Aici, vrajă, obstacol imposibil de trecut, opreliște.

Aici, viața, iubirea sînt cu neputință.

Adio !

Atracția necunoscutului, atracția unei zile de mîine cu totul nouă, beție. Să uiți, să începi totul de la capăt.

Înapoi. Să fug pînă la gară. Primul tren spre Roma. Roma, primul tren spre Genova. Genova, primul vapor. Spre America. Sau Australia...

Și deodată începe să rîdă.

„Dragoste ? Nu, eu viața o iubesc !"

Înainte !

Jack Baulthy

Antoine închise revista cu un gest sec, o bägă în buzunar și se sculă, amețit, în picioare ; clipi, un moment, în lumină, apoi, dîndu-și seama de zăpăceala lui, se așeză din nou.

Mezaninul se golise cu totul în timp ce el citea : jucătorii plecaseră să cineze ; orchestra tăcuse. Numai evreul și *Drepturile omului* terminau o partidă de *jacquet*, în colțul lor, sub privirea galeșă a pisicuței. Prietenul trăgea din pipa stinsă și, de cîte ori dădea cu zarul, pisicuța își punea capul pe umărul evreului, cu rîsete scurte, șirete.

Antoine își întinse picioarele, aprinse o țigară și se sili să-și adune gîndurile. Dar, timp de cîteva minute, gîndurile lui, împrăștiate, rătăciră aiurea, ca și privirea, fără să și le poată fixa. Izbuti, în sfîrșit, să îndepărteze din minte imaginea lui Jacques și a Gisei și-și recăpătă puțin liniștea.

Important ar fi să poată deosebi ceea ce e adevărat de ceea ce e închipuire romantică. Adevărată este, fără nici o îndoială, acea furtunoasă dispută dintre tată și fiu. În frazele consilierului Seregno, unele accente sună cît se poate de real : *Uneltire hughenotă ! Am să te răpun ! Nu-ți mai dau nimic ! Am să te-nrolez !...* Și asta : *O eretică o să poarte numele nostru ?...* Lui Antoine i se părea că aude glasul furios al tatălui său, în

picioare, înalt, aruncîndu-şi blestemul în noapte. Adevărat e, desigur, şi strigătul lui Giuseppe : *Am să mă omor !,* care explică, în sfîrşit, ideea fixă a domnului Thibault. Încă din prima zi a cercetărilor, niciodată nu voise să presupună că Jacques ar mai trăi ; telefona el însuşi, de patru ori pe zi, la Morgă. Strigătul acesta explica, de asemenea, şi remuşcarea lui, pe care şi-o trăda cu greu, că numai din pricina sa Jacques dispăruse. Şi poate că această tăcută căinţă nu este cu totul străină de criza de albumină care-l slăbise aşa de tare pe bătrîn în ajunul operaţiei sale. Aşa că, sub această lumină, multe din cele ce se petrecuseră în cei trei ani căpătau acum o altă înfăţişare.

Antoine luă din nou revista şi căută dedicaţia scrisă cu mîna : „Nu mi-aţi spus oare chiar dumneavoastră, în seara aceea neuitată de noiembrie : «Totul e supus acţiunii a doi poli. Adevărul are totdeauna două feţe...» ?

Şi iubirea, câteodată."

„De bună seamă, îşi spuse el, îmbinarea acestor două iubiri... De bună seamă... Dacă Gise a fost amanta lui Jacques şi dacă, pe de altă parte, Jacques a fost atît de puternic îndrăgostit de Jenny, atunci înseamnă că viaţa devenise pentru el într-adevăr grea. Totuşi..."

Antoine continua să se lovească de ceva neclar. Îi era, oricum, cu neputinţă să admită că plecarea lui Jacques s-ar putea lămuri pe de-a-ntregul prin ceea ce aflase acum despre viaţa lui sentimentală. Alţi factori, imponderabili, şi care s-au adunat deodată la un loc, au pricinuit desigur această nebunească hotărîre. Dar care ?

Numaidecît se gîndi însă că reflecţiile sale nu-l fac decît să-şi piardă timpul. Ceea ce e necesar e să tragă cît mai mult folos din indiciile acestea şi să dea cît mai curînd de urma fratelui său.

Să se adreseze direcţiei revistei, ar fi fost imprudent. Dacă Jacques nu dăduse nici un semn de viaţă însemna că stăruia în îndărătnicia lui de a se ascunde. Iar riscul de a-i sugera că ascunzătoarea lui e descoperită ar fi însemnat, în acelaşi timp, riscul de a-l face să fugă în altă parte, de a-l pierde pentru totdeauna. Singura posibilitate de reuşită era să acţioneze prin surprindere şi personal. (Antoine n-avea niciodată încredere deplină decît în el însuşi.) Numaidecît se şi văzu coborînd la Geneva. Dar ce va face acolo ? Şi dacă Jacques locuieşte la Londra ? Nu ; e mai bine să trimită mai întîi în Elveţia un om de meserie, care să găsească adresa lui Jacques. „Şi pe urmă, acolo unde s-o afla el, mă voi duce şi

eu, își spuse sculîndu-se. Să dau de el numai și o să vedem noi dacă-mi mai scapă !"

Chiar în seara aceea, dădea unui detectiv particular instrucțiunile cuvenite.

Iar trei zile mai tîrziu, primea cele dintîi informații :

„(Confidențial).

Domnul Jack Baulthy se află efectiv în Elveția. Nu domiciliază la Geneva, ci la Lausanne, oraș în care se semnalează că a ocupat mai multe locuințe. Din aprilie trecut locuiește în Rue des Escaliers-du-Marché, nr. 10, pensiunea Cammerzinn.

N-am izbutit încă să aflăm data sosirii sale pe teritoriul elvețian. Dar ne-am dat silința să-i cunoaștem situația militară.

După indicațiile secrete obținute de la Consulatul francez, domnul Baulthy s-ar fi prezentat în ianuarie 1912 la biroul militar al acestui consulat, avînd asupră-i acte de identitate, și altele, pe numele de Jacques-Jean-Paul Oscar Thibault, de naționalitate franceză, născut la Paris în 1890 etc... Fișa sa, ale cărei semnalmente nu le-am putut copia (care sînt conforme cu acelea pe care le posedăm din altă parte), arată că ar fi beneficiat de o primă amînare, pentru motivul de insuficiență cardiacă, în 1910, prin decizia consiliului de revizuire al circumscripției a VII-a din Paris, și de o a doua amînare în urma unui raport medical prezentat în 1911 la Consulatul francez din Viena (Austria). În urma noii examinări la care a fost supus la Lausanne în februarie 1912 și care a fost transmisă pe cale administrativă biroului competinte de recrutare al Departamentului Sena, i-a fost acordată o a treia și ultimă amînare, care l-a pus definitiv în regulă cu autoritățile din țara sa de origine în ceea ce privește scutirea de serviciul militar pentru motive de sănătate.

Domnul Baulthy pare că duce o viață destul de respectabilă și că frecventează mai cu seamă studenți și ziariști. Este înscris ca membru al Cercului de presă elvețian. Munca de colaborare și alte activități pe care — după cum se spune — le desfășoară pe lîngă mai multe ziare și periodice poate fi suficientă pentru a-i asigura mijloace de existență cinstite. Ni s-a confirmat că domnul Baulthy scrie sub mai multe nume, altele decît al său propriu, nume care ar fi posibil să fie identificate dacă ni s-ar comunica instrucțiuni ulterioare în această privință."

Un funcționar al agenției se ostenise să aducă în grabă, într-o duminică, la zece seara, acest document.

Cu neputință să plece luni dimineața. Totuși, starea domnului Thibault nu îngăduia nici o întîrziere.

Antoine își cercetă agenda, apoi mersul trenurilor și hotărî să ia, chiar a doua zi seara, rapidul de Lausanne. Toată noaptea nu putu închide ochii.

VI

Ziua următoare era, și așa, foarte încărcată ; totuși, din pricina plecării, Antoine fu nevoit să-și introducă în program cîteva vizite suplimentare. Plecă devreme la spital și colindă toată ziua Parisul, fără a mai da pe acasă nici măcar pentru a lua masa. Nu se putu întoarce decît după ora șapte seara. Trenul pleca la opt și jumătate.

În timp ce Léon pregătea un geamantan pentru călătorie, Antoine se urcă repede la tatăl său, pe care nu-l mai văzuse din ajun. Se vedea cît de colo că starea generală se înrăutățise. Domnul Thibault, care nu se mai alimenta, era foarte slăbit, iar durerile nu conteneau deloc.

Antoine trebui să-și calce pe inimă pentru a rosti, ca de obicei, acel : „Bună ziua, tată !" care pentru bolnav era ca o rație zilnică de încurajare. Se așeză la locul lui obișnuit și purcese, cu multă precauție, la interogatoriul cotidian, căutînd să nu lase a se coborî între ei nici o clipă de tăcere. Îl privea pe tatăl său zîmbind, cu toate că, în seara asta, nu era în stare să înlăture un gînd care îi stăruia cu îndărătnicie în minte : „În curînd va muri".

De cîteva ori fu izbit de privirea preocupată pe care tatăl său o îndrepta spre el ; privirea aceasta părea că-i pune o întrebare.

„În ce măsură e îngrijorat oare de starea lui ?" se întrebă Antoine. Domnul Thibault vorbea adesea despre moartea sa, în cuvinte resemnate și solemne. Dar ce gîndea, oare, în sinea lui ?

Timp de cîteva clipe, tatăl și fiul, închiși și unul, și altul în taina lor — care era, poate, aceeași —, schimbară cîteva cuvinte fără însemnătate despre boală, despre cele mai noi leacuri. Apoi Antoine se ridică, pretextînd că are de făcut o vizită urgentă înainte de cină. Domnul Thibault, care avea dureri, nu încercă să-l rețină.

Antoine nu spusese încă nimănui că pleacă. Avea de gînd să o anunțe numai pe soră că va lipsi treizeci și șase de ore.

Dar sora era, din nefericire, ocupată cu bolnavul cînd el ieşi din cameră.

Timpul trecea repede. Aşteptă cîteva minute în coridor; şi, cum sora nu se arăta, se duse la domnişoara de Waize, care scria o scrisoare în odaia ei.

— Ah, îi spuse ea, ajută-mă, Antoine; mi s-a rătăcit o ladă cu zarzavaturi...

Avu mult de furcă pînă o făcu să înţeleagă că era chemat, chiar în noaptea asta, în provincie, pentru un caz grav, că poate nu se va întoarce nici mîine, dar nu trebuie să se îngrijoreze: doctorul Thérivier, care ştia că lipseşte, a făgăduit să vină imediat, de îndată ce va fi chemat.

Trecuse de opt. Antoine nu mai avea decît exact timpul necesar ca să prindă trenul.

Taxiul gonea spre gară; cheiurile, pustii la ora asta, podul negru şi strălucitor, Place du Carrousel defilară în ritmul iute al unui film de aventuri; pentru Antoine, care călătorea rar, excitaţia acestei curse în noapte, neliniştea acestor clipe, sutele de gînduri care îl urmăreau fără întrerupere, precum şi primejdia încercării pe care o făcea, totul îl smulgea din el însuşi, îl arunca parcă într-o lume de îndrăzneli şi fapte mari.

Compartimentul în care îşi reţinuse locul era aproape complet ocupat. Încercă să doarmă. Zadarnic! Se enerva, număra staţiile. Spre sfîrşitul nopţii abia aţipise, cînd locomotiva fluieră cu disperare, şi trenul, încetinindu-şi mersul, intră în gara Vallorbe. După formalităţile de la vamă, în timpul cărora se învîrtise încoace şi încolo prin sala îngheţată, după cafeaua cu lapte elveţiană, nu fu chip să-şi mai regăsească somnul.

Lumea exterioară începea să prindă din nou formă în zorii tîrzii de decembrie. Linia ferată înainta pe fundul unei văi, ale cărei maluri abia se conturau. Nici o culoare: în mijirea şovăitoare şi tulbure a zorilor, totul era încă o privelişte desenată în cărbune, negru pe alb.

Antoine privea cu pasivitate imaginile ce i se depănau prin faţa ochilor. Zăpada acoperea vîrful colinelor şi se îngrămădea, ca nişte plăci pe jumătate topite, prin viroagele cu pereţii calcinaţi. Cîteva siluete de brazi se proiectară deodată pe un fond spălăcit. Apoi totul pieri: trenul intră într-un nor. Reapăru cîmpia; lumini mici, galbene, ca înfipte în ceaţă, indicau peste tot viaţa matinală a unei regiuni suprapopulate. Grupurile de case se vedeau acum tot mai limpede, iar prin locuinţele ce se desprindeau din întuneric se zăreau

luminițe. Pe nesimțite, din negru, solul devenea verde ; și, în curînd, cîmpia se transformă într-o întindere de pășuni bogate, pe suprafața căreia dungile de zăpadă arătau limpede fiecare cută, fiecare șănțuleț, cea mai mică brazdă. La fermele scunde, ghemuite ca niște cloști în mijlocul livezilor ce le înconjurau, se deschiseseră toate obloanele ferestrelor mici. Se făcuse ziuă.

Fără să ia seama la ceva, cu fruntea lipită de geam, năpădit de tristețea acestei priveliști, ce-i era străină, Antoine se simți cu totul gol. Greutățile acțiunii sale se ridicau în fața lui apăsătoare și se speria singur de slăbiciunea la care-l adusese această noapte de insomnie.

În sfîrșit, se apropiau de Lausanne. Calea ferată străbătea marginile orașului. Privea fațadele încă adormite ale caselor în formă de cuburi, încadrate de balcoane și despărțite unele de altele, ca niște mici zgîrie-nori. Cine știe dacă Jacques nu se trezea chiar acum din somn, în dosul vreuneia dintre aceste jaluzele de lemn alb ?

Trenul se opri. Rafale de vînt rece măturau peronul. Antoine începu să tremure de frig. Mulțimea se înfunda în pasajul subteran. Înghețat, amorțit, fără să se mai poată conduce de data asta după mintea și voința sa, păși în urma celorlalți, cu bagajul în mînă, pierzîndu-și încrederea în tot ce avea să facă. „Lavabouri. Băi. Dușuri." Să facă o baie caldă ca să se relaxeze, un duș rece care să-l întărească ? Să se radă, să-și schimbe rufele ? Era ultima nădejde de a-și recăpăta vlaga.

Ideea nu fu rea ; ieși din baie ca dintr-un izvor miraculos, renăscut. Alergă la biroul de bagaje, își lăsă geamantanul acolo și se avîntă, cu hotărîre, înainte.

Acum ploaia biciuia de-a binelea. Sări într-un tramvai, care-l duse în oraș. Cu toate că nici nu trecuse de opt, prăvăliile erau deschise ; o populație harnică, tăcută, în galoși și impermeabile, se scurgea în toate părțile, îmbulzindu-se pe trotuare, avînd totuși grijă ca nu cumva să se dea jos, pe caldarîm, deși pe străzi nu se prea vedeau vehicule. „Oraș harnic, fără imaginație", își spuse Antoine, care trăgea repede concluzii generale. Consultînd planul orașului, nimeri drumul ce ducea la piața mică a Primăriei. Ridică ochii spre orologiul din turn, care bătea jumătate. Strada unde locuia Jacques se afla la capătul pieței.

Rue des Escaliers-du-Marché era, desigur, una dintre cele mai vechi din Lausanne. De fapt, mai mult o frîntură de

străduță decît o stradă; toată în trepte, cu case doar pe stînga. Prin fața caselor, urca strada, formată din terase care urmau una după alta; pe partea dreaptă se înălța un zid, de-a lungul căruia se tîra o scară veche de lemn, acoperită cu o streașină vopsită într-un roșu de culoarea vinului. Treptele acestea adăpostite constituiau un post de observație neașteptat. Antoine începu să urce. Cele cîteva case ale străduței erau clădiri vechi și dărăpănate, rău aliniate, ale căror partere trebuie să fi slujit ca dughene începînd de prin secolul al XVI-lea încoace. La numărul 10 se intra printr-o poartă joasă, strivită sub o grindă cu ornamente în relief. Firma era greu de citit pe aripa porții deschise. Antoine descifră: Pensiunea J.-H. Cammerzinn. Aici era!

A tînji trei ani după o veste, a simți universul întreg coborît între fratele tău și tine și a te afla acum la cîțiva metri de Jacques, la cîteva minute de clipa cînd ai să-l revezi!... Dar Antoine știa să-și stăpînească emoția; așa îl învățase profesia sa: cu cît își concentra mai mult energia, cu atît devenea mai puțin sentimental și mai lucid. „Opt și jumătate, își spuse el. Trebuie să fie acasă. Poate în pat. Ora clasică a arestărilor. Dacă-i acasă, spun că mi-a dat întîlnire, mă urc în camera lui fără să mă anunț și intru." Ascunzîndu-se sub umbrelă, trecu strada și, cu pas hotărît, urcă cele două trepte ale intrării.

Un coridor cu lespezi de piatră, apoi o scară veche cu balustradă, largă, bine întreținută, dar întunecoasă. Nici o ușă. Antoine începu să urce treptele. Auzea un zvon nelămurit de glasuri. Cînd ajunse cu fața la nivelul palierului, zări, prin fereastra mare a unei sufragerii, vreo zece persoane așezate în jurul unei mese. Avu timpul să-și spună: „Bine că scara e întunecoasă, nu mă pot vedea. Apoi: Micul dejun în comun. El nu-i aici. Are să coboare și el." Și deodată... Jacques... glasul lui!... Vorbise Jacques! Jacques era acolo, viu, de netăgăduit, ca un fapt!

Antoine se clătină și, cuprins o clipă de panică, se retrase repede cîteva trepte mai jos. Răsufla greu: o duioșie, pornită din adînc, îi năvălea în piept, îl înăbușea. Ah, toți necunoscuții ăștia... Ce să facă? Să plece? Își regăsi stăpînirea de sine; voința de a lupta îl mîna înainte: să nu dea înapoi, să acționeze. Își înălță cu multă prudență capul. Îl vedea pe Jacques din profil, cînd și cînd, din pricina celor din jurul lui. Un bătrîn mititel, cu barba albă, prezida; cinci sau șase oameni, de vîrste diferite, ședeau la masă; în fața bătrînului se afla o femeie blondă, frumoasă, tînără încă, stînd între două fetițe. Jacques se apleca; frazele lui erau repezi, însuflețite,

slobode ; și Antoine, a cărui prezență plutea ca o amenințare foarte apropiată asupra fratelui său, era cuprins de emoție văzînd cu cîtă siguranță, cu cîtă nepăsare față de clipa ce urmează poate să trăiască un om momentele cele mai hotărîtoare ale soartei sale.

Toți cei de la masă îl ascultau cu interes : bătrînul rîdea ; Jacques părea a ține piept celor doi tineri așezați în fața lui. Nu se întorcea niciodată spre partea unde se afla Antoine. De două ori la rînd își sublinie frazele cu gestul acela tăios al mîinii drepte pe care Antoine îl uitase ; și brusc, după un schimb de cuvinte mai tari, zîmbi. Zîmbetul lui Jacques !

Atunci, fără a mai sta pe gînduri, Antoine urcă din nou treptele, se apropie de ușa cu geam, o deschise încetișor și-și scoase pălăria.

Zece fețe se întoarseră spre el, dar el nu le văzu ; nici nu observă măcar că bătrînelul se ridicase de la locul lui și-l întreba ceva. Ochii lui, îndrăzneți, voioși, îl țînteau pe Jacques, iar Jacques, cu pupilele dilatate, cu buzele întredeschise, îl privea, și el, pe fratele său. Întrerupt subit în mijlocul unei fraze, chipul lui împietrit păstra încă expresia unei veselii din care nu mai stăruia decît un rictus. Totul nu dură decît cîteva clipe. Jacques se ridicase brusc, animat de o singură grijă : înainte de orice, să facă față situației fără scandal.

Cu un pas țeapăn și iute, cu o amabilitate stîngace, care putea da impresia că-l aștepta pe vizitator, se repezi la Antoine, care, înțelegîndu-i jocul, se retrase în tinda scării. Jacques îl urmă, trăgînd după el ușa cu geam. Și-or fi strîns, poate, mîna în mod mecanic, dar nici unul dintre ei nu și-a dat seama.

Buzele lor nu rostiseră nici un cuvînt.

Jacques părea că stă în cumpănă ; schiță un gest nesigur, ca și cum l-ar pofti pe Antoine să-l însoțească, și începu să urce scările.

VII

Un etaj, al doilea, al treilea.

Jacques urca greoi, ținîndu-se de rampă, fără să se uite înapoi. Antoine îl urmă, recăpătîndu-și stăpînirea de sine în așa măsură încît se miră că se simte atît de puțin tulburat într-o clipă ca asta. De mai multe ori se și întrebase chiar cu îngrijorare : „Nu știu ce să cred despre acest sînge rece atît de firesc ! Prezență de spirit ori lipsă de sentiment, răceală ?"

La al treilea palier se afla o singură uşă, pe care Jacques o deschise. După ce intrară amîndoi în odaie, răsuci cheia în broască, apoi ridică, în sfîrşit, ochii spre fratele său.

— Ce vrei de la mine ? suflă el cu glas aspru.

Privirea lui duşmănoasă se izbi însă de zîmbetul afectuos al lui Antoine, care, sub masca sa blajină, era foarte prudent şi hotărît să dea dovadă de răbdare, dar în acelaşi timp era pregătit pentru orice surpriză.

Jacques lăsă capul în jos.

— Spune ! Ce vreţi de la mine ? întrebă el din nou.

Tonul îi era jalnic, mînios, vibrînd de nelinişte, iar Antoine, cu inima necrezut de goală, trebui să se prefacă că-i emoţionat :

— Jacques... murmură el, apropiindu-se şi mai mult.

Şi, continuînd să-şi joace rolul, îşi cercetă fratele cu un ochi atent, lucid şi se miră că descoperi la el o statură, trăsături, o privire, altele decît cele de odinioară, altele decît cele pe care şi le închipuise.

Sprîncenele lui Jacques se încruntară ; încercă zadarnic să-şi revină ; ţinînd gura strînsă, izbuti să-şi înăbuşe un hohot de plîns ; apoi, cu un suspin din care răbufnea supărarea, fără să se mai poată stăpîni, descurajat de slăbiciunea lui, îşi lăsă deodată fruntea pe umărul lui Antoine şi rosti din nou, cu dinţii încleştaţi :

— Spune, ce vreţi de la mine ? Ce vreţi de la mine ?

Antoine îşi dădu seama că trebuie să răspundă numaidecît, să meargă drept la ţintă :

— Tata e rău de tot. Tata e pe moarte. Se opri o clipă, apoi adăugă : Am venit să te iau, frăţioare !

Jacques nu se clinti. Tatăl său ? Îşi închipuia oare că moartea tatălui său ar putea să-l clatine în viaţa asta nouă pe care şi-o făurise, să-l scoată din bîrlogul său, să uite cît de cît motivele care-l făcuseră să fugă de acasă ? Singurul lucru care-l răscolea adînc în tot ce-i spusese Antoine era acest ultim cuvînt : „frăţioare", pe care nu-l mai auzise de ani de zile.

Tăcerea era atît de apăsătoare, încît Antoine continuă :

— Nu-i nimeni alături de mine... Avu deodată o inspiraţie : Domnişoara e ca şi inexistentă, explică el, iar Gise e în Anglia.

Jacques înălţă fruntea.

— În Anglia ?

— Da, se prepară pentru o diplomă ; e într-o mănăstire, aproape de Londra, şi nu se poate întoarce. Sînt singur detot. Am nevoie de tine.

În îndărătnicia lui Jacques ceva se clătină, totuşi, fără ştirea lui ; deşi încă neprecisă în mintea sa, ideea unei reîntoarceri nu i se mai părea atît de inacceptabilă.

Se depărtă, făcu doi paşi şovăielnici, apoi, ca şi cum ar fi dorit să se scufunde în adîncul suferinţei lui, se prăbuşi pe un scaun, în faţa mesei de lucru.

Nu simţi cînd Antoine îi puse mîna pe umăr ; cu faţa ascunsă în palme, hohotea de plîns. I se părea că vede năruindu-se adăpostul acesta, pe care, de trei ani încoace, şi-l înjghebase cu braţele lui, piatră de piatră, cu trudă, cu mîndrie, în deplină singurătate ; deşi adînc tulburat, avea încă destulă înţelepciune spre a privi soarta în faţă, spre a înţelege că, pînă la urmă, orice rezistenţă va fi învinsă, că, mai curînd sau mai tîrziu, vor obţine întoarcerea sa, că mîndra lui izolare, dacă nu chiar libertatea lui, se sfîrşise şi că e mai bine să se împace cu ceea ce pare de neînlăturat ; dar această încolţire îl făcea să se înăbuşe de durere şi de ciudă.

Antoine, în picioare, continua să-l privească cercetător, să se gîndească, părînd că pentru moment a uitat de duioşia sa. Îi privea ceafa scuturată de suspine ; îşi reamintea clipele de deznădejde ale lui Jacques din vremea cînd era copil ; în acelaşi timp, cîntărea cu mult calm posibilităţile de reuşită. Cu cît criza se prelungea, cu atît era mai încredinţat că Jacques va fi silit să se resemneze.

Îşi retrase mîna. Îşi roti privirea de jur-împrejur, în timp ce prin cap îi treceau mii de gînduri. Camera asta era mai mult decît curată, confortabilă. Plafonul era jos, dar odaia era încăpătoare, luminoasă, cu pereţii galbeni, de o nuanţă plăcută. Parchetul, de culoarea cerii, sclipitor, trosnea singur, de bună seamă din pricina căldurii răspîndite de soba mică de faianţă albă, în care duduia un foc de buturugi. Două fotolii cu huse de creton imprimat, mai multe măsuţe încărcate cu hîrtii, cu jurnale. Cărţi puţine, vreo cincizeci poate, pe un raft, deasupra patului, care nu era încă făcut. Şi nici o fotografie : nimic care să amintească trecutul. Liber, singur, nelegat de nimic, nici măcar de amintiri ! O uşoară invidie tulbură sentimentul de dezaprobare al lui Antoine.

Observă că Jacques se liniştea. Cauza sa era, aşadar, cîştigată ? Îl va readuce pe fratele său la Paris ? Propriu-zis, în sinea lui nu se îndoise nici un moment că va reuşi. Ceea ce urmă fu ca un zăgaz care se rupe : un val de duioşie caldă îl cuprinse deodată, un mare elan de iubire, de milă ; ar fi vrut să-l strîngă în braţe pe fratele acesta nenorocit. Se aplecă deasupra cefei lui înclinate ; exclamă cu glas foarte încet :

— Jacques...

Dar dintr-o zvîcnire a trupului, celălalt sări în picioare. Își ștergea lacrimile furios și-l măsura pe fratele său din creștet pînă în tălpi.

— Ești supărat pe mine, spuse Antoine.

Nici un răspuns.

— Tata e pe moarte, adăugă Antoine ca o scuză.

Jacques își întoarse capul o clipă.

— Cînd ? întrebă el. Avea glasul aspru ; era cu gîndul aiurea, chipu-i era răvășit. Întîlnind privirea lui Antoine, își dădu seama de ceea ce spusese. Își plecă fruntea și preciză : Cînd... crezi că ai să pleci ?

— Cît mai curînd. Mă tem să nu se întîmple ceva...

— Mîine ?

Antoine șovăi.

— Chiar în astă-seară dacă se poate.

Se priviră o clipă. Jacques dădu ușor din umeri. În seara asta, mîine, ce importanță mai avea acum ?

— Rapidul de noapte, făcu el cu glas șters.

Antoine înțelese că plecarea lor era hotărîtă. Dar cum nu se îndoise nici o clipă că tot ceea ce dorise el cu putere se va împlini, nu mai simți acum nici surpriză, nici bucurie.

Rămaseră în picioare, în mijlocul odăii. Din stradă nu ajungea nici un zgomot pînă la ei ; te-ai fi crezut la țară. Apa susura încet pe acoperiș și, din cînd în cînd, rafalele de vînt pătrundeau șuierînd printre țiglele podului. Antoine și Jacques se simțeau cu fiecare clipă tot mai stingheriți.

Antoine crezu că Jacques dorește să rămînă singur.

— Ai treabă, desigur, spuse el ; te las.

Celălalt se roși brusc :

— Eu ? Dar deloc ! De ce ? și se așeză repede.

— Vorbești sincer ?

Jacques dădu din cap.

— Atunci, făcu Antoine, silindu-se să fie prietenos, lucru ce suna cam fals, rămîn... Avem atîtea să ne spunem !

De fapt, se gîndea mai cu seamă să-i pună întrebări. Dar nu îndrăznea. Ca să cîștige timp, începu să povestească pe larg, și, fără să vrea, în termeni tehnici, diferitele faze prin care trecuse boala tatălui lor. Amănuntele acestea nu-i aminteau numai un caz fără speranță de salvare, ci camera însăși, patul bolnavului, trupul umflat, gălbejit, dureros, trăsăturile încordate, strigătele, suferința pe care cu greu izbutea să i-o aline. Astfel că acum era rîndul lui să vorbească cu tremur în glas, în timp ce Jacques, ghemuit în fotoliu, își

îndrepta fața spre sobă, cu o expresie sălbatică, ce părea că spune : „Tata o să moară, ai venit să mă smulgi de aici ; prea bine, am să merg, dar mai mult să nu-mi cereți !“ La un moment dat, Antoine crezu că l-a înduplecat : avu credința aceasta în clipa cînd îi vorbi de ziua în care auzise, prin ușă, pe bolnav și pe Domnișoara bolborosind împreună, cîntecul acela vechi. Jacques își aducea aminte refrenul, desigur, căci, fără a-și întoarce ochii de la sobă, zîmbi. Zîmbetul acela al lui, îndurerat, cețos... Era cu adevărat zîmbetul lui Jacques cel de altădată !

Dar numaidecît, în timp ce Antoine concludea : „După atîta suferință, moartea va fi o mîntuire“, Jacques, care pînă atunci nu spusese nimic, ridică glasul cu asprime :

— Pentru noi, fără îndoială !

Antoine, jignit, tăcu. În cinismul acesta vedea, în mare parte, o sfidare, dar vedea și un resentiment ce nu se dădea bătut și o asemenea înverșunare față de bolnavul lui, față de un muribund, i se părea greu de iertat. O găsea nedreaptă. Singura scuză ce i se putea găsi era să constate că ea supraviețuia faptelor care o provocaseră. Își aminti de seara cînd domnul Thibault se învinuise, plîngînd, că a fost pricina sinuciderii fiului său. Nu putea uita nici influența pe care dispariția lui Jacques o avusese asupra sănătății domnului Thibault ; cărei întîmplări i se datora oare atîta supărare, atîta remușcare la începutul depresiunii sale nervoase, ce grăbise apariția tulburărilor și fără de care poate că boala lui actuală n-ar fi progresat atît de repede ?

Apoi, ca și cum ar fi așteptat cu nerăbdare ca fratele lui să-și sfîrșească vorba, Jacques se ridică îndîrjit și întrebă :

— Cum ai descoperit unde mă aflu ?

Nu putea ascunde adevărul.

— Prin... Jalicourt.

— Jalicourt ? ! Nici un nume nu părea că l-ar fi mirat mai mult. Repetă, apăsînd pe fiecare silabă : Ja-li-court ? !

Antoine își scoase portofelul. Trase din el scrisoarea lui Jalicourt, pe care o deschisese cu două zile în urmă, și i-o întinse. Era lucrul cel mai nimerit : gestul acesta făcea de prisos orice explicație.

Jacques luă scrisoarea, își aruncă ochii peste ea, apoi, sprijinindu-se de fereastră, începu s-o citească pe îndelete, cu pleoapele lăsate, cu gura strînsă, ce nu trăda nici o expresie.

Antoine îl cerceta cu privirea. Chipul acesta, care, cu trei ani în urmă, avea încă trăsăturile șovăitoare ale adolescenței și care astăzi, bine ras, n-ar fi trebuit să-i pară atît de deosebit,

îi atrăgea atenția, fără a-și putea spune limpede ce anume nou descoperea la el : mai multă bărbăție, mai puțin orgoliu, mai puțină neliniște totodată, mai puțină încăpățînare, poate, și mai multă hotărîre. De bună seamă că Jacques pierduse din farmecul lui ; în schimb, căpătase mai multă vigoare ; era acum un bărbat voinic. Capul i se făcuse parcă mai mare ; se ridica parcă cu greu dintre umerii lărgiți, și Jacques avea obiceiul să-l țină aruncat pe spate, într-o atitudine oarecum sfidătoare, sau, în orice caz, combativă. Fălcile îi erau puternice ; gura — energică și mușchiuloasă, dar cu o linie tristă. Expresia acestei guri se schimbase mult. Tenul îi rămăsese alb, cu cîțiva pistrui pe pomeți. Dar părul, destul de des, era acum mai degrabă castaniu decît roșcat ; alcătuia, în jurul măștii viguroase, o claie zburlită, care-i mărea și mai mult fața ; o șuviță întunecată, cu luciri aurii, pe care o ridica mereu cu mîna, nervos, îi cădea necontenit pe tîmplă și-i umbrea o parte a frunții.

Antoine văzu cum îi tresare fruntea și cum i se sapă două cute adînci între sprîncene. Ghicea gîndurile pe care lectura aceasta le putea răscoli în mintea lui Jacques, astfel că nu fu deloc surprins cînd fratele său, lăsînd să-i cadă mîna în care ținea scrisoarea, se întoarse spre el.

— Așadar, ai citit și tu... nuvela mea ?

Antoine se mulțumi să-și coboare, apoi să-și ridice pleoapele. Zîmbind mai mult din ochi decît din buze, izbuti să înfrîngă, cu privirea sa binevoitoare, enervarea fratelui său, care se mărgini să adauge, mai puțin colțos :

— Și... cine a mai citit-o ?

— Nimeni.

Privirea lui Jacques părea că nu-i dă crezare.

— Pe cuvîntul meu ! întări Antoine.

Jacques își înfundă mîinile în buzunare și tăcu. De fapt, se obișnui repede cu gîndul că fratele său citise *Sorellina*. Ar fi fost chiar curios să-i cunoască părerea. În ce-l privea, judeca destul de aspru lucrarea aceasta, scrisă cu pasiune, dar cu un an și jumătate mai înainte. Socotea că a făcut mari progrese de atunci, și astăzi nu-i mai plăcea stilul acela căutat, poezia aceea, exagerările acelea de tinerețe. Lucrul cel mai ciudat era că nu se mai gîndea deloc la subiect, la legătura dintre acest subiect și propria lui poveste ; de cînd transpusese trecutul acela pe plan artistic, simțea că s-a rupt de el ; iar dacă se mai gîndea uneori la experiențele acelea dureroase, era doar pentru a spune : „M-am vindecat de toate astea". Astfel, cînd Antoine îi spusese : „Am venit să te iau", cel dintîi gînd

spontan al lui fusese : „În orice caz, sînt vindecat". La care, mai tîrziu, adăugase : „Și apoi, Gise e în Anglia !" (La nevoie, suporta evocarea Gisei, rostirea numelui ei ; dar înlătura cu înverșunare cea mai fugară aluzie la Jenny.)

După o clipă de tăcere, în timpul căreia rămase lîngă fereastră, în picioare, nemișcat, cu ochii pierduți în depărtare, se întoarse din nou.

— Știe cineva că ești aici ?

— Nimeni.

De data asta stărui :

— Tata ?

— O, nu !

— Gise ?

— Nu, nimeni. După cele ce s-au întîmplat și fiindcă Gise este la Londra, e mai bine să nu știe încă nimic.

Jacques se uită neîncrezător la fratele său ; o lumină întrebătoare îi luci în privire, dar se stinse tot atît de repede.

Se făcu iarăși tăcere.

Antoine se temea de tăcerea asta ; dar, cu cît mai mult voia s-o rupă, cu atît mai puțin găsea prilejul. Se vedea bine că îl chinuiau zeci de întrebări ; însă nu se hotăra să le pună. Căuta un subiect de vorbă, simplu, fără complicații, care să aducă mai multă apropiere între ei, dar nu găsea nici unul.

Situația era pe cale să ajungă la un impas, cînd, deodată, Jacques deschise fereastra și se retrase spre mijlocul odăii. Un motan siamez, frumos, cu blană sură, bogată și cu botul pictat parcă cu cărbune, sări molatic pe parchet.

— Un oaspe ! făcu Antoine încîntat că a intervenit ceva care să-i scoată din această situație.

Jacques zîmbi :

— Un prieten. Și adăugă : Dar de o speță prețioasă — un prieten care mă deranjează rar.

— De unde vine ?

— Nimeni nu mi-a putut spune. De departe, fără îndoială ; în cartierul ăsta nu-l cunoaște nimeni.

Frumosul motan făcea, cu demnitate, înconjurul odăii, torcînd, de parcă ar fi fost o sfîrîitoare.

— Prietenul tău e ud leoarcă, observă Antoine, care simțea că tăcerea le dă și ea tîrcoale.

— De obicei numai cînd plouă vine la mine. Cîteodată vine foarte tîrziu, la miezul nopții. Zgîrie cu gheara în geam, intră, se linge în fața sobei și, după ce se usucă, se cere afară. Niciodată n-am putut să-l mîngîi ; și nici să-l fac să mănînce ceva.

Motanul, după ce-şi termină inspecţia, se întoarse lîngă fereastra rămasă întredeschisă.

— Uite, făcu Jacques, nu se aştepta să te găsească aici : o să plece.

Într-adevăr, motanul sări pe jgheabul de zinc şi dispăru pe acoperiş, fără a se mai uita înapoi.

— Mă face să simt că sînt un nepoftit, spuse Antoine, pe jumătate serios.

Jacques profită de faptul că închidea fereastra, ca să nu răspundă. Dar cînd se întoarse, obrajii îi roşiră. Începu să măsoare odaia, încet, de la un capăt la altul.

Tăcerea ameninţa iar.

Atunci, Antoine, în lipsă de altceva mai bun — fără îndoială cu nădejdea de a schimba sentimentele lui Jacques şi fiindcă gîndul la bolnav îl clopleşea —, începu să vorbească iarăşi despre tatăl său ; insistă asupra transformărilor caracterului domnului Thibault după operaţia pe care o suferise şi ajunse chiar să spună :

— L-ai judeca poate altfel dacă l-ai fi văzut, ca mine, îmbătrînind în răstimpul acestor trei ani.

— Poate... făcu Jacques, fără convingere.

Antoine nu se descurajă cu una, cu două.

— De altfel, m-am întrebat adesea dacă noi l-am cunoscut cu adevărat, aşa cum era el în fond... Şi, agăţîndu-se de subiectul acesta, se gîndi să-i istorisească lui Jacques un fapt fără însemnătate, petrecut de curînd : Îţi aminteşti de Faubois, vorbi el, frizerul din faţa casei noastre, lîngă magazinul acela cu mobile de abanos, înainte de Rue du Pré-aux-Clercs...

Jacques, care se plimba în sus şi în jos, cu bărbia în piept, se opri brusc. Faubois... Rue du Pré-aux-Clercs... Iată, în întunericul acesta voit al izolării lui, proiectarea neaşteptată a unei lumi pe care crezuse că a uitat-o. Revedea cu precizie cel mai mic amănunt, fiecare lespede a trotuarului, fiecare galantar, îl vedea pe bătrînul lucrător de mobile de abanos, cu degetele sale care aveau culoarea nucilor verzi, pe anticarul palid şi pe fiica sa, pe urmă revedea „casa lor", cadrul însuşi al trecutului lui, „casa lor", cu poarta ei mare, pe jumătate deschisă, şi odaia portarului, şi parterul lor cel mic, şi pe Lisbeth, iar mai departe, întreaga lui copilărie, de care se lepădase... Lisbeth, primul lui păcat... La Viena cunoscuse o altă Lisbeth, al cărei bărbat, gelos, se sinucisese... Şi, deodată, se gîndi că va trebui să o anunţe de plecarea lui pe Sophia, fiica bătrînului Cammerzinn...

Antoine continuă să-i povestească.

Aşadar, într-o zi, fiind grăbit, intrase la Faubois, frizerul acela căruia Jacques şi Antoine nu voiseră să-i fie niciodată clienţi din pricină că, de douăzeci de ani, acest Faubois tundea, în fiecare sîmbătă, barba tatălui lor. Bătrînul, care-l cunoştea pe Antoine din vedere, începuse numaidecît să-i vorbească despre domnul Thibault. Şi, încetul cu încetul, Antoine care în clipa aceea nu se gîndea la nimic, cu şervetul la gît, avusese surpriza de a vedea conturîndu-se din vorbele frizerului figura unui tată arătînd cu totul altfel de cum îl ştia el.

— Mi-am dat seama, explică el, că tata îi vorbea mereu despre noi lui Faubois. Mai cu seamă despre tine... Faubois îşi aminteşte foarte bine de ziua aceea cînd „băieţaşul domnului Thibault", adică tu, şi-a trecut bacalaureatul şi cînd tata a deschis puţin uşa prăvăliei, numai pentru a-l anunţa : „Domnule Faubois, băiatul meu a reuşit". Şi Faubois zice : „Era mîndru, tăticul, de-ţi era mai mare dragul să-l vezi !" Nu-ţi vine să crezi, nu-i aşa ?... Dar ceea ce mi se pare cu totul de neînţeles este... ceea ce s-a petrecut în ultimii trei ani...

Chipul lui Jacques se încordă uşor, iar Antoine se întrebă dacă nu cumva face o greşeală continuînd să povestească.

Dar se pornise :

— Da. De la plecarea ta încoace. Pînă la urmă, am înţeles că tata nu suflase niciodată nimic despre ceea ce se întîmplase în realitate şi că născocise chiar un roman întreg ca să păcălească tot cartierul. De pildă, Faubois mi-a spus cam aşa : „Călătoriile, iată tot ce-i mai bun ! De vreme ce tatăl dumneavoastră poate să plătească băiatului său învăţătura în străinătate, bine a făcut că l-a trimis acolo. Întîi şi-ntîi, prin poştă, azi oamenii pot să-şi scrie de oriunde ; îmi spunea, de altfel, că nu trece niciodată o săptămînă fără să aveţi veşti de la băiat..." Antoine se ferea să-l privească pe Jacques în faţă şi, pentru a ocoli puţin subiectul ăsta prea precis, continuă : Tata-i vorbea şi despre mine : „Băiatul meu cel mare va fi într-o zi profesor la Facultatea de Medicină". Şi despre Domnişoara, şi despre servitoare. Faubois cunoaşte toată casa. Şi despre Gise. Uite, şi asta e ciudat : se pare că tata vorbea foarte des despre Gise ! (Faubois trebuie să fi avut o fată de aceeaşi vîrstă ; după cîte am înţeles, a murit.) Îi spunea tatii : „A mea face cutare lucru". Şi tata îi răspundea : „Şi a mea face la fel". Ai crede ? Faubois mi-a reamintit o mulţime de strengării, de vorbe de-ale noastre copilăreşti pe care i le istorisise tata şi pe care eu le uitasem. Cine ar fi crezut, în vremea aceea, că tata observa toate copilăriile acestea ?

Ei bine, Faubois mi-a spus textual : „Era tare mîhnit tăticul dumneavoastră că n-a avut şi el o fată. Dar mi-a spus adesea : «Micuţa asta, domnule Faubois, e acum ca şi fetiţa mea»". Textual ! Asta m-a mirat cel mai mult, te rog să mă crezi... Avea o mare sensibilitate, orice s-ar zice, plină de toane, timidă, poate, şi dureroasă, dar pe care nimeni n-o bănuia !

Jacques, fără să spună un cuvînt, fără să ridice capul, continua să măsoare odaia în sus şi în jos ; şi, cu toate că nu-l privea aproape deloc pe fratele său, nu-i scăpa nici una din mişcările pe care le făcea Antoine. Jacques nu era mişcat, era pur şi simplu zguduit de porniri violente şi contradictorii. Dar ceea ce-l durea mai mult era faptul că simţea cum trecutul năpădeşte, cu sau fără voia lui, în viaţa sa de azi.

În faţa muteniei lui Jacques, Antoine aproape se descurajă ; era cu neputinţă să lege o conversaţie cu el. Totuşi, nu-l slăbea deloc din ochi pe fratele său, căutînd să descopere urma unui gînd cît de mărunt în trăsăturile lui, care nu arătau decît o hotărîre morocănoasă de a rămîne nepăsător. Cu toate astea, nu izbutea să se supere pe el. Iubea chipul acesta, pe care abia îl regăsise, chiar dacă era îmbufnat, chiar dacă nu voia să-l privească în faţă. Nici un alt chip nu-i fusese pe lume vreodată atît de drag. Şi, iarăşi, fără a îndrăzni să se trădeze prin vreun cuvînt sau prin vreun gest, se simţi cuprins de o nouă duioşie faţă de el.

În acest timp, tăcerea se lăsă între ei — victorioasă, consimţită, apăsătoare. Nu se auzeau decît şiroirea apei în burlane, duduitul focului în sobă şi, din cînd în cînd, scîrţîitul parchetului sub paşii lui Jacques.

La un moment dat, Jacques se apropie de sobă. O deschise şi aruncă înăuntru doi butuci ; apoi, pe jumătate îngenuncheat, se întoarse spre fratele său, care-l urmărea cu ochii, şi murmură deodată, cu glas aspru :

— Ştiu că mă judeci cu severitate. Dar mi-e totuna. N-o merit !

— Aşi, nu ! tăgădui repede Antoine.

— Cred că am dreptul să fiu fericit în felul meu, spuse Jacques. Se ridică de jos cu o mişcare avîntată, tăcu o clipă, apoi adăugă cu dinţii strînşi : Aici eram pe deplin fericit.

Antoine se aplecă spre el.

— Într-adevăr ?

— Absolut !

După fiecare vorbă schimbată, se măsurau cu privirea unul pe altul, timp de o clipă, cu o curiozitate gravă, cu o rezervă plină de loialitate şi îngîndurare.

— Te cred, spuse Antoine ; de altfel, plecarea ta... Cu toate astea, mai sînt încă atîtea lucruri care... pe care mi le explic greu... O, exclamă apoi, prevăzător, n-am venit să-ți fac nici cea mai mică mustrare, frățioare...

Abia atunci Jacques observă zîmbetul fratelui său. Își amintea de un Antoine ursuz, brutal în energia lui ; zîmbetul acesta era pentru el ceva nou, care-l emoționa. Se temea oare să nu se înduioșeze deodată ? Strînse pumnii :

— Taci, Antoine, să lăsăm toate astea... Și adăugă, ca un corectiv : Nu acum ! O expresie de adevărată durere îi întunecă chipul ; își întoarse fața în umbră, își coborî pleoapele și bîigui : Tu nu poți înțelege...

Pe urmă se făcu tăcere. Dar atmosfera devenise suportabilă.

Antoine se ridică și, fără să iasă din tonul lui firesc, îl întrebă :

— Nu fumezi ? Mi-e o poftă grozavă să aprind o țigară. Îmi dai voie ?

Considera că e neapărat necesar să nu dramatizeze nimic, să îmblînzească încetul cu încetul sălbăticia asta, arătîndu-se cît mai prietenos și cît mai natural.

Trase de cîteva ori din țigară, apoi se apropie de fereastră. Toate acoperișurile vechi din Lausanne coborau parcă spre lac, într-o împestrițare de hornuri negricioase, al căror fum ștergea contururile ; țiglele, roase de mușchi, păreau îmbibate de apă, ca postavul. Orizontul era închis de un lanț de munți, pe care lumina cădea din spate. În vîrful crestelor, albul zăpezii se distingea bine pe cerul cenușiu ; de-a lungul povîrnișurilor, zăpada se așternuse strălucitoare peste pămîntul plumburiu. Ai fi spus că sînt niște posomorîți vulcani de lapte, care ar fi izbucnit, revărsînd spumă în jur.

Jacques se apropie de el.

— Acolo e Dents d'Oche, spuse, arătînd cu brațul.

Orașul, așezat în terase, ascundea vederii malul cel mai apropiat al lacului, iar celălalt mal, pe care lumina cădea din spate, nu era decît un țărm stîncos, întunecat, în spatele unei perdele de ploaie.

— Frumosul tău lac spumegă azi ca o mare furioasă, spuse Antoine.

Jacques schiță un surîs de aprobare. Rămăsese nemișcat, fără să-și poată desprinde ochii de la țărmul acela, unde zărea, ca într-un vis, pîlcurile de arbori, și sătulețele, și vasele ancorate lîngă pontoane, și cărăruile șerpuind spre hanurile

din munți... Un vast decor de hoinăreli și aventuri, pe care trebuia să-l părăsească... pentru cît timp oare ?

Antoine vru să-i abată atenția :

— Sînt sigur că aveai treburi în dimineața asta, spuse el. Mai cu seamă dacă... Era gata să adauge : „Mai cu seamă dacă plecăm diseară", dar nu-și sfîrși gîndul.

Jacques dădu din cap cu un aer plictisit :

— Nu, crede-mă. Nu depind decît de mine însumi. Totul e simplu cînd trăiești singur, cînd ți-ai păstrat... *libertatea !* Cuvîntul vibră în tăcere. Apoi suspină din nou, dar cu un alt accent, trist, însoțit de o privire stăruitoare : Tu nu poți înțelege...

„Ce fel de viață o fi ducînd aici ? se întrebă Antoine. Lucrările lui, știu... dar din ce trăiește ?" Făcu tot felul de presupuneri, lăsîndu-se o clipă în voia gîndurilor, apoi sfîrși prin a spune, cu jumătate de glas :

— De cînd ai devenit major, ai fi putut foarte bine să-ți iei partea ta de avere de la mama...

O scînteie de veselie luci în ochii lui Jacques. Era cît pe-aci să pună o întrebare. Simți o ușoară părere de rău : se gîndea că ar fi putut, în anumite perioade, să scape de unele corvezi... Docurile din Tunis... Subsolul de la Adriatica, din Triest... Deutsche Buchdruckerei, din Innsbruck... Dar totul nu dură decît o clipă ; iar gîndul că moartea domnului Thibault l-ar putea face, pentru totdeauna, om bogat nici nu-i trecu măcar prin minte. Nu ! Fără banii lor, fără ei ! Singur !

— Cum o scoți la capăt ? îndrăzni să întrebe Antoine. Îți cîștigi ușor existența ?

Jacques arătă cu privirea în jurul lui.

— Precum vezi și tu.

Antoine nu se putu stăpîni să nu stăruie :

— Dar cum ? Ce faci ?

Chipul lui Jacques își reluă expresia aceea tulbure, îndărătnică. O cută adîncă apărea și dispărea pe fruntea lui.

— Nu te întreb ca să mă amestec în treburile tale, se grăbi să protesteze Antoine. N-am decît o dorință, dragul meu, să-ți organizezi viața cît mai bine, să fii fericit !

— Fericit... făcu Jacques cu glas întunecat.

Nu încăpea nici o îndoială, tonul însemna : „Fericit, să fiu fericit... asta e cu neputință !" Vorbi din nou, plictisit, dînd din umeri :

— Lasă, Antoine, să nu mai vorbim despre asta... Tot nu m-ai înțelege bine. Și se sili să surîdă.

După cîțiva pași nehotărîți, se întoarse la fereastră și, cu ochii pierduți în gol, fără a părea că-și dă seama de contrazicerea dintre cuvintele lui, afirmă din nou :

— Aici eram pe deplin fericit, pe deplin !

Apoi, uitîndu-se la ceas, se întoarse spre Antoine și, fără a-i da timpul să înceapă din nou discuția asta, spuse :

— Trebuie să te prezint bătrînului Cammerzinn. Și fiicei lui, dacă o fi aici. Pe urmă, mergem să luăm masa. Nu aici, nu ; undeva, în altă parte. Deschisese din nou soba și o umplea cu lemne în timp ce vorbea : Un fost croitor... Acum e consilier municipal... Și un sindicalist convins... A fondat o revistă săptămînală, pe care o redactează aproape singur... Un om foarte cumsecade, ai să vezi.

În cămașă, fără veston, în biroul lui supraîncălzit, bătrînul Cammerzinn făcea corecturi, cu niște ochelari pe nas, foarte ciudați, dreptunghiulari, ale căror brațe de aur, subțiri ca niște fire de păr, se răsuceau în jurul urechilor mici și cărnoase. Șiret, sub aerele lui copilărești, vorbind în sentințe, dar sprințar în atitudini, rîdea în orice clipă și privea oamenii în ochi, cu insistență, pe deasupra ochelarilor. Trimise să se aducă bere. Îi spunea lui Antoine : „Dragă domnule", pentru ca numaidecît după aceea să-l ia cu : „Băiete dragă".

Jacques anunță cu răceală că sănătatea tatălui lor îl obliga să lipsească „pentru cîtva timp", că va pleca chiar în seara asta, dar că-și va păstra camera, plătind dinainte chiria pe luna în curs, și va lăsa acolo „toate bagajele sale". Antoine nici nu clipi din ochi.

Bătrînelul, agitînd hîrtiile pe care le avea în față, se lansă într-o lungă improvizație despre un proiect de tipografie-cooperativă pentru ziarele „partidului". Jacques, care părea interesat în această chestiune, îi răspunse ceva. Antoine asculta. Jacques nu se arăta grăbit să rămînă din nou singur cu el, între patru ochi. Aștepta oare pe cineva care întîrzia ?

În sfîrșit, dădu semnalul de plecare.

VIII

Afară se stîrnise un vînt rece, care spulbera zăpada.

— Se strică vremea, spuse Jacques.

Încerca să fie mai vorbăreț. Coborînd scările largi de piatră, ce se întindeau de o parte și de alta a unui edificiu public, explică, fără să fie întrebat, că acolo e universitatea. Tonul arăta un fel de mîndrie pentru orașul său adoptiv. An-

toine privea în jurul lui cu admirație. Dar răbufnirile de ploaie și de zăpadă, care se succedau în rafale, îi siliră să caute cît mai repede un adăpost.

La colțul a două străzi strîmte, străbătute de șiruri de bicicliști și de pietoni, Jacques se îndreptă spre un parter cu ferestre mari, care, drept firmă, avea scris, în majuscule albe, pe geamul de la intrare : GASTRONOMICA.

Sala, îmbrăcată în lemn de stejar bătrîn, era ceruită toată. Restauratorul, un om gras și energic, sangvin, gîfîind mereu, dar mulțumit de el, de sănătatea, de personalul, de meniurile lui, ieșea în întîmpinarea clienților, pe care-i trata ca pe niște invitați întîmplători. Pereții erau presărați cu inscripții în litere gotice : „La «Gastronomica», bucătăria nu-i chimie !" sau : „La «Gastronomica», nu găsești mușlar uscat pe marginile mușlarierei !"

Jacques, care părea mai puțin încruntat după vizita făcută la Cammerzinn și după mersul ăsta prin ploaie, zîmbea cu bunăvoință, bucurîndu-se de voioșia fratelui său. Era ceva destul de neașteptat la Antoine curiozitatea asta pentru lumea exterioară, privirea asta lacomă, felul lui de a observa și de a se bucura de fiecare amănunt semnificativ. Altădată, în micile restaurante din Cartierul Latin, unde cei doi frați avuseseră de multe ori prilejul să ia masa împreună, Antoine nu băga nimic în seamă și prima mișcare era să-și așeze în față, rezemată de garafă, vreo revistă medicală.

Antoine simți că Jacques îl cercetează cu privirea.

— Mă găsești schimbat ? întrebă el.

Celălalt făcu un gest nehotărît. Da, Antoine i se părea schimbat, foarte schimbat. Dar cum anume ? Nu cumva asta se datora mai mult faptului că Jacques uitase, în răstimpul acestor trei ani, multe trăsături caracteristice ale fratelui său mai mare ? Și pe care le regăsea acum, una cîte una ? Din cînd în cînd, anumite gesturi ale lui Antoine — zvîcnirea umărului, clipitul pleoapelor, felul acesta de a-și deschide palma cînd dădea o lămurire — îl izbeau pe neașteptate, ca și cum ar fi întîlnit o imagine familiară odinioară, dar cu totul dispărută din memoria lui. Totuși, unele trăsături caracteristice îl tulburau, fără ca ele să-i reamintească ceva din ceea ce știa : expresia generală a fizionomiei, atitudinea sa, seninătatea asta firească, înclinarea asta spre împăciuire, privirea asta fără asprime și fără bruschețe. Toate acestea i se păreau noi. Încercă s-o mărturisească în cîteva fraze confuze. Antoine zîmbi. El știa că toate acestea erau moșteniri de la Rachel. Timp de cîteva luni, pasiunea aceea triumfătoare întipărise

pe chipul lui, pînă atunci potrivnic oricărei exteriorizări a fericirii, un fel de siguranță plină de optimism, poate chiar o mulțumire de amant privilegiat, însușire care nu mai dispăruse.

Masa era bună ; berea — subțire, ușoară, rece ; sala — primitoare. Antoine, bine dispus, se mira de specialitățile locale ; constată că în domeniul acesta mutenia fratelui său ceda mai ușor. (Cu toate că, de fiecare dată cînd Jacques deschidea gura, părea că se aruncă în discuție cu deznădejde. Vorba lui tărăgănată, întretăiată, devenea uneori, din senin, tumultuoasă și răsunătoare, cu întreruperi bruște, și în timp ce vorbea, își împlînta privirea în ochii fratelui său.)

— Nu, Antoine ! răspunse el la o glumă a acestuia. Greșești dacă-ți închipui... Nu se poate spune că în Elveția... Uite, eu am văzut o mulțime de țări ; ei bine, te asigur că... Curiozitatea involuntară pe care o surprinse pe chipul lui Antoine îl făcu să se oprească. Numaidecît, părîndu-i rău că se arăta ursuz, continuă : Uite, mai curînd ăla ar putea fi luat ca prototip : domnul acela singur, care vorbește cu patronul, la dreapta noastră. E un tip popular, destul de expresiv, al elvețianului. Înfățișarea, ținuta... accentul...

— Accentul ăsta de... gutunărit ?

— Nu, corectă Jacques, cu o încruntare severă a sprîncenelor. Tonul lui apăsat, puțin tărăgănat, denotă judecată. Dar, vezi, mai ales aerul ăsta de interiorizare, de indiferență la ceea ce se întîmplă dincolo de el. Asta e o însușire tipică a elvețianului. Ca și aerul că e mereu în siguranță, pretutindeni...

— Are o privire inteligentă, aproba Antoine. Dar atît de lipsită de vioiciune, că pare nefirească.

— Ei, vezi ? La Lausanne, asemenea oameni există cu miile ! De dimineață pînă seara, fără a se îmbulzi și fără a pierde un singur minut în zadar, ei își văd de treburile lor în liniște. Se încrucișează cu alte vieți, dar nu se amestecă niciodată cu ele. Nu ies din granițele lor ; fiecare moment al existenței lor este consacrat unei obligații pe care o îndeplinesc în clipa aceea, sau uneia pe care o vor face în clipa următoare.

Antoine îl asculta fără să-l întrerupă ; pe Jacques, atenția asta îl intimida oarecum, dar îl și îmbărbăta, trezea în el un tainic simțămînt al importanței lui, care-l făcea să devină mai vorbăreț.

— Spuneai „vioiciune", continuă el. Lumea crede că oamenii aceștia sînt greoi. Dar asta-i o judecată pripită ; și nu-i așa. Au un temperament pe care... tu... Poate mai grav, dar

aproape tot atît de mlădios cînd e pus la treabă. Nu sînt greoi : sînt *stabili*. Nu-i deloc acelaşi lucru.

— Ceea ce mă surprinde, spuse Antoine, scoţînd o ţigară din buzunar, este să te văd pe tine la largul tău în furnicarul ăsta...

— Da, tocmai ! exclamă Jacques. Mişcă din loc ceaşca goală, pe care era cît pe-aci s-o răstoarne. Am fost peste tot, în Italia, în Germania, în Austria...

Antoine, cu ochii la chibritul aprins, rosti fără a-şi ridica faţa :

— În Anglia...

— În Anglia ? Nu. De ce Anglia ?

Gîndurile li se iscodeau reciproc. Antoine nu-şi ridică ochii ; Jacques, nedumerit, continuă :

— Ei bine, cred că niciodată n-aş fi putut rămîne în vreuna din ţările acelea. Acolo nu se poate lucra ! Nu mi-am găsit echilibrul decît aici...

Şi, într-adevăr, în acest moment avea aerul că a ajuns la un oarecare echilibru. Stătea pe scaun de-a curmezişul, într-o poziţie care se părea că-i e obişnuită, cu capul plecat înspre partea şuviţei care-i cădea mereu pe frunte, ca şi cum greutatea părului l-ar fi împovărat. Umărul drept era împins înainte. Bustul îşi lăsa întreaga greutate pe braţul drept, a cărei palmă se sprijinea solid pe pulpă. Cotul stîng, dimpotrivă, se rezema uşor pe masă, iar degetele mîinii stîngi se jucau cu firimiturile răspîndite pe faţa de masă. Mîinile lui deveniseră mîini de bărbat, nervoase, expresive.

Se gîndea la ceea ce spusese.

— Oamenii de aici sînt odihnitori, adăugă el cu un fel de recunoştinţă. Firesc, lipsa asta de pasiune nu-i decît aparentă... Pasiunea se întîlneşte şi aici, în aer, ca şi în altă parte. Dar o pasiune care se lasă zilnic dominată, înţelegi ? Ea nu devine primejdioasă... nu-i molipsitoare... Se întrerupse iar, roşi deodată, apoi, cu jumătate de glas : Ce vrei, trei ani, de !

Fără a-l privi pe Antoine, îşi aruncă şuviţa peste cap cu o mişcare repede a dosului mîinii, apoi îşi schimbă poziţia şi tăcu.

Ăsta să fie oare primul pas spre încredere ? Antoine aşteptă, fără a face nici un gest, învăluindu-şi fratele într-o privire îmbietoare.

Dar Jacques rupse tăcerea cu hotărîre :

— Şi plouă întruna ! zise el, sculîndu-se. Să mergem acasă ; e mai bine, nu ?

Cum ieșiră din restaurant, un biciclist care trecea prin fața lor, sări de pe șa și alergă spre Jacques.

— Ai văzut pe careva dintre cei de acolo ? întrebă el, răsuflînd repede, fără să dea bună ziua.

Pelerina de munte, pe care și-o strîngea mereu în jurul lui, luptîndu-se cu vîntul și încrucișîndu-și de fiecare dată brațele pe piept, îi era leoarcă de ploaie.

— Nu, răspunse Jacques, fără să pară deloc surprins. Arătă cu ochii spre intrarea unei case a cărei poartă era deschisă : Hai acolo ! propuse el.

Deoarece Antoine părea că stă, din discreție, la o parte, se întoarse și-l strigă. Totuși, cînd ajunseră tustrei la adăpost, nu făcu prezentările.

Dintr-o mișcare a capului, noul-venit lăsă să-i cadă gluga care-i acoperea ochii. Era un om trecut de treizeci de ani. Cu toată această introducere, oarecum brutală, în materie, privirea îi era blîndă, aproape dezmierdătoare. Obrazul, îmbujorat de aerul rece, era brăzdat de o cicatrice veche, a cărei urmă albă îi închidea pe jumătate ochiul drept, îi tăia sprînceana pieziș și se pierdea sub șapcă.

— Nu mă mai slăbesc cu mustrările, continuă el cu un glas înfrigurat, fără a părea că se sinchisește de prezența lui Antoine. Dar nu le merit, nu-i așa ? S-ar fi zis că acordă o importanță deosebită părerii lui Jacques, care făcu un gest împăciuitor. Ce mai vor ? Ei singuri spun că au fost oameni plătiți. E vina mea ? Acum sînt departe și știu bine toți că n-au să fie denunțați.

— Manevra lor nu poate reuși, afirmă Jacques, după o clipă de chibzuință. Una din două : ori...

— Da, asta e tot ce se poate spune ! exclamă celălalt, întrerupîndu-l cu un fel de recunoștință și căldură neașteptate. Trebuie însă ca presa politică să nu ne-o ia înainte.

— Sabakin o să dispară îndată ce va mirosi ceva, șopti Jacques, coborînd glasul. Bisson, de asemenea ; ai să vezi !

— Bisson ? Poate.

— Dar ce facem cu revolverele alea ?

— Nu, asta-i ușor de dovedit. Fostul ei amant le cumpărase la Bâle, la o desfacere de armurărie, după un deces.

— Ascultă, Rayer, spuse Jacques, pe mine nu te bizui zilele astea ; cîtva timp n-o să pot scrie nimic. Dar caută-l pe Richardley. Să-ți dea hîrtiile. Spune-i că sînt pentru mine. Și dacă are nevoie de o semnătură, să-i telefoneze lui Mac Laher. Ai înțeles ?

Rayer apucă mîna lui Jacques și i-o strînse, fără a-i răspunde.

— Dar Loute ? întrebă Jacques, continuînd să țină mîna lui Rayer într-a sa.

Celălalt înclină capul.

— N-am ce face... urmă cu un rîs sfios. Ridică ochii și repetă cu ciudă : N-am ce face, o iubesc !

Jacques lăsă mîna lui Rayer. Apoi, după o pauză, mormăi :

— Unde-o să vă ducă asta pe amîndoi ?

Rayer suspină :

— A avut niște nașteri prea grele, niciodată n-are să se mai simtă în puteri ; în orice caz, nu atît încît să poată munci...

Jacques îl întrerupse :

— Mi-a spus ea mie odată : „Dacă aș avea curaj, aș găsi un mijloc s-o sfîrșesc !"

— Vezi ? Așa fiind, ce pot să fac ?

— Dar Schneebach ?

Rayer făcu un gest de amenințare. O flacără de ură i se aprinse în privire.

Jacques întinse mîna și atinse brațul lui Rayer : o apăsare prietenoasă, dar hotărîtă, aproape poruncitoare.

— Unde o să vă ducă asta, Rayer ? spuse el din nou, cu asprime.

Celălalt își scuturâ umerii, mînios. Jacques își trase mîna. După o tăcere, Rayer își ridică brațul cu un fel de solemnitate :

— Moartea ne așteaptă la capăt pe toți — și pe noi, și pe ei — iată tot ce putem spune ! conchise el cu jumătate de glas. Rîse în tăcere, ca și cum ceea ce avea să spună era limpede ca lumina zilei : Fără asta, viii ar fi morți și morții ar fi vii...

Își luă bicicleta de șa și o ridică în sus cu un singur braț. Cicatricea i se învineți. Apoi își trase gluga pelerinei peste cap, ca pe o cagulă, și întinse mîna.

— Mulțumesc. Am să mă duc la Richardley. Ești un om și jumătate, un tip strașnic, Baulthy ! Accentul îi devenise din nou încrezător și vesel. E destul să te văd, ca să mă împac aproape cu lumea — cu omul, cu literatura, chiar cu presa, da... La revedere !

Antoine nu înțelese nimic din această convorbire, dar nu-i scăpase nici un cuvînt, nici un gest. Băgase de seamă, de la început, atitudinea acestui om, evident mai vîrstnic decît Jacques, care, cu toate astea, îi arăta acea considerație plină de iubire care se manifestă de obicei numai față de cei mai

bătrîni, față de cei recunoscuți superiori. Dar, ceea ce nu încetase să-l surprindă în mod deosebit, să-l pună pe gînduri în tot timpul convorbirii, era chipul binevoitor al lui Jacques, fruntea lui înseninată și plină de judecată, privirea lui de om matur, autoritatea nebănuită pe care o răspîndea persoana lui. Pentru Antoine, toate astea fuseseră ca o revelație. Avusese în față, timp de cîteva minute, un Jacques pe care nu-l cunoștea deloc, a cărui existență nici n-o bănuise pînă acum și care, fără nici o îndoială, era pentru toți ceilalți adevăratul Jacques.

Rayer încălecă pe bicicletă și, fără a se gîndi măcar să-l salute pe Antoine, se depărtă, împroșcînd în urma lui cu două dîre de stropi.

IX

Cei doi frați își reluară drumul, fără ca Jacques să facă cel mai mic comentariu în legătură cu întîlnirea aceasta. De altfel, din pricina vîntului care sufla cu tărie, umflîndu-le hainele, și care părea că se îndîrjește mai cu seamă împotriva umbrelei lui Antoine, le era greu să vorbească.

Totuși, în clipa cea mai neprielnică, tocmai cînd intrau în Place de la Riponne — o esplanadă imensă, unde părea că se strîng și se înfruntă toate vînturile cerului — Jacques, neținînd seama de ploaia care-i biciuia fața, încetini deodată pasul și-l întrebă :

— De ce ai spus adineauri, la masă... Anglia ?

Antoine prevăzu un atac. Stingherit, se apără prin cîteva cuvinte spuse în doi peri, care se pierdură în vînt.

— Ce zici ? făcu Jacques, care n-auzise nimic.

Se apropie de el și mergea cu trupul întors într-o parte, luptînd cu umărul împotriva vîntului ; privirea întrebătoare pe care o ținea asupra fratelui său trăda o stăruință atît de mare, încît lui Antoine, constrîns, îi fu greu să mai mintă :

— Păi, foarte simplu... din pricina trandafirilor roșii ! mărturisi el.

Tonul cu care vorbi i se păru mai aspru decît ar fi vrut să fie. Își aminti, fără să vrea, de patima incestuoasă dintre Giuseppe și Annetta, revăzu prăbușirea lor în iarbă, un șir întreg de imagini care-i deveniseră familiare, fără a înceta totuși de a-i îndurera. Nemulțumit, nervos, înfuriindu-se împotriva vîrtejurilor care-l hărțuiau, bolborosi o înjurătură și închise cu ciudă umbrela.

Jacques se opri o clipă în loc, nedumerit: evident, nu se aştepta cîtuşi de puţin la un răspuns ca ăsta. Îşi muşcă buzele şi mai făcu vreo cîţiva paşi fără a spune nimic. (De cîte ori nu deplînsese ceasul acela de neiertată slăbiciune şi de cîte ori nu regretase coşul acela de trandafiri, trimis de atît de departe prin mijlocirea unui prieten, acel mesaj compromiţător, care spunea: „Trăiesc şi mă gîndesc la tine", în clipa în care voia să rămînă mort pentru toţi ai săi! Dar pînă acum crezuse că gestul acesta necugetat n-a fost cunoscut şi de alţii. Faptul că Gise vorbise, ceea ce era neaşteptat şi de neînţeles pentru el, îl scoase din fire.) Nu-şi putu stăpîni amărăciunea:

— Ţi-ai greşit vocaţia, făcu el rînjind. Ai fi putut să fii un foarte bun poliţist!

Antoine, jignit de tonul lui, ripostă:

— Băiatule, cînd ţii atît de mult să tăinuieşti viaţa pe care o duci, n-o dai în vileag în paginile unei reviste!

Jacques, ca ars, îi strigă în faţă:

— Da? Vrei să spui că din nuvela mea ai aflat despre trimiterea acelor flori?

Antoine era gata să-şi piardă cumpătul:

— Nu, replică el, voind să se arate calm şi intonînd silabele cu un accent muşcător. Dar nuvela ta mi-a îngăduit să înţeleg întreaga semnificaţie a gestului tău! Şi după ce-i aruncă această săgeată grăbi pasul, luînd vîntul în piept.

Numaidecît însă, sentimentul că a făcut o greşeală de neîndreptat îl năpădi cu atîta putere, încît i se tăie răsuflarea. Încă o frază şi totul se va nărui: Jacques îi va scăpa din mînă pentru totdeauna... De ce-şi pierduse oare firea dintr-o dată, lăsîndu-se pradă supărării? Fiindcă venise vorba despre Gise? Şi acum ce să facă? Să se explice? Să se scuze? Dar mai era timp? Ah, era în stare de orice, numai să poată drege lucrurile!

Era pe punctul de a se întoarce către fratele său, spre a-şi recunoaşte, cu duioşie, greşeala, cînd, deodată, simţi că Jacques îl apucă de braţ şi că se agaţă de el cu toată puterea: îl strîngea cu o căldură pătimaşă, neaşteptată, cu o îmbrăţişare zbuciumată, frăţească, în care se topi, cît ai clipi, nu numai schimbul acesta de cuvinte amare, dar toată tăcerea celor trei ani de despărţire. Buze tremurînde îi bolboroseau la ureche, cu glas sfîrşit:

— Dar cum, Antoine? Ce ţi-ai închipuit? Ai crezut că Gise... că eu, eu... ai crezut cu putinţă aşa ceva?... Eşti nebun!

Privirile li se încrucișară. A lui Jacques era dureroasă, dar purificată, întinerită, și pe chipul lui, pudoarea jignită îmbina indignarea cu durerea. Pentru Antoine totul fu ca un val binefăcător de lumină. Strîngea cu bucurie brațul fratelui său. Oare îi bănuise cu adevărat pe cei doi copii ? Nu mai știa. Se gîndea la Gise cu o emoție adîncă. Se simți deodată ușurat, eliberat de orice gînd apăsător, nespus de fericit. În sfîrșit, își regăsise fratele !

Jacques tăcea. Prin fața ochilor săi nu se desfășurau decît amintiri care-i făceau rău : seara aceea de la Maisons-Laffitte, cînd simțise nu numai dragostea Gisei, dar și atracția trupească, de neînvins, pe care o trezea în el ; sărutarea lor scurtă și tulburătoare, sub tei, în noapte ; apoi gestul romantic al Gisei, așternînd petale de trandafiri pe locul unde își dăduseră unul altuia acel sfios semn de iubire...

Antoine tăcea și el. Cît de mult ar fi vrut să rupă tăcerea asta ; dar stătea mut, intimidat. Printr-o strîngere de braț, încercă să-i transmită lui Jacques doar atît : „Da, am fost nebun ; acum te cred, te cred și sînt fericit !" Celălalt răspunse acestei strîngeri tot printr-o strîngere de braț. Așa, se înțelegeau mai bine decît prin cuvinte.

Înaintau prin ploaie, strînși unul lîngă altul, amîndoi tulburați de această atingere prea duioasă și care se prelungea prea mult ; dar nici unul, nici altul nu îndrăznea să facă primul gest de dezlipire. Atunci, cum înaintau pe lîngă zidul care îi adăpostea de vînt, Antoine își deschise umbrela și își creară astfel impresia că s-au lipit unul de altul ca să se apere de ploaie.

Ajunseră la pensiune fără să-și mai fi spus vreo vorbă pe drum. În fața porții însă, Antoine se opri, își trase brațul și rosti cu glas firesc :

— Ascultă, desigur că ai multe treburi de făcut pînă diseară. Te las, da ? Am să mă duc să vizitez orașul...

— Pe timpul ăsta ? ! făcu Jacques. Zîmbea, dar Antoine observă în zîmbetul lui o umbră de neîncredere. (De fapt, amîndurora le era teamă să petreacă împreună această lungă după-amiază.) Nu, reluă Jacques. Am vreo două-trei scrisori de scris, dar în douăzeci de minute le scriu ; pe urmă, probabil, o vizită de făcut, înainte de cinci. Gîndul la această vizită îi întunecă parcă fruntea. Totuși, se stăpîni : Pînă atunci, însă, sînt liber. Să urcăm.

În lipsa lor, camera fusese rînduită. Soba, umplută din nou cu lemne, duduia. Își întinseră paltoanele ude în fața fo-

culuí, ajutîndu-se unul pe altul cu o camaraderie necunoscută pînă atunci.

Una din ferestre rămăsese deschisă. Antoine se apropie de ea. În mijlocul acelei oşti de acoperişuri care coborau spre lac, se înălţa un turn, încoronat, ca un suveran, cu un şirag de clopote mici, şi a cărui săgeată înaltă, de un verde-cenuşiu, lucea în ploaie. Îl arătă cu degetul.

— Sfîntul Francisc, spuse Jacques. Poţi să vezi cît e ceasul ?

Pe una din laturile clopotniţei se afla un cadran vopsit în roşu şi auriu.

— Două şi un sfert.

— Eşti un om fericit ! Mie mi-a slăbit vederea detot. Şi nu pot să port ochelari din pricina migrenelor de care sufăr.

— Migrene ? ! exclamă Antoine, care tocmai închidea fereastra.

Se întoarse repede. Chipul lui întrebător îl făcu pe Jacques să zîmbească :

— Da, doctore. Am avut nişte dureri de cap îngrozitoare şi nu mi-au trecut nici acum cu totul.

— Ce fel de dureri de cap ?

— O durere, uite, aici...

— Întotdeauna în partea stîngă ?

— Nu...

— Ameţeli ? Tulburări de vedere ?

— Fii pe pace, spuse Jacques, pe care această discuţie începea să-l plictisească. Acum mă simt mult mai bine.

— Ta-ta-ta ! făcu Antoine, care nu glumea. O să trebuiască să te examinăm serios, să studiem puţin fenomenele digestive...

Cu toate că n-avea de gînd să înceapă imediat un consult medical, făcuse un pas maşinal spre Jacques, iar acesta nu se putu împiedica să nu schiţeze o mişcare de retragere. Pierduse obiceiul ca cineva să se ocupe de el ; cea mai mică atenţie i se părea o ştirbire a independenţei lui. De altfel, aproape îndată se stăpîni ; apoi, mai pe urmă, faptul că cineva se îngrijea de persoana lui îi trezi impresia de ceva plăcut, ca şi cum o suflare călduţă i-ar fi mîngîiat trupul, înţepenit de mult.

— Altă dată n-aveai nimic, continuă Antoine. Cum au început ?

Jacques, căruia acum îi părea rău că dăduse înapoi, voi să răspundă, să dea oarecare lămuriri. Dar cum să spună adevărul ?

— Au început în urma unui fel de boală... ca un șoc... o gripă, nu mai știu... poate și ceva malarie... Am stat aproape un an în spital.

— În spital ? Unde ?

— La... Gabès.

— Gabès ? În Tunisia ?

— Da. Mi se pare că am căzut și în delir. Atunci, după aceea, am avut niște dureri groaznice de cap timp de mai multe luni.

Antoine nu spuse nimic, dar se putea ghici ușor ce gîndește : „Să ai la Paris un cămin cu tot ce-ți trebuie, să fii fratele unui medic și să riști să crăpi într-un spital din Africa !"

— Ceea ce m-a salvat, reluă Jacques, dorind să vorbească de altceva, a fost frica. Spaima de a muri acolo, în cuptorul acela. Mă gîndeam la Italia, așa cum un naufragiat se gîndește, probabil, pe pluta lui, la pămînt, la fîntînile cu apă dulce... Nu mai aveam decît un gînd : mort sau viu, să iau vaporul să ajung la Neapole...

Neapole... Antoine își aminti de Lunadoro, de Sybil, de plimbările lui Giuseppe pe deasupra golfului. Spuse într-o doară :

— De ce la Neapole ?

Jacques se făcu roșu ca purpura. Păru că se luptă o clipă cu el însuși înainte de a lămuri ceva ; apoi ochii lui albaștri rămaseră ficși.

Antoine se grăbi să rupă tăcerea :

— Ceea ce ți-ar fi trebuit ar fi fost, cred, odihna, dar într-un aer tare.

— Mai întîi, continuă Jacques — și se vedea bine că nu ascultase ceea ce-i spusese Antoine — la Neapole aveam o recomandare pentru cineva de la consulat. Amînările militare se capătă mai ușor în străinătate. Voiam să fiu în regulă. Umerii i se îndreptară. La drept vorbind, aș fi preferat să fiu dat dezertor decît să mă întorc în Franța, să mă las închis în cazărmile lor !

Antoine nu clipi. Schimbă vorba :

— Dar aveai bani pentru... călătoriile astea ?

— Ce întrebare ! Te caracterizează ! Începu să umble în sus și în jos, cu mîinile în buzunare. Niciodată n-am rămas prea multă vreme fără bani, fără strictul necesar. Acolo, la început, firește, a trebuit să fac orice... Roși din nou și își feri privirea într-o parte : O, cîteva zile numai... Căci te descurci repede, știi...

— Dar cum ? Ce făceai ?

— De toate... De pildă... dădeam lecţii de franceză într-o şcoală de ucenici... făceam corecturi, noaptea, la *Courrier Tunisien* sau la *Paris-Tunis*... Mi-a fost de mult folos, adesea, faptul că ştiam să scriu italieneşte tot atît de bine ca şi franţuzeşte... În curînd, am ajuns să scriu şi articole, am căpătat revista presei la o publicaţie săptămînală, pe urmă ştiri mărunte, bucătăria... Apoi, îndată ce mi-a fost cu putinţă, reportajul ! Ochii-i lucirâ : Ehei, dac-aş fi fost destul de sănătos, aş fi şi astăzi încă acolo ! Ce viaţă !... Îmi aduc aminte, la Viterbe... (De ce nu şezi ? Nu, mie-mi place mai mult să umblu...) Mă trimiseseră la Viterbe, unde nimeni nu îndrăznea să se ducă, pentru procesul acela faimos al Camorrei, ţi-aduci aminte ? Martie 1911... Ce aventură ! Locuiam la nişte napolitani. Un adevărat cuib de bandiţi ! În noaptea de 13 spre 14, au şters putina cu toţii ; cînd a sosit poliţia, dormeam, eram numai eu singur. Am, am... Se întrerupse la mijlocul frazei, cu toate că Antoine era foarte atent sau poate tocmai de aceea. Cum să descrii prin cuvinte, fie măcar şi foarte palid, viaţa aceea ameţitoare, care a ţinut luni de zile ? În ciuda privirii stăruitoare a fratelui său, îşi întoarse faţa : Ce departe mi se par toate astea acum ! Dar mai bine să nu ne mai gîndim la ele... Şi, ca să gonească el însuşi vraja acestor amintiri, se sili să vorbească din nou, dar calm : Îmi spuneai... în legătură cu durerile acelea de cap... Ei bine, eu niciodată n-am putut suporta primăvara din Italia. Îndată ce-am putut, îndată ce-am fost liber — încreţi din sprîncene : fără îndoială că şi aici se lovea de amintiri dureroase —, îndată ce-am putut să scap de toate astea, făcu el, tăind aerul cu braţul, m-am îndreptat în sus, spre nord.

Se oprise, în picioare, cu mîinile în buzunar, cu ochii la sobă.

Antoine întrebă :

— În nordul Italiei ?

— Nu ! exclamă Jacques, tresărind. Viena, Budapesta... Apoi Saxa, Dresda. Şi pe urmă, München... Chipul i se întunecă deodată ; îi aruncă fratelui său o privire ascuţită şi păru, în adevăr, că şovăie ; buzele-i fremătară. Dar, după cîteva clipe, îşi strîmbă gura şi se mărgini să murmure, cu dinţii atît de încleştaţi, încît ultimul cuvînt abia se înţelese : Ah, München... Münchenul ăsta e un oraş în-spăi-mîn-tă-tor !

Antoine se grăbi să-l întrerupă :

— În orice caz, tu ar trebui... Atîta timp cît nu se cunoaşte pricina... O migrenă nu-i o boală, e un simptom...

Dar cum Jacques nu-l asculta, Antoine tăcu.

Se mai întîmplase de cîteva ori același fenomen : ai fi jurat că Jacques simțea, pe neașteptate, nevoia să dezvăluie o taină care-i rodea sufletul ; gura i se mișca, părea că e gata să-și înceapă spovedania, dar deodată, ca și cum vorbele i s-ar fi înăbușit în gîtlej, se oprea brusc. Și, de fiecare dată, Antoine, ca reținut de o teamă absurdă, în loc să-și ajute fratele să treacă obstacolul, se poticnea el însuși și se dădea în lături, rătăcind cu gîndul, fără noimă, în te miri ce direcție.

Acum tocmai se întreba cum să-l facă pe Jacques să-și continue povestirea, cînd un zgomot de pași ușori se auzi pe scări. O bătaie, ușa se deschise aproape în același timp, și Antoine zări apărînd o mutră zburlită de băiețandru.

— Mă iertați. Vă deranjez ?

— Intră, făcu Jacques îndreptîndu-se spre ușă.

Nu era nicidecum un băiețandru, ci un om mărunt, fără vîrstă precisă, ras, cu obrajii albi ca laptele, cu părul ciufulit de culoarea cînepii uscate. Șovăi în prag și probabil că aruncă spre Antoine o privire îngrijorată ; dar ochii îi erau acoperiți de niște gene atît de dese, încît nu i se putea zări mișcarea pupilelor.

— Vino lîngă sobă, îi spuse Jacques oaspetelui, ajutîndu-l să-și scoată paltonul.

Părea, pentru a doua oară, hotărît să nu-l prezinte pe fratele său. Dar zîmbea fără stinghereală și nu dădea impresia că e stînjenit de prezența lui Antoine.

— Am venit să-ți spun că a sosit Mithoerg și că aduce o scrisoare, lămuri musafirul. Vorbea șuierător, repede, dar cu un glas coborît, aproape cu teamă.

— O scrisoare ?

— De la Vladimir Kniabrowski !

— De la Vladimir Kniabrowski ? ! exclamă Jacques, și trăsăturile i se luminară deodată. Șezi, pari obosit. Vrei o bere ? Un ceai ?

— Nu, mulțumesc, nimic. Mithoerg a sosit azi-noapte. Vine de acolo... Așa că eu... ce să fac ? Ce sfat îmi dai ? Să încerc ?

Jacques pregetă cîtva timp înainte de a răspunde.

— Da. Acum, e singurul mijloc ca să aflăm adevărul.

Celălalt se frămînta.

— Strașnic ! Bănuiam eu ! Ignace mă descurajase. Chenavon, de asemenea. Dar dumneata, dumneata... strașnic !

Stătea cu fața spre Jacques, și pe chipul lui mic licărea o lumină de încredere.

— Dar să știi !... zise Jacques foarte serios, ridicînd degetul.

Albinosul își legănă capul de sus în jos, în semn de consimțire.

— Cu blîndețe, cu blîndețe, rosti el, grav.

Trupul lui firav exprima o tărie de fier.

Jacques îl privi de aproape.

— Nu cumva ai fost bolnav, Vanheede ?

— Nu, nu... Puțin obosit. Apoi adăugă, zîmbind cu obidă : Știi, mă simt așa de prost în hardughia aia a lor !

— Prezel mai e aici ?

— Da.

— Și Quilleuf ? Să-i spui din partea mea lui Quilleuf că vorbește prea mult. Înțelegi ? O să priceapă.

— Ah, Quilleuf ! I-am spus-o verde în față : „Vă purtați ca și cum ați fi voi înșivă niște nemernici !" A rupt în bucăți manifestul lui Rosengaard, fără să-l citească ! Totul e putred acolo. Și repetă : Totul e putred ! cu un glas surd și indignat ; dar în același timp, un zîmbet de o blîndețe îngerească îi lumină buzele de fetiță. Urmă pe un ton ascuțit, șuierător : Saffrio ! Tursey ! Peterson ! Toți ! Și chiar Suzanne ! Miroase a putregai !

Jacques dădu din cap.

— Josepha, poate. Dar Suzanne, nu. Ai grijă, Josepha e o creatură ticăloasă. O să vă strice pe toți.

Vanheede îl privea atent, în tăcere. Își mișca pe genunchii mici mîinile-i de păpușă și i se vedeau încheieturile neînchipuit de slabe și palide.

— Știu foarte bine. Ei și ? Tocmai acum s-o aruncăm în apă ? Dumneata ai face-o, spune ? E ăsta un motiv ? La urma urmei, e o ființă și ea, și nu-i chiar cea mai nemernică... Și, în definitiv, s-a pus sub protecția noastră. Atunci ? Cu blîndețe, numai cu blîndețe... Suspină : Cîte ființe ca ea n-am întîlnit eu pîn-acum !... Totul e putred ! Suspină iar, își aruncă în fugă privirea spre Antoine, apoi se ridică și, apropiindu-se de Jacques, vorbi deodată înfierbîntat : Scrisoarea lui Vladimir Kniabrowski e o scrisoare frumoasă, să știi...

— Și, întrebă Jacques, ce are de gînd să facă acum ?

— Se îngrijește. Și-a regăsit nevasta, mama, copilașii. Se pregătește să trăiască, să ia viața de la capăt.

Vanheede începu să se miște prin fața sobei ; din cînd în cînd își strîngea cu nervozitate mîinile. Și, ca și cum și-ar fi vorbit sieși, spuse, cu un accent de reculegere :

— Un suflet tare curat Kniabrowski ăsta...

— Tare curat, repetă imediat Jacques, pe același ton.

Apoi adăugă, după o clipă de tăcere :

— Cînd crede că o să-i apară cartea ?

— Nu vrea să spună.

— Ruskinoff e de părere că e ceva răscolitor, știi ?

— Nici nu poate fi altfel ! O carte pe care a scris-o în întregime în închisoare ! Făcu cîțiva pași. Nu ți-am adus scrisoarea lui azi : am dat-o Olgăi, s-o ducă la cerc. O voi primi înapoi diseară.

Se mișca înainte și înapoi, cu ușurința unei flăcări jucăușe, cu capul sus, fără să-l privească pe Jacques, și părea că surîde unor îngeri.

— Vladimir scrie că niciodată n-a avut atîta conștiință de sine ca în închisoare. Singur, cu singurătatea lui. Glasul îi devenea tot mai armonios, dar din ce în ce mai întunecat : Și mai scrie că celula lui se afla sus, deasupra clădirilor, și că se cățăra pe scîndurile patului ca să ajungă cu fruntea pînă la fereastra cu gratii. Zice că sta așa, acolo, ore întregi, gîndind, privind vîrtejul fulgilor de zăpadă prin văzduh. Zice că nu putea să vadă nimic altceva, nici un acoperiș, nici un vîrf de copac, nimic, absolut nimic. Dar, de cum se împrimăvăra și tot timpul verii, spre sfîrșitul după-amiezii, vreme de un ceas, puțin soare îi cădea pe față. Zice că toată ziua aștepta să vină ceasul ăsta. Ai să-i citești scrisoarea. Spune că o dată a auzit plîngînd, undeva, departe, un copilaș... Altă dată a auzit o detunătură...

Vanheede aruncă o scurtă ochire spre Antoine, care-l asculta și care nu se putea stăpîni să nu-l urmărească din ochi, curios.

— Dar o să-ți aduc mîine scrisoarea, făcu el, așezîndu-se iar.

— Nu mîine, spuse Jacques, mîine nu voi fi aici.

Vanheede nu se arătă surprins. Dar întoarse din nou capul spre Antoine și, după o scurtă pauză, se ridică în picioare.

— Iartă-mă. Te-am deranjat, fără îndoială. Dar eram nerăbdător să-ți aduc aceste vești despre Vladimir.

Jacques se ridică și el.

— Lucrezi prea mult acum, Vanheede ; ar trebui să te cruți.

— Da de unde !

— Tot la Schomberg et Rieth ?

— Tot. Zîmbi malițios : Scriu la mașină. Spun : „Da, domnule", de dimineață pînă seara și bat încontinuu la mașină. Dar ce importanță are asta ? Cînd vine seara, mă regăsesc pe mine însumi. Atunci sînt liber să gîndesc : „Nu, domnule", toată noaptea, pînă a doua zi dimineață.

În aceeași clipă, micul Vanheede își ridică foarte sus capul și ciufuț lui de cînepă zburlit îi dădea și mai mult aerul că vrea să se înalțe pe picioare. Făcu o mișcare ca și cum, de data asta, i-ar fi vorbit lui Antoine :

— Am crăpat de foame zece ani, domnilor, pentru ideile astea ! Țin la ele ! Apoi se întoarse lîngă Jacques, îi întinse mîna și, pe neprevăzute, glasul lui subțirel se tulbură : Dumneata vrei să pleci ?... Îmi pare rău. Îmi făcea bine să vin pe aici, știi ?

Jacques, mișcat, nu răspunse ; dar își puse mîna cu un gest afectuos pe brațul albinosului. Antoine își aminti de omul cu cicatrice. Jacques făcuse și atunci același gest prietenos, plin de îndemn, oarecum protector. Părea, în adevăr, că ocupă un loc deosebit în adunările astea ciudate ; i se cerea sfatul, așteptau părerile lui, le era teamă de dezaprobarea sa ; de asemenea, veneau cu toții la el să-și încălzească inima în preajma lui.

„E un Thibault !... își spuse Antoine încîntat. Dar numai-decît se simți năpădit de tristețe. Jacques n-o să rămînă la Paris ; se va întoarce să trăiască în Elveția, asta fără doar și poate." Oricît și-ar fi spus : „Ne vom scrie, voi veni să-l văd, nu va mai fi același lucru ca în cei trei ani..." simțea totuși o sfîșietoare strîngere de inimă. „Dar care va fi opera lui ? Ce viață își va putea croi în mijlocul acestor oameni ? Ce se va alege din toată energia lui ? Oare acesta e viitorul strălucit pe care i l-am visat eu ?"

Jacques îl luase pe prietenul său de braț și-l conducea, cu pași mărunți, spre ușă. Acolo, Vanheede se întoarse, îl salută pe Antoine cu o sfioasă înclinare a capului, apoi dispăru pe palier, urmat de Jacques.

Antoine mai auzi o dată glăsciorul acela șuierător :

— ...Totul e atît de putred... Ei nu-i rabdă în jurul lor decît pe cei slugarnici, pe cîinii care se gudură...

X

Jacques se întoarse în cameră. El nu dădu nici o lămurire asupra acestei vizite, așa cum nu dăduse nici asupra biciclistului cu pelerină. Își turnă un pahar cu apă și-l bău pe îndelete.

Antoine, ca să facă ceva, își aprinse o țigară, se ridică și zvîrli chibritul în sobă, se duse să arunce o privire pe fereastră, apoi se întoarse la locul lui și se așeză din nou.

Tăcerea stărui de cîteva minute. Jacques începu să se plimbe iarăși prin odaie :

— Asta-i ! exclamă el pe negîndite, fără a se întrerupe din mers. Trebuie să încerci să mă înțelegi, Antoine ! Cum mi-aș fi putut îngropa trei ani din viață în școala lor ? Spune și tu !

Antoine, surprins de aceste cuvinte, deveni atent și se arătă dispus să fie înțelegător.

— Prelungirea asta camuflată a liceului !... urmă Jacques. Cursurile alea, lecțiile, nesfîrșitele lor explicații ! Respectul ăla pentru toate !... Și promiscuitatea ! Toate ideile aduse la un numitor comun, călcate în picioare de turmă, în chichinețele alea fără aer. Ah, grupele lor de studiu ! Pedagogii, tiranii lor ! Și vocabularul lor de papagali, pricepi ? Nu, niciodată n-aș fi putut... Înțelege-mă, Antoine... Nu spun că... De bună seamă, am toată stima pentru ei... Meseria asta de profesor nu poate fi exercitată decît în chip cinstit, cu credință. Te emoționează oarecum, din pricina demnității lor, a efortului lor spiritual, a devotamentului lor atît de prost plătit. Da, însă... Nu, tu nu mă poți înțelege, murmură el după o pauză. N-am plecat numai ca să scap de cazarmă și nici din scîrbă față de aparatura aceea didactică, nu... ci din pricina acestei vieți ridicole, Antoine ! Se opri din mers și repetă : Ridicole ! cu privirea ațintită în podea.

— Cînd te-ai dus să-l vezi pe Jalicourt, întrebă Antoine, erai hotărît mai dinainte să...

— Deloc !

Stătea în picioare, nemișcat, cu sprîncenele ridicate, cu ochii în pămînt, încercînd să reconstituie trecutul cu toată sinceritatea.

— Ah, luna aceea a lui octombrie ! Mă întorsesem de la Maisons-Laffitte într-o stare... într-o stare de plîns ! Umerii i se încovoiară ca sub o povară. Mormăi : Prea multe lucruri care nu se puteau împăca...

— Da, octombrie, spuse Antoine, care se gîndea la Rachel.

— Atunci, în ajunul începerii cursurilor, cînd, colac peste pupăză, mă amenința Școala Normală, m-a apucat un fel de spaimă... Gîndește-te cît e de ciudat ! Astăzi înțeleg limpede că, înainte de a mă duce să-l văd pe Jalicourt, simțeam doar o mare teamă, nimic mai mult. De bună seamă, sătul pînă în gît de toate, m-am gîndit de mai multe ori să las naibii școala și chiar să plec... Da... Dar asta nu era decît o reverie vagă, irealizabilă. Numai după seara petrecută la Jalicourt am hotărît totul în sinea mea. Te miră ? făcu el, ridicîndu-și, în sfîrșit, ochii și zărind chipul uluit al fratelui său. Ei bine, am

să-ți dau să citești însemnările pe care le-am făcut în seara aceea, după ce m-am întors ; tocmai am dat peste ele zilele trecute,

Începu să se plimbe iar, cu un aer mohorît, amintirea vizitei la Jalicourt părea că-l răscolește și acum.

— Cînd mă gîndesc la asta... spuse el, scuturîndu-și capul. Dar tu ce legături ai avut cu el ? V-ați scris ? Te-ai dus poate pe la el ? Ce impresie ți-a făcut ?

Antoine se mărgini să schițeze un gest șters.

— Da, spuse Jacques, gîndind că părerea fratelui său e defavorabilă, cred că ți-e greu să înțelegi ceea ce însemna el pentru generația mea ! Și, schimbîndu-și atitudinea, veni și se așeză în fața lui Antoine, în fotoliul de lîngă sobă. Ce ți-e și cu Jalicourt ăsta ! făcu deodată, zîmbind. Glasul i se îndulcise. Își întinse cu voluptate picioarele în dogoarea sobei. Antoine, de ani de zile ne spuneam : „Cînd voi fi elevul lui Jalicourt..." Ba chiar ne gîndeam : „Discipolul lui !" Eu, unul, ori de cîte ori stăteam în cumpănă în ceea ce privește școala, îmi spuneam : „Da, însă acolo e Jalicourt". Era singurul pentru care ni se părea că merită să îndurăm toată truda asta, înțelegi tu ? Îi știam versurile pe de rost. Scrierile lui circulau peste tot, frazele lui erau pe toate buzele. Se spunea despre colegii lui că-l invidiau. Izbutise să-și impună la universitate nu numai cursurile, care erau lungi improvizații lirice, pline de idei îndrăznețe, de digresiuni, de mărturisiri neașteptate, de cuvinte fără văl, dar chiar și vorbele lui de spirit, eleganța lui de bătrîn gentilom, monoclul lui, ba pînă și pălăria aceea de conchistador ! Era un tip plin de entuziasm, lunatic, original în felul lui, dar cu un suflet bogat și generos, o mare conștiință modernă, iar pentru noi, era acela care știuse să pună degetul pe toate rănile ! Îi scrisesem. Aveam cinci scrisori de la el ; mîndria mea, o comoară, cinci scrisori, din care trei, patru chiar, cred că sînt încă și astăzi minunate... Să vezi : într-o dimineață de primăvară, pe la unsprezece, îl întîlnisem... un prieten al meu și cu mine. Cum să uiți așa ceva ? Urca pe Rue Soufflot, cu pași mari și mlădioși. Îmi amintesc de jacheta lui cu pulpanele în vînt, de ghetrele lui albe, de părul cărunt sub borurile largi ale pălăriei. Drept ca un brad, cu monoclul lui, cu nasul coroiat, cu mustața-i albă, galică... Un profil de vultur bătrîn, gata să atace cu pliscul. O pasăre de pradă, dar corcită cu una din specia picioroangelor. Avea și ceva de lord bătrîn. Era de neuitat !

— Îl văd ! exclamă Antoine.

— Ne-am ținut după el pînă la poarta lui. Eram vrăjiți. Am căutat în zece librării fotografia lui ! Jacques își trase picioarele sub el cu un gest brusc. Ah, uite, cînd mă gîndesc la el, îl urăsc ! Apoi, aplecat înainte, cu mîinile întinse spre sobă, adăugă, gînditor : și, totuși, dacă am avut curajul să plec, lui i-l datorez !

— Sînt sigur că nici n-a bănuit, observă Antoine.

Jacques nu-l auzi. Cu fața spre foc, cu un zîmbet distrat pe buze, cu glas pierdut, spuse :

— Vrei să-ți povestesc ?... Ei bine, era într-o seară, după cină, cînd m-am hotărît, pe neașteptate, să mă duc la el, să-i explic... totul ! Și-am pornit, fără a mai aștepta, fără să judec... La nouă, sunam la poarta lui, în Place du Panthéon... Îi cunoști casa ? Un antreu întunecos, o bretonă bleagă, sufrageria, un foșnet de rochie ce se retrage iute. Masa era strînsă, dar pe ea se aflau un coș pentru lucru de mînă și niște rufe de cîrpit. Un miros de mîncare, de pipă, o căldură moleșitoare. Se deschide ușa : Jalicourt. Nimic care să semene cu bătrînul vultur din Rue Soufflot, nici cu autorul scrisorilor, nici cu poetul, nici cu marea conștiință — cu nici un Jalicourt cunoscut ! Nu era nimic din el. Un Jalicourt încovoiat de spate, fără monoclu, cu o haină veche plină de mătreață, cu o pipă stinsă, cu o gură ursuză. Cred că sforăia cu nasul lui mare vîrît în sobița de cărbuni, digerîndu-și varza pe care o mîncase la cină. Sigur că nu m-ar fi primit dacă slujnica... Dar, surprins, încoltit pe neașteptate, mă pofteste în cabinetul lui de lucru. Eu, nici una, nici două, încep, pe nepusă masă, înfierbîntat : „Vin la dumneavoastră etc..." El se ridică, se trezește puțin : văd renăscînd în el vulturul bătrîn. Își pune monoclul, mă pofteste pe un scaun și bătrînul lord îmi spune, surprins : „Un sfat ? Și cu subînțeles : Cum, n-ai pe nimeni căruia să i-l ceri ?" Era adevărat. Nu mă gîndisem niciodată la asta. Căci, ce vrei, Antoine ? e fatal : aproape niciodată n-am putut să urmez sfaturile tale... Nici pe ale altora... M-am condus totdeauna singur ; așa sînt eu ! Exact așa i-am răspuns și lui Jalicourt. Atenția lui m-a încurajat. Am mers drept la țintă : „Vreau să fiu romancier : un mare romancier..." Trebuia să încep cu asta. El nici n-a clipit. Atunci, mi-am dat drumul, i-am spus... în sfîrșit, tot ! Că simțeam în mine o putere, ceva intim, adînc, care-i al meu, care mă frămîntă ! Că, de ani de zile, toate eforturile de a mă cultiva au fost aproape numai în dauna acestei valori profunde ! Că mi-era lehamite de studii, de școală, de erudiție, de comentarii, de vorbărie și că dezgustul ăsta avea violența unui instinct de

apărare, de conservare! Zvîrlisem jugul! I-am spus: „Toate astea mă apasă, domnule, mă înăbuşă, mă abat de la adevăratul meu îndemn!" Jacques îşi aţintea asupra lui Antoine o privire care se schimba mereu şi care, aspră şi pasionată, devenea în aceeaşi clipă dureroasă, duioasă, aproape dezmierdătoare. Exclamă: E purul adevăr, Antoine, crede-mă!

— Da, înţeleg foarte bine, dragul meu.

— A, nu-i vorba chiar de orgoliu, continuă Jacques. Nu simt nici o poftă de a fi mai presus decît alţii, nimic din ceea ce se numeşte îndeobşte ambiţie. Dovadă, viaţa mea de aici! Cu toate astea, îţi jur, Antoine: aici am fost pe deplin fericit!

După o clipă de tăcere, Antoine vorbi:

— Povesteşte-mi mai departe. Ce ţi-a răspuns?

— Aşteaptă. N-a răspuns nimic, dacă mi-aduc bine aminte. Da. Aşa-i: ca să termin mai repede, îi arătai cîntecul *Izvorul*... Parafrazarea unui fel de poem în proză, pe care-l începusem atunci. O tîmpenie! făcu roşind. „Să te poţi, în fine, apleca asupra ta însuţi ca pe marginea unui izvor etc. Să dai la o parte ierburile, să dezvălui cupa aceasta de puritate, în care apa ţîşneşte din adîncuri..." Aici m-a întrerupt: „E drăguţă imaginea dumitale..." Asta-i tot ce găsise să-mi spună! Bou bătrîn! Îi căutam privirea. El se ferea de a mea. Îşi răsucea inelul în deget...

— Parcă-l văd... spuse Antoine.

— A început să-mi ţină o predică întreagă: „Să nu dispreţuieşti prea mult căile bătătorite... Folosul, mlădierea pe care o cîştigi supunîndu-te disciplinelor etc..." Ah, era la fel cu ceilalţi! Nu înţelesese nimic, absolut nimic! Nu găsea să-mi ofere altceva decît idei răsuflate! Eram furios că m-am dus la el, că i-am vorbit! A urmat cîtva timp pe acelaşi ton. Părea că n-are altă grijă decît să mă definească. Îmi spunea: „Eşti dintre aceia care... Tinerii de vîrsta dumitale sînt... Ai putea să fii clasificat printre firile clare..." Atunci, mi-a sărit ţîfna: „Urăsc clasificările, urăsc clasificatorii! Sub pretextul de a te clasifica, ei te mărginesc, te rod, ieşi din labele lor micşorat, ciuntit, numai cioturi!" Zîmbea, cred că era hotărît să suporte orice! În clipa aceea i-am strigat: „Îi urăsc pe profesori, domnule! De aceea am şi venit să vă văd pe dumneavoastră!" Zîmbea mereu, se prefăcea că-i măgulit. Ca să pară amabil, mi-a pus cîteva întrebări. Exasperante! Ce înfăptuisem? „Nimic!" Ce voiam să fac? „Totul!" Nu îndrăznea nici măcar să rînjească, belfer pedant şi caraghios! Îi era prea teamă să fie judecat de un tînăr! Fiindcă asta era mania lui: să audă părerea celor tineri despre el! De cînd

intrasem în biroul lui, nu se gîndea decît la un lucru, la cartea pe care tocmai o scria atunci : *Experiențele mele* (cred că trebuie să fi apărut, dar n-am s-o citesc niciodată). Îi treceau sudorile la gîndul că ar putea să-și rateze opul și, îndată ce se afla în fața unui tînăr, urmărit de obsesia falimentului, se întreba : „Ce va gîndi oare ăsta despre cartea mea ?"

— Bietul om... făcu Antoine.

— Da, îmi dau bine seama, era, poate, demn de plîns ! Numai că eu nu mă dusesem acolo ca să-l văd tremurînd ! Trăgeam încă nădejde, așteptam să-l văd pe Jalicourt al meu. Pe Jalicourt poetul, filosoful, omul, nu importă care, dar nu pe ăsta ! În sfîrșit, m-am ridicat. A fost un moment hazliu. Mă însoțea cu palavrele lui : „E atît de greu să dai sfaturi tinerilor... Nu există un adevăr *omnibus*, fiecare trebuie să și-l caute pe al său" etc... Eu mă îndreptam spre ieșire, mut, crispat, îți dai seama cum ! Trecui prin salon, prin sufragerie, prin anticameră, deschideam eu însumi ușile prin întuneric, mă poticneam în vechiturile lui, el abia avea timp să nimerească butonul electric...

Antoine zîmbi ; își amintea ordinea din casa aceea, mobilele lăcuite, scaunele tapisate, bibelourile. Dar Jacques continua cu o expresie speriată :

— Atunci... Stai !... Nu mai știu bine cum s-a întîmplat. Să fi înțeles, oare, deodată, de ce fugeam de el ? I-am auzit glasul parcă dogit în spatele meu : „Ce mai vrei altceva ? Vezi doar bine că sînt un om gol, sfîrșit !" Eram în antreu. Mă întorsesem spre el, năucit. Îți făcea milă ! Repeta : „Gol ! Sfîrșit ! Și fără să fi înfăptuit nimic !" Atunci, am început să protestez eu. Da, și în mod sincer. Nu mai eram furios pe el. Dar o ținea morțiș : „Nimic ! Nimic ! Numai eu știu asta !" Și cum eu stăruiam, l-a apucat un fel de turbare ; „Ce naiba vă însală atîta pe toți la mine ? Cărțile mele ? Egale cu zero ! N-am pus nimic în ele, nimic din ceea ce as fi putut pune ! Atunci, ce ? Spune ? Titlurile mele ? Cursurile mele ? Academia ? Ce altceva ? Asta ?" Apucase reverul hainei, unde era prinsă rozeta Legiunii de Onoare, și trăgea de el, îndîrjindu-se : „Asta ? Spune ! Asta ?"

Furat de istorisirea lui, Jacques se ridicase în picioare ; imita scena cu o aprindere crescîndă. Iar Antoine își aminti de un Jalicourt care-i apăruse o clipă în față, în același loc, înălțat, strălucitor sub lumina lămpii din tavan.

— S-a liniștit dintr-o dată, continuă Jacques. Cred că i-a fost teamă să nu-l audă cineva. A deschis o ușă și m-a împins într-un fel de cămară care mirosea a portocale, a ceară și a

terebentină. Avea o strîmbătură de om care rînjește, dar o privire plină de cruzime și ochiul îi era congestionat în spatele monoclului. Se rezemase cu cotul de un raft, pe care se aflau cîteva pahare și o compotieră ; nu știu cum de n-a răsturnat nimic. După trei ani, îmi stăruie încă în urechi tonul, cuvintele lui. Prinse a vorbi și iar a vorbi, cu glas surd : „Uite, am să-ți spun adevărul. Și eu eram la fel la vîrsta dumitale. Cînd eram puțin mai mare, poate ; absolvisem Școala Normală. Și eu am simțit vocația asta de romancier. Și eu am cunoscut forța aceea care are nevoie să fie liberă ca să se poată dezvolta în voie. Și eu am avut la un moment dat simțămîntul că-mi greșisem drumul. Și eu, de asemenea, m-am gîndit să cer sfatul cuiva. Numai că eu m-am dus la un romancier. Ghicește, la cine ? Nu, n-ai să înțelegi, azi nici nu-ți mai poți închipui măcar ce însemna el pentru tineret în 1880 ! M-am dus la el, m-a lăsat să vorbesc, mă cerceta cu ochii lui vii, scărmănîndu-și barba ; foarte grăbit, s-a sculat de pe scaun, fără a mă lăsa să termin. Ah, el n-a stat deloc în cumpănă ! Mi-a spus, căutîndu-și parcă vorbele, cu vocea lui șuierătoare, în care *s* devenea *f :* «Nu efte decît o fingură ucenicie pentru noi : jurnalifmul !» Da, așa mi-a spus. Aveam douăzeci și trei de ani. Și am plecat tot așa precum venisem, domnule : ca un nătărău. M-am întors la hîrtoagele mele, la profesorii mei, la camarazii mei, la concurență, la revistele de avangardă, la pălăvrăgeli, la viitorul meu frumos ! Frumosul meu viitor !" Și pac ! mîna lui Jalicourt îmi cade pe umăr. N-am să uit niciodată ochiul acela, ochiul acela de ciclop, care ardea în dosul monoclului. Se înălțase din tot trupul și îmi vorbea drept în față : „Ce vrei de la mine, domnule dragă ? Un sfat ? Ei bine, uite-l : Aruncă toate cărțile, urmează-ți instinctul ! Ține minte un lucru : dacă ai un dram de geniu, n-ai să poți face niciodată nimic decît urmîndu-ți calea proprie, mînat de propriile dumitale forțe !... Poate că pentru dumneata timpul nu e încă pierdut ! Repede ! Du-te și trăiește ! Nu importă cum, nu importă unde ! Ai 20 de ani, ai ochi, picioare. Ascultă-l pe Jalicourt ! Intră la un ziar, aleargă după fapte diverse. Mă înțelegi ? Nu sînt nebun. Faptele diverse ! Aruncă-te în groapa comună ! Numai așa va scoate zgura din dumneata. Nu sta o clipă, de dimineață pînă seară, nu pierde nici un accident, nici o sinucidere, nici un proces, nici o dramă mondenă, nici o crimă de lupanar ! Deschide-ți ochii, privește tot ceea ce o civilizație tîrăște după ea, și bun, și rău, tot ce-i nebănuit, tot ce nu-i născocit ! Și poate că după aceea ai să-ți poți îngădui să spui ceva despre om, despre societate, despre dumneata..." Ce să-ți spun, nu-l mai priveam, îl sorbeam din ochi, eram absolut electrizat. Dar totul s-a spulberat brusc.

Fără un cuvînt, a deschis uşa şi aproape m-a gonit, împingîndu-mă înaintea lui, prin antreu, pînă la palier. Nici acum nu-mi explic de ce. Se trezise ?... Îi părea rău de înflăcărarea sa ?... I-a fost teamă c-am s-o divulg ?... Parcă văd şi azi cum îi tremura falca lungă. Bolborosi, înăbuşindu-şi glasul : „Du-te... pleacă... du-te !... Întoarce-te la bibliotecile dumitale, domnule !...“ Uşa s-a închis cu zgomot. Puţin îmi pasă. Am coborît în fugă cele patru etaje, am ajuns în stradă, alergam nebuneşte în noapte, ca un mînz care a scăpat la cîmp !

Emoţia îl sugrumă. Îşi turnă un al doilea pahar de apă şi-l dădu pe gît dintr-o dată. Îi tremura mîna ; cînd puse paharul pe masă, îl lovi uşor de garafă : se auzi un clinchet. În mijlocul tăcerii, sunetul acesta de cleştar se prelungi mult, nevrînd parcă să se mai stingă.

Antoine era frămîntat de gînduri, se silea să lege între ele întîmplările dinaintea fugii lui Jacques. Multe amănunte îi scăpau. Ar fi vrut să-l facă pe Jacques să vorbească despre cele două iubiri ale lui Giuseppe. Numai că subiectul acela... „Prea multe lucruri care nu se puteau împăca“, suspinase Jacques mai adineauri ; asta era tot ; tăcea cu o încăpăţînare sălbatică, ceea ce dovedea cu prisosinţă cît de mult contribuiseră complicaţiile acestea sentimentale la hotărîrea fugarului. „Dar acum, se întreba Antoine, ce loc or mai fi avînd ele în inima lui ?“

Se străduia să reconstituie faptele, sumar. În octombrie se întorsese, aşadar, de la Maisons. Care au fost, în momentul acela, relaţiile lui cu Gise, întîlnirile cu Jenny ? A încercat oare să le rupă ? Sau îşi luase angajamente cu neputinţă de îndeplinit ? Antoine şi-l închipui apoi pe fratele său la Paris : fără un plan precis de studii, singur şi prea liber, sucind şi răsucind în inima lui această problemă de nerezolvat ; desigur că trăise într-o exaltare continuă, într-o neliniştе insuportabilă. Singura perspectivă ce i se deschidea în faţă era începutul anului şcolar, internatul de la Şcoala Normală, care-l dezgusta. În acel moment s-a produs vizita la Jalicourt şi, pe neaşteptate, o ieşire, o uriaşă spărtură în zare : să se smulgă, să înfrunte imposibilul, să înceapă aventura, să trăiască ! „Da, îşi spunea Antoine, asta explică nu numai plecarea lui Jacques, dar şi faptul că s-a putut izola trei ani în tăcerea asta de moarte. Să înceapă totul de la capăt ! Şi ca s-o poată lua de la capăt — să uite totul, să fie uitat de toţi !... Totuşi, gîndi mai departe, să profite în felul acesta de faptul că eu eram plecat la Le Havre, să nu aştepte măcar douăzeci şi patru de ore ca să mă revadă, ca să-mi vorbească ? !“ Indignarea lui era gata să se stîrnească iar ; dar se stăpîni, lăsă la o parte orice necaz

şi, încercînd să reia firul convorbirii, spre a cunoaşte urmarea, spuse :

— Aşadar... ai plecat a doua zi după aceea ?...

Jacques se aşezase iar lîngă sobă ; cu coatele pe genunchi, cu umerii plecaţi, cu capul înclinat, fluiera încetişor.

Ridică ochii.

— Da, a doua zi. Apoi, cu o voce reţinută, adăugă : Îndată după scena cu...

Scena cu tatăl, scena de la palatul Seregno ! Antoine uitase de ea.

— Tata nu mi-a spus niciodată nimic, zise el repede.

Jacques se miră. Cu toate astea, îşi întoarse privirea spre el şi gestul pe care-l făcu părea că spune : „Cu atît mai rău... Mă doare inima cînd îmi amintesc..."

„Prin urmare, de aceea n-a aşteptat întoarcerea mea de la Le Havre !" gîndi Antoine, aproape voios.

Jacques căzu iar pe gînduri şi începu din nou să fluiere. O cută aspră îi brăzda linia sprîncenelor. În cîteva clipe retrăi, fără să vrea, minutele acelea tragice : tatăl şi fiul, singuri în sufragerie ; masa tocmai se sfîrşise ; domnul Thibault îi pusese o întrebare asupra deschiderii şcolii, şi Jacques răspunsese, cu brutalitate, că s-a retras de la şcoală ; îşi aruncau unul altuia replici din ce în ce mai usturătoare ; pumnul tatălui lovea în masă... Scos din fire, lăsîndu-se pradă unei nebunii momentane, de neînţeles, Jacques îi aruncase în faţă, ca o sfidare, numele lui Jenny ; apoi, înfruntînd toate ameninţările, ameninţînd el însuşi, pierzîndu-şi capul, folosise cuvintele cele mai grele, pînă în clipa cînd, rupînd în urma lui toate punţile şi făcînd cu neputinţă orice întoarcere, ameţit de revoltă şi deznădejde, plecase strigînd : „Am să mă omor !"

Această evocare fu atît de precisă, atît de sfîşietoare, încît se ridică deodată, ca şi cum l-ar fi înţepat ceva. Antoine avu totuşi timpul să surprindă în ochii fratelui său o lumină de căinţă. Dar Jacques îşi reveni numaidecît.

— A trecut de patru, zise el. Dacă-i vorba să fac vizita asta... Şi îşi îmbrăcă numaidecît paltonul ; părea nerăbdător să plece. Tu rămîi aici, da ? Mă întorc înainte de cinci. Bagajul mi-l fac repede. Mîncăm la bufet, e mai bine ! Aruncă pe masă mai multe mape, pline cu tot felul de hîrtii. Uite, adăugă, dacă te distrează... Articole, nuvele scurte... Cele mai puţin proaste din lucrurile pe care le-am scris în anii aceştia din urmă !

Trecuse pragul cînd, întorcîndu-se oarecum stingherit, spuse peste umăr, pe un ton uşor :

— Dar nu-mi vorbești nimic de... de Daniel ?

Antoine avu impresia că fusese gata să spună : „...de familia Fontanin ?"

— Daniel ? Închipuiește-ți, am devenit foarte buni prieteni ! După plecarea ta, s-a arătat atît de devotat, atît de afectuos...

Jacques, ca să-și ascundă tulburarea, făcea pe miratul, iar Antoine se prefăcea că-l crede.

— Te miră ? făcu el rîzînd. E adevărat că sîntem destul de deosebiți unul de altul, dar am sfîrșit prin a-i accepta concepția lui despre viață : poate fi legitimă pentru un artist ca el. Știi c-a depășit orice așteptare ! Expoziția sa din 1911, la Ludwigson, l-a făcut pur și simplu celebru ! Ar vinde mult dac-ar voi, dar lucrează atît de puțin... Ne deosebim unul de altul... *ne deosebeam* mai ales, preciză el, fericit că a găsit prilejul să vorbească puțin și despre el însuși și să-i arate lui Jacques că portretul lui Umberto nu-i mai semăna. Știi, nu mai sînt atît de ambițios ca înainte ! Nu mai cred că-i atît de necesar...

— E la Paris ? îl întrerupse cu bruschețe Jacques. Știe că... ?

Antoine abia își putu stăpîni o mișcare de ciudă.

— Nu, își face serviciul militar. E sergent la Lunéville. Pentru vreo zece luni încă ; pînă la 14 octombrie. L-am văzut foarte rar de vreun an încoace.

Tăcu, ca înghețat parcă de privirea posomorîtă, absentă, pe care fratele său o țintea asupra lui.

Îndată ce simți că glasul nu-i mai trădează tulburarea, Jacques spuse :

— Să nu lași focul să se stingă, Antoine.

Și plecă.

XI

Rămas singur, Antoine se apropie de masă și deschise, curios, mapele.

Erau îngrămădite acolo, unele peste altele, tot felul de documente. Mai întîi, un teanc de articole asupra unor subiecte de actualitate, tăiate din ziare și semnate : „Jacques Fatalistul". Pe urmă, o serie de poeme despre munți, apărute într-o revistă belgiană, sub pseudonimul „J. Mühlenberg". În sfîrșit, o culegere de nuvele scurte, intitulată *Pagini din Cae-*

tul negru, un fel de schițe scrise, fără îndoială, pe marginea reportajelor, și semnate „Jack Baulthy". Antoine citi cîteva : *Octogenarii, Sinucidere de copil, Gelozie de orb, O supărare.* Personajele, luate din viața de toate zilele, zugrăvite ca într-un desen, aveau un relief deosebit ; stilul curgător, sacadat din *Sorellina,* despuiat aici de orice lirism, dădea acestor notații un caracter de adevăr, care trezea și menținea interesul.

Dar, cu toată plăcerea ce i-o producea lectura acestor pagini, Antoine nu-și putea concentra atenția. Aflase atît de multe lucruri neașteptate de azi-dimineață și pînă acum ! Și, mai ales, îndată ce rămase singur, gîndul i se îndreptă, fără să și-l poată stăpîni, spre camera aceea a bolnavului, pe care o părăsise în ajun și unde s-ar putea ca deznodămîntul să fi început. Făcuse rău, oare, că plecase ? Nu, de vreme ce-l va aduce din nou pe Jacques acasă...

O bătaie ușoară în ușă, discretă și hotărîtă, îi întrerupse meditarea.

— Intră, rosti el.

Fu mirat cînd văzu conturîndu-se, pe fondul întunecat al scărilor, o siluetă de femeie. I se păru că o recunoaște pe femeia aceea tînără pe care o zărise, la micul dejun, azi-dimineață. Aducea un coș cu lemne. Se grăbi să i-l ia din mîini.

— Fratele meu s-a dus în oraș, zise el.

Femeia făcu un semn din cap, care voia să spună : „Știu, știu" sau chiar : „Tocmai de aceea am venit". Îl măsură cu privirea pe Antoine, fără a-și ascunde curiozitatea ; dar atitudinea ei n-avea nimic echivoc, atît de chibzuită îi părea îndrăzneala, atît de îngrijorată era. Antoine avu impresia că ochii aceștia plînseseră nu de mult. Deodată, genele ei clipiră ; fără altă introducere și cu un glas în care vibra mustrarea, întrebă :

— Îl luați de aici ?

— Da... Tatăl meu e foarte rău bolnav.

Necunoscuta parcă nici n-ar fi auzit.

— De ce ? făcu ea supărată. Și bătu cu piciorul în podea. Nu vreau !

Antoine repetă :

— Tatăl meu e pe moarte.

Dar ea n-avea cê face cu explicațiile lui. Încet, ochii i se umplură de lacrimi. Se întoarse cu fața spre fereastră, își frînse mîinile, apoi le lăsă să cadă în jos.

— N-are să plece de aici ! spuse ea cu un glas surd.

Era înaltă, lată în umeri, puțin cam grasă, cu oarecare neastîmpăr în mișcări, dar în același timp lenește în atitudini. Două cozi netede și grele, de culoarea cenușii albe, îi împo-

dobeau fruntea îngustă și erau legate în coc, la ceafă. Sub această diademă, trăsăturile ei regulate, pline, aveau un fel de măreție, accentuată de desenul unei guri de gen clasic, plină de voință, cu două cute senzuale.

Se întoarse spre Antoine.

— Jură-mi, jură-mi pe Hristos că n-o să-l oprești să se întoarcă aici !

— Dar de ce ? întrebă Antoine cu un surîs binevoitor.

Femeia nu răspunse la surîsul acesta. Îl privea țintă pe Antoine printre lacrimile ce-o podidiră. Sub stofa care-i contura formele, pieptul i se zbătea cu putere. Se lăsa privită, fără a se rușina. Scoase dintre sîni o batistă mică și mototolită și și-o apăsă pe ochi, apoi pe nări, suspinînd. Pupilele lenește, ce alunecau parcă pe sub gene, aveau ceva catifelat și voluptuos — ape care dorm. Din cînd în cînd, se ridica deasupra lor un vîrtej de gînduri de nepătruns. În asemenea momente, ea își pleca numaidecît capul sau își întorcea fața.

— Ți-a vorbit de mine ? De Sophia ?

— Nu.

O strălucire albastră îi țîșni printre gene.

— Să nu-i spui că ți-am spus toate astea...

Antoine zîmbi din nou.

— Dar nu mi-ai spus nimic, doamnă.

— Ba da, făcu ea, cu pleoapele pe jumătate lăsate, dîndu-și capul pe spate.

Caută cu ochii un scaun, îl apropie de Antoine și se așează repede, ca și cum n-ar fi avut nici un minut de pierdut.

— Dumneata, spuse cu convingere, ești, de bună seamă, cineva de pe la teatre. (Antoine făcu un semn de negare.) Ba da ! Semeni cu o fotografie pe care o am eu... Un artist mare de la Paris... Acum zîmbea : un zîmbet plin de alean.

— Îți place teatrul ? o întrebă Antoine, fără a încerca să-i scoată din cap presupunerile cu privire la el.

— Cinematograful ! Dramele ! Da !

Uneori, o umbră neașteptată îi răvășea trăsăturile liniștite ; atunci, gura, pe care o căsca mare de cîte ori rostea o frază, părea că se lărgește și mai mult, lăsînd să i se vadă dinții mari și albi și gingiile de culoarea coralului.

Antoine nu știa ce să mai spună :

— Desigur că aveți trupe bune pe aici...

Ea se aplecă spre el :

— Ai mai fost la Lausanne ?

Cînd stătea astfel, aplecată, vorbind repede și cu glas reținut, părea că cere și oferă ceva foarte tainic.

— Nu, niciodată, răspunse Antoine.

— Ai să mai vii ?

— Fără îndoială !

O clipă, femeia își înfipse privirea, care acum devenise aspră, în ochii lui ; dădu de mai multe ori din cap, apoi, în cele din urmă, spuse :

— Nu.

Pe urmă se duse să deschidă soba și s-o umple din nou cu lemne.

— Uf, se plînse Antoine, e atît de cald...

— Adevărat, răspunse femeia, punîndu-și dosul mîinii pe obraz. Cu toate astea, luă un butuc, îl aruncă în jăratic, pe urmă încă unul, apoi încă unul. Așa-i place lui Jack, spuse, ca și cum l-ar fi înfruntat pe Antoine.

Rămase îngenunchează, cu spatele întors, cu ochii în vîlvătaia care-i ardea obrajii. Se înserase. Antoine îi mîngîia cu privirea umerii cărnoși, ceafa, părul nimbat de lumina focului. Ce aștepta oare ? Se vedea bine că se simte privită. Lui Antoine i se păru că zărește un început de zîmbet în profilul ei, care se pierdea în umbră. Dar, dintr-o singură mișcare mlădioasă a trupului, femeia se ridică. Împinse cu piciorul ușița sobei, se învîrti cîțiva pași prin odaie, zări zaharnița pe o măsuță și, cu un gest lacom, luă o bucățică, pe care o rontăi, apoi alta, pe care i-o întinse, de la distanță, lui Antoine.

— Nu, mulțumesc, spuse el rîzînd.

— Dacă n-o iei, poartă nenoroc ! strigă ea, aruncîndu-i bucățica de zahăr, pe care Antoine o prinse din zbor.

Privirile lor se întîlniră. Sophia părea că întreabă : „Cine ești ?“ Ba chiar : „Crezi că are să fie ceva între dumneata și mine ?“ Pupilele ei, aurite de gene, care se mișcau agale, îți evocau nisipul în zilele de vară, înaintea ploii ; totuși, erau pline mai mult de tristețe decît de dorință. „O ființă din acelea, își spuse Antoine, care, cum le atingi... Dar care, în același timp, te și mușcă. Și care te urăsc după aceea. Și te urmăresc apoi cu cele mai mîrșave răzbunări...“

Ca și cum i-ar fi ghicit gîndul, Sophia se întoarse cu spatele la el, apropiindu-se de fereastră. Ploaia făcea sfîrșitul zilei să coboare și mai repede.

După o tăcere destul de lungă, Antoine întrebă, tulburat :

— La ce te gîndești ?

— O, nu prea mă omor cu gîndurile, mărturisi Sophia, nemișcată.

Antoine stărui :

— Dar cînd te gîndești, la ce te gîndești ?

— La nimic.

Auzindu-l că rîde, se retrase de la fereastră și zîmbi galeș. Părea că nu se mai grăbește deloc. După cîțiva pași făcuți fără vreo țintă precisă, legănîndu-și brațele pe lîngă trup, ajunse lîngă ușă și atinse clanța cu mîna, fără să vrea.

Antoine crezu că femeia încuie ușa și sîngele îi năvăli deodată în obraji...

— La revedere, murmură Sophia, fără să-și ridice ochii.

Deschise ușa.

Antoine, mirat, ba chiar ușor dezamăgit, întinse capul, pregătit să-i prindă privirea. Ca un ecou, mai mult în glumă și cu un glas mîngîietor, ce semăna cu o chemare, murmură și el :

— La revedere...

Dar ușa se închise. Femeia dispăru, fără a se mai uita înapoi.

Îi auzi foșnetul rochiei care se freca de rampa scării și romanța pe care se silea s-o fredoneze coborînd treptele.

XII

Încetul cu încetul, întunericul puse stăpînire pe cameră.

Antoine se lăsă pradă visării, fără a se putea hotărî să se ridice de pe scaun ca să aprindă lumina. Jacques plecase de mai bine de o oră și jumătate. Fără voia lui, Antoine simți cum i se cuibărește în minte o bănuială, pe care încerca s-o înlăture cu tot dinadinsul. O spaimă, din minut în minut tot mai mare, îi strîngea inima. Dar se liniști deodată, cînd îi recunoscu pașii pe palier.

Jacques intră, nu spuse nimic, nu păru nici măcar a-și da seama că în cameră era întuneric și se lăsă pe un scaun, lîngă ușă. Trăsăturile abia i se distingeau la lumina focului din sobă. Fruntea îi era ascunsă sub pălărie ; rămăsese cu paltonul în brațe.

Pe neașteptate, gemu :

— Lasă-mă aici, Antoine, du-te singur, lasă-mă ! Era să nu mă mai întorc... Dar, înainte ca Antoine să fi putut rosti vreun cuvînt, strigă : Taci, taci, știu, nu-mi mai spune nimic ! Am să plec cu tine.

Apoi se ridică și aprinse lampa.

Antoine se ferea să-l privească în față. Ca să facă ceva, se prefăcu că citește mai departe.

Jacques umbla de colo-colo prin cameră, cu pași obosiți. Zvîrli pe pat cîteva lucruri de îmbrăcat, deschise un geamantan, puse în el niște albituri și alte obiecte. Cînd și cînd, fluiera

începetişor : veşnic aceeaşi melodie. Antoine îl văzu aruncînd un teanc de scrisori în foc şi rînduind într-un dulap a cărui cheie o luă apoi cu sine — toate hîrtiile răspîndite prin odaie. Pe urmă se aşeză într-un colţ şi, ghemuit, cu capul înfundat între umeri, ridicîndu-şi cu nervozitate şuviţa ce-i cădea mereu pe frunte, scrise în grabă, pe genunchi, cîteva cărţi poştale.

Antoine îşi simţea sufletul răvăşit. Dacă Jacques i-ar fi spus : „Te rog, pleacă fără mine", l-ar fi îmbrăţişat, fără să mai rostească nici un cuvînt, şi ar fi plecat, imediat, singur.

Dar tot Jacques fu acela care rupse tăcerea. După ce-şi schimbă ghetele şi îşi închise bagajele, se apropie de fratele său.

— Ştii că e şapte ? Trebuie să plecăm.

Antoine se îmbrăcă, fără să-i răspundă. Cînd fu gata, întrebă :

— Vrei să te ajut ?

— Mulţumesc.

Vorbeau mai încet ca în timpul zilei.

— Dă-mi mie valiza.

— Nu-i grea... Treci înainte.

Traversă camera aproape fără zgomot. Antoine ieşi primul. În urmă îl auzi pe Jacques răsucind butonul electric şi închizînd uşa încet.

Luară ceva, în grabă, la bufetul gării. Jacques nu spunea nimic şi abia se atingea de mîncare ; iar Antoine, tot atît de îngrijorat ca şi fratele său, îi respecta tăcerea, fără a o mai tulbura cu vorbe de prisos.

Trenul era tras la peron. Se plimbară prin faţa vagoanelor, aşteptînd ora plecării. Din pasajul subteran, năvăleau fără încetare noi valuri de călători.

— Trenul o să fie plin, şopti Antoine.

Jacques nu răspunse. Dar, pe neaşteptate, declară :

— Iată, au trecut doi ani şi jumătate de cînd sînt aici !

— La Lausanne ?

— Nu... de cînd locuiesc în Elveţia. Şi, după cîţiva paşi, murmură : Frumoasa mea primăvară din 1911...

Străbătură încă o dată, fără să vorbească, peronul, de la un capăt la altul al trenului. În mintea lui Jacques stăruiau, desigur, aceleaşi gînduri, căci explică, fără să fie întrebat :

— În Germania aveam nişte migrene atît de groaznice, încît făceam economii sîngeroase ca s-o pot şterge, ca să pot pleca în Elveţia, la aer. Am ajuns aici la sfîrşitul lui mai, în plină primăvară. La munte. La Mühlenberg, în cantonul Lucerne.

— Aha, Mühlenberg...

— Da, acolo am scris aproape toate poemele pe care le-am semnat „Mühlenberg". Am lucrat mult în vremea aceea.

— Ai stat mult acolo ?

— Șase luni. La niște fermieri. Doi bătrîni, fără copii. Șase luni minunate ! Ce primăvară, ce vară ! De la fereastra mea, chiar în ziua sosirii, am văzut toată frumusețea regiunii aceleia. O priveliște bogată, unduitoare, numai în linii simple — o adevărată noblețe ! Stăteam sub cerul liber de dimineață pînă seara. Poienile pline de flori și de albine, imensele pășuni de pe coaste, cu vacile lor, cu punțile de lemn peste pîraie... Umblam mereu, lucram umblînd, hoinăream toată ziua, cîteodată și seara, în nopțile acelea... Nopțile acelea...

Brațul i se ridică încet, descriind o curbă prin aer, apoi căzu iar.

— Și migrenele ?

— O, m-am simțit cu mult mai bine de îndată ce am sosit acolo ! Mühlenbergul m-a vindecat. Pot să spun chiar că niciodată nu mi-am simțit capul mai limpede, mai ușor ! Zîmbi acestei amintiri. Ușor și totuși plin de gînduri, de proiecte, de nebunii... Cred că toi ce voi scrie de acum încolo, în cursul vieții mele, s-a născut în aerul acela curat, în timpul verii aceleia. Îmi aduc aminte de unele zile cînd mă simțeam atît de transportat... Ah, în zilele acelea am cunoscut cu adevărat beția de a fi fericit !... Mi se întîmpla — mi-e și rușine s-o spun —, mi se întîmpla adesea să sar în sus, să alerg fără motiv, pentru ca după aceea să mă arunc cu fața în iarbă... ca să hohotesc, să plîng de fericire. Crezi că exagerez ? Totul e atît de adevărat, că, uite, îmi amintesc cum, în unele zile, cînd plîngeam prea mult, făceam un lung ocol, ca să mă duc să-mi spăl ochii într-un izvor mic, pe care-l descoperisem în munți... Își aplecă fruntea, merse cîtva timp în tăcere, apoi repetă, fără să-și ridice capul : Da, au și trecut doi ani și jumătate...

Pe urmă, pînă la plecare, tăcu.

Cînd trenul se urni din loc, fără a fluiera, cu siguranța aceea inflexibilă, cu puterea aceea pasivă a mașinii puse în mișcare de un orar, Jacques privi, cu ochii uscați, cum peronul rămîne în urmă și cum cartierele mărginașe, străbătute de lumini strălucitoare, fug înapoi, într-un ritm accelerat ; după aceea, totul intră în beznă și el se simți răpit parcă de cineva, în noapte, fără apărare.

Printre străinii care-l înghesuiau în compartiment, îl căută cu ochii pe Antoine, care, în picioare, pe culoar, cîțiva metri mai încolo, cu spatele pe jumătate întors, părea că-și aruncă și el în neștire privirea peste cîmpia întunecată. Îl cuprinse iarăși o dorință de a sta de vorbă cu el și nevoia aceea de a se mărturisi, nevoie căreia acum nu i se mai putea împotrivi.

Izbuti să se strecoare pînă lîngă fratele său și-i atinse cu un gest apăsat umărul.

Antoine, îmbulzit de călătorii și bagajele care încurcau trecerea, crezu că Jacques nu dorește să-i spună decît un cuvînt și, fără să se întoarcă spre el, își răsuci doar gîtul și își înclină capul. Atunci, pe culoarul acela în care stăteau ca vitele într-un tarc, printre zdruncinăturile și uruitul trenului, cu gura lipită de urechea lui Antoine, Jacques murmură :

— Antoine, ascultă, trebuie să-ți spun... La început, am dus.... am dus...

Ar fi vrut să strige : „Am dus o viață ce nu poate fi mărturisită... M-am înjosit... Tălmaci... Ghid... Am trăit din mici escrocherii... Ahmed... Mai rău încă, drojdia societății, un adevărat bîlci... Am avut ca prieteni niște ticăloși, pe bătrînul Krüger, pe Celadonio... pe Carolina... Într-o noapte, în port, m-au doborît cu o lovitură de vînă de bou și pe urmă spitalul ; durerile mele de cap de acolo au pornit... Și la Neapole... Și-n Germania, Rupert și Roza cea mică, perechea aia... La München, din cauza lui Wilfried am făcut... am făcut închisoare preventivă..." Dar cu cît mărturisirile se îngrămădeau pe buzele lui și cu cît amintirile reînviau, multe și tulburătoare, cu atît trecutul acesta ce nu putea fi mărturisit îi apărea într-adevăr de nemărturisit și cu neputință de cuprins în cuvinte.

Atunci, descurajat, se mărgini să bîiguie :

— Am dus o viață de nemărturisit, Antoine... De nemărturisit... *De ne-măr-tu-ri-sit !* (Și cuvîntul acesta, pe care îl îngreuia cu ocara întregii lumi, cuvîntul acesta apăsător, pe care-l rostea cu un glas deznădăjduit, îl liniștea încetul cu încetul, ca o spovedanie.)

Antoine se întoarse cu tot trupul spre el. Înghesuit, stingherit de prezența vecinilor, temîndu-se ca Jacques să nu vorbească prea tare, temîndu-se pentru ceea ce o să afle din gura lui, căuta, totuși, să dea impresia că e calm.

Dar Jacques, cu umărul rezemat de peretele vagonului, păru că nu vrea să mai dea și alte lămuriri.

Călătorii se retrăgeau din culoar și se îngrămădeau în compartimente. În curînd, Antoine și Jacques rămaseră destul de singuri ca să poată vorbi fără să fie auziți de alții.

Jacques, care pînă atunci tăcuse și nici nu părea că se grăbește să reia convorbirea, se aplecă deodată spre fratele său :

— Vezi tu, Antoine, ceea ce-i înspăimîntător e să nu știi ce este firesc... normal... Nu, nu normal ; e stupid... Cum să spun ?... Să nu știi dacă simțămintele tale... Sau, mai bine zis, instinctele... Dar tu, ca medic, înțelegi ce vreau să spun...

Încruntat, cu privirea pierdută în noapte, vorbea cu un glas surd, împiedicîndu-se la fiecare cuvînt: Ascultă... reluă el. Simți cîteodată... Ai un fel de elanuri pentru un anume lucru... sau pentru altul... Elanuri care țîșnesc din străfunduri... Așa-i ?... Și nu știi dacă și alții simt același lucru sau dacă ești un... un monstru !... Înțelegi ce vreau să spun, Antoine ? Tu, tu ai văzut atîția oameni, atîtea cazuri, tu știi, de bună seamă, ceea ce este... să zicem... general și ceea ce e... excepțional. Dar pentru noi ceilalți, care nu știm, e înspăimîntător, pricepi ?... Uite, ca să-ți dau un exemplu: la treisprezece sau la paisprezece ani, dorințele acelea necunoscute, care apar ca niște răbufniri, gîndurile acelea tulburi, care te năpădesc fără să le poți înlătura, și de care ți-e rușine, și pe care le ascunzi dureros, ca pe niște păcate... Și pe urmă, într-o zi, descoperi că nimic nu-i mai firesc, că nimic nu-i mai frumos chiar... Și că toți, toți, întocmai ca și noi... Înțelegi ?... Ei bine, uite, tot așa, sînt unele lucruri de neînțeles... unele instincte... care năvălesc... și din pricina cărora, chiar la vîrsta mea, Antoine, chiar la vîrsta mea... te frămînți... nu știi...

Trăsăturile feței i se încordară deodată. Un alt gînd îl străpunse pe neașteptate: își dădea seama cît de repede se lega, fără voia lui, de fratele său, de prietenul acesta dintotdeauna, și, prin acest frate, de tot trecutul său, care pînă ieri încă părea o prăpastie de netrecut... Dar o jumătate de zi fusese de ajuns să... Își strînse pumnii, își aplecă fruntea și tăcu.

Peste cîteva minute, fără a-și desclești dinții și fără a-și ridica ochii, se întoarse la locul lui în compartiment.

Cînd Antoine, nedumerit de retragerea sa bruscă, vru să-l recheme lîngă el, îl zări, în penumbră, nemișcat: cu pleoapele strînse, ținîndu-și cu îndîrjire lacrimile, Jacques se făcea că doarme.

SFÎRȘITUL VOLUMULUI I

OPERE XX

ROGER MARTIN DU GARD
Scriitor francez (1881-1958)

„Îndrăgostit înainte de orice de adevărul psihologic și sociologic marcat de studiile de arhivistică și paleografie și de apropierea de psihiatrie, ducînd pînă la extrem scrupulozitatea științifică, Martin du Gard nu lasă nimic în voia hazardului și respinge orice ar putea deforma un determinism riguros fondat pe o experiență îmbogățită fără întrerupere."

Dictionnaire universel des Lettres.
LAFFONT BOMPIANI

ISBN 973-99203-0-2
ISBN 973-99203-1-0

RAO International Publishing Company